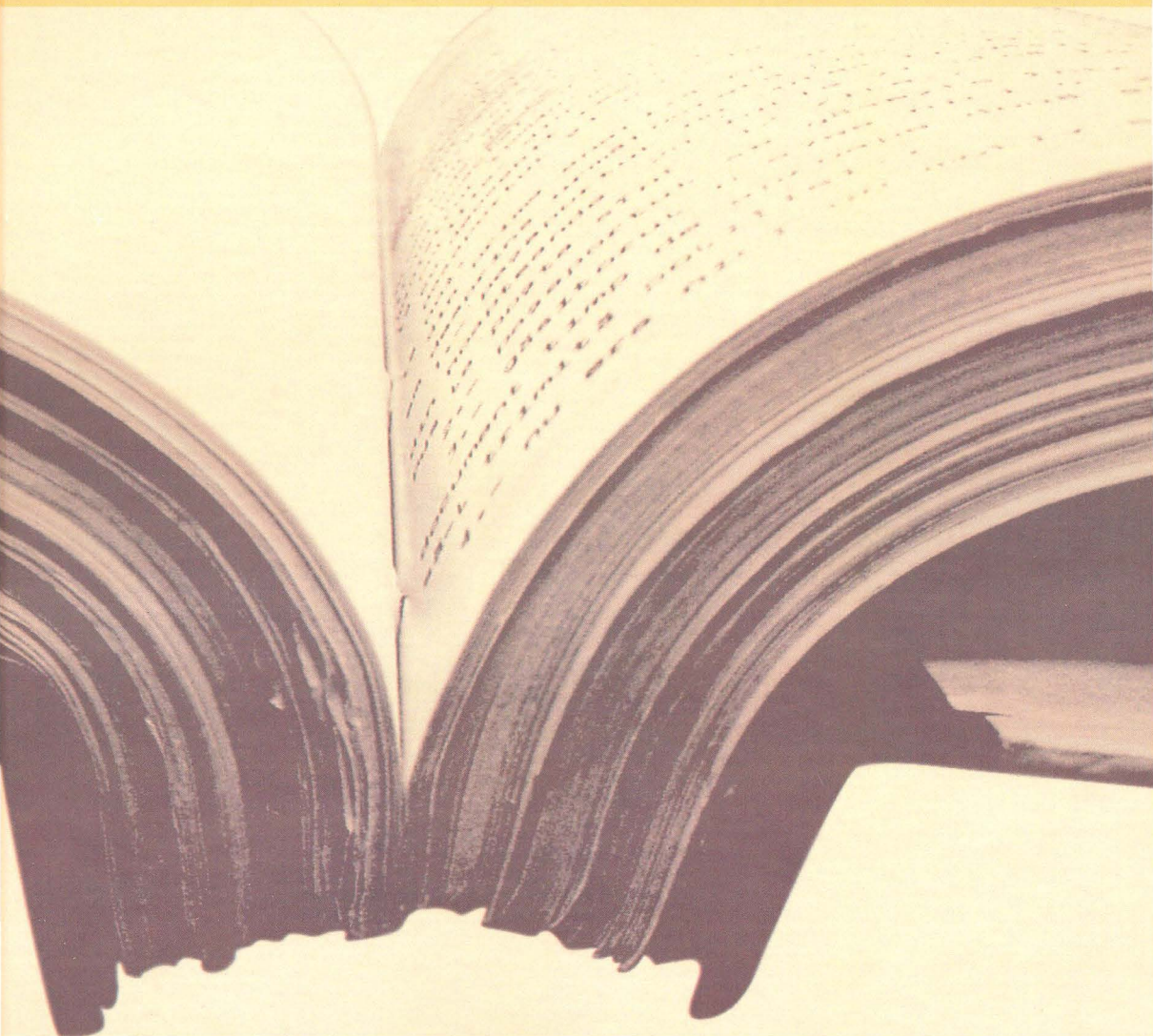

Caietele CNSAS

Anul II, nr. 2(4)/2009

Acest volum a fost publicat cu
sprijinul financiar al
FUNDAȚIEI KONRAD
ADENAUER

Caietele CNSAS

**Revistă semestrială editată de
Consiliul Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

Anul II, nr. 2(4)/2009

**Editura CNSAS
București
2010**

**Consiliul Național
pentru Studiarea Arhivelor Securității**

București, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3

www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul II, nr. 2(4)/2009

ISSN:1844-6590

Consiliu științific:

Dennis Deletant (University College London)

Łukasz Kamiński (Institute of National Remembrance, Warsaw)

Gail Kligman (University of California, Los Angeles)

Dragoș Petrescu (University of Bucharest & CNSAS)

Vladimir Tismăneanu (University of Maryland, College Park)

Virgiliu-Leon Țărău (Babeș-Bolyai University & CNSAS)

Katherine Verdery (The City University of New York)

Pavel Žáček (Institute for the Study of Totalitarian Regimes, Prague)

Colegiul de redacție:

Florian Banu

Silviu B. Moldovan

Liviu Țăranu (responsabil de revistă)

Coperta: Cătălin Mândrilă

Machetare computerizată: Liviu Țăranu

Corectură text în limba engleză: Cipriana Moisa, Gabriela Toma

**Editura Consiliului Național
pentru Studiarea Arhivelor Securității**

e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

I. Aparatul represiv comunist: instituții, cadre, obiective

Luminița Banu , <i>Ofițerul de lângă tine – considerații sumare privind conspirarea ofițerilor de securitate în anii '70</i>	9
Liviu Pleșa , <i>Contraspionajul în prima parte a regimului Ceaușescu (anii '60-'70). Organizare, atribuții și metode de acțiune</i>	27
Adrian Nicolae Petcu , <i>Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970-1989)</i>	69
Florian Banu , <i>Instrumentalizarea justiției de către regimul comunist (1945-1958)</i> ...	121
Iuliu Crăcană , <i>Infrațiunea împotriva proprietății socialiste – țintă a justiției regimului democrat-popular. Cauzele și urmările Plenarei CC al PMR din 9 – 13 iunie 1958</i> ...	147
Nicolae Ioniță , <i>Fișe biografice ale șefilor unităților centrale ale Securității de la sfârșitul anilor '50</i>	183

II. Sub lupa Securității

Oana Ionel „ <i>Am zis noi că întâi de la Brașov pornește!</i> ” <i>Revolta din 15 noiembrie 1987 descrisă într-o convorbire telefonică</i>	209
Adrian Nicolae Petcu , <i>Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu reflectată în documentele Securității</i>	225
Mihai Demetriade , <i>Descompunere și reabilitare. Elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ Aind</i>	257
Adrian Nicolae Petcu , <i>Documente privind atitudinea patriarbului Justinian față de aplicarea Decretului 410/1959</i>	333
Liviu Tofan , <i>Cazul „Hernu” și „Afacerea Tănase-Haiducu” – conexiuni surprinzătoare</i>	345

III. Literatura istorică și documentele Securității

Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru , <i>Sfârșitul comunismului, rezultat al războiului psihologic?</i>	355
--	-----

IV. Recenzii. Note de lectură

- Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbuş, *Dicţionarul ofiţerilor și angajaţilor civili ai Direcţiei Generale a Penitenciarelor. Aparatul central (1948-1989)*, vol. I, Iași, Editura Polirom, 2009, 524 p. **(Luminița Banu)**375
- Raluca Grosescu, Raluca Ursachi, *Justiția penală de tranziție. De la Nürnberg la postcomunismul românesc*, Editura Polirom, Iași, 2009, 282 p. **(Liviu Pleșa)**379
- Ion Constantin, *Cazul Ryszard Kukliński. Un Pacea al Poloniei?*, cuvânt înainte de Cristian Troncotă, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2009, 254 p. **(Florian Banu)**382
- John Lewis Gaddis, *The Landscape of History. How Historians map the Past*, Oxford University Press, 2002, 271 p. **(Cipriana Moisa)**.....394

V. Cercetarea științifică și valorificarea fondurilor arhivistice ale C.N.S.A.S. prin manifestări științifice și expoziții

- Zilele „Miron Cristea”, ediția a XII-a, Toplița, 18-20 iulie 2009 **(Adrian Nicolae Petcu)**403
- Manifestări comemorative la 45 de ani de la trecerea în veșnicie a mitropolitului Visarion Puiu, Mănăstirea Neamț, 9-11 august 2009 **(Adrian Nicolae Petcu)**404
- Sesiunea Națională de Comunicări Științifice „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație”, ediția a XV-a Sfântu Gheorghe (2-3 octombrie 2009) **(Valentin Vasile)**.....405
- Simpozionul științific internațional „Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX” Sibiu, ediția a III-a, 12-14 noiembrie 2009 **(Valentin Vasile)**.....407
- Acțiunea „1511”, Brașov, 15 noiembrie 1987. Cea mai importantă revoltă muncitorească împotriva regimului Ceaușescu din România anilor '80* (Az 1511-es bevetés, Brassó, 1987. november 15. A 80-as évek legnagyobb romániai, Ceaușescu rezsim ellenes munkáslázadásá), 17 noiembrie 2009 – 15 ianuarie 2010 **(Oana Ionel, Mihai Demetriade)**.....408

„Decretul 410/1959 privind reglementarea vieții monahale. Context istoric și consecințe defavorabile Bisericii”, ședință solemnă a Permanenței Consiliului Național Bisericesc, Patriarhia Română, 18 noiembrie 2009 (Adrian Nicolae Petcu)	409
Sesiunea științifică dedicată Zilei Naționale a României, Alba Iulia, 25-26 noiembrie 2009 (Liviu Pleșa).....	410
Simpozionul național dedicat <i>împlinirii a 650 de ani „de când a început Țara Moldovei” și 90 de ani de la campania militară pentru apărarea României Mari</i> (Suceava, 26-28 noiembrie 2009) (Valentin Vasile).....	411
Simpozionul „Decretul 410/1959-moment de oprimare a monahismului românesc”, Mănăstirea Secu, 27-28 noiembrie 2009 (Adrian Nicolae Petcu)	412
VI. Abrevieri	415
VII. Lista autorilor	417

SUMMARY

I. THE COMMUNIST REPRESSIVE SYSTEM: INSTITUTIONS, OFFICERS AND OBJECTIVES

Luminița Banu , <i>The officer nearby. A few considerations about the undercover Securitate officers in the '70's</i>	9
Liviu Pleșa , <i>Counterintelligence in the first part of Ceaușescu's regime (the 1960's-1970's). Organization, prerogatives and methods of action</i>	27
Adrian Nicolae Petcu , <i>The activity of the Cults Department in the focus of the Securitate (1970-1989)</i>	69
Florian Banu , <i>Political control exerted by the Communist Party over Justice between 1945-1958</i>	121
Iuliu Crăcană , <i>The Crime against socialist property – Target of the democratic popular regime. Causes and consequences of CC of PMR plenary from 9-13 June 1958</i>	147
Nicolae Ioniță , <i>Biographical files of the leaders of Securitate central departments, at the end of the 1950's</i>	183

II. UNDER SECURITATE'S STRICT SURVEILANCE

Oana Ionel , <i>"We said that it would start from Brașov"! The rebellion on 15 November 1987 as described in a phone conversation</i>	209
Adrian Nicolae Petcu , <i>Bishop Visarion Puiu's repatriation as reflected in the Securitate files</i>	225
Mihai Demetriade , <i>Decomposition and rehabilitation framework of the activity of Aiud Operational Groups</i>	257
Adrian Nicolae Petcu , <i>Documents regarding patriarch Justinian's attitude towards the enforcement of Order no. 410/1959</i>	333
Liviu Tofan , <i>The "Hernu" case and "the Tanase-Haiducu affair" – unexpected connections</i>	345

**III. THE TOTALITARIAN SYSTEM FROM
ROMANIA: ECONOMIC, DEMOGRAPHIC AND IDEOLOGICAL
ASPECTS**

Alina Ilinca, Liviu Bejenaru, The End of communism, the result of a psychological war?.....355

IV. REVIEWS. READING NOTES.....375

**V. THE SCIENTIFIC RESEARCH AND THE CAPITALIZATION
OF C.N.S.A.S. ARCHIVE FILES THROUGH SCIENTIFIC EVENTS
AND EXHIBITIONS**.....403

VI. ABBREVIATIONS LIST415

VII. AUTHORS' LIST.....417

I. APARATUL REPRESIV COMUNIST: INSTITUȚII, CADRE, OBIECTIVE

Luminița BANU

OFIȚERUL DE LÂNGĂ TINE. CONSIDERAȚII SUMARE PRIVIND CONSPIRAREA OFIȚERILOR DE SECURITATE ÎN ANII '70

THE OFFICER NEARBY
NOTES ON THE UNDERCOVER SECURITATE OFFICERS IN THE 1970's

Clandestine operations are in the core of the activity of the secret service and of the political police. As the Securitate mixed the features of the political police with some missions specific to any intelligence service, undercover officers were one of the most disputed problems after the dissolution of the institution in December 1989.

Information about this type of officers is fragmentary and, frequently, not reliable. For that reason, speculations have found a large area to occur. The main aim of our paper is to make a short review of the context that led to an increased clandestine presence of the Securitate in many areas of the national economy in the 1970's. In the same time, we shall try to display the mechanism through which targets were assigned to undercover officers, as well as new identities and new official duties. For a full understanding of the matter, we attach a document drawn by Directorate III Counterintelligence on 28 August 1976.

Etichete: ofițeri acoperiți, Securitate, contraspionaj, spionaj

Keywords: Undercover officers, Securitate, intelligence, counterintelligence

Problema ofițerilor de securitate „acoperiți” a reprezentat unul din cele mai dezbătute subiecte din societatea românească post-comunistă. Pornind de la relatările mai mult sau mai puțin credibile¹ ale lui Ion Mihai Pacepa², presa (și pe urmele ei, o

¹ Pentru o analiză recentă a „dezvăluirilor” făcute de Pacepa, vezi Liviu Tofan, *Generalul I.M. Pacepa – flagrant de fals în declarații*, în revista „22”, 28 iulie 2009.

² Într-o serie de relatări făcute de-a lungul anilor '90, în stilul care l-a consacrat ca publicist, Ion Mihai Pacepa a dezvăluit modul în care Direcția de Informații Externe (D.I.E.) a procedat la conspirarea ofițerilor, neuitând, desigur, să prezinte acest fapt ca pe o aberație a lui Nicolae Ceaușescu, ca un fapt singular și anormal, o practică nemaîntâlnită în lumea spionajului. Spre exemplu, în 28 martie 2007, ziarul „Ziua” publica un interviu luat lui I.M. Pacepa, pe parcursul căruia acesta afirma: „De ce această grijă excesivă pentru a păstra secretul Decretului 363 [este vorba despre mult mediatizatul, dar necunoscutul Decret nr. 363 din 23 iunie 1973 – n.ns. L.B.]? La mijlocul anilor 1990 am prezentat pe larg acest decret într-un serial de articole publicat tot în acest ziar. Aici voi spune doar că Ceaușescu nu vroia să se afle că Decretul 363 a transformat spionajul României într-o armată personală, invizibilă restului conducerii de partid și de stat, ale cărei sarcini principale au fost exportarea cultului său în Occident și furtul de valută necesară îmfăptuirii planurilor sale megalomaniace. Ceaușescu nu vroia, de asemenea, să se știe că Decretul 363 a împuternicit DIE să dea grad militar oricărui salariat, indiferent de funcție, din sistemul Ministerului de Externe și al Comerțului Exterior, din Ministerul Turismului și ONT,

parte a istoriografiei) nu a încetat să „identifice” noi și noi ofițeri „acoperiți”, de la ofițerii în sutană oploșiți în Departamentul Cultelor și în ierarhia principalelor culte³, până la șoferii de ambasadă cu grad de colonel sau la angajații TAROM-ului⁴. Cât este fabulație și cât este realitate în această avalanșă de speculații este greu de precizat, iar numărul unor astfel de ofițeri este încă și mai greu de estimat, având în vedere fie și numai faptul că un lider politic chestionat pe această temă de un reporter a oferit un răspuns năucitor⁵.

În opinia noastră, dincolo de interesul actual și, în bună măsură, legitim de a-i cunoaște pe ofițerii acoperiți ai Securității care continuă încă să dețină funcții importante în diverse structuri ale statului, din punct de vedere istoric este cel puțin la fel de important să cunoaștem mecanismele care au fost create pentru a plasa acești ofițeri în funcțiile cheie ale statului comunist, modul în care aceștia acționau, care erau obiectivele vizate de activitatea acestora, cât anume este „invenție” comunistă în aceste practici și cât este practică „standard” în serviciile de informații și, nu în ultimul rând, cât rău (sau bine!) au făcut acești ofițeri acoperiți cetățenilor României și statului român.

Intrarea în circuitul cercetării științifice a unor noi și noi dosare întocmite de Securitate permite, treptat, descifrarea mecanismelor și structurilor edificate de această instituție de-a lungul timpului, înlăturându-se astfel și numeroasele dezinformări vehiculate cu dezinvoltură de diverși memorialiști, purtători sau nu de epoleți. Prin prezentul demers, aducem în atenție un aspect mai puțin cunoscut din activitatea Securității, și anume modul în care Direcția de Contraspionaj a Securității a creat și folosit o categorie specială de ofițeri: „ofițerii conspirați”.

Așa cum am arătat, percepția comună este aceea că acești ofițeri au fost încadrați exclusiv în Direcția de Informații Externe și, ca atare, pot fi identificați doar în acele structuri care au avut de-a face, într-un fel sau altul, cu străinătatea (Ministerul

din Ministerul Construcțiilor și Arcom, din Departamentul Cultelor, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, precum și din orice altă instituție de stat sau cooperatistă ce desfășura activități în străinătate. Ceaușescu nu vroia să se știe nici că Decretul dădea dreptul DIE să plătească acestor ofițeri deplin conspirați salarii secrete, în lei și valută, peste cele primite oficial de la instituția în care lucrau, și să îi folosească atât în interiorul țării, cât și în străinătate”.

³ Vezi articolul Mirelei Corlățan și al lui Dan Duca, „I.P.S. Antonie i-a cerut lui Ceaușescu să-l facă general”, în „Cotidianul” din 8 august 2007, de asemenea, vezi lista de foști ofițeri de securitate acoperiți publicată de ziarul „Bursa” în 19 februarie 2003, listă în care figurează colonelul Ion Popescu, fostul șef al Departamentului Cultelor și, ulterior, unul dintre fondatorii Băncii Internaționale a Religiiilor.

⁴ Un fost ofițer de securitate din U.S.L.A. declara în aprilie 2009: „prioritatea mea era protecția informativă și contrainformativă a obiectivelor economice aflate în răspunderea mea, respectiv Departamentul Aviației Civile, inclusiv reprezentanțele TAROM din străinătate, unde toți erau fie ofițeri acoperiți, fie atât surse ale noastre, cât și surse ale altor structuri ale Securității Statului” – cf. Ondine Gherguț, *Foștii securiști dezvăluie secretele microfoanelor din casele noastre* în „România liberă”, 28 aprilie 2009.

⁵ Întrebat de un jurnalist, în cadrul unei conferințe de presă din 23 ianuarie 2007, dacă există prea mulți ofițeri de informații în România, Mircea Geoană, președintele PSD, a răspuns: „**Nu știm câți suntem, în primul rând**” - http://www.realitatea.net/raspuns-socant-al-lui-geoana--nu-stim-cati-suntem_38381.html (consultat în 9 noiembrie 2009).

Comerțului Exterior, Ministerul Turismului, Ministerul Transporturilor, Departamentul Cultelor etc.).

Iată însă că documentele demonstrează că și contraspionajul românesc folosea, cel puțin din anii '70, ofițeri acoperiți. De altfel, acest lucru apare ca fiind foarte firesc, dacă facem o scurtă incursiune în istoria contraspionajului.

Inițial, contraspionajul și contrainformațiile nu erau distinct separate, ambele domenii fiind apanajul Serviciului Special de Informații (S.S.I.). Până în 1942, Secția a II-a Contrainformații avea următoarea structură: grupa secretariat, grupa politică, grupa legionară, grupa comunistă, grupa minorităților, grupa militară, grupa economică, grupa diverse, grupa dactilografii, grupa arhivă generală⁶. Alături de aceste structuri mai existau Biroul Evidențe și Agentura I-a și a II-a. În aprilie 1941, Secția a II-a condusă de Florin Becescu (conspirativ „Georgescu”) dispunea de 162 de angajați.

În septembrie 1942 din cadrul Secției a II-a se desprinde personalul care se ocupa de contraspionaj și este organizată Secția a IV-a Contraspionaj, sub conducerea cpt. Bălțeanu Ioan, împărțită în trei grupe: Grupa I-a Contraspionaj, Grupa a II-a Legații și Grupa a III-a (numită și Agentura a 2-a) Filaj și Investigații.

În aprilie 1943 Secția a II-a Contrainformații este reorganizată pe așa numite Centre și subcentre informative. **Toate centrele, precum și personalul aferent, erau conspirate.** Pentru relațiile cu alte instituții se utiliza, în general, acoperirea „Poliția Judiciară Militară”. **Rezidenții și personalul agențiilor erau total acoperiți,** inclusiv prin dotarea cu acte de identitate false, dacă situația o impunea⁷. La 10 septembrie 1944, Secția a IV-a Contraspionaj a revenit în cadrul Secției de Contrainformații, unde funcționează ca birou. Din mai 1945 Biroul Contraspionaj devine Direcția a II-a Contraspionaj⁸.

⁶ Florin Pintilie, *Serviciul Special de Informații din România (1939-1947)*, vol. I, București, Editura Academiei Naționale de Informații, 2003, p. 200.

⁷ Încă din anii 1919-1920 personalul Serviciului Secret era alcătuit din „personal acoperit și personal descoperit”. Personalul acoperit „se ocupa în mod nemijlocit cu culegerea de informații, pe când cel descoperit avea de îndeplinit alte însărcinări care nu necesitau o acoperire”. Angajații din cea de-a doua categorie „erau într-un număr redus, majoritatea aparatului Serviciului Secret desfășurându-și activitatea în mod acoperit” – cf. lt. col. Meianu Nicolae, *Personalul și sediile Serviciului Secret. Clasificarea, acoperirea și dotarea cu mijloace tehnice de la înființare până în anul 1940*, în Consiliul Securității Statului. Centrul de Evidență, Dispecerat și Arhivă, „Studii și documente”, vol. 4, București, 1970, p. 5. Importanța deosebită acordată acoperirii agenților reiese și din faptul că încă din faza verificării prealabile a viitorului angajat Serviciul Secret se preocupa de identificarea celei mai potrivite acoperiri: „se studia din timp acoperirea cea mai plauzibilă, sub care urma să-și desfășoare activitatea, în cazul că se ajungea la angajarea sa. De pildă, din cei care urmau să fie trimiși peste graniță, unii trebuiau să lucreze sub acoperirea de «voiajori», «ziariști», «marinari», «secretari de atașați militari», «consuli», «reprezentanți economici» etc. Cei care urmau să fie angajați pentru activitatea informativă și contrainformativă din interior primeau și ei astfel de acoperiri, bineînțeles legate de sectorul în care urmau să acționeze” – *ibidem*, p. 12

⁸ Florin Pintilie, *op. cit.*, p. 236.

Luminița Banu

Această structură se menține până la desființarea S.S.I.-ului în aprilie 1951, activitatea de contraspionaj fiind, cu începere din 1947, de competența exclusivă a S.S.I.-ului⁹.

Și în această perioadă întregul personal al S.S.I.-ului lucra sub acoperire, având identități false, atât în Centrală, cât și în teritoriu¹⁰. Începând de la funcția de subdirector special și până la oamenii de serviciu, mecanicii sau frizerii din S.S.I., toți angajații aveau un nume conspirativ. Personalului S.S.I.-ului i se recomanda ca în alegerea profesiei de acoperire să fie „cât mai modest” și să-și aleagă profesii ca „gazetar, comerciant, funcționar la Propagandă sau la Oficiul Național de Turism”, având grijă ca alegerea să corespundă cunoștințelor pe care le au în domeniu, pentru a evita deconspirarea.

Prin Decretul nr. 50 din 30 martie 1951 activitatea de contraspionaj a fost trecută în sarcina Direcției Generale a Securității Statului (D.G.S.S.). Cele două direcții ale S.S.I.-ului¹¹, Direcția I Informații Externe și Direcția a II-a Contraspionaj, devin Direcția A – Informații Externe și Direcția B – Contraspionaj. Conducerea direcției îi este încredințată lt.-col. Szabo Eugen, avându-i ca locuitori pe mr. Baci Dumitru și cpt. Bucur Nicolae.

Activitatea de contraspionaj se conformează noilor exigențe ideologice, se birocratizează și intră pe făgașul paranoic de a vedea spioni la tot pasul¹². În teritoriu se

⁹ În urma unor conflicte cu structurile informative ale M.A.I.-ului, conducerea partidului a delimitat sfera de activitate a S.S.I.-ului și M.A.I.-ului. În sarcina S.S.I.-ului cădeau: „a) munca informativă în afara granițelor; b) supravegherea coloniei române și a emigrației românești în străinătate; c) supravegherea misiunilor și a reprezentanților străini, precum și a agenturii lor; d) cercetări și anchete în cazurile de spionaj” - A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 70/1949, f. 1-3.

¹⁰ Într-un „Raport privind unele aspecte de organizare a S.S.I.-ului”, redactat în 16 noiembrie 1967 de mr. Zeides Emanoil, din Direcția Generală de Informații Externe, se menționa: „Fiecare salariat al S.S.I.-ului la încadrarea sa în serviciu primea un nume conspirativ, sub care era cunoscut pe toată perioada îndeplinirii serviciului. Numele adevărat era cunoscut numai de Direcția Personal, de șeful Direcției sau Serviciului unde lucra. Numele conspirativ era folosit în toate ocaziile: semnarea lucrărilor, semnarea de primire a drepturilor materiale, în relațiile cu colegii, relații de muncă etc.” – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 19, vol. 5, f. 137.

¹¹ S.S.I.-ul a fost desființat prin Decretul nr. 264 din 2 aprilie 1951.

¹² Secțiile de contraspionaj din direcțiile regionale erau obligate „să efectueze acțiunea informativă și operativă:

- în rândurile cetățenilor străini, care domiciliază pe teritoriul direcțiunii regionale;
- asupra persoanelor care mențin legături cu străinii;
- asupra persoanelor care în trecut au lucrat în diferite reprezentanțe, concesiuni și societăți străine;
- asupra persoanelor care mențin corespondență cu rudele lor și alte persoane din străinătate;
- asupra tuturor persoanelor, fără nici o deosebire, care sunt bănuite de spionaj, indiferent de locul lor de muncă, cu excepția deputaților Marii Adunări Naționale, membrilor din conducerea organelor conducătoare ale partidului și funcționarilor partidului. Măsuri operative în rândul acestora pot fi luate numai cu aprobarea directorului general al Securității Statului” - Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective și metode*, coord. Florica Dobre, vol. I (1948-1967), București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 29-30.

crează structuri specializate. În cadrul fiecărei direcții regionale de securitate funcționa o Secție Contraspionaj. Aceasta organiza acțiunea informativă împotriva serviciilor de spionaj inamice, precum și paza misiunilor străine. Secția Contraspionaj din direcțiile regionale de categoria I și II avea două birouri:

Biroul 1 - Se ocupa cu problemele de contraspionaj în sectorul – canale ilegale

Biroul 2 - Se ocupa cu problemele de contraspionaj în sectorul – consulate, comunități și supuși străini.

La direcțiile regionale de categoria III-a exista un birou de contraspionaj care se ocupa cu aceleași probleme.

Deși în această perioadă au fost orchestrate o serie de procese de spionaj¹³, soldate cu condamnări severe¹⁴, de-a lungul anilor '50 concepția strategică și modul de lucru al Direcției Contraspionaj nu au cunoscut o evoluție spectaculoasă. Potrivit unui document din anul 1956, atribuțiile direcției erau următoarele:

„Asigură acțiunea informativ-operativă asupra diplomaților țărilor capitaliste acreditate în R.P.R. descoperind, demascând și lichidând activitatea lor de spionaj și legăturile lor de spionaj din țară.

Pătrunde în centrele de spionaj din străinătate cu scopul preluării canalelor lor de legătură și demascării agenturii acestor centre, trimisă în țară.

Duce acțiune informativ-operativă, descoperă, folosește și lichidează canalele de legătură existente în țară ale serviciilor de spionaj imperialiste și agentura acestor servicii.

Asigură supravegherea operativă a diplomaților și reprezentanțelor diplomatice ale țărilor capitaliste din R.P.R.”¹⁵.

În 1956 direcția, având 274 de posturi, era condusă încă de col. Szabo Eugen, secondat de lt.-col. Isidor Hollingher și mr. Bucur Nicolae. În cadrul direcției funcționa **un serviciu acoperit** - Serviciul 12 - Supraveghere Operativă, ce dispunea de o schemă de încadrare mai mult decât generoasă: 1.891 de posturi. În sarcina acestui serviciu acoperit stătea urmărirea diplomaților străini, a angajaților reprezentanțelor diplomatice, dar și a străinilor care veneau ocazional în România (turism, afaceri etc). După

¹³ Mircea Rusnac, *Procesul intentat liderilor sârbi „titoiști” (1950) și implicațiile sale*, în „Analele Banatului”, vol. 5, 1997, p. 383-395; Gheorghe Buzatu, *Procesul „titoiștilor”*, în „Document”, anul 2, nr. 1/1999, p. 48-49; Traian Golea, *Procesul legionarilor parașutați în România (9-12 octombrie 1953)*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2001; *** *Procesul legionarilor parașutați. 1953*, București, Editura Mișcării Legionare, 2000; Clara Catrina Laslău, *Despre procesul Nunțiaturii Apostolice*, în „Memoria”, 26, 1999, p. 109-118; Șerban Rădulescu-Zoner, „Procesul bibliotecilor”: engleză și americană, în Romulus Rusan (ed.), „Analele Sighet 7”, București, Fundația Academia Civică, 1999, p. 321-336; Mircea Rusnac, *Un proces stalinist implicând „agenți imperialiști”, evrei și social-democrați reșițeni (1950)*, în „Banatica”, an XV, nr. 2/2000, p. 241-258.

¹⁴ În acest context, merită evaluată și afirmația lui Ion Mihai Pacepa, conform căruia în România, câtă vreme a lucrat el în Securitate, n-au fost prinși alți spioni decât cei parașutați în anii '50 – cf. Ion Mihai Pacepa, *Moștenirea Kremlinului. Rolul spionajului în sistemul comunist de guvernare*, București, Editura Venus, 1993, p. 503-504.

¹⁵ Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective și metode*, coord. Florica Dobre, vol. I (1948-1967), București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 142.

reorganizarea Securității din vara anului 1956, acesta devine Serviciul 11, alcătuit din patru secții de supraveghere operativă, un birou tehnic, un birou administrativ și o companie de milițieni.

Din 1960 conducerea Direcției Contraspionaj este preluată de col. Neagu Cosma, ce se va dovedi unul dintre ofițerii de securitate cei mai longevivi în funcție. În același an, locuitorii direcției erau lt. col. Marinescu Ioan, lt. col. Ungureanu Iuliu și lt. col. Nicolau Ilie.

Anii '60, mai ales a doua parte a lor, au însemnat un progres din punct de vedere al modernizării activității de contraspionaj. După 1965 a fost studiată și valorificată experiența S.S.I.-ului și a celorlalte „instituții informativ-represive burgheze”, insistându-se tot mai mult pe o creștere a capacității ofensive a direcției și pe o accentuare a conspirativității¹⁶. În același timp, contraspionajul românesc avea de făcut față unor provocări tot mai mari, determinate de politica de deschidere către Occident promovată de conducerea politică de la București. Extinderea relațiilor economice și amplificarea turismului internațional au multiplicat exponențial posibilele canale de culegere de informații de către serviciile de informații adverse. Astfel, potrivit datelor prezentate în ședința Colegiului Ministerului Afacerilor Interne din 8 februarie 1967, în cursul anului 1966, în România au intrat 1.300.000 de cetățeni străini, dintre care 212.000 turiști¹⁷. Dar nu turiștii sau cetățenii care își vizitau rudele din România reprezentau principala îngrijorare. Așa cum remarca generalul-locotenent Vasile Negrea, „sunt alte categorii de elemente care sunt foarte importante și au mari posibilități de culegere de informații. Este vorba de specialiștii care sunt în țara noastră din țările capitaliste în număr mare și răspândiți pe tot cuprinsul țării, care fără nici o îndoială au legătură și cu diplomații. Ei au posibilitatea să se deplaseze și pot intra și în zonele unde alții nu intră. (...) Adică posibilități de a face spionaj există foarte mari aici”¹⁸.

Pentru a răspunde noilor exigențe, Direcția de contraspionaj a trecut în anul 1967, dimpreună cu Securitatea, în ansamblul său, printr-o serie de reorganizări. După

¹⁶ Unul dintre cercetătorii științifici care lucrau în Centrul de Evidență, Dispecerat și Arhivă al Consiliului Securității Statului nu ezita să insereze în finalul unuia dintre studiile sale consacrate Serviciului Secret din România interbelică următorul pasaj: „considerăm că n-ar dăuna cu nimic dacă acest sistem de lucru ar fi analizat mai în profunzime și de către aparatul de securitate. Compartimentarea strictă a atribuțiilor, dar mai ales modul de acoperire și apoi de acțiune al oamenilor ce compuneau Serviciul Secret, ni se par a conține elemente ingenioase. Făcând abstracție de caracterul de clasă al acestui aparat, trebuie să admitem că în privința compartimentării, conspirării și acoperirii acțiunilor desfășurate, el s-a ridicat deasupra celorlalte organe cu profil asemănător ale statului burghez. În aceasta constă de fapt și secretul rezultatelor înregistrate de el pe tărâm informativ, până în septembrie 1940. Deosebit de interesant ni se pare modul de acoperire, infiltrare și acțiune al «agenților informatori» care (...) erau cadre ale Serviciului Secret, largile posibilități de culegere a informațiilor, create prin acoperirea sub care aceștia erau introduși în obiectivul interesat. (...) De altfel și în zilele noastre, mai toate serviciile informative, apreciind eficacitatea acestui procedeu clasic, îl folosesc pe scară largă, atât pe plan intern, cât și pe plan extern. Credem că și organele noastre ar putea folosi cu mai multă îndrăzneală acest procedeu verificat de viață, ca unul dintre cele mai eficiente, adaptându-l bineînțeles la condițiile noastre de astăzi” - lt. col. Meianu Nicolae, *loc. cit.*, p. 19.

¹⁷ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 17/1967, f. 30.

¹⁸ *Ibidem.*

înființarea Consiliului Securității Statului, a fost creată Direcția Generală de Contraspionaj, alcătuită din Direcția a III-a (fosta Direcție a II-a), care „desfășoară activitate pentru descoperirea, prevenirea și lichidarea acțiunilor întreprinse de persoane ce se află în slujba serviciilor de spionaj străine și care acționează în vederea culegerii de informații politice, militare, economice, tehnico-științifice și a subminării economiei naționale”, și Direcția a IV-a, care desfășura munca informativă în unitățile Ministerului Forțelor Armate și ale Ministerului Afacerilor Interne¹⁹.

Plecând de la experiența S.S.I.-ului și confruntată cu noile provocări din zona operativă, conducerea Securității a decis că e momentul pentru o adâncire a conspirativității, astfel că art. 7 din *Regulamentul de organizare și funcționare a Direcției de contraspionaj din cadrul Consiliului Securității Statului*, adoptat la 13 aprilie 1968, preciza că „pentru rezolvarea sarcinilor deosebite de muncă, Direcția de Contraspionaj cuprinde în schema sa ofițeri care lucrează conspirat în anumite organizații socialiste, precum și ofițeri detașați”²⁰.

Necesitatea minimei conspirării a calității de ofițer de contraspionaj (sau a celei de ofițer de securitate, în general) începe să devină evidentă, chiar și pentru mințile cele mai obtuze din conducerea Securității, astfel încât art. 37 din același regulament menționa: „Ofițerii de contraspionaj poartă ținută civilă, cu excepția zilelor în care sunt de serviciu și a cazurilor când se ordonă în mod special îmbrăcarea uniformei militare”²¹.

Fără a se diminua importanța aspectelor politice, se înregistrează în această perioadă o focalizare a interesului conducerii contraspionajului românesc către prevenirea încheierii unor contracte economice oneroase pentru statul român, către prevenirea scurgerii în exterior a unor informații tehnico-științifice, a divulgării unor clauze contractuale către firme concurente²².

Dacă în statele democratice există, pe lângă serviciile naționale specializate în acțiuni de contraspionaj, o sumedenie de firme private care își oferă serviciile marilor companii, în scopul prevenirii spionajului tehnico-economic, sau aceste companii își

¹⁹ Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective și metode*, coord. Florica Dobre, vol. II (1967-1989), București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 31.

²⁰ *Ibidem*, p. 82.

²¹ *Ibidem*, p. 86.

²² Pe lângă ordinele oficiale, ofițerilor de specialitate ai Securității încep să le fie puse la dispoziție o serie de materiale teoretice. Astfel, în buletinul intern intitulat „Securitatea” sunt publicate o serie de articole pe acest profil: cpt. Georgică Sion, *Instalarea ofițerilor de securitate în obiectivele economice*, în „Securitatea”, nr. 1/1970, p. 33-37; lt.-col. Ion Grecescu, *Apărarea specialiștilor de valoare de acțiunile serviciilor de spionaj*, în *loc. cit.*, p. 53-60; col. Vasile Crăciunoiu, *În centrul preocupărilor: prevenirea faptelor de natură să afecteze economia națională*, în *idem*, nr. 2/1970, p. 27-30; mr. Mircea Ștefănescu, mr. Costică Mohorea, *Principiul efort în direcția descoperirii agenților serviciilor de spionaj recrutați din rândul cetățenilor români*, în *loc. cit.*, p. 37-42, col. Emilian Georgescu, lt.-col. Al. Aulik, *Considerente privind organizarea muncii de securitate în obiectivele cu statut de centrale industriale*, în *loc. cit.*, p. 106-109; col. Nicolae Ungureanu, lt.-col. Anton Senteș, *Știați că sunteți în atenția serviciilor de spionaj străine?*, „Securitatea”, nr. 1/1971, p. 25-30.

construiesc propriile servicii de securitate²³, în cazul României toate aceste atribuții reveneau direcției de specialitate din cadrul Securității.

Competiția acerbă în plan economic între entitățile statale și private de pe diversele meridiane ale lumii și folosirea spionajului în această confruntare erau explicate în termenii ideologiei marxiste și constituiau un semnal de alarmă pentru factorii de decizie ai regimului comunist. Schimbările profunde aduse în economie de așa-numita „revoluție tehnico-științifică” influențau direct și activitatea serviciilor secrete. Un teoretician al perioadei explica noua conjunctură internațională în următorii termeni:

„Monopolurile sunt nevoite să facă uriașe cheltuieli chiar și pentru acele cercetări care nu sunt rentabile pe termen scurt și a căror rentabilitate viitoare este problematică. Într-un anumit sens, revoluția tehnico-științifică silește monopolurile să se angajeze în cursa progresului tehnic, uneori independent de considerentele de profit imediat. În aceste condiții, spionajul industrial capătă, în mod inevitabil, dimensiuni mari”²⁴.

Plecând de la această percepție, fundamental corectă, chiar dacă explicarea situației se făcea în cheie marxistă, regimul de la București a inițiat o serie de măsuri preventive, precum pregătirea contrainformativă a persoanelor angrenate în activități de comerț exterior și colaborare economică internațională, publicarea unor lucrări de specialitate care să sensibilizeze publicul larg și să-l informeze asupra mijloacelor și metodelor folosite de agențiile de spionaj²⁵ și, nu în ultimul rând, extinderea rețelelor informative în obiectivele și mediile susceptibile a se afla în atenția spionajului.

Într-una dintre lucrările publicate în această perioadă, spionajul tehnico-economic era definit ca un „război mondial al profitului”, care „nu opune întotdeauna direct, unul altuia, statele capitaliste dezvoltate, ci se desfășoară, mai ales, în interiorul lor, opunând pe toți împotriva tuturor”²⁶. Resursele importante alocate acestui gen de

²³ Futurologul american Alvin Toffler, analizând intensificarea fără precedent a spionajului tehnico-economic în ultimele decenii ale secolului al XX-lea, nota: „A ști ce au în minte concurenții implică un avantaj tactic imediat, precum și posibile foloase strategice. Toate acestea ne ajută să explicăm de ce 80% dintre cele mai mari câteva mii de firme americane au acum proprii lor copii cu normă întreagă și de ce Societatea Profesioniștilor Informațiilor Concurențiale își revendică numai ea singură membri în cel puțin trei sute de companii, din șase țări” - Alvin Toffler, *Puterea în mișcare*, București, Editura Antet, 1995, p. 158-159.

²⁴ Gheorghe P. Apostol, *Revoluția tehnico-științifică în capitalismul contemporan*, în „Capitalismul contemporan”, Gh. P. Apostol (red. coordonator), Sterian Dumitrescu, Gh. I. Tomescu (redactori), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973, p. 44.

²⁵ Preocuparea pentru studierea impactului pe care îl are spionajul industrial în procesul de dezvoltare economică este atestată și de articolele apărute în publicațiile occidentale de specialitate. Astfel, în anii '70, în Franța, revista “Défense nationale. Problemes politiques, économiques, scientifiques, militaires” (fosta “Revue de Défense Nationale”) publica o serie de articole dedicate acestui subiect, dintre care amintim Pierre Aigrain, *L'Europe dans la compétition scientifique* (no. 6/1973), Georges Vendryes, *Aspects économiques et industriels de la politique électronucléaire de la France* (no. 3/1975), Pierre Aigrain, *Technologie et rapports de force* (no. 3/1979).

²⁶ I. Mocanu, *Însemnări despre spionajul tehnico-economic*, București, Editura Militară, 1975, p. 4-5; acest „război al tuturor împotriva tuturor” este unul cât se poate de real și excede așa-zisele alianțe militare, nimeni nepermițând „prietenilor”, mai noi sau mai vechi, o cunoaștere a tuturor

activități erau explicate prin imensele beneficii ce puteau fi obținute, acestea fiind apreciate, „în majoritatea cazurilor, mie la sută sau chiar mai mult în raport cu cheltuielile făcute pentru obținerea informațiilor respective”. Potrivit unor aprecieri făcute în cadrul unei conferințe privind securitatea firmelor, desfășurată la Washington în 1964, tehnicile de spionaj deveniseră atât de rafinate încât „obținerea secretelor de fabricație prin intermediul organizațiilor spionilor profesioniști reprezintă calea cea mai rapidă și mai ieftină de modernizare a întreprinderilor”²⁷. O opinie similară este exprimată la o distanță de două decenii de John D. Halamka, Chief Executive Officer la Ibis Research Labs, într-o lucrare dedicată spionajului tehnico-științific: „Cea mai mare cheltuială și cel mai lent pas, de-a lungul procesului de producție, sunt cercetarea și dezvoltarea. Proiectarea unei nave poate lua sute de ani-muncă și milioane de dolari. Simpla copiere a concurentului este mult mai rapidă, cât și mai ieftină”²⁸.

Într-o altă lucrare, menită să fie „un mijloc la îndemâna tuturor celor chemați să se ocupe de (...) crearea climatului politic partinic care să se materializeze în fapte și acțiuni demne pe linia respectării neabătute a cerințelor vigilenței revoluționare”, problemele spionajului erau abordate pe baza delimitării sferelor de activitate în spionaj

informațiilor secrete. În acest context, nu este precupețit nici un efort pentru cunoașterea cât mai deplină a potențialului inamicului, dar și al aliatului. Din multitudinea de cazuri, vom aminti doar „stoarcerea” de informații, timp de peste un an, de către spionii vest-germani dintr-o rețea de peste 430 de computere ale Agenției de Proiecte de Cercetare Avansată în Domeniul Apărării din cadrul Pentagonului. Au fost accesate date de maximă importanță referitoare la armamentul nuclear și inițiativa de apărare strategică a S.U.A., iar depistarea accesului neautorizat în rețea s-a făcut printr-o întâmplare – Alvin Toffler, *op. cit.*, p. 163.

²⁷ I. Mocanu, *op. cit.*, p. 6.

²⁸ John D. Halamka, *Espionage in the Silicon Valley*, Berkeley, Sybex, 1984, p. 50; autorul este în prezent Chief Information Officer la Harvard Clinical Research Institute. Aceeași opțiune pentru „copiere” era exprimată de Nicolae Ceaușescu, în mai 1978, într-o ședință cu conducerea Ministerului Industriei Constructoare de Mașini: „Eu nu am pretenția ca totul să fie unicat, să fie o creație de 100% nouă. De altfel, nimeni nu face așa! Să ne uităm la ceea ce avem în țară și, dacă reușim să le facem mai bine, cu atât mai bine, dacă putem să le copiem, cel puțin să le copiem, să le facem la fel. Știți bine că trebuie copiat începând din clasa I-a, până când se termină facultatea se tot copiază! Așa că sunt toți obișnuiți! Și nu numai la noi, în toată lumea, tovarăși! În toată lumea, așa se face. Toți copiază. Să nu credeți că japonezii au inventat totul! Sau americanii sau alții. Fiecare a copiat. Dar, când am fost în Japonia, mi-au și arătat: uite, am luat presa asta din Franța și acum am 20. Toate le-am făcut eu. (...) Ca să nu mai stea să facă calculul, o ia pe aceea, se uită la ea și o copiază. Sigur, i-a schimbat ceva, i-a pus denumirea Mi Ci Ci Sin, nu știu ce, i-a mai schimbat culoarea și gata!” – *apud* Florian Banu, *Nicolae Ceaușescu și procedul Mi Ci Ci Sin*, în „Magazin istoric”, nr. 6/2003, p. 87. Pentru rolul spionajului în procesul de dezvoltare, vezi și Stevan Dedijer, Nicolas Jequier (eds.), *Intelligence for Economic Development: An Inquiry into the Role of the Knowledge Industry*, New York, St. Martin's, 1987. Schimbările intervenite în acest domeniu după încheierea Războiului Rece și noile implicații asupra securității naționale sunt bine surprinse de către Dennis DeConcini, *The Role of U.S. Intelligence in Promoting Economic Interest*, în „Journal of International Affairs”, 1994, vol. 48, p. 39-57 și Stephen P. Ferris, Gordon Livingston, *Economic Espionage as Neo-Mercantilism: National Security Implications*, în „Defense Intelligence Journal”, vol. 10, no. 2, (Summer 2002), p. 13-28.

militar²⁹, spionaj politic³⁰, spionaj economic³¹, spionaj științific³², spionaj industrial³³ și spionaj comercial și financiar³⁴. După ce trece în revistă o sumedenie de cazuri de spionaj economic, de la furtul secretului de fabricație al purpurei și al mătășii, până la furtul formulei zahărului sintetic „Sacaryl” sau la obținerea fotografiilor-spion ale automobilului Mercedes 250 S, autorul își încheie demersul printr-un îndemn la vigilență:

„Astăzi, când economia noastră cunoaște o dezvoltare tot mai impetuoasă, când se realizează din zi în zi schimburi de valori tot mai numeroase, când multe din produsele noastre au devenit competitive pe plan internațional se impune ca secretele activității economice ale țării noastre să fie apărate, să acționăm în strictă conformitate cu cerințele vigilenței revoluționare”³⁵.

În acest context, trebuie să menționăm că ideologizarea excesivă a acțiunilor de pregătire contrainformativă a persoanelor cu activități în obiective sau domenii susceptibile a fi ținta spionajului a compromis formarea unei culturi a securității informațiilor. Mulți dintre angajații unor astfel de obiective au privit ca pe o simplă indoctrinare politică seminariile referitoare la păstrarea secretului de stat și de serviciu, închipuindu-și că spionii nu există decât în mintea activiștilor de partid și a ofițerilor de securitate care încearcă să-și justifice existența. Pe de altă parte, în mentalul colectiv spionul a rămas asociat, uneori până în ziua de astăzi, cu imaginea lui James Bond, un super-erou, dotat cu ultimele minunății tehnice, care seduce frumoase secretare și

²⁹ În opinia autorului, spionajul militar „urmărește obținerea de informații ce se referă la potențialul de apărare al unei țări și, mai ales, la forțele sale armate: dotare, nivel de pregătire, efective, sistemul de apărare, planuri de mobilizare, depozite etc” – Dr. Paul Rönitz, *Spionajul economic. File de dosar*, București, Editura Militară, 1976, p. 11.

³⁰ Spionajul politic vizează „cunoașterea problemelor care fac obiectul afacerilor interne și externe ale unei țări, având o arie de obiective destul de flexibilă” – *ibidem*, p. 12.

³¹ Autorul amintit definea spionajul economic drept „fapta persoanei care, fie în baza funcției pe care o are într-o întreprindere, fie în urma unei acțiuni clandestine, obține informații economice secrete, știind că aduce vătămarea unui important interes public sau privat” – *ibidem*.

³² Spionajul științific reprezintă, pur și simplu, „furtul ideilor”. Potrivit lui Paul Rönitz, „simplul fapt de a afla unde se găsește o anumită personalitate din lumea științei sau la ce problemă intenționează să lucreze, constituie deja o informație de valoare care permite angajarea unei cercetări proprii sau a unei acțiuni, care să învingă concurența pe propriul său teren” – *ibidem*, p. 13.

³³ Spionajul industrial era perceput drept „capturarea invențiilor și descoperirilor tehnice, aplicate sau cu posibilități de a fi aplicate în industrie” – *ibidem*. Norman Polmar și Thomas B. Allen definesc spionajul industrial drept o acțiune de dobândire a unor avantaje care nu se obțin „ușor sau legitim” și îl disting de spionajul economic (care folosește masiv sursele deschise) prin faptul că implică frecvent activități ilegale, întocmai ca spionajul „tradițional” – cf. Norman Polmar and Thomas B. Allen, *The Encyclopedia of Espionage*, New York, Gramercy Books, 1998, p. 277.

³⁴ Spionajul comercial și financiar are drept finalitate „aflarea condițiilor în care s-a produs o anumită marfă, publicitatea ce va fi făcută, prețul de vânzare, pentru ca, la rândul său, concurentul să ofere condiții mai avantajoase” și, în cele din urmă, înlăturarea concurentului de pe piața economică – Dr. Paul Rönitz, *op. cit.*, p. 14.

³⁵ *Ibidem*, p. 116.

pătrunde prin efracție în birouri ultrasecrete³⁶. Cine nu corespunde acestui șablon, nu-i spion! Pe cale de consecință, mulți oameni nici măcar nu visau că, la un moment dat, se puteau afla în atenția serviciilor de contrainformații ale Securității, uimirea lor fiind manifestă în momentul când și-au putut consulta dosarele de urmărire³⁷.

Din păcate, imaginea spionului real este una mult mai prozaică, fapt ce îl face greu depistabil de către neinițiați. În acest sens, Alvin Toffler nota: „asemenea unor veritabili spioni, agenții de informații ai afacerilor își încep vânătoarea cu o atentă recunoaștere a surselor «deschise». Parcurg publicații de specialitate, buletine pe abonament și presa generală, în căutarea indiciilor despre planurile vreunui competitor. Citesc discursuri, studiază anunțuri de angajare, participă la întruniri și seminarii. Intervievează foști angajați, dintre care mulți sunt foarte dornici să vorbească despre vechile firme în care au lucrat”³⁸.

Dacă mulți civili aveau tendința de a minimaliza pericolul scurgerii de informații către concurenți de peste hotare, ofițerii de securitate, instruiți asupra metodelor diversificate de culegere de informații, au căzut în cealaltă extremă și interpretau cele mai banale fapte ca posibile acțiuni de spionaj³⁹. Totodată, interferența factorului ideologic a viciat din plin acțiunile de contraspionaj, ofițerii din acest sector nereușind, în multe cazuri, să se debaraseze de practicile specifice poliției politice.

Amprenta ideologică se poate identifica și în documentul pe care îl publicăm alăturat, viitorii ofițeri sub acoperire trebuind „să fie membri ai Partidului Comunist Român cu o temeinică pregătire politico-ideologică, profund devotați partidului și poporului” și „să provină dintr-un mediu social-politic sănătos, să nu aibă rude în străinătate sau cu antecedente politice ori penale”.

Așa cum atestă acest document, începând din vara anului 1976, se instituționalizează practica folosirii de ofițeri acoperiți în cadrul Direcției a III-a Contraspionaj. După cum am încercat să demonstrăm, această practică se înscria într-o

³⁶ Pentru modul în care literatura și filmul au impus în mentalul colectiv anumite stereotipii cu privire la spioni și serviciile secrete, vezi numărul special intitulat *Spying in Film and Fiction* din revista „Intelligence and National Security”, vol. 23, Issue 1, 2008.

³⁷ Un fost inginer chimist, după consultarea propriului dosar, se exprima în următorii termeni: „despre Securitate atunci nu știam nimic, în afara faptului că era o sperietoare generală. Toată lumea credea că este mai periculoasă, mai profesionistă, mai puternică decât era. De fapt, securitatea era mult mai slabă decât a părut. Dar mitul... mitul este imens. Acolo lucrau niște oameni de joasă condiție, joasă inteligență care, de fapt, erau la serviciu în comunism. Lucrau prost, nu aflau nimic în ciuda imensei cheltuieli de personal și probabil și cheltuieli materiale care se făceau pentru urmărirea unui simplu om cum eram eu” – *apud* Virgiliu Țărău (coord.), *Învățând istoria prin experiențele trecutului: cetățeni obișnuiți supravegheați de Securitate în anii '70-'80*, autori: Cristina Anisescu, Denisa Bodeanu, Liviu Burlacu, Daniela Iamandi, Cipriana Moisa, Adelina Oana Ștefan, București, Editura C.N.S.A.S., 2009, p. 156.

³⁸ Alvin Toffler, *op. cit.*, p. 159.

³⁹ Fenomenul nu este neapărat unul specific ofițerilor de securitate. Așa cum observa Alain Dewerpe, „consecința a interpretării criptologice a politicii (o caracteristică a meseriei), *spionita* este pentru profesioniști o boală profesională și o nevroză obsesivă: delirul criptologic devine tehnică. Dat fiind că există spioni, ei trebuie căutați și găsiți. De unde, pentru orice *outsider*, imaginea ridicolă a suspiciunilor lor interminabile” - Alain Dewerpe, *Spionul. Antropologia secretului de stat contemporan*, București, Editura Nemira, p. 383.

veche tradiție a serviciilor de informații (atât din România, cât și din alte state), răspunzând, totodată, necesității de consolidare a activității de contraspionaj, astfel încât să poată face față multiplelor provocări aduse de schimbările intervenite la nivel mondial. Câți ofițeri sub acoperire au fost creați de contraspionajul românesc⁴⁰, care a fost aportul lor real la apărarea intereselor naționale din acea perioadă, cât a fost poliție politică și cât contraspionaj „pur” în activitatea lor sunt întrebări al căror răspuns poate fi oferit doar de cercetări viitoare în recent desecretizatele fonduri de arhivă. Cert este că sistemul ofițerilor acoperiți, departe de a reprezenta o „monstruoasă” specifică regimului comunist, are tradiție și s-a perpetuat de-a lungul timpului datorită avantajelor indiscutabile pe care le aduce în munca de informații. Putem chiar afirma că oficializarea acestui sistem era un semn că Securitatea începea să se profesionalizeze, anumite structuri din cadrul său depășind etapa de amatorism și improvizare, definitorie pentru primele două decenii de funcționare, și înscriindu-se pe coordonatele de funcționare ale unui adevărat serviciu de informații⁴¹.

Fără a fi neapărat adepții impunerii unei dihotomii care să conducă la identificarea unei Securități *rele*, căreia să-i poată fi contrapusă o Securitate *bună*, suntem de părere că anumite compartimente din cadrul Securității, în anumite perioade de timp, au avut atribuții care se pot regăsi cu ușurință în cadrul oricărui serviciu de informații din orice țară civilizată, de ieri sau de azi. Spionajul, contraspionajul, contrainformațiile economice sau activitățile de combatere a terorismului au fost și rămân componente

⁴⁰ Fără a dispune de date precise, putem estima, plecând de la câteva premise, că numărul acestora a fost destul de mare. În primul rând, numărul obiectivelor economice considerate de către Securitate a fi (pe drept sau pe nedrept!) în atenția serviciilor străine de informații era foarte mare. În al doilea rând, ipostaza de ofițer sub acoperire trebuie să fi apărut celor vizați de Securitate pentru această misiune drept una extrem de seducătoare. Ipoteza noastră are în vedere doi factori: mai întâi, era vorba de un câștig material deloc de neglijat, prin primirea drepturilor bănești convenite ofițerilor activi, plus un spor de 10% pentru aflarea în „dispozitiv de luptă”. Apoi, poate la fel de important, este vorba despre un factor mai greu cuantificabil, numit de Alain Dewerpe „plăcerea de a fi un altul”: „voluptatea de a spiona și de a manipula, voluptatea de a te ascunde, de a aștepta și de a ataca sau de a te ști urmărit și dorit – sunt tot atâtea modalități ale transgresiei autorizate pe care se întemeiază plăcerea de a fi un altul” – *ibidem*, p. 376.

⁴¹ În sprijinul acestei afirmații poate fi invocat și faptul că, din anii '70, practica arestării persoanelor bănuite de spionaj și a condamnării acestora în procese-spectacol este înlocuită cu diverse jocuri operative care se soldau cu arestări doar în cazuri extreme. Pentru dificultățile și inconvenientele unui proces de spionaj într-un sistem democratic, vezi M. E. Bowman, *Prosecuting Spies. An Uneasy Alliance of Security, Ethics and Law*, în „Defense Intelligence Journal”, vol. 4, no. 1 (Spring 1995), p. 57-81 (o primă variantă a articolului a fost publicată în „American Intelligence Journal”, 11, 1990, no. 2, p. 29-39). Este unanim acceptat că un veritabil serviciu de contraspionaj „are ca scop utilizarea operațiunilor adversarului deturnându-le în scop propriu, infiltrarea în rețelele lui pentru a le face să lucreze pentru tine, aflarea a ceea ce adversarul știe și cum știe, pentru a contracara acțiunea lui și a furniza o imagine falsă a informațiilor de care dispun cele două echipe” – Alain Dewerpe, *op. cit.*, p. 272. Același autor susține că arestarea agenților dușmanului „nu este decât aspectul exterior și superficial, mijlocul elementar și grosolan și câteodată procedeul cel mai lipsit de îndemănare și mai puțin eficace al contraspionajului” – *ibidem*.

esențiale ale sistemului imunitar al statului modern⁴², iar folosirea ofițerilor sub acoperire a fost și rămâne o practică curentă⁴³.

De aceea, neantizarea muncii unor oameni (prin trecerea sub tăcere a unor aspecte pozitive ale activității lor) și aruncarea vinovăției colective asupra unor categorii de persoane, plecând de la simpla apartenență la o instituție condamnată în ansamblul său, fără o evaluare a activității concrete, individuale, ni se par a fi practici străine, deopotrivă, unui sistem de gândire democratic, cât și scrierii istoriei. În acest sens, dorim, în încheiere, să reamintim două din punctele incluse în apelul „Liberté pour l'histoire”, publicat, în decembrie 2005, de 19 renumiți istorici francezi⁴⁴ în revista „L'Histoire”:

⁴² Claude Silberzahn, care a condus Direction Générale de la Sécurité Extérieure (serviciul de spionaj al Franței) în perioada 23 martie 1989 – 7 iunie 1993 și care a fost demis în urma dezvăluirii operațiunilor franceze de spionaj în industria aero-spațială a S.U.A., a susținut pe toată durata mandatului său că spionajul modern „este, în mod esențial, economic, științific, tehnologic și financiar” – *apud* Norman Polmar și Thomas B. Allen, *op. cit.*, p. 166.

⁴³ În 1996 așa-numitul *Permanent Select Committee on Intelligence*, din cadrul Congresului S.U.A., a realizat un amplu studiu intitulat „Intelligence Community in the 21st Century”. În cadrul capitolului IX, intitulat „Serviciul Clandestin”, se fac aprecieri edificatoare asupra folosirii ofițerilor sub acoperire și a relației acestora cu cadrul legal (am redat versiunea în limba engleză pentru ca cititorul să perceapă întocmai nuanțele textului):

„Yet, it is necessary to have at least a minimal clandestine presence in most countries (a "global presence") so as to maintain a broader base-line contingency capability and to respond to transnational collection requirements. Clandestine operations require an extraordinarily high level of management attention, expertise and coordination.

1) Most of the operations of the CS [Clandestine Service – n.ns. L.B.] are, by all accounts, the most tricky, politically sensitive, and troublesome of those in the IC [Intelligence Community – n.ns. L.B.] and frequently require the DCI's close personal attention. The CS is the only part of the IC [Intelligence Community – n.ns. L.B.], indeed of the government, where hundreds of employees on a daily basis are directed to break extremely serious laws in counties around the world in the face of frequently sophisticated efforts by foreign governments to catch them. A safe estimate is that several hundred times every day (easily 100.000 times a year) DO officers engage in highly illegal activities (according to foreign law) that not only risk political embarrassment to the US but also endanger the freedom if not lives of the participating foreign nationals and, more than occasionally, of the clandestine officer himself. In other words, a typical 28 year old, GS-11 case officer has numerous opportunities every week, by poor tradecraft or inattention, to embarrass his country and President and to get agents imprisoned or executed. Considering these facts and recent history, which has shown that the DCI, whether he wants to or not, is held accountable for overseeing the CS, the DCI must work closely with the Director of the CS and hold him fully and directly responsible to him” - <http://www.gpo.gov/congress/house/intel/ic21/ic21009.html> (site-ul oficial al U.S. Government Printing Office). Vezi și Roy Godson, *Dirty Tricks or Trump Cards: U.S. Covert Action and Counter-Intelligence*, Washington D.C., Brassey's, 1995.

⁴⁴ Printre cei 19 semnatari ai apelului se numără Jean-Pierre Azema, specializat în istoria, atât de sensibilă din punct de vedere politic, a regimului de la Vichy și a Rezistenței franceze, Marc Ferro, recunoscut specialist în istoria U.R.S.S., director la École des Hautes Études en Sciences Sociales, co-director la renumita revistă *Annales* și co-editor la *Journal of Contemporary History*, Pierre Milza, binecunoscut specialist în istoria fascismului, precum și Mona Ozouf, autoare a unor

„L’histoire n’est pas la morale. L’historien n’a pas pour rôle d’exalter ou de condamner, il explique.

L’histoire n’est pas l’esclave de l’actualité. L’historien ne plaque pas sur le passé des schémas idéologiques contemporains et n’introduit pas dans les événements d’autrefois la sensibilité d’aujourd’hui”⁴⁵.

Așadar, ne exprimăm încrederea că o bună cunoaștere a *faptelor*, facilitată prin publicarea documentelor semnificative, va permite o mai bună *explicare* a evenimentelor istoriei contemporane. De aceea, apreciem că un document precum cel care îl publicăm este în măsură să contribuie la o înțelegere mai bună a modului în care economia românească a ultimelor decenii ale regimului comunist se afla sub controlul Securității, la realizarea unei distincții între activitățile de poliție politică și cele specifice contraspionajului. De asemenea, îndrăznim să credem că așa cum, după două decenii de la înlăturarea „regimului burghezo-moșieresc”, Securitatea a acceptat că are ce învăța în anumite domenii de la serviciile secrete care au precedat-o, noile structuri de securitate ale statului român pot învăța din greșelile, dar și din succesele trecutului. Aceasta cu atât mai mult cu cât amenințările la adresa siguranței naționale, departe de a se fi împuținat, s-au multiplicat și diversificat, pe măsura integrării României în economia globală.

lucrări de referință cu privire la istoria Revoluției Franceze. Ceilalți semnatari, pe care nu-i mai nominalizăm, sunt de același calibru academic.

⁴⁵ „Istoria nu este tot una cu morală. Istoricul nu are rolul de-a exalta ori de-a condamna, el explică.

Istoria nu este sclava actualității. Istoricul nu aplică trecutului schemele ideologice contemporane și nu introduce în evenimentele de odinioară sensibilitatea prezentului”. Pentru varianta în limba română am preferat să redăm traducerea oferită de Gheorghe Buzatu în capitolul consacrat istoriografiei și izvoarelor din volumul al IX-lea al tratatului de istorie a românilor publicat de către Academia Română – cf. Academia Română, *Istoria românilor, vol. IX România în anii 1940-1947*, Dinu C. Giurescu, coordonator, Florin Șperlea, secretar, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. XXVIII. Pentru a vedea ce ecou au avut în istoriografia românească principiile formulate de distinsi istorici francezi amintiți, este suficient să răsfoim lucrările ieșite de sub tipar în ultimii ani. Pentru eforturile făcute pe alte meridiane în sensul prezervării independenței științei istorice în raport cu puterea politică, vezi și articolul *Laissons les historiens faire leur métier!*, în „L’Histoire”, no. 306, février 2006.

ANEXA

Ministerul de Interne
Direcția a III-a

Strict Secret
Ex. nr. 1
Nr. 0330.433
28 august 1976

Aprob,
[indescifrabil]

Rog a aproba,
[indescifrabil]

Norme
privind încadrarea și folosirea ofițerilor de contraspionaj
conspirați din aparatul central și teritorial de Securitate

I. Selecționarea, verificarea și încadrarea ofițerilor de contraspionaj conspirați

1. Selecționarea ofițerilor de contraspionaj conspirați se face în conformitate cu criteriile stabilite pentru încadrarea ofițerilor de securitate, din rândul specialiștilor din producție, a unor cadre din aparatul de stat – îndeosebi a celor care sprijină sau au sprijinit informativ activitatea organelor de securitate – cu respectarea următoarelor cerințe:

-să fie membri ai Partidului Comunist Român cu o temeinică pregătire politico-ideologică, profund devotați partidului și poporului;

-să provină dintr-un mediu social-politic sănătos, să nu aibă rude în străinătate sau cu antecedente politice ori penale;

-să constituie exemple de corectitudine și conduită la locul de muncă, în familie și societate;

-să aibă studii superioare absolvite, 3 ani vechime în producție; stagiul militar satisfăcut, vârsta până la 35 ani și pe cât posibil să cunoască una sau mai multe limbi străine;

-să fie apți medical pentru a deveni ofițeri de securitate și să aibă calitate pentru munca informativ-operativă;

-să lucreze în obiective unde se concentrează secrete de stat, în locuri stabilite că prezintă interes pentru serviciile de spionaj sau să poată fi încadrați ulterior în asemenea locuri.

2. Acolo unde există condiții de angajare și conspirare, cu aprobarea conducerii ministerului, pot fi introduși în instituții de acoperire, sub legende corespunzătoare și ofițeri din efectivele existente a căror calitate nu este cunoscută și sunt în măsură să rezolve cu competență sarcinile ce le revin pe linia instituțiilor respective.

3. Selecționarea, studierea și verificarea candidaților pentru chemare în cadrele active, în calitate de ofițeri conspirați, se efectuează de șefii serviciilor (birourilor) de contraspionaj, prin mijloacele muncii informativ-operative și de către șefii compartimentelor de cadre, care vor folosi legende adecvate pentru a nu duce la deconspirarea acestora.

Acoperirea sub care se efectuează verificarea de cadre și rezultatele obținute prin mijloacele muncii informativ-operative se consemnează în nota de relații.

Dosarele personale ale ofițerilor conspirați conțin în plus față de documentele ce se întocmesc pentru ceilalți ofițeri, rapoarte detaliate privind obiectivele sau locurile în care își vor desfășura activitatea, precum și problematica muncii de securitate ce urmează să o realizeze.

4. Propunerile de chemare în cadrele active se supun spre avizare primului-secretar al Comitetului Județean de Partid sau al Municipiului București și se înaintează spre aprobare conducerii Ministerului de Interne prin Direcția a III-a și Direcția Cadre și Învățământ.

Conducerea Direcției a III-a nu va da curs propunerilor de încadrare până ce nu va cunoaște nemijlocit candidații respectivi și se va convinge că aceștia întrunesc condițiile de a deveni ofițeri conspirați.

5. În discuțiile ce se poartă cu candidații în vederea încadrării, se va spune acestora că vor lucra în aparatul de securitate, fără însă a le preciza că își vor desfășura activitatea în calitate de ofițeri conspirați în obiectivele sau locurile de muncă din care provin. Totodată, li se va cere să nu deconspire față de nimeni faptul că urmează să fie încadrați în Ministerul de Interne, verificându-se în ce măsură respectă această indicație.

6. Ofițerii conspirați primesc de la Ministerul de Interne toate drepturile ce li se cuvin ca ofițeri activi, plus indemnizația de dispozitiv de luptă în procent de 10% din retribuiția tarifară lunară, potrivit funcției în care au fost încadrați. Drepturile bănești ale acestora vor fi acordate prin state de salarii separate de ale celorlalte cadre, întocmite de unități, unde vor fi înregistrați cu indicativul ori numele conspirativ ce li s-a fixat prin ordinul de numire în funcție.

Veniturile realizate potrivit funcțiilor în care sunt încadrați la instituțiile de acoperire, vor fi făcute venit la stat prin Ministerul de Interne⁴⁶.

II Atribuțiile ofițerilor de contraspionaj conspirați

1. Acționează permanent și în mod organizat pentru obținerea de informații pe profil, cât și a altor date care prezintă interes pe linia activității organelor Ministerului de Interne. În acest scop:

a) punctează, studiază și recrutează informatori în locurile care prezintă interes din obiectivul respectiv sau din alte obiective, pe care îl folosesc cu sarcini concrete în acțiunile informative duse asupra elementelor urmărite sau în cadrul

⁴⁶ Așadar, cel puțin de la momentul adoptării acestor norme, salariul cuvenit pentru funcția civilă „de acoperire” se constituia în venit la bugetul Ministerului de Interne, ofițerul primind un **singur** salariu, neexistând nici un fel de salarii „peste cele primite oficial”, așa cum a afirmat în repetate rânduri I.M. Pacepa (vezi *infra*, nota 2).

supravegherii informative. De asemenea, li se pot preda în legătură persoane din rețeaua altor ofițeri cu care ei au posibilități mai bune de lucru;

b) selecționează, studiază și recrutează informatori din rândurile cadrelor și agenților serviciilor de spionaj care acționează acoperit în R.S. România sau altor străini care prezintă interes pe linie de contraspionaj și țin legătura cu aceștia;

c) contactează cetățeni străini aflați în atenția aparatului de contraspionaj, cu ocazia manifestărilor protocolare organizate de misiunile diplomatice, alte reprezentanțe străine sau în împrejurări favorabile, în scopul studierii și exploatării lor informative, a urmăririi comportării unor suspecți în asemenea situații.

d) urmăresc personal, iar în limita atribuțiilor de serviciu și prin ceilalți angajați din obiectiv, modul cum se aplică prevederile legale în vigoare privind asigurarea secretului de stat și contactele cu străinii, întreprind măsuri – în raport de funcțiile ce le ocupă – pentru respectarea acestora și semnalează orice aspecte care lezează interesele statului.

Ofițerii conspirați vor lucra numai cu informatori de totală încredere, temeinic verificați. Pentru a asigura conspirarea lor, în situații mai deosebite, candidații la recrutare vor fi atrași la colaborare de ofițeri din Direcția a III-a sau din serviciile 3 ale inspectoratelor județene, urmând ca după o perioadă de verificare și angrenare a acestora în muncă, să fie dați în legătura ofițerilor acoperiți.

Întâlnirile cu persoanele din rețea – aflate în legătura ofițerilor conspirați – se efectuează în case conspirative și de întâlniri sau în alte locuri corespunzătoare.

2. Lucrează personal cu dosare de urmărire informativă duse asupra unor cetățeni străini sau români suspecți de spionaj-trădare și sunt angrenați – atunci când există condiții și o bază reală – în organizarea și desfășurarea de jocuri operative și combinații cu cadrele și agenții serviciilor de spionaj străine, precum și în realizare unor acțiuni de influență sau dezinformare a acestora.

III. Modul de lucru și pregătirea ofițerilor de contraspionaj conspirați

1. Activitatea ofițerilor conspirați se desfășoară pe bază de planuri de muncă semestriale, care cuprind sarcini concrete de profil, cât și pe alte linii de muncă, în raport cu posibilitățile de care dispun. La analiza activității lor, ce se va efectua ori de câte ori este necesar, dar cel puțin o dată pe trimestru, pot participa și ofițeri cu munci de răspundere sau atribuții de control și îndrumare din aparatul central, împuterniciți în acest sens de șeful Direcției a III-a.

În cadrul unităților, ofițerilor conspirați li se vor întocmi mape de lucru care vor cuprinde: planuri de muncă, rapoartele de activitate, datele și informațiile obținute de ofițeri, aprecierile asupra muncii lor, cheltuielile operative etc., ce vor fi păstrate de ofițerii care îi au în legătură.

2. Legătura cu ofițerii conspirați se ține după caz, de locuitorii șefului de direcție, șefii de servicii și de colective, în aparatul central, iar în județe de șefii inspectoratelor, ai securității, ori ai serviciilor 3, care răspund de îndrumarea concretă a activității lor și de acordarea calificativelor anuale prin foile de notare. Pentru fiecare ofițer conspirat se va stabili un sistem de legătură adecvat condițiilor în care își

Luminița Banu

desfășoară activitatea și acoperirii sub care acționează, iar întâlnirile de lucru se vor efectua în case conspirative sau de întâlniri.

Dosarele informatorilor din legătura ofițerilor conspirați, precum și dosarele de urmărire informativă lucrate de aceștia, se păstrează de ofițerii care le coordonează activitatea și pe numele cărora vor fi înregistrate în evidențele de securitate.

3. Pregătirea politică, de specialitate și militară a ofițerilor conspirați se realizează în mod individual sub controlul și îndrumarea celor cu care mențin legătura și se efectuează la case de lucru unde li se pun la dispoziție ordine, instrucțiuni, lecții și alte materiale cu caracter de învățământ.

IV. Alte reglementări

1. Dosarele de cadre, precum și evidența ofițerilor conspirați, se păstrează de șeful compartimentului de cadre din unitatea din care fac parte. La Direcția cadre și învățământ se va asigura ca despre această categorie de personal să aibă cunoștință un număr cât mai restrâns de ofițeri.

2. Vizita medicală și testarea psihofiziologică a celor ce urmează să fie încadrați în calitate de ofițeri conspirați vor fi efectuate în cadrul Policlinicii centrale a Ministerului de Interne și a Centrului de testări pentru munca operativă.

3. Pentru candidații care fac parte din cadrele de rezervă ale Ministerului Apărării Naționale nu se va solicita scoaterea din evidența acestui minister pentru a nu fi deconspirați față de lucrătorii centrelor militare de care aparțin.

4. Datele personale ale ofițerilor conspirați nu se comunică la Centrul de Informatică și Documentare.

5. Ofițerilor conspirați li se întocmesc – prin grija șefilor compartimentelor de cadre – legitimații de securitate, care vor fi folosite numai în raport de nevoile muncii și vor fi păstrate de ofițerii cu care țin legătura.

6. De regulă, ofițerii conspirați fac parte din organizațiile de partid ale obiectivelor de acoperire. În cazurile când, la locurile lor de muncă nu există organizație de bază sau nu trebuie să li se cunoască calitatea de membri de partid, vor fi menținuți în evidența Comitetului de Partid a Ministerului de Interne sau a comitetelor de Partid din inspectoratele județene, unde vor plăti și cotizația.

7. Se interzice ca ofițerii conspirați să fie convocați la sediile Ministerului de Interne, să fie cunoscuți de alți ofițeri în afara celor menționați sau să frecventeze locuri (de agrement, baze sportive, cabinete medicale etc.) destinate cadrelor ministerului nostru.

[Luat la cunoștință,
Lt. Gh. Spirescu 16 sept. '76]

21.IX.1976

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.480, vol. 2, f. 166-169.

Liviu PLEȘA

CONTRASPIONAJUL ÎN PRIMA PARTE A REGIMULUI CEAUȘESCU (ANII '60-'70). ORGANIZARE, ATRIBUȚII ȘI METODE DE ACȚIUNE

COUNTERINTELLIGENCE IN THE FIRST PART OF CEAUȘESCU'S REGIME
(THE 1960'S AND THE 1970'S)
ORGANISATION, PREROGATIVES AND METHODS OF ACTION

At the end of the seventh and the beginning of the eighth decade, the counterespionage personnel have undergone a major transformation at the organizational level. The Cadres of the institution were assigned with new prerogatives and new methods to fulfill their legal mission.

The local counterintelligence structures became more flexible and started to put emphasis on educating and training the counterintelligence officers. Using undercover agents was a major change, which proved to be very efficient. On the other hand, retired officers were placed in tourist resorts, as residents.

Informative-operative surveillance occurred mainly in urban areas because, in most cases, the targets were in towns.

All the foreign citizens who would come to Romania were under surveillance, as well as the Romanian citizens who had contacts with them. For that reason, the Securitate focused on tourist resorts and on various points of interest for foreign citizens (museums, monasteries etc). Extended informative networks were developed, in which guides, as well as restaurant employees were performers.

Etichete: Securitatea, contraspionaj, ofițeri acoperiți, cetățeni străini

Keywords: Securitate, counterintelligence, undercover agents, foreign citizens

La finalul deceniului șapte și începutul deceniului opt, organele de contraspionaj au trecut prin transformări de substanță, atât în ceea ce privește organizarea – mai ales la nivel teritorial, cât și în privința atribuțiilor, a mijloacelor și metodelor folosite pentru îndeplinirea obiectivelor încredințate.

Structurile de contraspionaj la nivel județean au devenit mult mai flexibile, constatându-se o verticalizare a actului de conducere. Supravegherea informativ-operativă s-a axat cu preponderență pe mediul urban, deoarece în această zonă erau concentrate majoritatea obiectivelor avute în vedere. A început să se pună tot mai mult accentul pe pregătirea și școlarizarea cadrele de contraspionaj. O schimbare majoră a reprezentat-o și generalizarea folosirii ofițerilor acoperiți, o măsură care se va dovedi a fi foarte eficientă în viitor. Menționăm și utilizarea pe scară largă a ofițerilor trecuți în rezervă, ei dând rezultate foarte bune în calitatea de rezidenți în stațiunile turistice.

1. Structurile la nivel central și teritorial

După Plenara C.C. al P.C.R. din 26-27 iunie 1967, în timpul căreia au fost criticate unele dintre abuzurile comise de organele de Securitate, Nicolae Ceaușescu a decis constituirea în cadrul Ministerului Afacerilor Interne a Departamentului Securității

Statului, ca organism independent. Decizia a fost aprobată de Prezidiul Permanent al C.C. al P.C.R. în ședința din 14 iulie 1967¹, iar noua instituție a fost înființată la 21 iulie 1967, prin Decretul nr. 710 al Consiliului de Stat². Ca organ de conducere al D.S.S. a fost creat Consiliul Securității Statului, în fruntea căruia a fost numit Ion Stănescu.

Una dintre modificările organizatorice majore survenite a fost și aceea a schimbării titlaturii unor direcții centrale și mai ales gruparea acestora în câteva mari direcții generale, după modelul Direcției Generale de Informații Externe, creată deja în 1963. Au fost astfel înființate: Direcția Generală de Informații Interne (D.G.I.I.), Direcția Generală de Contraspionaj (D.G.C.) și Direcția Generală Tehnico-Operativă și de Înzestrare. Șefii direcțiilor care compuneau D.G.I.I. și D.G.C. erau în același timp și locuitori ai șefilor direcțiilor generale respective.

Direcția Generală de Contraspionaj era formată din Direcția a III-a Contraspionaj (fosta Direcție a II-a), care se ocupa cu descoperirea acțiunilor de spionaj desfășurate în România de serviciile secrete străine, și Direcția a IV-a Contrainformații Militare, ce avea ca obiectiv apărarea contrainformativă a cadrelor din armată și M.A.I.

În perioada regimului Ceaușescu, Securitatea a funcționat separat de M.A.I. doar patru ani, întrucât la 18 aprilie 1972 Plenara C.C. al P.C.R. a hotărât reunificarea Securității cu Miliția³. Ca organism de conducere al Ministerului de Interne a fost înființat Colegiul M.I., condus de Ion Stănescu⁴.

Peste numai un an, ca urmare a cazului dr. Schächter⁵, prin Decretul nr. 362 din 27 iunie 1973 au fost operate unele modificări la nivelul structurilor de la vârful M.I., Colegiul M.I. fiind înlocuit cu un Consiliu de conducere, format din 25 de persoane⁶. Pentru rezolvarea problemelor curente a fost înființat un Birou Executiv al Consiliului de conducere al M.I., a cărui componență era mult mai restrânsă, practic doar conducerea ministerului. Fiecare dintre membrii Biroului Executiv coordona activitatea mai multor unități centrale și/sau teritoriale, asigurându-se astfel aplicarea principiului conducerii colective. Prin urmare, șefii sau comandanții respectivelor unități se subordonau nu doar ministrului, ci și membrului Biroului Executiv care coordona domeniul respectiv, în virtutea subordonării lor Consiliului de conducere al M.I.

O altă schimbare majoră a fost aceea a desființării direcțiilor generale informativ-operative, printre care s-a numărat desigur și Direcția Generală de Contraspionaj, fapt transpus în practică la 1 august 1973. Începând cu această dată,

¹ Florica Dobre (coord.), Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa (eds.), *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective și metode*, vol. II, 1967-1989, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 13.

² „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, partea I, nr. 65/22 iulie 1967, p. 564-567.

³ Prin Decretul nr. 130 al M.A.N. din 19 aprilie 1972, conform *Securitatea...*, vol. II, p. 167-175.

⁴ Componența Colegiului M.I. a fost aprobată printr-o Hotărâre a Consiliului de Miniștri, condus de Ion Gheorghe Maurer, *ibidem*, p. 175-176.

⁵ Referitor la acest caz și la urmările lui a se vedea detalii în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12.541, vol. 2. Informații utile și în Ionel Gal, *Rațiune și represiune în Ministerul de Interne. 1965-1989*, vol. 1, Iași, Editura Do-Minor, 2001, p. 94-96.

⁶ „Buletinul Oficial a R.S.R.”, nr. 94 din 27 iunie 1973, p. 2. Decretele publicate în „Monitorul Oficial” sau „Buletinul Oficial”, privind reorganizările M.A.I. și M.I. din perioada 1948-1989, pot fi consultate și la adresa http://www.crimlecomunismului.ro/pdf/ro/organizarea_mai-mi.pdf, ca rezultat al eforturilor depuse de d-l Mihai Burcea.

Direcția a III-a Contraspionaj, în mod similar cu celelalte direcții centrale, se subordona direct prim-adjunctului ministrului de Interne care o coordona. În afara acestei modificări, în toată perioada 1967-1978 Direcția a III-a nu a avut de suferit de pe urma deselor schimbări de la nivel central, păstrându-și în general atribuțiile și structura stabilite în 1967.

Regulamentul de organizare și funcționare a Direcției a III-a a fost întocmit la 13 aprilie 1968, iar în acesta se stipula faptul că era această structură un „organ specializat al Consiliului Securității Statului” și avea ca obiective „prevenirea, descoperirea, documentarea și lichidarea acțiunilor de spionaj și trădare desfășurate pe teritoriul R.S. România”⁷.

La nivel central, Direcția a III-a era organizată pe linii de muncă (spionaj american, francez etc.) sau pe probleme (turiști, comercianți etc.), fiind compusă din mai multe servicii și birouri. Serviciile aveau fiecare în subordine birouri operative, cărora le erau repartizate obiective concrete. Liniile de muncă erau structurate în general în vederea contracarării activității principalelor servicii străine interesate de România, în funcție de situația informativ-operativă a momentului.

Spre exemplu, în decembrie 1969, Ion Stănescu afirma următoarele: „Analizele făcute de C.S.S. au evidențiat faptul că cele mai periculoase acțiuni împotriva țării noastre continuă să le desfășoare serviciile de spionaj ale S.U.A., R.F. a Germaniei, Angliei, Israelului, Turciei, Greciei”⁸. Aserțiunea președintelui C.S.S. era întărită de gen.-mr. Răduică Grigore, prim-vicepreședintele C.S.S.⁹.

La înființarea Direcției a III-a, în iulie 1967, aceasta avea următoarea structură: Serviciul I răspundea de spionajul american și era condus de lt.-col. Mazilu Constantin (1967-1968); Serviciul II de spionajul englez, condus de mr. Niculescu Constantin; Serviciul III de spionajul din R.F.G. și statele neutre europene, condus de lt.-col. Nardin Ion (1967-1969), iar mai târziu de col. Mircea Aurel¹⁰; Serviciul IV de spionajul din Franța, Italia, Belgia, Olanda și Spania, condus de lt.-col. Mircea Aurel (1967-1969); Serviciul V de țările din Peninsula Balcanică, din Orientul Apropiat și Îndepărtat și de unele state din Africa, condus de col. Turcu Vasile; Serviciul VI se ocupa cu spionajul israelian, condus de lt.-col. Nicola Constantin (1967-1969); Serviciul VII se ocupa de comerțanții străini; Serviciul VIII îi supraveghea pe cetățenii străini veniți în vizită în

⁷ *Securitatea...*, vol. II, p. 80.

⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 37.

⁹ „Din cazurile depistate, dar mai cu seamă din chestionarele și instrucțiunile de spionaj intrate în posesia noastră, ca urmare a unor acțiuni soldate cu bune rezultate, cunoaștem că serviciile de spionaj străine, și în primul rând cel vest-german, american, turc și grec, desfășoară o intensă activitate împotriva țării noastre. Din instrucțiunile recent elaborate de către aceste servicii, rezultă că-i interesează tot felul de informații despre țara noastră, dar cu deosebire informații politice, economice și militare, pentru obținerea cărora fac eforturi, trimițând agenți din exterior sau recrutând dintre cetățenii români”, idem, dosar nr. 13.331, f. 247.

¹⁰ Conform lui Neagu Cosma, col. Mircea Aurel a fost ulterior preluat de D.I.E. și trimis cu misiuni de spionaj în R.F.G., sub acoperire de diplomat, aceasta cu toate că el era „cunoscut de sute și sute de români și sași care se găseau (au plecat) în R.F. Germania”, conform Liviu Țăranu (ed.), *Ion Mihai Pacepa în dosarele Securității: 1978-1980*, București, Editura Enciclopedică, 2009, p. 289.

România, fiind condus de lt.-col. Odociuc Gheorghe (1967-1970); Serviciul IX asigura contrainformativ unele obiective de importanță majoră (C.S.P., Direcția Generală de Statistică, Secretariatul General al Consiliului de Miniștri etc.), răspunzând și de și de prevenirea scurgerilor de informații considerate a fi secrete de stat.

Ulterior, a avut loc o reorganizare, astfel încât până în anul 1974, la nivel central, Direcția a III-a a avut următoarea structură¹¹:

Serviciul I contraspionaj american și englez, încadrat cu 30 de ofițeri și un subofițer.

Serviciul II contraspionaj vest-german și austriac, cu 28 ofițeri și un subofițer.

Serviciul III contraspionaj francez și italian, cu 25 ofițeri și un subofițer.

Serviciul IV contraspionaj turc și grec, cu 23 ofițeri și un subofițer.

Serviciul V contraspionaj israelian, cu 17 ofițeri și un subofițer.

Serviciul VI comercianți străini („Depistarea cadrelor și agenților spionajului străin cu acoperire de comercianți”), cu 17 ofițeri și un subofițer.

Serviciul VII răspundea de contraspionajul în rândul turiștilor, deservind contrainformativ și Ministerul Turismului și unitățile afiliate acestuia (O.N.T. „Carpați”, Agenția „Publiturism”, Automobil Clubul Român, Întreprinderea de agrement și prestații turistice, Întreprinderea turistică de transporturi auto etc.). Era încadrat cu 20 ofițeri și un subofițer.

Serviciul VIII deservea obiectivele date în competența unității, având 16 ofițeri și un subofițer.

Serviciul IX asigura tehnica-operativă necesară desfășurării acțiunilor de contraspionaj și deservea contrainformativ marile hoteluri și restaurante din București („Intercontinental”, „Athénée Palace”, „Ambasador”, „Lido”, „Dorobanți”, „Continental” și „Minerva”, cu restaurantele aferente, precum și „Hanul lui Manuc”) și avea 16 ofițeri.

Serviciul X răspundea de contraspionajul „în locurile unde se concentrează date de importanță deosebită pentru securitatea statului”, având și atribuții de prelucrare contrainformativă a cetățenilor români care plecau în exterior. Era încadrat cu 11 ofițeri și un subofițer.

Serviciul XI contraspionaj pentru unele țări din Europa și America Latină, cu 20 ofițeri și un subofițer.

Serviciul XII contraspionaj pentru unele țări din Africa, Orientul Mijlociu și Asia, cu 15 ofițeri și un subofițer.

Serviciul XIII Cadre, învățământ, pregătire de luptă, organizare-mobilizare, instructori de partid, îndrumare și control pe linie de contraspionaj, cu 20 ofițeri și un subofițer.

Serviciul XIV Informare, documentare, sinteză. Personalul acestui serviciu (16 ofițeri și 2 subofițeri) redacta rapoarte și informări pentru conducerea direcției și întocmea materiale de generalizare a experienței acumulate în materie de contraspionaj.

Serviciul XV Financiar, servicii și înzestrare, probleme speciale și secretariat, cuprinzând și cabinetul medical. Acest serviciu era încadrat cu 14 ofițeri, 16 subofițeri și 5 angajați civili.

¹¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.101, vol. 8, f. 93.

Direcția a III-a trebuia să asigure din punct de vedere contrainformativ mai multe obiective centrale de importanță majoră, și anume: Ministerul Afacerilor Externe, Secretariatul General al Consiliului de Miniștri, Institutul Central de Conducere și Informatică, Institutul Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea, Direcția Centrală de Statistică, Centrul de perfecționare a cadrelor de conducere din administrație și economie (CEPECA), precum și filiale din România ale unor instituții internaționale, precum: O.N.U., U.N.E.S.C.O., P.N.U.D.¹², Centrul de Studii Sud-Est Europene și Centrul pentru demografie al O.N.U.¹³. Marea majoritate a acestora erau deservite de Serviciul VIII, restul de Serviciul X.

La 2 august 1973, adică chiar imediat după îndepărtarea din funcție a șefului D.G.C., gen.-mr. Cosma Neagu, Corpul de control al ministrului de Interne a desemnat un colectiv de inspectori care să treacă la analiza întregii activități a Direcției a III-a. La 1 noiembrie 1973, conducătorul acestui colectiv, gen.-mr. Kovács Pius, a prezentat un raport privind rezultatele controlului efectuat la Direcția de Contraspionaj¹⁴. Raportul a fost discutat de Biroul Executiv al Consiliului de conducere al M.I. în primăvara anului 1974, când au fost luate mai multe decizii privind activitatea Direcției a III-a, printre care și unele de natură organizatorică.

Astfel, s-a decis transformarea Serviciului V dintr-un compartiment destinat supravegherii comercianților străini într-unul dedicat contracarării acțiunilor serviciilor engleze de spionaj pe teritoriul României, activitate care până atunci era desfășurată de Serviciul I. Prin urmare, din 1974, Serviciul I se va ocupa doar de spionajul american. În ceea ce privește cazurile cu profil de contraspionaj din rândurile comercianților străini, acestea au fost repartizate serviciilor care se ocupau cu statele din care aceștia proveneau. În același timp, cazurile care nu aveau legătură cu contraspionajul au fost predate Direcției a II-a Contrainformații Economice¹⁵.

De asemenea, au avut loc și o reorganizare a serviciilor conexe activității informativ-operative: Serviciul XIV a fost redenumit Serviciul XIII și a primit atribuții suplimentare, cum ar fi cel de control și îndrumare a activității de contraspionaj la centru și în teritoriu, dar și cel de prelucrare automată a datelor; fostul Serviciul XIII a primit numele de Serviciul XIV; Serviciul XV a fost desființat și înlocuit cu mai multe structuri mai mici: Biroul evidență operativă și secretariat, Biroul servicii, înzestrare și financiar și Cabinetul medical¹⁶.

Aceste schimbări structurale au fost însoțite și de mici modificări de organigramă, în urma cărora personalul Direcției a III-a a fost redus de la 326 la 319 cadre. Mai exact, au fost operate mici ajustări de personal la nivelul fiecărui serviciu (de unu-doi ofițeri în plus sau în minus), reduceri mai substanțiale fiind efectuate în compartimentele ce nu aveau atribuții informativ-operative directe (fostele servicii XIII, XIV și XV). În ceea ce privește serviciile informative se constată o reducere semnificativă a numărului de ofițeri de la Serviciul I (de la 30 la 21), dar aceasta a fost

¹² Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare.

¹³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.221, vol. 2, f. 132.

¹⁴ *Ibidem*, f. 49.

¹⁵ *Ibidem*, f. 48.

¹⁶ *Ibidem*, f. 140.

cauzată de transferarea celor care se ocupau cu spionajul englez la Serviciul V. Mai reținem și creșterea personalului aferent Serviciului VIII (de la 17 la 22), dată fiind și importanța deosebită a obiectivelor deservite de acesta¹⁷.

În august 1976 Biroul evidență operativă și secretariat a fost desființat, fiind înglobat în cadrul Serviciului XIV, care a primit titulatura de Serviciul XIV cadre, învățământ, organizare-mobilizare, evidență operativă și secretariat.

În anul 1968, în cadrul Direcției a III-a a fost înființat și un Serviciu Triere-Dispecerat, unde erau concentrate toate datele privindu-i pe toți cetățenii străini ce se aflau în România, indiferent de calitatea acestora (diplomați, turiști, studenți, tehnicieni etc.) sau de modalitatea prin care au ajuns în țară. Ofițerii din cadrul acestui serviciu, coroborând toate informațiile referitoare la o persoană, selecționau acele cazuri care trebuiau puse în supraveghere specială și le predau apoi structurilor pe profilul sau raza cărora se contura activitatea suspectilor. În mod similar, compartimente de triere au fost înființate și la nivel teritorial, în fiecare inspectorat județean¹⁸. Ulterior atribuțiile sale au fost preluate de compartimentele de evidență operativă.

Intensificarea și creșterea în violență a acțiunilor teroriste în plan mondial a determinat conducerea Securității să treacă la crearea unor structuri care să prevină și să intervină în cazul apariției unor astfel de fenomene pe teritoriul României. Într-o notă a Direcției a III-a din octombrie 1975 se apreciau următoarele: „Antiterorismul este o problemă actuală grea; se poate manifesta diversificat, în diferite locuri, medii și obiective, iar pentru combatere este nevoie de mobilizarea tuturor forțelor din inspectorat și de maximă răspundere și competență”¹⁹. Activitatea antiteroristă a fost reglementată prin Ordinul ministrului M.I. nr. 000235/1973, când s-a decis înființarea U.M. 0625/R.P. în cadrul Direcției a III-a. În 1975 a fost emis un nou ordin, prin care se înființau grupe de antiterorism în cuprinsul fiecărui inspectorat județean de Securitate, constituite în general din câte doi ofițeri. Toate aceste grupe erau coordonate la nivel central de U.M. 0625/R.P. În plan teritorial, activitatea acestor organe era coordonată direct de inspectorul șef. Ofițerii cu atribuții de antiterorism aveau obligația de a-și crea rețele informative în toate obiectivele și mediile pretabile pentru acțiuni teroriste, cu scopul de a preveni astfel de evenimente. De asemenea, aceste cadre trebuiau să desfășoare o activitate informativă și în rândul turiștilor, comercianților sau studenților străini suspectați că întreprind sau sprijină acțiuni teroriste, aceștia constituind baza de lucru a ofițerilor din problemă²⁰. La înființare, în fruntea U.M. 0625/R.P. a fost numit col. Pleșa Aristotel.

La centru, U.M. 0625/R.P., precum și U.M. 0625/C.P., erau subordonate direct șefului Direcției a III-a Contraspionaj, fără însă ca acestea să facă partea din organigrama unității. Din aceste considerente, șeful Direcției a III-a avea calitatea de comandant unic al celor trei structuri. Direcția de Contraspionaj avea și obligația de a asigura necesarul de cadre și nevoile materiale și financiare ale unităților amintite. De

¹⁷ Idem, dosar nr. 13.101, vol. 8, f. 93.

¹⁸ Idem, dosar nr. 13.331, f. 246.

¹⁹ Idem, dosar nr. 92, vol. 19, f. 6.

²⁰ *Ibidem*, f. 6-7.

altfel, înființarea U.M. 0625 C.P. a determinat și refacerea regulamentului de organizare și funcționare al Direcției a III-a, care s-a produs în iunie 1976²¹.

În iunie 1967, o dată cu schimbarea denumirilor direcțiilor centrale, modificări similare au fost operate și în teritoriu, în structura direcțiilor regionale de Securitate. Astfel, compartimentele corespondente direcțiilor centrale au primit noi titulaturi, conform celor ale unităților care le coordonau activitatea. În cazul de față, serviciile sau secțiile II Contraspionaj s-au transformat în serviciile și secțiile III.

În luna februarie 1968, ca urmare a noii împărțiri administrativ-teritoriale a țării, organele de Securitate au trebuit să-și modifice iarăși structura organizatorică. Schimbările au fost operate mai mult la nivel local, unitățile centrale nefiind afectate. La nivelul județelor a fost menținut tipul de compartimentare internă introdus în iunie 1967, fiind create structuri județene similare celor existente la nivel central: de informații interne, contrainformații economice, contraspionaj, contrainformații în armată, cadre, filaj etc. În funcție de importanța acestora, ele au fost constituite în servicii, secții sau birouri. Dacă informațiile interne au fost organizate peste tot sub formă de serviciu (Serviciul I), organele de contraspionaj aveau în general nivelul de secție.

Reorganizarea de la nivel teritorial a adus și alte schimbări în ceea ce privește structura Securității din județe. O noutate a reprezentat-o crearea organelor de Securitate în toate municipiile, ale căror atribuții se limitau la cuprinsul unității teritoriale respective. La rândul lor, serviciile municipale de Securitate se împărțeau în secții și birouri corespunzătoare celor mai importante trei direcții centrale (informații interne, contrainformații economice și contraspionaj).

De asemenea, începând din anul 1968 au fost înființate birouri sau grupe de Securitate și în majoritatea orașelor care nu erau municipii, considerându-se că acestea prezentau importanță din punct de vedere informativ-operativ. Numărul ofițerilor din aceste organe era redus (efectivele inițiale fiind de trei până la cinci cadre, dar ulterior ele au fost mărite), iar activitatea lor era axată în principal pe liniile importante de muncă (I informații interne, II contrainformații economice, III contraspionaj etc.), restul problemelor fiind rezolvate la nivel județean.

Toate aceste structuri de Securitate din municipii și orașe se subordonau direct colectivului de conducere al inspectoratului județean și nu serviciilor sau secțiilor informativ-operative de linie create la nivel județean, fiind eliminate astfel anumite suprapuneri care puteau să apară în activitate. Organele teritoriale județene aveau însă drept de control la unele structuri municipale sau orășenești, cu precădere însă la cele de rang mai mic (secții sau birouri), iar uneori lucrau chiar și anumite cazuri concrete mai deosebite. În unele județe s-a practicat și metoda desemnării unor ofițeri de la organele județene care să-și concentreze activitatea pe municipii, cu obligația însă de se ocupa și de eventualele probleme apărute la nivel județean. Într-un raport din 1968 al I.S.J. Brăila se specificau următoarele: „Au fost constituite la municipiu [Brăila – n.n.] compartimente corespunzătoare. Avem, de exemplu, un compartiment de informații interne separat de cel de la județ, unul de contrasabotaj, unul de contraspionaj și unul de investigații. Deși la compartimentul contrasabotaj au fost reținuți în schemă un număr de trei ofițeri de la județ, ei au primit probleme și obiective tot de la municipiu,

²¹ Idem, dosar nr. 13.221, vol. 2, f. 124.

deoarece în teritoriu nu avem obiective industriale importante. La fel am organizat munca și în compartimentul de contraspionaj, unde, de asemenea, au fost reținuți în schemă la județ un număr de șapte ofițeri. Toți ofițerii de contraspionaj au primit însă probleme și acțiuni de la municipiu, urmând ca ei să răspundă pe liniile respective de tot județul, în măsura în care astfel de probleme apar”²².

După cum se poate observa, începând din anul 1968 activitatea organelor de Securitate s-a concentrat pe mediul urban, și cu precădere pe municipii, în detrimentul zonelor rurale. Schimbarea era însă firească, în contextul în care număr de locuitori al orașelor și importanța lor economică erau în creștere. Prin urmare și persoanele aflate în atenția Securității ca fiind potențial ostile regimului se aflau cu precădere în mediul urban²³. În ceea ce privește contraspionajul, măsura se va dovedi benefică pentru Securitate, întrucât orașele concentrau de departe numărul cel mai mare de turiști și vizitatori străini, precum și de specialiști străini care lucrau la diferite obiective economice din anumite localități.

În timp ce serviciile municipale de Securitate efectua o urmărire calificată pe fiecare problemă de muncă în parte, organele județene practicau o supraveghere generală – pe toate problemele – sau punctuală, pe anumite cazuri concrete. Iată care era situația în județul Sibiu în anul 1968, conform șefului inspectoratului: „O particularitate constă în faptul că informațiile interne și contraspionajul de la teritoriu nu lucrează pe probleme. Informațiile interne lucrează pe zone, având la bază mapele de comună și efectuează supravegherea generală în toate problemele, iar contraspionajul de la teritoriu lucrează cazuri concrete de persoane suspecte de spionaj pe întreg teritoriul județului. Spre deosebire de secțiile I și II informativ-operative din teritoriu, secțiile Informații Interne, Contrasabotaj și Contraspionaj [*dim*] Municipiul Sibiu și Municipiul Mediaș lucrează pe probleme”²⁴. În situațiile în care era nevoie de o cooperare între organele teritoriale și cele municipale aceasta se făcea sub îndrumarea conducerii inspectoratului județean, care decidea și compartimentul care urma să se ocupe de acțiunile ce intrau în atenția mai multor sectoare²⁵.

²² Idem, dosar nr. 12.584, f. 86.

²³ Într-un raport din primăvara anului 1968, șeful I.S.J. Brăila, mr. Rizea Craiu, prezenta care era situația în județul condus de el: „Pondere acțiunilor informative se deplasează la municipiu, teritoriul deținând numai 27% din totalul acțiunilor informative existente, iar dintre mapele de lucru, 50% sunt la municipiu. De asemenea, la municipiu există 39% din întreaga rețea informativă activă a județului. Chiar din punct de vedere al conținutului lor, acțiunile informative de la municipiu prezintă mai multă importanță în comparație cu cele din teritoriu, multe din elementele urmărite dezvoltând o activitate ostilă mai periculoasă, cu o arie mai largă de legături (...) De exemplu, din totalul suspectilor din evidența generală a întregului județ, 33,4% sunt la municipiu”, vezi *ibidem*, f. 84-85.

²⁴ *Ibidem*, f. 195-196.

²⁵ Gen.-mr. Stoica Constantin, vicepreședinte al C.S.S.: „Ca particularități, aș vrea să menționez că împărțirea problemelor pe linii de activitate, ca de exemplu: legionară, culte și secte etc., se menține numai la municipiu. Ofițerii Secției a I-a în sectoarele rurale, în comune, se ocupă de toate problemele și în momentul în care apare un caz de contrasabotaj, contraspionaj etc., asupra acestui caz se hotărăște de către colectivul de conducere”, Idem, dosar nr. 11.752, vol. 3, f. 253.

La 19 aprilie 1972, la contopirea C.S.S. și M.A.I. în M.I., în plan teritorial au fost create inspectoratele județene ale M.I., conduse în continuare de un inspector șef, numit întotdeauna dintre ofițerii de Securitate. Acesta era ajutat de către doi loțiitori, unul în calitate de șef al Securității județene și celălalt în calitate de șef al Miliției județene. În rest, la nivelul județelor, structura organizatorică a rămas identică, organele de Securitate fiind separate de cele de Miliție, singurele compartimente comune fiind cele financiare și administrative. În consecință, și structura organizatorică a compartimentelor de contraspionaj de la nivel județean și local a rămas neschimbată.

Începând cu 1968, se constată așadar o schimbare majoră în modul de lucru al Securității la nivel teritorial. Această regândire a ariilor de competență ale structurilor județene, ca și a modalităților prin care acestea efectuau urmărirea persoanelor vizate, considerăm că a dus la eficientizarea activității Securității. Combinarea supravegherii generale cu cea calificată, concentrarea pe localitățile urbane, dar mai ales abandonarea cadrului organizațional rigid anterior, permiteau Securității să-și concentreze forțele pe cazuri concrete, indiferent de mediul în care acestea se manifestau (rural, orașenesc sau municipal).

2. Personalul

Întrucât Direcția Generală de Contraspionaj avea în subordine Direcția a III-a și Direcția a IV-a, din punct de vedere organizatoric, șefii acestor direcții trebuiau să dețină și funcția de loțiitor al șefului direcției generale. Direcția a III-a era condusă de șeful direcției, ajutat de un colectiv de conducere, din care făceau parte cei patru loțiitori ai șefului direcției și instructorul Comitetului de partid al C.S.S./M.I. pentru acest sector.

În iunie 1967, șef al Direcției Generale de Contraspionaj a fost numit gen.-mr. Stan Nicolae, care anterior fusese șef al Direcției a V-a Contrainformații Militare (1962-1967)²⁶. De asemenea, gen.-mr. Stan Nicolae era și membru în Consiliul Securității Statului, organismul de conducere al Departamentului Securității Statului. La 1 octombrie 1969 gen.-mr. Stan a fost înlocuit cu gen.-mr. Cosma Neagu, care a deținut funcția până la desființarea acestei direcții generale, la 1 august 1973²⁷. În octombrie 1969, gen.-mr. Cosma Neagu a devenit automat și membru al conducerii C.S.S., iar din mai 1972 membru al Colegiului M.I.

În perioada avută de noi în vedere, funcțiile de șef al Direcției a III-a Contraspionaj au fost deținute de gen.-mr. Cosma Neagu (1960-februarie 1973), col. Stamatoiu Aristotel (februarie 1973-20 martie 1974)²⁸ și gen.-mr. Moga Gheorghe (20 martie 1974-1 iunie 1979)²⁹. Loțiitori ai șefului direcției au fost: col. Stamatoiu Aristotel

²⁶ Detalii privind biografia acestuia a se vedea în *Securitatea...*, vol. II, p. 217-219.

²⁷ La 1 august 1973, după eliberarea din funcția de șef al D.C.G., gen.-mr. Cosma a fost numit șef al Școlii de ofițeri de Securitate de la Băneasa, *ibidem*, p. 757.

²⁸ A se vedea detalii privind biografia acestuia în *ibidem*, p. 765.

²⁹ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 46, f. 6. Secretariatul C.C. al P.C.R. a aprobat eliberarea gen.-lt. Moga din funcția de șef al Direcției a III-a și numirea sa în funcția de șef al I.J. Galați în ședința din 10 aprilie 1979, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.313, vol. 1, f. 26. Alte

(1 septembrie 1967³⁰-februarie 1973 și 20 martie 1974-1 iunie 1979), col. Drăgoi Victor (1 august 1963-30 noiembrie 1970)³¹, col. Mircea Aurel (1969-1971), col. Vasilescu Traian (1969-1972), mr. Ardeleanu Gheorghe (până la 1 octombrie 1977), lt.-col. Ionescu Vergiliu (1975). În 1969, funcții de șef serviciu erau deținute de: lt.-col. Secuiu Constantin (1969-1971), lt.-col. Blidaru Gheorghe, lt.-col. Dorobanțu Teodor, mr. Ștefănescu Mircea, lt.-col. Vâlceanu Gheorghe și mr. Popovici Dumitru, ultimii doi fiind interimari.

Precizăm și faptul că, din 1 august 1973, șefii Direcției a III-a erau și membri în Consiliul de conducere al M.I.

Pentru a se asigura conducerea colectivă a organelor de Securitate, unul dintre dezideratele repetate continuu de conducerea de partid, fiecare persoană din conducerea C.S.S. răspundea de coordonarea anumitor unități centrale. Din februarie 1968, cel care coordona activitatea Direcției Generale de Contraspionaj a fost gen.-mr. Răduică Grigore, prim-vicepreședinte C.S.S. (care mai răspundea și de Direcția Generală Tehnico-Operativă și de Înzestrare, de Direcția a IX-a, de Comandamentul Trupelor de Securitate și de Serviciul „B”)³². Chiar și după crearea M.I. de activitatea Direcției a III-a Contraspionaj – la nivelul Biroului Executiv al Consiliului de conducere – a continuat să răspundă gen.-lt. Răduică Grigore, care atunci deținea funcția de prim-adjunct al ministrului de Interne.

În vara anului 1973, disputa dintre Nicolae Doicaru și Neagu Cosma pe tema desfășurării de către Securitate a acțiunilor în exterior a fost tranșată de Nicolae Ceaușescu și Emil Bobu în favoarea celui dintâi³³. Încă din primele zile după numirea în fruntea M.I. a lui Emil Bobu, Nicolae Doicaru i-a prezentat ministrului proiectul Ordinului nr. 000235, prin care D.I.E. prelua agentura din exterior a Direcției Generale de Contraspionaj³⁴. Ordinul a fost aprobat de Bobu și apoi de Nicolae Ceaușescu, ultimul fiind nemulțumit de activitatea desfășurată în acest domeniu de organele de contraspionaj. În opinia noastră, decisiv a fost faptul că exact în acea perioadă incompetența crasă a organelor de contraspionaj, care au eșuat lamentabil în aducerea în țară a unui suspect de evaziune din R.F.G., au atras România într-un scandal internațional (după cum vom vedea pe larg mai jos), ceea ce „a dat apă la moară” lui Nicolae Doicaru. Prin urmare, au fost schimbați din funcție nu doar gen.-mr. Cosma Neagu, ci și gen.-lt. Răduică Grigore, cel care coordona direcția, ultimul fiind demis la 24 noiembrie 1974³⁵.

detalii biografice referitoare la gen.-mr. Moga Gheorghe pot fi consultate în *Securitatea...*, vol. II, p. 118-119.

³⁰ A.M.I., fond D.M.R.U., inventar nr. 7.386, dosar nr. 16, nenumerotat.

³¹ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 23, f. 4.

³² A.C.N.J., fond Comandamentul Trupelor de Securitate, Secția literatură militară și documente secrete, dosar nr. 64/1972, f. 76.

³³ Vezi detalii în I. Gal, *op. cit.*, p. 125-126.

³⁴ Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 146-147.

³⁵ Grigore Răduică a preluat funcția de adjunct al șefului Secției Gospodăriei de Partid a C.C. al P.C.R., vezi Florica Dobre (coord.), *Membrii C.C. 1945-1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, p. 503.

Din noiembrie 1974, Direcția a III-a a fost coordonată de gen.-lt. Doicaru Nicolae, dar el se implica deja neoficial în conducerea direcției încă din toamna anului 1973, după demiterea lui Neagu Cosma. Controlarea Direcției Contraspionaj de către gen.-lt. Doicaru a fost practic oficializată prin numirea în fruntea acestei structuri a gen.-mr. Moga Gheorghe, care anterior fusese adjunct al șefului D.I.E. În 1978, după fuga lui Pacea, gen.-mr. Tăbăcaru Dumitru afirma: „Din 1974, mai precis din 1973, până în iulie 1976, munca de contraspionaj a fost coordonată de Doicaru. Această situație a adus după sine plata unor polițe mai vechi, nu numai prin lovirea unor oameni, dar și a muncii de contraspionaj”³⁶. Nu se pot nega însă și efectele benefice pentru contraspionaj ale numirii gen.-mr. Moga, care avea o mare experiență în munca de spionaj, el activând în acest domeniu de peste 18 ani, ceea ce s-a reflectat direct și în activitatea Direcției a III-a, care a cunoscut o sensibilă îmbunătățire³⁷.

Din iulie 1976, Direcția a III-a Contraspionaj a fost coordonată de gen.-mr. Pleșiță Nicolae, aflat în plină ascensiune, el ocupând atunci postul de prim-adjunct al ministrului de Interne³⁸.

La sfârșitul anului 1967, efectivele Securității se ridicau la 16.740 posturi, din care 10.908 ofițeri, 3.093 subofițeri și 2.739 angajați civili. În acel moment, în cadrul Direcției a III-a activau un număr de 257 cadre, dintre care imensa majoritate – 224 – erau ofițeri, acestora adăugându-li-se nouă subofițeri și 24 angajați civili³⁹.

În 1968, la conducerea fiecărui inspectorat de Securitate a fost numit câte un inspector șef, ajutat de către doi adjuncți. Spre deosebire însă de trecut, adjuncții nu mai aveau doar rolul de intermediari între conducere și structura teritorială, ei răspunzând acum de probleme concrete. Astfel, fiecare dintre acești adjuncți trebuia să conducă și unul dintre serviciile sau secțiile informativ-operative principale la nivel județean. Măsura avea un dublu avantaj: creștea gradul de operativitate în luarea unor decizii concrete, așadar și eficacitatea acestora, și asigura o subordonare directă a structurilor cele mai importante către inspectorul șef, prin intermediul desigur al adjuncților respectivi. Prin urmare, ofițerii din conducerea inspectoratelor cunoșteau mult mai bine situația din toate sectoarele de activitate, ei fiind totodată și implicați concret în acțiuni, astfel încât și responsabilitatea lor pentru îndeplinirea ordinelor creștea.

Schema a fost pusă în practică, la altă scară desigur, și la nivelul structurilor municipale și orășenești de contraspionaj, unii dintre conducătorii acestor compartimente deținând în același timp și funcțiile de adjuncți ai șefilor organelor municipale sau orășenești de Securitate. Acest tip de ierarhizare permitea așadar o subordonare directă atât față de direcțiile centrale din C.S.S., cât și față de conducerile județene și locale de Securitate⁴⁰.

³⁶ M. Pelin, *op. cit.*, p. 318.

³⁷ Conform unui referat din 1 aprilie 1976 al col. Moise Vasile, șeful Direcției Cadre și Învățământ: „De la numirea în funcția de șef al Direcției a III-a, datorită în bună parte contribuției sale nemijlocite, activitatea acestei unități a marcat un important salt calitativ”, vezi A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 46, f. 103.

³⁸ M. Pelin, *op. cit.*, p. 314.

³⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8.860, vol. 6, f. 85.

⁴⁰ Conform conducerii C.S.S. „organul municipal sau diferite compartimente ale acestuia pot fi puse în legătură de subordonare direcțiilor corespunzătoare din Consiliul Securității Statului, fără

În 1968, în fiecare județ, cu rare excepții, unul dintre adjuncții inspectorului șef era în același timp și șeful Serviciului I Informații Interne, iar celălalt adjunct, de regulă, era șeful serviciilor/secțiilor de Securitate din municipiile reședință de județ. Au existat însă și câteva județe unde șeful Secției a III-a Contraspionaj a fost numit în același timp și în funcția de adjunct al inspectorului șef, cumulând astfel cele două posturi. Este vorba de inspectoratele județene Bistrița-Năsăud, Covasna, Harghita, Hunedoara, Olt, Sălaj și Teleorman⁴¹.

De asemenea, în foarte multe județe șefii structurilor de contraspionaj la nivel județean au fost cooptați în colectivele de conducere ale inspectoratelor județene de Securitate, organisme nou înființate în februarie 1968⁴².

Șefii structurilor de contraspionaj din județe aveau nu doar obligația de a raporta toate problemele ivite către Direcția a III-a și către șeful inspectoratului, ci și organelor de partid județene și, după caz, municipale sau locale. De altfel, după cum recunoștea gen.-mr. Stoica Constantin, vicepreședinte al C.S.S., chiar crearea structurilor inferioare de Securitate la nivelul municipiilor s-a făcut din dorința de a se asigura o informare cât mai eficientă a organelor de partid locale: „În cadrul municipiului există numai trei sectoare: informații interne, contrasabotaj și contraspionaj, celelalte sectoare sunt la nivelul județului (...) S-au strâns cele trei sectoare pentru ca comitetul orașenesc de partid să aibă un organ care să-l informeze sistematic despre manifestările elementelor dușmănoase într-un moment”⁴³.

Numărul de cadre din schema inspectoratelor județene era prevăzut a fi cuprins între 168 și 266 de posturi, ponderea cea mai mare revenind ofițerilor (între 123 și 187), urmați de subofițeri (între 23 și 65), restul funcțiilor ocupându-le angajații civili⁴⁴. Din numărul total de posturi, între 80 și 106 trebuiau să se regăsească în aparatul informativ-operativ, în funcție de mărimea, dezvoltarea economică și populația fiecărui județ în parte, ca și de specificul acțiunilor operative desfășurate. Dată fiind importanța deosebită acordată acestor compartimente, care practic formau coloana vertebrală a Securității, aceste funcții erau ocupate într-un procent covârșitor de ofițeri (între 76 și 96), cea mai mare parte activând însă în cadrul Serviciului I⁴⁵. În raport cu situația informativ-operativă de pe teren, statele de organizare puteau fi modificate de către colectivele de conducere ale inspectoratelor, corectând astfel eventualele erori de distribuție a personalului.

Creșterea rolului organelor de Securitate de la nivel municipal a determinat și încadrarea lor cu cel mai mare număr de ofițeri din întregul inspectorat (între 32 și 35), fiind totodată alese și cadrele cele mai bine pregătite. În anul 1968, șeful I.S.J. Brașov arăta următoarele: „Activitatea de contraspionaj în cadrul inspectoratului se desfășoară

ca organul județean să constituie un intermediar, știut fiind că el este condus de unul din adjuncții inspectorului șef”, idem, dosar nr. 12.584, f. 87.

⁴¹ *Securitatea...*, vol. II, p. 44-71.

⁴² Atribuțiile acestora au fost stabilite printr-un ordin al C.S.S. din 21 mai 1968. A se vedea A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 86, vol. 4, f. 269-272.

⁴³ Idem, dosar nr. 11.752, vol. 3, f. 255.

⁴⁴ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dosar nr. 14/1968, f. 103.

⁴⁵ *Ibidem*.

de către cele două organe nou constituite, respectiv organul pentru municipiu și organul pentru teritoriu. Încadrarea acestor organe cu ofițeri s-a făcut ținând cont de ponderea problemelor, mai mare la municipiu și mai mică la teritoriu⁴⁶.

Numărul ofițerilor de contraspionaj care activau la nivelul unui județ depindea de populația acestuia, de importanța sa economică, dar mai ales de numărul de cetățeni străini care se aflau la muncă sau în vizită în acel județ. Astfel, județele care atrăgeau un număr ridicat de turiști străini aveau mai mulți ofițeri de contraspionaj. Situația era similară și în cazul județelor pe teritoriul cărora se aflau centre universitare importante, precum Cluj, Iași, Timiș, centre vizitate des de studenți, doctoranzi, profesori sau oameni de știință străini. Pentru a oferi un exemplu de la mijlocul anilor '70, dacă în județul Alba activau doar cinci ofițeri de contraspionaj, în județul Cluj numărul acestora se ridica la 15.

Trebuie să menționăm însă și faptul că începând din anul 1967 Securitatea a început să folosească pe o scară tot mai largă ofițerii acoperiți. La început, aceștia au fost folosiți pentru probleme de contrasabotaj, fiind plasați în întreprinderile vitale pentru economia României (din chimie, energetică, transporturi, siderurgie, construcții de mașini), unde urmau să ocupe funcții de răspundere⁴⁷. Ofițerii acoperiți puteau fi însă infiltrați nu doar în obiective economice, ci și în alte instituții care aveau tangență cu mediile aflate în atenția organelor de Securitate⁴⁸.

Sistemul a fost folosit și în activitatea de contraspionaj începând din anul 1968. Începând din acel an s-a trecut la conspirarea unora dintre ofițerii de contraspionaj, care

⁴⁶ Situația era similară și la I.S.J. Sibiu, inspectorul-șef, lt.-col. Gergely Francisc, precizând următoarele: „Problemele urmărite pe linia secțiilor de la municipii au o pondere mai mare în ce privește importanța lor, necesită o muncă mai calificată, fapt care a determinat ca la municipii să fie repartizați ofițeri cu o bogată experiență, capabili să descifreze acțiunile subtile ale dușmanului, îndeosebi pe linia urmăririi legionarilor și a persoanelor suspecte de spionaj”, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12.584, f. 81, 296.

⁴⁷ La 17 februarie 1968, la ședința de constituire a I.S.J. Brașov, gen.-mr. Stoica Constantin afirma: „În obiectivele principale economice (și dvs. aveți câteva din acestea), de importanță republicană, de armament și tehnică de luptă (...) să avem ofițeri acoperiți, dar nu din cei care eliberează ei înșiși bonuri de intrare în aceste obiective. Să avem ingineri-șefi, șefi cu producția, directori tehnici, care – atunci când există o situație deosebită – să ne sesizeze, să ia legătura cu noi și să prevenim cazurile de sabotaj, pentru că munca noastră pe linie de contrasabotaj va fi apreciată după cazurile de prevenire a acestor acte”, Idem, dosar nr. 11.752, vol. 3, f. 254.

⁴⁸ La ședința de analiză a Direcției I din data de 1 februarie 1968, imediat după ce conducerea partidului aprobase folosirea ofițerilor acoperiți, gen.-mr. Stoica Constantin, prezenta posibilitatea ca reprezentanții din teritoriu ai Departamentului Cultelor să fie înlocuiți cu ofițeri de Securitate, care urmau astfel să ia contact direct cu aspectele care interesau Securitatea în problema „culte-secte”: „Când noi spunem că trebuie să ne ocupăm de latura cultică, înțelegem că nu trebuie să ne ocupăm de problemele lor interne, de organizare, de metodologie, pentru că aceasta este problema Departamentului Cultelor. Noi însă trebuie să avem acolo oameni siguri și, dacă nu ne convine omul respectiv, să mergem la primul secretar al județului respectiv și să arătăm că la culte este un om necorespunzător și să indicăm pe un altul, poate chiar un ofițer de-al nostru acoperit, pentru că noi avem dreptul să avem 400-500 ofițeri care să lucreze acoperit în diferite sectoare de muncă. Dumneavoastră trebuie să rezolvați această problemă pe plan local”, idem, dosar nr. 88, vol. 4, f. 5.

au început să lucreze sub acoperire. Conform Regulamentului de organizare și funcționare al Direcției a III-a adoptat la 13 aprilie 1968, „pentru rezolvarea sarcinilor deosebite de muncă, Direcția de contraspionaj cuprinde în schema sa și ofițeri care lucrează conspirat în anumite organizații socialiste, precum și ofițeri detașați”⁴⁹. Numărul acestora și locul unde urmau să activeze era stabilit de către conducerea C.S.S. Prevederile de mai sus au fost păstrate și în noul regulament de organizare a direcției, aprobat de Biroul Executiv al Consiliului de conducere al M.I. la 15 ianuarie 1975, care stipula faptul că, pentru executarea sarcinilor, cadrele de contraspionaj puteau fi conspirate la domiciliu și puteau să-și desfășoare activitatea în sedii acoperite sau ca angajați ai altor instituții, întreprinderi, organizații etc., în funcție de necesități⁵⁰.

Întrucât acest mod de operare a dat rezultate satisfăcătoare, începând din anul 1972 s-a încercat conspirarea tuturor ofițerilor care activau în organele de contraspionaj. De asemenea, și sediile în care își desfășurau activitatea aceste structuri, cel puțin la nivel teritorial, trebuiau să fie locuințe conspirate. Prin această măsură se spera ca ofițerii, cărora le era ascunsă astfel calitatea de angajați ai Securității, vor putea astfel să se apropie mult mai ușor de obiectivele avute în vedere, fapt care să le permită obținerea unor informații cât mai valoroase. Din acest considerent, presupunându-se faptul că activitatea ofițerilor va fi mult mai eficientă, a fost luată și decizia reducerii – uneori drastică, chiar cu 50% – a posturilor ocupate de cadrele de contraspionaj.

Transpunerea în practică a acestor măsuri s-a făcut însă de cele mai multe ori deficitar și formal. Pur și simplu ofițerii de contraspionaj rămași după reducere au fost „acoperiți” sub diverse legende, precum ar fi: pensionat pe caz de boală, trecut în rezervă, a demisionat etc. Organele teritoriale au fost practic nevoite să utilizeze această procedură, întrucât acești ofițeri erau singurii care aveau experiența și cunoștințele necesare desfășurării activității de contraspionaj. Cum însă cadrele respective și-au continuat activitatea, iar aceasta presupunea și deplasări în diverse localități, de cele mai multe ori persoanele care-i cunoșteau au realizat că aceștia lucrau de fapt în continuare la Securitate. Cazurile în care acoperirea ofițerilor a rezistat au fost destul de puține, cu predilecție doar în situațiile în care un ofițer era transferat într-un alt județ, unde nu era cunoscut de populație.

Lipsurile existente în întreaga țară în ceea ce privește acest aspect au fost prezentate și de Corpul de control al ministrului în raportul întocmit de gen.-mr. Kovács Pius la 1 noiembrie 1973, amintit anterior. În document se arăta că un mare număr de ofițeri acoperiți erau în realitate cunoscuți de populație și propunea ca majoritatea efectivelor organelor de contraspionaj să funcționeze din nou în sediile inspectoratelor. Excepție făceau doar județele cu pondere pe linie de contraspionaj (precum Constanța, Timiș, Sibiu, Cluj, Prahova, Galați), unde o parte din efective, între 1/3 și 1/2, puteau să lucreze în continuare acoperit. De asemenea, în opinia sa, în sediile acoperite nu mai puteau lucra decât ofițeri care nu erau cunoscuți ca făcând parte din M.I., ofițeri care trebuiau trecuți cu indicative în statele de organizare, ei urmând să fie cunoscuți doar de inspectorul șef, șeful Securității și șeful compartimentului de contraspionaj. Pentru o cât mai bună acoperire, gen.-mr. Kovács arăta că era de preferat

⁴⁹ *Securitatea...*, vol. II, p. 82.

⁵⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12.595, vol. 2, f. 169.

ca acești ofițeri să fie încadrați în mod real în diverse întreprinderi și instituții. Totodată, informatorii cu care aceștia țineau legătura trebuiau să fie „de cea mai bună calitate”, pentru a nu duce la deconspirarea ofițerilor⁵¹.

Trebuie totuși să precizăm faptul că aceste deficiențe ale folosirii sistemului cu ofițeri acoperiți au fost prevăzute de gen.-mr. Cosma Neagu în anul 1971, înainte de generalizarea aplicării lui. Într-un articol publicat în revista „Securitatea”, șeful Direcției a III-a arăta următoarele: „Ținând seama de specificul mai pronunțat al conspirării cadrelor, sediilor, cât și metodelor muncii de contraspionaj, considerăm că numai persoane (ofițeri, subofițeri ș.a.) nedeconspirate ca salariate ale aparatului de securitate să intre în legătură cu rețeaua din acest compartiment. Deci să nu lucreze cu informatori și colaboratori, gazde case de întâlniri ș.a., cadre despre care vecinii din bloc, cunoștințe din cartier, cunosc că lucrează la C.S.S., văzându-le uneori în uniformă militară”⁵². Însă chiar gen.-mr. Cosma va fi cel care „va uita” cuvintele sale, el acordând puțină atenție conspirării reale a cadrelor de contraspionaj.

Pentru rezolvarea acestei probleme stringente, la 24 ianuarie 1974, Biroul Executiv al Consiliului de conducere al M.I. a cerut analizarea conspirativității fiecărui ofițer și sediu acoperit, acțiunea fiind coordonată de gen.-lt. Doicaru Nicolae, prim-adjunct al ministrului de Interne. Rezultatele controlului au arătat care era de fapt realitatea pe teren, existând inspectorate județene în care toți ofițerii de contraspionaj erau deconspirați, fiind cunoscuți ca angajați ai Securității. În aceste condiții, s-a ordonat trecerea tuturor acestor ofițeri în rândul celor descoperiți, ei fiind aduși înapoi în inspectorat, din nou sub acoperirea a diverse legende: a fost rechemat în cadrele active, starea sănătății s-a îmbunătățit etc. Deconspirarea ofițerilor a atras după sine și abandonarea unora dintre sediile acoperite, plecându-se de la presupuziția corectă că aceste locuințe puteau fi cunoscute de populație drept case conspirative ale Securității.

Pentru remedierea situației și folosirea unor ofițeri cu adevărat acoperiți, gen.-lt. Doicaru a ordonat selecționarea și încadrarea în Securitate a unor ofițeri noi, care să fie pregătiți pentru a activa ca lucrători de contraspionaj conspirați. Prin această dispoziție se urmărea eliminarea principalei cauze care a dus la deconspirarea ofițerilor acoperiți, și anume faptul că ei erau cunoscuți ca fiind ofițeri de Securitate.

Pentru ilustrarea celor de mai sus, vom oferi ca exemplu situația de la I.J. Alba. În februarie 1968 Biroul III Contraspionaj din cadrul acestui inspectorat avea o schemă ce cuprindea 11 ofițeri și o dactilografă, care însă ulterior s-a redus la 10 posturi. În 1972, o dată cu trecerea la sistemul de mai sus, organigrama a fost diminuată la jumătate, rămânând doar cinci ofițeri. Toți au fost acoperiți sub diverse legende, dar nici una dintre ele nu a rezistat, astfel încât la 1 martie 1974 ei au fost revenit în rândul ofițerilor descoperiți. Deconspirarea cadrelor a atras după sine chiar abandonarea sediului acoperit în care biroul își desfășura activitatea, care era folosit parțial ca locuință de către unul dintre ofițeri⁵³. Există însă și un apartament conspirat de rezervă (legendat

⁵¹ Idem, dosar nr. 13.101, vol. 8, f. 49.

⁵² Gen.-mr. Cosma Neagu, lt. maj. Boldea Sorin, *Munca cu rețeaua informativă de contraspionaj, la nivelul exigențelor actuale*, în „Securitatea”, nr. 3/1971, p. 11-12.

⁵³ Sediul fusese preluat la 1 aprilie 1973 și era vorba de o casă cedată statului român de un cetățean care emigrase în R.F.G., iar după ce imobilul a fost amenajat, „s-a acționat prin primul

ca fiind locuința unui ziarist – „de fapt un ofițer de Securitate necunoscut în localitate”), care urma să fie folosit în continuare, dar numai după ce se luau anumite măsuri preventive (verificări, recrutarea a doi vecini „care să poată apăra casa conspirativă de deconspirare” etc.)⁵⁴. Pentru a suplini lipsa ofițerilor acoperiți, gen.-lt. Doicaru a ordonat I.J. Alba ca în decurs de maxim trei ani să încadreze unu sau doi ofițeri noi, care urmau să lucreze conspirat⁵⁵.

Ofițerii de contraspionaj trebuiau să fie îmbrăcați numai în ținută civilă, însă, „atunci când nevoile muncii o impun”, puteau să îmbrace uniforme cu însemnele oricărei arme ale M.Ap.N. sau M.I. Mai mult, acești ofițeri puteau folosi acte de identitate cu nume fictive, adeverințe, legitimații, ștampile, sigilii etc., confecționate special ca fiind emise de unele instituții, unități sau organizații din România. Pentru aceste situații din urmă, cadrele de contraspionaj trebuiau totuși să obțină aprobarea ministrului sau a adjunctului acestuia care coordona activitatea Direcției a III-a⁵⁶.

Completarea efectivelor Direcției a III-a se realiza cu ofițeri din cadrul inspectoratelor județene care dovedeau calități și obțineau rezultate pe linie de contraspionaj, dar și prin încadrarea directă a unor civili. În acest ultim caz, conform regulamentului de organizare și funcționare din 1976, nu puteau fi încadrați decât „specialiști și cunoscători de limbi străine din organizațiile socialiste” sau absolvenții unor institute de învățământ superior⁵⁷. După cum se poate observa, accentul era pus pe persoanele cu o pregătire școlară superioară și pe cunoscătorii de limbi străine, care puteau rezolva mult mai ușor și cu succes problemele apărute în activitatea de contraspionaj.

De altfel, încă din 1969 Grigore Răduică creiona principalele calități de care trebuia să dea dovadă un ofițer care lucra în acest domeniu: „Pregătirea ofițerului de contraspionaj îmbracă multe aspecte. Pe lângă cunoștințele temeinice în domeniul muncii de informații și contrainformații, el trebuie să vorbească cel puțin o limbă străină de circulație internațională, să cunoască bine serviciul de spionaj de care se ocupă, situația politică, economică, geografică, obiceiurile și cultura țării respective. O atenție sporită trebuie să se acorde, în continuare, pregătirii juridice a ofițerilor”⁵⁸.

O opinie similară avea și gen.-mr. Cosma Neagu, conform căruia trebuiau preferați ofițerii de contraspionaj cu o formație juridică, economică sau socio-umană (politologie, sociologie, filologie etc.), întrucât „în activitatea de contraspionaj – multiplă și complexă – are pondere aplicarea practică a unor cunoștințe de drept penal, drept procesual penal, drept internațional și relații internaționale, comerț exterior, marketing, geografie economică și politică etc.”⁵⁹.

secretar municipal de partid”, care l-a dat în folosința Securității, „sub acoperirea înființării unei secții a Institutului de cercetări sociologice”. Detalii în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12.552, f. 6.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 8.

⁵⁵ Pentru amănunte se vedea *ibidem*, f. 4-22.

⁵⁶ Idem, dosar nr. 12.595, vol. 2, f. 273.

⁵⁷ Idem, dosar nr. 13.221, vol. 2, f. 130.

⁵⁸ Idem, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 296.

⁵⁹ Gen.-mr. Cosma N., lt. maj. Boldea S., *Munca cu rețeaua...*, p. 12.

Pregătirea profesională a ofițerilor de contraspionaj se axa pe problemele specifice acestui domeniu, dar ea trebuia apoi completată și în alte specialități, spre a permite cadrelor să soluționeze eficient situații cât mai complexe. Spre exemplu, în 1972, Ion Stănescu a ordonat ca personalul de contraspionaj să fie pregătit și pe linie de T.O., pentru a putea să-și rezolve singur sarcinile din acest domeniu⁶⁰.

În practică însă de multe ori condițiile necesare pentru formarea și promovarea unui ofițer de contraspionaj nu se respectau. Uneori diferența între cerințe și realitate era chiar flagrantă, fapt recunoscut chiar și de către conducerea Securității. În februarie 1972, într-o notă a Securității, se arată că „au fost menținuți multă vreme ca șefi ai compartimentelor III în unele inspectorate județene de Securitate ofițeri indolenți, incompetenți și chiar vicioși, așa cum e cazul celor de la I.S.J. Arad, Ilfov, Alba, Ialomița, Iași și Caraș-Severin”⁶¹. Aceste probleme de cadre nu se regăseau însă doar în teritoriu, ci și la nivel central. În 1971, conducerea Direcției a III-a a fost criticată pentru faptul că nu a luat nici o măsură în cazul lt.-col. Mărăcine Nicolae, locuitor șef serviciu în această direcție, care își achiziționase un autoturism străin pe căi ilicite. Ofițerul a fost schimbat din funcție abia după intervenția fermă a conducerii C.S.S. Abateri grave a săvârșit chiar unul dintre locuitorii șefului Direcției a III-a, col. Vasilescu Traian, care „a intervenit în scris pentru acordarea vizei de ieșire din țară a unei persoane folosită ca gazdă casă de întâlniri, iar cetățeanul respectiv a refuzat să se înapoieze în patrie”⁶².

Nu în ultimul rând, de la sfârșitul anilor '60 organele de contraspionaj au început să folosească intens în activitatea informativ-operativă foști ofițeri de Securitate trecuți în rezervă, practică uzitată și de celelalte direcții centrale. La 22 aprilie 1969 Ion Stănescu a ordonat tuturor unităților de Securitate să treacă la folosirea pe scară largă a rezerviștilor. În urma acestui ordin, până la sfârșitul anului 1969 numărul foștilor ofițeri folosiți de Securitate a crescut de peste cinci ori, de la 573 la 2.861, ceea ce reprezenta 36% din totalul rezerviștilor⁶³. Aceștia au fost angrenați atât în acțiuni informative concrete, cât și în simpla culegere de informații sau în efectuarea unor activități operative (instalare T.O., filaj etc.). Conform unei sinteze întocmite la 31 decembrie 1969 de șeful Cancelariei C.S.S., col. Lințu Ion, cele mai bune rezultate le-au obținut ofițerii în rezervă folosiți în calitate de rezidenți, ei instruind și dirijând foarte bine informatorii și colaboratorii cu care țineau legătura⁶⁴.

La sfârșitul anului 1969, Direcția a III-a apela la serviciile a 50 de ofițeri rezerviști (16 informatori și 34 colaboratori), dar numărul acestora era mult mai mare la compartimentele județene de contraspionaj. Pe linie de contraspionaj, rezerviștii erau

⁶⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.333, vol. 5, f. 435.

⁶¹ *Ibidem*, f. 100.

⁶² *Ibidem*, f. 99-100.

⁶³ Dintre aceștia, direcțiile centrale foloseau 429 ofițeri, iar unitățile județene și I.S.M.B. 2.423 ofițeri și 23 subofițeri. Numărul total al ofițerilor de Securitate în rezervă se ridica, la sfârșitul anului 1969, la 9.066 persoane. Vezi *idem*, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 321.

⁶⁴ Pentru a obține aceste rezultate, unitățile centrale și teritoriale de Securitate au selecționat acei ofițeri în rezervă care lucraseră în compartimente informativ-operative și aveau așadar o bună experiență în domeniu, *ibidem*, f. 319.

utilizați de cele mai multe ori ca rezidenți în stațiunile și obiectivele turistice frecventate de străini, contribuția lor în supravegherea acestora fiind foarte bine apreciată⁶⁵.

3. Atribuțiile și metodele de muncă

Direcția a III-a Contraspionaj avea ca obiectiv principal prevenirea și descoperirea acțiunilor de spionaj și trădare îndreptate împotriva R.S.R. Pentru îndeplinirea acestor sarcini, Direcția a III-a avea atribuții complexe: supravegherea și dezinformarea cadrelor și agenților trimiși de serviciile de spionaj străine în România sub diverse acoperiri (diplomați, turiști, comercianți, ziariști, studenți, cercetători, imigranți, repatriați etc.); urmărirea cetățenilor români semnați a avea legături cu persoane străine suspectate a fi agenți ai serviciilor de spionaj străine; pregătirea contrainformativă a populației etc.⁶⁶.

Direcția a III-a coordona, îndruma și controla întreaga activitate de contraspionaj desfășurată de compartimentele corespondente din teritoriu. De asemenea, Direcția a III-a aviza și numirea sau înlocuirea ofițerilor de contraspionaj din inspectoratele județene.

În regulamentul de organizare și funcționare a Direcției a III-a din 13 aprilie 1968, erau prevăzute și alte atribuții importante, anume acelea de coordonare a întregii activități pe linia plecărilor în străinătate a cetățenilor români, în interes oficial sau particular, dar și de realizare a unor pătrunderi secrete în sediile reprezentanțelor unor state și firme străine, în scopul procurării de date politice, comerciale sau tehnico-științifice.

Dacă în anii '50 problema evaziunii în străinătate a cetățenilor români prezenta o importanță redusă pentru organele de contraspionaj, dat fiind numărul scăzut de astfel de cazuri, începând cu anii '60 situația se va schimba radical. Reluarea la un nivel destul de ridicat a legăturilor comerciale, culturale, științifice sau turistice cu Occidentul, ce se vor dezvolta continuu în anii următori, a avut drept corolar direct creșterea exponențială a numărului de români care se deplasau în străinătate. Toate acestea au dus la apariția unui mare număr de oportunități pentru cetățenii români de a rămâne ilegal în statele occidentale, de care o parte dintre aceștia nu au ezitat să profite. Prin urmare și numărul de emigranți români frauduloși a crescut la cote alarmante pentru statul comunist. În consecință, organele de contraspionaj au trebuit să acorde o atenție tot mai mare acestui aspect și să depună eforturi intense pentru a preveni cazurile de evaziune.

În acest sens, ofițerii de contraspionaj aveau sarcina de a verifica foarte minuțios fiecare persoană care intenționa să plece în străinătate, pentru a descoperi eventualele intenții de a părăsi definitiv țara. Pentru aceasta, organele de contraspionaj apelau și la ajutorul altor compartimente, precum ar fi cele de investigații sau tehnică-operativă (controlul corespondenței, ascultarea telefoanelor etc.) – metode utilizate mai

⁶⁵ Col. Lințu arăta următoarele: „Pe linie de contraspionaj, prin folosirea lor în diferite combinații informative și alte lucrări la care au fost solicitați, aceștia și-au adus un aport substanțial în clarificarea unor acțiuni informative, la prevenirea rămânerii în străinătate a unor cetățeni români etc.”, *ibidem*, f. 323.

⁶⁶ Idem, dosar nr. 12.595, vol. 2, f. 269-270.

ales în cazul specialiștilor care urmau să plece în Occident, ei fiind considerați a fi cadre de valoare ale regimului. De altfel, pentru a preveni evaziunea acestor persoane, conducerea C.S.S. a emis un ordin în anul 1969 în care prevedea colaborarea strânsă între Direcțiile a III-a, a II-a și I în acest sens⁶⁷.

O altă metodă utilizată era aceea a contactării unui număr cât mai mare de cetățeni români care urmau să plece în exterior, în scopul de a le indica modul cum trebuiau să se comporte în străinătate. Cu ocazia acestor contactări, acele persoane care se dovedeau a fi de încredere și puteau fi utile Securității erau recrutate ca agenți. Totodată, la reîntoarcerea în țară, avea loc o nouă contactare, ofițerii de Securitate dorind să afle dacă cetățenii români au fost abordați de către serviciile de spionaj străine, sub ce formă, unde etc.

Aceste măsuri aveau însă de multe ori o eficacitate redusă, în condițiile creșterii la cote foarte mari, față de trecut, a numărului cetățenilor români care plecau în exterior. Spre exemplu, în anul 1968, din județul Prahova s-au deplasat în străinătate un număr de aproape 5.500 persoane, din care 2.400 în statele capitaliste. Verificarea atentă a tuturor acestor persoane, uneori într-un timp foarte scurt (termenul legal fiind de 10 zile), era practic imposibilă, greutățile fiind recunoscute de șeful I.S.J. Prahova, lt.-col. Stănescu Petre: „O mare avalanșă a fost semnalată în trimestrul IV al anului 1968 și în special în ultimele 2 luni, pentru excursiile făcute în Turcia și Austria (...) Raportez că în luna noiembrie și decembrie am fost aglomerați de numărul prea mare al unor asemenea cazuri”⁶⁸.

Numărul românilor care călătoreau în străinătate creștea însă vizibil de la an la an – numai în primele cinci luni ale anului 1969 plecaseră peste 150.000 români în exterior. În aceste condiții, de foarte multe ori organele de contraspionaj erau practic copleșite de cereri, astfel încât își dădeau acordul pentru plecarea în străinătate a unor persoane numai pe baza faptului că acestea nu erau cunoscute ca suspecte în evidențele de Securitate.

În consecință, și numărul românilor care refuzau să se întoarcă în țară era ridicat și creștea continuu. Ceea ce îngrijora Securitatea era și faptul că multe dintre aceste persoane aveau pregătire și calificare superioară și în acest caz înregistrându-se creșteri de la an la an, uneori chiar substanțiale. Dacă în 1968 rămăseseră ilegal în străinătate 78 ingineri, 68 medici și 12 cercetători⁶⁹, în primele 11 luni ale anului 1969 numărul acestora se ridica la 181 ingineri și arhitecți, 93 medici, 66 profesori, 44 artiști și ziariști, dintr-un total de circa 1.300 persoane, ceea ce reprezenta 32%⁷⁰. Foarte grav pentru liderii Securității era și faptul că printre evazionisti se afla și un număr de 81 informatori, aceștia profitând de relația lor cu organele de represiune pentru a obține viza de ieșire din țară.

La 28 aprilie 1969 a fost elaborat Ordinul C.S.S. nr. 99, care stabilea două sarcini importante pentru ofițerii de contraspionaj: contracararea acțiunilor serviciilor de spionaj asupra cetățenilor români ce mergeau în străinătate și prevenirea rămânerii în

⁶⁷ Idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 41.

⁶⁸ Idem, dosar nr. 13.331, f. 147.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 267.

⁷⁰ Idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 41.

exterior a unor specialiști de valoare ai României⁷¹. Principala măsură care trebuia luată era aceea a verificării temeinice a specialiștilor români care plecau în exterior, atât înainte de plecare, cât și la întoarcerea în țară⁷². Ofițerii care avizau plecările în străinătate au aplicat însă abuziv prevederile acestui ordin, extinzându-l practic asupra tuturor cetățenilor care cereau viză de plecare. În consecință, în anul 1969 au fost foarte numeroase avizele negative acordate solicitărilor de ieșire din România, sub diverse pretexte: se acorda viză doar unui membru al familiei, celuilalt fiindu-i refuzată, pe motiv că astfel exista garanția că cel plecat se va reîntoarce în țară; în mod similar, se aprobau părinților, dar nu și copiilor, sau invers; se respingeau cererile oamenilor în vârstă pe motiv că ar rămâne în străinătate etc. Apoi nu era respectat aproape niciodată termenul de 10 zile pentru efectuarea verificărilor, acestea prelungindu-se uneori foarte mult.

Aceste practici discreționare ale ofițerilor de contraspionaj, care deseori respingeau și cererile membrilor de partid, au stârnit chiar și nemulțumirea liderilor Securității, cu precădere a gen.-mr. Stoica Constantin, vicepreședinte C.S.S. și șef al D.G.I.I., care deținea și funcția de vicepreședinte al Comisiei guvernamentale de vize și pașapoarte. În consecință, în timpul unei ședințe cu ofițerii de contraspionaj, din 27 iunie 1969, gen.-mr. Cosma Neagu cerea îndreptarea rapidă a situației: „Vedeți și dvs. câtă superficialitate și câtă lipsă de răspundere s-a manifestat când s-a procedat așa și încă se mai procedează. Trebuie să avem grijă și să se înțeleagă că este vorba de un drept al cetățenilor și este obligația noastră de a satisface cererile acestora. De urgență veți trece la analiza întregului sistem de lucru legat de plecările în străinătate”⁷³.

Relativa relaxare a regimului de acordare a vizelor de ieșire din țară a fost însă departe de a duce la o liberalizare completă a plecărilor în străinătate. Mai mult, chiar la finalul anului 1969, Vasile Patilineț cerea organelor de Securitate „să fie mai ferme în această privință”, având în vedere numărul foarte mare de cetățeni români care au rămas ilegal în exteriorul țării în acel an: „Dvs. trebuie să fiți cu mare băgare de seamă și nu vă uitați la nimeni că se va întoarce să se plângă unuia sau altuia că nu i-ați dat viză de părăsirea țării. Mai bine nu îi dați nici o viză să plece dacă nu sunteți siguri că acest om se întoarce, pentru că nu o să piardă nimic țara noastră dacă din turiștii care pleacă peste graniță vor pleca numai jumătate, ci o să câștigăm”⁷⁴. Din datele parțiale pe care le deținem până în acest moment, se pare că măsurile de verificare minuțioasă a

⁷¹ În decembrie 1969, Ion Stănescu arăta faptul că în ultima perioadă se constatase „o intensificare a activităților de racolare a unor specialiști români de înaltă calificare, în special din rândul matematicienilor, fizicienilor, chimiștilor și electroniștilor”, *ibidem*, f. 5.

⁷² Unii ofițeri de contraspionaj atrăseseră anterior atenția asupra necesității de a controla atent aceste persoane: „Una din măsurile de bază ce se impun a fi luate de către organele de Securitate în scopul descoperirii persoanelor care au fost atrase la colaborare – îndeosebi a specialiștilor – constă în verificarea complexă a cetățenilor care se deplasează peste hotare, atât înainte de plecare, cât și după întoarcerea lor în țară”. Conform cpt. Celea Grigore, *Măsuri de contracarare a acțiunilor întreprinse de serviciile de spionaj împotriva cetățenilor români care se deplasează în exterior*, în „Buletin intern”, nr. 2/1968, p. 50.

⁷³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 2, f. 23.

⁷⁴ Idem, vol. 4, f. 229.

persoanelor care urmau să plece în străinătate și-au atins scopul, astfel încât în primii ani după 1969 numărul cazurilor de evaziune s-a redus⁷⁵.

Prin urmare, începând cu anul 1969, se constată o schimbare a modului de abordare de către Securitate a problemei cetățenilor români care călătoreau în exterior. Accentul era mutat de pe interzicerea plecărilor în exterior pe supravegherea informativă a cetățenilor români în timpul vizitelor în străinătate, cu scopul de a preveni evaziunea acestora. Astfel, organele de contraspionaj au trecut la încadrarea turiștilor români cu informatori și colaboratori bine instruiți, la atragerea la colaborare a ghizilor și conducătorilor de grup⁷⁶, la infiltrarea unor ofițeri acoperiți în filialele O.N.T. sau în cadrul grupurilor de turiști și a delegațiilor oficiale care mergeau în Occident⁷⁷ etc.

Acțiunile Securității de contracarare a intențiilor de emigrare clandestină a românilor în exterior au primit numele de „Riposta”, fiind angrenate, alături de Direcția a III-a, și Direcția I, Serviciul „D”, U.M. 0920 etc. Comandamentul acțiunii „Riposta II”, aprobat la 17 noiembrie 1977, era condus de gen.-lt. Vlad Iulian, secretar general al M.I., iar printre membri se aflau majoritatea șefilor unităților centrale de Securitate: gen.-lt. Moga Gheorghe, gen.-mr. Tăbăcaru Dumitru, gen.-mr. Macri Emil, gen.-mr. Nuță Constantin, gen.-mr. Caraman Mihai, gen.-mr. Borșan Dumitru ș.a.⁷⁸. Măsurile informativ-operative preconizate se axau atât pe neutralizarea și contracararea propagandei occidentale în România, cât și pe influențarea pozitivă a românilor care intenționau să emigreze ilegal.

O atenție deosebită era acordată românilor care plecau la muncă în străinătate pe termen lung, în baza unor contracte încheiate de România cu diverse state din Africa și Orientul Mijlociu, dar și din Europa Occidentală (cu precădere R.F.G.). Toate aceste grupuri erau bine încadrate cu informatori, cu atât mai mult cu cât ele erau formate de regulă din cadre de valoare (specialiști, ingineri, oameni de știință etc.). Agenții aveau atât sarcina de a verifica și urmări persoanele aflate la muncă, cât și de a preveni eventualele încercări de evaziune⁷⁹. Această metodă de muncă nu dădea însă cu greu rezultatele

⁷⁵ Prezentăm evoluția numărului cazurilor de evaziune din județul Caraș-Severin: 6 persoane în 1967, 19 în 1968, 73 în 1969, 18 în 1970, 6 în 1971. Detalii în idem, dosar nr. 13.333, vol. 3, f. 456.

⁷⁶ Șeful I.S.J. Prahova, lt.-col. Stănescu Petre cerea ca toți conducătorii grupurilor de turiști care merg în străinătate „să aibă o strânsă legătură cu organele noastre și să acționeze în baza instructajului multilateral făcut de noi (uneori chiar cadre ale Securității, ofițeri acoperiți sau foști ofițeri, din ofițerii de rezervă)”, idem, dosar nr. 13.331, f. 148.

⁷⁷ Cpt. Celea Grigore: „Folositoare s-a dovedit a fi și introducerea acoperită, în cadrul delegațiilor oficiale, a unor ofițeri de Securitate care să asigure supravegherea contrainformativă și să prevină eventualele acțiuni ale dușmanului asupra cetățenilor români”, în Celea G., *art. cit.*, p. 51.

⁷⁸ *Securitatea...*, vol. II, p. 454.

⁷⁹ Un exemplu concret este oferit de inspectorul șef al I.S.J. Maramureș, în anul 1969: „În prezent este un curs de pregătire a unui grup de ingineri, tehnicieni, pentru a executa unele prospecțiuni geologice în Algeria. Acești cetățeni, acești specialiști, sunt pregătiți pentru a sta acolo o perioadă mai îndelungată. Cunoscând noi această treabă din timp, am stabilit că din lotul respectiv 2 elemente intenționează să-și trădeze patria, iar 5 persoane să se ocupe cu acțiuni ilicite. Am prevenit această treabă și am luat măsuri de a infiltra în lotul respectiv informatori și

scontate, deoarece informatorii erau lipsiți de posibilități reale a stopa rămânerea în străinătate a muncitorilor care doreau să o facă. Mai mult, uneori acțiunile acestor agenți au căpătat un caracter penal și s-au transformat în scandaluri diplomatice internaționale, după cum vom vedea în exemplul următor.

La mai 1973, în timpul unei ședințe cu șefii unităților centrale și teritoriale de Securitate, gen.-lt. Doicaru Nicolae a prezentat o astfel de situație. În anul 1970, trustul AROCONSTRUCT a deschis un șantier la Regensburg, în R.F.G., unde munceau aproximativ 500 de muncitori români. În numai trei ani, 32 dintre aceștia au refuzat să se întoarcă în România, iar – conform lui Nicolae Doicaru – „alte 39 de persoane, asupra cărora existau indicii că ar încerca să dezerteze, au fost aduse în țară sub diferite pretexte, cu diferite momeli puse la cale de conducerea trustului și cu știrea organelor noastre de Securitate din județul Timiș”. Serviciul de contraspionaj al I.J. Timiș avea pe acel șantier o rețea formată din 15 informatori și doi rezidenți. Pe lângă faptul că agenții nu primiseră nici un fel de instrucțiuni concrete, nici selecția lor nu fusese făcută cu prea mare atenție. Spre exemplu, printre cei rămași ilegal în R.F.G. s-a numărat chiar unul dintre informatori, care pe deasupra a luat suma de 13.400 mărci din banii trustului și chiar acte ale șantierului, pe care apoi le-a dat autorităților germane, arătând unele ilegalități ale firmei române. Numărul mare de cazuri de evaziune au alarmat organele locale de partid și Securitate din județul Timiș, care au încercat să stopeze prin orice mijloace, chiar și ilegale, acest fenomen. În momentul în care Securitatea din Timișoara avea suspiciuni că vreun muncitor ar dori să rămână în R.F.G., informa conducerea Comitetului județean P.C.R. Timiș, care, prin intermediul vicepreședintelui Consiliului Popular Județean Timiș, cerea inginerului-șef al șantierului, Zăvulan – care era și rezident al Securității, să aducă persoana respectivă în țară prin orice mijloace. Această metodă a funcționat cu succes o perioadă, fiind folosite diverse pretexte pentru readucerea muncitorilor în țară.

În primăvara anului 1973, organele de contraspionaj din I.J. Timiș au semnalat faptul că dulgherul Paul Mihai dorea să rămână în R.F.G., iar Zăvulan a fost informat prin filiera menționată. Zăvulan a încercat de trei ori să-l păcălească pe Paul Mihai și să-l aducă în România, alături de alți suspecți de evaziune (cu care a reușit să vină în țară), dar de fiecare dată a eșuat. În aceste condiții, directorul general al trustului, Ciulea, a venit cu ideea de a-l adormi sau droga pe dulgher pentru a-l putea scoate din R.F.G. Planul a fost aprobat de șeful I.J. Timiș, gen.-mr. Taurescu, și de adjunctul său, col. Târziu Rusalin. După ce a primit în țară, de la un anestezist, mai mult fiole de Stricnină și Fenobarbital, Zăvulan a plecat în R.F.G. și a trecut la punerea în practică a planului. În seara de 9 martie 1973, acesta a apelat la patru muncitori (dintre care trei erau informatori ai Securității) pentru a-l ajuta. Cei cinci l-au invitat pe Paul Mihai la un chef și i-au pus o parte din conținutul fiolelor în băutura, dar acesta a sesizat pericolul și a refuzat să bea. În aceste condiții, ei l-au prins și l-au obligat să bea patru fiole, apoi l-au pus într-o mașină și au încercat să treacă granița cu el. Spre norocul său, Paul Mihai s-a trezit la graniță și a sesizat grănicerii vest-germani, care i-au arestat pe cei cinci.

colaboratori care să se ocupe de verificarea și urmărirea activității persoanelor care vor lucra în Algeria la prospecțiunile acestea geologice”, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 182-183.

În R.F.G. a urmat un virulent scandal de presă îndreptat contra României, ziarul „Der Spiegel” acuzând spionajul românesc de intensificarea activității. Era citat contraspionajul vest-german care arăta că dacă în 1969 au fost arestați patru agenți români, în 1972 numărul acestora s-a ridicat la 29, adică tot atâția câți spioni sovietici fuseseră reținuți. În opinia noastră, creșterea numărului agenților români arestați în R.F.G. este mai degrabă o nouă dovadă a lipsei de profesionalism a organelor românești de spionaj, fie ele D.I.E. sau Direcția a III-a.

În R.F.G., cei cinci au fost trimiși în judecată, dar – în urma intervenției ambadorului român – pedepsele pronunțate au fost mici. După ispășirea condamnărilor, ei urmau să fie expulzați în România și să plătească statului vest-german daune de 25.000 mărci. Prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer a ordonat însă ca această sumă să nu fie plătită de făptași, ci de „autorii morali ai acțiunii”, adică: cinci ofițeri de Securitate din conducerea I.J. Timiș, conducerea trustului AROCONSTRUCT și vicepreședintele Consiliului Județean Popular Timiș⁸⁰.

Foarte probabil, acest eșec de proporții, care a degenerat într-un scandal internațional și diplomatic – chiar cu unul dintre statele occidentale cu care România depusese eforturi intense pentru a se afla în relații cât mai bune –, nu a reprezentat decât vârful nemulțumirilor la adresa organelor de contraspionaj și a fost piesa decisivă care a dus în scurt timp la îndepărtarea de la conducerea Direcției Generale de Contraspionaj a gen.-mr. Cosma Neagu și la preluarea conducerii tuturor acțiunilor Securității în afara României de către Departamentul de Informații Externe.

Organele de contraspionaj nu se mulțumeau doar cu verificarea și supravegherea cetățenilor români care plecau în străinătate, persoanele respective rămânând în atenție și o anumită perioadă după înapoierea lor în România, pentru a se descoperi dacă nu cumva au devenit agenți ai serviciilor de spionaj străine. În ianuarie 1969, gen.-mr. Rusu Emanoil menționa următoarele: „Vreau să subliniez necesitatea urmăririi informativ-operative efectuată de organele noastre asupra cetățenilor români după reîntoarcerea lor din străinătate, care are menirea de a depista elementele contactate și recrutate în exterior. Menționăm că din unele informații rezultă că serviciile de spionaj străine îi instruiesc pe cei recrutați de a nu acționa imediat ce se reîntorc în țară, ci după o anumită perioadă. De aceea este necesară lucrarea acestora pe o perioadă mai îndelungată”⁸¹. De altfel, Ordinul C.S.S. nr. 99 stipula foarte clar această obligație: „Persoanele care au rămas în străinătate și care, din proprie inițiativă sau în urma măsurilor întreprinse în acest sens, se întorc în țară, vor fi luate în evidența generală a C.S.S., asigurându-se urmărirea lor permanentă în cadrul supravegherii generale și în raport de informațiile obținute vor fi lucrate prin formele urmăririi speciale”⁸².

Cu toate acestea, măsurile luate de organele de contraspionaj nu puteau stopa fenomenul evaziunii în Occident a românilor. În aceste cazuri, printre singurele măsuri pe care le mai putea lua Securitatea era aceea a supravegherii atente a rudelor și cunoștințelor apropiate ale celor fugiți din țară. În octombrie 1969, Grigore Răduică

⁸⁰ A se vedea amănunte referitoare la acest caz în idem, dosar nr. 12.541, vol. 3, f. 5-21.

⁸¹ Idem, dosar nr. 13.331, f. 137.

⁸² Idem, dosar nr. 13.332, vol. 2, f. 21.

trasa ordine foarte precise ofițerilor care lucrau în acest domeniu: „În termen de trei luni, pe sectoare de muncă, să fie identificate rudele și legăturile cetățenilor români rămași în străinătate și să se procedeze la selecționarea celor care lucrează în sectoare ce concentrează secrete de stat, în vederea organizării unor măsuri preventive. Asemenea cazuri să fie urmărite pe linii de muncă”⁸³.

Desigur, principala activitate a Direcției Contraspionaj consta în descoperirea agenților și cadrelor serviciilor de spionaj străine care acționau pe teritoriul României. Cum una dintre acoperirile cele mai simple prin care aceștia puteau sosi și călători prin țară era aceea de turiști este firesc faptul că aceasta categorie de vizitatori s-a aflat permanent printre preocupările ofițerilor de contraspionaj⁸⁴. În mod deosebit erau avuți în vedere turiștii veniți din statele capitaliste, state care erau considerate a fi cele mai interesate în a desfășura acțiuni de spionaj în R.S.R.⁸⁵. Trebuie menționat faptul că de la mijlocul anilor '60 numărul cetățenilor străini care veneau în România a început să crească în mod constant, astfel încât și activitatea Securității în supravegherea acestora s-a amplificat de la an la an⁸⁶.

Pentru o cât mai bună supraveghere a turiștilor străini la nivel național, conducerea Securității a convocat de mai multe ori conducerea inspectoratelor județene, cu precădere a celor în care aflulul de turiști era mai mare (Constanța, Brașov, Sibiu etc.). Cu ocazia acestor ședințe, ofițerii din teritoriu au primit indicații amănunțite privind obiectivele turistice care trebuiau acoperite informativ, persoanele cărora trebuia să li se acorde o atenție sporită, modalitățile de conlucrare între inspectorate etc. De asemenea, toate planurile de măsuri ale inspectoratelor județene trebuiau aprobate în prealabil de conducerea Securității, care făcea și anumite modificări dacă acestea erau necesare.

În unele dintre obiectivele turistice, mai ales în cele situate în stațiuni mari și intens vizitate de străini (Predeal, Poiana Brașov, Băile Herculane etc.) au fost introduși

⁸³ Idem, vol. 1, f. 287.

⁸⁴ În octombrie 1969, gen-lt. Răduică Grigore afirma: „Trebuie subliniat pericolul pe care-l reprezintă cadrele și agenții introduși în rândul turiștilor, tehnicienilor, lectorilor, comercianților și ziariștilor care ne vizitează țara. Serviciile de spionaj folosesc intens această cale oficială, fiind una din posibilitățile cele mai eficiente pentru a-și contacta agentura de care dispun la noi, a studia și recruta noi agenți și a culege direct informații (...) este lesne de înțeles ce posibilități enorme poate oferi această mare masă de oameni care vin în țară”, *ibidem*, f. 272.

⁸⁵ În 1967, lt.-col. Burlacu Victor, șeful I.S.J. Constanța, arăta faptul că „serviciile de spionaj străine – în special vest-german, francez și englez – folosesc, pe scară tot mai largă, calea legală a turismului în vederea culegerii de informații din domeniile economic, politic și militar”, conform lt.-col. Burlacu Victor, *Particularități ale urmăririi turiștilor străini suspecți de spionaj, aflați pe litoral*, în „Buletin intern”, nr. 2/1968, p. 53.

⁸⁶ Dacă în 1956 România a fost vizitată doar de 590 cetățeni străini, în 1966 numărul acestora s-a ridicat la 215.000 (din care 200.000 erau turiști), iar în 1967 au venit peste 260.000 turiști, cărora li s-au adăugat 16.000 comercianți, 500 ziariști, 4.000 persoane în tranzit etc., vezi lt.-col. Drăgoi Victor, *Selecționarea elementelor dușmănoase din rândul cetățenilor străini*, în „Buletin intern”, nr. 1/1968, p. 31. În 1968, numărul total al străinilor care veniseră în România s-a ridicat la circa 2,4 milioane persoane, din care 1,6 milioane în vizite temporare, iar 760.000 în tranzit. Peste 400.000 dintre aceștia proveneau din statele Occidentale, vezi *Securitatea...*, vol. II; p. 364, 374.

foști ofițeri de Securitate aflați în rezervă, din rândul celor cunosători de limbi străine. Pe lângă faptul că aceștia îndeplineau și rolul de rezidenți, coordonând o parte din rețeaua informativă, ei trebuiau să-și îndrepte atenția asupra conducătorilor grupurilor de turiști din statele capitaliste.

Nu în ultimul rând, ofițerii de contraspionaj din stațiunile turistice beneficiau și de aportul informatorilor direcțiilor centrale sau ai altor inspectorate, care veneau acolo la odihnă⁸⁷. Chiar dacă în primii ani colaborarea s-a făcut defectuos, agenții respectivi informând Securitatea doar la întoarcerea din concediu, ceea ce scădea valoarea operativă a informațiilor furnizate, în scurt timp situația s-a remediat, astfel încât notele lor informative ajungeau în timp util la ofițerii care deserveau obiectivele turistice. În acest scop, fiecare inspectorat a indicat mai multe căsuțe poștale sau adrese conspirative unde informatorii care se aflau în vizită în județul lor urmau să trimită imediat notele care prezentau interes. Acest sistem de legătură impersonală a fost introdus în anii 1968-1969, dar el a devenit operațional la nivelul întregii țări începând cu anul 1970. Totodată, o contribuție însemnată o aduceau și ofițerii de Securitate aflați în concediu în stațiunile turistice din țară, ei fiind deseori instruiți în prealabil cu particularitățile muncii de contraspionaj.

Conform dispozițiilor conducerii C.S.S., în stațiunile turistice importante Direcția Generală Tehnico-Operativă trebuia să pună la dispoziția Direcției contraspionaj un birou de supraveghere operativă, cu ajutorul cărora ofițerii acestei structuri să poată verifica datele obținute pe cale informativă⁸⁸. De cele mai multe ori aceste birouri erau situate în camerele hotelurilor din stațiuni, de unde puteau fi desfășurate foarte ușor operațiunile de ascultare a discuțiilor sau a convorbirilor telefonice⁸⁹. La sfârșitul anilor '60 s-a luat și decizia instalării mijloacelor T.O. în locurile de cazare din stațiunile turistice chiar în timpul construirii acestora, astfel încât la momentul intrării în funcțiune ele să fie operaționale⁹⁰.

⁸⁷ Astfel, din totalul agenților folosiți de Securitatea din Constanța pentru acțiuni de contraspionaj în anul 1967, doar 40% aparțineau unității proprii, 30% fiind trimiși de direcțiile centrale, în special de Direcția a III-a, iar restul de 30% de unitățile teritoriale, lt.-col. Burlacu V., *Particularități...*, p. 55.

⁸⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 151.

⁸⁹ În 1971, cele două birouri T.O. din stațiunea Băile Herculane se aflau la complexul „Hercules” și la hotelul „Cerna”, în fiecare unitate de cazare fiind introduse instalații T.O. în câte patru camere. Toate aceste instalații erau conectate la o centrală special amenajată în sediul Miliției din Băile Herculane, idem, dosar nr. 13.333, vol. 3, f. 437, 449.

⁹⁰ Într-un raport al I.S.J. Ialomița din anul 1970, referitor la introducerea mijloacelor T.O. în viitorul complex balnear Amara, se preciza: „ne propunem ca imediat ce lucrările de construcții vor fi terminate, să procedăm, cu ajutorul Direcției a VIII-a, la efectuarea lucrărilor de instalație a tehnicii operative într-un număr de 20 de camere”, din cele 500 camere preconizate a se ridica. În mod similar, în același an, ținând cont de perspectiva sporirii capacităților de cazare a turiștilor la Poiana Brașov, Direcția a VIII-a solicita ca, „pentru asigurarea unei mai bune conspirativități”, mijloacele T.O. să fie instalate concomitent cu lucrările desfășurate de O.N.T. și Ministerul Poștelor și Telecomunicațiilor, „în perioada de semifinisare și finisare, perioadă care ne oferă deplină conspirativitate”. Vezi detalii în idem, dosar nr. 15.642, f. 70, 190.

În 1970, erau deja instalate mijloace de ascultare a convorbirilor în toate hotelurile importante din majoritatea județelor țării, fiind vizate cele frecventate de turiști. Spre exemplu, la Hotelul „Argeșul” din Pitești erau nouă microfoane, la „Timișoara”, „Banatul” și „Carpați” din Timișoara între patru și opt microfoane, la „Ceahlăul” din Piatra-Neamț 21 microfoane și alte trei la Complexul Agapia din jud. Neamț, în Sibiu la „Bulevard” – 15 microfoane și „Împăratul Romanilor”, în Cluj la „Continental” – 22 microfoane, „Central”, „Partizanul” și „Siesta”, câte 28 microfoane la hotelurile „Continental” din Iași și „Dunărea” din Galați, 25 la „Palas” din Sinaia, 16 la „Dacia” din Deva, 14 la „Transilvania” din Târgu-Mureș etc. De asemenea, în unele hoteluri exista și o cameră în care erau instalate aparate de filmare și înregistrare video (precum la hotelul „Traian” din Brăila)⁹¹.

Mijloacele tehnice fixe aveau însă inconvenientul de a nu putea fi instalate sau schimbate, cel puțin în sezonul turistic, în funcție de nevoile operative. De asemenea, Securitatea era conștientă de faptul că eventualii agenți ai spionajului străin veniți în România sub acoperirea de turiști evitau să poarte discuții în camere, ei știind foarte bine că acestea pot fi interceptate. Tocmai de aceea, organele de contraspionaj au început să fie dotate cu emițătoare portabile, care puteau fi plasate în diverse locuri unde s-ar fi putut purta convorbiri suspecte (la o masă de restaurant, în mașina celui urmărit, într-un șezlong, într-o umbrelă de plajă etc.). Astfel de mijloace tehnice mobile au fost folosite prima dată în contraspionaj de către Direcția a III-a pentru supravegherea diplomaților occidentali, începând cu a doua parte a anilor '60. Utilizarea lor a fost generalizată și la nivelul compartimentelor de contraspionaj din județe din primii ani ai deceniului opt⁹².

O problemă deosebită o ridica numărul foarte mare al turiștilor străini care începuseră să vină pe litoral. În anul 1968 stațiunile românești de la Marea Neagră au fost vizitate de aproape 300.000 de turiști, din care peste 200.000 erau din state capitaliste. Pentru supravegherea acestora, conducerea I.S.J. Constanța a creat două grupe operative, una în stațiunea Mamaia, cu opt ofițeri, și una în Eforie Nord, cu șapte ofițeri, ultima deservind informativ întreg sudul litoralului⁹³. În cadrul fiecărei grupe operative, ofițerilor li s-au repartizat câte șapte-opt complexe hoteliere, ținându-se cont de naționalitatea turiștilor care urmau să fie cazați acolo. Acest tip de organizare asigura astfel urmărirea turiștilor străini pe linii de muncă, având de asemenea și avantajul specializării ofițerilor pe anumite profile de contraspionaj. Totodată, în fiecare hotel a fost organizată câte o rezidență, condusă de cele mai multe ori de un fost ofițer de Securitate cu experiență⁹⁴. Nu au scăpat atenției nici gazdele particulare acreditate la

⁹¹ *Ibidem*, f. 231-233. Facem precizarea că numărul de microfoane dintr-un hotel corespunde cu numărul de camere din care erau ascultate convorbirile, întrucât era instalat un singur microfon/cameră.

⁹² Lt.-col. Burlacu V., *Particularități...*, p. 56-57.

⁹³ În anul 1969 a fost creată o a treia grupă operativă, în stațiunea Mangalia, idem, dosar nr. 13.322, vol. 4, f. 79.

⁹⁴ Spre exemplu, în anul 1969, I.S.J. Constanța avea 155 ofițeri de Securitate în rezervă, din care folosea ca rezidenți pentru supravegherea turiștilor un număr de 123. Mai mult, șeful inspectoratului, col. Burlacu Victor, preciza faptul că restul ofițerilor din rezervă „sunt bolnavi sau nu au nici o posibilitate de pătrundere”, dar că „noi i-am chemat din nou și urmează să îi

O.N.T. care cazau turiști, acestea fiind repartizate, câte 15-20, altor ofițeri de Securitate din inspectorat. S-a trecut apoi la recrutarea unui număr apreciabil de informatori (doar în 1969 fiind creați 270 agenți noi), care au fost amplasați în zonele frecventate de străini, mai ales în unitățile de deservire⁹⁵. Măsuri speciale au fost luate și pentru interceptarea corespondenței externe, a convorbirilor telefonice, filaj, percheziții secrete etc.

La sfârșitul anilor '60 conducerea Securității și a Direcției a III-a a ordonat ofițerilor de contraspionaj să treacă la contactarea directă – dar sub acoperirea unei legende – a turiștilor străini care ridicau suspiciuni, cu scopul de a afla care erau scopurile reale ale vizitei lor în România. Această metodă nouă reclama însă calități și eforturi sporite din partea ofițerilor care o transpuneau în practică, cum ar fi buna cunoaștere a unei limbi străine, dar mai ales foarte bune abilități de comunicare, care să permită obținerea informațiilor dorite de la persoanele în cauză, fără ca acestea să realizeze că vorbesc cu un ofițer de Securitate. Deseori, din cauza aplicării deficitare a acestei metode – mai ales în ceea ce privește acoperirea sub care se făcea – contactarea directă nu doar că nu dădea rezultatele scontate, dar chiar îi pune în gardă pe cetățenii străini⁹⁶. Tocmai din aceste motive, cel puțin în primii ani după emiterea ordinelor privind generalizarea acestei practici, ofițerii de contraspionaj ezitau să o pună în practică, temându-se de eșec. Astfel, în anul 1969, cadrele de contraspionaj din I.S.J. Bistrița-Năsăud au contactat în scop operativ doar doi cetățeni străini, din cei 876 veniți pe raza județului⁹⁷.

Dar dacă turiștii veniți în grupuri organizate în România erau mai ușor de supravegheat, mult mai dificilă era urmărirea acelor persoane, originare din România dar emigrate în exterior (cu precădere în Germania și Austria), care reveneau în țară pentru a-și vizita rudele (de altfel ei erau numiți „rudiști” de către ofițerii de Securitate⁹⁸). Cum de cele mai multe ori aceste vizite erau făcute în mediul rural supravegherea acestora cădea în sarcina ofițerilor sectoriști, care s-au dovedit, cel puțin în anii '60 – începutul anilor '70, destul de puțin preocupați de această activitate. Ulterior, această deficiență avea să fie remediată, ofițerii de Securitate ce activau în mediul rural primind instrucțiuni foarte precise în acest sens, iar în activitatea de supraveghere a străinilor au fost angrenate și cadrele de Miliție din comune⁹⁹.

încadrăm în măsura posibilităților și mai ales să le dăm ceva în legătură, un număr de rezidenți”, *ibidem*, f. 84.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 79.

⁹⁶ La 20 august 1969, în cadrul unei ședințe de analiză a I.S.M.B., David Ion, șeful Biroului 5 din cadrul Serviciului de contraspionaj al inspectoratului, afirma: „Noi am avut și cazuri când nu am știut să facem acoperire bună atunci când făceam contactările. De exemplu, am făcut contactări sub acoperirea de lucrători de Miliție și am greșit, deoarece nu prezentau interes”, *idem*, vol. 1, f. 105.

⁹⁷ *Idem*, dosar nr. 13.333, vol. 1, f. 27.

⁹⁸ *Idem*, dosar nr. 13.331, f. 155.

⁹⁹ În 1969, gen.-mr. Stoica Constantin afirma: „Trebuie neapărat să-i ajutăm pe șefii de post și pe ajutorii lor ca în cadrul rețelei informative să-și încadreze principalele trasee turistice, să cunoască gazdele O.N.T. sau, dacă s-a oprit la un cetățean, să-i facă instruirea acestei persoane care

De asemenea, cel puțin până la începutul anilor '70, turiștii străini prezentau și un alt interes pentru organele de contraspionaj, acela ca prin intermediul lor să poată desfășura muncă informativă în Occident. Unii turiști erau folosiți fie direct, prin recrutarea lor ca agenți ai Securității, fie indirect, prin infiltrarea pe lângă ei a unor informatori care le câștigau încrederea, determinându-i să-i invite în vizită în țara de unde veneau.

Însă toate aceste acțiuni se dovedeau de multe ori a nu avea rezultatele scontate, organele de contraspionaj reușind rareori să descopere rețele întregi de spionaj pe teritoriul României. Situația a fost criticată chiar de Nicolae Ceaușescu în timpul unei ședințe a C.S.S. din februarie 1968, liderul P.C.R. fiind foarte nemulțumit de faptul că în anul 1967 nu fusese descoperită nici o rețea de spionaj străină. În octombrie 1969, gen.-lt. Răduică Grigore afirma: „Este adevărat că în ultimii ani noi nu am descoperit o rețea organizată de spionaj. Anumite elemente care erau în legătură și desfășurau activitate de spionaj au fost descoperite¹⁰⁰, s-au luat măsuri, dar rețea, în înțelesul acceptat al acestui termen, noi nu am descoperit, însă pentru fiecare dintre noi este clar că dușmanul folosește, acționează prin rețea”¹⁰¹. Dar chiar și numărul acestor persoane izolate descoperite era foarte redus. Concret, în anul 1968, fuseseră depistați doar trei străini și opt români suspecți de spionaj¹⁰². În întreg anul 1969, ofițerii de contraspionaj au arestat cinci cetățeni români și cinci străini care desfășurau activitate de spionaj în România. De asemenea, pe baza materialelor întocmite de Direcția a III-a au fost expulzați din țară trei cetățeni străini¹⁰³.

Pentru a se disculpa, responsabilii cu probleme de contraspionaj aruncau vina pe alte structuri, de preferință din afara Securității. În decembrie 1969, gen.-mr. Ristea Gheorghe, șeful I.S.J. Bihor, critica organele de frontieră că nu informau la timp Securitatea referitor la străinii care intrau în țară, astfel încât aceștia scăpau de sub supraveghere¹⁰⁴. Una dintre cauzele acestor deficiențe era reprezentată și de numărul redus de persoane care lucrau în cadrul punctelor de trecere a frontierelor, în contextul creșterii exponențiale a vizitatorilor străini. În încercarea de a remedia această problemă, conducerea C.S.S. a propus, în ședința din 3 martie 1971, „să se studieze posibilitatea ca

cazează turiști. Toate aceste informații, și altele, să ajungă urgent la sectoarele competente”, idem, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 195.

¹⁰⁰ Un astfel de caz a fost descoperit la Constanța în anul 1967, în urma căruia au fost arestați doi cetățeni vest-germani, printre care un „ofițer al serviciului federal de informații”, precum și legăturile lor din România, toți fiind deferiți justiției și condamnați, conform lt.-col. Burlacu V., *Particularități...*, p. 54.

¹⁰¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 272.

¹⁰² Idem, dosar nr. 13.331, f. 459.

¹⁰³ Idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 39.

¹⁰⁴ „În urma trecerii P.C.T.F. în cadrul M.A.I., organele noastre întâmpină o serie de greutăți în identificarea, cunoașterea și depistarea străinilor care intră în țară, ca diplomați, comercianți, tehnicieni, ziariști, vizitatori și turiști. Astfel, numai în anul 1969 prin P.C.T.F. Borș și Episcopia Bihorului au intrat în țară peste 200.000 străini. Organele P.C.T.F., deși constată probleme ce intră în competența organelor de Securitate, nu ni le comunică cu operativitate, subordonându-se M.A.I. (...) Diplomații, la intrare, nu sunt comunicați la timp, din care cauză scapă de sub urmărirea organelor noastre și nu mai știm ce fac”, vezi *ibidem*, f. 162-163.

în sezonul de vară, la unele lucrări din aceste puncte (întocmirea unor acte, taloane, diverse evidențe etc.) să fie folosiți studenți și elevi cunoscători de limbi străine bine verificate”, practică ce se uzita deja în Bulgaria¹⁰⁵.

Conform regulamentului de organizare din 1968, Direcția a III-a avea și dreptul de a urmări activitatea emigranților români din străinătate, de a realiza „pătrunderi informative în serviciile de spionaj dușmane”, precum și acela de a trimite agenți în exterior pentru supravegherea cetățenilor români¹⁰⁶.

În ceea ce privește urmărirea românilor aflați în statele capitaliste, ofițerii Direcției a III-a au trimis în exterior mai mulți informatori, care aveau rolul de a convinge emigranții ilegali să se reîntoarcă în țară sau, cel puțin, să nu aducă critici deschise regimului din România. Gen.-mr. Rusu Emanoil, șeful I.S.M.B., a prezentat câteva cazuri concrete de informatori trimiși în exterior în anul 1968 de către ofițerii din compartimentul de contraspionaj al inspectoratului: „Dănuș» a fost instruit și trimis în Franța cu sarcini de a contacta pe numita V.D.A., care, cu ocazia unei deplasări, a rămas acolo, cu scopul influențării ei de a se reîntoarce în țară, fapt ce a și reușit (...) la fel s-a procedat și cu informatorul «Anton», care cunoaște bine doi oameni de artă români rămași în străinătate și urmăriți de către organele noastre prin acțiuni informative. În urma contactării lor (...) în prezent nu mai desfășoară activitate împotriva R.S. România”¹⁰⁷.

Pentru a realiza pătrunderi informative în serviciile de spionaj străine, conducerea Securității a ordonat Direcției a III-a să efectueze aceste operațiuni în strânsă colaborare cu D.G.I.E., organul specializat în acțiuni externe¹⁰⁸. În realitate, cooperarea dintre cele două unități centrale a fost una foarte defectuoasă, degenerând chiar în animozități deschise între conducătorii acestora, gen.-mr. Neagu Cosma, respectiv gen.-lt. Doicaru Nicolae. Șeful Direcției de Contraspionaj acuza îndeosebi D.G.I.E. de faptul că îi prelua ofițerii și informatorii cei mai capabili, furându-le practic munca, dar a adus atenției lui Ion Stănescu și alte fapte grave ce se petreceau în domeniul spionajului extern: existența unor ofițeri atrași la colaborare de serviciile de contraspionaj străine, a unor probleme cu agentura (agenți deconspirați sau dubli) etc.¹⁰⁹.

Direcția Contraspionaj întâmpina însă mari probleme în ceea ce privește calitatea informatorilor trimiși în exterior și mai ales a posibilităților lor de acțiune. Chiar și secretarul C.C. Vasile Patilineț a criticat deseori Direcția a III-a pentru faptul că trimitea în Occident informatori slab pregătiți și fără planuri concrete, de multe ori

¹⁰⁵ Idem, dosar nr. 13.333, vol. 3, f. 17.

¹⁰⁶ *Securitatea...*, vol. II, p. 80-82.

¹⁰⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 135.

¹⁰⁸ În ianuarie 1969, Ion Stănescu dădea următoarea indicație: „Paralel cu urmărirea elementelor care desfășoară activitate împotriva statului nostru, este necesar să se ducă o muncă organizată pentru selecționarea și pregătirea, în cooperare cu D.G.I.E., pentru realizarea unor recrutări de cadre și agenți ai serviciilor de spionaj sau a unor cetățeni străini, prin intermediul cărora să putem ulterior ajunge în locurile care ne interesează în exterior. Atrag atenția să se execute întocmai măsurile ordonate de Consiliu pe linia îmbunătățirii cooperării între organele de contraspionaj și cele ale D.G.I.E. în această problemă”, *ibidem*, f. 453-454.

¹⁰⁹ L. Țăranu, *op. cit.*, p. 288-289, 293-294.

haotic și la întâmplare. Practic, organele de contraspionaj nu trimiteau informatorii în străinătate în funcție de acțiunile pe care le aveau în lucru, ci în funcție de posibilitățile de călătorie în exterior ale acestora (delegații, conferințe, contracte de muncă etc.), prilej cu care acestora li se dădeau și sarcini informative. În aceste condiții, desigur că de cele mai multe ori aceste sarcini erau de suprafață și lipsite de importanță. Pe lângă faptul că de regulă acești agenți se întorceau cu rezultate foarte slabe, exista și pericolul ca ei să fie rapid identificați de serviciile de contraspionaj străine și deconspirați, la care se adăugau și cheltuielile valutare¹¹⁰. Nu trebuie omise apoi nici acele situații în care agenții refuzau să se întoarcă în țară, numărul lor fiind deloc de neglijat.

Tocmai din aceste motive, gen.-lt. Răduică Grigore cerea Direcției de Contraspionaj să se axeze mai mult pe supravegherea străinilor care veneau în țară, decât pe trimiterea de informatori în străinătate: „Sigur că pătrunderea în rândurile spionajului străin trebuie să fie una din metodele noastre de bază, dar a considera că activitatea de contraspionaj trebuie să pună accent în mod deosebit pe trimiterea de informatori în străinătate este greșit. Activitatea de contraspionaj trebuie să o desfășurăm în primul rând în țară, iar trimerile să fie o excepție și nicidecum o regulă”¹¹¹.

Mult mai tranșant avea să fie șeful Securității, Ion Stănescu, care, nemulțumit fiind de activitatea în străinătate a Direcției a III-a, a cerut încă din 1969 ca toate cazurile de informații externe să fie predate D.G.I.E.: „Aici s-a ridicat foarte mult problema aceasta a pătrunderii informative la serviciile de spionaj. Sigur, tovarăși, că este un deziderat, o treabă care trebuie să ne preocupe, dar cam vorbim de mult timp de ea și de pătruns nu prea am pătruns. Și aici nu este o treabă ușoară (...) Avem un alt sector în afară care se ocupă cu această pătrundere și normal este ca această muncă să se desfășoare în cadrul cooperării care există între compartimentele noastre. Cazurile care sunt pe profilul Direcției Generale de Informații Externe să fie date acestui compartiment și să terminăm tovarăși cu acest lucru de a ne duce toată ziua. Noi vom face ordin din acest punct de vedere pentru a nu accepta cu ușurință, pentru că trebuie spus că și noi, Consiliul, ne facem vinovați că am acceptat cu indulgență trimerile acestea și nu s-a văzut un scop concret, un rezultat pozitiv”¹¹².

Acest transfer de competențe a fost transpus în practică abia în anul 1973, când atribuțiile Direcției a III-a privind activitatea în străinătate au fost preluate de D.I.E., moment în care gen.-lt. Doicaru Nicolae a reușit să determine și schimbarea din funcție a rivalului său, gen.-mr. Neagu Cosma. Trebuie precizat însă faptul că Direcția a III-a și-a păstrat dreptul de a recruta agenți în interiorul serviciilor de spionaj străine, dar aria sa

¹¹⁰ „Cine a fost măcar în străinătate își poate imagina că a trimite pe cineva care nu a fost în viața lui acolo și să organizeze acolo o întâlnire cu cineva pe care l-a cunoscut aici într-o împrejurare oarecare, aceasta este uneori de-a dreptul de a trimite un om în gura leului. Este ineficace și pentru faptul că nouă ni se creează greutăți și valutare, pentru că sunt mii de dolari care s-au plătit anul trecut pentru cele câteva sute de agenți trimiși în afară, exceptând D.G.I.E.”, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 466.

¹¹¹ *Ibidem*, f. 271.

¹¹² *Ibidem*, f. 441.

de acțiune se limita doar la cadrelor acestora venite în România, fără a mai putea acționa și în exteriorul țării, acest spațiu fiind rezervat exclusiv pentru D.I.E.

În opinia noastră, concentrarea la D.I.E. a tuturor acțiunilor desfășurate de Securitate în exterior a dus la creșterea eficienței acestei activități. În trecut, dată fiind rivalitățile dintre conducerile Direcției a III-a și D.I.E., între aceste structuri exista o slabă colaborare, astfel încât unele persoane și obiective aflate în exterior erau supravegheate în paralel. Apoi D.I.E., având la dispoziție toți informatorii care acționau în exterior, putea mult mai bine să coordoneze activitatea acestora și implicit să supravegheze cu rezultate superioare obiectivele ce le avea în atenție. D.I.E. trimitea agenții în exterior în funcție de acțiunile pe care le avea în lucru și de posibilitățile acestora de informare, astfel încât a scăzut mult numărul informatorilor trimiși la întâmplare.

Cu toate acestea, nu se poate afirma că Direcția a III-a nu ar fi obținut, în perioada în care avea atribuțiile respective, rezultate pozitive în ceea ce privește pătrunderea în serviciile de spionaj străine sau în desfășurarea de acțiuni de spionaj în exterior. La o convocare a conducerii Securității din anul 1969, gen.-mr. Cosma Neagu afirma următoarele: „O finalizare bună, pe care noi o apreciem și care concordă cu ordinele ce le avem, s-a obținut atunci când recrutăm persoana și o facem sursă a organelor noastre, când transformăm acțiunea dusă împotriva cadrului sau agentului de spionaj în acțiune de recrutare, când transformăm o asemenea persoană într-o sursă a noastră în serviciile de spionaj dușmane (...) În anul 1968 noi am reușit unele asemenea finalizări, pe care le apreciez ca foarte bune, care deja dau rezultate. Fără să dau detalii, mă refer la un singur caz, care are bune posibilități și care cu regularitate ne furnizează informații de spionaj din sectorul în care lucrează. Un altul, care tot așa a fost lucrat de noi mult timp, am transformat acțiunea într-o recrutare reușită, nu de mult ne-a adus o acțiune a serviciului de spionaj necunoscută nouă, documentată destul de bine, ne-a adus-o chiar înregistrată pe bandă de magnetofon, o acțiune care se petrecea în străinătate împotriva țării noastre”¹¹³.

În 1978, după fuga lui Pacea, Neagu Cosma a scos în evidență și unele neajunsuri ale preluării tuturor acțiunilor în exterior de către D.G.I.E. El a reliefat în principal faptul că dacă s-ar fi păstrat dreptul Direcției a III-a de a-și crea rețele de spionaj în exterior, ele ar fi putut fi folosite și după defecțiunea lui Pacea, fiind mult mai puțin cunoscute de către acesta¹¹⁴.

În sfera de acțiune a Direcției Contraspionaj se situa și apărarea secretului de stat, o activitate care a crescut continuu în importanță de la mijlocul anilor '60. Mai exact, conducătorii Securității au sesizat faptul că serviciile de spionaj străine erau interesate – cum era și firesc de altfel – tocmai de secretele de stat, indiferent de natura acestora (politică, militară, economică etc.)¹¹⁵. În 1969, Ion Stănescu arăta că apărarea secretului de stat „este o sarcină a întregului aparat de Securitate în cadrul supravegherii

¹¹³ *Ibidem*, f. 168-169.

¹¹⁴ L. Țăranu, *op. cit.*, p. 296.

¹¹⁵ În 1969, gen.-mr. Stoica Constantin afirma: „Nu turiștii care vin trebuie să fie obiectul muncii. Obiectul muncii trebuie să fie apărarea secretului de stat și căile de a se ajunge la secret sunt: diplomații, turiștii etc.”, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 488.

generale, dar că organele de contraspionaj ale Consiliului din aparatul central și teritorial urmează să efectueze supravegherea informativă specială¹¹⁶. Prin urmare, dacă aceste sarcini reveneau tuturor organelor de Securitate, cei de la contraspionaj trebuiau să le îndeplinească în mod calificat.

Pentru început, ofițerii de contraspionaj trebuiau să determine care erau locurile și persoanele la care serviciile străine puteau să pătrundă și să obțină informații considerate secrete de stat. O dată identificate obiectivele, Securitatea – ajutată de Miliție – trebuia să treacă la crearea unei rețele informative care să permită apărarea secretelor. Direcția a III-a a trecut foarte rapid la transpunerea în practică a acestor măsuri, astfel încât în anul 1969 Grigore Răduică se arăta mulțumit de rezultatele obținute, cel puțin la nivel central¹¹⁷.

De asemenea, organele de contraspionaj aveau și atribuții privind prevenirea încheierii unor afaceri comerciale dezavantajoase statului român. Spre exemplu, în 1968, pe baza informațiilor puse de către Direcția a III-a la dispoziția Ministerului Comerțului Exterior, s-a reușit să se oprească parafarea unor astfel de contracte în detrimentul României în valoare de 16 milioane lei¹¹⁸.

De la mijlocul anilor '60 ofițerii de contraspionaj au început să-și concentreze atenția și asupra persoanelor care puteau prezenta interes pentru spionajul străin. Este vorba în general de persoane cu o pregătire superioară sau aflate în diverse funcții de răspundere, mai ales din economie, de care conducerea Securității considera că serviciile secrete străine erau tot mai interesate¹¹⁹. În 1969, lt.-col. Hrișan Nicolae, șeful I.S.J. Maramureș, afirma următoarele: „Baza de lucru din această categorie, pe raza județului, este compusă din un număr de 116 elemente. Majoritatea sunt specialiști, intelectuali, funcționari și pe poziții în sectoare vulnerabile ale economiei județului. Din baza de lucru, 13 sunt urmărite în acțiuni, 34 în mape, iar 43 de elemente sunt luate în studiu”¹²⁰.

O atenție specială era acordată specialiștilor străini veniți la muncă în România, care erau supravegheați atât de Direcția a II-a, cât și de Direcția a III-a. Numărul lor se ridica la peste 1.000 în anul 1969. Direcția a III-a și serviciile III din teritoriu se ocupau numai de probleme de contraspionaj care aveau legătură cu acești specialiști străini. În cazul în care, în timpul urmăririi, reieșea implicarea lor în acțiuni de sabotare a economiei naționale, cazul era preluat de ofițerii de contrainformații economice. Cum

¹¹⁶ Idem, dosar nr. 13.331, f. 453.

¹¹⁷ Răduică, în ianuarie 1969: „S-a pus mai mult accent pe prevenirea scurgerii de informații către dușman. În acest sens, unitățile centrale au luat o serie de măsuri mai judicioase pentru acoperirea contrainformativă a locurilor unde se concentrează cele mai importante secrete de stat, în care a fost creat un număr suficient, atât ca număr, cât și calitativ, de informatori și colaboratori”, *ibidem*, f. 247.

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 248.

¹¹⁹ La Convocarea pe țară șefilor compartimentelor de contraspionaj din întreaga țară, din 22-25 octombrie 1969, gen.-lt. Răduică Grigore atenționa: „În ultima perioadă de timp a crescut interesul serviciilor de spionaj și al unor grupări reacționare din străinătate față de oamenii de știință, artă și cultură, de specialiști, în rândul cărora desfășoară o intensă activitate pentru a-i determina pe unii să rămână în străinătate sau să-i angreneze în activități de spionaj”, idem, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 271.

¹²⁰ Idem, dosar nr. 13.331, f. 178.

însă aceste persoane își desfășurau activitatea în obiective economice, ele erau supravegheate de regulă de ofițerii Direcției a II-a sau ai structurilor corespondente care răspundeau de obiectivele respective. Această situație a dus, nu de puține ori, la apariția unor deficiențe în urmărirea acestei categorii de străini, ofițerii de contraspionaj implicându-se mult mai puțin decât ar fi dorit-o conducerea Securității¹²¹.

Totodată, supravegherea specialiștilor străini impunea și o serie de precauții suplimentare, din dorința de a nu leza activitatea acestora și mai ales interesele economice ale României. Ion Stănescu era foarte tranșant în acest sens: „Atrag atenția ca urmărirea specialiștilor străini să se facă cu toată răspunderea de către ofițerii care deservește obiectivele economice, pentru a fi prevenite acțiunile dăunătoare, dar, în același timp, să nu fie stânjenită activitatea celor care au venit în țară și muncesc cinstit (...) să nu-i tracasăm, ci să muncim așa de delicat, așa de discret, pentru a putea să-i cunoaștem, să nu deconspirăm, să avem reclamații, cum s-a întâmplat”¹²².

O problemă delicată de care răspundea Direcția a III-a (împreună cu Direcția a IV-a Contrainformații Militare) era și aceea a supravegherii atașaiților militari prezenți în România, considerați a fi cadre specializate în materie de spionaj, capabili să adune informații din toate domeniile¹²³. La aceștia se adăugau și restul diplomaților străini din România. Conform rapoartelor gen.-mr. Neagu Cosma, circa 80% din personalul ambasadelor străine din București desfășura activități de spionaj. Cele două structuri aveau ca sarcină infiltrarea de informatori în apropierea acestora pentru a afla cât mai exact domeniile lor de interes în România, dorindu-se chiar recrutarea unora dintre ei¹²⁴.

Nu în ultimul rând, Securitatea încerca chiar crearea unor combinații abile, prin care se urmărea dirijarea unor agenți foarte buni într-un asemenea mod încât să suscite interesul acestor atașaiți militari, ceea ce putea duce chiar la formarea unor agenți dubli. De asemenea, atașaiții militari, precum și diplomații străini, trebuie să fie urmăriți cât mai atent în timpul deplasărilor lor prin țară¹²⁵. De această ultimă sarcină răspundeau

¹²¹ Grigore Răduică afirma în 1969: „Serviciile și secțiile III din județele în care lucrează astfel de specialiști desfășoară o slabă muncă pentru identificarea și urmărirea celor suspecți de spionaj, având puține cazuri în lucru, invocându-se unele greutăți în cooperarea cu celelalte unități”, idem, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 294.

¹²² Idem, dosar nr. 13.331, f. 452.

¹²³ Prim-vicepreședintele C.S.S., Grigore Răduică, afirma în 1969: „Atașaiții militari au instrucțiuni să nu-și limiteze activitatea doar la problemele de specific, ci să cuprindă în egală măsură și celelalte sectoare ale vieții economice și social-culturale”, idem, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 268.

¹²⁴ Ion Stănescu: „Printre aceștia să ne gândim în primul rând la munca de pătrundere, dintre aceste persoane care le descoperim, le depistăm, să facem recrutări, să facem combinații în această direcție”, idem, dosar nr. 13.331, f. 442.

¹²⁵ Ion Stănescu: „În problema atașaiților militari, Direcțiile a III-a și a IV-a trebuie să-și îmbunătățească substanțial munca, să folosească cu mai multă pricepere diferite împrejurări oficiale și neoficiale, precum și interesul unor atașaiți de a intra în legătură cu militari ai forțelor armate pentru a trece la infiltrarea unor informatori capabili, care să le suscite interesul și care – printr-o dirijare ingenioasă – să ne ajute la stabilirea planurilor lor, în scopul prevenirii acțiunilor dușmănoase și dezinformării acestora. Este necesar ca inspectoratele județene de Securitate să se ocupe îndeaproape de urmărirea diplomaților și atașaiților, când aceștia se deplasează pe raza lor de activitate, să identifice de urgență și să clarifice legăturile pe care le creează”, *ibidem*, f. 454.

inspectoratele județene de Securitate, organe care trebuiau să identifice imediat toți cetățenii români cu care diplomații și atașajii intrau în contact, în scopul clarificării cât mai rapide a legăturilor care existau între aceste persoane. Au fost puse sub o atență supraveghere și ambasadere sau legațiile statelor occidentale din București, iar vizitatorii erau verificați foarte atent, ceea ce reclama un volum relativ ridicat de muncă, dat fiind numărul destul de mare al acestora¹²⁶.

Și în acest domeniu se constată o schimbare evidentă de perspectivă privind acțiunile informativ-operative. De la sfârșitul anilor '60, organele de contraspionaj au început să-și mute atenția asupra legăturilor din țară ale diplomaților și atașajilor străini¹²⁷. În urma impulsurilor venite de la centru, această schimbare de optică va fi preluată rapid și de organele de contraspionaj teritoriale¹²⁸.

De multe ori însă eforturile Securității în supravegherea diplomaților străini aflați în România erau risipite fără nici o finalitate, denotând uneori o crasă incompetență¹²⁹. Deseori, măsurile operative erau luate foarte târziu, când persoanele în

¹²⁶ Spre exemplu, în anul 1969, Ambasada S.U.A. din București a fost vizitată de peste 7.000 de cetățeni români, conform idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 145.

¹²⁷ Ion Stănescu în ianuarie 1969: „S-au referit aici tovarășii la problema aceasta a măsurilor întreprinse de Direcția a III-a cu diplomații și atașajii militari. Faptele demonstrează, și nu este nici un secret, că ei desfășoară activitate de spionaj, lucru pe care îl cunoaștem cu toții foarte bine. Noi va trebui să ne concentrăm în perioada care urmează să descoperim acele surse, pentru că în munca de spionaj oricât de perfect ar fi spionul respectiv, dacă nu este o persoană de la care să ia observații în afară de ceea ce ia prin observare directă, care nu are atât de multă valoare, dacă nu există deci un cetățean român în situația respectivă nu poate să lucreze. Deci noi trebuie să concentrăm atenția direcției noastre, a tuturor lucrătorilor, spre acele surse, să depistăm în mod selectiv, din noianul acesta de vizitatori, de contacte pe care le fac diplomații – și avem mijloace – și să lucrăm în mod calificat elementele [pentru] care sunt indicii că desfășoară activitate, că dau informații acestor persoane”, idem, dosar nr. 13.331, f. 443-444.

¹²⁸ În decembrie 1969, col. Ioana Constantin, șeful I.S.J. Cluj, arăta că a trecut de la supravegherea străinilor la cea a legăturilor acestora: „Dacă până mai anul trecut, noi puneam un accent mai mare în special pe lucrarea străinilor, ceea ce dvs ați criticat, în anul acesta noi ne-am concentrat pe legăturile străinilor, natura acestor legături și, în ultimă instanță, despre ce este vorba în cadrul acestor legături”, vezi idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 117.

¹²⁹ Un exemplu elocvent este oferit chiar de gen.-mr. Cosma Neagu: „Și ca să nu mă duc în altă parte pe la județe, mă refer la noi, la Direcția a III-a, ca un caz: rezultă din filaj că soția unui diplomat are întâlniri mai interesante cu un cetățean român. S-a cășunat pe această legătură, am zis că nu ne mai trebuie mult și prindem spionul, ne-am lansat într-o acțiune care a dus multe luni de zile și cu foarte mari cheltuieli, tovarășii de la filaj știu, tov. Diaconescu [gen.-mr. Diaconescu Ovidiu, șeful Direcției Generale Tehnico-Operative] de asemenea știe, iar când sosește scadența, când urma să plece din țară soția acestui diplomat (...) nu mai este spion, ci este o legătură de dragoste care s-a confirmat în 24 de ore. Puteam, dacă noi sesizăm și eram obligați să o facem de la început, să punem alte obiective în lucrarea aceasta, să stabilim de la început un alt fel de finalizare, adică să ne fi stabilit recrutarea acestei soții de diplomat și probabil că reușeam să facem o asemenea treabă”. Lt.-col. Hrișan Nicolae, șeful I.S.J. Maramureș, oferea și el astfel de exemple: „Acțiunile informative «Gospodina» și «Chingarii» au fost lucrate timp de mai mulți ani, pentru ca în final să rezulte că urmăriții, primul are intenția de emigrare în Occident, iar al doilea întreține relații cu caracter familial cu rudele sale din exterior.

cauză erau plecate din obiectivele avute în vedere sau chiar din țară. Alteori, din contră, acțiunile informativ-operative erau precipitate într-o asemenea manieră încât persoanele vizate observau imediat că sunt urmărite.

Se manifestau și o serie întregă de alte deficiențe. Printre acestea, una dintre cele mai frecvente era slaba colaborare între unitățile județene de contraspionaj în ceea ce privește supravegherea și filajul diplomaților. Apoi, în multe cazuri cetățenii români cu care aceștia intrau în contact se aflau în atenția Securității doar în zilele în care străinii se aflau în județul respectiv, urmărirea lor fiind abandonată în scurtă vreme. Nu în ultimul rând, o parte dintre informatorii dirijați pe lângă diplomații străini erau slab verificați, astfel încât aceștia nu doar că nu dădeau randamentul scontat, dar unii dintre ei chiar se foloseau de acest mod de acoperire pentru a-și menține contactele cu străinii.

Începând din anul 1968, pentru a contracara activitatea serviciilor de spionaj străine, structurile de contraspionaj au început și ele să fie angrenate în acțiunile de dezinformare a acestora desfășurate de Securitate. Pentru derutarea spionajului străin, Direcția a III-a și organele corespondente din teritoriu colaborau cu Serviciul „D”, structura centrală ce răspundea de dezinformare¹³⁰. Principalele acțiuni vizau anihilarea criticilor aduse în exterior lui Nicolae Ceaușescu și regimului comunist din România, dar se aveau în vedere și diverse alte situații concrete¹³¹.

Începând din finalul deceniului șapte și ofițerii Direcției a III-a, aiidoma celor din celelalte compartimente informative, au început să folosească tot mai mult metodele avertizării sau demascării persoanelor aflate în sfera lor de activitate. Până în acea perioadă aceste tipuri de măsuri erau practic neuzitate, ofițerii de contraspionaj având ca obiectiv arestarea și condamnarea celor suspectați de spionaj. Gen.-mr. Cosma Neagu declara în 1969: „Toți ofițerii care se ocupă de contraspionaj socotesc încununarea deplină a eforturilor sale dacă ajungem să trimitem în justiție un spion. Este această optică la noi că toată lumea aleargă după un asemenea rezultat (...) Noi mai aproape în toate cazurile ne propunem ca sarcină arestarea, dacă nu merge arestare și nici recrutare procedeul acesta al avertizării și demascării l-am folosit în puține cazuri. Pentru anul acesta ca sarcină pentru noi va fi să găsim posibilități să încercăm să folosim efectiv și această formă de finalizare a acțiunilor noastre”¹³². Afirmarea lui Neagu Cosma este acoperită și de realitate, întrucât în întreg anul 1968 Direcția a III-a nu a finalizat decât două acțiuni prin avertizare și nici una prin demascare.

La sfârșitul anilor '60 s-au înregistrat și alte îmbunătățiri în activitatea Direcției de Contraspionaj. Una dintre acestea consta în folosirea pe o scară mult mai largă și cu

În ambele cazuri, cu un efort minim și într-un timp foarte scurt puteau fi clarificate”, idem, dosar nr. 13.331, f. 171, 181.

¹³⁰ Conform șefului Serviciului „D”, gen.-mr. Ilie Mihai, dezinformarea „trebuie să fie rodul unei strânse cooperări dintre ofițerul de contraspionaj și ofițerul de dezinformare”, vezi gen.-mr. Ilie Mihai, *Dezinformarea (II)*, în „Securitatea”, nr. 2/1974, p. 17.

¹³¹ Ion Stănescu în decembrie 1969 spunea: „Activitatea de dezinformare pe care o desfășurăm noi va trebui să capete contururi mai precise, să devină o metodă de bază a muncii de contraspionaj, să contribuie din plin atât la deșeurarea planurilor serviciilor de spionaj, dar mai ales să pună unele cadre de spionaj în situația de a-și demasca agentura”, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 48.

¹³² Idem, dosar nr. 13.331, f. 170.

mai mare eficiență a dotărilor tehnice de care dispunea Securitatea, cum ar fi filajul radio. De altfel, în bilanțul pe anul 1968, Ion Stănescu critica Direcția a III-a că nu a colaborat cu Serviciul de Contrainformații Radio și cerea remedierea acestei stări de fapt: „Este necesar ca în cel mai scurt timp organele de contraspionaj să ia măsuri pentru pregătirea aparatului în vederea descoperirii formelor de legătură prin radio a elementelor suspecte că folosesc acest mijloc de legătură în activitatea lor de spionaj. Aici s-a criticat faptul că n-am folosit în măsură suficientă mijloacele pe care le avem. Abia în 1968 s-au întreprins ceva măsuri (...) Direcția de Contraspionaj nu a solicitat serviciului corespondent care se ocupă de aceste probleme să se ocupe de acest aspect al muncii de filaj radio”¹³³.

Mult mai bună era situația în ceea ce privește folosirea filajului de către unitățile de contraspionaj. În decembrie 1969, gen.-mr. Kovács Pius, pe atunci șeful Direcției a XII-a Filaj și Investigații, afirma că 70% din activitatea de filaj a direcției în întreaga țară se făcea la cererea Direcțiilor a III-a și a IV-a¹³⁴. Nici în acest caz nu putem spune însă că lucrurile se desfășurau perfect, organele de filaj săvârșind uneori erori care îi puneau în gardă chiar și pe simplii vizitatori străini și cu atât mai mult pe eventualele cadre ale unor servicii de spionaj străine care ar fi venit în România¹³⁵.

Ca orice structură de informații, nici organele de contraspionaj nu puteau obține rezultate de valoare fără aportul unei rețele informative de calitate. Cum era și firesc, modificările apărute în ceea ce privește atribuțiile, obiectivele și metodele de muncă ale Direcției a III-a au adus cu ele și schimbări, uneori substanțiale, în ceea ce privește folosirea informatorilor de către ofițerii de contraspionaj. Eforturile în această direcție, au vizat atât dezvoltarea rețelei din punct de vedere cantitativ, prin acoperirea tuturor obiectivelor și recrutarea unor anumite categorii de persoane, dar și calitativ, prin atragerea la colaborare a unor persoane cu pregătire superioară și cunoscătoare de limbi străine.

Începând cu mijlocul anilor '60, o dată cu creșterea numărului de vizitatori străini în România, ofițerii de contraspionaj au devenit conștienți de faptul că nu puteau fi obținute rezultate în supravegherea acestora decât prin recrutarea unor informatori care cunoșteau limbi străine. În ianuarie 1969, Ion Stănescu a ordonat ca până la sfârșitul primului semestru din acel an „să fie completată rețeaua informativă în funcție de necesitățile operative, de acțiunile care le avem, cu informatori capabili și, aș sublinia, din rândul celor cu studii superioare, cunoscători de limbi străine și cu posibilități de

¹³³ *Ibidem*, f. 453.

¹³⁴ *Idem*, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 182.

¹³⁵ La 17 martie 1972, Ion Stănescu afirma următoarele: „Primim, pe linia diferitelor unități, sesizări din partea unor cetățeni străini care ne vizitează țara și care la înapoiere se plâng că sunt urmăriți, tracasati, percheziționați în secret. Unii reușesc să prezinte chiar detalii asupra autoturismelor folosite în urmărire, componența echipelor de filaj, înfățișarea unor flori ș.a.”, *idem*, dosar nr. 13.333, vol. 5, f. 220-221.

pătrundere pe lângă elementele urmărite în interior și exterior¹³⁶. Aserțiunile conducătorului Securității erau susținute și de cadrele de conducere din teritoriu¹³⁷.

Vasile Patilineț, secretarul C.C. al P.C.R. care răspundea de organele de Securitate, a cerut în mod expres recrutarea unor anumite categorii de persoane care intrau mai des în contact cu străinii: „Să luăm noi toate aceste forțe care le avem la O.N.T., este vorba de ghizi. Nu sunt încă recrutați, nu sunt încă oamenii noștri. Subliniez, peste tot, și cu șefii de hoteluri și cu gestionarii, cu posturile de radio-amatori, trebuie folosite pentru ca Securitatea să știe până acolo chiar și în materie de contraspionaje”¹³⁸. Conformându-se acestor indicații, în anul 1969 Ion Stănescu a ordonat recrutarea tuturor ghizilor O.N.T., iar cei care refuzau ori se dovedeau a fi necorespunzători urmau să fie scoși imediat din această activitate¹³⁹.

În februarie 1970 a avut loc o ședință a conducerii C.S.S. axată pe problema supravegherii turiștilor străini care veneau în România. Cu acest prilej a fost trimisă o instrucțiune către ofițerii de contraspionaj în care se reitera ordinul lui Ion Stănescu de înlăturare a tuturor ghizilor O.N.T. care nu acceptau să fie informatori ai Securității: „Dacă cineva refuză colaborarea cu noi înseamnă că ceva nu este în ordine cu el și atunci vor trebui luate măsuri ca persoana respectivă să nu lucreze într-un loc în care vin turiști. Acest lucru trebuie făcut însă cu tact, așa încât să nu deconspirăm metodele de lucru ale organelor noastre”¹⁴⁰.

Liderii Securității vizau transpunerea cât mai rapidă în practică a acestor ordine, fiind criticate inspectoratele județene care întârziiau cu aplicarea lor. Astfel, în ședința din 16 noiembrie 1970, conducerea C.S.S. a atenționat I.S.J. Sibiu și I.S.J. Arad pentru lipsurile existente în acest domeniu: primul inspectorat recrutase numai 45 de ghizi din cei 109 existenți, iar cel de-al doilea doar 15 persoane din cele 34 detașate de O.N.T. pe litoral¹⁴¹.

În anii următori, conducerea Securității a ordonat ofițerilor de contraspionaj să treacă și la recrutarea unor categorii de persoane aflate în diverse puncte cheie unde intrau în contact cu cetățeni străini (cameriste, portari de hoteluri și restaurante, gestionari etc.). Una dintre aceste categorii care trebuia atrasă masiv la colaborare a fost cea a persoanelor care lucrau în restaurante, cafenele sau în alte unități de deservire și alimentație frecventate de străini (ospătari etc.)¹⁴².

S-a trecut și la recrutarea a numeroși informatori care lucrau în cadrul unor obiective de interes pentru turiști, cum ar fi muzeele sau mănăstirile, și în aceste cazuri fiind preferate acele persoane care erau responsabile cu ghidarea vizitatorilor. Agenții

¹³⁶ Idem, dosar nr. 13.331, f. 449.

¹³⁷ Lt.-col. Hrițan Nicolae, șeful I.S.J. Maramureș, afirma că pentru supravegherea cetățenilor străini „avem nevoie de o rețea cu potențial mai sporit, cunoscător de limbi străine, cu posibilități de a intra în anturajul elementelor vizate”, *ibidem*, f. 184.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 465.

¹³⁹ Idem, dosar nr. 13.322, vol. 4, f. 88.

¹⁴⁰ Idem, dosar nr. 13.333, vol. 1, f. 137-138.

¹⁴¹ *Ibidem*, f. 137.

¹⁴² În ședința C.S.S. din 17 iunie 1971, conducerea Securității a criticat din nou I.S.J. Arad, pentru că nu recrutase decât doi informatori din cei 60 de ghizi care plecau pe litoral, dar și pentru că nu recrutase nici o persoană care lucra în unitățile de deservire a turiștilor, idem, vol. 3, f. 166.

recrutați în muzee, pe lângă faptul că erau în general persoane cu studii superioare și cunoscătoare de limbi străine, prezentau mai ales avantajul că de multe ori aveau diverse contacte științifice în afara țării, iar uneori primeau invitații pentru participarea la simpozioane sau conferințe în Occident, ceea ce-i făcea să fie cu atât mai valoroși pentru ofițerii de contraspionaj.

Măsurile similare au fost luate și în ceea ce privește persoanele care lucrau în unele obiective importante și care intrau în contact cu străini. Astfel, la 1 decembrie 1977, ofițerii care răspundeau de Radioteleviziunea Română au decis ca toți translatorii și însoțitorii cetățenilor străini să fie recrutați ca surse ale Securității, cei care refuzau urmând să fie înlocuiți¹⁴³.

În urma acestor ordine precise și consecvent reiterate, în decursul a doar câțiva ani organele de contraspionaj au reușit să-și creeze rețele de informatori de calitate în toate zonele turistice importante din țară¹⁴⁴.

În funcție de particularitățile situației informativ-operative de care se ocupa, fiecare structură de contraspionaj trecea la recrutarea anumitor tipuri de informatori care se pretau pentru obiectivele avute în vedere. Spre exemplu, I.S.J. Tulcea a trecut la recrutarea piloților care ghidau vasele străine ce ancorau în rada porturilor din județ, aceștia fiind dirijați pe lângă navigatorii străini suspectați de spionaj¹⁴⁵.

Informatorii erau instruiți conform specificului activității de contraspionaj și primeau anumite sarcini concrete în acest sens, în general legate de supravegherea străinilor și a legăturilor lor din România¹⁴⁶.

Nu de puține ori unii informatori foloseau legătura lor cu organele de Securitate pentru a reuși să plece în vizite în Occident sau chiar pentru a rămâne ilegal în străinătate. Pentru conducerea Securității și a Direcției a III-a, foarte grave erau acele situații în care foștii informatori rămași în exterior deconspirau în mod public acțiunile în care lucraseră, persoanele pe care le urmăriseră, metodele folosite de Securitate pentru recrutare și dirijare etc.¹⁴⁷.

¹⁴³ *Securitatea...*, vol. II, p. 446.

¹⁴⁴ Într-o notă a C.S.S. din 2 februarie 1972 se arăta că „s-a creat o numeroasă rețea pe traseele și în punctele turistice, care fără îndoială și-a adus o contribuție la supravegherea informativă generală”, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.333, vol. 5, f. 67.

¹⁴⁵ *Idem*, vol. 2, f. 51.

¹⁴⁶ „Pentru urmărirea unui străin despre care sunt indicii că a venit în România cu scopul de a obține informații secrete sau de a studia unele persoane în vederea recrutării informatorului se pot da sarcini de a stabili: pe cine contactează străinul și în ce împrejurări, ce comportare are în astfel de ocazii și ce discuții poartă; ce informații îl interesează și dacă sunt secrete, cine le deține și cum poate fi prevenită transmiterea lor; dacă persoana contactată relatează sau nu despre legăturile ei cu străinul etc.”, conform col. Stamatiou Aristotel, mr. Boldea Sorin-Ioan, *Instruirea și dirijarea rețelei informative de contraspionaj*, în „Securitatea”, nr. 3/1977, p. 64.

¹⁴⁷ „În ultimii ani, unii au fugit din țară, au deconspirat metode, mijloace și obiective concrete urmărite de aparatul nostru de contraspionaj. De exemplu, «Nichifor», după ce a rămas în exterior, a publicat în presa străină modul cum a lucrat informativ persoanele pe lângă care a fost dirijat și alte date”, conform col. Stamatiou Aristotel, cpt. Boldea Sorin, *Să dăm mai multă atenție alegerii, studierii și verificării candidaților la recrutare în activitatea de contraspionaj*, în *idem*, nr. 3/1975, p. 36.

Pentru a stopa aceste fenomene, în toamna anului 1969, Ion Stănescu a ordonat ca organele de Securitate să nu se mai implice în facilitarea deplasărilor agenților în exterior, decât în cazurile deosebite. Prin urmare, dacă un informator era inclus într-o delegație ce urma să plece în Occident el trebuia folosit, dar ofițerii de contraspionaj nu mai puteau face intervenții la conducerile întreprinderilor, instituțiilor etc. pentru includerea lor în aceste delegații, decât cu aprobarea președintelui C.S.S., atunci când situația informativ-operativă o impunea¹⁴⁸.

De asemenea, în încercarea de a stopa rămânerea ilegală în străinătate a agenților Securității, în ianuarie 1969 Ion Stănescu a dispus ca pe viitor nici un informator să nu mai fie trimis în exterior decât cu aprobarea sa: „nu mai trimite nici un inspectorat, nici o direcție centrală, nici un informator afară fără aprobarea Consiliului și toate acestea să mi se prezinte și mie”¹⁴⁹. Totodată, instruirea acelor agenți care urmau să rezolve cazuri concrete în exterior trebuia să fie făcută numai cu aprobarea vicepreședintelui C.S.S. care coordona activitatea pe linia respectivă, în timp ce instruirea generală a celorlalți informatori se făcea de către șefii de unităților de Securitate care-i dirijau¹⁵⁰.

Informatorii care plecau în Occident prin intermediul altor instituții din țară sau în urma unor invitații erau pregătiți contrainformativ de către ofițerii de Securitate asupra comportamentului lor în exterior. Astfel, agenților li se atrăgea atenția să nu intre în contact cu cetățeni străini, să nu aducă critici regimului, să nu acorde interviuri, să nu intermedieze legătura unor persoane din țară cu altele din străinătate și invers etc.¹⁵¹.

Pe lângă verificarea periodică a informatorilor, ofițerii de contraspionaj puneau accent și pe instruirea acestora, în funcție de locul lor de muncă și de persoanele cu care veneau în contact. În octombrie 1969, Grigore Răduică atrăgea atenția asupra faptului că agentura Securității „nu este dirijată să ia poziție împotriva acelor care defăimează politica partidului și statului nostru (...) în special pe linia turiștilor sau vizitatorilor, care

¹⁴⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 292-293.

¹⁴⁹ Ion Stănescu critica și unele deficiențe existente până atunci în acest domeniu: „Să nu ne mai pomenim în situațiile care au fost – tovarășii de la Alba cunosc – când am vrut să mă documentez asupra unui informator, să cer ceva relații, mi s-a spus că a plecat. Tovarășii nici nu au așteptat după ce au trimis dosarul și l-au și trimis”, vezi idem, dosar nr. 13.331, f. 455.

¹⁵⁰ Idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 42-43.

¹⁵¹ Oferim spre exemplu indicațiile primite în 1981 de un agent al I.J. Alba înainte de plecarea în Italia, unde participa la un simpozion științific: „Să se conformeze programului stabilit de organizatori, să respecte legile statului pe teritoriul căruia se află, să nu contacteze cetățeni străini. Să aibă o atitudine demnă, să dea dovadă de patriotism, de o înaltă ținută morală. Să nu se lase antrenat în discuții cu caracter politic, să nu discute negativ la adresa țării noastre. În discuțiile cu cetățenii străini să nu divulge date cu caracter secret cu care a venit în contact în munca pe care o desfășoară. Să nu ducă diferite obiecte în vederea comercializării lor, iar la întoarcere să nu aducă obiecte sau materiale care ar putea fi confiscate de organele vamale. Să nu faciliteze legătura unor persoane din străinătate cu persoane din țară prin ducerea sau aducerea unor scrisori sau alte comisioane. Să nu acorde interviuri unor reporteri străini. Să rețină unele probleme de interes, iar la venirea în țară să informeze cu asemenea aspecte de care a luat cunoștință”, A.C.N.S.A.S., fond Rețea, dosar nr. 292.343, vol. 1, f. 61.

aproape fără excepție au tendința de a atribui anumite neajunsuri în deservire conducerii superioare de partid¹⁵².

Tot în ceea ce privește „educarea patriotică” a informatorilor care intrau des în contact cu cetățeni occidentali, ofițerii de Securitate încercau să le prezinte acestora „adevărul despre modul de viață capitalist”, cu scopul de a contracara o eventuală „influențare negativă” a lor sau chiar atragerea spre activități ilicite¹⁵³.

Totodată, informatorii erau instruiți și asupra comportamentului pe care trebuiau să-l aibă în relațiile cu străinii, pentru a nu trezi suspiciunile acestora că ar fi agenți ai Securității¹⁵⁴. Ofițerii de contraspionaj cunoșteau foarte bine faptul că diplomații străini manifestau rezerve sau chiar evitau contactele cu cetățenii români care veneau direct la ei, suspicionându-i că ar fi trimiși de Securitate¹⁵⁵, astfel încât procedau la diferite combinații pentru infiltrarea informatorilor pe lângă obiectivele vizate.

Dar principala problemă de care se loveau organele de contraspionaj la sfârșitul anilor '60 în ceea ce privește informatorii era aceea a numărului redus de agenți de calitate, mai ales la nivel județean. În 1969, Grigore Răduică afirma următoarele: „Nu dispunem de suficienți informatori valoroși, cu ajutorul cărora să putem realiza supravegherea întregii baze de lucru și acest neajuns se face simțit mai ales la inspectoratele de securitate județene care au pondere pe linia spionajului american, vest-german, israelian și turc. Totodată, potențialul informativ nu este folosit integral în acțiunea de supraveghere generală a cetățenilor străini ce ne vizitează țara”¹⁵⁶. Grigore Răduică a criticat și recompensarea cu prea mare lejeritate a agenților, uneori doar pe baza unor simple promisiuni¹⁵⁷.

Nici gen.-mr. Cosma Neagu nu era mulțumit de calitatea agenților organelor de contraspionaj, criticând mai ales practica de a se face recrutări la întâmplare, conjuncturale, deseori prin șantaj sau alte tipuri de presiuni. Șeful Direcției a III-a arăta

¹⁵² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 298-299.

¹⁵³ Lt.-col. Burlacu V., *Particularități...*, p. 55.

¹⁵⁴ „Informatorul sau colaboratorul va trebui să aibă atitudini și reacții normale. Un cadru sau un agent al unui serviciu de spionaj ori un alt element ostil, versat, în general va evita pe cetățenii români care le caută anturajul insistent, lasă impresia că le știu pe toate, se oferă cu ușurință să le furnizeze informații. Pentru a câștiga încrederea unui asemenea element, se impune, de exemplu, ca informatorul sau colaboratorul să afișeze, prin conduita sa, în mod discret, dar verosimil, anumite părți «slabe», pe care acesta le-ar putea exploata, însă fără a renunța la demnitate”, conform col. Stamatoiu A., mr. Boldea S.-I., *Instruirea...*, p. 66.

¹⁵⁵ „Nici un serviciu de spionaj și nici un cadru experimentat în munca de spionaj nu-i va acorda atenție unui om care vine către el, căutându-i compania și care, în plus, are și niște calități atrăgătoare. Este o regulă binecunoscută a muncii de spionaj”, conform gen.-mr. Ilie M., *art. cit.*, p. 16.

¹⁵⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 270.

¹⁵⁷ „Informatorul vine cu o «bombă» și spune că nu știu ce informații îi va furniza un diplomat, iar tovarășul nostru repede s-a lăsat agățat de cârlig și i-a și dat 1.000 lei recompensă, a urmat după aceea tot felul de eschivări, îl duce cu vorba și nu a dat nimic concret”, *ibidem*, f. 272.

că deseori se uzita recrutarea persoanelor prinse cu activități de contrabandă, a celor care doreau rezolvarea diverselor probleme, care cereau audiențe etc.¹⁵⁸.

La 31 decembrie 1972 ofițerii de contraspionaj din întreaga țară dirijau o rețea formată din 3.944 colaboratori, 6.133 informatori și 246 rezidenți¹⁵⁹. Față de celelalte profile de muncă se pot observa câteva caracteristici. Îndeosebi se remarcă faptul că numărul informatorilor era mai ridicat ca cel al colaboratorilor, în restul situațiilor proporția fiind inversă, precum și numărul foarte scăzut de rezidenți¹⁶⁰.

La sfârșitul anilor '60, Ion Stănescu a ordonat și măsuri ferme prin care cerea ofițerilor de contraspionaj să rezolve cazurile ce le aveau în lucru cu o mult mai mare operativitate, solicitând și clarificarea cât mai rapidă a cazurilor vechi. De asemenea, în 1969 președintele C.S.S. a introdus obligativitatea analizării acțiunilor de lucru de către cadrele de conducere din structurile de contraspionaj. După ce l-a criticat pe șeful Direcției a III-a, gen.-mr. Cosma Neagu, și pe locuitorii acestuia¹⁶¹, Ion Stănescu a ordonat ca până la 1 aprilie 1969 să fie analizate toate acțiunile aflate în lucru, urmând ca apoi aceste analize să se facă săptămânal.

După cum se poate observa, la finalul deceniului șapte și începutul deceniului opt, organele de contraspionaj au trecut prin transformări de substanță, atât în ceea ce privește organizarea – mai ales la nivel teritorial, cât și în privința atribuțiilor, a mijloacelor și metodelor folosite pentru îndeplinirea obiectivelor încredințate.

Structurile de contraspionaj la nivel județean au devenit mult mai flexibile, constatându-se o verticalizare a actului de conducere. Supravegherea informativ-operativă s-a axat cu preponderență pe mediul urban, observându-se faptul că în această zonă erau concentrate majoritatea obiectivelor organelor de contraspionaj. În ceea ce privește cadrele de contraspionaj, a început să se pună tot mai mult accentul pe pregătirea și școlarizarea acestora, ca și pe însușirea de limbi străine, fără de care nu puteau fi obținute rezultate valoroase în domeniile în care aceștia activau. O schimbare majoră a reprezentat-o și introducerea, apoi generalizarea, ofițerilor acoperiți, o măsură care se va dovedi a fi foarte eficientă în viitor. Menționăm și folosirea pe scară largă a ofițerilor trecuți în rezervă, acești rezerviști dând foarte bune rezultate în calitatea de rezidenți în stațiunile turistice.

Schimbările evidente în ceea ce privește metodele de muncă ale organelor de contraspionaj, petrecute încă de la începutul perioadei tratate, erau recunoscute și de președintele C.S.S. la 22 ianuarie 1969: „S-a pus mai mult accent pe pătrunderea în clandestinitatea dușmanului, pe exploatarea operativă a unor situații favorabile și pe unele lucrări speciale, obținându-se rezultate

¹⁵⁸ gen.-mr. Cosma Neagu, lt. maj. Boldea Sorin, *Munca cu rețeaua informativă de contraspionaj, la nivelul exigențelor actuale*, în „Securitatea”, nr. 3/1971, p. 14.

¹⁵⁹ *** *Cartea albă a Securității*, vol. IV, București, S.R.I., 1995, p. 86.

¹⁶⁰ La 31 decembrie 1972, structura rețelei pe anumite profile de muncă era următoarea: informații interne – 21.814 colaboratori, 1.206 informatori, 1.774 rezidenți; contrainformații economice – 16.200 colaboratori, 1.079 informatori, 2.033 rezidenți; contrainformații militare – 2.974 colaboratori, 12.088 informatori și 1.307 rezidenți, în *ibidem*.

¹⁶¹ „Nu este admis ca un șef de direcție și ceilalți locuitori să treacă săptămâni și să nu analizezi o acțiune, o problemă cu lucrătorii, să stabilești măsuri”, *ibidem*, f. 445.

pozitive. Activitatea de contraspionaj este mai judicios axată pe cazuri concrete, desfășurându-se pe baza unor planuri de muncă. Trebuie spus că ultimul an, adică anul 1968, marchează, ca să spun așa, o cotitură în bine în această direcție, în aprofundarea cu mai multă îndrăzneală, cu mai mult spirit de ofensivitate, a unor cazuri și tovarășii au ieșit din acea rutină și din acea frică de a nu întreprinde anumite măsuri”¹⁶².

¹⁶² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 440.

Adrian Nicolae PETCU

ACTIVITATEA DEPARTAMENTULUI CULTELOR ÎN ATENȚIA SECURITĂȚII (1970-1989)

THE ACTIVITY OF THE CULTS DEPARTMENT
IN THE FOCUS OF THE SECURITATE (1970-1989)

An important governmental structure during the communist period, less discussed in the Romanian post-December historiography was the Cults Department, body which used to deal with the „surveillance and good work” of cults activity in Romania.

In the present work we shall try to make a description of its activity in the light of documents drawn up by the Securitate between 1970 and 1989. Thus, we intend to emphasize the process which was at the ground of the organization and functioning of that governmental structure. The relation between the Cults Department and the former Securitate and the way in which the Securitate exerted control over the widely spread cults in Romania will also be underlined.

It is worth pointing out the involvement of the former Securitate in reorganizing the Cults Department and also the way it took over the initiative of dealing with the issue of ecumenical relations and with the situation of the Romanian monks from Mount Athos.

Etichete: Departamentul Cultelor, Securitate, Biserica Ortodoxă Română, Muntele Athos

Keywords: Cults Department, Securitate, Romanian Orthodox Church, Mount Athos

Începând cu anul 1948 activitatea cultelor din România a fost mult restricționată prin diferite acte normative, cum au fost legea cultelor, legea învățământului și legea de organizare și funcționare a Ministerului Cultelor. Prin aplicarea noii legislații, acesta din urmă trebuia să fie, practic, interfața structurilor de represiune în relația cu reprezentanții cultelor recunoscute de noul regim politic. Atribuțiunea principală a acestui minister era de „supraveghere și control”, care avea o origine ceva mai veche în legislația românească, dar care, după anul 1948, a căpătat o aplicare abuzivă și strictă, mai ales prin utilizarea instituției inspectorilor locali sau a binecunoscuților împuterniciți ai cultelor.

Dacă inițial aceștia plecau de la centru în diferite inspecții periodice și în zone bine delimitate, începând cu anul 1950 inspectorii vor căpăta un statut teritorial permanent, fiind tot timpul în preajma factorilor de decizie din mediile religioase. Tot aceștia aveau datoria de a conlucra cu Securitatea, care la rândul ei trebuia să dețină controlul efectiv asupra rolului decizional al împuterniciților și de influențare a factorilor religioși. Mulți dintre acești inspectorii erau și surse ale Securității, unii chiar rezidenți, care trebuiau să informeze în timp util despre tot ceea ce se întâmplă în mediile religioase. Aceste mecanisme de control au fost menținute până la căderea regimului comunist.

În cercetările întreprinse în arhivele fostei Securități am găsit o serie de documente care ne ajută să reconstituim pentru perioada anilor 1970-1989, cel puțin la suprafață, tabloul relațiilor dintre culte și Departamentul Cultelor, cu rolul de neeludat

al Securității. În demersul nostru am căutat să delimităm câteva capitole din această temă, pornind de la cadrul legislativ al acestui tip de relații, continuând cu funcționarea acestui aparat guvernamental de resortul cultelor și până la supravegherea Securității și îndrumările date factorilor responsabili din culte, cât și către cei din Departament, dar mai ales principiile trasate de omniprezenta poliție politică a regimului comunist de la București.

Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor

Cadrul legislativ de organizare și funcționare a Ministerului cultelor în statul român era reprezentat de Decretele-legi nr. 178 din 4 august 1948 și nr. 37 din 4 februarie 1949. Potrivit legii din 1949, Ministerul Cultelor era „serviciul public prin care statul își exercită dreptul de supraveghere și control pentru a garanta folosința și exercițiul libertății conștiinței și libertății religioase”. Din atribuțiile prevăzute de noile acte normative amintim: supravegherea și controlul asupra cultelor religioase și tuturilor organismelor acestora, al învățământului religios special pentru pregătirea deservenților, al patrimoniului artistic religios, al bunurilor de proveniență cultică, dar și aprobarea de noi comunități religioase, parohii sau unități administrative și al bugetelor entităților religioase. De asemenea, Ministerul cultelor avea în atribuțiune recunoașterea personalului atât bugetar, cât și nebugetar din administrațiile cultelor recunoscute¹. La 31 decembrie 1956, prin Decretul nr. 725 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, Ministerul Cultelor suferea o serie de schimbări structurale. Ministrul era ajutat de un director general, iar instituția era constituită din: Direcția Secretariat, Planificare, Investiții și Administrativ; Direcția Împuterniciților cu corpul împuterniciților; Direcția Studii, Documentare și Publicații; Direcția Plan financiar și Evidență contabilă; Corpul de control al ministrului și oficiul juridic².

Resortul guvernamental al cultelor a fost transformat la 21 martie 1957, când devenea Departamentul Cultelor în subordinea Consiliului de Miniștri. La 5 martie 1958, printr-o hotărâre a Consiliului de Miniștri, i se stabileau atribuțiile, care erau aproape neschimbate, față de legea din 1949³.

După venirea lui Nicolae Ceaușescu la putere, cadrul legislativ de funcționare și control al cultelor a fost pus în discuție, analizându-se posibilitatea schimbării acestuia, pentru a-l adapta la noile „realități socialiste”. Se pare că au existat și proiecte în acest sens, dar care s-au finalizat cu modificarea legii de organizare a Departamentului Cultelor. La 13 iulie 1970, Consiliul de Stat al RSR adopta Decretul nr. 334 privind organizarea și funcționarea Departamentului cultelor. Art. 1 stipula că acesta este un „organ central al administrației de stat, care înfăptuiește politica statului cu privire la organizarea și activitatea cultelor”. La capitolul II, pe lângă atribuția principală de „supraveghere și control” (art. 5, lit. a), preluată din legea din 1948, Departamentul

¹ Pentru detalii despre activitatea Ministerului Cultelor în anii '50 a se vedea Adrian Nicolae Petcu, *Ministerul cultelor și slujitorii altarului în anii democrației populare*, în „Pro memoria”, 3/2004, p. 301-302.

² „Buletinul oficial al MAN a RPR”, an VI, nr. 1, 9 ianuarie 1957, p. 7-8.

³ Ovidiu Bozgan, *Stat, ortodoxie și catolicism în România comunistă*, în „Dosarele Istoriei”, an VI, nr. 5 (57), 2001, p. 20.

Cultelor „propune Consiliului de Miniștri înființarea eparhiilor, pe baza cererii organelor competente ale cultelor și își dă acordul la delimitarea eparhiilor” (art. 5, lit. d). De asemenea, „face recomandări pe care le supune Consiliului de Miniștri în legătură cu recunoașterea de către Consiliul de Stat a șefilor cultelor, precum și a conducătorilor de eparhii și a celor asimilați acestora” (art. 5, lit. g). Altfel spus, toți candidații la episcopat trebuiau conveniți între conducerea cultului și Departament, pentru ca apoi, după alegerea canonică, episcopii să fie investiți de conducerea statului. Pe lângă acestea, Departamentul mai avea următoarele atribuțiuni: recunoaștea persoanele alese de organele statutare ale cultelor pentru funcții de conducere; autoriza persoanele ce urmau să intre în rândul personalului de cult, „pentru a exercita funcția corespunzătoare”, cât și înființarea și organizarea așezămintelor monastice (art. 5, lit. f, h, i).

Potrivit art. 8, Departamentul Cultelor era condus de un colegiu, organ deliberativ cu rol de decizie în problemele generale de activitate ale acestei instituții. Colegiul era format din președinte, vicepreședinte, directori, cadre de conducere, „precum și specialiști cu experiență îndelungată și înaltă calificare din cadrul Departamentului”. Componența acestui colegiu era aprobată de Consiliul de Miniștri, iar conducerea era exercitată de președintele Departamentului sau, în lipsă, de vicepreședinte (art. 9). Activitatea acestui Colegiu se putea desfășura cu cel puțin 2/3 din numărul membrilor, adoptând hotărâri cu majoritate simplă. În caz de divergență între președinte și majoritate, problema se supunea vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, care coordona activitatea Departamentului (art. 11). Ședințele Colegiului trebuiau să se țină cel puțin o dată pe trimestru, fiind convocat de președinte sau de o treime din numărul membrilor (art. 12). Aceștia răspundeau în Colegiu sau individual față de Consiliul de Miniștri (art. 13). Între ședințele Colegiului, președintele Departamentului rezolva problemele curente (art. 14).

Departamentul era condus de președinte, numit prin decret al Consiliului de Stat (ulterior prezidențial), un vicepreședinte, numit de Consiliul de Miniștri, cu atribuții de la Colegiul Departamentului (art. 18), instituția având în componența sa următoarele direcții: Supraveghere și control; Studii, documentare și relații externe; Plan, organizarea muncii și Secretariat și oficiul juridic. Pentru îndeplinirea atribuțiilor în teritoriu legea îi viza pe „inspectori teritoriali pentru probleme de culte” (art. 19), cunoscuții împuterniciți de culte. Aceștia trebuiau ajutați în activitatea lor pe plan local de comitetele executive ale consiliilor populare județene (art. 26).

O prevedere interesantă și inedită în același timp era cea legată de constituirea „Consiliului consultativ al cultelor” (art. 21). Acest organism era format de câte un șef statutar al cultelor recunoscute sau un delegat din ierarhie. Consiliul avea ca atribuții principale: „elaborarea de recomandări pentru coordonarea aplicării dispozițiilor cu caracter comun ce se iau de culte pe baza legilor ori a statutelor acestora”, a celor „privitoare la raporturile dintre culte,, cât și a relațiilor externe. De asemenea, mai erau prevăzute inițierea de „măsuri comune pentru informarea clerului în problemele vieții contemporane ce au contingență cu viața cultelor” sau examinarea modului în care cultele participă la „acțiuni de interes public, în scopuri umanitare, pentru promovarea păcii în lume” (art. 22, lit. a-j). Președintele acestui Consiliu era președintele Departamentului Cultelor și era convocat „ori de câte ori era nevoie”.

Însă, acest Consiliu, care practic îi implica tot mai mult pe șefii cultelor în activitățile străine de cele religioase, nu a funcționat niciodată⁴.

Prin Decretul nr. 313/31 august 1977, semnat de Nicolae Ceaușescu, legea de organizare a Departamentului era modificată din nou, cu atribuții mai clar exprimate atât în structura instituțională, cât și în cele privitoare la împuternicirile de culte. La art. 1 se stipula următoarea structură: 1) Direcția Relații culte; 2) Direcția Relații externe și Secretariat; 3) Serviciul economic-financiar. Împuternicirile erau subordonați Direcției Relații Culte, iar potrivit art. 25 modificat, modul de lucru al acestora „cu organele de stat se va stabili de către Departamentul Cultelor, de acord cu organele centrale competente”. „Organele centrale competente” nu puteau fi decât cele din Ministerul de Interne, recte Securitatea, care trebuia să vizeze activitatea ce urmau să o desfășoare responsabilii din Departament. Tot pentru îndeplinirea atribuțiilor din teritoriu, în art. 26 se arăta: „Comitetele executive ale consiliilor populare județene și ale municipiului București vor asigura mijloacele materiale necesare desfășurării activității inspectorilor de specialitate din teritoriu, pentru culte”⁵.

La reorganizarea Departamentului cultelor în 1983-1984, acest cadru legislativ a fost modificat din nou la capitolul structurii instituționale, prin Decretul nr. 61 din 23 februarie 1984. Astfel, art. 18 prevedea ca vicepreședintele să fie director al Direcției Relații-culte și să aibă rangul de secretar de stat adjunct. Noua structură organizatorică prevedea: Direcția Relații culte și Serviciul personal-învățământ și economic financiar⁶.

Noile prevederi legale au fost publicate în Buletinul Oficial al RSR, însă nu și anexa cu organigrama Departamentului, care era următoarea: 1) Direcția Relații culte avea în subordine compartimentele: Inspectori teritoriali, Supraveghere și control, Relații externe, comunități religioase ale emigrației, Documentare și sinteze, Ocrotire patrimoniu cultural, avizare restaurări-reparații și juridic și 2) Serviciul Personal, învățământ, economic-financiar, care avea în subordine compartimentele: Personal, Învățământ, Organizarea muncii, Publicații, Economic-financiar și control financiar intern⁷.

Politica de culte din România comunistă era îndrumată, după cum am văzut, de Ministerul/Departamentul cultelor. Însă, acest minister primea coordonatele de la cel care indica politica generală a statului român, anume Partidul Comunist Român. Partidul desemna un membru marcant, care avea sarcina să traseze întreaga politică de culte din țară și de la care porneau majoritatea aprobărilor necesare „bunului mers” al cultelor. Acesta trebuia să ocupe un post important atât în partid, cât și în structurile statului. Astfel, în 1948, Secretariatul CC al PMR l-a desemnat pe Vasile Luca, care după câteva luni a ocupat un post de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, pe lângă cea de ministru al Finanțelor. După demiterea și arestarea sa în 1952, această responsabilitate a

⁴ Extras din „Buletinul Oficial al RSR”, an VI, nr. 103, partea I, 15 august 1970, p. 826-828, în ACNSAS, Fond Documentar/București, dosar nr. 11206, vol. 8, ff. 5-6v (cota SRI, în continuare FD/București); Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Curtea Veche, 2004, pp. 14-15.

⁵ „Buletinul oficial al RSR”, an XIII, partea I, nr. 96, 31 august 1977, p. 2.

⁶ ACNSAS, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 8, ff. 11-13.

⁷ *Ibidem*, f. 14.

fost preluată de Emil Bodnăraș, ministrul Forțelor Armate și membru al Biroului Politic al CC al PMR, care din 1954, de asemenea, a ocupat un post de vicepreședinte/primvicepreședinte al Consiliului de Miniștri, până în 1967. Deși, în acest an Bodnăraș a fost ales într-un post de vicepreședinte al Consiliului de Stat, totuși el a păstrat responsabilitatea de îndrumare a Departamentului cultelor, până la decesul său survenit în 1976. Rolul său a fost moștenit de un alt vicepreședinte al Consiliului de Stat, în persoana lui Emil Bobu, care avea și calitatea de membru al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR. Bobu a avut această responsabilitate până la expirarea mandatului său la Consiliul de Stat, în 1979. Din acest an rolul de îndrumător al Departamentului cultelor a fost preluat de un vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, de Ioan Totu, apoi de Ion Dincă.

La nivelul conducerii Departamentului Cultelor, între 1970-1989, s-au succedat mai mulți președinți, aceștia fiind: Dumitru Dogaru (1957-1975), Ion Roșianu (1977-1984) și Ion D. Cumpănașu (1984-1989). Primul provenea direct din structura vechiului Minister al Cultelor, așa cum fusese instituit prin legea din 1949, față de ceilalți doi care erau complet străini de probleme cultelor. Însă, toți erau originari din Oltenia.

Dumitru Dogaru s-a născut la 26 octombrie 1907, în Dobrotineț, jud. Olt; absolvent al Facultății de Litere și Filozofie (1937). O perioadă de timp a îndeplinit funcția de învățător, apoi de profesor în învățământul secundar. După 23 august 1944 a intrat în PCR. Între 1944-1949, a fost inspector general, apoi director al Direcției Învățământ profesional. La 1 martie 1949 a fost detașat în Ministerul Cultelor, unde a ocupat posturile de inspector, din 1957 secretar general, apoi, din 1970, președinte al Departamentului cultelor, până la pensionarea sa din 1975. Potrivit unei biografii întocmită de Securitate, acesta „se bucură de mare autoritate în rândul conducătorilor de culte și al deservenților. Activează în cadrul organizației de bază PCR din Departamentul Cultelor. Participă cu regularitate la ședințe. [...] Laboratorul de materialism și ateism științific (tov. director Nistor) de la Academia de Științe Sociale și Politice „Ștefan Gheorghiu” intenționează să-l coopteze în calitate de colaborator și specialist”. De asemenea, mai este arătat ca unul care s-a manifestat împotriva trimerii episcopatului greco-catolic la Căldărușani în 1949 și că ar fi afirmat față de patriarhul Justinian că „este împotriva oricăror acțiuni ostile Bisericii”⁸.

Probleme pentru Securitate au apărut mai ales după ieșirea la pensie a lui Dumitru Dogaru (1975), cel care timp de aproape 20 de ani condusese Departamentul Cultelor, într-o manieră mult apreciată de factorii de conducere din partid. Potrivit unei note a Securității, aflăm că Emil Bodnăraș a acceptat cu multă greutate pensionarea lui Dogaru.

După plecarea lui Dogaru, la conducerea Departamentului Cultelor a fost numit vicepreședintele Gheorghe Nenciu, se pare, pentru o perioadă de interimat cu funcția de „conducător al Departamentului Cultelor”, după cum figura în revistele bisericești. Într-o fișă biografică întocmită de Securitate, se arăta că Gheorghe Nenciu s-a născut la 27 februarie 1922, în satul Bălteni, comuna Periș, județul Ilfov. Până în 1940 a urmat cursurile Colegiului „Sf. Sava” din București, iar în 1945 a absolvit Facultatea de

⁸ *Ibidem*, vol. 9, f. 125-127. Alte date biografice ale acestuia a se vedea la Ovidiu Bozgan, *Stat...*, p. 20.

Filozofie. A fost membru PCR din 1945. A lucrat ca pedagog la Școala profesională a fostei fabrici de avioane SET din București. În perioada 1945-1952 a funcționat în Serviciul Special de Informații. În 1952 a fost trecut în rezervă și exclus din partid pe motiv că tatăl său fusese membru PNȚ și pentru că deținuse 15 ha de teren arabil. În 1953 s-a revenit asupra excluderii sale, fiind încadrat în Ministerul Cultelor, pe un post de inspector principal.

În stadiul actual al cercetărilor nu putem stabili în mod clar dacă relațiile neoficiale cu organele de securitate au întâmpinat dificultăți, însă, experiența dobândită în cadrul SSI-ului i-a folosit mult. De altfel, într-o fișă întocmită de Securitate, se arată: „În activitatea sa, Nenciu este apreciat ca un cadru de bază, cu bună pregătire profesională, cunoscător al politicii și problemelor de culte, energic, principial în muncă. În funcția ce o deține a dat dovadă de orientare și tact în relațiile cu reprezentanții cultelor din țară, fapt pentru care și-a atras stima și considerațiunea acestora, a militat pentru aplicarea politicii partidului în acest domeniu de activitate. În contactele avute cu oficialitățile cultice din străinătate a susținut și a reprezentat în mod corespunzător interesele statului nostru”⁹.

Următoarea schimbare la conducerea Departamentului Cultelor a fost în anul 1977. Se poate spune că a fost chiar o competiție pentru postul de președinte. Când Gheorghe Nenciu avea pregătit decretul de numire pentru semnare, atunci Ion Roșianu era numit președinte al Departamentului Cultelor, la intervenția lui Ștefan Andrei, secretar al CC al PCR¹⁰. Tot pentru numirea lui Ion Roșianu o susținere venise, se pare, și din partea patriarhului Justinian Marina, care dorea să-l aibă ca partener la Departament pe fiul prietenului său politic, Mihai Roșianu. Se pare că, Ion Roșianu ocupase o funcție în Secția de Agitație și Propagandă din CC al PCR¹¹.

Această competiție pentru postul de șef la Departament nu se putea încheia decât cu eliminarea adversarului. Până la plecarea lui Nenciu din Departament, deși

⁹ ACNSAS, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 9, ff. 198-198v.

¹⁰ Ion Roșianu era văr cu scriitorul Dinu (Constantin) Săraru, director al Teatrului Mic din București. În câteva documente din dosarul „trădării” generalului Ion Mihai Pacepa, se arată că, Ștefan Andrei, „încă din perioada când lucra la Secția de Relații externe al CC al PCR și chiar după ce a fost numit ministrul de Externe, s-a înconjurat de o serie de persoane, în special originare din jud. Gorj, pe care le-a promovat direct sau indirect în funcții înalte de partid și de stat, în jurul său formându-se un grup omogen și închis, ajutându-se reciproc, recurgând chiar la crearea unor stări artificiale și la influențarea unor decizii superioare de partid și de stat, ori la dezinformarea conducerii superioare de partid cu privire la unele evenimente care nu le-ar fi fost favorabile și ar fi trebuit să răspundă pentru ele”. Ștefan Andrei era susținut îndeaproape de cei mai importanți oameni din Direcția de Informații Externe, Nicolae Doicaru sau Ion M. Pacepa, cu mare influență în structurile de stat. Despre rolul acestui „club al oltenilor” din jurul lui Ștefan Andrei relatează și Corneliu Mănescu în convorbirile cu Lavinia Betea (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 14, ff. 202-202v; *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Polirom, 2001, p. 221).

¹¹ ACNSAS, fond FD/București, dosar nr. 11206, vol. 9, f. 201. Roșianu fusese unul dintre artizanii evadării lui Gheorghiu-Dej, care îl implicase și pe preotul Ion Marina, patriarhul Justinian de mai târziu. Despre biografia lui Mihail Roșianu a se vedea *Membrii CC al PCR. 1945-1989. Dicționar*, coord. Florica Dobre, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 518. În stadiul actual al cercetărilor nu deținem date biografice despre Ion Roșianu.

pentru o scurtă perioadă de timp a mai fost vicepreședinte, rolul său a fost mai mult decorativ, deoarece toate atribuțiile îi fuseseră luate de Roșianu, care dorea să-l elimine cu orice preț din schema de conducere a instituției¹². Pentru destituirea lui Nenciu din Departamentul Cultelor, la nivelul acestui organism s-a format o comisie de anchetă, în ale cărei concluzii s-a susținut că acesta ar fi primit suma de 100.000 lei în schimbul promovării ca arhiepiscop-vicar la Episcopia Buzăului a arhimandritului Veniamin Vasile Nicolae. Găsit „vinovat”, Nenciu a fost exclus din partid, „demascată” în fața întregului personal din Departament și concediat. Nu știm dacă Nenciu a fost într-adevăr vinovat de astfel de fapte. Cert este că Sinodul BOR l-a ales și l-a hirotonit ca arhiepiscop-vicar pe arhimandritul Veniamin Nicolae, deoarece primise aprobarea pentru candidatura sa. Însă, izbucnirea scandalului Nenciu a determinat revocarea arhiepiscopului Veniamin, după ce o perioadă de timp ocupase postul pentru care fusese ales. Scandalul a ajuns până la Ceaușescu, care în data de 21 decembrie 1977 a semnat un decret special de retragere a recunoașterii alegerii de arhiepiscop a lui Veniamin Nicolae¹³. Astfel, rezultatul anchetei a constituit un bun motiv pentru înlăturarea lui Nenciu din Departament.

Lui Roșianu i-a urmat Ion D. Cumpănașu, fiul ilegalistului Dumitru I. Cumpănașu¹⁴, învățător și preot până la intrarea în PCR. Se pare că Dumitru Cumpănașu era chiar rudă cu Mihai Roșianu, căruia îi datora și ascensiunea în regimul comunist, și era în bune relații cu Ștefan Andrei.

Ca și predecesorul său, Cumpănașu era oltean. Acesta se născuse la 3 august 1928, în Grădiștea, jud. Vâlcea. Între 1939-1945 a urmat Liceul teoretic din Râmnicu-Vâlcea, între 1948-1951, cursurile Facultății de Agrotehnică din Craiova, apoi ale Universității serale de marxism-leninism de pe lângă Comitetul orașenesc al PMR București, fiind membru PCR din octombrie 1947. A fost preparator la Institutul Agronomic Craiova (1950-1951) și asistent la catedra de marxism a aceluiași institut (1951); asistent la Institutul Agronomic București (1951); reporter, apoi redactor, șef Secție agrară, iar între 1962-1969 redactor șef adjunct la ziarul „Scânteia”; adjunct al

¹² ACNSAS, fond FD/București, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 227-230

¹³ „Buletinul oficial al RSR”, an XIII, partea I, nr. 137, 24 decembrie 1977, p. 4. Se pare că arhiepiscopul Veniamin Nicolae s-a retras la mănăstirea Gorovei, jud. Botoșani, fiind înmormântat în cimitirul mănăstirii Cernica.

¹⁴ Dumitru I. Cumpănașu, născut la 6 iulie 1900, era absolvent al Seminarului teologic din Râmnicu-Vâlcea, fiind hirotonit, în 1925, ca preot în Grădiștea, jud. Vâlcea, unde a funcționat până în 1939. A renunțat la preoție pentru funcția de învățător. Anul coincide cu începutul activității sale în PCR, după ce multă vreme activase în PNȚ. După 23 august 1944, a fost secretar de plasă PCR Grădiștea, membru în Comitetul județean al regionalei PCR Oltenia, președinte al Federației cooperativelor din Râmnicu-Vâlcea, apoi, din 1945, fostul preot Cumpănașu a ocupat postul de prefect de Dolj, până în 1949. A fost chemat la București, pentru a fi numit inspector general și chiar subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Interne, apoi director al Direcției de aprovizionare și desfacere a Gostat-ului din Ministerul Agriculturii și Silviculturii. Unele surse susțin că acesta, alături de preotul Ioan Marina și Mihai Roșianu, ar fi avut un rol primordial în evadarea lui Gheorghiu-Dej din lagărul de la Tg. Jiu (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 148, vol. 4, f. 415; *Vieața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941, p. 725; cf. „Adevărul”, nr. 5039, 19 septembrie 2006; nr. 5042, 22 septembrie 2006).

șefului Secției de Presă a CC al PCR (1969-1970); consilier pe probleme de agricultură în CC al PCR (1970-1971); prim adjunct al șefului Secției Presă a CC al PCR (1971-1973); director general al Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor (1973-1975); președinte al Comitetului de Presă și Tipărituri (1975-1977); director general al Agerpres (1977-1983); redactor șef la „Scânteia” (1983-1984), apoi președinte al Departamentului Cultelor (1984-1989), funcție pe care a considerat-o o retrogradare¹⁵.

În privința personalului care funcționa în Departamentul Cultelor trebuie remarcat faptul că avea o componență diversă. Se pare că în acest organism guvernamental erau trimise să lucreze persoane pedepsite pentru gafele făcute în „muncile de răspundere”. Altfel spus, pentru regim, Departamentul Cultelor era „un cimitir al elefanților”. Totodată, în această structură guvernamentală, ca și în altele, erau numiți „ofițeri acoperiți”, după cum se cerea în 1968 la nivelul conducerii Securității. După ce conducerea de partid aprobase folosirea ofițerilor acoperiți, la 1 februarie 1968, generalul-maior Stoica Constantin, spunea la o ședință de analiză a activității Direcției de Informații Interne: „Când noi spunem că trebuie să ne ocupăm de latura cultică, înțelegem că nu trebuie să ne ocupăm de problemele lor interne, de organizare, de metodologie, pentru că aceasta este problema Departamentului Cultelor. Noi însă trebuie să avem acolo oameni siguri și, dacă nu ne convine omul respectiv, să mergem la primul secretar al județului respectiv și să arătăm că la culte este un om necorespunzător și să indicăm pe un altul, poate chiar un ofițer de-al nostru acoperit, pentru că noi avem dreptul să avem 400-500 ofițeri care să lucreze acoperit în diferite sectoare de muncă. Dumneavoastră trebuie să rezolvați această problemă pe plan local”¹⁶.

Evident că nu toți angajații Departamentului Cultelor erau de acum ofițeri acoperiți, fiind imposibil de acoperit organigramele tuturor instituțiilor de stat. Însă, astfel de ofițeri erau numiți în posturi cheie din aceste instituții. În cazul Departamentului Cultelor, în 1973, în postul de director-adjunct la Direcția Relații culte era numit Sorin Iulian, care din 1945 lucra în serviciile de informații¹⁷. După 1977, numirea de ofițeri acoperiți este frecventă. La Direcția Relații culte, pe post de director figura Leon Toader, despre care în instituție se spunea că fusese în DIE¹⁸. Despre Toader avem o confirmare din partea lui Ion Brad, ambasador al României la Atena în perioada 1973-1982. Acesta relatează cum, înainte de a pleca la post, s-a întâlnit cu

¹⁵ *Membrii CC al PCR...*, pp. 191-192; cf. „Adevărul”, nr. 5039, 5045, 5047, din 19, 26 și 28 septembrie 2006.

¹⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 4, f. 5. Îi mulțumim și pe această cale colegului Liviu Pleșa pentru semnalarea acestui fragment documentar.

¹⁷ Sorin Iulian (nume real Silberstein Iulius), născut la 13 martie 1926; membru PCR din 1945, când a intrat ca lucrător în Siguranța Statului. Acesta mai era semnalat într-o notă, din 4 iunie 1973, că pe vremea când era comisar de poliție, în 1947, „a participat la confiscarea aurului și valutei numitului Pelide, omul de casă și încredere al familiei Brătianu. Cu acest prilej și-a însușit o parte din aurul confiscat”. În continuarea notei se mai preciza că Sorin Iulian încă mai deținea acest aur (*Idem*, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 9, ff. 247, 250).

¹⁸ *Ibidem*, vol. 11, f. 1.

generalul Nicolae Doicaru, șeful DIE, care l-ar fi rugat să-l sprijine pe omul său de la ambasadă, adică consulul Leon Toader, care a funcționat până în 1975¹⁹.

La conducerea Direcției culte din Departament, pentru puțin timp, lui Toader i-a urmat Eugen Munteanu. Ulterior, acesta a fost numit pe postul de șef al Serviciului Personal, în timp ce la Direcția culte a fost numit un alt ofițer DIE, în persoana lui Ion Popescu, care inițial fusese la Direcția Relații Externe. Ion Popescu avea ca adjunct pe Ion Negoși²⁰.

Născut la 13 decembrie 1932, în Malu cu flori, jud. Dâmbovița, Ion Popescu provenea dintr-o familie de țărani cu gospodărie mică, care după 1949 s-a înscris în CAP. A urmat patru clase primare în comuna natală, apoi s-a înscris la Liceul comercial nr. 2 din București. În 1947 a întrerupt studiile liceale, din cauza situației materiale grele. S-a angajat la Fabrica de Mașini electrice „Klement Gotwald” din București, unde s-a calificat ca strungar în fier. A lucrat până în 1952, când a fost încorporat, după care s-a întors la locul de muncă, în paralel urmând cursurile la fără frecvență ale Facultății de Drept din București, pe care a absolvit-o în 1960. După facultate, s-a transferat ca jurist, apoi consilier juridic la Uzinele „Electronica” din București. În 1966 a intrat în

¹⁹ Ion Brad, *Ambasador la Atena. Secvențele începutului*, vol. 1, București, Editura Viitorul românesc, p. 35, 88-89; *Idem, Elogiul nechibzuinței. Din ciclul ambasador la Atena*, vol. 3, București, Editura Viitorul românesc, 2002, p. 252. Brad îl descrie ca pe un „tânăr în jur de 30 ani”, „născut să fie consul”, cu „studii de filologie, conversând curent în engleză și franceză. Se descurca bine și în greacă” (*Ibidem*, vol. 1, p. 89). Potrivit unei hotărâri a Biroului Politic al CC al PMR, privind reglementarea raporturilor între șefii oficiilor diplomatice și lucrătorii MCE, MFA și MAI în străinătate, din 10 octombrie 1955, se arată că „lucrătorii MAI din cadrul oficiului diplomatic sunt datori: a) să se încadreze în serviciile respective ale oficiului diplomatic la care sunt repartizați să muncească efectiv 3-4 ore pe zi, pentru îndeplinirea sarcinilor primite de la șeful oficiului diplomatic în cadrul muncii lor de acoperire și să răspundă de executarea acestor sarcini, urmând ca restul orelor din program să le folosească pentru munca lor de bază pe linia MAI. Timpul muncii de acoperire se va repartiza în așa fel ca să nu dăuneze muncii lor operative; b) să nu lipsească de la serviciu în cadrul oficiului fără știrea și aprobarea șefului oficiului; c) șeful serviciului MAI va informa în prealabil pe șeful oficiului diplomatic asupra tuturor plecărilor din oraș și din țara respectivă și va preciza localitățile respective, timpul cât vor lipsi cei plecați și când se întorc. El va avea grijă de fiecare dată să stabilească, pentru fiecare plecare, un alibi potrivit; d) șeful serviciului MAI va informa pe șeful oficiului diplomatic ori de câte ori se vor ivi cazuri concrete de provocare sau urmărire; e) șeful serviciului MAI va informa pe șeful oficiului diplomatic: asupra unor probleme interne sau externe cu caracter politic, economic sau militar referitor la țara respectivă, care ar prezenta interes pentru orientarea oficiului diplomatic; asupra faptelor negative de orice natură privind pe cetățenii români din țara respectivă, pe funcționarii oficiului diplomatic și familiile acestora, inclusiv lucrătorii MAI, precum și instituțiile RPR aflătoare în acea țară; asupra faptelor care ar periclita securitatea misiunii diplomatice sau a unor misiuni permanente sau temporare ale RPR în acea țară, precum și securitatea personală a membrilor acestora; la nevoie să stabilească în comun cu șeful oficiului diplomatic măsuri necesare în cazul unor fapte negative constatate”. La rândul său, șeful oficiului diplomatic „nu va cere informații asupra muncii operative secrete a lucrătorilor MAI”, deoarece „activitatea de specialitate a lucrătorilor MAI este condusă direct de Ministerul Afacerilor Interne prin organele sale respective” (ANIC, fond CC al PCR-Administrativ politic, dosar nr. 17/1955, ff. 8-10).

²⁰ ACNSAS, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 8, ff. 24-30. Ion Negoși fusese director-adjunct la Direcția Relații externe (*Ibidem*, f. 66).

Ministerul Afacerilor Interne și trimis, între 1967-1969, la Consulatul român din Belgrad, apoi între 1969-1977 ca șef al Secției consulare al Ambasadei României de la Paris.

În stadiul actual al cercetărilor nu am putut afla când a ajuns lucrător al Direcției de Informații Externe, însă funcția de colonel pe care o avea în timpul misiunii de la Paris, ne indică faptul că acesta era mai vechi în structurile de informații. Tot la Paris a ocupat postul de secretar al organizației PCR pe ambasadă²¹. A fost consul al Ambasadei României la Paris, până în octombrie 1977, când serviciile secrete franceze l-au deconspirat în presă, pentru încercările eșuate de preluare a bisericii române de pe str. Jean de Beauvais și de compromitere a preotului Vasile Boldeanu, care slujea în acest lăcaș. Deoarece Ion Popescu fusese deconspirat la postul din Franța, într-un document al DSS din 5 aprilie 1979, se propunea „oportunitatea menținerii acestuia în cadrul Departamentului cultelor mai ales că este «ofițer deplin conspirat» la locul de muncă”, după ce generalul Emil Macri încercase să-l scoată din acest post²².

Din cele de mai sus se susține afirmația lansată de Ion Mihai Pacepa cu privire la infiltrarea instituțiilor statului român, în perioada ceaușistă, cu ofițeri acoperiți din DIE²³. Cel puțin în cazul de față, Ion Popescu avea acest rol în Departamentul Cultelor, de pe funcția care se ocupa de relațiile externe ale cultelor din România, așa cum mai înainte, probabil, fusese Leon Toader.

Departamentul cultelor - obiectiv al Securității

Într-un material documentar despre „obiectivul Departamentul cultelor”, întocmit de Securitate la data de 12 ianuarie 1966, se arată că această instituție este „forul tutelar al cultelor din RSR, prin care acesta realizează legătura cu statul și totodată este organul principal prin care partidul și guvernul aplică politica de culte. Prin atribuțiunile sale, Departamentul cultelor poate controla și îngredi activitatea mistico-religioasă a cultelor, în conformitate cu dezvoltarea generală a regimului nostru socialist, deoarece acest organ avizează orice angajare sau mișcare de clerici și salariați laici ai cultelor, precum și deschiderea de noi biserici sau alte lăcașuri de cult, ca și conținutul și cantitatea tipăriturilor religioase, bugetele cultelor etc.

Aceasta presupune desfășurarea unei activități organizate care alături de măsurile luate de partid să contribuie la reducerea influenței negative a religiei în formarea conștiinței socialiste și la limitarea treptată a activității cultelor”²⁴.

Pentru îndeplinirea obiectivelor prevăzute de lege, dar și pentru un control efectiv al aplicării deciziilor luate de conducerea de partid și de stat, la 26 octombrie

²¹ Ovidiu Bozgan, *Cronica ...* pp. 340-341.

²² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 3, ff. 298-299; Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. DIE 1955-1980*, Editura Evenimentul românesc, 1997, p. 185-186. Corneliu Mănescu confirmă faptul că Direcția consulară din Ambasada României de la Paris „aparținea și era încadrată de Securitate. Ea [Securitatea, n.n.] avea o conducere în Ministerul de Externe, dar care era încadrată tot de Securitate” (*Convorbiri neterminate...*, p. 229).

²³ *Ion Mihai Pacepa în dosarele Securității. 1978-1980*, st. introd., selecția documentelor și indice de nume de Liviu Țăranu, București, 2009, n. 32, p. 312. Afirmația lui Pacepa era întărită și de ofițerul Neagu Cosma într-o declarație dată la 15 septembrie 1978 (*Ibidem*, doc. 107, p. 290).

²⁴ Idem, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 1, ff. 40-41.

1955, Securitatea a trecut la constituirea dosarului de obiectiv nr. 565, „Ministerul cultelor”. Șeful Serviciului culte, din Direcția Generală a Securității Statului, motiva acest gest prin următoarele: „Personalul care compune acest minister este în permanentă legătură cu deservenții tuturor cultelor. Pentru acest motiv s-a ajuns la concluzia că elementele dușmănoase din cadrul acestui minister să fie urmărite pe linia Serviciului 4, Direcția a III-a, care urmărește elementele dușmănoase din cadrul tuturor cultelor din RPR”. Totodată, se mai preciza că „elemente din Ministerul cultelor apar în raza agenturii acestui serviciu cu diverse manifestări sau acțiuni dușmănoase fapt ce dovedește că ele pot fi urmărite de acest serviciu”. Prin urmare, „pentru faptul că în cadrul acestui minister se iau o serie de măsuri privind cultele”, atunci lucrătorii operativi ai Serviciului 4 „pot preîntâmpina tocmai acele măsuri luate cu scopul să producă greutatea regimului”²⁵.

Date concrete despre desfășurarea urmăririi acestui minister, ulterior departament, până la începutul anilor `70 nu deținem în stadiul actual al cercetărilor. Știm doar că, la 25 iunie 1973, lt. col. Ion Banciu, șeful Serviciului Culte, propunea superiorilor săi închiderea dosarului de obiectiv, deoarece „în perioada care a trecut de la deschiderea acestui dosar și până în prezent elementele cu antecedente ori care să prezinte pericol social s-au redus simțitor”²⁶.

Cu toate acestea, peste puțin timp, dosarul de obiectiv „Departamentul cultelor” avea să fie redeschis, sub nr. 1636. În referatul din 26 decembrie 1974, ofițerul de securitate arăta că în această instituție „se concentrează date și documente secrete cu privire la: relațiile cultelor din RSR cu centre cultice sau organisme internaționale din străinătate, care ocolesc prevederile legii cultelor și sunt trimise spre informare conducerii de partid și de stat; materiale despre activitatea unor persoane din diferite țări care vin pe linia cultelor în țara noastră, ce pot fi exploatare, în dauna intereselor statului român; date referitoare la problemele pe care le ridică comunitățile ortodoxe din străinătate; planurile de dislocare ale Departamentului cultelor pentru situații speciale, precum și rapoarte în legătură cu mobilizarea la locul de muncă al salariaților; date în legătură cu efectivul, pregătirea de luptă și înzestrarea cu armament a gărzii patriotice din Departamentul cultelor”. În același document se mai adăuga faptul că 21 de persoane din această instituție au aprobare pentru a avea acces la documente secrete și au atribuții de protocol. Față de această situație, în conformitate cu ordinul nr. 00250/1973 și pentru că există funcționari în această instituție cu antecedente politice, iar alții au rude în străinătate, ofițerul avea în vedere următoarele obiective: „Intensificarea muncii de supraveghere informativă generală, pentru a cunoaște: cum se desfășoară activitatea de evidență, păstrare, multiplicare și manipulare a documentelor secrete ce intră sau sunt elaborate de către Departamentul cultelor și luarea de măsuri operative în cazurile în care se constată încălcări ale Legii nr. 23/1971 și HCM nr. 18/1972; identificarea persoanelor cu antecedente politice sau penale, precum și a celor fără antecedente ce au acces la documente secrete și intră în contact cu cetățeni străini și urmărirea celor asupra cărora vor rezulta suspiciuni; verificarea în evidența organelor noastre a persoanelor aprobate de conducerea instituției să aibă acces la documente

²⁵ Idem, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 8, f. 4.

²⁶ *Ibidem*, f. 3.

secrete și, periodic, se vor lua măsuri de aprofundarea verificării asupra unora dintre ei; cunoașterea poziției politice prezente a elementelor cunoscute în evidențele de securitate, cât și descoperirea altora, fără antecedente, dar care au o poziție ostilă orânduirii noastre socialiste; cunoașterea altor fapte sau fenomene ce se produc în Departamentul cultelor și care prin consecințele lor pot aduce atingere securității statului”²⁷.

La un an de la deschiderea dosarului de obiectiv (24 februarie 1976), colonelul Dumitru Tăbăcaru, din Direcția I de Informații Interne din Securitate, întocmea un „raport cu rezultatul analizei situației informativ-operative de la Departamentul cultelor”, în care spunea că „s-au întreprins unele măsuri pentru a preveni comiterea unor activități dușmănoase. Au fost verificați în evidențele de Securitate toți salariații din obiectiv, stabilind elementele cunoscute cu antecedente politice sau alte fapte negative și treptat au fost luate măsuri pentru încadrarea lor informativă”; cei 22 de salariați propuși de conducerea Departamentului pentru a lucra cu documente secrete au fost verificați și „cu mijloace ale muncii de securitate”, deci nu numai pe linie de partid, pentru care s-a dat aviz pozitiv; au fost avizate „pentru a participa la diferite manifestații și primiri de delegații, 66 persoane”; 30 de persoane au fost încadrate în formațiunile gărzilor patriotice din cadrul instituției și „s-au obținut și unele informații cu privire la starea de spirit din rândul salariaților, legături suspecte cu persoane venite temporar în țară și alte fapte negative”.

La capitolul deficiențe în activitatea informativă, ofițerul de securitate arăta că „nu există o rețea suficientă, fiind compartimente neîncadrate informativ. Cele șase surse de informare și două persoane de încredere nu satisfac cerințele actuale ale muncii informative, mai ales că o parte din aceste surse au posibilități limitate în unele compartimente importante”. Astfel, nu se pot obține date privitoare la: „a) cum se aplică politica de culte, dacă sunt elemente care prin activitatea pe care o desfășoară aduc prejudicii politicii partidului în acest sector; b) depistarea persoanelor cu manifestări dușmănoase și a celor care realizează legături suspecte cu persoane care vin temporar în țară; c) identificarea elementelor care favorizează unele culte în schimbul unor avantaje materiale, ajungând la corupție”.

Față de aceste probleme identificate, același ofițer propunea un plan de măsuri pe mai multe capitole. Pentru apărarea secretului de stat rețeaua informativă trebuia instruită, primind și o serie de sarcini noi; apoi, era prevăzută îmbunătățirea activității informative în problema cenzurii și avizării publicațiilor bisericești, prin recrutarea a încă unui informator; în fiecare trimestru erau prevăzute câte două controale, „pentru a se verifica cum sunt asigurate încăperile unde se păstrează documente secrete și mijloacele de multiplicare”; în problema politicii de culte era „punctat, verificat și atras la colaborare un element cu posibilități de informare”, iar pentru identificarea corupției funcționarilor, de asemenea, era vizată recrutarea unui informator²⁸.

Într-o notă a UM 0610 către UM 0500, semnată de colonelul Gheorghe Rațiu și datată 30 martie 1987, „date și documente secrete de stat” erau considerate cele prevăzute de art. 4 din HCM nr. 19/1972 și cele specifice instituției: „1. Rapoartele,

²⁷ *Ibidem*, f. 1.

²⁸ *Ibidem*, ff. 166-172.

notele și informările adresate conducerii de partid și de stat, în legătură cu diverse acțiuni interne și externe în domeniul cultelor, precum și răspunsurile primite la acestea; 2. Dățile de seamă și planurile de muncă ale Departamentului cultelor; 3. Procesele verbale ale ședințelor Biroului executiv, consiliului de conducere și consfătuirilor cu inspectorii teritoriali ai Departamentului; 4. Informări ale inspectorilor Departamentului cultelor privind vizitele cetățenilor străini în țara noastră; 5. Lucrările privind evidența rezerviștilor din Departamentul cultelor”²⁹

Ulterior, în lista documentelor cu caracter secret figurau următoarele: „1. Materiale privind relațiile dintre diferite culte din RSR cu străinătatea, care ocolesc prevederile Legii cultelor și care sunt trimise spre informare organelor de stat; 2. Corespondența referitoare la contacte ale unor reprezentanți de culte din străinătate care vin în țara noastră ca turiști; 3. Documente, planuri, rapoarte în legătură cu mobilizarea la locul de muncă a salariaților din Departamentul cultelor; 4. Planul de dislocare a Departamentului cultelor pentru situații speciale; 5. Dosarele despre activitatea conducătorilor de culte: patriarh, mitropoliți, episcopi, președinți, vicari, secretari generali și asimilații acestora; 6. Unele date cu privire la situația și activitatea parohiilor ortodoxe din cadrul coloniilor de români din străinătate (SUA, Canada, Austria, Anglia, Brazilia, Venezuela, Franța, RFG etc.); 7. Unele rapoarte și informații despre diferite congrese, consfătuiri, conferințe internaționale la care participă delegați ai cultelor din RSR; 8. Date și documente privind activitatea cultelor din țară (starea cultică, acțiuni de prozelitism); 9. Corespondență privind activitatea unor persoane de peste hotare pe linia cultelor din țara noastră și care pot avea repercusiuni negative asupra intereselor statului român; 10. Date în legătură cu efectivul, starea de pregătire și de luptă, înzestrare cu armament, tehnică de luptă și planurile de acțiune ale gărzii patriotice din Departamentul cultelor; 11. Unele probleme legate de organizarea pazei și apărarea instituției; 12. Dosarele personale ale cadrelor conducătoare din Departamentul cultelor aflate în nomenclatură”³⁰

Departamentul cultelor și Securitatea promovează „politica externă de culte”

În raportul întocmit, în octombrie 1979, de general maiorul Dumitru Tăbăcaru, șeful Direcției I din DSS, în urma unor discuții purtate cu Ion Roșianu, arăta că, pe lângă asigurarea documentelor secrete, Securitatea avea atribuții în realizarea politici de culte: „Cu privire la atributul nostru în ce privește munca de securitate în Departamentul cultelor, i-am explicat că noi efectuăm controale pe linia asigurării documentelor secrete și strict secrete, conform legislației, că facem verificări în vederea apărării personalului muncitor și pe linia asigurării securității instituției respective, acționând în acest sens, prin mijloace specifice organelor de securitate. Totodată, am convenit să ne informăm reciproc asupra aspectelor ce interesează.

În problema politicii de culte, în care suntem interesați deopotrivă, am convenit că este necesar să cunoaștem tot ce se preconizează în această privință atât în cadrul cultelor, cât și în cel al sectelor.

²⁹ *Ibidem*, f. 248.

³⁰ *Ibidem*, vol. 9, ff. 44-45.

Abordând mai concret unele aspecte ale celor discutate, i-am sugerat ideea că, prin căile noastre specifice, putem să ne aducem o anumită contribuție în realizarea politicii de culte, inclusiv în Sinodul Bisericii Ortodoxe Române și la nivelul conducerilor celorlalte culte. Tovarășul Roșianu Ion și-a exprimat acordul deplin.

[...] Cu privire la reuniunile religioase cu caracter internațional programate să aibă loc în țara noastră, am menționat faptul că ele nu pun probleme pentru securitatea statului, ci țin de domeniul politicii de culte”³¹.

Biserica Ortodoxă Română a fost vârful de lance în relațiile ecumenice, mai ales datorită caracterului de cult majoritar în statul român. După intrarea sa în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în 1961, aceasta avea să fie urmată de celelalte confesiuni recunoscute de regimul comunist. Apoi, în 1964, tot Biserica Ortodoxă Română, dar și celelalte culte, au intrat în Conferința Bisericilor Europene (Conferința de la Nyborg), creată la inițiativa bisericilor protestante occidentale. Tot pe plan internațional, dar ca o replică la mișcarea ecumenică, care funcționa numai în spațiul occidental, și la „sugestia” Moscovei, în 1958, la Praga, se crease Conferința Creștină pentru Pace, la care BOR și celelalte confesiuni recunoscute au aderat în 1961. După momentul primăverii de la Praga, în acest ultim organism „ecumenic” aveau să apară opinii diverse, reprezentanții cultelor din România refuzând să păstreze linia unanimă impusă de Moscova. Tot după 1961, au mai fost participări ale cultelor recunoscute în diverse organisme internaționale după specificul confesional.

În această politică externă pe care confesiunile recunoscute în statul român o inițiau, un aport special îl avea Departamentul cultelor, care, după cum am văzut, era supravegheat îndeaproape de Securitate. Detalii despre politica externă de culte promovată de statul român prin reprezentanții cultelor recunoscute și Departamentul cultelor găsim în nota înaintată de Gheorghe Nenciu către generalul Dumitru Borșan, din Ministerul de Interne, datată 8 martie 1976, din care cităm: „Relațiile externe pe care cultele din țara noastră se întrețin cu aprobarea Departamentului cultelor sunt cuprinse în raportul cu caracterul specific al acțiunilor, în următoarele categorii:

a) Relații confesionale, pe linia cărora cultele din țară participă la activitatea: conferințelor interortodoxe, Alianța Mondială Reformată, Federația Mondială Luterană, IARF (Asociația internațională a libertății religioase), Congresul Mondial Evreiesc, Alianța Mondială Baptistă, Conferința Generală Adventistă etc;

b) Relații cu caracter interconfesional-în cadrul cărora delegațiile cultelor din țară iau parte la activitatea: Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene (Nyborg) și Conferința creștină pentru pace.

Reprezentanții cultelor din țara noastră participă la activitatea organizațiilor internaționale susmenționate, ca membri aleși în forurile de conducere ale acestora, în diferitele comisii de studii, ca invitați la întruniri ocazionate de diferite evenimente, aniversări sau pentru discutarea unor probleme de interes confesional și interconfesional.

Privită comparativ, frecvența relațiilor cultelor din țara noastră este aproximativ aceeași cu a altor țări socialiste fiind depășită doar de URSS și Ungaria.

³¹ *Ibidem*, vol. 10, ff. 142-143.

O preocupare permanentă a Departamentului o constituie îndrumarea și orientarea atentă a delegațiilor cultelor din țară participante la diferite întruniri religioase internaționale, ca de pe pozițiile lor să promoveze principiile generale ale politicii externe a RSR în spiritul apărării suveranității și independenței naționale, a păcii și a colaborării între popoare, pentru instaurarea unei noi ordini economice în lume. Totodată, cultele sunt îndrumate de a lua atitudine fermă împotriva tuturor încercărilor de denigrare a țării noastre pe tema unei pretinse lipse a libertății religioase, prin exprimări de poziții care să reflecteze realitățile vieții religioase interne din RSR și climatul ecumenic, de respect reciproc, ce caracterizează relațiile dintre ele. În același timp, suntem interesați ca diferite personalități religioase internaționale să facă vizite în România, pe de o parte pentru a-i apropia și a putea miza pe sprijinul lor în rezolvarea unor probleme ale noastre în străinătate, cât și pentru a se convinge personal și a putea vorbi, în mod obiectiv, despre realitățile vieții religioase din România”³².

Pe aceste principii ale politicii externe de culte, Departamentul cultelor primea aprobare pentru lista întrunirilor religioase internaționale, acțiunile ocazionale și vizitele în RSR preconizate pe anul următor și care trebuiau să se încadreze în planul valutar din bugetul său, vizat de Ministerul Finanțelor³³.

În privința tematicii pe care o aveau reprezentanții cultelor care participau la reuniunile religioase internaționale, aflăm într-o notă, unde se cerea ca „deservenții cultelor să fie orientați să acționeze în direcția combaterii propagandei și a zvonurilor ce vin din străinătate și să contribuie activ la anihilarea tendințelor de emigrare a unor cetățeni din localitățile respective; preoții aflați la posturi în străinătate să fie antrenați la acțiuni concrete pentru a-i intensifica activitatea în cadrul comunităților religioase respective în scopul influențării pozitive a opiniei publice și combaterii acțiunilor antiromânești ce se desfășoară în diferite țări, inclusiv prin organizațiile religioase internaționale; folosirea revistelor și publicațiilor editate de parohiile ortodoxe române din străinătate pentru popularizarea trecutului istoric al poporului român, realităților contemporane din R.S. România etc; să se analizeze posibilitatea editării unor materiale documentare pe problemele menționate [supra, n.n. ANP], pentru a fi trimise în străinătate în scopul creării unui climat corespunzător în cadrul comunităților religioase române cu privire la țara de origine; asigurarea unei mai bune conlucrări între șefii de culte, deservenții acestora și Departamentul cultelor în vederea evitării unor animozități; stabilirea unei legături organizate între conducerea Departamentului cultelor și șeful Direcției I, respectiv șeful serviciului din problemă”³⁴.

Pentru anul 1989, îndrumătorul întocmit de partid pentru delegațiile cultelor recunoscute care participau la întruniri internaționale suna astfel: „Departamentul cultelor va îndruma conducerea bisericilor să folosească relațiile lor externe în vederea realizării următoarelor obiective: popularizarea politicii interne a statului nostru, a valorilor, a tradițiilor progresiste ale culturii și istoriei poporului român; prezentarea în mod obiectiv, conform adevărului istoric, a momentelor și evenimentelor fundamentale

³² *Ibidem*, ff. 88-89. Această notă a mai fost înaintată în copie către Emil Bobu, vicepreședinte al Consiliului de Stat și Ștefan Andrei, secretar al CC al PCR (*Ibidem*).

³³ *Ibidem*, ff. 88v-89.

³⁴ *Ibidem*, vol. 8, ff. 270-270v.

ale istoriei poporului român și combaterea tuturor tezelor și interpretărilor greșite și tendențioase ale istoricilor străini; popularizarea realităților și a marilor realizări obținute în anii socialismului în România; relevarea modului democratic și umanist în care a fost soluționată problema națională de către statul român și a condițiilor de deplină libertate și egalitate în care își desfășoară activitatea cultele din țara noastră, indiferent de numărul și naționalitatea credincioșilor; sublinierea bunelor relații dintre autoritățile de stat și culte și posibilitatea acestora de a-și soluționa toate problemele în conformitate cu prevederile legale.

Totodată, Departamentul va îndruma și pregăti delegațiile cultelor care participă la reuniunile internaționale pentru a acționa în vederea popularizării și promovării politicii externe a României, a președintelui Nicolae Ceaușescu consacrată soluționării problemelor majore ale lumii contemporane. De asemenea, vor prezenta acțiunile proprii organizate de cultele din România pentru sprijinirea inițiativelor și propunerilor statului român de promovare a păcii și dezarmării.

Toți delegații care vor participa la acțiunile organizate în străinătate vor fi pregătiți să acționeze ferm în scopul combaterii manifestărilor dușmănoase și naționalist-șovine la adresa țării noastre, a tendințelor de deformare a realităților social-politice românești și de amestec în viața internă a cultelor din România³⁵.

Astfel, promovarea politicii lui Nicolae Ceaușescu ajunsese o temă dominantă în conferințele ținute de reprezentanții cultelor la reuniunile religioase internaționale, alături de mai vechiul subiect pacifist care trebuia susținut permanent de culte. Pentru politica externă a cultelor tema pacifistă era susținută asiduu de Departamentul cultelor, după cum în perioada 16-20 ianuarie 1989, Ion Cumpănașu participa la un dialog și schimb de informații cu secretarul de stat pentru problemele religioase din RDG, Kurt Löffler, pe tema „implicării Bisericii în lupta pentru pace, dezarmare, dreptate socială”. Însă, problema susținerii politicii inițiată de Nicolae Ceaușescu era tot mai prezentă în discursurile reprezentanților cultelor și chiar obositoare pentru participanții la astfel de reuniuni internaționale³⁶.

Un alt aspect deosebit de important din politica externă de culte era cea a jurisdicției canonice asupra comunităților de români din afara granițelor. Evident că aici era vizată Biserica Ortodoxă Română, celelalte confesiuni neavând astfel de structuri canonice. Această problemă se reflectase în diverse cazuri: de la cel al mitropolitului Visarion Puiu din Franța și până la comunitățile din spațiul german sau britanic. Extrem de dificile au fost situațiile create de jurisdicția episcopului Valerian Trifa din America, care, din motive politice, nu dorea să se atașeze Patriarhiei din București. Autoritățile române au acordat o atenție specială acestor probleme, care, deși erau strict bisericești, totuși erau manipulate politic, atât de Securitate, cât și de Departamentul cultelor, care aveau structuri specializate. Prin Decretul nr. 313 din 31 august 1977, în cadrul Departamentului cultelor se înființa Direcția Relații externe și secretariat, în care funcționau două servicii: unul pentru comunitățile religioase ale emigrației românești, iar

³⁵ *Ibidem*, vol. 12, ff. 169-170.

³⁶ *Ibidem*, f. 192-194; *Idem*, dosar nr. 11195, vol. 6, f. 65.

al doilea viza relațiile confesiunilor recunoscute în statul român cu organizațiile religioase internaționale³⁷.

Așadar, dat fiind interesul foarte mare pentru comunitățile de români din emigrație, la sugestia conducerii de partid și de stat, Departamentul cultelor ajunsese să se ocupe în cele mai mici detalii în competiția pe care Patriarhia ecumenică o declanșase după 1948 de acoperire jurisdicțională a tuturor ortodocșilor în afara granițelor politice ale Patriarhiilor apostolice și naționale, conform Canonului 34 Apostolic din Dreptul canonic ortodox. O situație de acest gen s-a consumat în cazul participării mitropolitului Antonie Plămădeală la întrunirea interortodoxă de la Melbourne, din mai 1980, cu această ocazie putând vizita comunitatea românească ortodoxă din orașul amintit, cât și pe cea din Sidney. Deși pentru toate cheltuielile de deplasare primise bani de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Geneva, mitropolitului Antonie i se refuza plecarea de către președintele Departamentului, Ion Roșianu. Față de această situație, la întâlnirea din 11 decembrie 1979, colonelul Ioan Banciu i-a arătat lui Roșianu necesitatea plecării mitropolitului Antonie, în următorii termeni: „Având în vedere faptul că Patriarhia ecumenică ortodoxă din Constantinopol și-a îndreptat atenția în ultimul timp spre a lua sub jurisdicția sa anumite comunități ortodoxe românești din străinătate, nu ar fi exclus ca, aceasta, sesizându-se de lipsa prezenței reprezentanților patriarhiei din București în acordarea asistenței religioase și a unui sprijin din țară, să inițieze măsuri în consecință”³⁸.

Motivația lui Banciu se pare că era reală, deoarece existau comunități românești din Occident care, în urma eșecului înregistrat de mitropolitul Visarion Puiu de a constitui Eparhia românilor din străinătate, trecuseră sub oblăduirea canonică a Patriarhiei Ecumenice. La sfârșitul anilor '70 comunitățile românești din spațiul germanofon au încercat constituirea unei eparhii românești care să depindă de Constantinopol, inițiativă care a înregistrat un eșec. Această situație a favorizat, cel puțin în parte, aducerea sub oblăduirea canonică a Bucureștiului a unor comunități.

Odată aduse în jurisdicția Patriarhiei Române, prin instituțiile îndrituite, Securitatea și Departamentul cultelor, autoritățile române treceau la următorul pas: prin diverse manifestări cultural-artistice „organizate” de aceste colonii de români era propagată politica statului român în scopul ridicării prestigiului în plan internațional. În acest sens, în planul politicii externe inițiate de Departament pentru anii '80 și aprobat de Securitate, se aveau în vedere două paliere principale: „Organizarea de acțiuni cultural-educative pentru marcarea unor evenimente din istoria României și pentru aniversarea unor personalități din istoria, cultura și știința poporului român și trimiterea de preoți și teologi pentru a sprijini activitatea parohiilor ortodoxe române din străinătate”³⁹.

O altă problemă acută în politica externă de culte promovată de statul român a fost reprezentată de încercările constante ale Moscovei de a avea ultimul cuvânt în relațiile religioase internaționale. Primele încercări de acest fel s-au înregistrat la

³⁷ Ovidiu Bozgan, Evantia Bozgan, *Independență, politică externă și politică religioasă. Considerații asupra cazului românesc în anii 1970*, în „Studii și Materiale de Istorie Contemporană”, an I, 2002, p. 246.

³⁸ ACNSAS, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 165-165v.

³⁹ *Ibidem*, vol. 12, f. 170.

conferința de la Moscova, din iulie 1948. Patriarhia Rusă a încercat să-și aroge un rol proeminent în Ortodoxie și chiar să-și subordoneze, cel puțin simbolic, Patriarhia Română, în situația în care Patriarhia ecumenică și Biserica Greciei refuzaseră participarea la această reuniune. Apoi, alte încercări de acest gen au fost prin închegarea unui front interortodox de luptă pentru pace, și, nu în ultimul rând, prin înființarea la nivelul lagărului comunist, în 1957, la Praga, a Conferinței creștine pentru pace, care nu funcționa precum se preconizase, cu toate schimbările structurale survenite după 1968. Moscova avea nevoie în politica de culte de subordonarea tuturor confesiunilor recunoscute în statele socialiste, iar acest lucru îl putea face prin constituirea a două organisme: unul format din reprezentanți ai cultelor, iar al doilea din cel al structurilor guvernamentale cu atribuții în domeniul cultelor din statele comuniste. Totodată, Moscova promova o politică de culte proprie la care celelalte confesiuni recunoscute din statele socialiste trebuiau să se alinieze, chiar dacă unora nu le convenea. De pildă, după alegerea patriarhului Pimen în 1971, Departamentul cultelor sesiza conducerea de partid și de stat de faptul că Patriarhia rusă încerca să „se erijeze în purtătoarea de cuvânt a întregii Ortodoxii în raporturile cu celelalte confesiuni și religii” și că noul întâistător moscovit are „tendența de a cere tuturor bisericilor din țările socialiste de a se conforma unui plan de acțiune, dat ca directivă de Moscova”. Apoi s-a remarcat tentativa, eșuată, de a numi la conducerea Conferinței Bisericilor Europene a prelaților maghiari fideli Moscovei, Tibor Bartha și Gyula Nagy sau politica de apropiere de Vatican prin acordul de la Zagorsk din 15 iunie 1973. Practic, se încerca crearea unui „CAER religios”, după cum s-a văzut la reuniunea de la Zagorsk, din 23-26 iulie 1974, unde au participat reprezentanți ai cultelor din statele fidele Moscovei, deci mai puțin România. La fel s-a încercat prin solicitarea lui Tibor Bartha, în cadrul reuniunii din 15-18 octombrie 1975 de la Budapesta, pentru participarea unor reprezentanți ai cultelor din România⁴⁰.

Ulterior acesteia, în aceeași capitală se preconiza o reuniune a responsabililor de culte din statele socialiste. În acest sens, între 20-25 octombrie 1975, reprezentanții oficiilor cultelor din statele socialiste s-au întrunit într-o conferință cu tema „Activizarea în lărgirea acțiunilor bisericesti din țările socialiste, una din condițiile apărării păcii și atenuării încordării internaționale”, la care fusese invitată și o delegație a RSR. Pe această temă, Securitatea a aflat amănunte de la sursa „Apostol”, din Biserica Ortodoxă Română, care susținea că scopul acestei reuniuni era de realizare a unui program unic „cu caracter de coordonare a activității oficiilor de stat pentru problemele religioase din țările socialiste, de fapt constituirea la nivelul oficiilor de culte a unui organism religios al țărilor socialiste, care să dirijeze acțiunile de pregătire a consfătuirilor inițiate pe linia reprezentanților bisericilor din țările socialiste, subordonate aceluiași scop”.

Deși participa încă din 1957 la astfel de reuniuni⁴¹, totuși, în 1975, România a refuzat să răspundă invitației. Gestul autorităților române venea după ce timp de doi ani

⁴⁰ Ovidiu Bozgan, Evantia Bozgan, *Independență...*, p. 251-254.

⁴¹ Reuniunile responsabililor pentru probleme religioase din statele socialiste au fost următoarele: Budapesta, 1-9 septembrie 1957; Moscova, 28-30 iulie 1970; Karl Marxstadt, RDG, 6-8 septembrie 1971; Moscova, iulie 1970; Praga, martie 1971; Sofia, octombrie 1972; Berlin, 1973 și Moscova, 1974.

nu fuseseră invitate la reuniunile care totuși se ținuseră și era justificat de refuzul constant al sovieticilor de a accepta punctele de vedere expuse din partea responsabililor de la București. Pentru autoritățile române era clar faptul că, prin astfel de organisme, sovieticii doresc să aibă legitimitatea în tot ceea ce fac în materie de politică internațională de culte.

Atitudinea României față de cererile sovieticilor era apreciată pozitiv de către Phillip Potter, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva. Potter considera că această consfătuire este „o manevră sovietică făcută cu ajutorul ungarilor, inițiată de episcopul Bartha Tibor din Budapesta”, adăugând sursei care informa Securitatea în această problemă: „Vă mulțumesc foarte mult. Știu că biserica ortodoxă română și statul român, de altfel, nu încurajează politica de bloc. Știu că nici anul trecut nu ați participat la o consfătuire identică, ținută la Moscova. Poziția bisericii ortodoxe române este și pentru mine un bun exemplu și nu voi participa la întrunirea convocată de episcopul Bartha Tibor”⁴².

Pentru o tatonare în această problemă, la 2 septembrie 1975, oficiali ai Ambasadei Uniunii Sovietice de la București făceau o vizită vicepreședintelui Gheorghe Nenciu, ocazie în care și-au manifestat și nemulțumirea față de venirea în România a rabinului Israel Miller din New York, la invitația lui Mozes Rosen. Rabinul american era indicat de sovietici ca un „antisovietic fanatic” și ca unul care, prin acțiunile sale publice din SUA, a împiedicat acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate URSS-ului. De asemenea, pentru sovietici era inexplicabilă această primire în contextul lansării documentului Congresului al XI-lea al PCR cu privire la intensificarea propagandei ateist-științifice. Practic, părții române i se reproșa că nu-și respectă poziția de stat, comunistă, cu o politică militantă ateistă, dar și falsa prietenie față de Uniunea Sovietică.

În timpul discuțiilor, Nenciu a arătat că rabinul a fost primit „pentru a se convinge personal de realitățile existente, și drept rezultat, la plecare, a făcut aprecieri elogioase cu privire la libertățile religioase ale comunității iudaice din România, precum și la politica sa”⁴³.

Este evident că nealinierea la punctul de vedere impus de sovietici a adus prestigiu statului român în problema relațiilor ecumenice, BOR fiind, nu de puține ori, văzută ca Biserica care nu se circumscrie politicii promovate de Patriarhia Moscovei. Situație care a condus inevitabil chiar la fricțiuni între reprezentanții ortodocși români și ruși în reuniunile ecumenice, mai ales după recunoașterea autocefaliei Mitropoliei ortodoxe ruse din America, în 1970, de către Patriarhia Moscovei.

Cu toate acestea, s-au făcut și greșeli în relațiile ecumenice, uneori din cauza proastei gestionări de către autoritățile statului a politicii externe de culte sau a orgoliilor dintre responsabili de culte și reprezentanții cultelor. De pildă, din cauza conflictului dintre Ion Roșianu și patriarhul Iustin Moisescu, colonelul Ioan Banciu arăta, în nota întocmită la 15 mai 1979, că BOR a pierdut postul de secretar adjunct al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în favoarea teologului bulgar Sabev, iar patriarhul Ilie al Georgiei a fost ales vicepreședinte al acestui organism. De asemenea, la începutul anului 1978 Departamentul cultelor a respins propunerea Patriarhiei Române de a-l invita în

⁴² ACNSAS, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 80-81v.

⁴³ *Ibidem*, ff. 86-86v.

țară pe Philip Potter. În schimb, Potter avea să viziteze Biserica Ortodoxă Rusă. Apoi, Biserica Ortodoxă Bulgară a organizat în ultimii patru ani mai multe întruniri ecumenice, „popularizându-se astfel”, în timp ce Departamentul cultelor nu a aprobat BOR astfel de acțiuni. Un alt refuz din partea Departamentului cultelor, impardonabil pentru Securitate, s-a consumat la propunerea ambasadei României în Elveția prin care solicita înființarea „unui centru ortodox românesc la Geneva”, în scopul „contrabalansării comunităților românești cu orientare reacționară și anticomunistă, precum și pentru a concentra în jurul său elemente cu idei și vederi progresiste, să devină, în perspectivă, un centru de direcționare și de control a emigrației românești”⁴⁴.

Securitatea „supraveghează restructurarea” Departamentului Cultelor

Decesul lui Emil Bodnăraș și plecarea lui Dumitru Dogaru de la conducerea Departamentului cultelor a oferit Securității ocazia să impună o altă strategie de lucru în această instituție, dar și o atitudine mai fermă față de cultele recunoscute, în sensul unui control mai riguros al activității cultice și a instruirii laice cât mai accentuate a deserventului de cult. Era o șansă pentru Securitate să inducă Departamentului într-un mod riguros politica tot mai agresivă a partidului față de activitatea religioasă, într-o instituție în care dispărea atât conducătorul ei, cât și îndrumătorul din partidul comunist.

Însă, o astfel de inițiativă a întârziat, probabil, și din cauza interimatului Gheorghe Nenciu. Mai mult, această situație de la conducerea Departamentului cultelor, declanșată de ieșirea la pensie a lui Dumitru Dogaru și încheiată cu numirea lui Ion Roșianu, a determinat o stare de incertitudine, atât în rândul personalului administrativ, cât și în activitatea propriu-zisă a Departamentului, care s-a repercutat asupra activității de control al cultelor. De altfel, rostul noului șef de la culte, potrivit celor spuse de Emil Bobu, era de „restabilire a ordinii și disciplinei în Departament”. Altfel spus, partidul dorea o punere în ordine în tot ceea ce presupunea Departamentul și activitatea cultelor în România. În acest sens, Securitatea a strâns informații, a analizat și a înaintat propuneri în vederea rezolvării problemelor de care personalul din acest aparat guvernamental nu se putea îndepărta prea ușor.

În acest sens, la 27 ianuarie 1977, sursa „Gheorghe S.”, furniza Securității o notă informativă, în care făcea o radiografie a concepției de lucru din Departamentul cultelor sub interimatul Nenciu:

„1. Concepția că, dezvoltându-se activitatea ideologică a organelor de resort din cadrul partidului și al statului-lăsând într-o îngrădire organizatorică biserica-va face ca problema bisericii să se rezolve de la sine, că «va muri singură» s-a dovedit greșită. Viața religioasă este intensă în zilele noastre. Izolarea bisericii i-a crescut autoritatea.

2. Concepția că, încurajând sectele (prin diferite mijloace administrative), se va ajunge la dizolvarea bisericilor tradiționale a creat noi insule de populație care sunt subordonate religios unor agenturi occidentale (bapțiști, adventiști, pentecostali). Mai mult, ecumenicizarea cu ele în exterior le-a întărit autoritatea în interior. Analizându-se mai profund acest fenomen se vede că în loc să existe o masă de credincioși în formele tradiționale (ortodocși, catolici etc.) cu forme organizatorice definite și cu ideologie conservatoare, învechită, au apărut forme de mare abilitate organizatorică, cu o

⁴⁴ *Ibidem*, ff. 138v-139.

funcționalitate conspiratoare și cu formele ideologice în cele mai subtile aspecte anticomuniste. Pe scurt, în loc să fie obligat preotul tradițional să-și apere turma, lăsându-i-se porțița de evoluție spre ateism, acesta a fost îngrădit și pus în inferioritate, căci pastorul, vestitorul etc. găsea porțile deschise, ca în chip conspirativ să pătrundă în fabrici, uzine etc. și să atragă oamenii în secta lui. Aceștia nu au fost supuși rigorilor legii ba, în conformitate cu prevederile constituționale, sunt sprijiniți-de cele mai multe ori-cu teamă, de către Departament.

3. Degradarea treptată a Ministerului (Departamentului) cultelor conformă cu acest fel de concepție superficială a fenomenului religios-în fond o concepție neștiințifică, idealistă în fond și diversionistă în formă a condus la situația prezentă. Dintre toate organele centrale de stat, acesta are cadrele cele mai puțin calificate profesional și cu metode de lucru învechite. În același timp, problema de subtilitate politică cu implicații îndepărtate sunt lăsate pe mâna unor angajați necorespunzători:

Negoiaș Aurel, răspunde de ortodocși, funcționar de prin 1947-48, fără nici o pregătire ideologică (fost militar);

Georgescu Adrian, răspunde de neoprotestanți, fost militar, fără pregătire ideologică;

Vișan Ladislau, răspunde romano-catolici de prin 1948, fără nici o pregătire ideologică, maghiar (șovin);

Rainer Gross, răspunde de evanghelici, sas șovin, mereu pornit pe demonstrația superiorității germanilor, cu rude și prieteni plecați în Occident (membru PCR);

Sasz Iosif, răspunde de bapțiști ș.a., maghiar (ca și Vișan: nici nu știe bine românește), un tip ce se pretează la tot ce i se pare avantajos [...].

La sectorul publicații, șeful de colectiv, Vlasie Mihai este licențiat în teologie și în filosofie (membru PCR). Colaboratorii săi sunt:

Baboș Irina, maghiară, șovină, fără pregătire ideologică, lector al presei maghiare, române, germane;

Boeriu Maria, absolventă de liceu, funcționară veche, adusă de ministrul Stanciu Stoian (ca nepoată) din 1948, fără pregătire ideologică;

Antonescu Victor, [...] fără pregătire ideologică (membru PCR);

Presa mozaică o are în control directorul adjunct Iulian Sorin (evreu).

În aceste condiții nu este greu de explicat de ce în cei 30 de ani, romano-catolicii au devenit o insulă maghiară întărită, în care se practică un șovinism evident.

Vișan și Baboș sunt elementele de bază ale acestei orientări practice în problema catolică. Cei doi de mai sus urmăresc presa maghiară și o comentează. Promovează numai acest fel de informare-ei nu urmăresc noutățile decât prin presa maghiară «mai liberă decât cea românească». Sunt căutați de toți maghiarii și ies din birou în chip evident să discute în limba maghiară.

4. Orientarea generală a activității Departamentului nu-i permite independență și autoritate de organ central de stat. «Episcopii și mitropoliții au autoritate cu tendințe de dominare. Este tipică atitudinea de dictat a mitropolitului Iustin Moisescu al Moldovei (acesta popularizează relațiile personale cu persoane din conducerea PCR și a Consiliului de Miniștri, fapt pentru care este temut de conducerea Departamentului)».

Acest gen de activitate face ca aparatul Departamentului să fie în fapt supus ortodocșilor (președintele Departamentului, Gh. Nenciu este în situația de a primi zilnic

tot felul de fețe ierarhice, de niveluri care, la demnitatea sa, n-ar avea de ce ajunge și ar trebui să fie primiți la nivelul serviciilor subordonate).

5. În condițiile acestor solicitări, Departamentul nu mai are posibilitatea unor reale studii de orientare a politicii religioase în etape tactice și strategice sincronizate cu etapele de dezvoltare a societății românești conform planului de perspectivă elaborat de partid.

Inexistența acestor preocupări se datorează de fapt superficialității cu care este tratat fenomenul religios în principiu. Esența activității-aceea de supraveghere în teren-a stabilit o rețea de relații care impune un mers de la sine, în care aprecierea măsurilor se face de la caz la caz în virtutea principiului de mobilitate, de mulare delicată pe fenomenele respective în vederea restrângerii activității religioase. Dar criteriile de apreciere a acestei scăderi sau restrângerii nu sunt obiective-statistica neintrând în preocupările Departamentului (nu s-au urmărit de exemplu: numărul de preoți, de biserici, de cântăreți, de planificare a cadrelor, de organizare spre o laicizare a învățământului teologic etc.)⁴⁵.

La puțin timp după numirea lui Ion Roșianu, Securitatea a cules din nou informații despre starea de spirit a angajaților, modul de lucru și eficiența activității Departamentului cultelor. În acest sens, la 19 august 1978, sursa „Cristian”, furniza o notă, pe care o redăm aproape integral datorită conținutului său important: „Au trecut 19 luni de la numirea noului președinte al Departamentului cultelor în persoana lui Roșianu Ion, timp în care revirimentul așteptat al schimbării stării de lucruri nu se face simțit. Dimpotrivă, mult trâmbițatul «stil nou de muncă» nu dovedește nimic nou. Astfel:

1. Actualul personal muncitor din Departament este compus din «lucrători vechi» și «lucrători noi».

Vechii lucrători sunt inhibați de bănuielile care planează permanent asupra lor că nu ar fi devotați noii conduceri [numirea lui Ion Roșianu, n.n. ANP]. Sunt timorați cu permanente aluzii și chiar întrebări directe dacă nu cumva regretă vechea conducere (lucru total neadevărat, deoarece toți vechii lucrători au condamnat public atitudinea și activitatea necorespunzătoare ale fostului vicepreședinte [Gheorghe Nenciu, n.n.]).

Noii lucrători, veniți în majoritate de la fosta Direcție generală a presei sau de la Ministerul de Externe, deși li s-a acordat mult credit, nu s-au grefat încă nici pe probleme de muncă specifice Departamentului și nici nu au fost asimilați de vechiul colectiv. Se remarcă tendința conducerii Departamentului de a-i numi pe noii lucrători în posturi care să le asigure o bună retribuție. Aceasta a făcut ca, în prezent, în Departament să existe 12-13 inspectori principali de specialitate, chiar dacă unii dintre ei îndeplinesc atribuții inferioare postului pentru care sunt plătiți [...].

2. Se constată o împărțire arbitrară, nefirească a compartimentelor sau a lucrătorilor pe cele două direcții. Astfel, colectivul personal (autorizații de intrare în cler, dosare personale ale clerului, cadrelor didactice etc.) aparține de direcția relații externe [...]⁴⁶ lucru nefiresc, deoarece de activitatea personalului clerical, învățământ etc., se ocupă direcția relații culte.

⁴⁵ *Ibidem*, ff. 200-201v.

⁴⁶ Lipsă în text.

Aceeași subordonare o are și colectivul «patrimoniul cultural-național», care include și serviciul tehnic (reparații, extinderi, construcții etc.) colectiv subordonat direcției relații externe, dar de care, practic, ar trebui să se ocupe direcția relații culte.

Acest amestec «inter-extern» face ca spre inspectorii teritoriali să pornească săptămânal ordine, circulare și acte de rezolvat, dar despre care una sau alta din direcții nu cunoaște. Apar suprapuneri de sarcini cărora inspectorii teritoriali nu știu cum să le facă față.

Privind angajarea lucrătorilor în centrală: noul venit este încadrat pe postul care este liber în acel moment, indiferent cărei direcții îi aparține postul. Lucrează o perioadă de 3-5 luni la direcția relații externe și dacă nu corespunde este dat obligatoriu la direcția relații culte [...].

Și deoarece de arhivă nu are cine să se ocupe-deși sunt doi oameni încadrați ca atare- dispoziția conducerii prevede:

- periodic, echipe de 5-6 lucrători sunt luați de la treburile lor și puși să lucreze la arhivă: încarcă mașini cu dosare pentru topit, sortează cărți, reviste sau alte dosare;

- în fișete sau dulapuri se află dosare de 4-5 ani în urmă care ar trebui predate la arhivă, dar nu are cine să le ia în primire.

3. O stare generală de apatie, indiferență combinată cu o teamă permanentă caracterizează starea de spirit din Departament. Cauze:

- necunoașterea unor linii generale de orientare a muncii. Planurile de muncă pe semestrul II nu sunt încă aprobate;

- teama de a nu fi scos din colectiv;

- uneori sunt preluate atribuții de la un colectiv și date altuia. Ex: de examenele de admitere la institutele de grad universitar teologic din luna iulie a.c. s-a ocupat direcția relații externe și nu relații culte, în atribuțiile căreia intră învățământul teologic.

4. «Blocarea» subiectivă a informațiilor despre situația cultelor, a fenomenului religios în general. Faptul că lucrătorii nu au periodic un tablou general al vieții religioase din țară, îngreunează orientarea lor în aprecierea unei anumite stări de fapt și implicit, în propunerea unor măsuri calificate. Concret: înainte se alcătua, lunar, o sinteză a stării de spirit, a activității cultelor din toată țara. Sinteza circula și fiecare lucrător cunoștea situația la zi în domeniul cultelor. S-a abandonat sistemul.

- Periodic, aveau loc ședințe ale Biroului Executiv, unde președintele instituției invita și alte cadre din Departament. Cu acest prilej erau expuse anumite aspecte ale politicii de culte, orientări generale în ceea ce trebuia de făcut pe anumite loturi ale muncii. S-a renunțat și la acest sistem.

- Trimestrial, aveau loc ședințele Consiliului de conducere, unde, de asemenea, se fixau liniile generale ale activității Departamentului. De peste doi ani, Consiliul de conducere nu s-a mai întrunit.

5. Chemarea excesivă a inspectorilor județeni la București individual, pe grupuri de județe sau chiar a tuturor inspectorilor. Aceasta duce la:

- perturbări în munca acestora;

- cheltuieli inutile;

- și nu asigură nici o îndrumare eficientă.

Exemple:

- de la 1 iulie 1977 până la 1 iulie 1978 cei 40 de inspectori județeni au fost chemați de 4 ori la București, iar pe grupuri de județe au mai fost chemați cel puțin 20 de inspectori județeni;

- după o apreciere aproximativă, cheltuielile de deplasare-în condițiile în care nu mai există corpul de inspectori centrali-au crescut în ultima perioadă de 3-4 ori, comparativ cu anul 1976, fără însă a se putea vorbi de o îmbunătățire a muncii.

6. Munca de îndrumare și control a inspectorilor teritoriali este neglijată, fapt pentru care sunt mai multe urmări:

- au apărut inspectori teritoriali lipsiți de orientare în muncă, care fac mari greșeli în relațiile cu personalul clerical. Ex: inspectorii din jud: Alba, Vrancea, Brăila, Satu Mare, Olt;

- inspectori care au intrat în conflict cu ierarhii, jud: Alba, Arad;

- inspectori menținuți în post, deși sunt în imposibilitatea de a mai da un bun randament, jud: Suceava, Iași, Vâlcea, Ialomița;

- inspectori reclamați pentru diverse abateri de către personalul clerical, jud: Hunedoara, Constanța, Satu Mare.

7. Nevalorificarea unor materiale de sinteză despre activitatea cultelor. S-au redactat unele sinteze valoroase, cum ar fi:

- tendințe și manifestări negative în activitatea cultelor neoprotestante;

- secte interzise, grupări religioase anarhice; aspecte nocive în activitatea acestora;

- despre catehizarea, mirungerea și prima împărtășanie a copiilor.

Aceste materiale nu au fost analizate în Biroul executiv sau în consiliul de conducere și pe baza lor să se adopte măsuri de limitare sau de lichidare a fenomenului semnalat.

Toate cele de mai sus s-au reflectat oarecum și în poziția și atitudinea personalului clerical, a șefilor de culte chiar⁴⁷.

La acestea se adaugă aprecierile aduse de informatorul „Olaru”, la 21 octombrie 1978, prin care arăta că măsurile, și acestea puține, luate de președintele Ion Roșianu sunt „arbitrare”, deoarece nu aveau avizul Biroului organizației de partid, nici al Comitetului sindical sau al Biroului executiv al Departamentului cultelor. De asemenea, acesta era arătat că și-a amenajat biroul cu mobilă executată în atelierele și pe cheltuiala Patriarhiei Române, aceasta sprijinind și consfăturile oficiilor de probleme religioase ai căror reprezentanți din URSS și Ungaria fuseseră prezenți în România⁴⁸.

Însă, astfel de practici erau mai vechi, găsindu-se la majoritatea angajaților cu funcție în Departamentul cultelor. Potrivit unei note, datată 11 iunie 1976 și semnată de colonelul Ioan Banciu, șeful Serviciului culte din centrala Securității, aflăm: „Un fapt cu implicații negative este acela că unii salariați, chiar din nucleul de conducere, se pretează la compromisuri cu reprezentanții cultelor, în scopul satisfacerii unor interese personale, atitudini care impietează asupra prestigiului instituției care-și pierde în mare măsură autoritatea de dispoziție față de culte.

⁴⁷ ACNSAS, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 157-158v.

⁴⁸ *Ibidem*, ff. 191-192.

În majoritatea cazurilor, în situații care revin Departamentului cultelor pentru avizare (înființarea unor lăcașuri de cult, hirotoniri de episcopi, transferuri de preoți, aprobări de posturi etc.) reprezentanții Departamentului primesc diverse comisioane care se materializează prin cadouri în obiecte sau bani, mese copioase, concedii petrecute gratuit la diverse case de odihnă ale cultului sau mănăstiri etc.

Aceste fapte negative au creat o atmosferă de neîncredere și comentarii nefavorabile, mai ales că sunt comise de majoritatea șefilor de compartimente din cadrul instituției”⁴⁹.

În acest context de redefinire a activității din Departamentul cultelor, Securitatea a trecut mai întâi la reverificarea tuturor salariații din acest obiectiv, fiecărui întocmindu-li-se o fișă personală care cuprindea datele personale, apartenența politică, componența familială, date succinte despre rude, inclusiv cu locurile de muncă, dacă eventual sunt domiciliate în străinătate, la acestea fiind anexate note informative cu privire la activitatea și comportamentul fiecărui la locul de muncă. Cei care aveau acces la documente cu caracter secret, care dactilografiau sau multiplicau și nu erau membri PCR trebuiau să primească alt post în Departamentul cultelor.

De altfel, în urma verificărilor informative și din arhivă, o parte dintre funcționari au fost triați după cele trei criterii principale: antecedentele politice, relațiile cu cetățeni străini și cei cu rude peste hotare și mai ales apartenența sau nu la partidul comunist. Un astfel de caz este cel al lui Sorin Iulian, indicat de Securitate ca unul care se ocupă personal și favorizează activitatea cultului mozaic din RSR, prin aprobarea unui conținut „prea sionist” al revistei evreiești sau susținerea unor candidați preferați și de Mozes Rosen la conducerea comunităților evreiești. Această atitudine a lui Sorin Iulian, potrivit verificărilor operate de Securitate, aduceau nemulțumirile unor reprezentanți ai altor culte recunoscute de statul român⁵⁰. Totodată, acesta era semnalat cu rude în Canada și Israel și cu relații cu cetățeni din SUA, ceea ce pentru Securitate reprezenta o problemă.

O altă categorie a suspectilor pentru Securitate era cea a funcționarilor care aveau antecedente politice. Astfel, era semnalat Victor Opaschi, al cărui socru, jurist de profesie, fusese condamnat în anul 1958 la 18 ani muncă silnică⁵¹.

Aceste verificări precedau unor restructurări, se pare, anticipate în Departamentul cultelor, fapt ce a născut o atmosferă negativă. Potrivit unei note a Securității aflăm că Gross Reiner, cu rude în străinătate, ar fi afirmat că dacă va fi scos din funcție va emigra împreună cu familia în RFG, iar Olimpiu Oprenia și Victor Opaschi au spus că se vor adresa cu memorii la organele centrale de partid și de stat. Alți funcționari din Departament au ajuns chiar să susțină ideea unei posibile destituiri a președintelui Ion Roșianu, pentru „săvârșirea de abuzuri, tolerarea corupției și abateri de la disciplina muncii”⁵².

⁴⁹ *Ibidem*, ff. 203-203v.

⁵⁰ *Ibidem*, vol. 9, ff. 248-249.

⁵¹ Victor Opaschi, membru PCR din 1968, absolvent al Facultății de Istorie-Filosofie din Iași, fusese cercetător al Institutului de științe politice din cadrul Academiei „Ștefan Gheorghiu” din București (*Ibidem*, ff. 217-217v).

⁵² *Ibidem*, vol. 8, ff. 60-60v.

Pe lângă urmărirea funcționarilor de la nivelul central, Securitatea a făcut o serie de investigații la nivel teritorial, acolo unde Departamentul cultelor avea ca reprezentanți pe bine cunoscuții împuterniciți de culte. Aceștia aveau să beneficieze de același tratament din partea Securității, inclusiv propunerea pentru scoaterea din funcțiune a celor care nu corespundeau statutului lor, mai ales la capitolul „etică și morală socialistă”. Au fost propuși pentru excludere împuterniciți ai cultelor, chiar dacă erau membri PCR, informatori sau rezidenți ai Securității. Motivele principale s-au constituit în comportamentul care îl adoptau față de slujitori, în special bunurile, sumele de bani sau produsele agroalimentare pe care le pretindeau în schimbul unor aprobări pentru transferări pe alte posturi, ridicări sau reparări de lăcașuri de cult etc. Mai grave, erau considerate de Securitate, stările de spirit pe care unii împuterniciți le creau între deservenții diferitelor confesiuni din aceeași localitate. Astfel, Securitatea a trecut la o amplă verificare a împuterniciților, prin strângerea unor declarații date de clericii afectați de activitatea acestora.

O declarație de acest gen o dădea preotul ortodox Vasile Ghițiu din Supuru de Jos, la 16 februarie 1982 despre Mircea Dragoș, împuternicit pe jud. Satu Mare: „Îl cunosc pe împuternicitul cultelor din anul 1975, de când sunt preot. De atunci Dragoș Mircea m-a vizitat de mai multe ori, atât la Medișa, [jud. Satu Mare, n.n.], cât și la Supur. De fiecare dată dădea apropo-ul că o duce greu și are trei copii, având nevoie de diferite [produse] agroalimentare. Astfel, cu aceste prilejuri pune în geantă sau în portbagaj țuică 1-2 litri, slănină, prescuri și altele. Atunci când s-a pus problema transferului meu, nu cunoșteam din ce cauză nu am primit numirea de la Departament. L-am căutat pe dl. inspector Dragoș la birou, la Satu Mare, unde am aflat că de fapt dosarul meu nici nu a fost înaintat. Am tras concluzia că trebuie «să-l stimulez», mai ales atunci când mi-a spus să vin dimineața la el acasă pentru a se discuta. Am înțeles despre ce este vorba și în două săptămâni i-am făcut două vizite cu geanta plină, cu un litru de țuică, 2-3 kg de slănină, smântână, dulceață. După aprobarea transferului a mai venit la mine la Supur și cunoscând tradiția i-am dat bani de benzină.

La sfințirea bisericii în data de 19 iulie 1981, după masă, mi-a spus să-i pun un pachet pentru că diseară va merge la pivniță la Beltiug, [jud. Satu Mare, n.n.]. I-am pregătit un pachet cu de toate, dar nefiind mulțumit a adunat de pe masă în văzul oamenilor, într-o pungă de un leu 2-3 kg grătare, iar mie mi-a venit să intru în pământ de rușine.

În toamnă, prin noiembrie, văzând că la cules, fiind în trecere, este ceva porumb mi-a adus un sac mare ca să-l umplu, să-l ducă la oi.

[...] Atunci când eram preot la Medișa, aveam mari probleme cu sectanții (penticostali). Aceștia au căutat sprijinul lui Dragoș, sens în care i-au făcut o colectă în alimente și bani, pentru a nu le crea greutate, deoarece nu aveau autorizație de funcționare, [ci] numai acordul său tacit.

Am auzit de la un coleg că în fața protopopului și a mai multor preoți, preotul de la Gherța Mică l-a apostrofat în fel și chip pentru că a dispus-fără să-l consulte-ca sectanții să fie îngropați în cimitirul ortodox”⁵³.

⁵³ *Ibidem*, vol. 9, ff. 112-112v.

În declarațiile altor preoți acesta era semnalat ca unul care „ridică din bibliotecile parohiale și personale ale preoșimii o serie de cărți de valoare pe care le ține în biblioteca sa de acasă. Cere bani împrumut de la unii preoți mai tineri pe care nu-i mai înapoiază. [...] În legătură cu cultele neoprotestante aprobă diferite devize pentru lucrări, iar pentru ortodocși mai puține, pe motivul că ei îl plătesc mai bine”⁵⁴.

Față de comportamentul acestor împuțerniciți, Securitatea a făcut o sesizare la prim secretarul județean de partid Satu Mare în care a cerut demiterea din postul pe care îl ocupa Dragoș Mircea⁵⁵.

Cazul acesta nu era singular, fiind probabil un fenomen cvasigeneral. Chiar dacă acești împuțerniciți erau membri PCR și informatori/rezidenți ai organelor de represiune, Securitatea a recomandat totuși destituirea lor conducerii Departamentului și organelor locale de partid. Iar aceste propuneri se făceau mai ales atunci când acești împuțerniciți creau tensiuni sau conflicte cu deservenții cultelor, nu aduceau un aport serios în munca informativă și nu permiteau un control al Securității în activitatea lor. Un astfel de caz a fost cel al lui Ion Diaconescu, împuțernicit pe județul Dâmbovița care în 1980 era destituit și abandonat ca informator, deoarece îi favorizase pe credincioșii creștini după Evanghelie pe care îi ajutase să-și întemeieze mai multe comunități și case de rugăciuni, fapt ce a condus la un conflict ireductibil cu protopopul ortodox de Târgoviște. De la acesta din urmă, Diaconescu pretindea sume de bani și produse agroalimentare, culminând cu presiuni extreme asupra preotului Ion Voinea pentru a-i vinde casa parohială Sf. Gheorghe din Târgoviște. Același împuțernicit își făcuse o fermă de nutrie pe terenul unui credincios penticostal din Valea Voievozilor⁵⁶.

Rezultatele verificărilor au determinat trierea personalului Departamentului cultelor, pe care Securitatea a sugerat-o conducerii de partid și de stat în vederea reorganizării acestei instituții. În fapt, reorganizarea, însoțită de o reducere a posturilor din instituție, a început în august 1983 prin păstrarea a unui efectiv de 71 de persoane, din care 27 inspectori teritoriali. După recomandările Securității, prin Decretul nr. 61/23 februarie 1984 al Consiliului de Stat, Departamentul era format la nivel central numai din două direcții: Direcția Relații culte și Serviciul Personal-Învățământ și economic financiar⁵⁷. Motivele acestei trieri putea fi multiple, de la reducerea cheltuielilor bugetare într-o perioadă cu grave dificultăți financiare în care se afla România și până la nerespectarea îndatoririlor de serviciu ale funcționarilor din Departament, prin „pactizarea” cu reprezentanții cultelor sau până la lipsa de încredere manifestată față de organele Securității puse să supravegheze aplicarea politicii de partid.

După ultimele măsuri administrative, în teritoriu Departamentul avea o structură simplificată prin comasarea unor posturi de împuțerniciți la mai multe județe. În noua configurație, erau 14 județe cu câte un singur împuțernicit, iar altele 13, pe două județe, după următoarea situație: la Vaslui-Bacău, Popa Ioan; la Constanța-Tulcea, Aurel Mocanu; la Brăila-Galați, Niță Milea; la Brașov-Covasna, Eugen Duldner; la Prahova-Dâmbovița, Mihai Dănescu; la Vâlcea-Olt, Petru Bărdașu; la Satu Mare-Sălaj, Dumitru

⁵⁴ *Ibidem*, ff. 109-109v.

⁵⁵ *Ibidem*, ff. 117-117v.

⁵⁶ *Ibidem*, ff. 123-124.

⁵⁷ *Ibidem*, vol. 8, ff. 23, 63.

Iura; la Mehedinți-Gorj, Gheorghe Hâncu; la Mureș-Alba, Gheorghe David; la Buzău-Ialomița, Alexandru Pruteanu; la Giurgiu-Călărași, Gheorghe Buriceanu; la Maramureș-Bistrița Năsăud, Mihail Tiberiu Teodor Muscă; la Teleorman-Argeș, Ioan Lepădat; la București, Niță Pascu; la Cluj, Horea Țepeș Hoinărescu; la Iași, Gheorghe Călărașu; la Sibiu, Constantin Frâncu; la Timiș, Mihai Țeperdel; la Dolj, Iulian Diaconescu; la Arad, Gheorghe Avrămuți; la Bihor, Aurel N. Demian; la Neamț, Constantin Chiribău; la Hunedoara, Petrișor Ciorobea; la Harghita, Ilie Boer; la Vrancea, Vasile Filoti; la Caraș Severin, Constantin Părneci.

Potrivit unei analize cu situația inspectorilor din Departamentul cultelor și contribuția lor în rețeaua informativă a Securității, datată 6 ianuarie 1984, maiorul Aurel Zapodean, șeful Serviciului Culte, arăta că din 26, „unul este folosit ca rezident” (Popa Ion, jud. Vaslui); „12 ca surse cu aprobare, deoarece erau membri PCR (David Gheorghe, Aurel Mocanu, Eugen Duldner, Mihai Dănescu, Petru Bărdașu, Dumitru Iura, Gheorghe Hâncu, Mihai Muscă, Ioan Lepădat, Țepeș Hoinărescu, Mihai Țeperdel, Petrișor Ciorobea)”; 6 „deși nu sunt folosiți ca surse ale organelor de securitate, corespund însă din punct de vedere al comportamentului și colaborării” (Aurel N. Demian, Gheorghe Buriceanu, Niță Pascu, Constantin Frâncu, Gheorghe Avrămuți, Ilie Boer); „iar alți 7 sunt propuși pentru a fi scoși, întrucât au săvârșit diverse abateri de la normele eticii și moralei socialiste ori nu colaborează:

1. Constantin Chiribău, inspector pentru jud. Neamț din 1978, „colaborează cu organele de Securitate, nu se ridică la nivelul cerințelor; adoptă o atitudine de expectativă la unele acțiuni în care este solicitat; nu a acționat pentru apărarea stării de legalitate de către deservenți, în mod deosebit în privința realizării unor construcții fără aprobare”;

2. Niță Milea, inspector pentru Brăila din 1976, „uneori a evitat contactul cu organele de Securitate sau rezolvarea unor probleme ce erau de competența sa; în ultima perioadă de timp a adresat mai multe memorii, atât Departamentului cultelor, cât și primului secretar al Comitetului județean al PCR Brăila, prin care a reclamat atât pe ofițerul coordonator al problemei, cât și pe secretarul Consiliului Popular județean Brăila; memorii asemănătoare a mai făcut și împotriva unor pastori locali ai cultelor neoprotestante, precum și protopopului de Brăila”;

3. Alexandru Pruteanu, inspector pentru Buzău din 1972, „ca absolvent al Seminarului teologic din Buzău, apoi al Institutului teologic din București și refuzând să se hirotonească, a urmat Facultatea de Istorie de la Iași”; potrivit documentelor Securității „are mulți colegi preoți și rude apropiate cunoscute cu antecedente politice penale, pe care le favorizează; este caracterizat de reprezentanții unor culte ca afacerist și necinstit; a luat sume de bani de la preoți pentru unele transferuri și numiri, precum și de la unii candidați la Seminarul teologic din Buzău; [...] nu a luat măsuri ferme pentru prevenirea faptelor nocive din partea unor elemente cultice; nu colaborează cu organele de Securitate, ci informează direct Departamentul cultelor”. De altfel, la 4 februarie 1984, un grup de „slujitori ai BOR de la Buzău” îl acuza într-o scrisoare anonimă trimisă Ministerului de Interne, că „nu se face nimic fără el, face presiuni de tot felul, el este vătaful cultelor din Buzău, taie și spânzură, are multe legături la Departament, unde le dă și lor partea. [...] Acest inspector de 12 ani de zile se ocupă de afaceri grase, a luat

sume mari de bani pentru transferuri de preoți, cât și de la candidații care au dat examen”⁵⁸.

4. Gheorghe Călărășu, inspector pe Iași din 1979, „nu colaborează cu organele de Securitate; în cadrul Mitropoliei Moldovei elementele legionare sunt favorizate în ocuparea unor posturi sau mutarea lor în orașul Iași; intervine pentru transferarea unor preoți în schimbul unor avantaje materiale; nu cunoaște problematica cultelor de pe raza județului”;

5. Iulian Diaconescu, inspector pe Dolj din 1971, „este comentat negativ de unii preoți ortodocși sau reprezentanți ai cultelor neoprotestante; primește diverse bunuri materiale din partea unor preoți ortodocși, care fac obiectul unor cercetări din partea Departamentului cultelor; se aprovizionează cu produse alimentare din gospodăria Mitropoliei Olteniei, fără să achite contravaloarea acestora; acceptă tacit înființarea unor coruri și orchestre muzicale în cadrul comunităților neoprotestante”;

6. Vasile Filoti, inspector pe Vrancea din 1980, „în repetate rânduri s-a eschivat de la colaborarea cu organele de Securitate; a fost semnalat în anturajul unor preoți cu care se angrenează în petreceri și chefuri, la care uneori participă și soția lui”;

7. Constantin Pârneți, inspector pe Caraș Severin din 1981, „nu colaborează în mod corespunzător cu organele de Securitate; este semnalat că se ocupă cu luarea de mită pentru facilitarea unor transferări de preoți de la o parohie la alta; are o atitudine sovăitoare în contactul cu reprezentanții cultelor, nebucurându-se de prestigiu”⁵⁹.

Evident că în baza unor astfel de informații Securitatea a luat măsuri pentru diminuarea pe cât posibil a unor astfel de comportamente. Cât de mult a reușit Securitatea să se impună în această problemă nu putem arăta în stadiul actual al cercetărilor. Însă, dificultățile în relația dintre reprezentanții celor două organisme de stat erau frecvente, inclusiv la nivel central.

Relația dintre Departamentul cultelor și Securitate

Dacă la nivel teritorial, Securitatea s-a putut impune mai ușor în restructurarea administrativă și uneori în controlul asupra împuterniciților, nu la fel a fost la conducerea Departamentului, acolo unde reprezentanții celor două organisme de stat trebuia să coopereze în politica de culte. Atitudinea președintelui Ion Roșianu față de organele de Securitate nu a fost atât de binevoitoare, precum se anticipa. Potrivit unei note din 10 aprilie 1981 întocmită de Securitate, despre comportamentul lui Roșianu se arăta: „Deși s-a declarat de acord și a promis concursul și sprijinul în rezolvarea problemelor de Securitate, nu a dat curs unei astfel de activități”. Roșianu a refuzat să conlucreze cu generalul Aron Bordea, la recomandarea generalului-maior Gheorghe Zagoneanu, secretar de stat în Ministerul de Interne, în problema reprezentată de pastorul baptist Iosif Țon. De asemenea, a refuzat să conlucreze cu colonelul Ion Banciu, șeful Serviciului 4 Culte din Direcția de Informații Interne. Pe lângă acestea, Roșianu chiar „a afirmat în unele împrejurări că va raporta conducerii de partid că nu poate conlucrea corect cu organele de Securitate”, cerând chiar împuterniciților să i se

⁵⁸ *Ibidem*, vol. 11, f. 167.

⁵⁹ *Ibidem*, vol. 8, ff. 40-43.

prezintă „strict personal” orice problemă și să nu mai colaboreze cu acestea⁶⁰. Într-o notă a Securității, Roșianu era caracterizat ca unul care „manifestă egoism, concentrând la nivelul său întreaga problematică specifică Departamentului cultelor, preluând din atribuțiunile unor compartimente din instituție; interzice subordonaților să poarte discuții cu deservenții cultelor, indiferent de probleme, fără aprobarea sa prealabilă; nu are opinie constantă, iar când este necesar să ia decizii evită fără să-și asume anumite răspunderi; este comentat negativ în sensul că se împrumută cu sume de bani de la subalterni, i s-a întocmit și difuzat în Departamentul cultelor poezii și pamflete cu privire la stilul și metodele sale de muncă, recurge la unele servicii ale inspectorilor de culte din județe; [...] creează sistematic stări de spirit negative între lucrătorii Departamentului cultelor, blamându-i, ironizându-i și etichetându-i ca incapabili, fapt pentru care unii au plecat din instituție; unii șefi de culte au adresat memorii conducerii superioare de partid și de stat pentru atitudinea sa necorespunzătoare în raporturile cu aceștia”⁶¹. Mai mult decât atât, modul de conducere a acestuia aducea „daune muncii organelor de Securitate”, precum se arată într-un document din 20 ianuarie 1982. În relațiile cu reprezentanții cultelor, Roșianu era semnalat că se împrumuta de bani de la ierarhia diferitelor culte; că solicitase procurarea de medicamente din străinătate de la un ierarh al BOR; că ceruse sprijin de la Mozes Rosen pentru o călătorie în Israel și un apartament pentru una din fiicele sale; că obligase conducerea Episcopiei Râmnicului să renunțe în favoarea sa la garajul pe care îl avea în București⁶².

Pentru a-și eluda o responsabilitate, după cum probabil i se reproșase în conflictul pe care îl avea cu patriarhul Iustin, Roșianu a decis ca toate hotărârile privitoare la trimiterea de clerici sau teologi la posturi sau burse în străinătate să fie luate în Biroul executiv al Departamentului cultelor. Față de această nouă situație, potrivit aceluiași document, colonelul Ioan Banciu propunea ca Roșianu „să fie de acord să considere avizul organelor noastre ca document de bază al soluționării cazului respectiv, urmând doar ca să se comunice formațiunii de pașapoarte și avizul Departamentului cultelor”. Totuși, generalul Aron Bordea, șeful Direcției de Informații Interne, a respins propunerea, dorind probabil să lase impresia respectării mecanismelor instituționale prevăzute de lege⁶³.

Tot ca o bilă neagră pentru Ion Roșianu, Securitatea considera că acesta nu a constituit „Consiliul consultativ al cultelor”, format din șefi ai cultelor și din reprezentanți ai Departamentului cultelor, prevăzut de Decretul de organizare și funcționare al acestei instituții din anul 1970. Din cauza acestui lucru, Securitatea considera că „șefii cultelor nu au fost antrenați în mod organizat, la nivelul unui astfel de organism, la acțiuni vizând anihilarea și contracararea unor fapte antisociale, a recrudescenței religioase și la înlăturarea obiectivelor politicii de culte în țara noastră”⁶⁴.

În această situație, organele de securitate au preferat să conlucreze cu Ion Popescu, director în Departamentul cultelor, care avea mai multă experiență în acest tip

⁶⁰ *Ibidem*, ff. 200-201.

⁶¹ *Ibidem*, ff. 196-196v.

⁶² *Ibidem*, ff. 210-210v.

⁶³ *Ibidem*, f. 261.

⁶⁴ *Ibidem*, vol. 10, f. 146v.

de relații. În acest sens, la 19 noiembrie 1982, maiorul Aurel Zapodean, șeful Serviciului Culte din DSS, îi cerea directorului Popescu să-l împiedice pe Episcopul vicar patriarhal Roman Stanciu să-l schimbe pe protopopul ortodox de Slobozia⁶⁵. Un alt caz este cel din 7 iulie 1984, când Popescu primea avizul pozitiv de la Securitate ca preoții V. Blazzuti și Ioan Ciuraru să fie admiși pentru promovare pe posturi de consilieri la Arhiepiscopia romano-catolică din București⁶⁶.

Pentru facilitarea colaborării pe care Securitatea și-o dorea cu președintele Departamentului cultelor, la 7 mai 1984, prin decret prezidențial semnat de Nicolae Ceaușescu, Ion Roșianu era destituit, fiind numit Ion D. Cumpănașu⁶⁷.

Acest președinte s-a dovedit un fidel colaborator în relația cu Securitatea, de multe ori solicitând chiar el dialogul pentru rezolvarea unor probleme apărute în politica de culte. De pildă, la 15 februarie 1985, Cumpănașu a solicitat o discuție cu maiorul Aurel Zapodean, pentru rezolvarea unor cazuri, la indicația lui Ioan Totu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri⁶⁸. Cel puțin la nivel superior, lucrurile se schimbau așa cum dorea Securitatea.

Atât numirea, cât și atitudinea adoptată de noul președinte al Departamentului cultelor a reconfigurat politica de culte promovată de regimul comunist din România. Astfel, Securitatea a impus un control mai riguros asupra activității cultelor, după cum putem constata din nota Securității cu probleme de clarificat cu președintele Departamentului cultelor, datată 28 noiembrie 1985: „1. Să nu mai dispună mutări, îndepărtări de deservenți ori alți salariați din cadrul instituțiilor cultice din București ori să aprobe acestora angajarea de asemenea persoane fără consultarea organelor noastre; 2. Să nu se mai interzică deservenților bisericilor să primească străini în biserică. Să se pretindă și să se informeze, în timp util, despre posibilitatea venirii la bisericile ce le deservește a unor străini, cât și despre cei care au venit fără a se anunța în prealabil și problemele pe care le-au ridicat; în cazul unor ziaristi, cercetători, diplomați străini etc, care doresc să afle unele date, să studieze materiale din arhive cultice, să avizeze pozitiv sau negativ activitățile lor după consultarea organelor noastre; 3. Să nu se mai ia măsuri împotriva deservenților care au primit străini, dacă organele noastre cunosc și aprobă vizita respectivă; 4. În cazul cercetărilor privind deservenți ori alți salariați ai cultelor pentru diferite abateri să nu informeze alte organe de stat ori să ia măsuri decât după consultarea organelor noastre”⁶⁹.

Astfel, regimul cultelor din RSR se înrăutățea tot mai mult, printr-un control al Securității mai riguros asupra a tot ce presupunea numiri, schimbări din funcție sau vizite ale unor cetățeni străini interesați de manifestările religioase.

De asemenea, atitudinea puterii comuniste, în general, față de funcționarea cultelor recunoscute se acutiza tot mai mult, după cum constatăm într-o notă a

⁶⁵ *Ibidem*, vol. 8, f. 195.

⁶⁶ *Ibidem*, vol. 10, f. 23.

⁶⁷ *Ibidem*, vol. 8, f. 10.

⁶⁸ *Ibidem*, vol. 10, ff. 19-19v.

⁶⁹ *Ibidem*, vol. 10, f. 37; George Enache, Adrian Nicolae Petcu, Ionuț Alexandru Tudorie, Paul Brusanowski, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist. Observații pe marginea capitolului dedicat cultelor din raportul final al cultelor al comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România*, în „Studii teologice”, an V, nr. 2, aprilie-iunie 2009, p. 92.

Securității, din august 1985, când Ion Cumpănașu era chemat la conducerea superioară de partid, unde i se puneau în vedere următoarele: „S-a indicat analiza situației actuale a clericilor ortodocși care fac parte din organizațiile religioase internaționale, precum și a celor ce se află de o perioadă îndelungată de timp la post în străinătate, pentru eventuala rotire a acestora”; „bisericele și mănăstirile cele mai valoroase ale cultului ortodox să fie închise pentru a fi transformate în muzee. Printre acestea au fost menționate biserica Colțea, mănăstirile Dealu și Viforâta din jud. Dâmbovița, mănăstirea Hurezi și altele; aprobarea construirii unor biserici în locul celor demolate, să fie lăsată în competența consiliilor populare, iar Departamentul cultelor să nu se mai implice în asemenea cazuri; preoții ortodocși, îndeosebi cei tineri, trebuie mai bine educați și formați; să se manifeste mai multă fermitate față de cei care săvârșesc abateri grave, au o comportare necorespunzătoare etc; să se organizeze cursuri de reciclare cu ei, sub conducerea Departamentului cultelor, punându-se accent pe determinarea lor de a lupta împotriva sectanților, să cunoască legislația în vigoare, să li se dea lecții de morală, etică și echitate; să se manifeste mai multă preocupare pentru pregătirea ghizilor de la mănăstiri, în scopul ca aceștia să prezinte vizitatorilor și momente din istoria patriei, nu numai aspecte religioase; să se interzică vânzarea locurilor de veci la cimitire, iar înmormântările să se facă în locuri de 7 ani și să se introducă practica incinerării; să se întreprindă măsuri pentru ca biserica romano-catolică să nu se extindă, iar în acest sens să se reducă numărul mirungerilor și catehizărilor; să se dovedească o mai mare preocupare față de învățământul teologic. Preoții să nu devină niște habotnici, ci să fie buni cetățeni și patrioți; să nu se mai permită ca unii tineri și tinere să se călugărească pentru a se stabili în mănăstiri și schituri; în ceea ce privește cultele neoprotestante, să se acționeze pentru limitarea activității lor. Clericii și credincioșii acestor culte să înțeleagă că statul nu intenționează să-i desființeze, dar trebuie să respecte cu strictețe normele de conviețuire și legile statului nostru. Să determinăm BOR să lupte pentru limitarea activității acestor culte neoprotestante”⁷⁰.

Ultimul aspect abordat în documentul de mai sus este cel al cultelor neoprotestante. Am văzut mai sus că, în anii '70, la nivelul Departamentului cultelor a existat concepția conform căreia trebuia permisă extinderea acestor comunități în scopul limitării activității Bisericii Ortodoxe Române. Un exemplu concret, al sprijinului oferit de autoritățile statului cultelor neoprotestante în detrimentul celor tradiționale, aflăm din nota datată 25 octombrie 1975, în care se precizează modul cum erau date autorizații de funcționare unor case de rugăciuni în apropierea unor unități industriale, precum „23 August” din București sau a unor școli, precum Facultatea de Medicină, „pentru a putea atrage cât mai mulți adepți din aceste medii”⁷¹. Aceasta în situația în care BOR sau Bisericii Romano-catolice li se interzicea ridicarea de lăcașuri de cult în noile cartiere urbane, și, cu foarte multe greutate, se aproba repararea celor vechi.

Totuși, începând cu anii '80, autoritățile comuniste au încercat tot mai mult să stopeze dezvoltarea cultelor neoprotestante pe considerentul că acestea pot provoca tulburări prin sprijinul permanent pe care îl primesc de la organizațiile religioase din Occident. O măsură în acest sens este aprobarea dată de Departamentul cultelor, cu

⁷⁰ ACNSAS, FD/București, dosar nr. 11195, vol. 3, ff. 92-93.

⁷¹ *Ibidem*, dosar nr. 11206, vol. 10, f. 211.

avizul Securității, la 12 noiembrie 1982, patriarhului Iustin Moiescu de a lansa o circulară către toate episcopiile din BOR, prin care se cerea preoților „să aibă o conduită corespunzătoare, să poarte uniformă și să efectueze catehizări cu credincioșii și copii acestora. [...] De asemenea, s-a indicat episcopilor ortodocși să selecteze preoți care să desfășoare activități misionare în zonele unde există concentrări de elemente sectante sau neoprotestante.

Întrucât conținutul circularei a fost interpretat în mod «eronat» de către unii clerici ortodocși, iar în mediul credincioșilor a circulat ideea că s-ar fi dat dispoziții să se introducă religia în școli și în unități militare, după numai circa două săptămâni, patriarhul Iustin Moiescu a fost nevoit să dispună retragerea circularei respective”. Cu toate acestea, după săvârșirea slujbei religioase preoții ortodocși țineau „o predică de explicare a principiilor doctrinei și de combatere a prozelitismului [sectar], la care participau credincioșii și copii acestora”⁷².

Criteriile de lucru cât mai dure dictate Departamentului de către partid motivau Securitatea să se implice tot mai mult în activitatea cultelor, de la numiri pe diferite posturi bisericești și până la alegerea unor conducători de cult. Orice alegere de episcop sau numire, potrivit legii, avea nevoie de aprobarea Departamentului, care la rândul lui, în virtutea relațiilor cutumiare dintre autorităților statului, avea nevoie de avizul Ministerului de Interne, recte Securitate. De pildă, în 1979, Sinodul BOR a hotărât înființarea postului de exarh, cu rang de mitropolit și cu rolul de reprezentant al patriarhului în fața tuturor bisericilor din lume. Sinodul BOR la nominalizat pentru acest post pe mitropolitul Nicolae Corneanu al Banatului, dar care nu și-a putut intra în rol până când nu a obținut numirea din partea Departamentului cultelor, care l-a rândul lui primise avizul Ministerului de Interne⁷³.

Un alt exemplu este cel din 1987, cu ocazia alegerii organelor de conducere din biserici (unitățile de bază), comunități (organele intermediare) și Uniunea cultului baptist din România. În scopul unei „bunei desfășurări” a acestor alegeri, Departamentul „a aprobat criteriile ce trebuiau îndeplinite de persoanele care vor fi alese, accentuând în principal pe calitățile lor de buni cetățeni ai R.S. România”. Astfel, cu sprijinul Ministerului de Interne, recte Securitatea, au fost alese persoane care nu erau semnalate „cu atitudini anarhice și contestare”⁷⁴.

Un alt instrument de control utilizat de Securitate în controlarea activității cultice din România a fost reprezentat de regimul relațiilor cu cetățenii străini, care era reglementat prin acte normative. Prin adresa Cancelariei CC al PCR către conducerea Departamentului Cultelor, datată 25 ianuarie 1986, se aducea la cunoștință că, „în vederea aplicării unitare a hotărârii Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, precum și al prevederilor Decretului nr. 408/1985 privind apărarea secretului de stat, respectarea normelor de stabilire a relațiilor cu străinii și a regulilor de protocol, se aprobase înființarea funcției de șef de protocol la minister și alte organe centrale”. Astfel, noua funcție era prevăzută în organigrama Departamentului cultelor, făcând excepție de la prevederile Decretului nr. 367/1980. În conformitate cu Decretul nr.

⁷² *Ibidem*, dosar nr. 11195, vol. 3, ff. 180-180v.

⁷³ *Ibidem*, vol. 1, f. 53-53v.

⁷⁴ *Ibidem*, vol. 4, f. 303.

408/1985, în această funcție a fost încadrat Dumitru Dan Costea, persoană desemnată de Departamentul Securității Statului⁷⁵. Acesta, periodic, întocmea rapoarte cu privire la „relațiile cu cetățeni străini din rândul cultelor”, prin care arăta audiențele și desfășurarea acestora de la Departamentul cultelor, potrivit legislației respective (Decretul nr. 408/1985, HCM nr. 18 și 19 și Legea nr. 23/1971), cât și întâlnirile cu unii reprezentanți ai cultelor din RSR⁷⁶. La întâlnirile pe care acesta le efectua, întocmea o „notă de convorbire” în care arăta locul, data, persoanele implicate și conținutul discuțiilor. Au fost și situații în care unii prelați aveau întâlniri cu oficiali ai unor ambasade sau ai unor organizații internaționale, fără ca șeful de protocol să afle conținutul discuțiilor. De pildă, la 29 aprilie 1989 Dan Dumitru Costea arăta cum episcopul vicar patriarhal Nifon Ploieșteanul se întâlnește cu ambasadorul Australiei la „o mănăstire din jurul Capitalei” și cu înaltul reprezentant al ONU pentru problemele refugiaților. La fel s-a întâmplat și după întâlnirea dintre patriarhul Teoctist și o delegație a UNESCO, la Patriarhia Română, în data de 21 aprilie același an⁷⁷.

Pentru stabilirea relațiilor cu străinii, cultele recunoscute aveau câte un responsabil de protocol pe eparhie avizat de Departamentul cultelor, după recomandarea dată de Securitate⁷⁸. Șeful de protocol din Departament, împreună cu un ofițer de la UM 0500, avea competența de a-i instrui pe clericii desemnați cum să respecte regulile de protocol și să-i controleze în relațiile pe care aceștia le aveau cu străinii⁷⁹. De asemenea, fiecare vizită a unor reprezentanți ai cultelor la diferite ambasade din București era raportată imediat la Securitate de șeful protocolului din Departamentul cultelor, după avizul președintelui Ion Cumpănașu⁸⁰.

De asemenea, periodic, Departamentul cultelor trebuia să vizeze, implicit cu acordul Securității, lista persoanelor din cultele recunoscute care puteau primi literatură religioasă de factură străină, în principiu fiind autorizați șefii cultelor, mitropoliții, episcopii și rectorii institutelor teologice. Această listă trebuia trimisă la Ministerul Transporturilor și telecomunicațiilor, care urma să onoreze distribuția publicațiilor către destinatarii autorizați⁸¹.

Acest control excesiv al relațiilor dintre reprezentanții cultici și oficialii străini era „motivată” de Securitate de încercările unor reprezentanți ai unor ambasade sau organizații internaționale să creeze stări de spirit defavorabile în mijlocul unor comunități religioase, potrivit planului de căutare a informațiilor pe anul 1988: „Acțiunile și interesul tot mai accentuat al serviciilor de spionaj străine, cercurilor și organizațiilor religioase din exterior care, prin diplomați (americani, austrieci, francezi etc.) acreditați la București, emisari trimiși sub diferite acoperiri și personalități politice ce și-au intensificat contactele cu Patriarhul și alți ierarhi ortodocși în vederea creării

⁷⁵ *Ibidem*, dosar nr. 11206, vol. 8, f. 7.

⁷⁶ *Ibidem*, ff. 187-189.

⁷⁷ *Ibidem*, vol. 12, ff. 109v-110.

⁷⁸ *Ibidem*, vol. 8, ff. 329-333.

⁷⁹ *Ibidem*, ff. 220-222, 225-246v.

⁸⁰ *Ibidem*, ff. 304-307, 312-313. Aici precizăm că cel care selecționa reprezentanții din partea Departamentului cultelor și ai Bisericilor invitați de ambasade sau delegațiile străine era Ion Cumpănașu.

⁸¹ *Ibidem*, vol. 10, ff. 68-72.

unei «breșe» sau disidențe în rândul clerului superior, pentru a determina Sinodul Bisericii Ortodoxe Române să desfășoare activitate potrivnică intereselor statului nostru”. Astfel, „organele Securității au acționat în mediul Patriarhiei Române, al centrelor eparhiale și administrativ-bisericești în general, mănăstiri și schituri, institute și seminarii teologice, eparhiile care funcționează în afara granițelor statului român, cât și slujitorilor lor”. De asemenea, se avea în vedere mediul „persoanelor cunoscute cu antecedente politice sau penale reacționare din rândul clerului ortodox și descendenții acestora, în special a foștilor conducători ai grupărilor disidente și anarhice religioase derivate din cultul ortodox”⁸². Cele vizate de Securitate se pare că erau justificate, după cum arată chiar fostul ambasador american în România, David B. Funderburk în memoriile sale: „Opoziția cea mai angajată și dărză poate veni din partea disidenților religioși. Oastea Domnului, aflată în clandestinitate, conștiința Bisericii Ortodoxe Române dominante, ai cărei capi oficiali au fost cooptați de statul comunist, contribuie la păstrarea vie a credinței strămoșilor și cei mai simbolici «Soljenițâni» (ca preotul ortodox Gheorghe Calciu-Dumitreasa) păstrează viu spiritul neabătut al adevăraților credincioși”. Mijloace de atragere la dizidența religioasă erau fie răspândirea de literatură religioasă, fie invitarea la dineurile organizate de ambasadă în diferite ocazii, cum era cea de 4 iulie: „La o asemenea recepție puteam invita mai ușor un număr mare de preoți și pastori, scriitori și alte personalități culturale, împreună cu binecunoscuții oficiali, diplomați și angajați ai ambasadei. Mulți dintre cei care fuseseră hărțuiți de către guvern ne-au spus mai târziu că prezența lor la ambasadă i-a ajutat să capete o oarecare protecție, dacă nu chiar un statut superior în ochii autorităților. Astfel de prilejuri ne-au dat posibilitatea să ne întâlnim cu acești oameni curajoși”⁸³.

Totodată, în timpul contactelor cu reprezentanți ai cultelor, oficialii străini încercau să culegă și informații despre activitatea cultelor și dacă libertatea de credință este respectată în România. În contextul procesului de demolare care se desfășura în București și a controlului tot mai excesiv asupra cultelor, în noiembrie 1987, ambasadorul american Roger Kirk, aflat într-o vizită la mitropolitul Antonie Plămădeală, solicita detalii despre situația clerului ortodox și dacă se constată o renaștere religioasă, așa cum acest fenomen se înregistrează în lume; modul cum se face educația religioasă, numărul de candidați ce concurează la seminariile și institutele teologice, precum și activitatea desfășurată în mănăstiri; ce se cunoaște în legătură cu zvonurile care circulă despre o eventuală mutare, din București, a Patriarhiei BOR; dacă statul român controlează cultul ortodox în perioada alegerilor de deputați în Consiliile populare, din 15 noiembrie a.c.⁸⁴.

La fel s-a întâmplat și în cazul patriarhului Teoctist Arăpașu, față de care ambasadorii american și austriac de la București exercitau „acțiuni de tatonare a sa”, prin invitarea în diferite state occidentale, așa cum în perioada 1986-1987 s-a deplasat de cinci ori în exterior, față de perioada 1984-1985, când efectuase numai două călătorii. Pentru vizita din Austria din iunie 1987, însuși ambasadorul austriac s-a ocupat de

⁸² Idem, FD/Tulcea, dosar nr. 307, vol. 2, ff. 109-110 (cota SRI).

⁸³ David B. Funderburk, *Un ambasador american între Departamentul de stat și dictatura comunistă din România (1981-1985)*, Constanța, Editura Dacon, 1994, pp. 90, 106-107, 133.

⁸⁴ ACNSAS, FD/București, dosar nr. 11195, vol. 5, f. 29.

această deplasare a patriarhului. În cazul ambasadorului american, solicitarea lui Roger Kirk, din iunie 1988, de a-l vizita pe patriarhul Teoctist a fost aprobată de MAE numai după asigurarea unui „control informativ complet” la sediul Patriarhiei Române⁸⁵.

În acest context, adăugăm faptul că interesul oficialilor occidentali nu se manifesta numai față de ortodocși, ci și față de catolici, protestanți sau neoprotestanții recunoscuți. Astfel, de multe ori ambasadorul SUA la București, cum a fost David Funderburk, a manifestat interes susținut față de comunitatea baptistă din România, atât prin sprijin material, financiar, cât și moral. Reprezentanți americani vizitau comunitățile baptiste, case de rugăciuni, intervenind chiar în rezolvarea unor neajunsuri create de autoritățile române, care de multe ori acceptau aceste „imixtiuni”, numai pentru a primi clauza națiunii celei mai favorizate. Numai în perioada 1 ianuarie - 1 aprilie 1986, șeful de protocol din Departamentul cultelor înregistra 27 de vizite, convorbiri telefonice, contacte în general ale oficialilor ambasadei sau cetățeni americani cu reprezentanți ai cultelor recunoscute, în special baptist⁸⁶.

Ierarhia ortodoxă în conflict cu Departamentul cultelor. Securitatea „supraveghează”

În vremea conducerii lui Ion Roșianu la Departamentul cultelor relațiile cu reprezentanții cultelor nu au fost atât de bune. De aceea, lipsa unor puncte de vedere comune pe diverse probleme sau a abilității în relația dintre cele două părți au condus la conflicte cu repercusiuni grave pentru activitatea cultelor recunoscute.

Un caz care a afectat profund situația Bisericii Ortodoxe Române a fost cel al mitropolitului Nicolae Mladin al Ardealului⁸⁷, extrem de controversat în stadiul actual al cercetărilor. În dosarele pe care le-am studiat am găsit totuși câteva referiri ilustrative pentru lămurirea acestui caz. În nota informativă a unei surse din Departamentul cultelor se spunea: „În lumea ortodoxă se comentează cu amărăciune și cu multă ironie amestecul soției președintelui Departamentului în lumea cultelor, pretențiile absurde pe care le are și mai ales dese incidente pe care le provoacă iritând pe ierarhi. Exemplu: în seara zilei de 14-15 august [1978] soția președintelui, însoțită de alte persoane, a sosit la mănăstirea Sâmbăta de Sus. A intrat în reședința mitropolitului Nicolae Mladin dorind să locuiască ea acolo, deși în reședință se afla mitropolitul Mladin, fapt care a dat naștere la un schimb de cuvinte nu prea amabile între cei doi. A fost nevoie ca a doua zi președintele Departamentului să meargă personal la Sâmbăta și apoi la Sibiu (cu mașina instituției!), pentru a-l împăca pe mitropolit”⁸⁸.

După acest incident, mitropolitul Nicolae Mladin al Ardealului a fost scos din scaun. În mediul teologic ortodox se spune că acesta nu mai reținea ușor, era ajutat în redactarea unor cuvântări și pastorale, avea ieșiri necontrolate, atât în actul de conducere al Mitropoliei, cât mai ales în timpul serviciilor liturgice. Însă, această situație

⁸⁵ *Ibidem*, ff. 197-199.

⁸⁶ *Ibidem*, dosar nr. 11206, vol. 12, ff. 348-357. Evident că numărul contactelor a fost mai mare, deoarece șeful de protocol, după cum am văzut, nu putea ține întreaga evidență a acestor activități.

⁸⁷ Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altădată*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 2002, pp. 640-653.

⁸⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 3, f. 45.

se datora, în mare parte, presiunilor la care fusese supus din partea unor clerici, fideli Securității, care îl înconjurau în aparatul administrativ mitropolitan. La aceasta s-a adăugat dorința lui Ion Roșianu de a-l scoate din episcopat în mod definitiv. Iar pentru acest gest avea nevoie de motive solide. Potrivit unei note întocmite de Securitate, aflăm că președintele Departamentului cultelor „a sugerat” unor clerici să-l reclame pe mitropolit de incapacitate pentru funcția pe care o ocupa. Astfel, au existat toate motivele pentru inițierea unei anchete desfășurată de o comisie formată din clerici ortodocși și funcționari din Departamentul cultelor, pentru care patriarhul Iustin Moiescu nu a fost de acord. Însuși patriarhul Iustin, potrivit unei rezoluții a generalului Aron Bordea, s-ar fi opus scoaterii din scaun a lui Nicolae Mladin, în schimb venind cu soluția numirii unui vicar mitropolitan care să administreze problemele eparhiale⁸⁹.

O anchetă asemănătoare s-a declanșat și împotriva episcopilor Emilian Birdaș al Alba Iuliei și Visarion Aștileanu al Aradului, însă fără urmări administrative. În cazul mitropolitului Mladin, comisia de anchetă „a sugerat” Sf. Sinod al BOR un concediu de un an de zile pentru refacerea sănătății, începând cu data de 16 iulie 1980. La conducerea mitropoliei problemele au fost gestionate de mitropolitul Teoctist al Moldovei, ajutat de noul vicar mitropolitan Lucian Florea.

După expirarea acestui termen, patriarhul Iustin l-a întrebat pe Ion Roșianu care este concluzia la acest caz, la președintele Departamentului a transferat întreaga responsabilitate pe seama Bisericii. În toată această problemă, dincolo de situația incertă impusă Bisericii de către Departamentul cultelor, pentru Securitate era în discuție atitudinea lui Ion Roșianu, cel care lansase zvonul că cei vinovați pentru toate acestea sunt informatori ai Securității, „care fuseseră instruiți într-o manieră de a crea greutăți bunului mers al activității Mitropoliei”. La fel de grav, dar în ochii responsabililor din BOR, se considera refuzul lui Roșianu de a accepta apărarea episcopilor învinovați⁹⁰. Astfel, s-a ajuns la situația nefericită ca, în data de 1 august 1981, „din motive de sănătate”, Nicolae Mladin să fie scos din scaunul mitropolitan de la Sibiu, retrăgându-se la mănăstirea Sâmbăta.

Față de acest comportament, „însuși patriarhul Iustin Moiescu și-a schimbat optica față de Departamentul cultelor și conducerea acestuia care, spre deosebire de trecut, lasă lucrurile în voia lor, nu-i sugerează cum să acționeze, nu își exprimă o decizie clară în multe probleme, iar pe de altă parte intervine în fapte minore sau care nu sunt de competența acestei instituții”, conform unui raport al Securității⁹¹.

Totuși, relațiile dintre ierarhia ortodoxă și Departamentul cultelor erau încordate anterior acestei probleme. Potrivit unei sinteze, din 20 august 1979, întocmită de colonelul Ion Banciu, după notele informative furnizate de sursele „Ion Popescu”, „Apostol” și „Someșan Radu”, aflăm: „Relațiile dintre Departamentul cultelor și Biserica Ortodoxă Română s-au deteriorat în ultimul timp, iar patriarhul Iustin Moiescu a ieșit în dispută publică în Sinodul recent cu conducerea Departamentului cultelor.

⁸⁹ Idem, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 8, ff. 215-215v.

⁹⁰ *Ibidem*, ff. 205-206.

⁹¹ *Ibidem*, vol. 10, f. 140.

Astfel, în timp ce conducerea Departamentului cultelor îi reproșa patriarhului că nu a întreprins măsuri concrete pentru crearea unei parohii în Suedia, acesta, revoltat, a respins acuzația și a criticat el vehement Departamentul cultelor pe motiv că nu este la curent cu acțiunile externe ale Bisericii Ortodoxe Române⁹².

În momentul când conducerea Departamentului cultelor a anunțat că, pentru anul de învățământ 1979/1980, la Institutele de teologie locurile s-au redus cu o sută și, după ce s-a consultat cu Ministerul Educației și Învățământului, [patriarhul, n.n.] a adus din nou critici deschise conducerii Departamentului cultelor care a dispus singură această măsură.

Patriarhul Iustin Moiescu s-a manifestat nemulțumit și din cauza faptului că Departamentul cultelor i-a redus planul editorial în proporție de 90%, iar tirajele la unele tipărituri de la 10.000 ex. la circa 3000-3500 ex.

Înainte de Sinod, episcopul Vasile Coman de la Oradea, aflându-se la Departamentul cultelor, a fost atenționat în public pe motive neîntemeiate, fapt ce a făcut ca acesta să afirme, tot în public: «Nu voi mai călca niciodată în Departamentul cultelor».

Sursa «Apostol» a mai precizat că în rândul membrilor Sinodului s-a produs și se dezvoltă o opinie defavorabilă conlucrării cu Departamentul cultelor. În cercul său intim, însuși patriarhul se manifestă nemulțumit și «se plânge» că Departamentul cultelor, conducerea sa, nu colaborează cu el, nu se consultă și nu discută problemele înainte ca ele să fie puse în dezbateră Sinodului. Pornind de la toate aspectele menționate, patriarhul Iustin Moiescu spunea adesea că are impresia că «se schimbă politica statului față de culte».

[...] În sens negativ sunt interpretate, din inițiativa Departamentului cultelor, organizarea la București, în zilele de 28-29 noiembrie 1978, a unei întâlniri interconfesionale găzduite de Institutul teologic ortodox. Unii ierarhi ortodocși au fost anunțați direct de către președintele Departamentului cultelor pentru a participa la momentul respectiv, ceea ce a produs dezamăgire patriarhului, întrucât nu a fost consultat la timp.

Un fapt de natură asemănătoare a avut loc la 16 aprilie 1979 când, deși președintele Departamentului cultelor a fost invitat din timp să participe la deschiderea și lucrările Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, a venit după o oră și jumătate de la începerea lucrărilor. Patriarhul Iustin Moiescu a fost surprins de această situație și a făcut remarcă că în cei 25 de ani de patriarhat în RSR este pentru prima dată când președintele Departamentului nu este prezent la deschiderea Sinodului. Îngrijorarea

⁹² În perioada 1971-1979, Patriarhia Română l-a detașat pe preotul profesor Alexandru Ciurea la parohia ortodoxă română din Stockholm, Suedia. În această calitate, a înființat și a organizat trei parohii (Stockholm, Göteborg și Malmö), cu 10 filiale, în Suedia, Finlanda, Norvegia și Danemarca. De asemenea, a înființat un Institut de studii românești, o bibliotecă românească și revista „Candela”, de apariția căreia s-a îngrijit între 1973-1978. Pentru activitatea sa, preotul Ciurea a fost decorat de regele Suediei cu ordinul „Steaua polară”, clasa I, în grad de cavaler, iar de Biserica ortodoxă finlandeză cu ordinul „Mielul sfânt”, în grad de comandor (Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ed. a II-a, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 107-108).

patriarhului a devenit și mai sensibilă când a aflat că președintele Departamentului cultelor a refuzat să participe la masa de prânz, la care fusese invitat.

Exprimându-și continua îngrijorare și nemulțumire față de conduita președintelui Departamentului cultelor, patriarhul Iustin Moiescu a spus că dacă va mai continua în acest mod se va duce la conducerea superioară și îl va reclama.

[...] Lipsa de intervenție și de decizie a departamentului s-a făcut simțită și în ce privește luarea unor hotărâri în legătură cu episcopul Valerian Trifa din SUA. Cu toate că, în anul 1978, a trimis o scrisoare patriarhului Iustin Moiescu prin care lăsa să se înțeleagă că este dispus să primească preoți din țară pentru a putea salva astfel situația critică a unor parohii, acesta [Ion Roșianu, n.n.] nu a fost convins să considere oportună cererea respectivă și că este, în orice caz, în avantajul statului nostru.

De asemenea, în luna martie 1979, Departamentul cultelor a recurs la o formulă, mai mult de compromis decât avantajoasă, în sensul că l-a convins pe patriarh să trimită o scrisoare mitropolitului Teodosie, șeful Bisericii ortodoxe americane autocefale prin care i se sugerează să nu-i facă greutatea lui Viorel Trifa de a reveni sub jurisdicția Patriarhiei de la București, în schimbul căreia acesta ar recunoaște independența Bisericii ortodoxe americane autocefale. Totodată, s-a hotărât ca o copie a scrisorii respective să-i fie trimisă și arhiepiscopului Victorin Ursache, pentru a lua la cunoștință.

Până la 25 aprilie a.c., când delegația BOR condusă de patriarhul Iustin Moiescu a plecat în SUA, Departamentul cultelor nu a comunicat avizul său ca patriarhul să-i răspundă în timp lui Trifa Viorel că acceptă invitația ce i-a fost avansată de a-i face o vizită.

[...] Aceste aspecte pot fi speculate în defavoarea politicii țării noastre, se arată în nota Securității, de cercurile reacționare din străinătate și de persoane cu influență în rândul opiniei publice internaționale⁹³.

În problema învățământului teologic, Departamentul cultelor viza chiar un control mai riguros asupra „formării politice” a viitorilor preoți, ordin care probabil venea de la Securitate. De altfel, la 21 decembrie 1981, într-o discuție a ofițerilor Ioan Banciu și Aron Bordea cu președintele Ion Roșianu, se cerea luarea de măsuri care „să sensibilizeze conducerea Bisericii Ortodoxe Române pentru exercitarea unui control mai riguros asupra desfășurării procesului de învățământ teologic, să se ridice calitatea procesului de instruire și educație cetățenească a seminariștilor și studenților. [...] Prin posibilitățile de care dispune, Departamentul cultelor va asigura cazarea în internate a tuturor studenților și elevilor, mergând până la a se construi clădirile necesare”. De asemenea, se mai preciza că Departamentul cultelor se va ocupa de problema catehizării copiilor, care „în ultimul timp cunoaște o recrudescență, o virulență aproape fără precedent”⁹⁴.

⁹³ ACNSAS, fond FD/București, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 134-140. Sursa „Apostol” mai afirmă că Departamentul cultelor face „administrație și nu politică de culte” (*Ibidem*, f. 156v). Tot lui Roșianu i se imputa faptul că a blocat „orice aprobare de construcție sau reparație a lăcașurilor de cult”, deoarece era nevoie urgentă de astfel de lucrări după cutremurul din 4 martie 1977 (*Ibidem*, f. 232).

⁹⁴ *Ibidem*, vol. 8, ff. 206-206v.

În ceea ce privește problema bisericească din America, din 1950 aceasta a reprezentat o constantă pentru Patriarhia Română care își revendica, pe motive bine întemeiate, jurisdicția administrativ-canonică asupra comunităților de români ortodocși. Însă, autoritățile statului erau interesate să dețină controlul și să le manipuleze în favoarea regimului de la București. Iar acest lucru se considera că se poate face numai prin aducerea acestora sub ascultarea canonică a Patriarhiei Române.

Încercările patriarhului Iustin, din 1979, de mediere cu Biserica Ortodoxă Americană (OCA) recunoscută de Patriarhiile Moscovei și Bulgariei au fost sortite eșecului. Însă, acest lucru se datora în special recunoașterii autocefaliei Bisericii rusești din America de către Patriarhia Moscovei (1970) și integrarea Episcopiei de la Vatra în noua entitate ortodoxă americană. Astfel, vrând/nevrând Patriarhia Română se afla în comuniune euharistică cu aceasta.

Cu toate acestea, Patriarhia Română nu a abdicat de la planul său de recuperare a comunităților ortodoxe românești din America, pe calea dialogului, mai ales în timpul întâlnirilor unor ierarhi români cu reprezentanții comunităților românești vizate, dar și cu episcopul Valerian Trifa. Paralel, autoritățile statului au început o campanie de presă pentru compromiterea episcopului Valerian de la Vatra, în care îi erau reliefate, de multe ori exagerat, activitatea politică din tinerețe depusă în Mișcarea legionară. Acutizarea situației sale, l-a determinat pe episcopul Valerian ca în 1984 să emigreze în Portugalia, unde a decedat.

În acest context, în ședința Sf. Sinod al BOR, din 18 iunie 1984, s-a discutat din nou problema americană. Episcopia necanonică avea în subordine 34 parohii în SUA, iar în Canada 12 parohii, pe când cea care asculta de București avea doar 14 parohii din SUA și 19 în Canada. Față de această situație, Sinodul a hotărât ca până la data de 28 iunie să fie trimisă o delegație în frunte cu mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului, în calitate de exarh al BOR pentru credincioșii ortodocși români din SUA și Canada. Mitropolitul sibian era împuternicit să-l contacteze pe mitropolitul Teodosie pentru a-i reafirma „dreptul său legitim [al BOR, n.n.] de jurisdicție canonică asupra acestei eparhii, fapt ce va fi făcut public, în mod oficial, tuturor bisericilor ortodoxe din lume, inclusiv opiniei publice din SUA și Canada”; în al doilea rând, Plămădeală urma să contacteze preoți și consilii parohiale din eparhia lui Trifa, „pe care să-i sensibilizeze în legătură cu riscul de a fi conduși de acum înainte de un mitropolit străin de neamul românesc, în cazul că nu vor lua atitudine și nu vor accepta jurisdicția Patriarhiei române”. În al treilea rând, pentru o mai bună administrare a problemelor spirituale, ierarhul ardelean era împuternicit să meargă în Canada, pentru a contacta „preoți și consilii parohiale din cadrul celor două eparhii, împreună cu arhiepiscopul Victorin, să constituie, în conformitate cu legile canadiene, Episcopia ortodoxă română din Canada, pe care să o înregistreze cu statut juridic la autoritățile competente”. Nu în ultimul rând, delegația BOR trebuia să participe la congresul ortodocșilor români din SUA și Canada, care urma să se desfășoare la 21 iulie și să-l contacteze pe Valerian Trifa, prin care să-i aducă la cunoștință cum acțiunile sale „au produs dezbinare în rândul emigrației române” și că eparhia pe care a condus-o urmează să fie preluată în mod direct de către

un ierarh rus, ceea ce constituie un act îndreptat împotriva țării sale de origine și a BOR⁹⁵.

Preocupările constante ale Sinodului de la București pentru comunitățile românești ortodoxe din SUA și Canada, nu de puține ori, erau văzute ca imixțiuni ale regimului politic de la București, după cum uneori considera chiar arhiepiscopul Victorin Ursache, titularul eparhiei ortodoxe române din America care asculta de Patriarhia română. El invoca autonomia statutară în funcționarea eparhiei pe care o conducea și manifesta opoziție față de proiectele inoportune, de pildă, atunci când autoritățile statului român aprobaseră înființarea unei parohii numai în fosta clădire a ambasadei de la Ottawa⁹⁶.

O altă problemă externă a Bisericii Ortodoxe Române și pe care statul încerca să și-o aroge, a fost cea a bisericii de la Paris. Potrivit unui document întocmit de Departamentul Securității Statului, datat 5 aprilie 1979, aflăm cum, în urma anchetei privind pe „trădătorul” Mihai Pacepa, se obținuse următoarele informații despre încercările statului român de intrare în posesie asupra bisericii de pe str. Jean de Beauvais: „Col. Popescu Ion (în prezent ofițer deplin conspirat în cadrul Departamentului cultelor), pe timpul cât s-a aflat la post, în Franța, a participat la acțiuni inițiate și executate de fosta UM 0920 (DGIE), care au dus la deconspirarea calității sale de ofițer de securitate.

Astfel, în calitate de consul la Ambasada României din Franța, col. Popescu Ion s-a ocupat de soluționarea problemei Bisericii Ortodoxe Române din Paris, respectiv scoaterea acesteia de sub influența și controlul legionarilor și trecerea ei sub jurisdicția Patriarhiei Române.

Întrucât încercările făcute de către ambasadorul țării noastre la Paris și col. Popescu Ion de a soluționa această problemă pe calea unor contacte directe cu episcopul Teofil Ionescu și preotul Vasile Boldeanu nu au dus la rezultatele așteptate, s-a hotărât întreprinderea unor măsuri de demascare a participării legionarului Vasile Boldeanu la masacrele comise în țara noastră de către legionari, în anul 1941, scontându-se că, pe baza materialelor furnizate cu prilejul demascării, acesta va fi condamnat, de către organele franceze, pentru crimele comise.

Dosarele cuprinzând materialele demascatoare și declarații ale unor martori cu privire la faptele comise de Vasile Boldeanu, primite din centrala DGIE, au fost transmise la președinția Franței, Senatul francez, Ministerul de Interne al Franței, Liga internațională contra rasismului și antisemitismului, precum și la publicația acestei organizații «Le droit de vivre» (Dreptul la viață).

Concomitent, au fost publicate în presa franceză mai multe articole în care, de asemenea, era «demascată» activitatea legionarului Vasile Boldeanu și chiar întreprinse unele acțiuni de ocupare cu forța a bisericii ortodoxe române din Paris, cu ajutorul câtorva emigranți români.

Întrucât datele primite din țară (din centrala DGIE), pe baza cărora au fost întreprinse aceste acțiuni, nu erau verificate în totalitate, iar o bună parte din persoanele folosite pentru demascarea lui Vasile Boldeanu erau agenți ai poliției franceze, și de

⁹⁵ *Ibidem*, dosar nr. 11195, vol. 3, ff. 312-312v.

⁹⁶ *Ibidem*, vol. 5, f. 5.

această dată a fost ratată soluționarea problemei bisericii ortodoxe române din Paris. Mai mult chiar, ca urmare a neargumentării prin probe incontestabile care să dovedească participarea lui Vasile Boldeanu la faptele de care este acuzat, nu numai că acțiunea judecătorească împotriva acestuia a fost clasată, dar a fost acționat în judecată directorul ziarului în care au fost publicate articolele împotriva lui Vasile Boldeanu, iar atunci când acesta, precum și alte persoane implicate, pentru că se situaseră pe poziția de a sprijini statul nostru, au cerut organelor noastre argumente pentru ca, la rândul lor, să se poată apăra în instanță, li s-au făcut doar promisiuni, în fapt aceștia fiind puși în situația de a se descurca singuri.

Similar s-au petrecut lucrurile și în cazul publicării, în Franța, cu sprijinul unui emigrant originar din România, a lucrării «Garda de fier», redactată de col. Popescu Ion, în care erau demascate masacrele comise de legionari în timpul rebeliunii din anul 1941. Ca urmare a unor inexactități din această carte, editorul a fost acționat în judecată, solicitându-i-se, de către organele de poliție, să precizeze sursa informațiilor respective, precum și despăgubiri pentru persoana lezată (un fost legionar din țara noastră care, la data respectivă, era ziarist și se afla în Franța). Și în acest caz cererile editorului prin care solicita ambasadei noastre din Franța argumente pentru a se putea apăra, au rămas fără rezultat, deși acesta amenința că va divulga organelor de poliție pe autorul cărții. Atât acest incident, cât și altele de același fel au făcut ca [sic!] col. Popescu Ion să fie deconspirat față de organele franceze. De altfel, despre calitatea de ofițer de securitate a col. Popescu Ion au apărut știri în presa franceză, atât pe timpul cât s-a aflat la post, la Paris, cât și după numirea sa la Departamentul Cultelor.

În acest situații, atât ambasadorul țării noastre la Paris, cât și col. Popescu Ion, neținând seama de starea reală de fapte, au acționat necorespunzător, ceea ce a adus – pe lângă eșecul în soluționarea problemei bisericii ortodoxe române din Paris – grave prejudicii prestigiului statului nostru, a determinat intensificarea unor acțiuni dușmănoase ale emigrației reacționare din Franța împotriva României, precum și sporirea preocupărilor poliției și serviciilor franceze de informații și contrainformații față de cadrele ambasadei țării noastre aflate la post în Paris⁹⁷.

În documentul de mai sus putem constata ce metode folosea Securitatea pentru rezolvarea unor probleme cu care statul român se confrunta în Franța, după cum se întâmpla și în America. Încercările colonelului Ion Popescu de contactare și influențare pozitivă a arhiepiscopului Teofil Ionescu și a preotului Vasile Boldeanu în vederea preluării bisericii românești din capitala franceză au fost sortite eșecului. În această situație, același ofițer a trecut la aplicarea unui amplu plan de compromitere a preotului Boldeanu în presa franceză, ca un legionar care în timpul rebeliunii ar fi dus o campanie de persecutare a evreilor, fiind astfel constituite premisele unei condamnării sale de către justiția franceză.

Totuși, în contextul derulării acestui proces, dar și al relațiilor româno-franceze care păreau cordiale, DIE a considerat că este momentul ca problema bisericii de la Paris să fie abordată pe cale diplomatică. S-a considerat că anul 1977 este „conjunctura politică” favorabilă pentru „acțiuni de influențare a unor personalități și a guvernului francez de a întreprinde măsuri concrete”. Jacques Chirac (simpatizant socialist în

⁹⁷ *Idem*, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 3, ff. 298-299.

tinerețe), care ajunsese primar al Parisului (1977), împreună cu Billaut, consilier pentru probleme de culte, dorea rezolvarea acestei probleme. Al doilea aspect era legat de numirea ca ambasador la Paris a lui Corneliu Mănescu (1977), care se afla în relații bune cu autoritățile franceze. În această conjunctură, conducerea DIE a elaborat un plan de măsuri, care în principal prevedea ca această problemă să-i fie ridicată în discuție primarului Parisului de către ambasadorul Mănescu. Același ambasador trebuia să se întâlnească cu preotul Vasile Boldeanu, pe teren neutru, adică la invitația lui Chirac, în vederea unui dialog constructiv. Tot la Chirac urma să ajungă în vizită patriarhul Iustin Moiescu și Antonie Plămădeală, episcop-vicar patriarhal.

Ambasadorul Mănescu a avut trei întâlniri cu preotul Vasile Boldeanu, în care acesta din urmă s-a limitat la enumerarea „gretăților și necazurilor” care i-au fost făcute prin procesele intentate. Sosirea lui Antonie Plămădeală în capitala franceză a prilejuit alte întâlniri preotului Vasile Boldeanu, căruia i s-a arătat politica noului patriarh al BOR față de comunitățile de români aflate în emigrație. Acesta a replicat că „este bine să purtăm un dialog frățesc, dar mai trebuie să treacă timp, pentru a se șterge vechile disensiuni create în emigrație”. Potrivit aceluiași document al Securității, aflăm că această poziție era cea a românilor emigrați în Occident de mai multă vreme. De asemenea, cu ocazia vizitei prim-ministrului Manea Mănescu în Franța (14-17 decembrie 1976), se încercase stabilirea unei discuții pe această temă cu Chirac, care la vremea aceea era chiar prim-ministru, însă acesta nu fusese disponibil din cauza campaniei electorale în care se afla.

După vizita episcopului-vicar Antonie, primarul Parisului l-a invitat chiar pe patriarhul Iustin Moiescu, ocazie în care pentru autoritățile române se vedea oportunitatea rezolvării problemei bisericii din Jean de Beauvais. Însă, relațiile încordate dintre patriarh și Ion Roșianu, au determinat nepunerea în aplicare acestui proiect, mai ales că, potrivit documentelor Securității, un reprezentant al Patriarhiei ar fi spus: „Faceți voi ce este necesar, căci știți mai bine ca noi, voi colaborați direct cu ambasadorul din Paris”.

Astfel, problema a rămas închisă. Cunoscând încercările eșuate ale autorităților române, preotul Boldeanu a convocat comitetul parohial care a întocmit un memoriu către ambasada RSR de la Paris, prin care descria pe larg toate disputele asupra bisericii românești⁹⁸.

Dacă pe cale diplomatică inițiativa a înregistrat un eșec, l-a fel s-a întâmplat și în cazul procesului. Mai mult, colonelul Ion Popescu se deconspirase în activitățile sale informative, astfel încât tot Parisul știa că nu este diplomat. Demersul ofițerului Popescu a eșuat, atât dintr-o nepregătire contrainformativă a problemei, cât și a unor acțiuni preventive desfășurate de serviciile secrete franceze. Popescu, în calitate sa de consul și ofițer acoperit, a fost descoperit în presa franceză și expulzat din Franța, iar inițiativa serviciilor secrete române au eșuat lamentabil⁹⁹.

Paralel cu luarea acestor măsuri, autoritățile române aveau în vedere încheierea vacanței prea lungi de la Arhiepiscopia ortodoxă română pentru Europa centrală și occidentală, cu sediul la Paris, după decesul arhiepiscopului Teofil Ionescu (9 mai 1975). Într-un document al Securității, de această situație erau arătați ca responsabili Patriarhia

⁹⁸ *Ibidem*, vol. 14, ff. 266-267v.

⁹⁹ Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 187-188.

Română și Departamentul cultelor. Mai mult, situația de la centrul eparhial din Paris se agravase atunci când episcopul-vicar Lucian Florea a refuzat să mai rămână în post, solicitând întoarcerea în țară (iulie 1980). Oficial se afirma că acesta se retrăsese din „motive de boală”, însă, potrivit unor documente ale Securității, aflăm că acesta „și-a prezentat demisia patriarhului Iustin Moiescu, solicitând să fie chemat în țară întrucât nu mai poate acționa în nici un fel”¹⁰⁰.

Trecerea unei perioade de timp fără a fi numit un arhiepiscop ortodox român în capitala franceză era speculată de Vasile Boldeanu și colonia românească din Paris. Deși, după 1975 „s-au ivit unele momente favorabile dialogului în legătură cu o eventuală revenire sub jurisdicția BOR”, principalul vinovat era indicat, din nou, Departamentul cultelor, deoarece trata „cu multă indiferență” această situație.

Pentru rezolvarea situației, la 10 mai 1980, Direcția Informații Interne din Securitate își dădea avizul pozitiv pentru cei doi candidați propuși de Departamentul cultelor pentru conducerea Arhiepiscopiei ortodoxe române de la Paris, anume Epifanie Norocel, episcop-vicar la Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos și Adrian Hrițcu, episcop-vicar la Mitropolia din Iași, patriarhul Iustin Moiescu preferându-l pe ultimul, pe motiv că are „experiență în relațiile occidentale”, spre deosebire de primul care „și-a făcut studiile teologice în URSS”¹⁰¹. Autoritățile statului au acceptat alegerea episcopului Adrian Hrițcu, mai întâi în calitate de vicar la Arhiepiscopia din Paris la 16 noiembrie 1980, apoi, doi ani mai târziu, ca arhiepiscop titular.

Cu toate relațiile bune care existau între România și Franța și cu intervențiile ambasadorului Corneliu Mănescu, autoritățile franceze au preferat păstrarea situației în favoarea exilaților de la biserica românească pariziană. Poziția statului francez se datora, probabil, și ca o contrapondere față de închiderea în 1957 a capelei franceze de la București de către autoritățile române. Problema preluării bisericii românești din Paris a persistat până după 1990.

BOR, Securitatea, Departamentul cultelor și Muntele Athos

O altă problemă acută pentru Biserica Ortodoxă Română a fost cea a trimerii de călugări și ajutoare către bătrânii monahi români de la muntele Athos. Statutul acestui spațiu panortodox monahal se schimbase substanțial după 1945, când statul grec exercita deplina suveranitate asupra acestuia și când mănăstirile cunoșteau cea mai scăzută rată demografică¹⁰². La acestea se adăugau, după 1965, manifestările de răzvrătire a unor mănăstiri athonite față de Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, care era acuzată de conslujire cu Biserica Catolică. În perioada 1971-1974, Athosul a fost de tulburat nesupunerea unor călugări care nu acceptau deloc ca patriarhul ecumenic să țină rugăciuni împreună cu papa, fapt pentru care Fanarul a cerut chiar utilizarea forțelor de ordine grecești pentru expulzarea rebelilor. În acest context, unele state ortodoxe din lagărul socialist au profitat prin încercarea de preluare a controlului

¹⁰⁰ Idem, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 137v-138.

¹⁰¹ *Ibidem*, dosar nr. 11195, vol. 1, f. 54; *Idem*, dosar nr. 11206, vol. 8, ff. 351, 356. De precizat că Adrian Hrițcu fusese episcop-vicar în vremea păstoririi lui Iustin Moiescu ca mitropolit al Moldovei și Sucevei.

¹⁰² „Ortodoxia”, an IV (1952), nr. 1, p. 41, 61-62.

asupra unor mănăstiri, ca de exemplu Hilandar de către sârbi, Zografou de către bulgari sau Russikon de către ruși. În cazul călugărilor români situația a fost complet diferită.

Într-un număr din 1970 al revistei oficiale a Patriarhiei Române, „Biserica Ortodoxă Română”, se arăta că în muntele Athos sunt „așezări monahale românești” aflate sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, dar care păstrează legătura cu Patriarhia Română și că acestea sunt locuite de „monahi vârstnici care au cerut să li să trimită din țară călugări tineri care să continue tradițiile ortodoxe românești la Sfântul Munte”. Se mai arăta că în Athos viețuiesc „circa 50 călugări români”, din care 13 erau la schitul Prodromul, 8 la schitul Lacu, iar ceilalți răspândiți la diferite mănăstiri, chilii și colibe. Știrea se finaliza cu precizarea că Patriarhia Română depune eforturi pentru „organizarea unui schit românesc sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române”, iar, „până atunci, continuă să trimită la Sfântul Munte Athos ajutoare materiale și cărți și alte obiecte de cult pentru monahii ortodocși care viețuiesc acolo”¹⁰³.

Știrea de mai sus este interesantă prin conținut. Patriarhia nu ezita să-și manifeste interesul pentru perpetuarea monahismului românesc în Athos, prin trimiterea din țară de monahi tineri la așezămintele consacrate de ctitorii români, făcea o scurtă evidență a acestora, se arăta minimalizarea factorului românesc din Athos de către autoritățile grecești și demersurile pentru organizarea unui așezământ care să depindă de centrul spiritual românesc. Această din urmă idee nu era nouă, fiind lansată încă din perioada interbelică și față de care statul grec se opunea permanent. Apoi, perpetuarea elementului românesc în monahismul athonit după 1948 nu mai fusese posibilă. Însă, după vizita patriarhului Justinian din 23-29 iunie 1963 la solemnitățile mileniului athonit se redeschidea această problemă, mai ales în consfăturile care s-au ținut între reprezentanții Bisericilor ortodoxe. De altfel, patriarhul român a vizitat toate mănăstirile athonite, în special schiturile Prodromul și Lacu, dar și chilia Sf. Ipatie, informându-se la fața locului de starea acestora. Cu această ocazie, patriarhul a oferit un ajutor financiar de 300\$ călugărilor de la schitul Prodromul. La rândul lor, monahii români athoniți i-au cerut sprijinul material și financiar, mai ales că era primul patriarh român care venise în Athos¹⁰⁴. În timpul vizitei de la Atena din 1963, patriarhul Justinian a cerut reprezentanților statului grec facilitarea sprijinului românesc. Probabil că imediat după acest moment au fost trimise câteva ajutoare, după care acest lucru nu s-a mai făcut¹⁰⁵.

Totuși, despre ajutoarele românești la muntele Athos în perioada regimului comunist nu știm dacă acestea erau așa de multe după cum se prezenta în officiosul patriarhal. Documentele la care am avut acces nu spun nimic în acest sens, dar până la intervențiile ambasadorului român de la Atena, Ion Brad, se pare că statul român nu a prea permis trimiterea de ajutoare către Athos.

¹⁰³ „BOR”, an LXXXIII (1970), nr. 9-10, p. 1174.

¹⁰⁴ Cf. Ion Brad, *Avatarurile democrației. Din ciclul ambasador la Atena*, vol. 2, București, Editura Viitorul românesc, 2002, pp. 158, 385-386.

¹⁰⁵ „BOR”, an LXXXI (1963), nr. 11-12, p. 1239; Nicolae Mladin, *Însemnări de la sărbătorirea mileniului Sfântului Munte Athos*, în „Mitropolia Ardealului”, an VIII (1963), nr. 7-8, pp. 598-626. Din delegația BOR au făcut parte, alături de patriarhul Justinian, Firmilian Marin, mitropolitul Olteniei, Partenie Ciopron, episcopul Romanului și Hușilor, preoții profesori Ion G. Coman și Nicolae Mladin și diaconul Mihai Marinescu.

Ion Brad relatează în nenumărate rânduri cum, începând cu anul 1974, a depus eforturi pentru ca autoritățile civile elene să-și dea acordul pentru primirea de ajutoare din România. În această direcție l-a însărcinat pe consulul Leon Toader să se ocupe personal de întocmirea de rapoarte cu privire la situația monahilor români din Athos, cu necesitățile și soluțiile care trebuiau puse în practică. Pentru aprobările care trebuiau primite de la autoritățile elene, Brad s-a folosit de relațiile sale din mediile culturale și politice grecești. De altfel, el a făcut chiar o vizită la mănăstirile athonite, schiturile și chiliile românești din acest spațiu monahal. În rapoartele sale diplomatice trimise către centrala MAE nu ezita să invoce că, în 1973, Bulgaria trimisese 16 călugări, Iugoslavia, 20, iar URSS, doi în vederea perpetuării vieții monahale în Athos. Pentru succesul demersului pe care îl inițiasse, Brad se justifica în folosul conservării „a numeroase valori spirituale, arhivistice și muzeistice românești”. Însă, pe lângă acordul autorităților civile era nevoie și de cel al Patriarhiei de Constantinopol, autoritatea administrativ-canonică de care depindeau mănăstirile athonite și căreia trebuia să se adreseze Patriarhia Română. Apoi, ca Patriarhia Română să facă acest gest avea nevoie de acordul Departamentului cultelor¹⁰⁶.

Tot în calitatea sa de ambasador, Brad a insistat permanent în această direcție, mai ales că, de la începutul anilor '70, exista o deschidere mare în schimburile culturale între statul român și cel grec. De pildă, între 1974-1976, Brad susținea realizarea unui film documentar istoric despre muntele Athos și Grecia în general, sub egida Asociației internaționale de studii sud-est europene (AIESEE), condusă de academicianul Emil Condurachi. Relațiile culturale, multe sub egida UNESCO și AIESEE, se dezvoltau tot mai mult, întâlnirile, simpoziioanele științifice, călătoriile reciproce de documentare, schimburile de intelectuali fiind nenumărate în această perioadă. De acum înregistrăm prețioasele investigații științifice de descoperire a elementului românesc de la muntele Athos în urma cercetărilor întreprinse de oameni de cultură, precum Virgil Căndea¹⁰⁷.

Apoi, ambasadorul ținea legătura cu monahi români aghioriți atât prin corespondență, cum a fost cu Dometie Trihenea¹⁰⁸, cât și prin primirea unora chiar la ambasada din Atena. Brad știa că un monah precum Dometie, care fusese expulzat de la conducerea mănăstirii Zografou (ctitorie a lui Ștefan cel Mare) de către monahii bulgari în vederea preluării controlului asupra acestui așezământ, avea nevoie de sprijin la chilia în care se retrăsese.

¹⁰⁶ Ion Brad, *Avatarurile...*, pp. 24-26.

¹⁰⁷ Idem, *Elogiul nechibzuinței...*, vol. 3, p. 107; Idem, *În umbra zeilor. Din ciclul ambasador la Atena*, vol. 4, București, Editura Viitorul românesc, București, 2003, pp. 328, 359-360. În acest sens, a se vedea albumul cu scurte prezentări a elementelor românești din mănăstirile athonite și schitul Prodromu, publicat în mai multe limbi de circulație internațională și întocmit de V. Căndea și Constantin Simionescu, *Mont Athos. Présence roumains*, cu o prefață de Emil Condurachi, București, Editura Sport-turism, 1979. Într-o scurtă privire critică putem afirma că această lucrare aducea în atenție o serie de noi fotografii cu aceste obiective, comentate cu informații preluate din literatura de specialitate de factură interbelică.

¹⁰⁸ Detalii biografice despre părintele Dometie Trihenea a se vedea la http://www.revistalumeacredintei.ro/sct/6/c/2/art/768/avva_dometie_trihenea_singurul_roman_egumen_al unei_mnstri_athonite.htm și <http://www.tribuna.ro/stiri/cultura/salisteia-athosului-chilia-sfantul-ipatie-25110.html> consultate la 9 septembrie 2009.

La 11 martie 1975, la ambasada română din Atena se prezenta monahul Veniamin Popa de la schitul românesc Prodromul pentru a cere sprijin în reparațiile urgente care trebuiau făcute la așezământ. Acest lucru se întâmpla după ce, în iarna lui 1974, consulul Leon Toader îl primise la ambasadă pe călugărul Neofit Negară (basarabean) de la schitul Lacu. Pentru soluționarea cererilor monahilor români, Brad i-a însărcinat pe Leon Toader și consilierul Alexandru Damian să facă o vizită în muntele Athos pentru o informare completă. Starețul Popa avea nevoie de o sumă de 200.000 de drahme (7000\$) pentru repararea acoperișului clădirii principale și a micului port (arsanaua), fără de care aprovizionarea călugărilor devenea problematică. De asemenea, mai era nevoie de achiziționarea unei bărci cu motor. Cum achiziționarea materialelor necesare era mai dificilă din țară, atunci ambasadorul a propus acoperirea cheltuielilor de către Agenția economică de la Atena (în realitate oficiu acoperit al DIE), urmând decontarea lor în țară de către Patriarhia Română sau Departamentul cultelor. Propunerea lui Brad se justifica pe nevoile „singurului centru compact românesc” din muntele Athos¹⁰⁹.

Tot pentru aplicarea planului său, Brad propunea ca pe agenda discuțiilor ce urmau a avea loc cu ocazia vizitei premierului Konstantinos Karamanlis în România, în anul 1975, pe linia colaborării culturale să se aibă în vedere „facilitarea trimiterii călugărilor români la muntele Athos, precum și a cercetătorilor noștri pentru studii și documentare”¹¹⁰.

Propunerile ambasadorului au fost aprobate în principiu, atât în centrala MAE, cât și de responsabilul de culte, Emil Bodnăraș, care era de acord cu trimiterea a patru călugări tineri proveniți de la mănăstirea Sihăstria.

De asemenea, pentru punerea în aplicare a planului său, Brad trebuia să intervină la autoritățile grecești, ca pe lângă obținerea celor patru vize de intrare pentru călugării trimiși de Patriarhia Română, să susțină aducerea în Athos a unor „cercetători români competenți pentru a studia aprofundat și a valorifica documentele ce se referă în special la istoria poporului român”. De asemenea, având în vedere că monahii din Bulgaria și Iugoslavia primeau cu regularitate ajutoare materiale „pentru întreținerea în bune condițiuni” (a unui tractor din partea lui Tito, hrană, îmbrăcăminte, bani și materiale pentru repararea și întreținerea bisericilor și clădirilor anexe), ambasadorul cerea centralei MAE trimiterea, din partea Patriarhiei Române, a unui autoturism de teren M-461, materiale de construcție pentru repararea schitului Prodromu și alte ajutoare materiale necesare¹¹¹.

Cei patru călugări români trimiși la Athos erau Ion Lupașcu de la Cernica, Mihai Tzoca, Ioan Mutrescu și Ifrim Mircea de la Sihăstria, care trebuiau să ajungă în Grecia în data de 15 aprilie 1975 și să fie însoțiți până la portul Daphne de teologul Dumitru Coravu, bursier la Atena (ulterior, episcopul Damaschin Coravu). În privința ajutorului financiar, ambasadorul Brad era informat de la București că urma să se obțină suma necesară de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, prin demersurile vicarului patriarhal Antonie Ploieșteanu. De asemenea, prin Departamentul cultelor,

¹⁰⁹ Ion Brad, *Elogiul nechibzuitei...*, pp. 77-78.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 113.

¹¹¹ *Idem*, *Avatarurile...*, pp. 158, 385-386, 411-412.

Patriarhia Română urma să trimită 60 de rase călugărești, 60 de cămăși și 120 cearșafuri, iar barca cu motor trebuia livrată de la fabrica din Reghin. Aceste efecte urmau să fie trimise în Grecia la biroul Agenției economice românești de la Salonic. Toate aceste aprobări, potrivit observației lui Ion Brad, erau date de președintele Departamentului Cultelor și supervizate de însuși Emil Bodnăraș, responsabilul de culte din PCR¹¹².

Livrarea tuturor acestor obiecte și bani nu a reușit să satisfacă necesitățile călugărilor români din Athos. Într-un „tablou trist”, după cum îl caracteriza ambasadorul Brad, aflăm că în Athos erau 54 călugări români; clădirile principale de la schitul Prodromul erau „într-o stare avansată de paragină”; călugării trimiși în aprilie 1975 „erau întreținuți din mila unor societăți filantropice care le trimiteau, temporar, alimente”; la casa românească din Provata era necesară trimiterea urgentă a unui călugăr tânăr, deoarece în urma morții bătrânului Veniamin Cucuian, putea fi pierdută o bibliotecă de 3000 de volume în favoarea autorităților aghiorite grecești; la fel în cazul Prodromului unde pământul trebuia cultivat, ca bază materială de întreținere.

Față de această situație, ambasadorul Brad propunea trimiterea urgentă a unui stoc de alimente, a unui tractor, a unor scule pentru prelucrarea lemnului, dar și pentru pescuit. Pentru rezolvarea problemelor într-un mod mai facil, ambasadorul propunea invitarea în România a unei delegații de la Marea lavră athonită, de care depindea schitul Prodromul, dar și al călugărilor Dometic Trihenea și Veniamin Popa (nu mai fusese în țară din 1927)¹¹³.

Însă, poate cel mai important reper din evoluția relațiilor româno-athonite în perioada comunistă a fost întâlnirea lui Nicolae Ceaușescu cu călugări români în data de 27 martie 1976, cu ocazia vizitei de stat efectuată în Grecia. În memoriile sale, Brad relatează acest moment: „...Întorși la palatul prezidențial, protocolul stabilit în prealabil mai suferea o abatere: Nicolae Ceaușescu primea vizita a trei călugări români de la muntele Athos. Fusese tot ideea mea și n-a fost rea deloc. Cei trei bătrâni, trecuți fiecare de 70 de ani, arătau încă palizi, după postul îndelungat al Paștilor care se apropiau, dar se țineau bine pe picioare, obișnuți cu drumurile grele de munte. Veniamin Popa, starețul mai puțin simpatic de la schitul românesc Prodromul, era mai subțirel și agil ca o vulpe. Dimitrie Trihenea, originar din părțile Sibiului, înalt, drept și bine legat, avea aliura unui oier cu turme bogate. Fusese până nu de mult stareț al mănăstirii Zografou, reconstruită de Ștefan cel Mare. Dar câțiva călugări bulgari, răzvrățiți, încalcând regulile monahale, l-au amenințat că-l aruncă de pe stânci și l-au alungat din post. Acum locuia, împreună cu un copământean al său, la schitul Sf. Ipatie, care ținea de mănăstirea Vatopedu-«micul Paris» al Sfântului Munte.

Al treilea călugăr se numea Neofit Negară, basarabean de origine, personajul cel mai dinamic și descurcăreț pe care aveam să-l cunosc mai bine doar în toamna lui 1976... Pe rând, toți trei, i-au prezentat șefului statului român preocupările și necazurile lor, ținând să laude – ca să audă toți pereții palatului buna lor colaborare cu frații greci, dar și dorința de a primi din România «sânge proaspăt», călugări tineri, să mai salveze ceva din așezămintele și valorile spirituale românești.

¹¹² *Idem, Elogiul nechibzuinței...*, vol. 3, pp. 114-116. Anunțul cu trimiterea în Athos a celor patru călugări români și a ajutoarelor era făcut în „BOR”, an XCIII (1975), nr. 11-12, p. 1472.

¹¹³ Ion Brad, *În umbra zărilor...*, pp. 79-80, 99.

I-au dăruit lui Ceaușescu o icoană nouă – n-aveau voie să le înstrăineze pe cele vechi – și câteva obiecte de lemn – un potir, o cutie plină de smirnă și tămâie – cioplite de mâinile meșterilor de la Sfântul Munte. Iar acesta le-a promis sprijinul cultelor [Departamentului cultelor, n.n. ANP] din România și ne-a dat, lui Macovescu și mie, sarcina să ne ocupăm de toate aceste chestiuni”¹¹⁴.

Cu această sarcină, Brad a încercat chiar o dezvoltare a relațiilor cu Biserica Greciei și Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol. În mai 1976, într-un schimb de mesaje, Brad transmitea noului arhiepiscop-primat al Greciei, Serafim (aromân și fost mitropolit de Ianina), „salutări și bune urări” din partea mitropolitului Iustin al Moldovei, cu care se cunoștea. De altfel, mitropolitul Iustin al Moldovei urma să viziteze Grecia și muntele Athos. Însă, cum Athosul aparținea canonic de Constantinopol, iar Grecia de arhiepiscopul Atenei, atunci ambasadorul român urma să facă demersurile în această direcție, mai ales că arhiepiscopul Serafim, după ce fusese vizitat de delegații din Bulgaria și URSS, urma să întreprindă o călătorie numai la Sofia și Moscova¹¹⁵. Totuși, în mai 1976, potrivit presei bisericești, la București era prezentă o delegație a Patriarhiei ecumenice în vederea discutării catalogului temelor viitorului mare sinod panortodox, supravegheată de Eugen Munteanu, director în Departamentul cultelor, excluzându-se însă deschiderea dosarului athonit¹¹⁶.

De asemenea, Biserica ortodoxe sârbă întreținea legături tot mai strânse cu mănăstirile atonite, așa cum s-a întâmplat la aniversarea celor 800 de ani de la nașterea Sf. Sava. La aceste solemnități aveau să participe „reprezentanți” ai mănăstirilor Hilandar, Vatoped (metania Sf. Sava) și Simonopetra (ctitorie a despotului Ion Uglieș), ca gest de rememorare a sprijinului acordat de Biserica sârbă la perpetuarea monahismului atonit¹¹⁷.

Aprobarea de principiu dată de Nicolae Ceaușescu și manifestările religioase în muntele Athos ale unor biserici ortodoxe din lagărul socialist, i-a determinat pe responsabili din Departamentul cultelor să acorde o atenție mai mare asupra demersurilor pe care Patriarhia română trebuia să le întreprindă pentru perpetuarea elementului românesc în Athos. Într-un scurt articol dedicat grijii Patriarhiei Române pentru comunitățile de români de peste hotare aflăm despre „deosebita și permanenta grijă” pentru așezămintele românești de la muntele Athos, „concretizată prin: demersuri necesare pentru obținerea aprobărilor pentru stabilirea unui nou grup de patru monahi români din țară la muntele Athos; preocuparea pentru selecționarea altor monahi doritori de a se stabili la muntele Athos; trimiterea de alimente, îmbrăcăminte și altor obiecte de inventar pentru monahii români de la muntele Athos; trimiterea în mai 1976 a unei delegații a BOR la muntele Athos, ocazie în care monahii români din acele locuri au fost cercetați duhovnicește și s-a constatat starea în care se află așezămintele pe care le locuiesc; invitarea în țară a monahilor Veniamin Popa de la schitul Prodromul,

¹¹⁴ *Ibidem*, pp. 255-256.

¹¹⁵ *Ibidem*, pp. 307-308. Vizita arhiepiscopului Serafim din iunie 1976 în Bulgaria și URSS a fost prezentată pe scurt în „BOR”, an XCIV (1976), nr. 5-6, p. 500.

¹¹⁶ *Ibidem*, nr. 7-8, pp. 661-663.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 679.

Dometie Trihenea de la chilia Sf. Ipatie și Neofit Negară de la schitul Lacu, pentru a cunoaște viața monahală din BOR”¹¹⁸.

Mai mult, într-un alt articol, dedicat grijii pentru valorile religioase și de artă bisericească din țară, se invoca chiar îndemnul președintelui României, aflat în vizită în Grecia, către „monahii români trăitori la muntele Athos, prin delegația lor primită în audiență” pentru păstrarea „valorilor noastre aflate acolo din vremuri străbune”¹¹⁹. Însă, nu se dădeau detalii despre vreo vizită a unor reprezentanți ai BOR în Athos.

Astfel, grija pentru așezămintele românești și monahii români din Athos s-a intensificat, dar acest lucru care se făcea numai prin Departamentul cultelor și Ministerul Afacerilor Externe, urmărite îndeaproape de Securitate.

Măsura cea mai importantă în această direcție s-a materializat prin vizita în muntele Athos și Grecia, în perioada septembrie-octombrie 1977, a unui grup de monahi de la mănăstirea Sihăstria, format din părinții Cleopa Ilie, Victorin Oanele, stareț, și ierodiaconii Ioanichie Bălan și Vartolomeu Florea. Aceștia au vizitat mănăstirile athonite, chiliile și colibe românești, au ținut predici, au răspuns la problemele duhovnicești puse chiar de monahii greci, au cercetat pe monahii români aghioriți, au inventariat elementul românesc din Athos (54 monahi), cu descrieri amănunțite ale așezămintelor românești, pelerinajul lor înregistrând un real succes¹²⁰.

Astfel, inițiativa lui Brad și aprobarea de Ceaușescu în timpul vizitei efectuate în Grecia, au constituit pentru Securitate o prioritate în îndrumarea politicii externe de culte promovate de România. La Atena, această sarcină a fost preluată în totalitate chiar de ofițerul acoperit DIE, consulul Leon Toader, care se preocupase inițial la cererea ambasadorului Brad. După aprobarea dată de șeful statului, pentru Toader problema athonită devenise sarcină de serviciu.

În această situație, într-un referat al Securității, din 7 februarie 1980, se considera că „problema de pe muntele Athos să constituie o preocupare prioritară a Departamentului cultelor și Patriarhiei BOR care, împreună cu MAE, să elaboreze un plan de lungă durată vizând realizarea următoarelor obiective: cercetarea documentelor de valoare istorică și a bunurilor care atestă prezența românilor din cele mai vechi timpuri pe muntele Athos; restaurarea documentelor istorice degradate și conservarea acestora; restaurarea așezămintelor monahale deteriorate; reglementarea juridică cu Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, Biserica ortodoxă greacă și statul grec a situației călugărilor români de la muntele Athos, urmărind apărarea acestora de ingerințele altor biserici în treburile lor interne, inclusiv de influențele nocive exercitate de episcopul Viorel Trifa din SUA.

Măsurile care se vor întreprinde să aibă ca scop final revitalizarea coloniei de români de pe muntele Athos, cunoscută din cele mai vechi timpuri ca o prezență românească pe aceste meleaguri”¹²¹.

În propunerile de mai sus, Securitatea manifesta o „grijă deosebită” față de elementul românesc din muntele Athos, dar remarca amestecul clericilor din exil în viața

¹¹⁸ *Ibidem*, nr. 9-12, p. 923.

¹¹⁹ *Ibidem*, nr. 5-6, p. 511.

¹²⁰ A se vedea detalii în *Ibidem*, an XCV (1977), nr. 9-12, pp. 903-909.

¹²¹ ACNSAS, FD/București, dosar nr. 11195, vol. 1, ff. 48-49.

comunităților românești athonite. Temerea Securității se pare că era justificată. În octombrie 1979, congresul reprezentanților parohiilor românești din spațiul germanofon european se constituieră într-o Episcopie ortodoxă care se pretindea sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice. Legătura acestei autoproclamate eparhii cu Athosul s-a concretizat prin încercările, din mai 1981, de aducere și hirotonire a călugărului Dometie Trihenea de la chilia Sf. Ipatie ca episcop eparhiot. După o vizită în Germania, pregătită de organizatorii noii eparhii, bătrânul călugăr (avea 73 de ani) a refuzat, revenind la locul său de rugăciune din Athos. Acestui eșec al românilor din Germania, s-a adăugat refuzul Patriarhiei Ecumenice de a recunoaște noua entitate jurisdicțională, probabil și la insistențele Patriarhiei Române. Mai ales că ierarhia română se vedea profund jignită față de limbajul adoptat de organizatorii eparhiei din Germania, deoarece era văzută ca una care colabora cu puterea ateistă¹²².

Ajutoarele românești către muntele Athos în plin regim comunist la prima vedere pot părea de neînțeles. Însă nu trebuie eludat un aspect fundamental pentru înțelegerea acestei problematice: s-a consumat în contextul evidențierii elementului românesc în spațiul internațional ca o politică externă sistematică a regimului. Era de fapt o continuare a mai multor demersuri interbelice, unele chiar susținute financiar de către autoritățile române, regele Carol al II-lea în special. Investigațiile întreprinse de cercetători precum Nicolae Iorga, Marcu Beza sau Teodor Bodogae în descoperirea și evidențierea elementului românesc, mai ales din Orient¹²³, aveau să fie reluate, dezvoltate și chiar încurajate de statul român comunist, care după 1964 își exprima tot mai mult latura națională în politica externă. Astfel, în perioada 1960-1989, printre altele, omul de cultură Virgil Cândea a adunat într-un masiv volum un întreg inventar al bunurilor de proveniență românească aflătoare peste hotare. De altfel, cataloage de obiecte românești circulau încă din 1963 în mediul MAE, ca materiale de uz intern, utilizate în organizarea de manifestări culturale în străinătate¹²⁴.

În loc de concluzii

În cele de mai sus am putut contura un tablou, cel puțin la suprafață, al relației dintre Departamentul cultelor și Securitate, în mijlocul căreia se aflau evident cultele recunoscute în statul român comunist. Am încercat să evidențiem anumite aspecte din această problematică: de la organizarea și funcționarea resortului guvernamental al cultelor, în conformitate cu legislația care a cunoscut frecvente schimbări, la componența acestuia la nivel central și teritorial; „supravegherea” de către omniprezenta Securitate a funcționării acestuia și construirea politicii de culte, atât în mediul intern, cât și în cel extern, intervenind ori de câte ori considera pentru respectarea hotărârilor conducerii de partid și de stat; dar și relațiile dintre factorii de răspundere din Departament și reprezentanții cultelor. Toate aceste aspecte, după cum

¹²² Detalii a se vedea la paginile de web: http://www.ortodoxia.de/html/body_episcopia.html și http://www.ortodoxia.de/html/body_stradanii_zadarnice.html, consultate în data de 9 septembrie 2009.

¹²³ Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie de creații românești și de izvoare despre români în colecții din străinătate*, vol. 1, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. V.

¹²⁴ *Ibidem*, p. XVI-XVII.

Adrian Nicolae Petcu

am văzut au fost extrem de complexe, iar acest lucru s-a datorat atât caracterului tot mai represiv la adresa cultelor pe care Departamentul trebuia să-l afișeze la cererea partidului și sub controlul Securității, dar și din cauza unor rivalități, interese sau orgolii de ordin personal între factorii din Departament și cei din culte.

A trage concluzii la acest complex tablou al relațiilor dintre toți acești actori ai vieții cultice din România comunistă este extrem de greu. Mai ales că este nevoie de aprofundarea acestui subiect, atât în arhivele Securității, dar și în cele ale fostului Departament și în cele confesionale. Rămâne ca această temă de cercetare să o dezvoltăm cu toate materialele documentare și instrumentele aflate la dispoziția cercetătorului de astăzi.

Florian BANU

INSTRUMENTALIZAREA JUSTIȚIEI DE CĂTRE REGIMUL COMUNIST (1945-1958)

POLITICAL CONTROL EXERTED BY THE COMMUNIST PARTY
OVER JUSTICE BETWEEN 1945 - 1958

Soon after 23 August 1944, the Communist Party launched an assault against the fundamental institutions of the modern state. Subordination of Justice was one of the main targets in the attempt to take over the political power. A large campaign was initiated in order to “purify” the magistrates with anti-communist convictions. The laws that regulated the organization of the Ministry of Justice, of the prosecuting magistracy and of the Bar Association were modified or abrogated.

Beginning with 1948, new “specialists” were delivered by the so-called “popular law schools”. An essential part in getting control over justice was played by the so called “people’s assessors”, gradually introduced in all courts, save for the Supreme Court. Sentences were given under ideological influence and many show-trials were organized.

By the end of the period we are focusing on, the Communist Party was controlling the entire judicial system through regional prime-secretaries, through political police and by using a carefully managed policy of the staff. The political measures that were implemented led to the full obedience of Justice until the end of the communist regime in Romania.

Etichete: Justiție, procese politice, partidul communist, asesori populari

Keywords: Justice, political trials, Communist Party, people’s assessors

„Exploratorul ar fi vrut să întrebe încă multe lucruri, dar în prezența osânditului nu mai întrebă decât: «Își cunoaște sentința?». «Nu», răspunse ofițerul (...). «Dar știe măcar că a fost, de fapt, condamnat?». «Nici asta», spuse ofițerul și-i zâmbi exploratorului, «Nu se poate, reluă exploratorul, trecându-și mâna peste frunte, atunci omul ăsta nu știe nici măcar acum ce ecou a avut apărarea lui?». «N-a avut ocazia să se apere», ripostă ofițerul privind într-o parte, ca și cum ar fi vorbit pentru sine, nevrând să-l jignească pe explorator prin relatarea unor lucruri de la sine înțelese”.

Rândurile de mai sus, scrise de Franz Kafka în 1919 (*Colonia penitenciară*), par să prefățeze modul de înfăptuire a justiției în cazul regimurilor comuniste. Aproape simultan cu publicarea lucrării lui Kafka, Lenin, referindu-se la distrugerea justiției țariste, afirma nonșalant: „Lăsați să se strige că noi, fără a transforma vechea Justiție, am aruncat-o deodată la gunoi! Noi am curățat, prin aceasta, drumul adevăratei Justiții populare”. O astfel de justiție avea să cunoască și România în a doua jumătate a secolului trecut.

Istoriografia din ultimele două decenii a scos cu prisosință în evidență faptul că regimul comunist din România a calchiat practic regimul sovietic. Cu toate acestea, anumite aspecte ale organizării și funcționării regimului nu au fost aprofundate, cercetătorii mulțumindu-se, în numeroase cazuri, cu formularea unor enunțuri sentențioase, dar fără a se mai osteni cu „disecția” instituțiilor edificate de comuniști în scopul acaparării și păstrării puterii politice. Cazul Justiției ni se pare edificator din acest punct de vedere. Deși puterea judecătorească, alături de cea legislativă și executivă,

reprezintă o componentă esențială a statului modern, prea puține din studiile consacrate istoriei României în cea de-a doua parte a secolului al XX-lea s-au ocupat de aspecte ținând de evoluția organizării și funcționării Justiției¹.

Desigur, o astfel de întreprindere este departe de a fi una facilă. În primul rând, trebuie avute în vedere dificultățile de documentare. Fonduri arhivistice esențiale pentru un demers de acest gen au fost inaccesibile până de curând, iar altele continuă și astăzi să fie cvasi-intangibile pentru cercetătorul de rând².

De asemenea, literatura de specialitate apărută până în 1989 abordează aceste aspecte dintr-o perspectivă profund politizată, tratând diversele aspecte ale organizării și funcționării justiției în funcție de comandamentele ideologice ale momentului.

Memoriile unor magistrați și juriști ai vremii lipsesc aproape cu desăvârșire³, faptul fiind perfect explicabil, căci, în cazul schimbărilor de regim politic, situația acestora este deosebit de delicată. Slujitorii Justiției se văd expuși unor atacuri simultane venite atât din partea noilor potențați, care îi percep ca pe un simbol al orânduirii revoluate, cât și din partea criticilor și oponentilor regimului, care văd în magistrați și juriști pe oportuniștii care se adaptează la cerințele oricărei puteri⁴. Eventualul discurs

¹ Petrache Zidaru, *Tribunalele militare – un secol și jumătate de jurisprudență (1852-2000)*, București, Editura Universul Juridic, 2006 (pentru numeroasele minusuri ale lucrării, vezi recenzia realizată de Iuliu Crăcană în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul 1, nr. 1/2008, p. 239-251); Cezar Mățu, „Justiția populară”: între reprimare și coerciție (1948-1953), în „Studii și materiale de istorie contemporană”, serie nouă, vol. III, 2004, p. 109-116; Florin Șperlea, *Cazul Pătrășcanu și procesele staliniste din „democrațiile populare”*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 4-5/2004, p. 60-64; Oana Ilie, *Tribunalul Poporului – instrument al justiției proletare*, în „Muzeul Național”, 15, 2003, p. 425-443; Marius Oprea a inserat un subcapitol intitulat *Justiția ca poliție politică* în una din lucrările sale, dar, de fapt, respectivul capitol este consacrat legislației represive elaborată de regimul comunist în perioada 1948-1958, și nu organelor de justiție – Marius Oprea, *Bastionul cruzimii. O istorie a Securității (1948-1964)*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 116-126. Surprinzătoare este și opțiunea autorilor *Raportului final*, care, în ciuda faptului că au inclus în partea a II-a a raportului un capitol intitulat *Instituțiile juridice*, au consacrat doar **o singură pagină** (p. 201) instituțiilor juridice ale regimului comunist, restul capitolului tratând legislația comunistă, constituțiile și „caracterul ilegitim al regimului” – cf. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport final*, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile, București, Editura Humanitas, 2007, p. 201-212.

² Vezi cazul așa-numitelor „mape profesionale” ale magistraților – www.gandul.info/justitia/mapele-profesionale-ale-judecatorilor-si-procurorilor-nu-pot-fi-consultate-decat-de-acestia-2336289 (consultat în 4 noiembrie 2009) sau situația arhivei istorice a Direcției de Informații Militare.

³ Există, totuși, câteva excepții notabile: Boris Deșliu, *Jurnal de avocat*, București, Editura Vreamea, 2002; Lucian Belcea, *Un septuagenar își amintește: oameni, locuri, întâmplări*, vol. I-III, București, Editura Teora, 2000-2007; Idem, *CV-ul meu: o jumătate de secol în slujba justiției*, București, Editura Teora, 2008; George Pavel Vuza, *Însemnările unui procuror sau Procuratura văzută din interior*, cuvânt începător și îngrijirea ediției Dan Tudor Vuza, postfață de Dinu C. Giurescu, București, Editura Vreamea, 2008.

⁴ Elocvente în acest sens sunt numeroasele analize, mai mult sau mai puțin profesionale, ale desfășurării procesului soților Ceaușescu, prezentate în mass-media cu ocazia împlinirii a două decenii de la evenimentele din decembrie 1989.

axat pe continuitatea ordinii juridice și a instituțiilor îl face suspect pe slujitorul Justiției în ochii tuturor⁵.

Consecințele imediate ale acestei stări de lucruri se concretizează într-o reticență sporită în fața unei eventuale analize a trecutului recent. Juriștii care au fost implicați direct în reinterpretarea dreptului și în adaptarea acestuia la canoanele ideologice ale vremii nu vor dori o relevare a rolului pe care l-au jucat nu cu mult timp în urmă, transmițând acest dezinteres pentru trecut și discipolilor și adeptilor lor, mai ales dacă dețin posturi universitare.

Având în vedere aceste aspecte, pe parcursul demersului de față ne-am propus obiective limitate: schițarea cadrului legislativ și enumerarea succintă a modalităților prin care partidul comunist a reușit să-și aservească Justiția, transformând-o într-un instrument neprețuit în efortul său de a prelua și consolida controlul deplin asupra societății românești. Din punct de vedere cronologic, ne-am fixat ca puncte extreme anii 1945 și 1958. Limita inferioară a acestui interval reprezintă momentul în care instaurarea guvernului Groza a permis primele acțiuni de amploare pentru reconfigurarea justiției românești, în vreme ce limita superioară a fost aleasă datorită faptului că din 1958, odată cu retragerea trupelor sovietice, regimul comunist de la București se afla deplin „pe propriile picioare” și, ca atare, politica internă, inclusiv în domeniul justiției, suferă o serie de modificări semnificative.

Spre deosebire de Rusia Sovietică, în România transformările au cunoscut o evoluție mai lentă, dar cu aceeași finalitate. Primii pași în construirea unui sistem de aplicare a „dreptății de clasă” au fost făcuți de Lucrețiu Pătrășcanu, avocat, membru din ilegalitate al P.C.R., numit ministru al Justiției încă din 24 august 1944, în primul guvern Sănătescu, și reconfirmat ca titular al aceluiași portofoliu în guvernul Groza la 6 martie 1945⁶.

Complexul de măsuri al cărui autor a fost a dus la schimbarea vechiului aparat al justiției și transformarea sa într-un instrument al „luptei de clasă”⁷. La o săptămână de la numirea lui Pătrășcanu la Ministerul Justiției, oficiosul comunist „Scânteia” anunța trimiterea în judecată în fața unui „Tribunal al Poporului” a „trădătorilor Gigurtu și Manoilescu”, iar în 17 martie a fost finalizat proiectul unei legi privind pedepsirea criminalilor de război⁸. Proiectul propus de Pătrășcanu a fost aprobat în 31 martie 1945

⁵ Marius Bălan, *Dreptul sub presiunea ideologiei* – studiu introductiv la Bernd Rüthers, *Dreptul degenerat. Teorii ale dreptului și juriști proeminenți în cel de-al Treilea Reich*, Iași, Editura Universității „A.I. Cuza”, 2005, p. 15-17.

⁶ Pentru activitatea lui Lucrețiu Pătrășcanu în perioada imediat următoare loviturii de palat de la 23 august 1944, vezi Gh. Onișoru, *Reflecții pe marginea cazului Pătrășcanu*, în „Xenopoliana”, VII, 1999, p. 92-103.

⁷ Referindu-se la implicațiile de durată ale măsurilor inițiate de Pătrășcanu, un contemporan considera că justiția „a fost atinsă vital în modalitatea ei de a putea împărți dreptatea și numai cu greu, începând din anul 1963 și mai bine din 1965, justiția noastră a putut să-și revină din lezarea gravă pe care a suferit-o în timpul ministeriatului Lucrețiu Pătrășcanu, incitant teoretician, poate, dar slab ministru al Justiției” – Boris Deșliu, *op. cit.*, p. 70.

⁸ Vezi forma finală a legii: „Decret-lege pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau de crime de război”, publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 94, 24 aprilie 1945

de către Consiliul de Miniștri; cu două zile înainte, la propunerea aceluiași ministru al Justiției, se promulgase și un Decret-lege pentru „purificarea administrațiilor publice”, din care erau înlăturați toți cei care „au activat sub orice formă în scopul instaurării sau menținerii regimurilor dictatoriale în România”.

Prin decretul-lege privind sancționarea persoanelor vinovate de „dezastrul țării sau de crime de război”, Lucrețiu Pătrășcanu a fost cel care a înființat o instanță de judecată extraordinară, numită „Tribunalul Poporului”. Acesta era format dintr-un complet compus din nouă membri, dintre care doi magistrați și șapte „judecători ai poporului”⁹, iar pe lângă Ministerul de Justiție s-a constituit corpul „acuzatorilor publici”, care preluau atribuțiile procurorilor în aceste tribunale speciale, stipulându-se totodată că „actele acuzatorului public și ale Consiliului de Miniștri nu pot fi atacate pe nici o cale” (art. 8).

Primul proces judecat de Tribunalul Poporului, între 14 și 22 mai 1945, a fost cel supranumit „al generalilor”, proces în care s-au remarcat, prin violența rechizitoriilor¹⁰, acuzatorii publici Avram Bunaciu și Dumitru Săracu. În fapt, a fost vorba de judecarea generalului Nicolae Macici și a celorlalte persoane implicate în represaliile desfășurate la Odessa, după aruncarea în aer de către partizanii sovietici a clădirii în care se afla instalat comandamentul militar român.

Al doilea lot de inculpați, trimis în 24 mai 1945 în fața Tribunalului Poporului, era alcătuit din ziaristi: Pamfil Șecaru, Ion Dimitrescu, Romulus Seișanu, Ilie Rădulescu, I. Popescu Prundeni, Alexandru Hodoș, Radu Demetrescu-Gyr, Grigore Manoilescu, Gabriel Bălănescu, Pantelimon Vizirescu și Aurel Cosma¹¹.

Au urmat în scurtă vreme încă alte patru procese, în cele începute în 13, 28 iunie și 13 iulie fiind inculpați comandanții și personalul lagărelor din Transnistria, iar în cel desfășurat între 3 și 8 august 1945, foști angajați ai Siguranței¹².

Aceste procese au constituit prototipul viitoarelor procese-spectacol din anii regimului de „democrație populară” pe cale de a se instaura. Implicarea presei în crearea unei adevărate psihoze „a dușmăniei, a violenței și a urii”¹³, crearea și utilizarea unor grupuri „populare” de presiune, mimarea apărării și a respectării procedurilor juridice, stabilirea sentințelor de către factorii politici de decizie au reprezentat trăsăturile caracteristice ale acestui gen de mascarade judiciare.

(textul este disponibil și în volumul editat de Arhivele Statului din România și coordonat de Ioan Scurtu, *România. Viața politică în documente. 1945*, București, 1994, doc. nr. 55, p. 238-242).

⁹ Potrivit art. 10 al legii, „judecători ai poporului” erau „cetățeni români, majori, bărbați sau femei, aleși dintre membrii celor șapte grupări politice care intră în compunerea guvernului de concentrare democratică”. Fiecare grupare desemna câte cinci „judecători ai poporului”, care erau înscrși pe „listele judecătorilor poporului” existente în fiecare din orașele de reședință ale Curților de Apel.

¹⁰ Vezi textele acestor rechizitorii în *Actul de acuzare, rechizitoriile și replica acuzării în procesul primului lot de criminali de război*, București, Editura Apărării Patriotice, 1945.

¹¹ Vezi Ioan Opreș, *Procesul ziaristilor „naționalști”. 22 mai – 4 iunie 1945*, București, Editura Albatros, 1999.

¹² Academia Română, *Istoria românilor, vol. IX, România în anii 1940-1947*, Dinu C. Giurescu, coordonator, Florin Șperlea, secretar, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 571.

¹³ *Ibidem*.

În mai puțin de un an de la instaurarea guvernului Groza, partidul comunist reușise să aducă sub control principalele pârgii de control asupra edificiului statal și asupra societății. Un observator avizat asupra situației din România, ziaristul american Reuben H. Markham, nota într-o telegramă expediată în 19 februarie 1946 ziarului „Christian Science Monitor”:

„Comuniștii au armata, toate forțele polițienești, toate tribunalele, radio, propaganda, distribuirea hârtiei, distribuirea alimentelor, școlile, ministerul cultelor, întreaga administrație, toate comunicațiile, operele sociale, ei exercită un control direct oficial asupra prefectilor și domină complet aparatul central al Uniunii Sindicatelor.

Cu ajutorul prefectilor, poliției și trupelor de șoc ale partidului, antrenate și disciplinate, ei pot împrăști orice adunare, iar prin sindicate ei pot preveni tipărirea sau distribuirea a orice doresc aproape. Controlul lor absolut asupra presei le dă posibilități de a suprima orice gazetă. Pe lângă acestea, ei au obținut controlul oficial asupra aparatului economic și pot subit să ruineze pe orice industriaș sau comerciant și să suprima orice grupare de posibilități de trai numai semnând un ordin sau ridicând receptorul telefoanelor.

Imaginea momentană a situației este că grupul comuniștilor români are o putere nelimitată asupra oricărei ramuri a vieții românești. Vrei să fii învățător sau judecător, funcționar de stat, ai procese la curte, ai de-a face cu procurorul sau ești vulnerabil la poliție, dorești credit sau pământ, alimente sau ghete, vrei să vorbești la radio sau să tipărești un manifest, să ai vagoane sau să cumperi cărbuni și benzină? Toate sunt în mâinile comuniștilor. Mussolini nu avea mai multă putere ca ei”¹⁴.

Anul 1946 a reprezentat o adevărată perioadă de testare a controlului asupra justiției și a slujitorilor săi, magistrații. Pe lângă continuarea orchestrării unor procese politice¹⁵, cel mai important test îl reprezentau alegerile parlamentare din noiembrie 1946. Câștigarea acestora a devenit un obiectiv prioritar pentru guvern și în vederea atingerii sale nu a fost precupețit nici un efort în mobilizarea întregului aparat de stat.

În 23 august 1946 prim-președinții și procurorii generali ai celor 13 Curți de Apel au fost convocați la Ministerul Justiției, unde urmau să aibă o întâlnire cu

¹⁴ A.N.I.C., fond P.C.M. – S.S.I., dosar nr. 113/1945, f. 88-89.

¹⁵ Vezi sentința din 22 februarie 1946 a completului II al Tribunalului Poporului, prezidat de Alexandru Voitinovici, în procesul guvernului Horia Sima și a ziaristilor de la postul de radio „Donau” – Arhivele Statului din România, *România. Viața politică în documente. 1946*, coord. Ioan Scurtu, București, 1996, doc. nr. 22, p. 118; desigur, cel mai important proces politic al anului 1946 a fost cel declanșat în 29 aprilie, când, prin „Actul de acuzare” întocmit de Vasile I. Stoican, acuzator public șef al Tribunalului Poporului, Constantin Dobrian, procuror general la Curtea de Apel Timișoara, delegat acuzator public, și Dumitru Săracu, acuzator public al Cabinetelor 1 și 7 de pe lângă Tribunalul Poporului, au fost trimiși în judecată Ion Antonescu și Mihai Antonescu, dimpreună cu alte 22 de persoane care deținuseră funcții înalte, civile și militare, în perioada 1940-1944. Pentru maniera în care s-a desfășurat acest proces este edificatoare afirmația premierului Petru Groza din timpul ședinței Consiliului de Miniștri din 2 mai 1946, în care s-a dezbătut raportul privind trimiterea în judecata Tribunalului Poporului a „marilor criminali de război”: „Noi suntem judecători sub raport politic. Tribunalul Poporului este numai un organ de executare. Și atunci eu nu mă pot constitui în simplu oficiu de înregistrare pentru acest tribunal” – *ibidem*, doc. nr. 37, p. 180.

premierul Groza și ministrul de Interne Teohari Georgescu. Potrivit unui participant la această ședință, Petru Groza a început discuțiile prin a arăta nemulțumirea guvernului față de modul în care magistrații înțeleg să-și facă datoria. În acest sens, a subliniat că „magistrații încă nu și-au dat seama că sunt judecătorii poporului și, deci, trebuie să se comporte după spiritul actual”¹⁶. În cursul expunerii, a înlăturat obiecția că magistrații nu fac politică, ci aplică legea, prin afirmația că magistratul care spune că nu face politică „este un porc de câine”, care „simpatizează cu fasciștii, huliganii și reacționarii din partidele istorice”. Magistrații, a spus în continuare Groza, „trebuie să facă politică, să se încadreze cu ritmul vremii, să dea tot concursul guvernului (...), căci trebuie necondiționat să câștige alegerile, altfel va fi prăpăd”. Cu această ocazie, a fost atacat de Groza chiar ministrul Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, în următorii termeni: „niciunde nu s-a întâmpinat atâta reacțiune ca în magistratură și aceasta datorită «slăbiciunii titularului departamentului»”. În încheierea expozeului, primul ministru a spus că „magistrații care nu se încadrează în «ritmul vremii» să se retragă, să lase locul altora, căci altfel vor fi măturați din oficiu”.

La rândul-i, Teohari Georgescu, fiind și ministru *ad-interim* al Justiției (Pătrășcanu participa la lucrările Conferinței de Pace de la Paris), le-a cerut magistraților „să se identifice cu poporul”, altfel „va face curățenie în magistratură, creând așa-zisul cadru disponibil”, arătând că „partidul comunist are nevoie de o magistratură credincioasă și, dacă nu o are, o va crea în foarte scurtă vreme”. În încheiere, li s-a cerut magistraților prezenți ca, după întoarcerea la posturi, să instruiască în același sens pe magistrații subalterni¹⁷. Aceste presiuni au fost aduse la cunoștința opiniei publice de ziarul „Dreptatea” care publica în nr. 167, din 31 august 1946, articolul *De ce se amână alegerile. Activitatea domnului Teohari Georgescu la Justiție*, explicând amânarea alegerilor prin dorința comuniștilor de a avea „timp să canalizeze corpul judecătoresc, însărcinat cu girarea alegerilor, pe linii bepediste”.

În cazul magistraților, partidul comunist a optat pentru tactica „bătei și a traistei cu grăunțe”. Astfel, presiunile administrative au fost însoțite și de încercarea de a cumpăra sprijinul celor care trebuiau să consacre rezultatele electorale prin acordarea unor sume mari de bani cu titlul de retribuție. Mai precis, cei numiți în funcțiile de conducere a birourilor electorale au fost gratificați cu sume estimate a fi între două și trei milioane de lei, adică aproximativ echivalentul salariului anual al unui magistrat¹⁸.

Desigur, nu toți magistrații s-au dovedit sensibili la „argumentele” partidului comunist, dar s-au găsit soluții și în ce-i privea pe recalcitranți. Deși legea prevedea că secțiile de votare vor fi prezidate de magistrați, și numai în lipsa lor de către funcționari superiori de stat, totuși birourile electorale locale au eliminat magistrații nesiguri, numind ca președinți ai secțiilor de votare, învățători, notari, preoți și chiar funcționari particulari, toți dependenți direct de guvern și verificați ca aderenți ai acestuia.

Succesul operațiunii de falsificare a alegerilor s-a datorat în bună măsură și controlului riguros care fusese deja instaurat asupra magistraților și a disponibilității

¹⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.933, f. 192.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Virgiliu Țărău, *Alegeri fără opțiune. Primele scrutinuri parlamentare din Centrul și Estul Europei după cel de-al Doilea Război Mondial*, Cluj Napoca, Editura Eikon, 2005, p. 489.

manifestate de mulți dintre aceștia de a sluji cu fidelitate noii „stăpâni” ai țării, probabil în speranța că le va fi „uitată” vechea activitate anticomunistă.

În 28 noiembrie 1947, opera de infiltrare și pervertire a puterii judecătorești de către comuniști era în mare parte finalizată, prin votarea proiectului de lege pentru organizarea judecătorească. Prin noua lege (**Legea nr. 341/1947**) erau abrogate cele trei legi, referitoare la Curtea de Casație, Curțile de Apel, tribunale și judecătoriile de ocol, care reglementaseră până la acel moment activitatea Justiției.

Lucrețiu Pătrășcanu, autorul proiectului, declara la acea vreme: „prin prezența reprezentanților aleși ai maselor muncitoare de la orașe și sate care devin judecători cu drept de vot hotărâtor în Tribunale și Curți, justiția devine într-adevăr populară”.

În textul legii se afirma explicit: „judecătorii trebuie să apere interesele clasei muncitoare, să protejeze noua democrație și să pedepsească inamicii poporului”¹⁹. Asesorii populari erau prezenți în noua Justiție, rezervându-li-se un loc de seamă în lupta de clasă²⁰. Potrivit noii legi, asesorii populari intrau în componența completului, împreună cu judecătorul sau ajutorul de judecător, la toate Judecătoriile²¹. Singura excepție o constituiau procesele judecate la Curtea de Casație și Justiție, unde completele de judecată nu includeau și asesorii populari.

Prin art. 41 din lege, Parchetul a fost transformat în Minister Public, subordonat direct ministrului Justiției. Tot ca element de noutate, este introdusă funcția de procuror popular, aceștia urmând să funcționeze în cadrul judecătoriilor, unde trebuiau să pună concluzii în cauzele penale sau în cele „de interes obștesc” (art. 44).

Posibilități sporite de a elimina elementele rebele din magistratură erau oferite ministrului Justiției prin prevederile art. 154, conform căruia ministrul avea dreptul, până la 30 martie 1948, „să numească, să înainteze, să repartizeze, să transfere în funcții inferioare, să pună în disponibilitate”, atât fără avizul Consiliului Superior al Magistraturii, cât și „fără arătare de motive și fără ca această măsură să aibă caracter

¹⁹ Legea nr. 341 pentru organizarea judecătorească, „Monitorul Oficial”, nr. 282, 5 decembrie 1947.

²⁰ La scurtă vreme după publicarea legii, pe întreg teritoriul țării s-au desfășurat „alegeri” pentru asesorii populari. Ziarul „Scânteia”, din 5 ianuarie 1948, titra pe prima pagină: „Țăranii vor aduce dreptatea în judecătorii. Pe Valea Teleajenului au avut loc alegerile asesorilor populari”. Evenimentul era pus în directă legătură cu cei care se simțeau amenințați de activitatea viitoare a acestora: „În satul Isoarele, jud. Prahova, țăranii păreau nedumeriți la început. Chiaburul Mișu I. Gaftoie căuta să sâdească prin sat neîncredere, șovăială. Drumurile au fost însă destroienite de zăpadă, poșta a putut să aducă gazetele, iar zvonurile care ponegreau rosturile judecătorilor populari au fost spulberate”. Până în 12 ianuarie, alegerile de asesorii populari fuseseră deja încheiate în 45 de județe.

²¹ În expunerea sa asupra proiectului de organizare judecătorească, făcută în fața Adunării Deputaților, Pătrășcanu susținea: „Asesorii populari aduc pe scaunul judecătoresc conștiința lor de clasă și lumina minții lor. Dar mai aduc ceva: interesele oamenilor muncitori, ale celor care luptă și muncesc nu numai pentru îmbunătățirea vieții lor, dar și pentru apărarea și consolidarea drepturilor și libertăților democratice. Asesorii populari aduc în justiție sprijinul maselor care i-au trimis acolo. Ei reprezintă într-adevăr masele populare, reprezintă imensa majoritate a poporului român. Prin prezența asesorilor populari, am introdus într-adevăr elementul democratic în justiția noastră” – Lucrețiu Pătrășcanu, *Scrieri, articole, cuvântări. 1944-1947*, București, Editura Politică, 1983, p. 237.

disciplinar”, orice angajat din sistem. În cazul în care funcționarii disponibilizați aveau cel puțin 20 de ani vechime puteau primi drepturile de pensie, în caz contrar, primeau drepturile salariale pe trei luni.

Aceste posibilități au devenit evidente odată cu punerea în aplicare a măsurilor de reformare a justiției prevăzute în noua lege. Prima măsură a vizat „reorganizarea și amplificarea” instanțelor de judecată. Se avea în vedere, cu prioritate, extinderea rețelei de judecătoria rurale. Astfel, dacă existau 236 de judecătoria de ocoale, prin aplicarea noii legi au fost create 943 de instanțe rurale. Numărul judecătoriilor urbane și mixte a fost sporit cu numai șase unități, iar numărul Curților de Apel a crescut de la 13 la 14, dar având cu 10 secțiuni mai puțin. În ceea ce privește Curtea de Casație, secțiile ei au fost reduse de la trei la două. Numărul tribunalelor a scăzut de la 64 la 60, scăzând în același timp și numărul secțiilor cu 57 de unități²². Totodată, însă, numărul magistraților prevăzuți în buget a scăzut de la 2.802 magistrați, repartizați în 475 instanțe de toate gradele, la 2.458 magistrați, care deserveau 1.185 instanțe²³, adică o reducere de 15% a numărului de magistrați, simultan cu o triplare a numărului de instanțe²⁴. În acest context, rostul asesorilor populari, de a încadra strâns vechii judecători, devenea cât se poate de evident.

Efectele art. 154 din Legea nr. 341/1947 au devenit vizibile pentru publicul larg încă din luna februarie 1948, când ziarul „Scânteia” a început să publice lungi liste cu magistrați „puși în disponibilitate”²⁵. La îndemâna ministrului a fost pus un nou act legislativ, care oferea posibilitatea disponibilizării indezirabililor din rândul funcționarilor judecătorești și din rândul celor din Administrația Centrală și serviciile exterioare ale Ministerului Justiției. În 11 martie 1948 a fost publicată **Legea nr. 64**, care, prin art. 1, prevedea că „până la 30 martie 1948, ministrul justiției va putea să numească, să cheme în funcțiuni, să mute, să repartizeze, să transfere în funcțiuni inferioare sau să pună în disponibilitate funcționarii judecătorești, cum și funcționarii din Administrația centrală din Ministerul Justiției și din serviciile exterioare, fără avizul comisiunilor respective, fără arătare de motive și fără ca această măsură să aibă caracter disciplinar”²⁶.

²² „Scânteia”, 12 ianuarie 1948.

²³ „România liberă”, 12 ianuarie 1948.

²⁴ Printr-o decizie din 28 februarie a ministrului Justiției, era fixat și numărul funcționarilor judecătorești din întreaga țară: 71 la Curtea de Casație, 644 la Curți, 2.799 la tribunale și 3.850 la judecătoria - „România liberă”, 29 februarie 1948.

²⁵ „Scânteia”, 19-20 februarie 1948; pentru alte liste cu magistrați „puși în disponibilitate, înaintați, permutați și confirmați”, vezi și „România liberă”, 28 februarie 1948.

²⁶ M.O., nr. 59, 11 martie 1948; cu tot zelul depus în epurări, aparatul Justiției continua, în opinia liderilor comuniști, să fie grevat de activitatea unor „elemente periculoase”, fiind necesară prelungirea puterii arbitrare a ministrului asupra magistraților. Dovadă în acest sens stă și procesul-verbal al ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 15 septembrie 1948. Potrivit celor consemnate în acesta, Avram Bunaciu, ministrul Justiției, „arată că de la 1 martie, o serie de magistrați s-au manifestat ca elemente dușmănoase și trebuie să fie înlocuiți. Propune să fie scoși 8 consilieri din Curtea Supremă, între care și primul președinte al Curții Supreme. Propune ca prim-președinte al Curții Supreme pe tov. Gh. Stere, iar în locul acestuia, ca procuror general, pe tov. Voitinovici, propune pe tov. Mihalcea, prim-procuror la Oradea. Propune, de asemenea, în

Înlăturarea lui Lucrețiu Pătrășcanu din funcția de ministru al Justiției și înlocuirea sa, la 24 februarie 1948, cu Avram Bunaciu nu a afectat ritmul de transformare a justiției într-un instrument al nou-creatului P.M.R. La solemnitatea deschiderii „noului an judecătoresc”, desfășurată în 2 martie 1948 în cadrul Judecătoriei Ocolului 8, proaspătul ministru declara: „Judecătorii populari aleși de obștile sătești, de organizațiile sindicale și profesionale constituie o garanție pentru justițiabili că pricinile lor vor fi soluționate corect”²⁷. În fapt, „noul an judecătoresc” însemna demararea activității judecătorești la nivel național în conformitate cu noua lege de organizare a justiției, odată cu depunerea jurământului de către noii asesori populari:

„Jur de a fi credincios poporului și de a apăra Republica Populară Română împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru. Jur de a respecta legile Republicii Populare Române și de a păstra secretul în serviciu”.

A doua zi după depunerea jurământului a fost reglementat, printr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri, și modul de retribuire a asesorilor populari. Asesorii populari proveniți din „câmpul muncii salariate” continuau să primească, pe toată durata îndeplinirii funcției, salariile de la instituțiile de stat sau întreprinderile particulare unde erau angajați în momentul alegerii, urmând ca Ministerul Justiției „să restituie întreprinderilor particulare salariile pe care acestea le achită salariaților lor aleși asesori populari”. Asesorii populari proveniți „din câmpul muncii nesalariate” erau plătiți cu o indemnizație fixă de 150 lei/zi, pentru cei care funcționau pe lângă judecătoriile rurale și pe lângă sediile secundare ale judecătoriilor mixte, și 300 lei/zi pentru cei de pe lângă judecătoriile urbane și mixte, tribunale și curți de apel. Plata se făcea numai pentru zilele efectiv lucrate, pe baza ștatelor întocmite de șeful instanței respective²⁸.

Prin **Constituția din 13 aprilie 1948** se creau largi posibilități de imixtiune a executivului în realizarea justiției și asigurarea legalității, consacându-se instituția *asesorilor populari*, care funcționau la toate instanțele (cu excepția Curții Supreme), aleși

posturile de consilieri, atât la Curtea Supremă, cât și la Curtea București, magistrați verificați de partid. Arată că cu aceste numiri noi, mai rămân încă vacante 280 de posturi în magistratură. Școala care se deschide în curând, cu 900 de muncitori, foști asesori populari, va scoate în timp de opt luni circa 700 magistrați, cu care se vor putea satisface nevoile magistraturii. Tov. Bunaciu arată că pentru a se face mișcarea în magistratură este nevoie de un decret în care să se arate că Ministerul Justiției are dreptul, până la 31 martie 1949, de a numi, muta, repartiza și pune în disponibilitate, prin derogare de la actuala lege” – Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. I (1948), studiu introductiv de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, București, 2002, p. 168-169.

²⁷ „Scânteia”, 3 martie 1948.

²⁸ M.O., nr. 56, 8 martie 1948; Pentru a ne forma o imagine asupra a ceea ce însemna acest venit, precizăm că în februarie 1948 în magazinele de stat prețurile erau următoarele: telemeaua de oaie - 300 lei/kg, salam tip II - 300 lei/kg, toba albă - 400 lei/kg, cremwurst - 420 lei/kg, oase afumate - 100 lei/kg, orez - 160 lei/kg, fasole - 45 lei/kg, măsline - 550 lei/kg, usturoi - 150 lei/kg, ouă - 8 lei/bucata, iar în noiembrie 1948 mercurialul suferise modificări minore: brânză - 120-356 lei/kg, cașcaval - 370 lei/kg, unt topit - 650 lei/kg, salam de porc - 317 lei/kg, costiță afumată - 390 lei/kg, carne de porc - 180 lei/kg, arpacaș - 22 lei/kg, mălai - 12 lei/kg, zahăr - 200 lei/kg, marmeladă - 158 lei/kg, ceapă - 16 lei/kg.

sau numiți de către partidul comunist și desemnați să aplice justiția și să înfăptuiască „legalitatea populară”²⁹.

Deși se stipula subordonarea judecătorilor numai legii, ca și obligativitatea de a aplica legile egal față de toți cetățenii (art. 93), legiuitorul din 1948 nu a menținut principiul inamovibilității judecătorilor, existent în constituțiile anterioare, ceea ce va reprezenta o gravă lovitură dată însuși actului de justiție³⁰.

De asemenea, Constituția din 1948 nu mai reglementa *contenciosul administrativ*, astfel încât persoanele prejudiciate în drepturile lor printr-un act administrativ ilegal sau abuziv să se poată adresa justiției în vederea reparării morale și materiale, ceea ce va deschide calea arbitrarului și abuzurilor împotriva cetățenilor din partea autorităților administrative³¹.

Potrivit art. 86, instanțele judecătorești erau: Curtea Supremă (una pentru întreaga țară, înființată prin **Decretul nr. 1 din 22 aprilie 1948**), Curțile, tribunalele și judecătoriile populare. Art. 87 prevedea posibilitatea de a înființa prin lege „instanțe speciale pentru anumite ramuri de activitate”. Pe baza acestui articol, vor fi înființate în perioada următoare tribunalele feroviare³², tribunalele maritime și fluviale³³ și instanțele militare (tribunale militare³⁴ și, ulterior, tribunale M.S.S./M.A.I.).

²⁹ Potrivit art. 88 din textul Constituției din 1948: „– La toate instanțele, cu excepția Curții Supreme, judecarea are loc cu asesori populari, afară de cazurile când legea dispune altfel” – M.O., nr. 87 bis, 13 aprilie 1948.

³⁰ Încă în noiembrie 1947, Pătrășcanu, în expunerea asupra proiectului de organizare judecătorească, susținea: „Inamovibilitatea a fost de la început o farsă și noi am înțeles să destrămăm această farsă, să-i punem capăt. Și care este corectivul pe care l-am adus noi? Nu făcând pe judecător să depindă de puterea executivă, dar făcându-l efectiv, așa cum facem pe asesorul popular, pe judecătorul popular, reprezentantul ales al maselor populare. El va avea să răspundă și în fața legilor țării, desigur, dar și în fața muncitorilor și țăranilor care l-au ales și l-au trimis să fie judecător” - Lucrețiu Pătrășcanu, *Scrieri, articole, cuvântări. 1944-1947*, București, Editura Politică, 1983, p. 240; cu aceeași ocazie, demnitarul comunist recunoștea că suspendase inamovibilitatea, în mod deliberat, încă din momentul redactării Înaltului decret regal nr. 1626 din 2 septembrie 1944, care, la art. 1 stipula că: „Drepturile românilor sunt cele recunoscute de Constituția din 1866, cu modificările ce ulterior i-au fost aduse de Constituția din 29 martie 1923”. Prin acest decret, inamovibilitatea devenea un atribut al legii obișnuite pentru că, așa cum recunoștea Pătrășcanu în noiembrie 1947, „știm că suntem în fața unui aparat al magistraturii care va trebui epurat în mod masiv, care va trebui să sufere această epurație, pentru a îndepărta din rândurile magistraților pe toți acei care s-au făcut instrumente ale stăpânirii hitleriste, în sprijinirea regimurilor de dictatură” – *ibidem*, p. 241.

³¹ Contenciosul administrativ va fi reintrodus formal în legislația regimului totalitar abia în anul 1967, prin legea nr. 1/1967, privind judecarea de către tribunale a cererilor celor vătâmați prin acte administrative ilegale.

³² „Pentru asigurarea disciplinei muncii și a unei normale funcționări în sectorul feroviar, precum și a sancționării rapide a infracțiunilor prin care se stânjenește bunul mers al transporturilor și siguranța circulației pe C.F.R.”, se înființau, prin Decretul nr. 292/1949, tribunalele speciale feroviare și parchetul feroviar. Erau supuse „jurisdicției speciale feroviare” toate „accidentele, crimele și delicturile de catastrofă de cale ferată, actele de sabotaj, întârzierea sistematică a încărcării și descărcării vagoanelor sau deteriorarea acestora din neglijență gravă sau rea credință, furturile” și orice alte infracțiuni ce aduceau atingere patrimoniului C.F.R., bunurilor încredințate C.F.R. spre păstrare sau transport, precum și disciplinei și „bunii funcționări a transporturilor”.

Asesorilor populari introduși în noua Justiție li se rezervase un loc de seamă în lupta de clasă³⁵. Această „justiție nouă”, după cum arăta la rândul său ministrul de Interne, Teohari Georgescu, „sprijinindu-se pe instituția asesorilor populari ce au la baza lor Constituția și legile ce decurg din ea, lovește cu necruțare nu numai în oficiile

De aceeași competență erau și infracțiunile îndreptate contra personalului C.F.R. aflat în exercițiul funcțiunii, precum și infracțiunile săvârșite de acest personal în timpul sau în legătură cu serviciul. În localitățile unde existau direcții regionale C.F.R. se înființau tribunale speciale feroviare, competența teritorială a acestora corespunzând circumscripțiilor direcțiilor regionale C.F.R. Potrivit art. 4, tribunalele speciale feroviare judecau, în materie de delict, cu un judecător și doi asesorii populari, iar în materie de crime, cu doi judecători și trei asesorii populari - „Buletinul Oficial al Republicii Populare Române” (B.O.), anul I, nr. 47, 21 iulie 1949. Au existat șase tribunale de acest fel, la București, Cluj, Craiova, Iași, Brașov și Timișoara.

³³ Tribunalele populare maritime și fluviale au funcționat, în baza art. 32 din Legea pentru organizarea judecătorească din 1952, la Constanța și Galați. Competența acestor tribunale era stabilită prin două legi speciale: Decretul nr. 40 din 14 februarie 1950, privind marina comercială, și Decretul nr. 41 din 14 februarie 1950, pentru supravegherea, controlul și ordinea navigației maritime și fluviale. Pe lângă aceste tribunale a funcționat Procuratura maritimă și fluvială, ca o unitate locală a Procuraturii R.P.R. Aceste tribunale, la fel ca și cele feroviare, au fost desființate prin Legea nr. 2/1956 – Gh. Diaconescu, *Organizarea instanțelor judecătorești și a Procuraturii*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1962, p. 58.

³⁴ Inițial, tribunalele militare erau organizate în cadrul Ministerului Forțelor Armate, dar legea nr. 7/1952, „pentru organizarea instanțelor și procuraturilor militare” (B.O., nr. 31, 19 iunie 1952) stipula trecerea acestora în cadrul Ministerului Justiției, Ministerul Forțelor Armate păstrând doar dreptul de a aviza ștatele de încadrare, numirea în funcțiune și mișcarea judecătorilor militari. Potrivit art. 1 al legii, instanțele militare aveau drept scop „apărarea orânduirii sociale și a orânduirii de stat a R.P.R., lupta necruțătoare cu dușmanii poporului muncitor, întărirea regimului de democrație populară, precum și întărirea disciplinei și capacității de luptă a Forțelor Armate ale Republicii Populare Române”. Instanțele militare erau: tribunalele militare de mari unități, tribunalele militare teritoriale (acestea judecând și infracțiunile contrarevoluționare săvârșite de către persoane civile), tribunalele militare de regiuni militare și Colegiul militar al Tribunalului Suprem (acesta judeca infracțiunile săvârșite de ofițeri cu gradul de general sau amiral, recursurile împotriva hotărârilor de fond ale tribunalelor militare teritoriale și de regiuni militare și cererile de îndreptare împotriva hotărârilor definitive ale oricărui tribunal militar). Prin Decretul nr. 101/1953 a fost creat Tribunalul militar pentru unitățile Ministerului Securității Statului, ca instanță ierarhic superioară pentru tribunalele militare teritoriale și egală în grad cu tribunalele de regiuni militare. Acestea judecau infracțiunile săvârșite de personalul militar și militarizat din M.S.S. și M.A.I., precum și recursurile declarate împotriva sentințelor pronunțate în fond de tribunalele militare teritoriale. Legea nr. 7/1952 pentru organizarea instanțelor militare a fost abrogată prin Legea nr. 2 din 6 aprilie 1956, de la această dată organizarea instanțelor militare fiind inclusă în prevederile Legii nr. 5/1952. De la această dată și-au încetat existența și tribunalele militare teritoriale, ca instanțe de fond, precum și Tribunalul militar pentru unitățile M.A.I., ca instanță de recurs – *ibidem*, p. 110-112.

³⁵ Din punct de vedere numeric, în ianuarie 1949 sistemul de justiție avea nevoie, potrivit declarațiilor lui Avram Bunaciu, de 32.000 de asesorii populari, dar nu dispunea, momentan, decât de 10.000 - Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. II (1949), studiu introductiv de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, București, 2003, p. 45.

de spionaj și în bandele de complotiști, dar și în acele elemente exploataoare care vor să împiedice construirea socialismului”³⁶.

Pe lângă impunerea asesorilor populari, regimul comunist a decis „formarea” unor noi magistrați „cu origine socială sănătoasă” prin înființarea de „școli juridice populare”. Astfel, încă în 3 februarie 1948, **Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 77** stipula în art. 1 că „se va înființa pe lângă fiecare tribunal câte o școală juridică populară”. Cursurile durau trei luni (art. 5) și erau urmate de „asesorii populari (...)”, care se consideră înscriși de drept; membrii sindicatelor, recomandați de Consiliile Județene, precum și locuitorii săteni recomandați de prefectii județelor respective”³⁷.

De asemenea, prin **Legea nr. 3 din 17 ianuarie 1948** erau desființate barourile și înlocuite cu Colegiile de Avocați din România³⁸. Era o formulă camuflată de eliminare a avocaților cu orientare anticomunistă, întrucât, potrivit art. 7, lit. d, nu puteau fi înscriși în colegii decât avocații și apărătorii care „n-au manifestat atitudini anti-democratice în viața lor publică sau profesională”. Cererile individuale de înscriere în colegii erau analizate de o comisie specială formată din membrii unei Comisii interimare (numită de ministrul Justiției) (art. 8). Cererile se judecau „fără citarea părților” (art. 9), iar potrivit art. 12 „avocații și apărătorii care nu vor face în termen legal cerere de înscriere în Colegiu, precum și acei ale căror cereri vor fi definitiv respinse, nu vor mai putea exercita profesiunea de avocat sau apărător”³⁹.

Prin **Decretul Ministerului Justiției nr. 2/1948** din 22 aprilie 1948 au fost adoptate normele de organizare și funcționare a Parchetului⁴⁰, iar prin **Decretul nr. 1.100** din 11 iunie 1948 a fost stabilită organizarea Ministerului Justiției⁴¹.

³⁶ Teohari Georgescu, *Democrația populară – formă a dictaturii proletariatului. Sfaturile populare, baza politică a regimului de democrație populară*, București, 1949, p. 14.

³⁷ M.O., nr. 51, 2 martie 1948.

³⁸ M.O., nr. 15, 17 ianuarie 1948.

³⁹ S-au folosit diverse metode pentru a limita numărul avocaților înscriși în noile colegii. Astfel, potrivit legii, termenul limită de depunere a cererii de înscriere în colegiile de avocați era 31 ianuarie 1948. Imprimarea formularelor de cereri a fost tergiversată, astfel încât primele exemplare au fost tipărite abia pe 22 ianuarie, într-un număr insuficient față de numărul mare de solicitanți. Astfel, în București, la o populație de aproximativ 1.500.000 de locuitori, existau peste 5.000 de avocați – Cezar Măță, „*Justiția populară: între represiune și coerciție (1948-1953)*”, în „*Studii și materiale de istorie contemporană*”, serie nouă, vol. III, 2004, p. 111; vezi și Dragoș Georgescu, *Ce a adus lupta de clasă familiei avocatului Vasile Georgescu Bârlad?*, în „*Memoria*”, vol. 55-56, 2006, p. 93-101; Daniel Focșa, *Avocat Gheorghe Vrânceanu. Studiu de caz pentru destinul unei generații*, în „*Memoria*”, vol. 54, 2006, p. 97-105; Ion St. Diaconu, *Avocații din Dolj în anii luptei de clasă*, în Romulus Rusan (ed.), „*Analele Sighet 9*”, București, Fundația Academia Civică, 2001, p. 89-98.

⁴⁰ M.O., nr. 95, 22 aprilie 1948. Noua lege scotea în evidență rolul de armă a dictaturii proletariatului, rezervat Parchetului. Astfel, dacă art. 1 al legii stipula că „Parchetul supraveghează respectarea legilor penale în Republica Populară Română, atât de către funcționarii publici, cât și de ceilalți cetățeni”, art. 2 introducea o nuanță deloc de neglijat, arătând că Parchetul „veghează, îndeosebi, la urmărirea și pedepsirea crimelor împotriva ordinii și libertății democratice, a intereselor economice, independenței naționale și suveranității Statului Român”. Rolul important al asesorilor populari și în cadrul Parchetului este evidențiat în cadrul art. 15, care prevedea că „la Parchetul de pe lângă fiecare tribunal vor funcționa câte doi asesori populari. Ei vor fi obligați să cerceteze dosarele cauzelor casate și să raporteze primului procuror

Finalizarea reformării Justiției s-a produs în **2 aprilie 1949**, când a fost dat publicității **Decretul nr. 132** „pentru organizarea judecătorească”⁴².

Noua reglementare insera în organizarea sistemului judecătoresc din România o serie de principii inspirate din legea de organizare din Uniunea Sovietică. Instanțele judecătorești erau judecătoriile populare, tribunalele, Curțile și Curtea Supremă.

Judecătoriile populare, unde se dezbăteau cele mai multe cazuri, atât civile, cât și penale, erau de trei feluri: urbane, rurale și mixte, după competența lor teritorială. Acestea aveau un sediu principal și mai multe sedii secundare unde se deplasau judecătorii în anumite zile programate pentru soluționarea cauzelor. Completele de judecată erau alcătuite dintr-un judecător și doi asesori populari.

Tribunalele funcționau în fiecare capitală de județ, fiind instanțe superioare judecătoreștilor. Pe lângă tribunale funcționau Parchetul și Corpul Portăreilor. Tribunalele judecau ca instanțe de fond pricinile date în competența lor de codurile de procedură sau de legi speciale și ca instanță de apel, cauze venite de la judecătorii.

Curțile erau instanțe superioare tribunalelor, înlocuind vechile Curți de Apel, și judecau recursurile îndreptate împotriva sentințelor tribunalelor.

Curtea Supremă avea menirea de a exercita supravegherea activității instanțelor judecătorești, prin dreptul care i s-a dat de a judeca „cererile de îndreptare” („recursuri în supraveghere”)⁴³. Era formată din două secții, una penală și una civilă, iar completul de judecată se compunea din cinci consilieri.

Prin Decretul nr. 132/1949 era reiterată importanța asesorilor populari. Art. 53 specifica în acest sens: „pentru toate instanțele, cu excepția Curții Supreme, se va alege câte o listă de asesori populari”, iar art. 63 preciza că „asesorii populari sunt asimilați cu personalul judecătoresc”.

Elocvent pentru rolul Justiției în cadrul democrației populare este și art. 70 din acest decret: „înainte de a intra în exercițiul funcțiunii, judecătorii vor depune următorul jurământ: «Jur de a fi credincios poporului și de a apăra Republica Populară Română împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru. Jur a respecta legile R.P.R. și de a păstra secretul în serviciu»”.

De altfel, pentru prima dată într-o lege de organizare judecătorească din România se arată în mod expres care sunt sarcinile Justiției. Astfel, potrivit art. 1, Justiția trebuia să așeze:

- a) structura social-economică și de stat, stabilită prin Constituția R.P.R.;
- b) drepturile fundamentale politice, de muncă și de odihnă, precum și toate celelalte drepturi și interese garantate cetățenilor de Constituție;
- c) drepturile și interesele recunoscute de lege instituțiilor și întreprinderilor de stat, organizațiilor cooperatiste și celorlalte organizații obștești.

de pe lângă Curtea respectivă cauzele pe care le vor socoti că au fost casate pentru motive neîntemeiate”. Asesorii aveau, de asemenea, dreptul de a declara recurs împotriva ordonanțelor de neurmărire.

⁴¹ M.O., nr. 134, 12 iunie 1948.

⁴² B.O., nr. 15, 2 aprilie 1949.

⁴³ Gh. Diaconescu, *op. cit.*, p. 54-55.

Flancarea judecătorului de către asesorii populari avea un evident rol de descurajare și intimidare a pușinilor judecători care încercau să-și facă meseria în funcție de textele de lege, oricât de arbitrare deveniseră și acestea, și nu în funcție de „interesele clasei muncitoare”, cum cerea frecvent conducerea Ministerului Justiției⁴⁴. Unul dintre nenumărații asesori populari nu șovăia să teoretizeze în fraze șchioape importanța rolului pe care aceștia îl au de îndeplinit în justiție:

„Rolul asesorului popular este un rol activ în sensul de a colabora cu judecătorii de carieră, pentru ca din această colaborare să nască soluția cea mai justă a tuturor cazurilor, (...) ridicând și întărind prin aceasta prestigiul justiției, care (...) este arma puternică a clasei muncitoare contra dușmanilor de clasă. Rolul principal al asesorului popular este acela de a veghea ca legile să fie aplicate în folosul poporului muncitor. (...) Asesorul popular, prin introducerea sa în completul de judecată, aduce simțul lui nedeformat de rutina profesională, așa cum este înțeles de masele populare”⁴⁵.

Alegerile pentru asesorii populari au fost programate, prin Decretul nr. 155/1949⁴⁶, să se desfășoare între 10 mai și 10 iunie 1949. Modalitatea de desfășurare a alegerilor a fost reglementată printr-o hotărâre a Consiliului de Miniștri. Astfel, vârsta pentru a putea alege era de 18 ani împliniți, iar pentru a putea fi ales, 23 de ani împliniți. Nu puteau fi aleși și nici alege persoanele considerate nedemne potrivit Legii nr. 560/1946 privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaților⁴⁷, precum și, o formulare foarte laxă, „acei care au exploatat sau exploatează, în orice fel, munca altora”. Potrivit articolului 3 al hotărârii, candidații erau propuși de Partidul Muncitoresc Român, comitetele provizorii comunale, Confederația Generală a Muncii, prin organele sindicale locale, precum și de „celelalte organizații de masă”. Votarea de făcea „prin viu grai”, urmând a fi considerați aleși cei „care au întrunit majoritatea voturilor alegătorilor prezenți în adunările convocate”. Pentru „îndrumarea alegerilor”, în fiecare circumscripție urmau a funcționa comisii alcătuite dintr-un magistrat, doi delegați ai P.M.R., un delegat al comitetelor provizorii și unul al consiliului județean sindical. În acest context, alegerile s-au desfășurat fără surprize, asesorii populari fiind exclusiv persoane dezirabile pentru regimul comunist⁴⁸.

⁴⁴ În ședința Secretariatului C.C. al P.M.R. din 2 decembrie 1948, Avram Bunaciu a supus spre aprobare un proiect de decret prin care asesorii populari să fie folosiți și în judecarea proceselor civile, nu numai penale, arătând că „procesele civile sunt în general procese de clasă” - Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. I (1948), studiu introductiv de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, București, 2002, p. 390 (este vorba de **Decretul nr. 375 din 11 decembrie 1948** care a extins participarea asesoriilor în materie civilă de la judecătorii rurale, cum fusese până atunci, și la celelalte instanțe).

⁴⁵ M. Mircescu, *Rolul activ al asesorului popular în distribuirea justiției*, în „Buletinul Justiției”, aprilie-mai 1950, p. 23-24.

⁴⁶ B.O., nr. 19, 16 aprilie 1949.

⁴⁷ M.O., nr. 161, 16 iulie 1946.

⁴⁸ Asesorii populari au fost „aleși” dintre persoanele cele mai dispuse să se pună în slujba regimului, având un trecut nu prea limpede. „Alegerile” au suscitat nenumărate nemulțumiri în rândul cetățenilor, așa cum stă mărturie o adresă a Direcției Regionale a Securității Poporului Sibiu, din 15 iunie 1949, către D.G.S.P. București: „Părți negative semnalate în raza de activitate

Rezultatele activității noilor asesori nu au întârziat să apară. În 27-29 decembrie 1949 a avut loc la Ministerul Justiției o conferință de bilanț cu președinții de Curți și Tribunale și cu șefii Parchetelor. În cadrul concluziilor formulate la încheierea acestei ședințe, se menționa: „Este îndeosebi îmbucurător faptul că, prin schimbarea compoziției de clasă a justiției noastre și prin schimbarea concepției despre Justiție a judecătorilor de carieră, s-a înlăturat, în bună parte, așa-zisul «obiectivism» în rezolvarea cauzelor, precum și formalismul birocratic, moștenite de la fostul regim reacționar burghez”. Era evidențiat și rolul pozitiv îndeplinit de asesorii populari: „Prin înlocuirea metodei sectare de muncă cu metoda de muncă în colectiv și printr-o colaborare tot mai strânsă între judecătorii de carieră și asesorii populari, instanțele noastre au putut realiza în cursul anului 1949 mari progrese față de 1948, atât în ce privește accelerarea rezolvării cauzelor, cât și în privința orientării judecătorilor în spiritul luptei de clasă”.

Pentru a înlătura orice oscilație spre vechile tendințe „obiectiviste”, „mic-burgheze”, diverși teoreticieni improvizați peste noapte, înarmați cu câteva rudimente de marxism-leninism, combăteau cu fermitate reminiscentele burgheze și subliniau importanța împlinirii imperativelor politicii și a actului de justiție:

„Hotărârile trebuie politizate. Trebuie arătată, în cuvinte chibzuite, importanța socială a combaterii și pedepsirii faptei săvârșite, care trebuie raportată la poziția politico-socială a celor în cauză, explicându-se totodată cauzele politico-sociale care au dus la săvârșirea ei. Considerațiile politice trebuie să fie clare, simple, de înalt nivel, să corespundă situației de fapt a speței și să fie o concluzie logică trasă din aceasta. Motivarea justă a unei hotărâri este un act de propagandă a regimului de democrație populară, este motivarea poziției acestui regim, prin organul său, justiția, față de acei trimiși în judecată. Prin hotărârea judecătorească, poporul muncitor, prin organele sale, arată pentru ce condamnă pe toți acei care, prin faptele lor, constituie o piedică în construirea socialismului”⁴⁹.

a Direcțiunii noastre au fost în jud. Alba, unde în rândurile membrilor organizației de plasă Zlatna – Alba s-au produs nemulțumiri prin faptul că la alegerile de asesori populari în majoritate au fost propuși membri de partid de origine maghiară, lucru care se comentează de membrii de partid de origine română ca nefiind un lucru întâmplător, ci intenționat, tocmai ca populația maghiară să predomine peste tot”. În aceeași notă erau semnalate și aspecte din jud. Hunedoara unde, în comuna Mihăilești, „au fost aleși asesori populari Poenaru Ioan, care în trecut a fost simpatizant al partidelor istorice, în prezent este membru în P.M.R., este șef de tarla, și numitul Ciocan Nicolae, fost simpatizant legionar, în prezent membru P.M.R. Sub regimul burghez a fost și pădurar, care prin procesele de contravenție a cauzat mari pagube locuitorilor săraci. (...) În ziua alegerilor, cei doi au fost chemați de către judecătorul respectiv în sediul de alegere, pentru consultare, în care timp s-a adus la cunoștința locuitorilor că cei doi sunt aleși asesori. Populația a fost foarte indignată, manifestând nemulțumire. Cei doi ieșind din sediu, numitul Ciocan Nicolae s-a exprimat către locuitori: «vedeți că nu e după cum vreți voi, ci cum vrem noi?», locuitorii întrebând «pentru ce am fost chemați noi aici, dacă nu alegem noi?». Cu această alegere au fost de acord numai 4 contra 90. Numitul Poenaru a spus locuitorilor «cei care nu-și țin gura, vor fi ridicați de Miliție» - A.N.I.C., fond D.G.P., dosar nr.79/1947, f. 206-207.

⁴⁹ S. Feller, *Un sistem original de motivare a hotărârilor*, „Buletinul Justiției”, februarie 1950, p. 9.

Necesitatea posedării unor „solide cunoștințe de socialism științific” devenea evidentă, asigurând magistraților „corectă” interpretare a legilor, citite prin prisma ultimelor directive de partid:

„Pregătirea politică și ideologică este cea dintâi condiție pentru o justă orientare în câmpul muncii profesionale. Ea ne ajută să deslușim adevăratul scop al legii. Să ne însușim mai lesne conținutul și principiile sale și să ne debarasăm de mitul justiției abstracte și formaliste. Ea ajută la interpretarea și aplicarea cea mai justă a legii, la cazurile de speță ce se prezintă, dând astfel viață textului pe care legiuitorul ni l-a pus la îndemână, pentru apărarea intereselor oamenilor muncii, pentru sprijinirea Planului de Stat și reprimarea saboteurilor construcției socialiste, pentru consolidarea pozițiilor cucerite de clasa muncitoare în lupta de ridicare a nivelului de viață a poporului”⁵⁰.

S-au creat și noi „tribune” de exprimare a noilor concepții, „organe de presă” care să popularizeze cerințele noi la care trebuie să se „ridice” magistrații. În ianuarie 1950, Stelian Nițulescu, ministru al Justiției la acel moment, inaugura o publicație de specialitate, „Buletinul Justiției”, prin câteva îndemnuri mobilizatoare:

„Pentru îndepărtarea piedicilor ce stau în calea construirii socialismului, Justiția are un rol important. Ea trebuie să sprijine cu hotărâre dictatura proletariatului pentru înfrângerea rezistenței dușmanilor de clasă ai socialismului și asigurarea desăvârșirii construirii socialismului.

Ea trebuie totodată să contribuie la întărirea noilor relații sociale socialiste și să ducă lupta împotriva acelor elemente care, prin faptele lor criminale, subminează legile și regulile țării”⁵¹.

Referindu-se la problema magistraților, ministrul ținea să sublinieze: „spre a corespunde, cât mai bine, menirii sale, Justiția trebuie să aibă cadrele corespunzătoare, capabile de a înțelege mersul revoluției democrației noastre populare pe drumul construirii socialismului. Pentru aceasta, una din condițiile calificării profesionale a cadrelor Justiției este cunoașterea, cât mai bine, a învățăturilor lui Marx, Engels, Lenin și Stalin, cum și îmbogățirea cunoștințelor de specialitate cu știința juridică sovietică”⁵².

Așadar, noul rol al Justiției, de unealtă a dictaturii proletariatului, încadrată cu persoane obediente și stăpâne ale cunoștințelor marxist-leniniste era afirmat la cel mai înalt nivel, de către însuși ministrul Justiției. De altfel, tonul era dat de către liderii politici, lideri a căror fermitate în afirmații era chiar mai șocantă. În iulie 1950, Vasile Luca afirma:

„Statul de democrație populară folosește Justiția, Armata, Miliția, Securitatea în scopul nimicirii rezistenței claselor exploatoare, a împiedicării revenirii lor la putere, a apărării libertăților populare și a independenței naționale, în scopul apărării păcii și a construirii socialismului. Întărind baza economică a regimului de democrație populară, întărind totodată Justiția populară, Armata, Miliția și Securitatea, noi dăm posibilitatea Statului nostru să îndeplinească funcțiile unui stat de democrație populară. (...)

⁵⁰ Vladimir Rusu, *Ridicarea nivelului profesional prin ridicarea nivelului politic și ideologic*, în idem, ianuarie 1950, p. 8.

⁵¹ Stelian Nițulescu, *Menirea justiției în statul de democrație populară*, în *ibidem*, p. 5.

⁵² *Ibidem*, p. 6.

Iată de ce acei cărora poporul muncitor le-a încredințat sarcina de cinste de a aplica legile R.P.R. și îndeosebi asesorii populari au datoriat ca atunci când judecă să fie pătrunși de conștiința datoriei ce o au de a apăra interesele statului celor ce muncesc, de a apăra interesele poporului muncitor. Nici un fel de considerente lăaturalnice, nici un fel de «milă» sau «îngăduință» față de dușmanii poporului nu poate să călăuzească pe asesorul popular. El trebuie să fie preocupat de un singur lucru: de apărarea intereselor superioare ale statului, care sunt interesele tuturor celor ce muncesc, de apărarea și întărirea disciplinei de stat, a dictaturii proletariatului. Trebuie lovit fără cruțare dușmanul de clasă care, la ordinele imperialiștilor americani, vrea să zădărnicească lupta poporului nostru pentru pace, pentru o viață fericită, pentru socialism⁵³.

În conformitate cu spiritul stahanovist imprimat tuturor sectoarelor de activitate, și în justiție au fost organizate „întreceri socialiste”. Astfel, în cinstea zilei de 1 Mai 1950, Judecătoria Populară Gura-Ocniței (jud. Dâmbovița) a provocat la întrecere personalul Judecătoriei Populare Fieni din același județ. Printre obiectivele întrecerii se număra și „soluționarea cauzelor în spiritul luptei de clasă”⁵⁴!

Așa cum se exprima ulterior ministrul Justiției, „reforma justiției s-a realizat, în parte, pe data de 1 Martie 1948 și s-a desăvârșit prin **Decretul 132 din 2 aprilie 1949** prin care instituția asesorilor populari a fost adoptată pentru toate instanțele, cu singura excepție a Curții Supreme. (...) Cadre corespunzătoare au înlocuit în bună parte vechiul aparat judecătoresc.

Astfel, judecătorii poporului sunt pregătiți și din elemente muncitorești în Școlile Juridice de un an⁵⁵, rezervate în mod special elementelor din câmpul muncii

⁵³ Vasile Luca, *Despre sarcinile Justiției populare*, „Scânteia”, 11 iulie 1950.

⁵⁴ „Buletinul Justiției”, aprilie-mai 1950, p. 39.

⁵⁵ Școlile juridice de un an au fost înființate prin **Decretul nr. 297/ 29 octombrie 1948**. Acestea erau în număr de trei, situate în București, Cluj și Iași. Înscrierea elevilor se făcea pe baza recomandărilor Consiliilor sindicale județene, aprobate de Ministerul Justiției. Erau preferați absolvenții școlilor juridice populare (art. 3). Potrivit art. 5, terminarea cursurilor se făcea printr-un examen, cei promovați primind o diplomă de absolvire, eliberată de Ministerul Justiției, care le dădea dreptul „să fie numiți în magistratură, parchet și orice funcțiuni juridice” – M.O., nr. 252, 29 octombrie 1948. Astfel, absolvenții acestor simulacre de școli juridice erau puși pe picior de egalitate cu absolvenții facultăților de drept. Această preconizată „producție de masă” de „juriști” era criticată, voalat, chiar din interiorul partidului. Astfel, în ședința Biroului Politic din 7 octombrie 1948, consacrată discutării „proiectului de program al învățământului superior”, Alexandru Bărlădeanu spunea: „...pe urmă, se vorbește de prea multe facultăți de științe juridice. Nu este universitate să nu aibă o facultate juridică. Cred că nu este rațional să avem astăzi atâtea facultăți juridice, mai ales dacă mergem pe calea școlilor medii pentru crearea de cadre tehnice. (...) Cred că sunt prea multe facultăți juridice”. Replica lui Avram Bunaciu nu s-a lăsat așteptată: „În legătură cu observația că la învățământul juridic s-au prevăzut prea multe facultăți. Într-adevăr, avem, conform propunerii, numai una singură la București, plus patru instituții bazate pe nevoile Ministerului de Interne și ale noastre. Pornind de la 2.500 de magistrați de care avem nevoie azi față de ... cât am avea nevoie. De la 18.000 de avocați cât am avut, au rămas azi 4.500. Avem nevoie de funcționari cu pregătire juridică, de 1.600 grefieri cu pregătire juridică. Așa încât numărul studenților față de datele culese nu este exagerat deloc” - Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc*

manuale. Absolvenții acestor școli, numiți în funcții de judecători, aduc pe lângă o temeinică pregătire profesională și spiritul revoluționar, propriu clasei noastre muncitoare.

Justiția noastră de astăzi, pătrunsă de un adânc spirit de clasă, sprijină dictatura proletariatului, contribuie la sfărparea rezistenței dușmanilor noștri și sprijină îndepărtarea piedicilor ce stau în calea construirii socialismului. Justiția noastră, înțelegând menirea justiției socialiste, contribuie la îngrădirea și limitarea puterii economice a chiaburimii⁵⁶ și sancționează, așa cum merită, pe acei care mai caută să profite, exploatând omul⁵⁷.

În mai puțin de doi ani, justiția era în bună parte transformată „după chipul și asemănarea” justiției sovietice și devenise o armă redutabilă în mâna regimului.

Ultima lege de organizare judecătorească din intervalul analizat a fost Legea nr. 5/1952⁵⁸. Art. 1 al legii stipula sarcinile Justiției în R.P.R., pe primul loc situându-se apărarea orânduirii sociale și orânduirii de stat a R.P.R. Potrivit art. 2, instanțele judecătorești, aplicând sancțiunile penale, „urmăresc apărarea regimului de democrație populară și totodată îndreptarea și reeducarea infractorilor”.

Art. 3 preciza care sunt instanțele judecătorești:

- a) tribunalele populare de raion, de oraș și de raion orașenesc;
- b) Tribunalul Capitalei și tribunalele regionale;
- c) Tribunalul Suprem.

Ca instanțe judecătorești speciale, continuau să funcționeze tribunalele militare, tribunalele populare feroviare și tribunalele populare maritime și fluviiale.

Potrivit art. 11, instanțele judecătorești judecau în fond într-un complet alcătuit dintr-un judecător și doi asesori populari. Recursurile și cererile de îndreptare erau judecate de un complet format din trei judecători.

Modul de alegere, activitatea, retribuirea asesorilor populari erau reglementate prin art. 12-17. Aceștia continuau a fi priviți drept reprezentanți ai poporului, art. 15 menționând chiar că „dau socoteală celor care i-au ales, pentru activitatea lor”.

Român, vol. I (1948), studiu introductiv de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, București, 2002, p. 249 și p. 256-257.

⁵⁶ Într-adevăr, așa cum se recunoștea în ședința Secretariatului C.C. al P.M.R. din 10 octombrie 1950, „s-a cerut să se facă confiscările pe bază de judecată. Și atunci secretarii județeni au discutat cu procurorii și s-au înțeles cu judecătorii pentru ca să se facă confiscarea (sic!) după lege. S-a cerut apoi să existe o sentință definitivă și au început să fie inventate tot felul de motive pentru a trimite pe chiaburi în judecată și a le confisca averea. Astfel, în Ilfov, într-o singură zi au fost trimiși în judecată 50 de inși ca speculanți și li s-a luat pământul” - Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R. 1950-1951*, vol. III, București, 2004, p. 333.

⁵⁷ Gh. Panu, *1 Mai 1950*, în „Buletinul Justiției”, aprilie-mai 1950, p. 4.

⁵⁸ B.O., nr. 31, 19 iunie 1952. La aceeași dată au fost publicate și Legea nr. 6 pentru înființarea și organizarea Procuraturii Republicii Populare Române și Legea nr. 7 pentru organizarea instanțelor și procuraturilor militare.

„Poporul” era prezent în actul de justiție nu doar prin intermediul asesorilor populari, ci și ca actor în procese abil instrumentate, așa numite „processe publice”⁵⁹. Importanța „proceselor publice” era subliniată în iunie 1952 de către Iosif Chișinevschi în următorii termeni: „Se recomandă ca în fabrici, uzine, pentru elementele active din personalul de ingineri, tehnicieni, care au făcut propagandă împotriva partidului, împotriva statului, au făcut acțiuni, să se organizeze cu muncitorii, inginerii și tehnicienii cinstiți, un proces public de masă, cu un prezidiu de muncitori, să fie luați acești dușmani și îndreptat asupra lor – cum a spus tov. Dej – reflectorul urii de masă, să simtă mâna păroasă a muncitorului și în față și pe la spate, față de acțiunea lor”⁶⁰.

Evident, în spatele „urii de masă” se afla Partidul care, așa cum spunea un poet proletcultist, „e-n tot și-n toate”. De altfel, partidul comunist nu a obosit nici un moment în tentativele sale (reușite!) de a controla cât mai ferm justiția, pe toate palierele sale de activitate.

Ilustrativ pentru modul de organizare al unui „proces public de masă”, în sensul vizat de Iosif Chișinevschi, este așa-numitul „proces al sabotajilor de Canal”⁶¹. Trebuie subliniat faptul că inițiativa procesului a venit de la conducerea de partid, cel mai probabil de la Gheorghiu-Dej. Ideea procesului a fost formulată în cadrul unei ședințe ținută în iunie 1952 la nivelul conducerii Ministerului Afacerilor Interne. La ședință au participat Alexandru Drăghici (proaspăt ministru al Afacerilor Interne – 20 mai 1952), Iosif Chișinevschi, Gheorghe Pintilie (directorul D.G.S.S.), Alexandru Nicolschi, Vladimir Mazuru, Gogu Popescu (șeful Direcției Contrasabotaj), Cricor Garabedian, Mihai Dulgheru (șeful Direcției Cercetări Penale) și consilierii sovietici Alexandru Mihailovici, Tiganov și Maximov. În cadrul ședinței, Chișinevschi a cerut să se ia măsuri de organizare a unui proces public care să aibă loc la Canal și să fie aspru pedepsiți sabotajii. În plus, a specificat că „tov. Gheorghiu vrea ca procesul să se judece cât mai repede, să nu dureze ca altele” – aluzie evidentă la cazul Pătrășcanu⁶².

În perioada 29-31 iulie 1952 au fost arestate 25 de persoane de pe șantierul Canalului Dunăre-Marea Neagră, sub acuzația de sabotaj. Mișu Dulgheru a primit misiunea să organizeze un grup de anchetatori și să plece la Constanța. Aici trebuiau începute anchetele „pentru completarea materialelor aflate la dosar”. Anchetatorii au fost selectați de la mai multe direcții regionale de securitate și transportați de urgență la Constanța. Mobilizarea de forțe se explică prin termenul scurt dat pentru finalizarea anchetei, întrucât conducerea de partid dorea ca până la 23 august procesul să fie făcut.

Colectivul de anchetatori era condus de generalul Vladimir Mazuru, colonelul Mișu Dulgheru și maiorul Nicolae Doicaru, la acea vreme șeful Direcției Regionale de Securitate Constanța. Întreaga operațiune era supervizată de un consilier sovietic.

⁵⁹ Vezi *Sinteza asupra proceselor publice judecate în țară pe intervalul de 6 apr. – 15 apr. 1950*, în A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 47/1950, f. 1-5.

⁶⁰ A.M.R., fond Microfilme 127, rola 1520, c. 214.

⁶¹ Pentru detalii, vezi Doina Jela, *Cazul Nichita Dumitru, încercare de reconstituire a unui proces comunist (1952)*, București, Editura Humanitas, 1995; Florian Banu, *Radiografia unei mistificări: Procesul sabotajilor de la Canalul Dunăre-Marea Neagră*, în C.N.S.A.S., „Arhivele Securității”, vol. II, București, Editura Nemira, 2004, p. 116-142.

⁶² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 49, vol. I, f. 77.

Arestații și „materialul informativ” au fost repartizați pe anchetatori, s-a făcut o ședință în care au fost indicate datele care trebuie obținute din anchetă și s-a fixat durata anchetei la 15 zile indicându-se „să se lucreze zi și noapte”.

Din cauza „dificultăților” întâmpinate în timpul anchetei, aceasta nu a putut fi încheiată în termenul inițial, astfel că procesul a început cu o săptămână întârziere⁶³. Președinte al completului de judecată a fost desemnat generalul de justiție Petrescu Alexandru. Acesta, deși fusese trecut în rezervă, a fost convocat la Ministerul Afacerilor Interne de ministrul adjunct Mihail Burcă la începutul lunii august 1952. I s-a pus în vedere că va trebui să organizeze tribunalele teritoriale care vor funcționa pe lângă M.A.I. în care scop va fi, provizoriu, concentrat. Ordinul de concentrare a fost emis pe 18 august 1952 și, a doua zi, ministrul Justiției l-a numit președinte al Tribunalului Militar Teritorial București⁶⁴.

Asesorii populari au fost anunțați că vor îndeplini această funcție cu doar 24 de ore înainte de începerea procesului⁶⁵. Aceștia, ei înșiși ofițeri, au fost „prelucrați” înainte de începerea procesului de către ofițeri de securitate asupra importanței misiunii pe care o au de îndeplinit. Asesorii au intrat în sala de judecată „fără să fi studiat dosarele sau declarațiile celor acuzați”⁶⁶. Maiorul Teodorescu Ovidiu, procuror la Procuratura Militară București, a îndeplinit rolul de procuror în proces. Potrivit relatărilor sale, ajuns la Constanța și sesizând unele nereguli, a luat legătura cu Procurorul General Tatu Jianu, dar fără un rezultat concret. Mai mult chiar, rechizitoriul pe care l-a întocmit la Constanța a fost luat de colonelul Dulgheru și dus la București. La întoarcere, rechizitoriul era întocmit într-o formă în care, „deși reda situația din actele de cercetare, se cunoștea că fusese refăcut și modelat”⁶⁷.

Epilogul acestei puneri în scenă a fost, de asemenea, supervizat de factorul politic. Unul din judecători declara ulterior: „la sfârșitul procesului nu s-a făcut o deliberare organizată pentru a se hotărî pedepsele, ci undeva, lângă o ușă, pe o prispă, afară, în prezența colonelului Dulgheru, generalul Petrescu a trecut sentințele pe formularele respective”⁶⁸. În mod evident, generalul Petrescu nu era decât o unealtă oarbă a conducerii de partid. După cum relatează anchetatorul Iliescu Dumitru, „... după terminarea anchetei cu întreg materialul cules, s-a venit la București împreună cu tov. Mazuru, care, ulterior, a adus în ziua procesului hotărârea de sentință chiar la Poarta Albă, unde se ținea procesul”⁶⁹.

Nu e greu de ghicit că, la București, sentințele au fost date de conducerea de partid, probabil chiar de Gheorghiu-Dej, care s-a interesat în mod constant de proces⁷⁰.

⁶³ Pentru versiunea oficială a desfășurării procesului, vezi *Procesul bandei de sabotori și diversioniști de la Canalul Dunăre-Marea Neagră*, București, Editura pentru Literatură Politică, 1952.

⁶⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 49, vol. I, f. 128.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 135.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 181.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 185.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 184.

⁷⁰ În ședința Biroului Politic din 29 mai 1952 a avut loc repartizarea muncii și responsabilităților între membrii acestuia, atât pe linie de partid, cât și de stat. Cu această ocazie, s-a stabilit ca, pe linie de stat, Gheorghiu-Dej să coordoneze activitatea Ministerului Afacerilor Interne, Ministerul

Prima parte a anilor '50 a reprezentat o perioadă de continuă presiune politică asupra sistemului de justiție. Exigențele luptei de clasă păreau a nu fi fost întru-totul conștientizate de o parte a magistraturii, motiv pentru liderii P.M.R. de a clama necesitatea permanentă de consolidare a controlului de partid.

În cadrul ședinței plenare a C.C. al P.M.R. din 2 august 1954, consacrată măsurilor de întărire a „legalității populare”, Iosif Chișinevschi nu pierdea ocazia de a-și exprima nemulțumirea față de activitatea unui „număr însemnat de judecători”, considerați a fi neîngăduit de „blânzi” cu infractorii, exprimându-și, totodată, concepția asupra rolului organizațiilor de partid în „îndrumarea și controlarea” organelor Justiției:

„Un număr însemnat de judecători au nivel politic și profesional scăzut, aceasta se vede în desfășurarea proceselor. Există cazuri când din lipsă de pregătire a judecătorilor, numeroși delapidatori primesc pedepse prea mici.

Îmbunătățirea cadrelor judecătorești constituie o sarcină de mare însemnătate pentru întărirea legalității populare.

Este necesară selecționarea studenților pentru facultățile juridice și ridicarea predării la aceste facultăți. Este nevoie să se ia măsuri pentru îmbunătățirea pregătirii profesionale a acestora.

Organizațiile de partid trebuie să îndrume activitatea organelor de justiție și procuratură, controlul muncii lor, felul cum aplică hotărârile partidului și guvernului, introducerea în muncă a spiritului de partid”⁷¹.

Asupra aserțiunii că liderii de partid, și nu judecătorii, erau cei care stabileau sentințele, sunt edificatoare o serie de documente ale conducerii partidului comunist din acea vreme. De exemplu, în protocolul ședinței Biroului Politic din 23 septembrie 1954, se precizau următoarele:

„În legătură cu propunerile Tribunalului Suprem cu privire la pregătirea procesului bandei de trădători, în frunte cu Vasile Luca, Biroul Politic hotărăște:

Vor fi dați în judecată: Luca Vasile, Iacob Alexandru, Solymoși, Cernicica.

Vor fi eliberați: Vijoli Aurel⁷², Modoran Vasile, Rădulescu Gh. și vor fi chemați ca martori ai acuzării.

În cazul Dinu Constantin, care este un bun specialist în probleme de metalurgie, se va vedea dacă faptele sale sunt de natură a prezenta un pericol pentru stat. Dacă ele nu prezintă un asemenea pericol, Dinu Constantin va fi eliberat.

Procesul se va ține într-o sală corespunzătoare și vor invitați să asiste activiști și membrii de partid, propagandiști, oamenii ai muncii fără de partid, dintre minerii din Valea Jiului, din rândurile populației din Regiunea Autonomă Maghiară și din restul Ardealului, oameni în stare să explice după aceea maselor conținutul procesului, fărădelegile comise de acuzați, pericolul prin care a trecut partidul și statul nostru până

Forțelor Armate, Ministerul Comerțului Exterior și Direcția Generală a Canalului – Dunăre-Marea Neagră - A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 44/1952, f. 3. În acest context, firește că Dej era direct interesat în justificarea ideologică a întârzierilor considerabile înregistrate în execuția canalului și în identificarea țapilor ispășitori.

⁷¹ Idem, dosar nr. 88/1954, f. 52-53.

⁷² Pentru detalii asupra carierei lui Aurel Vijoli și a arestării sale, la 27 martie 1952, sub acuzația de sabotare a reformei monetare din 1952, vezi Alina Ilinca, *Aurel Vijoli. Un tebnocrat în regimul comunist*, în „Magazin istoric”, nr. 6/2004, p. 69-73.

la descoperirea și demascarea acestei bande. Procesul acesta va trebui să fie un puternic izvor de învățătură pentru membrii partidului, în ce privește creșterea vigilenței politice față de dușmani.

Secretariatul C.C. este însărcinat a lua măsuri de pregătire organizatorice necesare.

Procesul nu va fi public. Se va da publicității un comunicat rezumativ asupra desfășurării procesului. Înainte de proces, proiectul actului de acuzare va fi prezentat spre examinare Biroului Politic. Actul de acuzare și rechizitoriul vor fi tipărite după proces în broșuri de uz intern de partid.

Se aprobă celelalte măsuri propuse de Tribunalul Suprem⁷³.

S-ar putea crede că Biroul Politic se implica doar în procese de o sensibilitate aparte, așa cum era cazul cu Vasile Luca și ceilalți „finanțiști”. Totuși, documentele vremii, precum stenograma ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 6 noiembrie 1954, consemnează faptul că nici în cazul unor procese cu o încărcătură politică de mai mică importanță lucrurile nu erau lăsate „la voia întâmplării”. Vom reproduce un pasaj din amintita stenogramă, referitor la punctul 2 al ordinii de zi – „Unele probleme în legătură cu elemente arestate de M.A.I.”:

„În urma discuțiilor, Biroul Politic a hotărât următoarele:

a) În legătură cu grupul ilegal de preoți care duc activitate organizată în contra regimului, să fie arestate de către organele M.A.I. elementele dușmănoase contra cărora sunt dovezi.

Biroul Politic însărcinează pe tovarășii Gh. Gheorghiu-Dej, E. Bodnăraș și Al. Drăghici să analizeze și să stabilească măsurile ce vor trebui luate contra acestui grup ilegal.

b) Aprobă ținerea procesului grupului de spioni parașutați în R.P.R. în aprilie 1954 în frunte cu Bodea și stabilește să se facă un proces semi-public, iar Bodea să fie condamnat la moarte ca trădător. În ce privește publicarea în presă a dezbatărilor procesului, aceasta se va stabili ulterior.

c) Aprobă condamnarea lui (sic!) Elisabeta Luca⁷⁴ pentru faptele ce au reieșit în cursul anchetei. Întrucât în cursul anchetei nu a reieșit să fi avut legături de spionaj, după ce își va ispăși pedeapsa, să fie pusă în libertate.

d) Se aprobă punerea în libertate a lui Vasile Georgescu și Balazs Egon⁷⁵, întrucât în cursul anchetei nu a reieșit să fi avut legături de spionaj.

e) Aprobă punerea în libertate și expulzarea lui Piccolot și încă doi cetățeni francezi din grupul de spioni francezi.

⁷³ Idem, dosar nr. 109/1954, f. 4-5.

⁷⁴ Elisabeta Luca era soția lui Vasile Luca, fostă voluntară în cadrul Brigăzilor Internaționale care au luptat în Războiul Civil din Spania – cf. Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, București, Editura All, 1998, p. 174.

⁷⁵ Balazs Egon a fost prieten apropiat al lui Alexandru Iacob, mâna dreaptă a lui Vasile Luca în cadrul Ministerului de Finanțe. Unul din personajele implicate în „lotul Pătrășcanu”, Jacques Berman, a fost constrâns să declare că a efectuat acțiuni de spionaj în favoarea Angliei – cf. Nicolae Henegariu (coord.), *Principiul bumerangului. Documente ale procesului Lucrășanu Pătrășcanu*, București, Editura Vremea, 1996, p. 140-163.

f) Aprobă condamnarea la moarte a grupului de legionari care au săvârșit atrocități în închisorile Gherla, Suceava și Pitești⁷⁶ în timpul când era Teohari Georgescu ministru de Interne⁷⁷.

Așadar, liderii de partid dictau cu fermitate cine și la ce pedeapsă va fi condamnat, cine va fi eliberat, modul de desfășurare a procesului ș.a.m.d.

Cu toate acestea, adepții sistemului totalitar continuau să fie nemulțumiți și îngrijorați chiar și de minima libertate de decizie care le mai rămăsese magistraților și își doreau subordonarea absolută a sistemului de justiție de către partidul comunist⁷⁸.

În 25 aprilie 1958 Biroul Politic al C.C. al P.M.R. a ținut o ședință în care a fost discutat un referat cu privire la starea infracțională în perioada 1955-1957. Cu acest prilej, Gheorghiu-Dej afirma:

„Noi avem în prezent în justiție asesorii populari. Va trebui să introducem și controlul de partid mai eficace și mai concret, care va trebui să se facă în așa fel încât să nu ne poată acuza judecătorii că nu-i lăsăm să judece după conștiința lor. Aici însă trebuie să vedem ce fel de conștiință este asta după care judecă ei, de pe pozițiile cui, a cărei clasă, judecă procesele. Va trebui să-i flancăm pe judecători cu asesori bine pregătiți. Partidul va trebui să se amestece în aceste probleme însă în așa fel încât să nu stânjenească justiția⁷⁹.”

Credem că citatul este suficient de elocvent în ce privește concepția liderului comunist despre independența justiției, încât orice comentariu ar fi superfluu. Același Dej nu scăpa din vedere problemele procuraturii:

„Vor trebui luate măsuri și pentru îmbunătățirea activității procuraturii. Eu aș proceda așa: aș chema procurorii la comitetul regional, le-aș cere să aibă grijă ca în justiție să introducă spiritul de clasă, să aibă grijă ca pedepsele care se dau de către justiție să fie în interesul clasei muncitoare și să intervină atunci când văd că se petrec lucruri care pot aduce pagube statului democrat-popular. Comitetul regional trebuie (...) să influențeze ideologic pe judecători⁸⁰.”

Ca urmare a unor astfel de „dezbateri” privind problemele justiției, Biroul Politic a adoptat o „Hotărâre cu privire la îmbunătățirea controlului de partid asupra activității organelor de justiție și procuratură”. Vom cita în continuare câteva paragrafe sugestive pentru spiritul în care era concepută activitatea justiției într-o „democrație populară”:

„... în organele justiției mai există încă elemente necorespunzătoare, stăpânite de atitudine liberalistă, care în judecarea unor procese se pun la adăpostul concepției juridice burgheze despre așa-zisa «independență a justiției» și a «judecării după intima

⁷⁶ Este vorba de așa-zisul proces al torționarilor implicați în „reeducarea” deținuților – cf. *Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării în închisorile Pitești Gherla*, coord. Silvia Colfescu, București, Editura Vreamea, 1995.

⁷⁷ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 123/1954, f. 3-4.

⁷⁸ Elocvent pentru raporturile reale de putere între organele Procuraturii și Partid este episodul relatat de Pavel Vuza, referitor la „penitența” care i-a fost impusă lui, în calitate de prim-loctiitor al Procurorului General al R.P.R., în fața primului-secretar de partid al Regiunii Timișoara, I. Bank, pentru o ofensă imaginară – cf. Pavel Vuza, *op. cit.*, p. 169-170.

⁷⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 12/1958, f. 35.

⁸⁰ *Ibidem*.

convingere», încurajând în felul acesta pe infractori și lovind în interesele oamenilor muncii. (...)

Participarea directă a asesorilor populari la activitatea justiției trebuie să asigure introducerea unui spirit de clasă în judecarea cauzelor, respectarea legalității populare, ținându-se seama în primul rând de interesele statului democrat-popular. (...)

2. Birourile comitetelor regionale, raionale și orașenești de partid vor controla întreaga activitate a organelor justiției și procuraturii, vor analiza semestrial activitatea acestora, starea infracțională și modul cum aplică legile statului și hotărârile partidului și guvernului, luând măsuri pentru îmbunătățirea activității în domeniu.

3. Președinții tribunalelor regionale, raionale și orașenești, procurorii regiunilor, raioanelor și orașelor, precum și președinții tribunalelor militare și procurorii militari sunt obligați să prezinte trimestrial organelor de partid informații asupra fenomenului infracțional și a activității juridice desfășurate⁸¹.

O astfel de hotărâre reflectă cât se poate de fidel modul în care se realiza actul de justiție în România populară. Principiile fundamentale de drept au fost încălcate cu grosolănie, independența justiției a devenit doar o frază golită de orice sens, magistrații, în cvasi-totalitatea lor, au devenit simple unelte în mâna liderilor politici.

Fără îndoială că importanța rolului jucat de justiție în procesul instaurării structurilor de putere comuniste și în reprimarea tuturor opozițiilor merită analize de o amploare mult mai mare. Ne-am mulțumit pe parcursul acestui demers la punctarea câtorva din elementele esențiale în amplul proces de malformare a justiției românești de către un regim politic dictatorial care a făcut eforturi constante pentru a-și croi o mască de respectabilitate și pentru a-și câștiga în ochii poporului un minim de legitimitate.

Considerăm că algoritmul aplicat de comuniști atât pentru cucerirea puterii politice, cât și pentru subordonarea altor sectoare-cheie ale aparatului de stat a fost aplicat cu succes și în cazul Justiției. Cu alte cuvinte, folosind cu abilitate teme cu impact, precum defascizarea aparatului de stat sau pedepsirea criminalilor de război, comuniștii au reușit timorarea, marginalizarea și apoi înlăturarea persoanelor incomode din cadrul magistraturii. Deținerea portofoliului Justiției încă de la 23 august 1944 a permis, de asemenea, promovarea unor proiecte legislative favorabile planurilor de durată ale comuniștilor.

Așa cum s-a observat, doctrina juridico-penală a regimurilor totalitare tindea „să șteargă în întregime certitudinea de drept, să introducă analogia în dreptul penal, retroactivitatea legilor penale”⁸². În consecință, partidul comunist trebuia să se asigure de obediența totală a magistraților, întrucât posibilitatea acordată judecătorilor de a recurge la *analogia juris* sporea foarte mult puterea discreționară a magistratului, acesta „compensând”, prin propria judecată, formulările laxo din legi și coduri⁸³. Așadar, o gândire „corectă” era un ingredient de bază în portretul-robot al magistratului dezirabil.

⁸¹ *Ibidem*, f. 38-40.

⁸² Mario A. Cattaneo, *Terrorismo e arbitrio. Il problema giuridica nel totalitarismo*, Padova, 1998. p. 123 apud Mario Turchetti, *Tirania și tiranicidul. Forme ale opresiunii și dreptul la rezistență din Antichitate până în zilele noastre*, București, Editura Cartier, 2003, p. 948.

⁸³ Cf. Mario Turchetti, *op. cit.*, p. 950.

„Tactica salamului”, invocată de comuniștii maghiari, a fost folosită cu succes și la București, valurile succesive de punere în disponibilitate permițând înlăturarea din sistem a persoanelor verticale, atașate valorilor politice considerate condamnate de istorie. Partenerii de drum sau „idioții utili”, în formula lui Lenin, au favorizat și ei procesul de acaparare și subordonare totală a sistemului de justiție. În paralel, partidul comunist a știut să-și creeze propriile cadre, trecându-le prin simulacre de „școli juridice” și promovându-le cu obstinție în posturile cheie. Proaspeții „magistrați” s-au dovedit a fi, în numeroase cazuri, persoane extrem de abile în mașinațiuni de culise, nu puțini dintre cei intrați în sistem la începutul anilor '50 reușind să se mențină și să urce treptele ierarhice până la cele mai înalte funcții, mulți fiind prezenți în funcții de maximă importanță și în anii care au urmat după 1989.

Măsurile ferme de epurare și instituirea unui control ferm al partidului asupra tuturor palierelor justiției au permis conducerii de la București ca, după retragerea unităților Armatei Roșii din România, să ghideze cu mână fermă cea de-a treia putere a statului modern, subordonându-și-o întru-totul scopurilor proprii și folosind-o cu succes până la prăbușirea regimului comunist, prăbușire care a fost însoțită, emblematic, de un ultim proces-spectacol de factură stalinistă: procesul lui Nicolae Ceaușescu.

Iuliu CRĂCANĂ

**INFRAȚIUNEA ÎMPOTRIVA PROPRIETĂȚII
SOCIALISTE
- ȚINTĂ A JUSTIȚIEI REGIMULUI DEMOCRAT-
POPULAR.
CAUZELE ȘI URMĂRILE PLENAREI C.C. AL P.M.R.
DIN 9-13 IUNIE 1958**

THE CRIME AGAINST SOCIALIST PROPERTY.
CAUSES AND CONSEQUENCES OF CC OF PMR PLENARY
FROM 9-13 JUNE 1958

After popular democracy had been set up in Romania, a new form of property occurred: the socialist one. At the beginning of the 1950s, the Romanian Justicial System established new norms for the punishment of the crimes against this form of property, a fundamental one for the communist regime.

As the collectivization of agriculture process had a complex pace, at the end of the 1950s the Romanian Workers' Party decided to increase the legal pressures against the people who did not "observe and protect socialist property".

CC of PMR Plenary sessions from 9-13 June 1958 represented a turning point, some of the most decisive measures being subsequently approved. Basically, the party directed its repressive force against those who committed crimes against socialist property. In the following years those crimes were grounds for most of the court sentences.

Etichete: Justiție, infracțiuni, legislație, Cod Penal, represiune

Keywords: Justice, crimes, law, Penal Code, repression

I. Introducere.

În primii ani după preluarea puterii de către Partidul Comunist în România, ocupată cu represiunea politică, justiția a lăsat în planul secund infracțiunile împotriva vieții și securității persoanei, a proprietății private și chiar socialiste. Începând de la sfârșitul anilor '40, aceasta din urmă, denumită proprietate socialistă sau avut obștesc, a devenit principala formă de proprietate, fiind considerată de ideologia comunistă drept baza economică și socială a noului tip de stat. Conform ideologiei marxist-leniniste, tot ceea ce însemna proprietate privată trebuia înlocuită treptat cu cea colectivă, considerată „piatra fundamentală a socialismului”. Teoreticienii dreptului comunist au definit dreptul de proprietate socialistă ca fiind „un drept real principal de tip nou”. Ei au făcut diferența între termenii „proprietate socialistă” și „avut obștesc”, din punct de vedere al sferei noțiunii, ultimul cuprinzând pe lângă proprietatea de stat și cooperatist-colectivistă, precum și proprietatea asociațiilor de masă, a asociațiilor profesionale, sportive¹, sindicale etc. Cu toate eforturile depuse, însă, definirea regimului juridic al

¹ Iustin Grigoraș, *Apărarea proprietății socialiste prin mijloace de drept penal*, Editura Științifică, București, 1962, p. 23.

proprietății socialiste și implementarea unei noi mentalități nu s-au produs atât de repede pe cât se așteptau liderii comuniști.

Ca abordare metodologică vom încerca să nu cădem în capcana autosuficienței științifice. Istoria, nefiind o știință exactă care să funcționeze după regulile clasice ale epistemologiei, ne rezervă interpretări multiple ale fenomenelor și faptelor petrecute asupra cărora dorim să intervenim cât mai puțin. Considerând că, în științele sociale, un fenomen nu are, în general, o singură cauză, vom lăsa cititorul să decidă ce a stat la baza schimbării de optică a partidului în privința infraționii împotriva proprietății socialiste. Vom formula, însă, câteva ipoteze de lucru, unele dintre documente putând să le confirme precum altele ar putea să le infirme total sau parțial.

În urma naționalizării întreprinderilor industriale, bancare, de asigurare, a căilor ferate particulare, a instituțiilor sanitare și a farmaciilor particulare, a multor imobile, precum și colectivizarea forțată a terenurilor agricole, a crescut numărul furturilor și delapidărilor, fiind bine știut că păzirea proprietății comune sau publice este mai puțin eficientă decât a proprietății private. Obișnuiți cu termenii de proprietate privată și proprietate publică, înțelegă ca proprietate comună, în folosul tuturor, utilă pentru bunul mers al societății, multor oameni le-a fost greu să înțeleagă ce înseamnă proprietatea socialistă, percepând-o ca proprietate luată de la alții pentru a deveni a tuturor, așa cum o definea propaganda comunistă.

Cetățenii nu erau obișnuiți cu această formă de proprietate, ceva mai abstractă, în lipsa stimulului esențial pentru protejarea lui „al meu”, „al nostru” devenind sinonim cu „al nimănui”. Dacă apărarea proprietății private se produce spontan, dând naștere reflexului de apărare și respectare a proprietății celorlalți, odată cu trecerea în proprietate de tip socialist a tuturor mijloacelor de producție și a majorității celorlalte bunuri, reflexul de apărare a proprietății în general, valoarea sa în mentalul colectiv, a scăzut exponențial. Firesc, el trebuia înlocuit cu mecanisme de constrângere bazate pe teamă, pe implicarea statului prin instituțiile represive juridice și polițienești.

Nu putem să nu luăm în calcul și o formă de rezistență urmare a unui sentiment de revoltă față de instaurarea unui regim social-politic nou, impus de sovietici. De aici și psihoza sabotajului provenită din realitățile belice și postbelice, din suspiciunea care plana asupra tuturor celor care avuseseră de pierdut de pe urma naționalizării și colectivizării, precum și acțiunile a ceea ce mai rămăsese din opoziția politică. Nu trebuie să uităm că este perioada în care rezistența armată din munți, susținută în sate și orașe de persoane de sprijin, vedea în sabotaj un mijloc de acțiune eficient pentru destabilizarea regimului comunist în România. Cum mobilul unei infraționii împotriva avutului obștesc era greu de dovedit, confuzia între sabotaj și infraționile economice provenite din neglijență sau interese pecuniare era firească, deslușirea laturii subiective prin intenție era greu de realizat, mulți dintre cei care le comiteau având, ca și mulți dintre ceilalți români, un trecut politic, activând sau doar simpatizând cu fostele partide politice. Iată de ce, atunci când prejudiciul era produs în dauna proprietății statului, infraționea tindea să capete automat un caracter politic.

Cu toate că existau premisele pentru ca infraționalitatea economică să ia o amploare nemaîntâlnită până atunci, în prima parte a anilor `50 ținta represivității judiciare a fost îndreptată preponderent împotriva fostelor elite politice și economice ale României. Lipsa unei legislații coerente, întârzierea elaborării unor coduri noi (penal

și de procedură penală), modificările repetate ale codurilor vechi adâncind această incoerență, era dublată de lipsa de voință politică provenită din neclaritatea ideologică în privința infracțiunilor economice, ele aflându-se între cele politice, reprimare cu asprime, și celelalte infracțiuni fără natură politică, cărora puterea democrat-populară de curând instaurată nu avea timp să le acorde o prea mare importanță. Instituțiile statului responsabile în acest sens, procuratura, tribunalele, Miliția și Securitatea, dependente major de decizia politică, nu își permiteau să ia singure inițiativa în acest sens. O acțiune hotărâtă era împiedicată și de faptul că multe dintre aceste infracțiuni nu erau înfăptuite de dușmanul de clasă, ci chiar de către conducătorii unităților economice, membri de partid, numiți în aceste funcții tocmai pe criterii de clasă. Doar către sfârșitul deceniului, când au început să se contureze premisele pentru a restrânge caracterul exclusiv de clasă al justiției doar la infracțiunile politice, când fostele elite fuseseră eliminate sau anihilate definitiv, a venit rândul rezolvării problemelor generate de infracționalitatea împotriva avutului obștesc.

După o perioadă de acalmie în privința represiunii politice cu mijloace judiciare, ofensiva împotriva acestui gen de infracțiuni s-a declanșat pe toate planurile, politic, ideologic, legislativ și instituțional: ofensivă în presă împotriva „jefuitorilor avutului obștesc”, înăsprirea extremă a legislației până la pedeapsa capitală, focusarea judecătorilor și procurorilor pe reprimarea cu celeritate și maximă severitate a acestui tip de infractori.

Determinată de intenția lui Gheorghe Gheorghiu-Dej de a-și întări autoritatea în interiorul partidului și de a arăta că ține lucrurile sub control în urma plecării trupelor sovietice, Plenara C.C. al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 a reprezentat un punct de cotitură și prin deciziile luate în privința întăririi aparatului de justiție și, mai ales, prin determinarea de măsuri hotărâte care să oprească infracțiunile împotriva avutului obștesc. Practic, partidul a asmuțit aparatul represiv împotriva noului dușman al regimului. Fostele elite politice, economice fuseseră eliminate, concluziile cu privire la evenimentele din Ungaria care nu fuseseră declanșate de către fostele clase exploatoare, indicau că pericolul pentru regim venea din mediile intelectuale care puteau coaliza în jurul lor masele, iar revoluția proletariatului intrase într-o nouă etapă în care trebuia să se lupte cu un dușman mai discret, funcționarul sau „muncitorul aflați sub influența posturilor de radio capitaliste”, a „elementelor corupte” din societate.

Analizată prin paradigmă politică, ofensiva represivă și modificările legislative din anul 1958 și cei imediat următori, apare drept o perdea de fum în spatele căreia s-a petrecut mazilirea adversarilor politici. Unii autori consideră fenomenul ca fiind menit să mascheze un nou val de arestări politice utile regimului ca urmare a retragerii trupelor sovietice din România, gășirea de țapi ispășitori printre manageri, economiști și ingineri menită să mascheze erorile decizionale în cadrul noului efort de industrializare², precum și susținerea ultimei ofensive a colectivizării. Statisticile elaborate nu doar la nivelul conducerii partidului ci și cele ale procuraturii, Miliției și Securității dovedesc, totuși, așa cum vom vedea în continuare, că problema era reală, că fenomenului infracțional împotriva proprietății socialiste cunoscuse în anii precedenți o creștere îngrijorătoare.

² Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghe Gheorghiu-Dej. 1948-1965*. Humanitas, București, 1998, p. 159.

Anul 1958 a reprezentat un vârf în ceea ce privește dinamica arestărilor și a condamnărilor din anii '50. Dintre acestea, doar un procent infim pot fi clasificate drept politice, încadrate, pe baza articolului 209 c.p., la „uneltire contra ordinii sociale”, multe dintre acestea, la rândul lor, fiind acțiuni împotriva colectivizării. Din 47.643 de arestați³, doar 6.352 fuseseră arestați de către organele Securității⁴ fiind anchetați deci, conform legislației în vigoare, pentru infracțiuni împotriva securității statului. Dintre aceștia, 1.829, fuseseră acuzați de infracțiuni împotriva colectivizării, după statistici oficiale găsite de Octavian Roske și Dan Cătănuș⁵. Deși aveau la bază informații, unele dintre ele simple bârfe care se transformau în învinuirea de a fi purtat „discuții dușmănoase” și de „uneltire împotriva transformării socialiste a agriculturii”⁶, ele erau judecate, conform Codului Penal, de către Tribunalele Militare la fel ca oricare infracțiune politică. Pe parcursul studiului vom vedea că majoritatea arestărilor și condamnărilor au fost pentru infracțiuni împotriva proprietății socialiste.

II. Reprimarea infracțiunilor împotriva proprietății socialiste până în anul 1958

Utilă puterii comuniste în concretizarea represiunii politice cu mijloace judiciare, folosirea criteriilor de clasă în aplicarea legii se dovedea nocivă în cadrul reprimării infracțiunilor economice. Ea se traducea în practică prin aplicarea dublei măsuri în judecarea cauzelor de către magistrați: dacă inculpatul era chiabur, el primea maximum de pedeapsă, dacă, din contră, era muncitor, avea origine sănătoasă, era privit cu indulgență de judecători și procurori. Semne că factorii decidenți în domeniul justiției începuseră să conștientizeze o primejdie mai mare decât cea a încălcării principiului marxist începeau să apară. În cadrul unei conferințe cu judecătorii de la Curtea Craiova, din ziua de 3 aprilie 1950, ministrul Justiției, Stelian Nițulescu, își manifesta nemulțumirea pentru că „au mai fost judecători care au crezut că Tribunalul Feroviar s-a creat pentru a favoriza muncitorii C.F.R. și a interpretat în acest sens și un articol din ziarul «Scânteia» confundând C.F.R.-iștii cu muncitori cinstiți cu cei 4-5% necinstiți care sparg vagoane și fură materialele și cu care au fost indulgenți. [Ministrul] a arătat că prin crearea Tribunalelor Feroviare s-a urmărit întărirea cinstei și să curețe C.F.R. de elementele dușmănoase, chiar dacă ele sunt muncitorești, dacă prin faptele lor constituie o piedică în calea construirii socialismului”. El arăta că doctrina sovietică nu trebuie să fie interpretată de judecător în sensul „că dacă este în cauză un muncitor și are copii să-i găsească argumente de achitare fără să-l intereseze banul public”, că „linia justă” a partidului este că acest tip de infractori, datorită faptului că „risipesc banul public,

³ *Ibidem*, p. 157.

⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 53, v. 21, f. 76.

⁵ Deoarece autorii nu ne prezintă și sursa vom reda întocmai: „Dacă în 1956, după unele statistici oficiale, au fost arestați și condamnați 705 țărani, în 1957, 1958, 1959, numărul acestora s-a ridicat la 1308, 1829, respectiv 1499”. Octavian Roske și Dan Cătănuș, *Colectivizarea agriculturii. Represiunea totală, 1957-1962*, XI, în „Arhivele Totalitarismului”, anul VI, Nr. 21, 4/1998, p. 215.

⁶ Vezi ciclul de articole realizat de Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii. Represiunea totală, 1957-1962*, în revista „Arhivele Totalitarismului”.

desigur că ei împiedică construirea socialismului”. Mai mult, ministrul le amintea judecătorilor cazul unui muncitor care a fost trimis în justiție pe motiv că ar fi delapidat suma de 200.000 de lei de la o cantină C.F.R. și, constatându-se că aceasta reprezenta costul unor alimente stricate nu din rea voință, ci din neglijență, instanța s-a pronunțat pentru ușurarea pedepsei. Astfel de cazuri de neglijență trebuiau să fie considerate la fel de periculoase ca și furtul în sine pentru că aveau același rezultat și trebuiau „sanționate drastic”⁷.

Astfel de cazuri de sabotaj și de lipsă de spirit gospodăresc, calificate drept „vecine cu crima contra intereselor statului”, erau semnalate de consilierul sovietic Troițki într-un memoriu adresat la data de 18 iunie 1950 vicepreședintelui Consiliului de Miniștri Vasile Luca. Consilierul sovietic propunea un set de măsuri organizatorice, politice și sindicale la nivel de partid și întreprinderi. În afară de acestea, se pronunța pentru „obligarea Ministerului Justiției să elaboreze în cel mai scurt timp, împreună cu ministerele economice, un proiect de decret, referitor la măsurile de sancționare pentru lipsa de spirit gospodăresc și pentru fabricarea unei producții de proastă calitate și necorespunzătoare standardelor”, precum și „stabilirea categoriilor de persoane care poartă răspunderea pentru calitatea producției finite”. Același Minister de Justiție urma „să elaboreze și să transmită instanțelor judecătorești instrucțiuni speciale” pentru rezolvarea unor astfel de cazuri. În privința infrațiunilor de sabotaj, consilierul sovietic propunea aceeași rezolvare rapidă a incriminării lor cu maximă asprime, precum și ca „examinarea juridică să se facă în ședințe publice, urmate de publicarea în presă a sentințelor date de instanțe”. Pentru cazurile de lipsă de spirit gospodăresc recomanda „deplasarea instanțelor judecătorești în întreprinderea respectivă cu participarea unor asesori populari și acuzatori publici din mediul muncitoresc”⁸. Consilierul sovietic enumera 16 cazuri de sabotaj, 10 cazuri de lipsă de gospodărire și 31 de cazuri privind calitatea defectuoasă a producției. Dintre cazurile de sabotaj, doar câteva erau, însă, evidente, precum găsirea de bucăți de tablă, capete de sârmă, cuie și sticlă în furajul destinat animalelor unei gospodării agricole sau deschiderea „buncherului de ciment de la o uzină de betonare” într-o zi de sărbătoare în care nu se lucra provocând pierderea unei cantități mari de ciment. Altele nu păreau să întrunească condițiile infrațiunii de sabotaj, nepărând a fi rodul unei intenții și a relei credințe. Fiind vorba de incendii, proiectarea sau construirea de obiective economice în zone inundabile, stocuri de alimente procesate defectuos ș.a.⁹, își aveau originea, mai curând, în neglijență sau incompetență, în condițiile în care partidul numise în fruntea întreprinderilor și instituțiilor oameni noi, majoritatea dintre aceștia neavând pregătirea necesară pentru îndeplinirea unor astfel de funcții.

Raportul consilierului sovietic ne trezește interesul prin aceea că ne relevă direcțiile de acțiune în viitor ale justiției în privința acestui gen de infrațiuni: incriminarea lor în legi aspre și mutarea proceselor în întreprinderi cu scop educativ. Recunoaștem, totodată, o însușire de tip stalinist a justiției regimului de democrație

⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 10762, vol. 1, ff. 46-68.

⁸ A.N.I.C., fond Consiliul de Miniștri, dosar nr. 112 (3039)/1950, ff. 1-3.

⁹ *Ibidem*, ff. 4-6

populară: calificarea infracțiunilor care afectau proprietatea socialistă drept contrarevoluționare.

Concluziile unui raport cu privire la analiza activității organelor justiției în vederea reorganizării acesteia, relevau faptul că furtul și neglijența reprezentau o problemă reală pentru regimul instaurat de curând, în anul 1950, 68% din numărul total al unităților cooperatiste făcuseră obiectul trimerii în judecată penală pentru delapidări sau pagube cauzate prin neglijențe. Numai în circumscripția Curții Botoșani, în decursul primelor 10 luni ale anului 1950, se efectuaseră 207 urmăriri penale, în doar 181 unități cooperatiste. Un alt exemplu sugestiv ilustrat în raport, într-o singură unitate, „Înfrățirea” din Târgu Jiu, în decursul primelor 10 luni ale anului 1950, fuseseră constatate nu mai puțin de 10 infracțiuni¹⁰.

În situația dată se cereau măsuri urgente și hotărâte în primul rând normative, legislația nefiind încă în măsură să corespundă nevoilor de represiune împotriva celor care păgubeau, în diverse moduri, proprietatea socialistă. Aceasta din urmă era apărată la acel moment, sub raport penal, pe baza Decretului nr. 183/1949 pentru sancționarea infracțiunilor economice atunci când era vorba de fondurile alocate de stat unităților economice (art. 4 lit. c), iar în cazul fondurilor de altă natură sau a unităților statului altele decât cele economice, delapidarea era pedepsită potrivit art. 236 din Codul Penal. Proprietatea cooperatistă era apărată de legea nr. 115 din 31 martie 1937 pentru apărarea patrimoniului public. Diversitatea de calificări antrena după sine încadrări și pedepse diferite, precum și proceduri de judecată variate, făcând aproape imposibilă reprimarea promptă a infracțiunilor de acest tip¹¹.

Drept urmare, prin Decretul nr. 192 din 5 august 1950 s-a reglementat în mod unitar apărarea proprietății socialiste, dându-se o formulare mai cuprinzătoare textului art. 236 c. pen. privind infracțiunea de delapidare, s-a reglementat, totodată, prin texte noi introduse în Codul Penal, incriminarea faptelor de distrugere, înșelăciune, furt și tâlhărie împotriva proprietății socialiste ca infracțiuni distincte deosebite de aceleași infracțiuni îndreptate împotriva proprietății private. Actul normativ reglementa și infracțiunile de neglijență în serviciu și abuz în serviciu, legându-le direct de producerea unei pagube asupra avutului obștesc. Definea, totodată, în înțelesul dat de legea penală termenii *funcționar* care îi cuprindea pe toți oamenii muncii din sectorul obștesc (art. 183, pct. 4 alin I) și *obștesc* (art. 183, pct. 3 bis). Surprinde, la o primă lectură, asprimea sancțiunilor în comparație cu cele practicate pentru infracțiunile împotriva proprietății private. Ne referim aici, mai ales, la introducerea unei noi pedepse complementare, confiscarea totală sau parțială a averii condamnatului pentru săvârșirea unei infracțiuni în dauna avutului obștesc sau a economiei naționale alături de infracțiunile care periclitau securitatea Republicii Populare Române, această alăturare atestând, pentru prima oară într-un act normativ, importanța reprimării infracțiunilor împotriva proprietății socialiste pentru regimul comunist¹².

Un alt act normativ de referință pentru demersul nostru este Decretul nr. 79 din 9 aprilie 1952 *pentru modificarea codului penal* prin care se înăspreau pedepsele pentru

¹⁰ Idem, dosar nr. 2029 (114)/1951, *passim*.

¹¹ A.N.I.C., Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 4/1950, vol. 2, ff. 118-119.

¹² Idem, f. 110-115.

infracțiunile săvârșite de către „jefuitorii și delapidatorii avutului obștesc”. Prin modificarea art. 236, *delapidarea*, definită ca „însușirea, folosirea sau traficul de către un funcționar, în interesul său sau pentru altul, de bani, valori sau oricare alte bunuri din avutul obștesc, pe care le gestionează, administrează, mănuieste ori păstrează”, se pedepsea cu închisoare corecțională de la 2 la 12 ani și interdicție corecțională de la 1 la 6 ani. În cazul în care delapidarea prezenta un caracter de gravitate deosebită sau era săvârșită de două sau mai multe persoane, pedeapsa era munca silnică de la 5 la 25 de ani și degradare civică 3-10 ani. Tentativa se pedepsea ca și infracțiunea consumată, instigatorii, tănuitorii, complicii și favorizatorii se pedepseau la fel ca și autorii. Art. 536¹ incrimina *furtul săvârșit în paguba avutului obștesc*, care se pedepsea cu închisoare corecțională de la 2 la 12 ani și interdicție corecțională de la 1 la 6 ani. În cazul în care fapta prezenta un caracter de gravitate deosebită sau era săvârșită de două sau mai multe persoane, era săvârșită asupra bunurilor încredințate unităților sau întreprinderilor obștești de transport sau în cazul în care calitatea infractorului sau mijloacele întrebunțate de acesta înlesneau apropierea de locul sau obiectul infracțiunii, pedeapsa era munca silnică de la 5 la 20 de ani și degradare civică 3-10 ani. Pentru furt în dauna avutului obștesc, Decretul nr. 192/1950 stabilea că pedeapsa era de la 2 la 6 ani și interdicție corecțională de la 1 la 3 ani. *Tălbăria săvârșită în paguba avutului obștesc* se pedepsea, conform art. 536², cu muncă silnică de la 5 la 20 de ani și degradare civică 3-10 ani, agravanta putând merge până la muncă silnică pe viață. Art. 536³ prevedea că *distrugerea sau degradarea prin orice mijloace a bunurilor care aparțineau unităților sau organizațiilor obștești* se pedepseau cu închisoare corecțională de la 2 la 12 ani și interdicție corecțională de la 1 la 6 ani. Art. 536⁵ prevedea că *înșelăciunea în paguba avutului obștesc* se pedepsea cu închisoare corecțională de la 2 la 10 ani și interdicție corecțională de la 1 la 6 ani. În cazul în care fapta fusese săvârșită cu ocazia încheierii sau executării unui contract prevăzut în Planul de Stat, se pedepsea cu închisoare corecțională de la 4 la 12 ani și interdicție corecțională de la 1 la 6 ani¹³.

La scurt timp, prin Decretul nr. 202 din 14 mai 1953, s-a introdus în Codul Penal art. 536^{5a} care incrimina *abuzul de încredere în dauna avutului obștesc*. Același decret modifica substanțial prevederile din Codul Penal, introducând o secțiune separată, secțiunea 1bis, care cuprindea infracțiunile de subminare a economiei naționale și sabotajul contrarevoluționar. Prin articolul 209¹, aceste infracțiuni, săvârșite în instituții sau întreprinderi de stat „în scop contrarevoluționar, în folosul foștilor proprietari sau organizațiilor capitaliste interesate”, se pedepseau cu muncă silnică între 5 și 25 de ani și confiscarea totală ori parțială a averii. Când faptele puteau provoca urmări deosebit de grave, pedeapsa era condamnarea la moarte. Cu aceleași pedepse dure se sancționau, prin articolele 209² și 209³, distrugerea sau degradarea „în scop contrarevoluționar”, de orice natură, săvârșite în instituții și unități ale economiei naționale, respectiv „neîndeplinirea cu știință sau îndeplinirea voit neglijentă a anumitor obligații” în scopul de a submina regimul de „democrație populară”, iar tentativa se pedepsea ca și fapta consumată¹⁴. Nuanța ideologică a actului normativ pune destule probleme. Caracterul

¹³ Idem, dosar nr. 2/1952, ff. 248-249.

¹⁴ Idem, dosar nr. 4/1953, ff. 110-124.

contrarevoluționar dat unor infracțiuni economice trebuia, cel puțin formal, dovedit în instanță de către acuzare chiar dacă acesta nu exista.

Cu toate că pedepsele pentru infracțiunile împotriva avutului obștesc erau foarte aspre, din stenograma unei ședințe a Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 8 septembrie 1953 aflăm că situația era din ce în ce mai gravă. În cadrul ședinței au fost invitați reprezentanți ai Ministerului Justiției, ai Procuraturii și ai Securității. Procurorul general, Augustin Alexa, se plângea că „frecvența infracțiunilor este în creștere. Chiar dacă pe total nu este în creștere, dar în domeniile cele mai importante din activitatea de stat, este în creștere, și în special în mediul funcționăresc (cooperativa, construcțiile). Am examinat un caz la o cooperativă mică, unde în 2 ani de zile s-au schimbat 300 de gestionari. De exemplu numesc pe un muncitor de fabrică frunțas, stahanovist – contabil și după 3 luni maximum îl găsești în pușcărie”¹⁵. Practic, Procurorul general aprecia că promovarea pe criterii de clasă pe fondul lipsei de cadre era adevărata cauză a infracționalității crescute în domeniul economiei socialiste.

Deși ne aflăm doar în 1953, se discuta deja despre oportunitatea condamnărilor politice, sugerându-se schimbarea fundamentală a țintei represivității judiciare. Infracțiunile în dauna avutului obștesc începeau, încet, dar sigur, să fie puse, ca grad de pericolozitate pentru stabilitatea regimului, alături de infracțiunile politice. Iosif Chișinevski era de părere că „oamenii au fost ținuți ani de zile la pușcărie, au fost schingiuiți, în timp ce contrarevoluția roia în jurul nostru”¹⁶, aceasta în contextul în care Gheorghe Gheorghiu-Dej remarcă: „Au fost și probleme economice care sunt vaste, de mare răspundere, și care determină cursul consolidării regimului nostru, care creează baza materială a întăririi lui și orice greșeală săvârșită aici sau dincolo se răsfrânge în întreaga activitate a țării noastre. Iau ca exemplu lipsa instrumentelor pe baza cărora organele noastre de Justiție, Procuratură, Securitate și Miliție ar trebui să se orienteze. Iau mormanul de documente, normative, de măsuri penale prevăzute în diferite legi, cu privire la infracțiuni economice; dacă s-ar studia, s-ar vedea că este o pădure de legi, teze, paragrafe, care se bat cap în cap. Se cere claritate în capetele oamenilor care lucrează în aparatul Justiției sau Miliției”¹⁷.

Neclaritatea semnalată își avea originea chiar în deciziile conducerii de partid și de stat. De exemplu, în „pădurea de legi” găsim și Decretul nr. 155 din 4 aprilie 1953 pentru *grațierea unor pedepse*. Motivele pentru care a fost adoptat un astfel de decret sunt diverse, de la supraaglomerarea din închisori sau eliberarea țăranilor atât de utili muncitorilor câmpului, repararea erorilor și abuzurilor judiciare numeroase, cunoscute de conducerea partidului, până la un gest simbolic de bunăvoință după moartea lui Stalin survenită cu o lună înainte. Pedepsele grațiate au fost numeroase, printre ele regăsindu-se și infracțiunile împotriva avutului obștesc. Au fost grațiate în întregime sau în parte, pedepsele privative de libertate pronunțate până la data adoptării decretului pentru infracțiunile de furt din avutul obștesc, dacă valoarea obiectului furat nu depășea suma de 500 lei, delapidare (art. 236) în cazul în care prejudiciul adus statului fusese mai mic de 2.500 lei, deturnare de fonduri (art. 237), neglijență în serviciu (art. 242), abuz în

¹⁵ A.M.R., fond Microfilme, R. AS1-407, C. 779-780.

¹⁶ *Ibidem*, C. 790.

¹⁷ *Ibidem*, C. 795

serviciu (art. 245)¹⁸. Nu erau grațiate pedepsele pronunțate pentru infracțiunile politice. Prin astfel de acte de clemență, alături de numeroase decrete de grațiere punctuale, altele cuprinzând liste cu sute de persoane grațiate, între anii 1950-1955 au fost eliberate zeci de mii de cetățeni care, reangajați în economia socialistă, recidivau în activitatea infracțională. Vom vedea că, între condamnații la moarte și la pedepse grele pentru infracțiuni împotriva avutului obștesc din anii 1958-1959, majoritatea erau recidiviști.

Deciziile contradictorii ale conducerii superioare de partid și de stat în privința abordării reprimării acestui tip de infracțiuni, dădeau bătăi de cap judecătorilor și procurorilor. Încercând să suplinească neconcordanțele sau chiar omisiunile legislative, deciziile de îndrumare ale Plenului Tribunalului Suprem al R.P.R. au încercat să călăuzească în mod unitar practica judiciară. Decizia nr. VIII din 26 noiembrie 1953 a analizat modul în care instanțele judecătorești soluționau cauzele privind avutul obștesc, atrăgând atenția asupra însemnătății verificării temeinice a împrejurărilor în care se săvârșeau asemenea fapte pentru a se ajunge la „justa lor încadrare și soluționare”, iar prin decizia de îndrumare nr. VII din 29 septembrie 1956 s-a hotărât modul de recuperare a daunelor suferite de organizațiile de stat, cooperatiste și obștești din vina angajaților, în cazul în care erau descoperite după trecerea angajatului în alt loc de muncă sau ieșirea lui din câmpul muncii¹⁹.

Eforturile susținute ale conducerii de partid și de stat nu au dat rezultatele așteptate, generalizarea infracțiunii împotriva avutului obștesc devenind un pericol pentru buna funcționare a economiei românești. Dintr-un raport al Secției Administrativ- Politice a C.C. al P.M.R. aflăm că în perioada 1 ianuarie - 1 mai 1955 la procuraturile din regiunea Constanța „intraseră un nr. de 455 cauze penale prin care a fost dăunat avutul a 7 G.A.S.-uri (Negru Vodă, Fetești, Medgidia etc). Dintre acestea, 215 s-au trimis tribunalelor pentru judecare, 205 s-au clasat și 35 erau în curs din care 16 în cercetarea organelor de miliție iar 19 în anchetă la procuraturi”. Era vorba de „47 cazuri de delapidare, 143 furt, 17 neglijențe și alte infracțiuni”. Interesantă era categoria socială a infractorilor, tocmai aceea pe care ar fi trebuit să se întemeieze regimul, covârșitor muncitorească (155) și țărănească (199). 98% dintre aceștia erau angajați în G.A.S.: directori, șefi secție, ingineri și tehnicieni, contabili, brigadierii, șefi de echipă, muncitori, paznici etc. Dintre cazurile enumerate amintim fapta unui casier de cantină care delapidase suma de 10.592 lei, un brigadier care sustrăsese 1.200 kg. de grâu de sămânță, și 995 kg. bumbac, iar prin acte false delapidase suma de 2.171 lei, un paznic care furase 6.065 kg cereale ș.a. Prejudiciile calculate de revizorii contabili se ridicau la suma de 1.088.307 de lei. Dintre cauzele acestei infracționalități generalizate, raportul evidențiază lipsa organizării, neglijența unor conducători ai G.A.S., lipsa unor evidențe clare a gestiunilor și, mai ales, angajarea de cadre necorespunzătoare. Pe de altă parte, și justiția avea partea sa de vină. Aflăm despre „ușurința” cu care procuratura trata cazurile de furturi și alte infracțiuni, „mai ales pe cele comise de cadrele de conducere ale G.A.S.”, neurmărind recuperarea daunelor, și despre întârzieri nejustificate în efectuarea cercetărilor penale. Un caz concret, „în dosarul 428/54, Tribunalul Negru-Vodă,

¹⁸ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 3/1953, ff. 208-215.

¹⁹ *Apărarea proprietății socialiste – sarcină de bază a tuturor juriștilor din Republica Populară Română*, în „Justiția Nouă, organ al Asociației Juriștilor din R.P.R.”, nr. 3, anul XIV, 1958, p. 400.

pronunțase achitarea unui căruțaș care ascunsese 5.000 kg de ovăz în paie cu scopul de a le fura. Deși existau unele probe din care rezulta acest fapt, procurorul Stinghie nu declarase recurs deși pusese concluzie de condamnare”. Motivul pentru care sentințele erau blânde, iar procesele se desfășurau greoi se datora și faptului că tribunalele nu aveau „instrucțiuni metodologice scrise din partea Ministerului Justiției” „privind în general infracțiunile ce dăunau avutului obștesc”²⁰.

O altă problemă cu care se confruntau justiția era supraaglomerarea personalului procuraturilor și tribunalelor. În scopul de a le mai degreva de cauzele minore, după model sovietic, copiind, practic, Hotărârea Comitetului Central Executiv al U.R.S.S. și a Consiliului Comisariatului Poporului R.S.F.S.R. din 20 februarie 1931, la 15 iunie 1953 a fost adoptat Decretul nr. 255 *privitor la înființarea Consiliilor de judecată tovarășească*, acestora din urmă revenindu-le sarcina să judece, printre altele, abateri disciplinare, furturile săvârșite pentru prima dată în incinta unităților respective, dacă valoarea acestora nu depășea 200 de lei. Interesant este că autoritatea consiliilor se întindea nu numai asupra furturilor din unități, ci și asupra acelor dintre muncitori sau funcționari între ei, instituirea, astfel, o instanță extra-judecătorească. Actul normativ urmărea și „educarea maselor oamenilor muncii în vederea respectării disciplinei muncii și a regulilor de conviețuire socialistă” precum și „precizarea răspunderii organelor de conducere privitor la felul în care ele trebuie să folosească căile legale în lupta împotriva, atât a abaterilor disciplinare cât și a faptelor penale, săvârșite în cadrul și în paguba unităților socialiste”.

Conducerea și îndrumarea generală a activității consiliilor de judecată o avea Consiliul Central al Sindicatelor. *Consiliile de judecată tovarășească* erau alese pe termen de un an de către oamenii muncii, dintre angajații care vădeau o atitudine socialistă față de muncă, nefiind obligatoriu să aibă în componența lor juriști și nu judecau după regulile de procedură judecătorească. Nu existau căi de atac, hotărârile comisiilor fiind definitive și executorii, doar organul sindical ierarhic superior sau comitetele de întreprindere putându-le anula²¹.

Din același raport al Secției Administrativ- Politice a C.C. al P.M.R. invocat mai sus, aflăm că „în unele gospodării nu s-au înființat comisiile de judecată tovarășească, iar în cele în care s-au înființat, nu își cunosc atribuțiile și nu au nici o activitate”. Procuratura era ocupată cu cazuri minore, cu prejudiciu de sub 200 lei, precum furtul a 2 kg de sfoară în valoare de 36 lei sau sustragerea a 12 kg tărâțe din hrana porcilor. „În unele G.A.S. nici nu se cunoaște competența consiliilor de judecată tovarășească confundându-se cu comisiile de litigii care judecă fapte de competența consiliilor și chiar a tribunalelor. De ex. la G.A.S. Stupina comisia de litigii a judecat pe un achizitor care și-a însușit 123 m pânză și pe 3 ciobani care au avut lipsă 3 oi”²².

Magistrații incompetenți, lipsa unei grile de individualizare a pedepselor și diferențele mari ale cuantumului de pedepse între furtul în dauna avutului obștesc și cel în dauna proprietății private au dus, inevitabil, la aberații judiciare semnalate și la nivelul conducerii superioare a partidului: „Nu demult, un țăran de la Calafat a primit, pentru

²⁰ A.N.I.C., fond C.C. al PCR – Secția Administrativ- Politică, dosar nr. 82/1955, ff. 22-30.

²¹ Idem, fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 5/1953 (D. 243-300), ff. 38-45.

²² Idem, fond C.C. al PCR – Secția Administrativ- Politică, dosar nr. 82/1955, f. 24.

că a furat un borcan de 6 lei, 6 luni de închisoare, iar unuia care a furat sute de mii de lei, i se dă tot 6 luni. Eu consider că dacă pedeapsa nu este în raport cu vina nu este bine”, afirma Gheorghe Vasilichi în dezbaterile Plenarei C.C. a P.M.R. din martie 1956²³. Asemenea constatări nu au rămas fără efect în plan juridic, deși autorii Raportului Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste afirmă contrariul, Decretul nr. 318 din 21 iulie 1958, modificând, după cum vom vedea, Codul Penal exact în sensul stabilirii cuantumului pedepsei în raport de valoarea pagubelor cauzate. Prin același decret se micșorau drastic posibilitățile de interpretare a legii de către judecători în materia aplicării circumstanțelor atenuante.

Legislația prevedea o marjă foarte largă pentru judecători în stabilirea pedepselor. Legile erau încă neclare, iar infracțiunile și pedepsele din Codul Penal erau deficitare la capitolul abordare unitară și datorită problemelor noi și imprevizibile cu care se confrunta legiuitorul într-o perioadă de tranziție și pentru faptul că nu s-a găsit voința sau nu a existat interesul politic pentru adoptarea unor coduri noi (penal și de procedură penală). La proiecte se lucra încă din anul 1949, iar din 1951 au început a se face diferite observații. Pe parcursul anilor `50 proiectele nu au fost definitivare întrucât Direcția de Studii și Codificare din Ministerul Justiției aducea în permanență rectificări proiectelor pe baza unor observații ale Institutului de Cercetări Juridice. Deși a existat o oarecare presiune, factorii decidenți ai partidului în domeniul justiției cunoscând faptul că „în unele țări democrat – populare precum R.P. Bulgaria, R.P. Cehoslovacia, R.P. Ungară s-au elaborat noi coduri, unele chiar încă din 1950”²⁴.

Studierea proiectelor de cod penal și cod de procedură penală este indispensabilă, din punctul nostru de vedere, pentru stabilirea problemelor enunțate și a dificultăților cu care se confrunta legiuitorul la un anumit moment. Asupra unui astfel de document, pus în discuție la 1 iunie 1955, denumit *Observații cu privire la proiectele de „cod penal” și „procedură penală”*, Secția Administrativ – Politică a C.C. al P.C.R. propunea înăsprirea sancțiunilor pentru infracțiunile împotriva avutului obștesc. Din argumentarea formulării unor articole aflăm că pentru distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare, prin incendii sau alte mijloace a liniilor ferate sau altor căi de comunicație, a materialului rulant sau instalațiilor căilor ferate, a minelor, vaselor, aeronavelor, a instalațiilor telefonice, telegrafice, sau radio (art. 139 c. pen.) pedeapsa era considerată insuficient de aspră, doar de la 5-15 ani, că se prevedea o pedeapsă de numai 3-10 ani pentru săvârșirea faptelor amintite cu nesocotință, înăsprirea putând avea un rol preventiv. Pedeapsa de la 3 luni la 3 ani pentru acela care fură material lemnos din perimetrul unei păduri era socotită prea ușoară, ca și pedeapsa de la 3 luni la 3 ani pentru sabotarea colectivității gospodăriilor sătești sau zădărnicierea dezvoltării gospodăriilor agricole colective apreciată ca prea mică față de gravitatea faptelor. Alături de infracțiunile economice se aprecia necorespunzătoare pedeapsa de la 3 luni la 3 ani aplicată pentru înstrăinarea armamentului și muniției²⁵. Unele propuneri ale Secției Administrativ-Politice au fost luate în considerare ulterior, ca de exemplu cea

²³ Stenograma discuțiilor Plenarei CC al PMR din ziua de 25 martie 1956, *apud Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste: Raport Final*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 499.

²⁴ A.N.I.C., fond C.C. al PCR – Secția Administrativ- Politică, dosar nr. 14/1956, ff. 3-5.

²⁵ *Ibidem*.

de la art. 139 al. 2 care a rămas în proiectul de cod penal din 15 septembrie 1957 la art. 153; este vorba de pedeapsa de la 5-15 ani și confiscarea parțială a averii sau „în cazul în care pedeapsa prezintă un caracter deosebit de grav, pedeapsa este moartea și confiscarea totală sau parțială a averii”²⁶.

În cazul aceluiași proiect de cod penal elaborat în 1957, pe baza legislației în vigoare la acel moment, Ministerul Afacerilor Interne atenționa că „proiectul codului penal prevedea la un număr important de infracțiuni (delapidarea, furtul, furtul în dauna avutului obștesc, tâlhăria, tâlhăria în paguba avutului obștesc, abuzul în serviciu, luarea de mită etc.) o agravantă, fără însă a determina condițiile acesteia, autorii proiectului întrebându-se în mod invariabil expresia *în cazul în care fapta prezintă un caracter deosebit de grav*”. Pe motiv că „sistemul de judecătoria o prea largă posibilitate de a aprecia în mod subiectiv care sunt situațiile în care o faptă are sau nu un caracter deosebit de grav”, putându-se ajunge la situația ca „pentru delapidarea unei sume de 200.000 de lei un complet de judecată să condamne pe inculpat la 5 ani iar alt complet /.../ să aplice ca pedeapsă deținerea severă pe termen de 10 ani”, propunea să nu fie prevăzută amenda ca pedeapsă și să se majoreze minimum și maximum pentru delapidarea, furtul, furtul în dauna avutului obștesc, tănuirea, tănuirea în paguba avutului obștesc, înșelăciunea, înșelăciunea în paguba avutului obștesc, gestiunea frauduloasă, distrugerea, distrugerea în paguba avutului obștesc, abuzul în serviciu etc.”²⁷

Interesant este că în argumentarea reglementării incriminării omisiunii denunțării unei infracțiuni, juriștii Ministerului Afacerilor Interne invocau nu legislația sovietică ci „legislația statelor burgheze”²⁸ precum și legislația românească de dinainte de instaurarea regimului de democrație populară. În România, omisiunea denunțării unei infracțiuni fusese incriminată în Codul Penal din 18 martie 1936, în art. 334 care prevedea pedeapsa cu închisoarea corecțională de la două luni la un an pentru acela care având cunoștință despre vreuna din infracțiunile prevăzute de art. 315 – 319, 326 și 335

²⁶ Idem, dosar 12/1957, f. 43.

²⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 10172, vol. 19, f. 418.

²⁸ În istoria dreptului „burghez”, menționau specialiștii Ministerului Afacerilor Interne, „în crimele de les-maiestate, asasinat, cunoașterea complotului și nenedunțarea lui, după ordonanța lui Ludovic XI, este pedepsită cu moartea. /.../ Mai ales pedeapsa contra aceluia care nu denunță complotul contra suveranului țării, a existat în multe legislațiuni, diferiți scriitori tratând despre aceasta. /.../ în Franța, până la revizuirea Codului penal din 28 aprilie 1932, existau dispozițiuni în Codul Penal care pedepseau nenedunțarea crimelor contra siguranței interioare și exterioare a statului, precum și falsificarea de monedă.

În Anglia, nenedunțarea crimelor de înaltă trădare este socotită ca o complicitate negativă și ca urmare pedepsită de lege. Nenedunțarea a multor crime este de asemenea pedepsită și de codul penal german, ca infracțiune specială. În codul penal suedez se pedepsește nenedunțarea, când din această cauză se pune în mare pericol viața, sănătatea sau proprietatea altuia.

În toate exemplele date mai sus, arătându-se că rudele ar fi exceptate de pedeapsă, în cazul nenedunțării infracțiunii, înseamnă că sunt pedepsite și acestea.

Numai paragraful 2 al codului de procedură penală austriac în vigoare sub Iosif al II-lea, prevede că acel care nu denunță pe marii făcători de rele, se pedepsește ca și autorii infracțiunii, afară de cazul dacă sunt rude. Conform codului penal austriac din 1852, omisiunea de a denunța constituie infracțiune numai la crima de înaltă trădare, spionaj și recrutare pentru inamic; pentru celelalte infracțiuni neexistând obligație de a face vreo denunțare”. (*ibidem*, ff. 446-448).

(delicte contra ordinii publice), omite să o demaște mai înainte de a fi fost descoperită sau de a se fi început executarea ei. Nu se pedepseau rudele (ascendenții, descendenții, soț sau soție, chiar divorțați, frate sau soră), nici aceia care mai înainte de orice urmărire, încunoștințau autoritățile competente despre infrațiune sau care înlesneau arestarea culpabililor chiar după ce aceștia fuseseră descoperiți sau după ce se începuse urmărirea lor. Prin Decretul nr. 3628 din 7 octombrie 1939, art. 337 din Codul Penal fusese modificat în sensul că rudele nu au mai fost exceptate de la sancțiune în cazul omisiunii denunțării.

În Codul Penal al R.P.R. s-a revenit, în parte, la prima formă, infrațiunea de favorizarea infractorilor (art. 284-288) nepedepsindu-se, conform art. 287, dacă erau comise de un ascendent, descendent, soț sau soție, chiar divorțați, frate sau soră, exceptându-se infrațiunile privitoare la ordinea publică sau siguranța exterioară a statului²⁹. Având în vedere noua stare de fapt, se punea întrebarea dacă se impunea extinderea excepției și la infrațiunile împotriva proprietății socialiste. În cele din urmă, prin Decretul nr. 318 din 21 iulie 1958 art. 536² c. pen. a fost reformulat, pentru infrațiunile săvârșite în dauna proprietății socialiste introducându-se incriminarea nedenunțării infrațiunii³⁰.

La 25 mai 1957 s-a propus modificarea Codului de Procedură Penală în sensul introducerii infrațiunii de speculă (la art. 269), a infrațiunii de practicare a cerșetoriei (art. 338), de vagabondaj, prostituție, huliganism³¹ pentru acestea introducându-se reeducarea prin muncă. Ca urmare, prin Decretul nr. 324 din 29 iunie 1957 au fost modificate codurile Penal și de Procedură Penală, condamnatul la închisoare corecțională pentru infrațiunile de speculă, huliganism, cerșetorie, practicarea prostituției urmând să își execute pedeapsa într-o colonie de reeducare prin muncă³².

Plenara Comitetului Central al P.M.R. din 28 iunie–3 iulie 1957 a evidențiat „lipsurile grave ale justiției” și „liberalismul” de care dăduseră dovadă organele care duseseră la pedepse foarte mici. Rezoluția plenarei dădea o nouă direcției justiției, prefigurând plenara din vara anului 1958.

O primă măsură legislativă, determinată de înmulțirea numărului de sustrageri de cereale din câmp, depozite, magazii, silozuri ș.a. ale statului și ale sectorului cooperatist-colectivist, a fost Decretul nr. 446 din 20 septembrie 1957 privind urmărirea, judecarea și sancționarea furtului și tâlhăriei de cereale din avutul obștesc. Aceste infrațiuni urmau să fie urmărite și judecate potrivit dispozițiilor prevăzute în codul de procedură penală pentru infrațiunile flagrante. Chiar și în cazul în care fapta nu era flagrantă, deși urmărirea penală se făcea conform procedurii obișnuite, judecata se făcea potrivit dispozițiilor privitoare la infrațiunile flagrante. Pentru că mijloacele legale existente nu erau suficient de energice s-a hotărât ca, pe lângă pedeapsa prevăzută în Codul Penal pentru furtul și tâlhăria de cereale din avutul obștesc, instanța judecătorească să pronunțe în mod obligatoriu și confiscarea totală a averii³³. Pe lângă

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 319/1958, ff. 1-14, *passim*.

³¹ A.M.R., dosar nr. 1, R. 420, c. 234-243.

³² A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 8/1957, ff. 244-251.

³³ *Idem*, dosar nr. 11/1957, ff. 109-111.

acest decret a existat și un proiect de hotărâre care prevedea strămutarea în alte localități a rudelor celui condamnat, fără a se preciza, însă, până la ce grad se va merge și pentru câtă vreme. Proiectul ridica o altă problemă, persoanele ce urmau a fi strămutate nu aveau, în general, nici o legătură cu infracțiunea comisă, singura vină fiind gradul de rudenie cu cel condamnat³⁴.

Prin Decretul nr. 469 din 30 septembrie 1957 infracțiunile în dauna proprietății socialiste au primit un nou conținut, prevăzându-se pentru unele dintre acestea, precum delapidarea, furtul și tâlhăria, pedeapsa cu moartea atunci când prezentau pericol social deosebit. Același decret modifica și art. 25 pct. 6 alin. 2 în sensul că pedeapsa complementară a confiscării parțiale sau totale a averii trebuia aplicată chiar și atunci când legea nu o prevedea în mod expres în cazul în care infracțiunea periclita securitatea Republicii Populare Române sau proprietatea socialistă³⁵. În directă legătură, reglementând evidența infractorilor în dauna avutului obștesc cu scopul de a evita încadrarea ulterioară a lor în funcții de răspundere, Decretul nr. 470/1957 pentru modificarea Decretului nr. 363/1952 privitor la înregistrarea persoanelor puse sub urmărire penală și condamnate, prevedea că „formațiunile de evidență operativă sunt obligate să comunice copii de pe fișele cu antecedente penale, organizațiilor de stat și obștești, dacă aceste fișe se referă la persoane angajate sau care urmează a fi angajate de aceste organizații”³⁶. Scopul declarat al actului normativ era acela de „a împiedica recrutarea de către organizațiile de stat și obștești a unor elemente înrăite care au la activul lor fapte penale”³⁷.

Aceste decrete au atras după ele alte acte normative care modificau codurile. Primul motiv menționat în expunerea de motive a Decretului nr. 473 din 13 septembrie 1957 pentru modificarea codului penal și Decretului nr. 474 pentru modificarea codului de procedură penală, făcută de Ministrul Justiției, Gheorghe Diaconescu, a fost înlăturarea greutăților pe care organele miliției le întâmpinau în cercetarea infracțiunilor contra avutului obștesc³⁸.

Severitatea cu care erau pedepsite infracțiunile în dauna avutului obștesc era exagerată în comparație cu delictele de drept comun. De exemplu, în cazul furtului în dauna avutului obștesc pedeapsa putea ajunge până la 12 ani, în vreme ce un hoț învinuit de furt calificat în dauna avutului privat putea fi condamnat la un maximum de 5 ani de închisoare corecțională.

Cu toate acestea, rapoartele Comitetului Central al P.M.R. și ale Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la starea infracțională în avutul obștesc scoteau din nou în evidență acțiunea represivă nesatisfăcătoare din anii 1955–1956 și din primul semestru al anului 1957, când se pronunțaseră pedepse mici, sub 2 ani închisoare, pentru delapidări, în proporție de 68%, iar pentru furt în proporție de 71%, ceea ce însemna, în opinia raportorilor, o îngăduință nejustificată față de jefuitorii avutului obștesc. Din același document aflăm că, în 1957, au fost condamnați pentru delapidare, abuz în

³⁴ *Ibidem*, ff. 112-113.

³⁵ *Ibidem*, f. 354.

³⁶ *Ibidem*, f. 363.

³⁷ *Ibidem*, f. 365.

³⁸ *Idem*, dosar nr. 7/1957, f. 393.

serviciu și neglijență în serviciu 1.014 directori, 325 directori adjuncți și 803 contabili șefi³⁹.

În ședința Biroului Politic din 25 aprilie 1958, în legătură cu raportul amintit privind starea infracțională în paguba avutului obștesc între anii 1955-1957, Gheorghe Gheorghiu-Dej atrăgea atenția că „datorită faptului că noi ne găsim în perioada de trecere de la capitalism la socialism /.../ nu s-a statornicit în măsură suficientă respectul față de legile R.P.R. /.../ sunt rămășițele claselor dominante care caută să creeze greutate, dar pe de altă parte există detașamente înapoiate în popor care înțelegând prost proprietatea întregului popor și consideră că li se cuvine să se atingă de bunurile poporului că doar sunt ale poporului”. Totuși, Gheorghe Gheorghiu-Dej recomanda „să avem grijă cum punem problema, să nu se înțeleagă că suntem o țară de hoți”. Drept urmare, propunea „să facă o ședință specială a Biroului Politic și până atunci materialul să fie îmbunătățit, să se lărgescă colectivul de lucru” pentru a rezulta „o singură lege clară și precisă” și, spre deosebire de ceea ce susținuse până atunci și ceea ce susține și pe viitor, propunea delimitarea clară între infracțiunile intenționate și cele înfăptuite fără intenție, „din neglijență, inconștient, din nepricepere”. Primele trebuiau introduse la sabotaj, furt, delapidare, pentru celelalte urmând să se identifice cauzele: „Din material reiese că un mare număr de inculpați au numai școala primară, ceea ce arată că este o mare masă care nu are pregătire corespunzătoare și pentru aceasta mulți din aceștia cad victimă nepriceperii, ale nepregătirii (...). Să ne gândim cum s-ar putea crea o atmosferă, o opinie de masă contrară celor care fură din avutul obștesc (...). Hotărârea privind prevenirea și combaterea infracționalității trebuie să fie puternică și cuprinzătoare (...). Uneori juriștii ne împing la fel și fel de formulări, pentru a avea posibilități de interpretare a diferitelor legi. De data aceasta trebuie să fim foarte atenți la stabilirea legislației, să fim atenți la formulări, să nu putem fi trași pe sfoară. Toate actele normative trebuie să poarte pecetea caracterului de clasă, a dictaturii proletariatului”. Ezitățile ideologice, întreținute de însuși Gheorghe Gheorghiu-Dej, care susținea din nou aplicarea justiției de clasă în privința infracțiunilor împotriva avutului obștesc, nu erau în măsură să dea o direcție clară justiției. Plenara care a avut loc peste doar o lună a rezolvat, însă, definitiv, linia pe care trebuia să meargă în viitor.

În privința cadrelor, Gheorghe Gheorghiu-Dej afirma, în aceeași notă, că ele trebuie să înfăptuiască justiția ținând seama de originea socială a infractorului: „Noi avem în prezent în justiție asesori populari. Va mai trebui să introducem și controlul de partid mai eficace și mai concret, care va trebui să se facă în așa fel încât să nu ne mai poată acuza judecătorii că nu-i lăsăm să judece după conștiința lor. Aici însă trebuie să vedem ce fel de conștiință este asta după care judecă ei, de pe pozițiile cui, a cărei clasă judecă procesele. Va trebui să-i flancăm pe judecători cu asesori bine pregătiți. Partidul va trebui să se amestece în aceste probleme, în așa fel încât să nu stânjenească justiția. Aș lua măsura ca toți asesorii populari să fie trimiși numai membri de partid, care să asigure introducerea spiritului de clasă în aplicarea pedepselor pentru cei care păgubesc statul. Organizațiile de partid vor trebui să se ocupe mai îndeaproape de controlul activității asesorialor populari, să-i ajute, să poată distinge pe hoți de omul care a greșit, a

³⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 16/1958, vol. 2, f. 228-235.

fost înșelat, să fie în stare să cântărească în mod just atunci când aplică pedepse pentru paguba avută în avutul obștesc.

Vor trebui luate măsuri și pentru îmbunătățirea activității procuraturii. Eu aș proceda așa: aș chema procurorii la comitetul regional, le-aș cere ca să aibă grijă ca în justiție să introducă spiritul de clasă, să aibă grijă ca pedepsele care se dau de către justiție să fie în interesul clasei muncitoare și pot aduce pagube statului democrat-popular. Comitetul regional trebuie să cunoască care este starea infracțională în regiune, cum se desfășoară diferite procese, să influențeze ideologiceste pe judecători”.

Pentru îmbunătățirea materialului, urmau să lucreze, din partea Biroului Politic, Emil Bodnăraș, Alexandru Drăghici și Nicolae Ceaușescu⁴⁰. Implicarea lui Nicolae Ceaușescu în introducerea unei noi mentalități (vom vedea că a fost cel care a pus în aplicare și prelucrarea procurorilor), dar și în organizarea justiției în general, va avea un rol hotărâtor în elaborarea unei legislații coerente după preluarea puterii de către acesta.

Referatul cu privire la pagubele aduse avutului obștesc în anii 1955-1957 discutat în Biroul Politic pe 9 mai 1958, ale cărui idei principale au fost preluate în Proiectul de Hotărâre al acestuia, deplângea neclaritatea legislației la acel moment: „nu s-au adoptat până în prezent codurile penal și de procedură penală, iar pentru codul civil și de procedură civilă elaborarea nu este încă terminată, ceea ce îngreunează acțiunea represivă și de apărare a proprietății socialiste”⁴¹.

Pe lângă demararea unor măsuri legislative, Gheorghe Gheorghiu-Dej a trasat și linia pe care trebuiau să meargă cadrele și instituțiile statului: „Lucrătorii Ministerului Justiției și Procuraturii, cărora statul le-a acordat cinstea de a apăra interesele statului, nu țin seama întotdeauna că o bună parte din infracțiuni au și un caracter contrarevoluționar. Se pune întrebarea: Cum răspund acești lucrători la cinstea ce li s-a acordat? Justiția are un caracter de clasă. Este bine ca judecătorii să caute adevărul, nu să fie condamnați oameni nevinovați, dar ei trebuie să privească pe infractori de pe pozițiile clasei muncitoare.

Trebuie să analizăm foarte serios și atitudinea față de corpul avocaților. Trebuie să vedem ce facem cu ei, pentru că deși multe infracțiuni care sunt încadrate în categoria furturilor și neglijențelor, parte din ele au un caracter net contrarevoluționar, nu se cunosc cazuri ca aceștia să fi fost trecuți la sabotaj.

Ministerul Justiției nu s-a ocupat ca asemenea cazuri să fie trimise în fața instanțelor speciale. Trebuie să fim foarte exigenți și la adresa avocaților. De cele mai multe ori ei nu sunt apărători ai adevărului și stânjenesc organele judiciare în loc să le sprijine. Să punem problema cu poziția lor morală”⁴².

În privința asesorilor populari, Gheorghe Gheorghiu-Dej era de părere că devotamentul lor față de interesele partidului nu era cel așteptat. „Va trebui să controlăm mai mult Ministerul Justiției, în special jos trebuie să asigurăm cu cadre bune justiția, să trimitem asesori din activul de partid. Va trebui să aducem anumite îmbunătățiri și la legea asesorilor populari. Asesorii să fie permanenți și să nu-i mai

⁴⁰ A.M.R., fond Microfilme, R. 422, c. 28-33.

⁴¹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 13/1958, f. 4 și dosar nr. 16/1958 vol. 2, f. 242.

⁴² Idem, dosar nr. 13/1958, f. 27.

schimbăm din lună-n lună. Să obligăm organizațiile de partid să trimită pe cei mai buni activiști care vor putea aduce o contribuție serioasă la stărpirea infracționalismului?⁴³

Toate aceste preocupări ale partidului din anul 1957 și prima jumătate a anului 1958 privind rolul și funcționarea justiției și pedepsirea infracțiunii împotriva avutului obștesc, ne arată că Republica Populară Română se afla într-un punct de cotitură, în care puterea, odată preluată, trebuia consolidată, preocupările partidului pentru asigurarea unei dezvoltări economice durabile trebuind să fie dublate de garantarea ordinii juridice.

III. Plenara Comitetului Central al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 și urmările sale.

Pe fondul unei lupte surde pentru putere în cadrul conducerii Partidului Muncitoresc Român între partizanii liniei moscovite pe de o parte și cei ai liniei naționale, adepți ai construirii unui socialism care să țină seama de specificul românesc, pe de altă parte, având ca precedent înlăturarea grupului Miron Constantinescu – Iosif Chișinevschi în 1957, Plenara C.C. al P.M.R. din 9-13 iunie din 1958 a validat victoria lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și a liniei naționale. Pe lângă excluderea unui numeros grup din care făceau parte Constantin Doncea, Iacob Coțoveanu, Ileana Răceanu, Vasile Cristache, Vasile Bâgu, Ovidiu Șandru, Grigore Răceanu și Ștefan Pavel și promovarea lui Ion Gheorghe Maurer ca membru titular al C.C. al P.M.R. și a unor membri supleanți noi, Isac Martin, Vasile Vâlcu, Mihai Burcă și Gheorghe Necula⁴⁴, în cadrul plenarei au fost combătute cu vigoare manifestările de liberalism și oportunism promovate de grupul exclus.

În strânsă legătură cu această stigmatizare a pierzătorilor, mai ales că infracțiunea împotriva avutului obștesc era o problemă reală, extinsă de la simple furtisaguri până la infracțiuni în care pagubele raportate erau imense, putând afecta chiar securitatea statului⁴⁵, deoarece măsurile luate în urma Rezoluției Plenarei

⁴³ *Ibidem*, f. 28.

⁴⁴ Horia Nestorescu-Bălcești, *Structura conducerii superioare a P.C.R., partea a III-a 1953-1958*, în „Arhivele Totalitarismului”, Anul II, nr.4/1994, p. 242.

⁴⁵ Dintr-un raport al M.A.I. din 30.12.1958 semnat de Alexandru Drăghici către Gheorghe Gheorghiu-Dej, aflăm că, în urma unor anonime, se descoperiseră elemente dușmănoase, legionare, în cadrul Departamentului Silviculturii și Institutului de cercetări forestiere. Astfel, organele de cercetare l-au luat în lucru pe Ion Popescu-Zeletin, identificat că ar fi fost legionar, director științific al Institutului de Cercetări Forestiere, laureat al Premiului de Stat, Constantin Georgescu, profesor în științe silvice, fost P.N.Ț.-ist, exclus din P.M.R., care deținea funcția de director al secției de protecția pădurilor, profesorul Eliescu Grigore, fost legionar, care deținea funcția de șef al laboratorului de combatere a insectelor, inginerul Mircea Ștefănescu, șeful Biroului protecția pădurilor din Departamentul Silviculturii, membru al *Frățiilor de Cruce*.

Din materialele informative, de anchetă și din documentele oficiale conducerea ministerului a ajuns la concluzia că aceștia duseseră activitate antistatală prin tergiversarea măsurilor de combaterea dăunătorului „Lymantria Monacha” care atacase suprafețe păduroase din cele mai însemnate bazine de rășinoase din țara noastră, cât și în provocarea unor mari

pagube economiei naționale, prin neintervenirea la timp în uscarea unor întinderi de păduri de stejar precum și raportarea unor cifre false cu privire la suprafețele împădurite.

Deși insecta, unul dintre cei mai aprigi dușmani ai pădurilor de rășinoase, apăruse încă din 1955 pe o suprafață de 10 hectare, iar în 1956 se extinsese pe 20 hectare, fapt raportat de Direcția silvică Bacău la timp și în mod repetat cu propunerea ca suprafețele infectate să fie exploatate pentru stingerea focarului, Popescu Ion Zeletin a tergiversat și a răspuns într-un târziu că „nu este recomandat să se taie arboretul de molid atacat de *Lymantia Monacha* întrucât dacă atacul nu se va mai repeta el se poate reface.” Deși Zeletin promitea că problema va fi cercetată la fața locului de către tov. profesor Eliescu Grigore, sub motivul cercetării problemei, Ion Popescu-Zeletin, Georgescu Constantin și Eliescu Grigore au tergiversat luarea măsurilor timp de 3 ani doar cu măsuri de localizare a dăunătorului, de numărare a larvelor din câțiva copaci, de amânări repetate pe motiv că „larva se află în stadiul de ou și nu de omidă iar în acest stadiu nu pot fi luate măsuri”. Incompetența se vedea și din răspunsul dat de către conducerea Departamentului Silviculturii către Ministerul Sănătății, îngrijorat de posibilele modificări climatice și hidroenergetice din 1956 pe care îl liniștea: „Menționăm că o singură defoliere (desfrunzire completă) nu poate provoca uscarea pădurii, fenomenul de uscure producându-se după defolieri repetate”. Argumentul era calificat de alți specialiști drept „neștiințific, fiind cunoscut pentru orice specialist (în silvicultură) că rășinoasele – care nu-și schimbă anual frunza – nu au rezerve și la o singură defoliere se usucă.” „Operațiunile de numărare a ouălelor și de studiere a gradului de înmulțire a dăunătorului au continuat până în anul 1958 când s-a constatat că la acea dată nu se mai putea face combaterea dăunătorului cu mijloacele de care dispunea țara noastră și astfel s-a cerut ajutorul C.A.E.R.-ului.” Se ajunsese „în situația unui atac de 60-70.000 ha, deci de 7-800 ori mai mare decât suprafața din anul 1955”, spunea reprezentantul Republicii Democrate Germane care participase la conferința C.A.E.R. Tot acesta afirma că, dacă s-ar fi demarat la timp combaterea, aceasta s-ar fi putut realiza cu minim de forțe și cheltuieli. „pe lângă pagubele de sute de milioane rezultate din uscarea unor suprafețe imense de pădure, la aceasta s-au mai adăugat alte 20.000.000 lei cheltuite cu ocazia combaterii dăunătorului”. Departamentul Silviculturii invocase lipsa utilajelor corespunzătoare combaterii dăunătorilor din lipsă de fonduri, aceasta în timp ce, numai în anul 1957, Departamentul Silviculturii cheltuisse peste fondurile planificate 146.120 ruble pentru procurarea de arme de vânătoare, gută de nylon și cârlige de pescuit, sumă cu care s-ar fi putut procura din import 250 de aparate aerosoli sau 89 tone soluție chimică „mutanin”, necesare combaterii dăunătorilor.

Despre urmările raportului pentru Ion Popescu-Zeletin, aflăm dintr-o prezentare actuală a Academiei Române: „Cariera științifică și didactică a fost întreruptă în anul 1959, când, împreună cu alți trei membri ai Academiei – Constantin Georgescu, Constantin Chiriță și Grigore Eliescu – a fost deținut politic fără să i se fi intentat un proces. Reîntors, în 1964, a traversat o perioadă dificilă până când, în 1968, a fost chemat la conducerea Institutului de Cercetări Forestiere și, doi ani mai târziu, contribuie la înființarea Academiei de Științe Agricole și Silvicultură, în care este ales membru titular, președinte al Secției de silvicultură și conducător de doctorate” (<http://www.acad.ro/com2007/doc/IonPopescuZeletin.doc>, accesat la 1 februarie 2010).

Neglijențe sau rea voință, asemănătoare, deși pagubele nu fuseseră atât de mari, erau raportate în Baia Mare, Satu Mare, Argeș, Galați și Suceava unde se uscaseră din diferite motive păduri întregi iar reîmpăduririle lăsau de dorit și se raportau date false. De exemplu la Ocolul silvic Iacobenii Vatra Dornei, în anul 1954, șeful ocolului raportase că a realizat plantații pe o suprafață de 40 ha. dar nu realizase decât pe 15 ha. Se ajunsese până acolo încât, la Bacău, se

Comitetului Central din vara anului 1957 nu păreau a fi dat roadele așteptate, lucrările Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 au reluat discuțiile pe tema infracțiunilor în dauna proprietății socialiste. Mai mult chiar, sub lozinca, repetată cu obstinație pe parcursul plenarei, „stârpirea hoților și a delapidatorilor”, s-a ocupat preponderent de nevoia schimbării în modul de abordare politică și juridică a represiunii judiciare a acestora. Invitați pentru a lua parte la ședințe, ministrul și miniștrii adjuncți ai Ministerului Afacerilor Interne, Ministrul Justiției și Ministrul Industriei grele, locțiitorii Procurorului general, Președintele și vicepreședinții Tribunalului Suprem, secretari ai Consiliului Securității Statului, în total 58 invitați, au prezentat rapoarte și propuneri pentru îmbunătățirea activității represive în acest domeniu. Aceste rapoarte privind daunele aduse economiei naționale aflăm că, în 1957, numai în regiunea Ploiești, se aduseseră prejudicii de 11.267.000 de lei. Dintre aceștia, 34%, adică 3, 840 milioane de lei fuseseră delapidați din sectorul cooperatist, 27% din sumă revenind comerțului de stat, iar 10 % sfaturilor populare⁴⁶.

Modul în care se desfășurau procesele, în cadrul cărora trebuia să se asigure oralitatea și transparența, încurca de multe ori acuzarea, slab pregătită profesional și obișnuită din anii trecuți cu înscenările judiciare în lipsă de probe. Relevant este, în acest sens, faptul că Stelian Staicu, fost șef al Comandamentului Trupelor de Securitate între 1954-1956 și viitor șef al Inspectoratului General al Miliției și adjunct al ministrului Afacerilor Interne între 1960-1969, reprezentant al Miliției în cadrul plenarei, nu cunoștea rolul pe care trebuiau să îl joace avocații în cadrul unui proces. El se plângea de proasta colaborare cu Ministerul Justiției, care nu sprijinea acțiunile Miliției cu hotărâre: „Tovarășii de la justiție au uneori o atitudine nejustă, pun anumite întrebări ca să ducă în eroare judecătorul. Sunt cazuri când ni se adresează și nouă cu cuvinte nejuste, nepotrivite de exemplu atunci când am arestat un grup de medici care făceau o serie de potlogării, ni s-a răspuns că am făcut ca Beria.

Tov. Gh. Dej – Cine a spus asta?

Tov. Staicu Stelian – Avocatul Novdica. Acum s-au luat o serie de măsuri, dar mai sunt și alții care continuă cu astfel de expresii⁴⁷.

Același Stelian Staicu releva un tip de spețe în care infractorii aveau sprijinul partidului sau a unor instituții politice care îi protejau din motive diferite. Cum justiția era dependentă politic, fără permisiunea acestora nu putea nici măcar începe urmărirea penală: „Vreau să arăt că sunt o serie de elemente care au săvârșit o serie de infracțiuni și nu se iau nici un fel de măsuri. De exemplu: am avut un caz cu numitul Dumitrescu Nicolae de la cooperativa de consum din raionul Tudor Vladimirescu, care a săvârșit o serie de fraude și care trebuia să fie condamnat. Când am adus la cunoștința Uniunii

aruncaseră într-o groapă un număr de 27.000 de puieți care fuseseră repartizați pentru împăduriri, raportându-se că s-au plantat.

M.A.I. semnala lipsa controlului în această zonă a economiei datorită „raportării de date false asupra plantațiilor ce s-au executat în perioada 1948-1958, inducând în eroare conducerea partidului și guvernului. Din acest motiv, economia națională contează pe o suprafață păduroasă mai mare decât cea reală, făcându-se exploatari ce depășesc potențialul economic al țării noastre” (A.N.I.C., fond Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 13/1958, ff. 1-20).

⁴⁶ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 16/1958, vol 1, f. 358.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 368.

Regionale a Cooperăției de Consum București, mi s-a spus că este un cadru specialist și nu poate să-l condamne⁴⁸. Un alt vorbitor, tov. Ene Turcanu, membru al Comitetului Central al P.M.R., semnala și o intervenție de corupție la nivel înalt „șeful serviciului financiar de la tov. Mateescu a intervenit pentru o bandă de delapidatori”.

În cadrul aceleiași discuții aflăm ce părere avea Gheorghe Gheorghiu-Dej despre inculpați în general și care trebuia să fie atitudinea pe care trebuiau să o adopte față de ei organele judiciare: „Să nu-i crezi, chiar atunci când sunt morți, nici atunci să nu-i crezi, chiar când pui capacul, îi pui în groapă și nici atunci să nu crezi că și atunci iese de acolo”⁴⁹. În absența prezumției de nevinovăție nu este de mirare că s-au produs grave erori judiciare, mai mult decât tolerate, chiar încurajate de către conducerea statului.

Interesant este că, în discuția despre infraționalitate, nu se vorbește mai deloc despre procese politice în sensul în care se dezbătea aprins cu câțiva ani în urmă. Conceptul de *dușman politic* este pus în legătură directă cu infracțiunea împotriva proprietății socialiste. La un moment dat, Gheorghe Gheorghiu-Dej întreabă: „În grupurile de delapidatori sunt amestecate și elemente contrarevoluționare?”⁵⁰

În privința comisiilor de judecată tovarășească, situația nu era prea bună, acestea, de multe ori, necunoscându-și atribuțiile. Din acest motiv, Mihai Mujic, secretarul Consiliului Central al Sindicatelor, propunea în fruntea acestora un jurist.

O altă problemă cu care se confruntau organele judiciare era competența jurisconsulților. Aceștia făceau parte, în general, dintre juriștii care nu erau fideli regimului. Neavând origine sănătoasă sau pentru că fuseseră îndepărtați din magistratură sau avocatură, își găsiseră locuri de muncă în întreprinderile socialiste ca jurisconsulți. Pledoaria tovarășului Cornel Fulger, membru C.C. al P.M.R., fost prim-secretar al U.T.C. între 1954-1956, este relevantă în acest sens: „S-a ridicat aici problema întreprinderilor și cred că ar trebui să se prevadă în proiectul de hotărâri un punct în legătură cu juriștii consulți. La noi sunt juriști consulți fii de moșieri, de negustori, foști legionari notorii și aceștia sunt aceia care iau parte civilă în procese, însă mai departe nu susțin interesul întreprinderii sau al instituției respective și învață pe infractori să se apere. Cred că această direcție în proiectul de hotărâri ar trebui să fie prevăzută la un punct. /.../

Un alt caz, o bandă care vrea să acționeze în timpul evenimentelor din Ungaria, sunt arestați și judecați de către tov. maior de justiție Semeniuc Sebastian și li se dă pedepse de 6, 7 luni și un an. Ei și-au făcut cruce că au scăpat numai cu atât. Am intervenit și a fost trimis tov. Moiescu care rejudecă procesul și le dă pedeapsa meritată. Noi am insistat să-l schimbe pe acest Semeniuc Sebastian, dar tovarășii îl mută la București, îl fac locotenent colonel și creează un nou post, iar el acum controlează Tribunalul militar din Craiova. Pentru unele elemente dușmănoase le-a scăzut pedepsele, iar pentru alții care aveau pedepse mai mici nici nu a vrut să intervină”⁵¹. Din aceste documente reiese că intruziunile în activitatea justiției veneau din toate părțile,

⁴⁸ *Ibidem*, f. 368.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 371.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, f. 376

dinspre partid, Miliție și Securitate, judecătorii și procurorii erau puși într-o situație inconfortabilă, în care nu știau, de multe ori, ce poziție să adopte.

În legătură cu situația gravă a infraționalității împotriva avutului obștesc, Gheorghe Diaconescu, ministrul Justiției, a prezentat măsurile luate de la Rezoluția Plenarei Comitetului Central din vara anului 1957. Raporta, printre altele, creșterea cu 74% a pedepselor „în cazul extragerii din avutul obștesc”, „desfacerea contractului de muncă” a 81 de judecători și „pedepsirea” a 132 dintr-un număr total de 1.300.

Din nou s-a pus problema cadrelor, neepurate încă în totalitate. Ele purtau cea mai mare vină pentru faptul că „s-au dat pedepse mici pentru fapte mari și pedepse mari pentru fapte mici”⁵² afirma Gheorghe Diaconescu. Deși marea majoritate dintre cele 1.347 de cadre vechi erau considerate drept „cinstite” și „munceau temeinic”, sistemul judiciar mai avea încă pe statele de plată cadre „necorespunzătoare din punct de vedere politic și profesional”. Gheorghe Diaconescu promitea, pe lângă „măsuri drastice împotriva acelor care fac din apărare o tribună împotriva statului nostru” îmbunătățirea grabnică a situației judecătorilor.

Școlarizarea tinerelor cadre lăsa încă de dorit și din punct de vedere cantitativ dar și calitativ. Ministerul se confrunta în continuare cu lipsa de cadre tinere, deși „de la rezoluție terminaseră studiile 1.170 de judecători”. Deși în anul 1958 terminau studiile juridice 600 de tineri, doar 277 dintre aceștia fuseseră repartizați Ministerului Justiției, iar dintre aceștia doar cca. 100 erau U.T.M.-iști. Aceasta datorită faptului că respectiva generație avea în compoziție doar 50% fii de țărani și muncitori. Ministrul Justiției, direct răspunzător de învățământul juridic, raporta victorii și în domeniul selectării candidaților după criteriul „originii sănătoase”, „în anul I la Justiție peste 80% erau fii de muncitori” declarând în cadrul plenarei că „acum avem în facultăți numai fii de muncitori și țărani săraci”⁵³. Și judecătorii mai vechi, dar și cei tineri era necesar, susținea ministrul Justiției „să fie băgați în forme de învățământ politic”, „slaba [lor] pregătire politică stând la baza deficiențelor”⁵⁴.

În cadrul lucrărilor Plenarei a luat cuvântul și Augustin Alexa, Procurorul general al R.P.R., care informa auditoriul că între 1955-1957 „au fost înlăturați din Procuratură ca necorespunzători 473 de lucrători operativi, dintre care din cauza originii sau a unor manifestări dușmănoase actuale sau în trecut. Mai mult de 10% au fost trimiși în judecată pentru abuzurile săvârșite cât au fost aici. Astăzi putem spune că avem altă situație. Dacă în 1953-1954 aproape că nu aveam membri de partid în conducerea unităților Procuraturii, astăzi peste tot avem numai membri de partid /.../ În momentul de față peste 50% din lucrători sunt membri de partid, 14% sunt utemiști /.../ compoziția socială peste 66% sunt de origine muncitori sau țărani muncitori iar restul intelectuali și funcționari”⁵⁵. Și Procurorul general arăta interes pentru pregătirea politică a cadrelor propunând „intensificarea muncii de control și îndrumare și

⁵² *Ibidem*, f. 379.

⁵³ *Ibidem*, f. 380.

⁵⁴ *Ibidem*, ff. 380-381.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 387.

îmbunătățirea acestei munci sub aspect politic, pentru sporirea vigilenței procurorilor și anchetatorilor penali...”⁵⁶

Luând cuvântul, Gheorghe Gheorghiu-Dej a cerut extinderea procedurii speciale pentru ca fraudele să fie trecute la acțiuni contrarevoluționare, scopul fiind acela de a putea fi judecate în câteva zile. Primul secretar al Partidului era sigur că infracțiunile în dauna avutului obștesc erau făcute la îndemnul posturilor de radio imperialiste. „E probabil că se gândesc că acționând astfel la îndemnul celor care vorbesc la posturile de radio vor primi și decorație când regimul de democrație populară nu va mai exista”⁵⁷. În privința cadrelor Gheorghe Gheorghiu-Dej era foarte radical: „Oricine manifestă slăbiciune în cadrul justiției nu mai trebuie de stat de vorbă cu dânsul, trebuie să-i schimbăm, să-i dăm afară fără să ne gândim la codul muncii, să fie dat afară ca necorespunzător”.

Ulterior a luat cuvântul și Alexandru Voitinovici, președintele Tribunalului Suprem:

„Tovarășul Gheorghiu-Dej a pus o întrebare unui antevorbitor al meu, dacă printre infractori există și manifestări contrarevoluționare? Eu încep cu această problemă cuprinsă în această întrebare, pentru că este o problemă care se dezbate în raportul de astă seară.

Din experiența mea de zi cu zi mi-am dat seama că *oricine săvârșește o acțiune, o infracțiune, este considerată de dreptul nostru comun drept o atitudine dușmănoasă* (s. n.) care chiar dacă nu este exprimată deschis în cuprinsul, în fapta pe care o săvârșește. Eu cred că această ofensivă a dușmanului are o influență destul de serioasă în săvârșirea activității infracționale în avutul obștesc.

Eu cred că materialul este deosebit de important și ca unul care lucrez în acest sector de activitate consider că în toate materialele de partid de până acum nu s-a pus această problemă așa de complexă cum este pusă în acest material.

De multe ori se întâmplă ca atunci când se discută probleme cu caracter judiciar în general, mulți dintre tovarăși se consideră neinteresați de aceste probleme, acceptând în felul acesta organelor politice care fac educația oamenilor muncii să nu ia măsuri împotriva celor care fac educație oamenilor muncii să nu ia măsuri împotriva celor care săvârșesc infracțiuni și păgubesc proprietatea socialistă. În felul complex cum este pusă problema de data aceasta în ce privește situația infracțională în avutul obștesc, eu consider că pentru fiecare membru de partid de acum va constitui o sarcină și aceste probleme de ordin judiciar, deosebit de importante, în special în etapa actuală”⁵⁸.

În opinia lui Alexandru Voitinovici, orice infractor care comitea o daună proprietății socialiste trebuia considerat un dușman al poporului. Această atitudine, împreună cu implicarea fiecărui membru de partid în reprimare, și alte măsuri precum centralizarea datelor privind recidiviștii, erau un complex de măsuri care trebuiau să ducă la anatimizarea și scoaterea în afara societății a celor care comisesea astfel de fapte chiar dacă își ispășiseră pedeapsa.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 388.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 383.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 389.

Pentru a simplifica și mai mult procedura de judecată și pentru a-i determina pe judecători și asesori să aplice legea în forma ei cea mai severă, Alexandru Voitinovici cerea ca Tribunalul Suprem să elaboreze „o cheie pe care instanțele superioare să o dea instanțelor inferioare și celorlalte instituții de stat pentru judecarea anumitor fapte. De multe ori avem polemici cu aceste instanțe și instituții de stat prin faptul că nu vor să țină seama de îndrumările noastre”⁵⁹. Prin această solicitare, de fapt, președintele Tribunalului Suprem cerea permisiunea conducerii partidului pentru această *cheie* de interpretare a legii.

Nici Alexandru Voitinovici, în cuvântarea sa, nu a pierdut prilejul să lovească în cadrele care nu înțeleseseră să aplice legea cu severitatea pe care o dorea partidul: „sunt judecători care duc un fel de viață dublă și în fond sunt sub influența dușmanului de clasă. Au puncte de vedere și atitudini necorespunzătoare”⁶⁰.

Cuvântările din cadrul ședinței Plenarei sunt în nota schimbării, care se producea treptat de câțiva ani, a opticii partidului în privința infraționalității. Putem afirma că, după evenimentele din Ungaria, conducerea partidului a conștientizat că fostele elite burgheze nu mai reprezentau cel mai mare pericol pentru regim. Acesta venea din altă parte, din interiorul regimului, nemulțumiții aflați „sub influența” posturilor de radio străine, funcționarii, muncitorii care nu înțelegeau să se subordoneze „înaltelor țeluri” ale dictaturii proletariatului devenind mult mai periculoși pentru regim.

Prin această prismă putem privi opiniile exprimate, în cadrul ședinței, de către Emil Bodnăraș. Acesta reclama starea de „autoliniștire care s-a instalat în sânul aparatului represiv”, faptul că acesta „nu este în pas cu desfășurarea luptei” împotriva „dușmanului din afară”, cel mai mare pericol fiind reprezentat de „posturile de radio” occidentale care puteau influența chiar și pe cetățenii onești.

După o tiradă împotriva avocaților și a judecătorilor care înțeleg „legalitatea populară” ca fiind „un mijloc de a favoriza o anumită parte și dușmanul a încercat să orienteze sensul legalității populare în această direcție”, și care „a devenit un instrument care se reduce împotriva statului socialist, împotriva construirii socialismului”, Emil Bodnăraș afirma: „dacă este necesar să luăm măsuri pentru a asigura cinstea, să sprijinim lupta oamenilor cinstiți împotriva hoților, de a condamna în 24 de ore sau în 48 de ore pe hoți. Va trebui să luăm aceste măsuri și nu ne vom împiedica de nici un fel de norme de drept, consacrat sau nu. Îl vom consacra noi. În felul acesta cetățenii vor găsi siguranța că munca lor în construirea socialismului nu se irosește și nu va fi dată pe mâna pungașilor”⁶¹. Cel care răspundea de justiția militară, susținea ca metodele judiciare extraordinare aplicate în cazul infrațiilor politice, să fie extinse și infrațiilor împotriva avutului obștesc.

Dezbaterile Plenarei s-au concretizat în Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la starea infrațională în avutul obștesc și măsurile necesare pentru apărarea proprietății socialiste. Din preambul aflăm că tot cadrele purtau vina cea mai mare pentru lipsa unei represiuni judiciare coerente și ferme a acestora:

⁵⁹ *Ibidem*, f. 390.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 391.

⁶¹ *Ibidem*, f. 397.

„Activitatea asesorilor populari nu este întotdeauna satisfăcătoare, unii nefiind suficient de combativi față de cei ce încalcă legile statului, păgubind avutul obștesc. Asesorii populari nu sunt suficient îndrumați și sprijiniți de organele justiției și nici de organele de partid pentru îndeplinirea în bune condițiuni a sarcinii lor. Nici legea care reglementează activitatea asesorilor populari nu este satisfăcătoare.

Avocații, prin pledoariile lor, iau de cele mai multe ori atitudine necorespunzătoare, deseori dușmănoasă, cu ocazia proceselor privind avutul obștesc, se identifică cu infractorii, interpretând greșit atenția ce o acordă statul democrat-popular funcției de apărător.

În loc să contribuie la stabilirea adevărului în cauzele ce se judecă, numeroși avocați recurg la tot felul de practici învechite, se dedau la provocări cu caracter dușmănos la adresa organelor Miliției, Procuraturii și Justiției și uneori chiar la manifestări dușmănoase față de regimul democrat-popular, cu scopul de a-i scăpa de pedeapsă cu orice preț pe jefuitorii avutului obștesc. Aceștia reușesc uneori în acțiunile lor, pe de o parte datorită relațiilor ce le au cu unii judecători necinstiți, care acceptă foarte ușor și binevoitor pledoariile nejuste ale avocaților, iar pe de altă parte datorită faptului că judecătorii și procurorii prezenți în instanță manifestă o îngăduință condamnabilă față de asemenea avocați.

În exercitarea funcției lor de apărători în procese, avocații trebuie să ajute Justiția în soluționarea justă a proceselor, având în vedere respectarea strictă a legilor și apărarea intereselor statului democrat-popular.

Ministerul Justiției trebuie să analizeze mai temeinic activitatea desfășurată de corpul avocaților și să ia măsuri hotărâte față de cei a căror atitudine este contrară intereselor statului nostru”⁶².

Tot relativ la cadre, aflăm că vina nu era doar a avocaților: „Controlul de partid privind activitatea organelor Miliției, Procuraturii și Justiției este încă insuficient”⁶³.

Acestea fiind premisele, Comitetul Central al P.M.R. și Consiliul de Miniștri al R.P.R. au hotărât, printre altele, următoarele măsuri:

„13. Ministerul Afacerilor Interne va lua măsuri pentru încadrarea organelor de miliție cu cadre cu o înaltă calificare, asigurând instruirea permanentă a acestora, precum și cunoașterea temeinică de către aceste organe a tuturor legilor și hotărârilor partidului și guvernului. De asemenea, va lua măsuri în vederea îmbunătățirii activității organelor de miliție privind prevenirea și descoperirea infracțiunilor în dauna avutului obștesc, calitatea și operativitatea cercetărilor precum și îndrumarea și paza întreprinderilor.

14. Procuratura Generală va lua măsuri hotărâte în vederea lichidării cu desăvârșire a tuturor manifestărilor de liberalism, de îngăduință, de lipsă de combativitate ce se manifestă la unele organe ale procuraturii în ce privește aplicarea strictă a legilor împotriva jefuitorilor avutului obștesc, mergând până la destituirea din funcție și trimiterea în fața instanțelor de judecată a acelor procurori care dau dovadă de nepăsare față de unele încălcări grave a legalității privind apărarea proprietății socialiste și care favorizează pe infractori. De asemenea, va lua măsuri pentru îmbunătățirea

⁶² Idem, vol. 2, f. 241.

⁶³ *Ibidem*, f. 243.

activității de supraveghere, a respectării legalității în toate sectoarele economiei naționale, de îmbunătățirea urmăririi penale, de susținere a acuzării, urmărind cu mai multă fermitate pedepsirea corespunzătoare a infractorilor, asigurând participarea procurorilor la judecarea tuturor infracțiunilor prin care se aduc pagube avutului obștesc și exercitând în mai mare măsură căile de atac împotriva hotărârilor nejuste pronunțate de tribunale.

15. Ministerul Justiției va lua măsuri pentru încadrarea tribunalelor cu cadre bine pregătite profesional și care prezintă încredere politică în stare să aplice în practică linia partidului în activitatea instanțelor de judecată; să lichideze cu hotărâre atitudinea de liberalism și împăciuitorism ce se manifestă la unele organe judecătorești, mergând până la destituirea din funcție și tragerea la răspundere penală a acelor judecători care favorizează elemente dușmănoase, jefuitori ai avutului obștesc și care uneori în mod vădit dau hotărâri nejuste, încălcând prevederile legale. De asemenea, va întări munca de îndrumare și control a tribunalelor, ajutând în mod concret la îmbunătățirea activității acestora.

Ministerul Justiției va lua măsuri de întărirea controlului activității avocaților, îndepărtând din avocatură pe cei necorespunzători, sau care împiedică desfășurarea în bune condițiuni a activității justiției.

16. Ministerul Justiției va prezenta Consiliului de Miniștri, până la data de 1 iulie 1958, propuneri de modificarea legislației privind activitatea asesorilor populari în vederea prelungirii perioadei de exercitare a mandatului acestora.

17. Ministerul Justiției împreună cu Procuratura Generală până la data de 1 iulie 1958 vor prezenta propuneri de modificare a legislației penale în legătură cu stabilirea pedepselor în raport cu valoarea pagubelor provocate avutului obștesc.

18. Ministerul Afacerilor Interne, Procuratura Generală și Ministerul Justiției vor urmări sistematic ca organele în subordine să aplice sechestre asiguratorii în toate cauzele privind păgubirea avutului obștesc. De asemenea, vor lua măsuri pentru coordonarea evidențelor statistice în scopul cunoașterii stării infracționale.

19. Tribunalul Suprem trebuie să fie mai exigent față de modul cum instanțele judecătorești inferioare aplică legile statului în legătură cu apărarea avutului obștesc, să ia măsuri mai hotărâte de îndrumare la timp și în mod corespunzător a tribunalelor, asigurând aplicarea justă și unitară a legilor.

20. Pe lângă Consiliul de Miniștri se va înființa o Comisie legislativă în vederea elaborării coordonate a proiectelor de legi, decrete și hotărâri. Comisia legislativă va trebui să se preocupe de lichidarea lipsurilor și deficiențelor existente în legislație, dând prioritate dispozițiilor referitoare la apărarea avutului obștesc.

21. Ministerele de resort împreună cu Ministerul Justiției vor prezenta până la data de 1 octombrie 1958, proiecte de acte normative privind: apărarea patrimoniului forestier (...).

22. Se recomandă Consiliului Central al Sindicatelor ca împreună cu Ministerul Justiției și Procuratura Generală să prezinte Consiliului de Miniștri, până la data de 1 iulie 1958 propuneri privind lărgirea atribuțiilor consiliilor de judecată tovarășească, în sensul de a se da în competența exclusivă a acestora soluționarea unor neglijențe și alte fapte producătoare de pagube cu valoare redusă, săvârșite pentru prima oară de angajații unităților socialiste în incinta acestora.

Consiliul Central al Sindicatelor să ia măsuri pentru realegerea consiliilor de judecată tovărășească și pentru îmbunătățirea activității acestora”⁶⁴.

Așa cum recomandase Gheorghe Gheorghiu-Dej încă din luna aprilie, decizia politică urma să fie însoțită de o campanie de presă care să schimbe optica populației și să o mobilizeze în „lupta împotriva jefuitorilor avutului obștesc”. În „Scânteia”, organul de presă oficial al partidului, aceasta a demarat încă de pe 6 iunie cu articolul „Descurcările”, povestea a trei angajați ai fabricii de brânză din Timișoara care emisese răsunătoare prin care păgubiseră statul cu 700.000 de lei. Scris într-o notă moralizatoare, articolul relatează amănunțit comportamentul muncitorilor care asistaseră la proces care strigaseră că „jefuitorii avutului obștesc sunt dușmani ai poporului” și care ceruseră „cea mai aspră pedeapsă pentru delapidatori”⁶⁵. Următorul număr conținea un articol amplu denumit „Despre prevenirea infracțiunii de furt din avutul obștesc” sub semnătura unui procuror. Dând exemple de încadrări în funcții de răspundere privind banii publici a unor recidiviști, acesta critica nerespectarea Hotărârii C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri nr. 240/1955 care prevedea o serie de norme privind încadrarea funcțiilor legate de gestiune materială sau bănească și de control financiar, cu elemente corespunzătoare și încălcarea codului de procedură penală care obliga întreprinderile să înainteze dosarul unei lipse în gestiune în termen de 3 zile de la definitivarea acestuia, dar, de multe ori, conducerea acestora se dovedea prea îngăduitoare, astfel de atitudini încurajându-i pe potențialii delapidatori⁶⁶. Se poate lesne observa că, dacă până în primăvara anului 1958 în „Scânteia” nici nu se pomenea de infracționalitatea în dauna avutului obștesc, încă din zilele desfășurării plenarei, în ziarul „Scânteia” au demarat mai multe rubrici și foiletoane precum *Scurtă cronică judiciară*, *Cronica judiciară*, *Omul nostru*, *Din carnetul unui judecător*, *Note și comentarii*, precum și articole disparate precum *Pedeapsă aspră jefuitorilor avutului obștesc*, *Pedeapse meritate*, *Oamenii muncii în apărarea avutului obștesc*, și chiar editoriale de primă pagină precum *Justiția, armă puternică de apărare a avutului obștesc*⁶⁷. Cât despre acoperirea anumitor lipsuri în gestiune de către factorii de răspundere din unitățile economice putem spune că era un fenomen obișnuit, de multe ori existând anumite complicități determinate de neglijență sau corupție⁶⁸.

Revenind la măsurile legislative constatăm că, la scurt timp de la plenară, pe 7 iulie 1958, Biroul Politic avea pe ordinea de zi mai multe proiecte de acte normative care să dea coerență legislației în privința infracțiunilor împotriva avutului obștesc: Proiect de decret pentru modificarea codului penal și a codului de procedură penală, Proiect de decret pentru modificarea legii nr. 5/1952, pentru organizarea judecătorească, Proiect de hotărâre pentru organizarea și efectuarea alegerilor de asesori

⁶⁴ *Ibidem*, ff. 275-277.

⁶⁵ „Scânteia”, anul XXVII, nr. 4234, vineri 6 iunie 1958, p. 1.

⁶⁶ *Idem*, nr. 4235, sâmbătă, 7 iunie 1958, p. 2.

⁶⁷ *Idem*, nr. 4287, joi, 7 august 1958, p. 1.

⁶⁸ *Apărarea avutului obștesc, aprecierea probelor scrise în procesul penal R.P.R.* în „Justiția Nouă, organ al Asociației Juriștilor din R.P.R.”, nr. 4, anul XIV, 1958, pp. 596-597.

popolari, Proiect de decret privitor la consiliile de judecată din întreprinderi și instituții. Toate s-au aprobat în aceeași zi⁶⁹.

Proiectul de decret pentru modificarea Codului Penal și a codului de procedură penală a devenit Decretul nr. 318 din 21 iulie 1958. Pe lângă modificarea art. 1 al codului penal, în sensul că „justiția în R.P.R. se înfăptuiește prin instanțele judecătorești, acestea trebuie să rezolve toate pricinile de pe poziția clasei muncitoare”, au fost aduse importante modificări articolelor care incriminau infracțiunile împotriva avutului obștesc. Cel mai important este eliminarea sintagmei „în scop contrarevoluționar”, ușurând simțitor activitatea anchetatorilor de dovedire a acestor fapte penale. Noile formulări ale art. 236, 242 și 245 c. pen., condiționau pedeapsa de valoarea pagubelor cauzate. În cazul în care prejudiciul era mai mare de 100.000 de lei pentru infracțiunile de furt, tâlhărie, înșelăciune, distrugere sau delapidare de bani sau alte valori în dauna proprietății socialiste, pedeapsa aplicată era moartea. În noua redactare a art. 536¹ c. pen. nu se mai făcea referire la „caracterul deosebit de grav” al infracțiunii, acesta fiind dedus din cuantumul prejudiciului cauzat. Se micșorau posibilitățile de interpretare a legii de către judecători în materia aplicării circumstanțelor atenuante. În cazul în care pedeapsa prevăzută de art. 236 c. pen. aplicabilă în raport cu prejudiciul cauzat ar fi fost prea blândă, însă, formele calificate ale infracțiunii de tâlhărie urmau a fi sancționate potrivit art. 536¹ și 532 c. pen. Prin același decret art. 536² c. pen. a fost reformulat, introducându-se incriminarea nedenunțării infracțiunilor de delapidare, furt, tâlhărie, distrugere ori degradare, înșelăciune sau abuz de încredere săvârșite în dauna proprietății socialiste.

Pe lângă aceste infracțiuni de subminare a economiei sau sabotaj, anchetatorii mai aveau la îndemână și încadrările penale de la Titlul 3 bis, care priveau unele infracțiuni contra sistemului economic al R.P.R.. La paragrafele articolului 268 se prevedeau pedepse cu închisoarea ajungând până la 5 ani, amenzi usturătoare și confiscări de bunuri chiar pentru infracțiuni mărunte, cum ar fi „lipsa de grijă gospodărească”, producția „de proastă calitate, neterminată sau fără respectarea normelor”, „degradarea din nesocotință, neprevedere sau ușurință a tractoarelor” sau o lipsă de interes similară în tratarea vitelor din gospodăriile agricole de stat ori colective, nepredarea la timp a cotelor de produse agricole, nerespectarea planurilor de însămânțări ș.a.⁷⁰.

Odată cu aceste acte normative infracțiunile împotriva avutului obștesc încep să fie puse permanent alături de cele politice, în privința măsurilor asiguratorii, a pedepselor complementare ș.a. De exemplu, art. 25, pct. 6, alin. 2 din decretul amintit prevedea că „în toate celelalte infracțiuni ce periclitează securitatea statului precum și în cele săvârșite în contra avutului obștesc, ori de câte ori legea nu prevede în mod expres confiscarea averii, instanțele vor pronunța și pedeapsa confiscării totale sau parțiale a averii”. Această alăturare pregătea scoaterea infracțiunilor politice din Codul Penal și mascarea lor prin legislația securității naționale și a secretului de stat. Infracțiunile în

⁶⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 17/1958, *passim*.

⁷⁰ Idem, fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 319/1958, ff. 1-14, *passim*.

dauna avutului obștesc urmau să intre în categoria subminarea statului socialist și a economiei naționale și să fie pedepsite rapid și cu asprime⁷¹.

Elaborat și adoptat într-un timp prea scurt, Decretul nr. 318 avea multe neclarități și nu corespundea întru totul nevoilor represive ale momentului. Astfel, se considera că nu erau bine reglementate în materia infracțiunilor contra avutului obștesc posibilitatea reducerii pedepsei legale prin recunoașterea de către instanță a circumstanțelor atenuante (prevedere care ducea la „reduceri nejuste ale pedepselor ceea ce era de natură să contravină Hotărârii Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și Consiliului de Miniștri cu privire la măsurile necesare pentru apărarea proprietății socialiste), sancționarea furtului și tâlhăriei de cereale din avutul obștesc, sancționarea tentativei în cazul în care nu se putea stabili valoarea pagubei ce urma să fie produsă prin ducerea la capăt a infracțiunii, sancționarea favorizării în cazul în care favorizatorul nu cunoștea valoarea pagubei. Deja la 1 septembrie 1958, Consiliul de Miniștri a supus aprobării Prezidiului Marii Adunări Naționale un proiect de decret privind modificarea codului penal⁷². Semnat de către toți factorii decidenți ai momentului în materie penală, ministrul Afacerilor Interne, Ministrul Justiției, Procurorul general și Președintele Tribunalului Suprem, proiectul a fost adoptat de abia la 3 ianuarie a anului următor, devenind Decretul nr. 1/1959 și a reglementat toate problemele semnalate⁷³.

Prin Decretul nr. 320/1958 s-a reglementat funcționarea comisiilor de judecată din întreprinderi și instituții⁷⁴, iar prin Decretul nr. 211 din 13 iunie 1959 acesta a fost completat, extinzându-se aplicabilitatea sa și asupra membrilor cooperativelor meșteșugărești și de invalizi. I s-a extins, astfel, sfera de aplicabilitate de la proprietatea socialistă la avutul obștesc. Scopul declarat al actului normativ era acela de a crea o atitudine socialistă față de muncă dar mai ales de a elibera instanțele judecătorești aglomerate de ofensiva împotriva infracțiunilor economice, de o serie de cazuri privind abateri mărunte⁷⁵. Comisiile de judecată trebuiau să funcționeze obligatoriu în fiecare unitate socialistă, în competența lor intrând manifestările de natură să slăbească respectul față de regulile de disciplină, să depisteze și să pedepsească repede și eficace sustragerile, furturile, neglijența în serviciu dacă valoarea pagubei nu depășea suma de 200 de lei. Ele erau compuse din 5-15 membri dintre care 1 președinte, 2 vicepreședinți, numiți de către organizațiile sindicale dintre angajații ce vădeau o atitudine socialistă față de muncă și nu aveau antecedente penale. Sancțiunile aplicate de comisiile de judecată erau: mustrarea cu avertisment, retrogradarea din funcție pentru o durată de cel mult 3 luni, cu reducere de salariu, îndepărtarea din serviciu și amendă⁷⁶.

Preocupările factorilor decidenți pentru modificarea legislației au continuat, pe parcursul perioadei care a urmat plenarei. Printr-un referat⁷⁷ din 20 octombrie 1958

⁷¹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 17/1958, ff. 143-167.

⁷² Idem, fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 1/1959, ff. 1-19, *passim*.

⁷³ B.O., nr. 1, 14 ianuarie 1959, anul VIII, pp. 2-3.

⁷⁴ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 320(6302)/1958, ff. 1-10.

⁷⁵ Idem, dosar nr. 211/1959, ff. 1-7.

⁷⁶ Idem, fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 17/1958, ff. 176-182.

⁷⁷ Este vorba de referatul pentru modificarea Decretului nr. 318/1958 *pentru modificarea codului penal și a codului de procedură penală*.

semnat de Ministrul Afacerilor Interne, Alexandru Drăghici, de Ministrul Justiției, Gheorghe Diaconescu, de Procurorul general al R.P.R. Augustin Alexa și de Președintele Tribunalului Suprem Alexandru Voitinovici, se cerea introducerea pedepsei cu moartea la art. 209 alin. 1 și alte înăspriri ale pedepselor, precum și extinderea unor pedepse aspre la alte infracțiuni. Cereau, totodată, probabil la insistențele lui Alexandru Drăghici, care ceruse și înainte o astfel de prevedere, utilă oricărei instituții polițienești, introducerea unui paragraf la art. 231 care să prevadă că „în cazul art. 227 nu se pedepsesc aceia care, făcând parte dintr-un complot, îl denunță autorităților, mai înainte de a fi descoperit și de a fi început consumarea lui”⁷⁸.

Cele două categorii de infracțiuni pentru care se considera necesară modificarea codului penal erau cele contra securității statului și cele contra avutului obștesc. În materia celui de-al doilea tip de infracțiuni se dorea să se înlăture posibilitatea reducerii pedepsei legale prin recunoașterea de către instanță a circumstanțelor atenuante, cu excepția cazurilor în care pedeapsa prevăzută de lege era moartea, să se reglementeze sancționarea tentativei, în cazul în care nu se putea stabili valoarea pagubei ce urma să se producă prin ducerea la capăt a infracțiunii, să se reglementeze sancționarea favorizării, când favorizatorul nu cunoscuse valoarea pagubei produse prin infracțiunea săvârșită de cel favorizat⁷⁹.

Pe lângă modificarea legislației, am văzut că cea mai importantă măsură era considerată schimbarea mentalității judecătorilor și procurorilor care trebuiau convinși să interpreteze acest tip de infracțiuni așa cum făcuseră până atunci cu cele politice. Deciziile plenarei au fost prelucrate în scurt timp în ședințe de lucru cu judecătorii, asesorii populari și procurorii. Într-o astfel de prelucrare cu procurorii, Nicolae Ceaușescu, membru al Biroului Politic le trasa acestora „linia de la care trebuie să pornească și aceasta este valabil pentru toate organele justiției”. Plecând de la convingerea că „starea infracțională privind avutul obștesc avea un caracter foarte serios”, „aici nu este vorba numai de anumite furturi și delapidări dar, în condițiile construirii socialismului, îmbracă un caracter contrarevoluționar” procurorii trebuiau să își schimbe complet optica „împăciunitoristă” și să „lucreze ferm și hotărât pentru aplicarea liniei partidului și guvernului”. Era înfierată „lipsa de vigilență, de combativitate, de îngăduință față de acești oameni, prin adormirea simțului de clasă, care dădea posibilitatea acestor elemente dușmănoase să lovească”, „procuratura ca organ al dictaturii proletariatului trebuind să țină seama de toate acestea și procurorii să lucreze ca simpli funcționari, procurori care au legea în mână să o interpreteze în sprijinul clasei muncitoare.” Procurorul era comparat cu un soldat pe front care trebuie împușcat atunci când pune arma jos, el trebuind să fie pe o poziție de luptă deschisă, să îi lovească fără milă așa cum lovește soldatul pe front. Pentru îndeplinirea acestui rol, judecătorul ca și procurorul aveau obligația să judece ca un asesor popular care, avea un avantaj tocmai pentru că nu știa bine articolele legii: „știe mai puțin despre codul lui Napoleon dar cunoaște mai multe despre codul revoluției proletare”.

Toate acestea, alături de aserțiuni de genul „procurorul trebuie să fie om politic și pe urmă jurist, nu întâi jurist și pe urmă comunist” sau „acel care n-are curaj să lupte

⁷⁸ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 29/1958, ff. 145-152.

⁷⁹ *Ibidem*, ff. 145-152.

cu dușmanul, îi tremură mâna, trebuie scos din procuratură”, alături de acuzații aduse procurorilor în general, dar și punctual⁸⁰, aveau darul să mobilizeze cadrele în lupta cu infraționalitatea împotriva proprietății socialiste.

În aceeași notă, potrivit dorinței exprimate în cadrul Plenarei de Alexandru Voitinovici, a fost dată și „Decizia de îndrumare a Tribunalului Suprem al R.P.R. nr. I/A din 3 iulie 1958”. Aceasta îi îndruma pe „.../ judecătorii și asesorii populari, în exercitarea atribuțiilor lor legale, să aibă în vedere în permanență consecințele grave ale diminuării și slăbirii proprietății socialiste prin săvârșirea de infracțiuni. Aparținând unor organe ale statului democrat-popular, ca instrument al dictaturii proletarietului, judecătorii și asesorii populari au îndatorirea să soluționeze de pe poziția clasei muncitoare cauzele ce le revin spre judecată. În consecință, ei au datoria să sancționeze cu toată fermitatea și la timp pe toți cei ce săvârșesc fapte penale în dauna avutului obștesc”⁸¹.

Revista „Justiția Nouă”, cel mai important periodic de informare a juriștilor din R.P.R., a început, la rândul ei, o ofensivă împotriva infracțiunilor în dauna avutului obștesc. Nu putem să nu remarcăm, parcurgând revista, schimbarea care a avut loc odată cu plenara. Dacă până la jumătatea anului 1958 acest tip de infracțiuni era un subiect ocolit, fiind amintit de exemplu în ultimele șase numere doar o singură dată într-o speță de practică judiciară, numărul 3/1958 începe cu articolul *Apărarea proprietății socialiste – sarcină de bază a tuturor juriștilor din Republica Populară Română*⁸², numărul 4/1958 începe cu articolul *Să folosim cu fermitate mijloacele juridice pentru apărarea avutului obștesc* iar al doilea articol se intitulează *Apărarea avutului obștesc, aprecierea probelor scrise în procesul penal R.P.R.*⁸³. Alte articole precum *Sarcinile asesorialor populari în lupta pentru apărarea avutului obștesc*⁸⁴, *Noua reglementare a executării silite în vederea apărării avutului obștesc*⁸⁵, *Activitatea organizațiilor asociației juriștilor din R.P.R. în legătură cu acțiunea de prevenire și combatere a infracțiunilor împotriva avutului obștesc*⁸⁶, *Despre consiliile de judecată din întreprinderi și instituții*⁸⁷, precum și rubricile permanente *Decizii de îndrumare ale Plenului Tribunalului Suprem*, *Din soluțiile instanțelor judecătorești* și *Practica Judiciară* care încep să conțină în proporție covârșitoare spețe sau comentarii despre infracțiuni împotriva avutului obștesc, întăresc această impresie.

O altă instituție care a luat măsuri imediate în baza sarcinilor trasate de Hotărârea Plenarei C.C. al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 a fost Miliția, Direcția Generală a Miliției întocmind un plan de măsuri care să prevină delapidările din avutul obștesc⁸⁸.

Dintr-un referat denumit *Propuneri privind modificarea codului de procedură penală* aflăm că, în privința procedurii, deși acesteia nu i se dădea, practic, prea mare

⁸⁰ Idem, fond Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 25/1958, ff. 1-12, *passim*.

⁸¹ *Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem al R.P.R. pe anul 1958*, București, Ed. Științifică, 1959, p. 37.

⁸² „Justiția Nouă, organ al Asociației Juriștilor din R.P.R.”, nr. 3, anul XIV, 1958, pp. 389-406.

⁸³ Idem, nr. 4, anul XIV, 1958, pp. 581-604.

⁸⁴ Idem, nr. 5, anul XIV, 1958, pp. 786-788.

⁸⁵ Idem, nr. 6, anul XIV, 1958, pp. 1021-1034.

⁸⁶ Idem, nr. 6, anul XIV, 1958, pp. 1060-1062.

⁸⁷ Idem, nr. 1, anul XV, 1959, pp. 45-55.

⁸⁸ A.C.N.S.A.S., fond documentar, dosar nr. 10172, vol. 13, f. 393.

importanță, se făcuseră progrese multumitoare. Referitor la expertiză ca mijloc de probă, în ultima perioadă, se înlăturase obligativitatea anchetei penale pentru abuz în serviciu (art. 186³), se schimbaseră sistemul de acordare a prelungirii duratei urmăririi penale și a arestării preventive, prevăzându-se că procurorul care exercita supravegherea asupra organului de urmărire penală putea acorda, direct, o prelungire până la o lună, procurorul ierarhic superior putea acorda prelungiri până la cel mult 6 luni, restul prelungirilor acordându-se numai de către Procurorul general al R.P.R. sau de către unul din locuitorii săi. Se propuneau îmbunătățiri textului privind participarea procurorului la instanțele de judecată și obligativitatea trimiterii la procuratură în vederea exercitării dreptului de recurs a tuturor dosarelor privind pricinile în care procurorul nu participase la judecată (art. 393¹) etc⁸⁹.

Proiectul de decret pentru modificarea codului de procedură penală din 15 mai 1959 propunea rămânerea în competența tribunalelor militare de mari unități a infracțiunilor săvârșite de persoane civile prevăzute în art. 195-202, 207 alin. 2,3, 209 pct. 2, 210 alin. 1 și 2, 213, 214, 216-222, 224, 225, 227, 228, 258-261, 267, 315-337, 349-352, 365-372, 506 c. pen.⁹⁰. Tribunalele militare de regiuni militare judecau infracțiunile săvârșite de persoane civile prevăzute în art. 184-194, 207 alin. 1, 209-212, 218 bis, 227 bis, 228 și 228 bis, 262, 284, 320 alin. 2⁹¹. Am enumerat articolele pentru a dovedi că printre ele nu se aflau acelea care reglementau infracțiunile în dauna avutului obștesc săvârșite de persoane civile, deși, inclusiv în cadrul ședințelor plenarei C.C. al P.M.R. din anul 1958, se susținuse trecerea acestora în competența instanțelor militare. Oricum, în funcție de gravitatea faptelor, unele infracțiuni intrau în competența tribunalelor militare. Dacă infrațiunea era comisă de mai multe persoane organizate care comiteau mai multe infracțiuni conjugate în dauna avutului obștesc, de exemplu delapidare, instigare sau complicitate la delapidare, dare de mită și abuz în serviciu, inculpatul era trimis în fața instanțelor militare sub acuzarea de subminare a economiei naționale⁹².

În anul 1959 au fost date două decrete de grațiere foarte cuprinzătoare pe baza cărora au fost puși în libertate doar deținuți de drept comun. Deși Codul Penal era destul de stufos, din analiza acestor decrete rezultă că statul român devenise foarte permisiv cu cetățenii care comiteau acest tip de infracțiuni dar nu și cu infracțiunile politice și, mai ales, spre deosebire de alte decrete de grațiere, precum Decretul 155/1953, cu cele împotriva avutului obștesc. Prin Decretul nr. 20 din 23 ianuarie 1959 pentru grațierea unor pedepse și încetarea procesului penal pentru unele infracțiuni, erau grațiate pedepsele pronunțate pentru 74 de infracțiuni prevăzute în Codul Penal și 9 infracțiuni prevăzute în Codul Justiției Militare, precum și toate pedepsele privative de libertate pronunțate de orice instanță în baza oricărei legi speciale dacă pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea respectivă nu era mai mare de 3 ani închisoare corecțională. Erau exceptați, însă, de la această dispoziție cei care, prin infracțiunea săvârșită, cauzaseră o pagubă avutului obștesc. Articolul 7 prevedea că se grațiau în

⁸⁹ *Ibidem*, ff. 159-160.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 172.

⁹¹ *Ibidem*, f. 172-173.

⁹² A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 162/1960, ff. 6-8.

întregime pedepsele privative de libertate pronunțate de instanțe și rămase definitive până la 5 ani inclusiv, dacă până la data publicării decretului cei condamnați împliniseră 60 de ani, erau femei gravide sau cu copii până la 3 ani sau erau minori. Totodată, procesul penal nu mai era pornit, iar dacă fusese pornit înceta, pentru cei enumerați mai sus dacă pentru infracțiunea săvârșită legea nu prevedea o pedeapsă mai mare de 5 ani. Din nou erau exceptați, de data această alături de cei aflați în stare de recidivă și cei care comiseseră infracțiuni contra securității statului, cei care produseseeră vreo pagubă avutului obștesc⁹³.

Peste doar câteva luni, la data de 19 august 1959, a fost adoptat un nou act normativ, Decretul nr. 315 privind grațierea unor pedepse și încetarea procesului penal pentru unele infracțiuni. Pe lângă reluarea grațierii condamnaților la pedepse de până la 5 ani, acesta reducea la jumătate pedepsele între 5 și 8 ani și la două treimi pe cele între 8 și 12 ani, inclusiv a pedepselor reduse ca efect al unor grațieri anterioare, grația pe toți condamnații pentru infracțiuni neintenționate și grația în întregime pedepsele cu amenda. Totodată se înceta procesul penal până la data intrării în vigoare a decretului pentru infracțiunile pentru care Codul Penal sau legi speciale prevedeau pedeapsa amenzii sau o pedeapsa privativă de libertate de până la 5 ani și pentru toate infracțiunile neintenționate. Din nou nu beneficiau de dispozițiile avantajoase, alături de cei care săvârșiseră infracțiuni împotriva securității statului, și cei care săvârșiseră infracțiunile de delapidare, furt, tâlhărie sau înșelăciune în dauna avutului obștesc dacă prejudiciul produs acestuia era mai mare de 10.000 de lei, precum și alte infracțiuni care aveau legătură cu economia socialistă precum incendiul intenționat, dare și luare de mită, contrabandă și speculă⁹⁴. Prin aceste două decrete de grațiere, practic toți infractorii de drept comun, în afară de cei care comiseseră infracțiunea de omor, se bucurau de clemență din partea statului. Statul însă dădea din nou un exemplu, negăsind de cuviință să facă astfel de favoruri pentru infractorii împotriva securității statului și a avutului obștesc.

La data de 29 august 1959 s-a întrunit la Ministerul Justiției un colectiv format din reprezentanți ai M.A.I., Procuraturii Generale, Ministerului Justiției care a dezbătut problemele ridicate de unitățile de procuratură privind aplicarea Decretului nr. 315/1959 privind grațierea unor pedepse și încetarea procesului penal pentru unele infracțiuni în sensul dacă cei ce au beneficiat pot fi considerați recidiviști sau nu, dacă pentru încetarea procesului penal potrivit art. 6. din Decretul nr. 315 în infracțiunile de furt, tâlhărie și se lua drept criteriu cuantumul prejudiciului înșelăciunii până la 10.000 lei⁹⁵.

Preocupările legiuitorului în privința pedepsirii infracțiunilor în dauna avutului obștesc au continuat. Din expunerea de motive a Ministerului Justiției la Proiectul pentru modificarea Codului Penal, „s-a înlăturat regimul de favoare creat prin unele texte infracțiunilor politice, prin abrogarea textelor respective (art. 115 alin. 1 și art. 176 alin. penultim)”, „s-a agravat pedeapsa la denunțările calomnioase (art. 269)” și „la infracțiunile contra avutului obștesc s-a scos pedeapsa cu moartea pentru abuzul de

⁹³ „B.O.”, nr. 3, 23 ianuarie 1959, anul VIII, pp. 1-2.

⁹⁴ „B.O.”, nr. 23, 21 august 1959, anul VIII, pp. 167-168

⁹⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 10172, vol. 5, f. 56.

încredere, distrugere ori degradare, precum și pentru infracțiunile prevăzute de art. 536³ (însușirea lucrului pierdut, deținerea pe nedrept ș.a.)” și „s-a stabilit un regim special, derogator, privind efectuarea circumstanțelor atenuante în cazul infracțiunilor contra avutului obștesc, în sensul că atenuarea nu poate coborî sub pedeapsa imediat inferioară stabilită de lege pentru aceiași infracțiune pedepsită de același articol, la litera anterioară”⁹⁶. Interesant, din punctul nostru de vedere este faptul că, pe referatul privind modificările propuse la Codul Penal, la final este scris olograf cu creion roșu: „M.A.I. nu este de acord să nu se mai prevadă pedeapsa cu moartea pentru înșelăciunea și distrugerea avutului obștesc peste 100.000”⁹⁷.

Numeroasele decrete de grațiere și de comutare a pedepselor din următorii ani ne îndeamnă să credem că acestea reparau sentințe greșite sau exagerate date de tribunale, sub presiunea politică descrisă mai sus. În anii 1958-1959 majoritatea dintre acestea grațiau condamnați pentru infracțiuni economice, iar condamnările la moarte pentru „crimă de” delapidare, instigare la delapidare⁹⁸ au fost numeroase. Din 13 cereri de comutare a pedepsei capitale trimise de Secțiunea juridică și grațieri către Prezidiul Marii Adunări Naționale la data de 22 septembrie 1958, 8 erau pentru delapidare și alte infracțiuni împotriva avutului obștesc. Prin Decretul nr. 399/1958, unui număr de 6 dintre aceștia li se comuta pedeapsa în muncă silnică pe viață. Reținem că majoritatea celor condamnați mai suferiseră condamnări minore pentru infracțiuni împotriva proprietății socialiste. A beneficiat de comutare Aurel Suci, contabil de 46 de ani la spitalul C.F.R. din Orașul Stalin, care își însușise între 1955-1958 din fondurile spitalului suma de 102.395 lei prin falsificarea de acte, state de plată, de indemnizații de concediu sau ajutor de boală. El suferise deja o condamnare de 6 luni închisoare corecțională pentru neglijență în serviciu. Ștefan Szabo, gestionar al unui vagon de navetă C.F.R. condamnat pentru delapidarea sumei de 79.356, 47 lei între 1954 și 1957 prin vânzarea fețelor de pernă, cearșafuri și pleduri către diferite instituții și întreprinderi la suprapreț și prin transformarea pânzei de cearșafuri, dosuri de saltele și perne într-un produs nou și vânzarea acestuia către un trust de construcții⁹⁹. Prin Decretul nr. 471/25 noiembrie 1958 s-a comutat pedeapsa capitală pentru alți doi condamnați pentru delapidare¹⁰⁰. Prin Decretul nr. 135 din 15 aprilie 1959 s-a comutat pedeapsa capitală pentru alți 4 condamnați pentru delapidare¹⁰¹ iar alți condamnați pentru infracțiuni împotriva avutului obștesc au fost grațiați de pedepse. Prin Decretul nr. 9 din 9 ianuarie 1959 s-a comutat pedeapsa capitală pentru alți patru condamnați pentru delapidare iar altor condamnați pentru infracțiuni economice li s-a comutat pedeapsa sau au fost grațiați¹⁰² la 27 mai 1959 alte trei persoane grațiate¹⁰³, la 5 iunie 1959 alte șaisprezece persoane grațiate dintre care zece erau condamnate pentru infracțiuni contra avutului obștesc iar șapte dintre ele condamnate la moarte (pentru „crimă de delapidare, crimă de instigare

⁹⁶ *Ibidem*, vol. 13, ff. 334-335.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 379, dosarul „Avize date de MAI la diferite proiecte de H.C.M.-uri și instrucțiuni”.

⁹⁸ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 192/1959, ff. 1-2.

⁹⁹ *Idem*, dosar nr. 399/1958, ff. 1-7.

¹⁰⁰ *Idem*, dosar nr. 472/1958, f. 1.

¹⁰¹ *Idem*, dosar nr. 135/1959, f. 1.

¹⁰² *Idem*, dosar nr. 9/1959, ff. 1-2.

¹⁰³ *Idem*, dosar nr. 174/1959, f. 1.

la delapidare tănuire la delapidare, crimă de subminare a economiei naționale¹⁰⁴). Prin Decretul 119 din 25 martie 1960 se comuta pedeapsa capitală în muncă silnică pe viață pentru cinci condamnați dintre care trei pentru infracțiuni în dauna avutului obștesc și se grațiau de restul pedepsei privative de trei condamnați pentru același tip de infracțiuni¹⁰⁵. Toate erau erori judiciare sau pedepse exagerate în raport cu gravitatea faptei, aspect care reiese și din avizul dat de Ministrul Justiției. Dintre cele din urmă reținem un caz elocvent pentru felul cum funcționa justiția în acea perioadă: un anume Constantin Grigorescu, îi procurase unui prieten de-al său două butelii de aragaz pe care, firesc, a încasat banii care reprezentau costul lor. Deși nu se dovedise că ar mai fi făcut vreodată comerț cu butelii sau cu alt tip de produse, a fost condamnat în aprilie 1959 pentru infracțiunea de speculă la 3 ani închisoare corecțională. Edificator pentru noua linie a justiției este faptul că instanța, la pronunțarea deciziei, nu luase în seamă trecutul de ilegalist al inculpatului¹⁰⁶. Alte acte normative, precum Decretul 162 din 5 mai 1960, grațiau aproape la paritate condamnați la pedepse pentru infracțiuni politice și infracțiuni împotriva avutului obștesc¹⁰⁷.

Aceste reparații sunt greu de evaluat din păcate, atât timp cât arhivele Ministerului de Justiție vor fi închise, sporadicele memorii și cereri de grațiere sau comutare a pedepselor care apar în alte arhive nu ne vor ajuta să ne facem o imagine completă asupra dimensiunii și gravității erorilor și abuzurilor judiciare. Cert este că tribunalele dădeau decizii pe bandă iar cele mai multe scrisori, reclamații și memorii ale justițiabililor¹⁰⁸, nu aveau nici un rezultat. Conducerea partidului îi era greu să își recunoască greșelile, multe dintre erorile judiciare rămânând nesoluționate până în ziua de astăzi.

Acest fenomen, alături de o reducere a infracționalității economice a determinat o atenuare a fermității conducerii partidului în privința infracțiunilor îndreptate împotriva proprietății socialiste. Decretul 212/1960 a adus după sine o atenuare a pedepselor pentru acest tip de infracțiuni aducând modificări textelor din Codul Penal care reglementau abuzul și neglijența în serviciu reducând durata pedepselor și numărul treptelor de pedeapsă de la 5 la 3 pentru ambele infracțiuni. A fost desființată pedeapsa complementară a confiscării averii în cazul infracțiunii de abuz în serviciu atunci când prejudiciul nu depășea suma de 50.000 de lei și, foarte important, s-au desființat pedeapsa cu moartea și cu munca silnică pe viață pentru infracțiunile îndreptate împotriva proprietății socialiste, reducând numărul treptelor și durata pedepselor privative de libertate. A crescut cuantumul prejudiciului pentru care se pronunța confiscarea averii ca pedeapsă complementară de la 5.000 la 10.000 de lei¹⁰⁹.

Cu toate acestea, pedepsele pentru acest tip de infracțiuni au continuat să fie foarte aspre, nu atât prin pedeapsa principală, cât prin pedepsele complementare. Un

¹⁰⁴ Idem, dosar nr. 192/1959, ff. 1-4.

¹⁰⁵ Idem, dosar nr. 119/1960, ff. 1-2.

¹⁰⁶ *Ibidem*, ff. 3-4.

¹⁰⁷ Idem, dosar nr. 162/1960, ff. 1-3.

¹⁰⁸ Relevant în acest sens este memoriul lui Andrei Pătrașcu, fost ilegalist din încă din anul 1926, arestat și anchetat după 1950 (Idem, fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 39/1958, f. 3-5).

¹⁰⁹ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 212/1960, ff. 1-20.

caz sugestiv în acest sens este cel al lui Ticușan Viorel care, prin sentința nr. 58/1966, făcând aplicarea art. 209/ 1 al C.P., art. 25 al. 1 pct. 1 C.P. a fost condamnat la 7 ani muncă silnică, 6 ani degradare civică și confiscarea totală a averii personale. Mai mult, pe lângă 9.600 lei cheltuieli de judecată, trebuia să plătească 1.397.707, 29 lei despăgubiri civile față de I.S.C.E. Mașiniimport, bani pe care îi plătea eșalonat din salariul tarifar. În 1981, printr-un memoriu adresat lui Nicolae Ceaușescu, îi cerea acestuia să i se anuleze plata uriașului debit pentru care nu i-ar fi ajuns o viață¹¹⁰.

Pedepsele aspre precum și ofensiva propagandistică nu au pus capăt fenomenului infracțional în dauna avutului obștesc. În 1976 fenomenul infracțional continua să aibă o evoluție negativă, valoarea prejudiciilor aduse avutului obștesc crescând de la 1.860.000 în anul precedent la 2.800.000¹¹¹. Valoarea prejudiciilor a continuat să crească, în anul 1980 ajungând la cifra de 378.000.000 de lei, deși numărul persoanelor condamnate pentru infracțiuni în dauna avutului obștesc nu a crescut direct proporțional: de la 33.693 în anul 1976, la doar 38.817 în anul 1980¹¹². Cu timpul, infracțiunea împotriva avutului obștesc a devenit un obiectiv foarte important al Securității, aceasta având sarcina să o depisteze în toate unitățile economiei socialiste.

În concluzie, putem afirma că infracțiunea economică a reprezentat o dificultate majoră cu care s-a confruntat regimul comunist în primul deceniu după instaurarea sa. De la primele măsuri legislative, acelea de separare a infracțiunilor economice în dauna avutului obștesc de cele în dauna avutului privat, și până la pedepsirea lor cu maximă asprime, culminând cu condamnarea la moarte, drumul a fost lung și anevoios, iar infracționalitatea în dauna avutului obștesc în continuă creștere. Statul a pedepsit cu severitate infracțiunile în dauna avutului obștesc în comparație cu delicta de drept comun, pedepsele pentru aceeași infracțiune fiind cel puțin duble în cazul în care erau înfăptuite în dauna avutului obștesc. Cât despre combaterea acestui gen de infracțiuni în anii '50, credem că, deși s-au făcut eforturi legislative susținute, până când conducerea partidului nu a aplicat corecția ideologică necesară, calificând-ul drept contrarevoluționar, și nu a direcționat pe linie politică judecătorii și procurorii către condamnări rapide și hotărâte, fără a ține cont de prezumția de nevinovăție și de minima procedură penală, nu s-au produs efectele așteptate.

¹¹⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12638, vol. 11, ff. 101-126.

¹¹¹ A.M.R., fond Microfilme, A.S. 1, R. 332, c. 179.

¹¹² Idem, R. 359, c. 88.

Nicolae IONIȚĂ

FIȘE BIOGRAFICE ALE ȘEFILOR UNITĂȚILOR CENTRALE ALE SECURITĂȚII DE LA SFÂRȘITUL ANILOR `50

BIOGRAPHICAL FILES OF THE LEADERS OF SECURITATE'S CENTRAL DEPARTMENTS,
AT THE END OF THE 1950'S

The following biographical files represent an attempt to rebuild the professional career of some of the leaders of Securitate's central departments. They held office at the end of the 1950's and the beginning of the 1960's, mostly between 1956 and 1963. Their biography might be of interest for several reasons. On the one hand, those officers' were responsible for the institutionalization the communist regime in Romania. On the other, they were all dismissed from their functions when their past activities were considered inadequate with the new political line of the Romanian Workers' Party. This analysis points out the strategy used within the Securitate's staff policy, after the consolidation of communism in Romania.

Etichete: Securitate, politica de cadre, carieră, cadre de conducere

Keywords: Securitate, staff policy, career, executives

Prin fișele biografice, de mai jos, am încercat să reconstitui traiectoria profesională a șefilor unităților centrale ale Securității, aflați în funcție în perioada de la sfârșitul anilor `50 și începutul anilor `60, mai precis, între anii 1956 – 1963. Ceea ce am avut în vedere prin prezentarea acestor fișe biografice a fost doar reconstituirea, pe cât posibil, a traseului urmat de cariera acestor ofițeri și doar în mult mai mică măsură înfățișarea acțiunilor represive în care au fost direct implicați.

M-am oprit asupra biografiei șefilor unităților centrale de Securitate de la sfârșitul anilor `50 din două considerente. În primul rând, am avut în vedere faptul că acești ofițeri, prin funcțiile pe care le-au deținut, au contribuit, în mod decisiv, în unele cazuri, la consolidarea regimului comunist în România. În al doilea rând, faptul că aceștia au fost, cu toții, înlocuiți din funcțiile deținute în anii care au urmat reprezintă, în sine, un factor de interes, datorită motivațiilor care au determinat destituirea lor și a comparației care se poate face între biografia acestor ofițeri și cea a înlocuitorilor lor, ce relevă strategia urmată în politica de cadre de la nivelul Securității după consolidarea regimului comunist în România.

Înainte de prezentarea propriu-zisă a fișelor biografice în cauză, aș vrea să mai fac câteva precizări. Așa cum se va vedea, în plus față de materialul publicat în numărul precedent, am adăugat la fișele biografice ale comandanților direcțiilor centrale ale Securității pe cele ale șefilor unor servicii independente centrale ale M.A.I., în speță serviciile „K” – Contrainformații în Penitenciare și „T” Tehnică Operativă. Din păcate însă, nu am reușit să reconstitui biografiile tuturor șefilor serviciilor centrale independente din Ministerul Afacerilor Interne din această perioadă, datorită lipsei informațiilor relevante referitoare la activitatea maiorului Nicolae Leu, șeful Serviciului „B” Contrainformații Radio, a locotenent-colonelului Nicolae Panaitescu, șeful Serviciului „F” Controlul Corespondenței și a maiorului Emanoil Schmerler, șeful

Serviciului „H” Cifru. În fine, aș vrea să repet: aceste fișe nu sunt decât un instrument de lucru pentru cei care vor să cunoască mai bine biografia celor aflați la conducerea organelor române de represiune sau să stabilească precis persoanele care, într-o anumită perioadă sau într-un anumit an au exercitat conducerea unei direcții sau serviciu central al Securității. Bilanțul efectiv al activității informative a acestor ofițeri – în măsura în care au participat la aceasta – nu poate face decât obiectul unei lucrări mult mai ample, ceea ce studiul de față nu-și propune.

General – maior **Mihail Gavriľuc** (n. 8 noiembrie 1913, com. Dumbrăveni, jud. Suceava, studii – Institutul de Mine din București, profesia de bază – inginer minier), șef al *Direcției I Informații Externe* în perioada octombrie 1955 – iulie 1959.

Membru al P.C.R încă din perioada „ilegalității”, după 23 august 1944, Mihail Gavriľuc a fost răsplătit pentru fidelitatea pe care a dovedit-o față de partid, încredințându-i-se mai multe funcții de mare importanță, printre acestea figurând cele de vicepreședinte al Comisiei Controlului de Stat (august 1951 – octombrie 1953), președinte al comisiei mai sus amintite (octombrie 1953 – iunie 1955), și a ajuns, pentru o scurtă perioadă de timp, și la conducerea Secției de Cadre a C.C al P.M.R¹. În cursul celui de-al doilea Congres al P.M.R din 23 – 25 octombrie 1955, a fost ales membru al Comitetului Central al partidului, ceea ce confirma importanța tot mai mare dobândită de Gavriľuc în cadrul ierarhiei P.M.R și, în același timp, anunța pregătirea sa pentru ocuparea unui post încă și mai însemnat decât cele ocupate până atunci. Așteptările în acest sens ale noului membru al Comitetului Central s-au confirmat la scurtă vreme după terminarea celui de-al doilea Congres al P.M.R., dat fiind faptul că la 16 decembrie 1955, a fost încadrat în funcția de șef al Direcției I Informații Externe.

În anii care au urmat, sub conducerea lui Mihail Gavriľuc, Direcția I a reputat și unele succese remarcabile, cum au fost răpirea fostului atentator împotriva legăției române de la Berna, Oliviu Beldeanu, dar a înregistrat și eșecuri de răsunet, precum arestarea, în R.F. Germania, a doi dintre subordonații săi, Constantin Horobeț și Ștefan Ciuciulin, din 1958. Nemulțumirea ministrului Afacerilor Interne față de activitatea lui Gavriľuc a crescut însă de-a lungul timpului, astfel încât, printr-un referat înaintat conducerii P.M.R. de la sfârșitul anului 1959, acesta propunea înlocuirea celui mai sus amintit din funcția deținută. Motivele acestei decizii erau legate, în principal, de stilul de lucru al lui M. Gavriľuc, erorile comise de el, în această privință, ținând atât de modul în care exercita actul de comandă – lua decizii pripite, apoi revenea asupra lor, fiind greșite – cât și de modul în care executa ordinele primite – „i se ordonă să execute într-un fel o lucrare și el nu ține cont de ordinul primit și o execută cum îl taie capul ceea ce a dus la dărâmarea unor acțiuni”². Șeful Direcției I ar fi avut lipsuri serioase și în ceea ce privește „munca cu oamenii”, remarcându-se prin faptul că „astăzi prezintă unele cadre foarte bine, îi laudă și îi ridică în slăvi, ca peste scurt timp, despre aceiași oameni să aibă

¹ *Ibidem*, p. 699: *Fișe biografice – Gavriľuc, Mihail*.

² *Ibidem*, p. 188: *Referat privind pe generalul Gavriľuc Mihail*, semnat de ministrul Afacerilor Interne, general-colonel Alexandru Drăghici.

aprecierile cele mai negative”³. La toate cele de mai sus se adăugau nereguli înfăptuite în „mânuierea fondului C.I.S.”⁴ și responsabilitatea care i se atribuia lui Gavriiliuc pentru arestarea celor doi ofițeri ai direcției, amintiți mai sus, în R.F.G. În fine, la fel ca toți cei care vor fi schimbați din funcție în perioada următoare, generalul Gavriiliuc mai era și „bolnav”, ceea ce nu i-ar fi permis să-și îndeplinească atribuțiile și făcea necesară trecerea sa în rezervă, ceea ce s-a și efectuat prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 894 din 7 iulie 1959⁵.

Colonel **Isidor Holingher** (n. 1 decembrie 1920 la Suceava, fiul unui comerciant, coproprietar al unei fabrici de mobilă, naționalitatea – evreu, studii – liceul terminat cu diplomă de bacalaureat și un an de studii superioare în cadrul Facultății de Chimie Industrială din Iași, profesia de bază – funcționar), șef al *Direcției a II-a de Contraspionaj* în perioada 1956 – 1960.

Isidor Holingher era un vechi membru de partid, fiind, de altfel, nevoit să-și întrerupă studiile la Facultatea de Chimie în 1940 datorită legăturilor întreținute, începând din 1939, cu organizația studenților comuniști din Iași. Menținerea relațiilor cu studenții comuniști și participarea la acțiunile întreprinse de aceștia în Iași l-au ajutat pe Holingher să fie primit în aparatul tehnic al Regionalei P.C.R. din Moldova, dar au dus și la arestarea sa de către Siguranță, în 1940. După arestare, a refuzat să colaboreze cu organele de anchetă, dar a fost achitat, în final, de instanță și eliberat⁶. Ulterior acestui incident n-a

³ Se pare că generalul Gavriiliuc nu a lăsat amintiri prea plăcute printre foștii săi subordonați, o dovadă în acest sens fiind și declarațiile făcute de unul dintre aceștia – locotenent-colonelul Bozianu – în timpul unei ședințe a nou creatului Consiliu al Securității Statului din mai 1968: „Eu îmi amintesc, de exemplu, prin anul 1957 – 1958, la vechea unitate unde lucram [Direcția I], era un ex-general Gavriiliuc și care avea obiceiul să transforme ședințele de partid în adevărate anchete, încât îți era groază să stai și să discuți omenește, să spui păsurile. Să critici orice, nu mai vorbim. Mi-amintesc, dacă nu mă înșel, pe atunci tov. președinte [Ion Stănescu, președinte al C.S.S.] era delegat din partea CC și răspundea de acea unitate, că a fost pus chiar într-o situație jenantă de acest fost general, printr-o intervenție a sa prin care a închis gura reprezentantului de atunci al CC în acea ședință” – vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 87, f. 89: *Stenograma convocării din 3 – 4 mai 1968, în care s-au dezbătut documentele Plenarei CC al PCR din 22 - 25 aprilie 1968*

⁴ „[...] A trimis un ofițer în Berlinul Occidental și i-a ordonat să ceară chitanțe mai mari pentru unele materiale cumpărate. [...] Dând o astfel de educație subalternilor, de falsificare a chitanțelor, în loc să-i tragă la răspundere pentru asemenea porcării, este posibil ca și subalternii, la rândul lor, să procedeze la fel” – F. Dobre (coord.), *op cit*, p. 189: *Referat privind pe generalul Gavriiliuc Mihail*, semnat de ministrul Afacerilor Interne, general-colonel Alexandru Drăghici.

⁵ Se mai poate menționa și faptul că M. Gavriiliuc era pe cale de a pierde orice sprijin din partea partidului pentru că, în urma verificărilor făcute de organele de partid, se dovedise că meritele sale din perioada ilegalității erau aproape inexistente, ba, mai mult, întreținuse în aceeași perioadă legături cu foști informatori ai Siguranței, ba chiar și cu comisari ai Siguranței – vezi *Ibidem*, p. 198 – 207, *Referat de cercetare privind pe Gavriiliuc Mihail, întocmit de Comisia Controlului de Partid*, din 22 decembrie 1959, semnat de președintele Comisiei, C. Pârvulescu.

⁶ Potrivit organelor Direcției Cadre a M.A.I., „tatăl său a dat șperț organelor de Siguranță și judecătorești pentru a obține achitarea” – vezi ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Holingher*

mai menținut decât legături sporadice cu ceilalți activiști comuniști până la sosirea armatei sovietice. În perioada 1941 – 1944, cu mici întreruperi, a fost încorporat într-un detașament de muncă ce acționa la Calfa – Tighina, din Transnistria (la o carieră de piatră), în cadrul căruia a îndeplinit funcțiile de șef de echipă și chiar șef al detașamentului. În această calitate, Holingher „nu a avut o atitudine justă, demnă de un membru de partid”, apropiindu-se de comandantul militar al detașamentului și având un comportament abuziv față de cei ce se aflau în echipa de muncă pe care o conducea, ce a mers până la lovirea unora dintre ei, fapt pentru care a fost reclamat după terminarea războiului. În ciuda acestor reclamații, colonelul Holingher a rămas membru de partid, iar, după 23 august 1944, a ocupat diverse funcții pe linie de partid: secretar la organizația județeană Baia a P.C.R., responsabil organizatoric la Comitetul regional P.C.R. Suceava, instructor al C.C. al P.C.R. pe lângă mai multe organizații județene din Moldova, instructor al C.C. și consilier la „Domeniile Bucovinei”. În noiembrie 1948 a fost încadrat în S.S.I., iar apoi transferat la Securitatea Poporului, în ianuarie 1951, fiind repartizat la Direcția B de Contraspionaj și numit în funcția de șef al Serviciului 1 (contraspionaj SUA), cu gradul de maior. În iunie 1955 a fost numit în funcția de locuitor al șefului Direcției de Contraspionaj, având gradul de colonel, iar în mai 1956 – promovat în funcția de șef al direcției.

Pentru activitatea pe care o depune în cadrul Securității, colonelul Holingher era apreciat, observându-se că a reușit să ducă la îndeplinire „sarcini dificile și de mare răspundere”, folosind „combinații de înaltă calificare informativ-operativă”, fapt pentru care a și primit numeroase medalii și ordine, inclusiv „Steaua R.P.R.”, clasa a II-a. Pe de altă parte, se remarcă faptul că „este foarte îngâmfat și orgolios”, căutând să se autoevidențieze, muncea „sectar” și nu se preocupa în mod adecvat de „creșterea în muncă” a subalternilor, pe care nu reușea să și-i apropie, pentru că „țipa la ei și-i amenința cu zile de arest”⁷.

Nu acestea din urmă au fost însă motivele care au pus capăt carierei colonelului Holingher în Securitate, ci problemele „de dosar” ale acestuia. În 1957, o comisie de control a activității organelor de Securitate, alcătuită din membri ai Secției Administrativ – Politice a C.C. al P.C.R., îl enumera printre ofițerii care nu corespundeau postului din cauza dosarului de cadre necorespunzător. Anchetele efectuate de lucrătorii Direcției Cadre a M.A.I. au scos în evidență faptul că, dincolo de comportarea sa necorespunzătoare din perioada în care a fost încadrat în detașamentul de muncă, situația sa familială era total necorespunzătoare. Părinții săi erau încadrați în categoria „burghezi exploataatori”, pentru că deținuseră o fabrică de mobilă, cu 25 de muncitori angajați, pe care o vânduseră în 1946 – probabil, se presupunea, datorită informațiilor furnizate de I. Holingher, care era activist C.C. al P.C.R. în acea perioadă și era la curent

Isidor, f. 17: referat de cadre din 16.03.1960, semnat de cpt de securitate Bara Traian și cpt. Chiriac Florian.

⁷ *Ibidem*, f. 24: referat de cadre semnat de șeful Direcției Cadre, colonel Pateșan Ion. Toate aceste defecte ale colonelului Holingher au fost puse, de la bun început, pe seama originii sale sociale, astfel că într-un referat de cadre din 1951 se menționa: „De-a lungul activității sale se vede (sic!) ca un fir roșu rămășițele burgheze pe care le mai are, rămășițe care l-au făcut să aibă o serie întreagă de lipsuri” – vezi *ibidem*, f. 89: *Referat*, din 7 mai 1951, semnat de locotenent major de Securitate Ivănoiu Dumitru.

cu planurile de naționalizare ale regimului – și își cumpăraseră apoi un atelier de mobilă, pe care l-au vândut în 1951, depunând cu această ocazie actele pentru a emigra în Israel. Renunțaseră ulterior la această cerere, probabil la insistențele fiului, dar faptul nu a trecut neobservat, mai ales că șeful Direcției de Contraspionaj mai avea trei unchi domiciliați în străinătate, dintre care unul chiar în Statele Unite. Cu toate că, la cererea partidului, Isidor Holingher renunțase la legăturile sale cu părinții, dosarul său de cadre a constituit un motiv suficient pentru schimbarea sa din funcție, o dată ce i s-a găsit un înlocuitor. La 1 septembrie 1960, prin Ordinul ministrului de Interne nr. 2825, Isidor Holingher a fost trecut în rezervă și pensionat⁸.

Locotenent-colonel **Olimpiu Andrei**⁹ (n. 07.09.1923, București, naționalitatea – română, studii – școala medie și un curs de pregătire efectuat în U.R.S.S., profesia de bază – lăcătuș mecanic), locțiitor al șefului *Direcției a III-a Informații Interne*, a exercitat conducerea propriu-zisă a direcției în perioada 1961 – 1963, după plecarea din acest post a colonelului N. Budișteanu.

O. Andrei terminase cinci clase primare în 1935, iar până în 1937 a rămas la domiciliul părinților, neavând nici o ocupație. În 1937 a intrat la Școala de elevi meseriași de pe lângă Atelierele C.F.R. Cluj, de unde, în 1940, s-a transferat la Atelierele C.F.R. „Grivița – Vagoane”, unde obține, în toamna lui 1941, calificarea în meseria de lăcătuș mecanic. După absolvirea acestei școli, a fost trimis la Depozitul C.F.R. Ițcani, unde a lucrat până în octombrie 1942, când se înrolează ca voluntar la Școala de ofițeri de transmisiuni din București. La terminarea cursurilor, în aprilie 1944, primește gradul de sergent major, fiind înrolat, cu funcția de comandant de grupă, în cadrul Batalionului

⁸ *Ibidem*, f. 8: *Notă privind pe generalul-maior de securitate (în rezervă) Holingher M. Isidor*, din 27.06.1978. În ceea ce privește schimbarea din funcție a lui Holingher, succesorul acestuia în funcție, Neagu Cosma, relatează că aceasta s-ar fi datorat unui control efectuat la Direcția a II-a a M.A.I., în 1960, de un „colectiv numeros aparținând de două secții de la C.C. al P.C.R.: Secția de Control și Îndrumare a Ministerului de Interne, Ministerului Apărării Naționale, Justiție și Procuratură și Secția de Cadre. Controlul a fost condus de exigentul și neiertătorul Ion Dincă – între timp devenit Ion Telegă – care, timp de trei – patru luni a «întors pe dos» unitatea controlată, paralizând munca și bătăgând spaima în noi toți.[...]. În raportul său [al lui Ion Dincă] înșira, pe zeci de pagini, tot felul de «lipsuri și neajunsuri» pe plan profesional, dar mai ales politic și educațional. La asemenea constatări și concluzii, propunerile erau pe măsură: 28 de ofițeri, în frunte cu Isidor Holingher, șeful unității și adjuncții săi, printre care și subsemnatul [Neagu Cosma], să fie trecuți în rezervă”. Cu toate acestea, potrivit memorialistului amintit mai sus, „Alexandru Drăghici nu a fost și nu putea fi de acord cu decapitarea contraspionajului” și, în consecință, au fost îndepărtați din rândul cadrelor M.A.I. numai Isidor Holingher și alți trei ofițeri, restul persoanelor propuse pentru trecerea în rezervă rămânând „în atenția Direcției Cadre” pentru mulți ani de atunci – vezi N. Cosma, *Cupola. Din culisele Securității*, Ed. Globus, București, f.a., p.258 – 259. Informația pare credibilă, dar nu a putut fi verificată prin alte surse documentare.

⁹ Având în vedere faptul că, în materialul din numărul precedent, am prezentat biografiile lui Nicolae Budișteanu și Tănase Evghenie, care au exercitat conducerea Direcției a III-a în perioadele 1956 – 1961, respectiv 1963 – 1967, în materialul de față am încercat să reconstituim biografia lui Andrei Olimpiu, care nu a fost niciodată comandant numit al direcției, ci doar a exercitat conducerea efectivă a acesteia între 1961 și 1963, deși, este adevărat, nu se încadrează întocmai în perioada avută în vedere prin titlul acestui studiu.

15 Transmisiuni, cu care a și plecat, ulterior, pe frontul din Moldova, unde ajunge până în localitățile Târgu Frumos și Roman¹⁰. După 23 august 1944, a fost repartizat în cadrul Batalionului 20 Transmisiuni, cu care a mers pe Frontul de Vest până în Cehoslovacia, de unde a fost lăsat la vatră.

Încadrarea lui Olimpiu Andrei în rândul organelor române de represiune s-a produs în iulie 1945, când, „prin intermediul unui unchi al său”, a fost angajat la Prefectura Poliției Capitalei, cu funcția de comisar-ajutor. Sesizând schimbările politice ale momentului, din 1946 a intrat în rândul membrilor P.C.R., iar în 1947, ca o confirmare a corectitudinii orientării sale politice, a fost avansat la funcția de comisar și mutat la Inspectoratul Siguranței Capitalei. În același an, însă, s-a descoperit faptul că O. Andrei, „cu ocazia unei percheziții făcute împreună cu doi polițiști, și-a însușit unele bijuterii și a primit cadou o pereche de șoșoni, pentru a nu confisca alte 20 de perechi de la cel pe care l-au arestat”. În plus față de aceasta, i-a împrumutat un pistol din dotare fostului soț al mamei sale, care a fost și arestat, în octombrie 1947, pentru activitate într-o organizație P.N.Ț. și port ilegal de armă¹¹. Aceasta ar fi fost de ajuns, în mod normal, pentru a pune capăt carierei ofițerului în Siguranță și apoi în Securitate, dar, în loc de aceasta, a fost doar sancționat cu o „admonestare” pe linie de partid, iar în septembrie 1948, după înființarea Direcției Generale a Securității Poporului, i s-a acordat gradul de locotenent, fiind numit în funcția de șef de problemă la Direcția Securității Capitalei. Ulterior, a fost promovat la funcția de șef de birou, iar, din 1951, la cea de șef de serviciu în cadrul aceleiași direcții.

Și în aceste funcții, Olimpiu Andrei a înregistrat unele „lipsuri”: a întreținut relații intime cu o subalternă și a acceptat ca un copil al său să fie botezat la biserică de „un element dubios”. În consecință, a fost pus în discuția organizației de bază a P.M.R., sancționat cu „vot de blam cu avertisment” și propus să fie scos din M.A.I. Ofițerul părea însă să se bucure de protecția unui personaj important, pentru că nu numai că nu a fost destituit din funcție, ci, „pe baza rezultatelor obținute”, este promovat ca locuitor al șefului Direcției Securității Capitalei, în 1954, iar, în perioada 1956 – 1957, trimis să urmeze cursurile de pregătire în munca de Securitate din U.R.S.S. La întoarcere, a revenit în funcția de locuitor al șefului Securității Capitalei, rămânând în această poziție până în 1958, când structura în care activa a fost desființată, iar el – transferat la Direcția a III-a, în funcția de șef de serviciu. Aici, a continuat să comită diverse abateri, sesizându-se faptul că și-ar fi folosit „subalternii pentru a-și procura ilegal și la prețuri mai scăzute diferite medicamente, covoare, alimente etc.”, a lovit un candidat la recrutarea ca informator ș.a., dar nici una din aceste abateri – atât de blamate, cu alte ocazii, de ministrul Al. Drăghici – nu a putut opri ascensiunea sa profesională, astfel

¹⁰ După schimbarea de regim produsă în 1945, Olimpiu Andrei, așa cum se nota în dosarul său de cadre, a „ascuns partidului” informațiile referitoare la participarea sa la operațiunile armatei române de pe frontul antisovietic până în 1952 „când, în urma cercetărilor făcute, a fost nevoit să recunoască” – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. A/66, f. 1: *Referat de cadre privind activitatea lui Andrei Olimpiu*, din 20 octombrie 1962, alcătuit de Secția Cadre a C.C. al P.M.R., semnat de Gal Ioan, instructor în cadrul Secției și Enache Ion, instructor în cadrul Grupului de instructori pentru controlul muncii de partid din M.F.A. – M.A.I.

¹¹ *Ibidem*, f. 2. Nici cu această ocazie O. Andrei „nu a recunoscut că i-a dat pistolul, în discuțiile avute însă la CC al PMR, Secția de Cadre, a confirmat acest lucru” – vezi *ibidem*.

încât, la 1 octombrie 1961, a fost numit locțiitor al șefului Direcției a III-a. S-a propus apoi – chiar de către conducerea ministerului – după plecarea din fruntea direcției a lui N. Budișteanu, numirea sa ca șef al unității. Nu a reușit să ocupe această poziție, datorită opoziției Secției de Cadre a C.C. al P.M.R., dar locotenent-colonelul (avansat ulterior la gradul de colonel) Olimpiu Andrei a exercitat conducerea efectivă a direcției până la unificarea acesteia cu Direcția a IV-a Contrasabotaj, în 1963, când la conducerea noii direcții, astfel create, a fost numit generalul Evghenie. În noua structură, colonelul Andrei a fost păstrat în funcția de locțiitor al șefului de direcție până în 1967¹².

Colonel **Nicolae Stoica** (n. 29.11.1923, com. Cilibia, jud. Buzău, provenit dintr-o familie de „țărani mijlocași”, naționalitatea – română, studii – 7 clase primare și 3 clase profesionale, absolvind ulterior și Facultatea de Drept și cursul de pregătire în munca de Securitate din U.R.S.S., profesia de bază – muncitor) șef al *Direcției a IV-a Contrasabotaj* în perioada 1952-1959.

Acesta era un vechi simpatizant al mișcării muncitorești, de care s-a apropiat treptat în timp ce lucra la C.F.R. Ploiești, îndeplinind ulterior și unele sarcini date de organizația locală a U.T.C. A fost cooptat, în 1942, în Comitetul Județean Prahova al U.T.C., dar, în 1942, fără aprobarea organizației din care făcea parte, a plecat pentru a se angaja la Uzinele „Vulcan” din București, fapt ce a fost considerat, ulterior, drept „o mișcare anarhică, individualistă, deoarece nu a cerut aprobarea legăturii lui superioare”, pentru a se muta la București¹³. Odată ajuns la noul loc de muncă, N. Stoica a continuat să desfășoare activitate de propagandă comunistă în rândul muncitorilor, fapt pentru care a fost și arestat, în iunie 1944. În timpul anchetei la care a fost supus, a divulgat numele a „doi tovarăși cu care a activat”, retractând-și însă declarațiile inițiale în fața Curții Marțiale. Nu a fost condamnat, fiind eliberat, după 23 august 1944.

După eliberarea din închisoare, N. Stoica a îndeplinit o serie de sarcini „de răspundere pe linie sindicală și de tineret”, fiind apreciat pentru activitatea depusă. În 1947, însă, a fost trimis din nou în producție, în urma săvârșirii unei abateri grave¹⁴ și a revenit în cadrul Uzinelor „Vulcan”, unde s-a evidențiat atât în muncă, cât și pe linie de partid. Din 1948, a urmat o școală de partid cu durata de 3 luni, după absolvirea acesteia fiind numit instructor în Secția Organizatorică și apoi șef al Secției Industrie Grea din cadrul Comitetului orașenesc București al P.M.R.

Încadrarea în Securitate a lui Nicolae Stoica s-a produs în septembrie 1952, când a fost numit șef al Direcției de Contrasabotaj din cadrul Ministerului Securității Statului, având gradul de maior. În noua funcție ce i s-a încredințat, activitatea maiorul

¹² *Ibidem*, f. 2 – 3.

¹³ Idem, dosar personal *Stoica Nicolae*, f. 52 – *Referat de cadre al colonelului de securitate Stoica Nicolae*, din 21.07.1960, semnat de șeful Direcției Cadre, colonel Pateșan Ioan.

¹⁴ „S-a îmbătat, a căzut din tramvai, a pierdut o servietă a Uzinei Metal-Chimice și, neavând curajul, a mințit partidul că a fost atacat de maniști” – vezi, *ibidem*, f. 85 – *Referat – Stoica Nicolae*, alcătuit de Secția Cadre a Organizației București a P.M.R. Momentul a fost cu atât mai penibil pentru conducerea P.M.R. cu cât, crezându-l pe N. Stoica, a folosit declarația lui pentru o interpelare în Parlamentul de atunci.

Stoica s-a bucurat de multe aprecieri, el fiind caracterizat drept „un tovarăș capabil, cu multă putere de muncă, hotărât și perseverent în rezolvarea sarcinilor”, care s-a preocupat de „creșterea cadrelor din subordine”, „luând măsuri severe împotriva chiulangiiilor”, având însă și o serie de „lipsuri” – era „foarte nervos și din această cauză are unele ieșiri față de tovarăși”¹⁵. Ca urmare a „performanțelor” pe care le-ar fi obținut în calitatea de șef al Direcției de Contrasabotaj, Nicolae Stoica a fost și detașat, temporar, în perioada 1956 – 1957, la Direcția I Informații Externe, fiind trimis în misiune în exterior, unde s-a comportat însă necorespunzător, trebuind să fie rechemat în țară. În 1959, șeful Direcției a IV-a a fost trimis să urmeze cursul de securitate de un an din U.R.S.S., pe care acesta l-a absolvit cu rezultate foarte bune. La întoarcerea în țară, însă, fiind chestionat de șeful Direcției Cadre, col. Pateșan și șeful Comitetului Organizației de Partid din cadrul M.A.I., colonelul Ion Dumitru, referitor la relațiile sale cu Alexandru Ioanid¹⁶, colonelul Stoica are o „poziție anarhică, ieșiri isterice și de intimidare a tovarășilor care au primit însărcinarea să stea de vorbă cu el”¹⁷.

Aceasta era însă picătura care a umplut paharul. Pe 5 septembrie 1960 a fost chemat în fața lui Alexandru Drăghici, în prezența șefului Direcției Cadre și îi este comunicat faptul că, avându-se în vedere greșelile sale anterioare, la care se adăugau manifestările menționate mai sus, care „n-au nimic comun cu un ofițer de Securitate”, este trecut în rezervă. Deși colonelul Stoica cere să fie păstrat în cadrul M.A.I., în orice funcție, Al. Drăghici rămâne inflexibil, spunându-i acestuia că „a avut și rezultate pozitive, însă când se credea că merge într-adevăr bine, făcea câte o prostie așa de mare, încât umbra toată activitatea sa pozitivă” și concluzionează: „decât să-l faci din cal, măgar, mai bine îl scoate din M.A.I. și să meargă să muncească în producție, jos, în meseria sa, pentru a mai învăța de la muncitori”¹⁸. Postul său era ocupat deja, din 1959, de generalul Evghenie.

General-maior **Grigore Naum** (n. 30.09.1911, în orașul Bălți, U.R.S.S., fiul unui funcționar, naționalitatea – evreu, studii – liceul teoretic, cu diplomă de bacalaureat și un an la Facultatea de Matematică din cadrul Universității București, profesia de bază – funcționar), șef al *Direcției a V-a Contrainformații în Armată* în perioada 1949 – 1962.

Generalul Naum intrase în legătură cu mișcarea comunistă încă din timpul liceului și desfășurase activitate pe linie de U.T.C., al cărui membru a devenit în 1930. În 1931 a fost primit în rândul membrilor P.C.R. După înscrierea la Facultatea de Matematică, a fost exmatriculat la finalul primului an, datorită activității de propagandă comunistă desfășurate. În 1934 a fost arestat, executând o lună de închisoare, la Penitenciarul Văcărești, pentru participarea la o demonstrație în fața legației Germaniei la București pentru eliberarea lui Gheorghii Dimitrov. Ulterior, a fost numit secretar al unor organizații de sector ale P.C.R. din București, însă, din 1937, Grigore Naum pleacă

¹⁵ *Ibidem*, f. 53: Referat de cadre privind activitatea colonelului de securitate Stoica Nicolae, din 21.07.1960, semnat de șeful Direcției Cadre, colonel Pateșan Ioan.

¹⁶ Unul din membrii bandei care jefuise mașina cu bani a Băncii Naționale și care a fost angajat al Miliției.

¹⁷ *Ibidem*, f. 90: *Notă – raport*, a Direcției Cadre M.A.I., din 09.09.1960, semnată de colonel Pateșan Ioan.

¹⁸ *Ibidem*, f. 90 – 91. Este trecut în rezervă prin Ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 2826/09.09.1960, având „drept de ajutor unic” – vezi *ibidem*, f. 17.

în Franța, în vederea continuării studiilor. O dată ajuns în Franța, a fost numit președinte al Comitetului voluntarilor români, mobilizați de Comintern pentru a participa la războiul civil din Spania, iar din 1938 s-a înrolat în Brigăzile Internaționale, plecând pe front pentru a lupta împotriva lui Franco¹⁹. După 1939, a fost internat, împreună cu alți voluntari români în diferite lagăre din Franța și Algeria, de unde a fost eliberat, în 1943, de o comisie sovietică și trimis în U.R.S.S. De aici, după încadrarea sa ca responsabil politic al unui grup de partizani români, viitorul șef al Direcției de Contrainformații Militare a fost parașutat în România, pentru a lupta împotriva „armatelor fasciste”, din zona Văii Prahovei. După 23 august 1944, Gr. Naum a fost numit de Comitetul Central al P.C.R. corespondent al ziarului „Scânteia” de pe lângă Divizia „Tudor Vladimirescu”, pe care a însoțit-o în cursul luptelor de pe Frontul de Vest, iar la înapoierea de pe front, a primit funcția de director al Editurii P.C.R. Din octombrie 1948, a fost numit președinte al Comisiei de verificare a membrilor de partid din județul Constanța, ceea ce constituia un bun preambul al intrării în rândul cadrelor Securității.

Încadrarea lui G. Naum în rândul organelor române de represiune s-a produs în noiembrie 1949, când a fost numit șef al Direcției de Contrainformații Militare, primind și gradul de colonel²⁰. După ocuparea acestei funcții, a fost apreciat pentru activitatea depusă, colonelul Naum remarcându-se prin introducerea unor metode noi muncă în cadrul direcției, coordonarea corespunzătoare a muncii subordonaților, contribuția avută la educarea acestora și descoperirea mai multor „grupări de elemente dușmănoase” din cadrul Armatei, care au fost ulterior arestate și „trimise în justiție”²¹. Pentru rezultatele obținute, a fost avansat la gradul de general-maior, în 1954, primind și numeroase decorații din partea guvernului R.P.R. Cu toate acestea, în iulie 1962, conducerea Ministerului Afacerilor Interne a considerat că venise timpul să fie schimbat din funcție și trecut în rezervă acest vechi cominternist, motivul invocat fiind „expirarea anilor de serviciu”²².

Colonel **Gheorghe Zodian** (n. 20 octombrie 1915 în orașul Bârlad, fiul unui muncitor, naționalitatea română, profesia de bază – inginer de locomotive, studii – Institutul de Căi Ferate, absolvit în 1957 și cursul de pregătire în munca de securitate, cu

¹⁹ Idem, dosar personal *Naum Grigore*, f. 8 – 9: *Referat de cadre al general-maiorului de securitate Naum Grigore*, semnat de șeful Serviciului 1, cpt. Chiriac Florian și locțiitor șef serviciu, maior Vasile Achimescu. În Spania, G. Naum participă la luptele de la Aragon și de pe Ebru.

²⁰ *Ibidem*, f. 9.

²¹ *Ibidem*, f. 70: *Aprecieri*, din 09.10.1958, semnată de prim secretarul Comitetului Organizației de Partid din M.A.I., Ion Dumitru. În fapt, generalul Naum a avut o contribuție esențială la epurarea armatei în anii care au urmat instaurării puterii comuniste în România.

²² *Ibidem*, f. 97: *Expunere de motive cu privire la trecerea în rezervă a unui general maior din Ministerul Afacerilor Interne*, din 07.07.1962, semnată de vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Interne, general colonel Alexandru Drăghici. După trecerea sa în rezervă, Grigore Naum fost încadrat ca director adjunct la Uzina de Medicamente București, ajungând ulterior director administrativ și economist șef la Centrala Industrială de Medicamente și Coloranți București.

Nicolae Ioniță

durata de un an, efectuat în U.R.S.S), șef al *Direcției a VI-a Transporturi* în perioada 1955-1960.²³, iar ulterior șef al Direcției Regionale M.A.I. Iași (1960 – 1967).

Viitorul șef al Direcției a VI-a a Securității terminase șapte clase elementare în 1929 și se angajase ulterior ucenic la Atelierele C.F.R. Galați, unde a lucrat și după finalizarea perioadei de ucenicie, până în 1938. Din 1938 a fost încorporat pentru o perioadă de trei luni, lucrând apoi ca fochist la Depoul C.F.R. Mărășești. În perioada ianuarie – noiembrie 1941 a urmat cursurile unei școli de tracțiune C.F.R. de la Iași, după care a fost repartizat ca mecanic de locomotivă la Depoul Românești, din Basarabia. De aici s-a transferat, în 1943, la Depoul Tighina, pentru ca, din septembrie 1944, să fie evacuat la Sibiu, iar din mai 1945 să se întoarcă la Depoul C.F.R. Galați²⁴. Este demn de menționat faptul că, la întoarcerea sa în România, acesta a venit însoțit de viitoarea sa soție, de cetățenie sovietică, pe care o cunoscuse în perioada în care lucra la depoul din Rasdelnaia – U.R.S.S. și cu care s-a căsătorit în noiembrie 1944²⁵.

Intrarea lui Gheorghe Zodian în rândul membrilor P.C.R. se produce în 1945 (deși a fost atestat ca având legături cu mișcarea comunistă încă din perioada interbelică, fiind și un contributor sporadic la „Ajutorul Roșu”), după întoarcerea sa la Galați. A fost ales ulterior, în scurt timp, secretar al unei celule de partid, iar apoi președinte al comitetului sindical din cadrul Depoului C.F.R. Galați. După absolvirea unui curs de pregătire în 1946, este numit șef al Depoului C.F.R. Făurei, de unde a fost promovat, în 1948, în funcția de șef al Serviciului Cadre al Direcției Regionale C.F.R. Brăila. De aici, este chemat la București, pentru a lucra în cadrul Ministerului Transporturilor și Comunicațiilor, unde cariera sa a cunoscut o ascensiune rapidă, ajungând până la funcția de ministru adjunct și vicepreședinte al Comitetului Geologic din București. În funcțiile

²³ La data de 9 martie 1960, ca urmare a unei hotărâri a conducerii P.M.R., Direcția a VI-a s-a desființat, iar „sarcinile și obiectivele ce-i reveneau” au fost preluate de Direcțiile a II-a Contraspionaj și a III-a (Informații Interne) din cadrul Ministerului Afacerilor Interne. Motivul desființării acestei unități consta în faptul că se observase, după mai bine de 10 ani de funcționare a acestei direcții a M.A.I., că „atribuțiunile Direcției a VI-a au trăsături comune cu atribuțiunile unor direcții din aparatul central”. Ca urmare a acestei măsuri, colonelul Zodian a fost pus la dispoziția Direcției Cadre, fiind numit, în cursul aceluiași an la conducerea Direcției Regionale Iași a M.A.I.- vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 3/1960, f. 7: *Expunere de motive cu privire la unele măsuri ce urmează a fi luate în cadrul Ministerului Afacerilor Interne*, din 09.03.1960.

²⁴ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Zodian Gheorghe*, f. 271: *Referat de cadre privind activitatea colonelului Zodian Gheorghe* din 04.08.1967.

²⁵ *Ibidem*, f. 313: Referat de cadre privind activitatea colonelului Zodian Gheorghe din 20.04.1965, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., colonel Pateșan Ioan. În privința soției viitorului colonel Zodian, trebuie menționat faptul că aceasta își păstrează cetățenia sovietică până în 1963, când îi este acordată cetățenia română în baza Decretului 386/1963. Cetățenia i-a fost acordată atât de târziu pentru că nu dorise să renunțe la cetățenia sovietică până atunci, stând în R.P.R. în baza pașaportului sovietic – vezi *ibidem*.

deținute, a fost apreciat drept capabil și bun organizator, dar „rigid și brutal în relațiile cu oamenii”²⁶. La 1 august 1955, a fost trimis de Comitetul Central al P.M.R. pentru a lucra în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, fiind încadrat cu gradul de colonel în funcția de șef al Direcției a VI-a Transporturi, post pe care-l ocupă până la desființarea direcției. În perioada în care a fost șef al acestei direcții centrale, era apreciat ca un „tovarăș exigent, disciplinat, cu simț de răspundere”, dar care înregistra ca principală lipsă faptul că „era distant față de oameni, nu primea critica și în general era considerat ca om rigid”. În 1957 – 1958 a urmat cursurile de pregătire în munca de securitate din U.R.S.S., la întoarcere fiind menținut în fruntea Direcției a VI-a, până în martie 1960, când unitatea a fost desființată. Ulterior, fiind pus la dispoziția Direcției Cadre, a lucrat pentru câteva luni în cadrul Direcției a IX-a²⁷, până când a fost desemnat la conducerea Direcției Regionale M.A.I. Iași.

Numirea lui Gheorghe Zodian în fruntea Regionalei Iași venea să suplinească un gol la conducerea acesteia, apărut după înlăturarea lui Nicolae Pandelea, în anul precedent²⁸, între timp coordonarea direcției fiind asigurată de locuitorii la comandă din acea perioadă, Nicolae Sidea și Cleju. Colonelul Zodian, venind la comanda acestei unități de la începutul lunii august 1960, reușește să se facă repede remarcat în această nouă funcție. În primul rând, el caută să satisfacă cerințele conducerii ministerului în privința muncii informative desfășurate de lucrătorii din subordine, reușind să impună îmbunătățirea performanțelor obținute în recrutarea de agenți și desfășurarea acțiunilor informative, fapt pentru care a fost recompensat cu diverse medalii și premii în bani. În al doilea rând, caută să se impună în fața subalternilor. Reușește acest lucru prin crearea unui climat de muncă cât mai tensionat – își apelează subordonații, indiferent de grad, cu apelative precum „huligan”, „tântălău”, „cap sec” etc., face presiuni asupra unora pentru a-l ajuta să-și rezolve probleme personale, ordonă efectuarea de anchete cu privire la activitatea locuitorilor săi, sancționează aproape toate cadrele din subordine – astfel încât, în final, mulți subalterni își cer trecerea în rezervă, iar locuitorii săi și șefii de servicii din cadrul Regionalei cer „să meargă în alte funcții inferioare, numai să scape de col. Zodian Gheorghe și stilul său de muncă”²⁹.

Cadrele Regionalei M.A.I. Iași au făcut, de-a lungul timpului, numeroase plângeri împotriva „stilului învechit, drăcesc” de muncă al colonelului Zodian – după cum se exprima chiar unul dintre locuitorii săi – dar toate au rămas fără efect. La cele menționate mai sus, s-au adăugat o serie de directive originale ale șefului Regionalei Iași, care au implicat cadrele direcției în noi domenii de interes pentru munca de securitate de pe plan local, unele dintre ele chiar neconforme cu directivele P.M.R. din acel moment. Astfel, ofițerii Securității din Iași a trebuit să inspecteze restaurantele din Iași –

²⁶ *Ibidem*, f. 271: Referat de cadre din 04.08.1967.

²⁷ *Ibidem*, f. 281 – 282.

²⁸ Colonelul Nicolae Pandelea (sau Pandeles), fostul șef al Regionalei MAI Iași a fost înlăturat din fruntea direcției în 1959, după ce s-a descoperit că a fost informator al Siguranței, în perioada anterioară lui 1944 – vezi *idem*, fond Documentar, dosar 13 185, f. 63: *Stenograma ședinței de analiză a muncii Direcției Regionale MAI Iași, ținută în ziua de 31 octombrie 1959*. De menționat este faptul că acest informator al Siguranței exercitase conducerea unei unități regionale a Securității timp de mai bine de zece ani, începând cu 1948.

²⁹ *Ibidem*, f. 273: Referat de cadre din 04.08.1967.

pentru a vedea dacă se respectau regulile de igienă – și căminele studențești – pentru a controla dacă studenții aveau instalate difuzoare în camere, au început urmărirea informativă a tuturor persoanelor care efectuaseră plecări în străinătate, indiferent dacă acestea erau sau nu membri de partid, au alcătuit evidența tuturor evreilor din regiune care dețineau funcții în aparatul de partid și de stat etc.³⁰.

Toate aceste probleme din activitatea Regionalei Iași a M.A.I. au fost multă vreme cunoscute conducerii M.A.I., dacă avem în vedere faptul că, în iunie 1964, un colectiv din Direcția Cadre a M.A.I. a efectuat un control la această direcție și a descoperit exact deficiențele amintite mai sus și altele asemănătoare³¹. Cu toate acestea, însă, în aprilie 1965, șeful Direcției Cadre își menținea opinia conform căreia Zodian era „un ofițer bine pregătit profesional [...], bun organizator și competent în conducerea Direcției Regionale M.A.I. Iași”, fapt pentru care propunea menținerea sa în funcție.

Schimbarea sa de la conducerea direcției s-a produs de-abia în 1967 și doar la intervenția organelor locale de partid. Astfel, cu ocazia unei dezbateri a documentelor Plenarei C.C. al P.M.R. din iunie 1967, ce a avut loc la sediul Regionalei Iași a M.A.I.³², la care au participat și delegați ai conducerii nou înființatului Consiliu al Securității

³⁰ *Ibidem*, f. 323: *Extras din stenograma C.S.S: în care s-a făcut informarea despre felul în care s-a desfășurat ședința cu activul de bază din Regiunea M.A.I. Iași.* În cursul acestei ședințe, desfășurate în 1967, unul dintre participanți – cel mai probabil, Nicolae Doicaru – declara: „Pur și simplu îmi era și jenă să mai ascult câte năzbâtii a mai ordonat”. La cele de mai sus, se mai poate adăuga faptul că Zodian își folosise unul dintre subordonați – care ulterior ceruse trecerea sa în rezervă – pentru a facilita încadrarea soției sale pe postul de asistent la catedra de limba rusă din Institutul de Medicină din Iași, deși aceasta nu îndeplinea condițiile necesare pentru acest post – avea doar studii medii. Datorită presiunilor de acest gen efectuate asupra subordonaților, aceștia cereau chiar ei să fie trecuți în rezervă, dar colonelul Zodian găsisse o soluție și pentru această problemă, chemându-i pe cei doritori să părăsească unitatea condusă de el și informându-i că, dacă treceau în rezervă, va face presiuni, astfel încât nici unul să nu poată să-și găsească o slujbă în viața civilă. Uneori, participa și soția sa – foarte prezentă, de altfel, în activitatea direcției – la efectuarea unor asemenea presiuni – vezi *ibidem*, f. 325 – *Notă cu unele probleme privind pe colonelul Zodian Gheorghe.*

³¹ *Ibidem*, f. 327 – 332: *Notă – raport cu privire la stilul și metodele de muncă folosite de tov. colonel Zodian Gheorghe, șeful Direcției regionale M.A.I. Iași,* alcătuit de Direcția Cadre a M.A.I., din 24.06.1964, semnat de șeful colectivului de control, lt. col. de Securitate Radu Dumitru. Acest raport menționează și o serie de amănunte interesante legate de activitatea soției colonelului Zodian, la scurtă vreme după „Declarația din aprilie” 1964 a conducerii P.M.R., care ar fi fost „văzută în anturajul altor cetățence sovietice, dintre care unele sunt cunoscute cu manifestări dușmănoase cu privire la poziția partidului nostru, ca de pildă soția tov. Timaru, secretar al Comitetului raional de partid, care este lucrată informativ” – vezi *ibidem*, f. 332.

³² Este de menționat faptul că, în timpul Plenarei mai sus menționate, activitatea conducerii Direcției Regionale MAI Iași a fost criticată pentru faptul că ar fi solicitat „să se ia probe de scris de la toți știutorii de carte din sate”, fără a se aduce aceasta la cunoștința conducerii regionale de partid, fapt ce era calificat drept un abuz „cu implicații politice grave”. De asemenea, printr-un ordin scris adresat organelor subordonate, conducerea Regionalei Iași solicitase acestora să se ocupe de „elementele dușmănoase cele mai active”, între care îi enumera pe „intelectuali”, o nouă greșeală „politică”, ce a atras iritarea conducerii de partid de atunci. – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cămară, dosar nr. 99/1967, f. 101: *Stenograma ședinței plenare a Comitetului Central al PCR din zilele de 26 - 27 iunie 1967*. Cel care a adus în atenția plenarei aceste incidente a fost Grigore Răduică.

Statului și prim-secretarul P.C.R. al regiunii Iași, acesta din urmă îl acuză pe Zodian de „o totală incompetență la conducerea Regiunii, incompetență profesională și nepricepere în cele mai elementare norme ale vieții”, constatând, în cazul acestuia, „un pronunțat gol în gândire”³³. La acuzele prim-secretarului P.C.R. s-au adăugat și plângerile locuitorilor lui Zodian la conducerea Regionalei cu privire la comportamentul acestuia, toate acestea determinând, în cele din urmă, conducerea C.S.S. să ia măsura înlocuirii din funcție a lui Gheorghe Zodian, în septembrie 1967. Acesta a fost trecut apoi în rezervă, la 1 decembrie același an, rechemat în activitate la 1 decembrie 1968 – ocazie cu care a fost numit în funcția de adjunct al șefului Inspectoratului Județean de Securitate Iași – și, în final, trecut definitiv în rezervă la 31 august 1969³⁴.

Colonel **Vasile Dinescu** (n. 1 mai 1915, în București, fiul unui ospătar, naționalitatea – română, studii – patru clase primare, Școala superioară de partid „Ștefan Gheorghiu”, cursul de pregătire în munca de securitate din U.R.S.S., profesia de bază – ajustor mecanic), șef al *Direcția a VII-a Filaj și Investigații* în perioada 1953 – 1964.

Colonelul Dinescu, după absolvirea a patru clase elementare, începuse să lucreze, din 1930, ca ucenic la Atelierele Aviației Civile, iar după calificarea sa ca ajustor mecanic s-a angajat la Atelierele de Construcții Tehnice și Aeronautice București. A rămas angajat al acestei unități până în 1948, cu excepția perioadei în care și-a efectuat stagiul militar. Intrat în P.C.R. din 1945, Vasile Dinescu a îndeplinit ulterior mai multe funcții pe linie de partid în cadrul întreprinderii unde lucra (responsabil al muncii de cadre etc.). La 15 mai 1948 a fost încadrat în Siguranță, cu funcția de comisar, iar de la 1 septembrie același an, după înființarea Securității Poporului, a primit gradul de locotenent și funcția de adjunct șef birou în cadrul Direcției I a D.G.S.P.³⁵. În

³³ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Zodian Gheorghe*, f. 323 – 324: *Extras din stenograma C.S.S. în care s-a făcut informarea despre felul în care s-a desfășurat ședința cu activul de bază din Regiunea M.A.I. Iași.*

³⁴ *Ibidem*, f. 16: *Mutații în timpul serviciului.* Relațiile lui Zodian cu organele de Securitate nu se vor întrerupe însă după această dată. Foștii săi subordonați nu au uitat umilințele la care-i supusese, așa că i-au organizat o mică înscenare. Peste câțiva ani, în 1975, primind o sesizare „anonimă” – era semnată de „un cetățean cinstit” (vezi *ibidem*, f. 85) – prin care erau înștiințați de faptul că Gh. Zodian ar fi păstrat la domiciliu documente cu caracter secret, la care ar fi avut acces în perioada în care a fost la conducerea Regionalei Iași, organele iau în serios sesizarea respectivă (care ar fi putut fi alcătuită chiar de unul dintre foștii subalterni ai lui Zodian), efectuează o percheziție la domiciliul fostului lor șef și, descoperind documentele în cauză, îl trimit în justiție pe acesta pentru săvârșirea infracțiunii de „deținere în afara îndatoririlor de serviciu a unor documente ce constituie secret de stat”. În fapt, aceste documente erau niște caiete în care Zodian făcuse diverse însemnări (în mare măsură ilizibile) în timpul ședințelor de partid desfășurate la unitate. Pentru aceasta, fostul comandant al Regionalei Iași a M.A.I. este condamnat în primă instanță la 3 ani de închisoare, cu executare, sentință modificată, în urma recursului, la 1 an și 8 luni, cu suspendare – vezi *ibidem*, f. 57 și 76.

³⁵ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Dinescu Vasile*, f. 10: *Referat de cadre privind activitatea colonelului în rezervă Dinescu Vasile*, semnat de șeful Direcției Personal și Învățământ a CSS, colonel Iulian Vlad. Dacă este corectă această referință privind încadrarea în Direcția I a Securității

perioada următoare, a cunoscut o ascensiune rapidă în cadrul Securității, ajungând să fie numit succesiv șef de birou, șef de serviciu, adjunct șef direcție și, din aprilie 1953, șef al Direcției a VII-a Filaj și Investigații din cadrul Ministerului Securității Statului. În această calitate, Vasile Dinescu a întrunit aprecierile conducătorilor ministerului pentru activitatea desfășurată, fiind, de altfel, decorat în mai multe rânduri cu diverse ordine și medalii ale R.P.R. I se reproșau, în același timp, lipsa de control asupra activității subordonaților, în special a acelor care lucrau în serviciul de supraveghere operativă, precum și lipsa de interes pe care o manifesta pentru pregătirea sa culturală³⁶. În perioada septembrie 1956 – iulie 1957, a urmat un curs de pregătire în U.R.S.S., la care „nu a depus tot interesul, din care cauză rezultatele obținute la învățătură au fost mediocre”³⁷. La întoarcerea în țară, a rămas în fruntea Direcției a VII-a pentru o perioadă relativ îndelungată, „dovedind perseverență și hotărâre în munca sa”³⁸.

În cele din urmă, însă, din cauza unor abateri disciplinare, este destituit, la data de 13.07.1964, din funcția deținută, fiind numit locțiitor șef de serviciu în cadrul Direcției a III-a, pentru ca apoi să fie trecut în rezervă și pensionat, în iulie 1967. S-a

Poporului, atunci Vasile Dinescu a lucrat în cadrul Direcției de Informații Interne. În alte referate de cadre ale ofițerului respectiv, apare că ar fi fost încadrat la Direcția a III-a (pe atunci – Contrainformații Penitenciare) – vezi *Ibidem*, f. 40 – însă în fișa cuprinzând mutațiile din timpul serviciului ale ofițerului apare ca lucrând în cadrul Direcției I (vezi *ibidem*, f. 29) și de aceea am ales această variantă. Lucrătorii de la Direcția Cadre a M.A.I. aveau deseori obiceiul de a trece în referatele de cadre denumirea unităților unde activaseră ofițerii în cauză, ținând cont de numele acestora din momentul în care a fost alcătuit referatul respectiv și de aceea apar anumite neconcordanțe în datele prezentate.

³⁶ „[...] Nu-i pace să citească și nu se preocupă de pregătirea sa culturală chiar ideologică decât într-o măsură mică. Nu are nici o părere prea justă privind posibilitățile ce le oferă completarea studiilor medii, privind acest lucru superficial. Personal nu a făcut nimic până în prezent pentru a-și completa studiile, cu toate că în privința cunoștințelor generale are multe lacune”- vezi *ibidem*, f. 46: *Referat de cadre al lt. col. de securitate Dinescu Vasile*.

³⁷ *Ibidem*, f. 41: Referat de cadre din 20.01.1962, semnat de șeful Direcției Cadre, colonel Pateșan Ioan. De fapt, referirile la adresa comportării sale în timpul petrecut la Moscova au fost mult mai critice de atât. În caracterizarea pe care i-a făcut-o șeful grupului plecat la studii în URSS, col. Pavel Aranici, la întoarcerea în țară se arată: „[...] La cursul de istoria P.C.U.S. nu a depus eforturi și a fost inactiv la seminarii. [...] În urma examenului de limba rusă și văzând pretențiile comisiilor și rezultatele examenelor la celelalte grupe la Istoria P.C.U.S., s-a făcut bolnav și a intrat în spital, scăpând în felul acesta de examene.[...] Este un caracter foarte dificil, greu de lucrat cu el, pentru că este o fire anarhică. Cu greu s-a încadrat în viața de colectiv. Intrigant, căuta să creeze discordie între tovarăși. Folosește și un vocabular care jignește pe tovarăși. [...] Tov. Dinescu nu s-a străduit și nu a înțeles importanța studiului și pentru ce a fost trimis la această școală – *ibidem*, f. 100.

³⁸ Este bine că totuși era perseverent, dacă avem în vedere faptul că rezultatele Direcției erau chiar rizibile. În privința eficienței activității celor care lucrau în domeniul filajului, semnificative sunt cuvintele lui Gh. Pintilie la o ședință de analiză a activității Direcției a VII-a: „Cunoaștem că munca Direcției a 7-a a făcut progrese față de trecut și se simte acest lucru. Dacă acum tov. șefi de direcții operative ridică problema că s-au stricat unele lucrări, înainte toate se stricau, nu numai 2 – 3, ca acum.[...]” – vezi *idem*, fond Documentar București, dosar 13 191, f. 25: *Stenograma de colegiu din ziua de 6 mai 1960, în care s-a analizat activitatea Direcției a VII-a pe perioada 1 ianuarie – 31 dec. 1959.*

revenit asupra deciziei de trecere în rezervă în cursul aceluiași an, fiind reangajat în Direcția a II-a din cadrul Consiliului Securității Statului, pentru a fi din nou trecut în rezervă, de data aceasta definitiv, la data de 31.10.1969³⁹.

Colonelul **Francisc Andrei Butyka** (n. 13 iulie 1920, în orașul Cluj, fiul unui țăran sărac, naționalitatea – maghiară, studii – șapte clase elementare, profesia de bază – lăcătuș), șef al *Direcției a VIII-a Anchete* în perioada 1952 – 1963.

Francisc Butyka a absolvit șapte clase elementare în orașul natal în cursul anului 1934, pentru a se angaja, în cursul aceluiași an, ca ucenic la un atelier de lăcătușărie din Cluj. După calificarea sa în meseria de lăcătuș, a continuat să lucreze în cadrul aceluiași atelier până în 1938, înscriindu-se între timp și în cadrul Sindicatului Metalurgic, dar fără a se face remarcat prin implicarea în vreo acțiune de protest a muncitorilor din acea vreme și fără a intra în contact cu mișcarea comunistă, ilegală la acea dată. În cursul anului 1938, Fr. Butyka s-a angajat la fabrica metalurgică „Fermata” din Cluj, în cadrul căreia a lucrat până în cursul lunii iulie 1941, când a fost concediat pentru că ar fi refuzat să se înscrie în „organizația fascistă” „Nemzeti Munka Központ” (Centrul de Muncă Național)⁴⁰. În continuare, timp de câteva luni, viitorul șef al Direcției de Anchete a Securității a rămas șomer, pentru a fi încorporat, în cursul lunii octombrie 1941, în armata maghiară, în cadrul Regimentului 9 Transmisiuni din Cluj. A fost lăsat la vatră, fără a participa la război, în cursul anului 1944, pentru a fi concentrat din nou, în luna septembrie a aceluiași an și trimis pe front în zona localității Turda. Aici, Francisc Butyka nu a participat la lupte, ci a servit ca furier și s-a „manifestat împotriva hitlerismului”, ascultând „postul de radio Moscova”⁴¹. Manifestările antihitleriste ale acestuia nu au durat însă prea mult, având în vedere că a dezertat din regimentului său, aflat în retragere la Baia Mare, în cursul lunii octombrie 1944 și s-a întors în orașul natal.

După întoarcerea în orașul Cluj, simțind oportunitatea care i se oferea odată cu intrarea armatelor sovietice pe teritoriul Ardealului, viitorul colonel Butyka a început să acorde, brusc, o mult mai mare atenție mișcării sindicale și ia parte la toate acțiunile organizate de aceasta, pentru a se înscrie apoi, din februarie 1945, în Partidul Comunist Român. Din acest moment, cariera sa a cunoscut o ascensiune aproape neîntreruptă,

³⁹ Idem, fond Cadre, dosar personal *Dinescu Vasile*, f. 29. De fapt, colonelul Dinescu a comis multe abateri disciplinare de-a lungul întregii perioade în care s-a aflat la conducerea Direcției a VII-a și era de o incompetență unanim recunoscută de toți ceilalți șefi de unitate din M.A.I. și chiar de proprii subordonați, dar, cu toate acestea, el a fost menținut în funcție, se pare cu sprijinul lui Al. Drăghici, care a fost dispus multă vreme să-l tolereze în fruntea unei unități a cărei activitate nu a avut niciodată o prea mare importanță pentru conducerea de atunci a ministerului.

⁴⁰ ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ – Politică (Dosare Anexe), dosar nr. 96/1955, f. 18: Referat de cadre privind activitatea colonelului Butyka Andrei Francisc, din 25.07.1955, semnat de șeful Direcției Cadre a M.A.I., general maior Demeter Alexandru. Acesta este, cel puțin, motivul concedierii pe care șeful, pe atunci, al Direcției Anchete a M.A.I. l-a furnizat lucrătorilor de cadre ai ministerului, ceea ce nu înseamnă că ar fi și adevărat.

⁴¹ *Ibidem*. Desigur, ce alt post se putea asculta în cadrul armatei maghiare, în plin război antisovietic, decât Radio Moscova? Trebuie recunoscut că Fr. Butyka a luptat și el cum a putut împotriva „regimului de opresiune fascistă”.

care-l va purta până în rândul conducătorilor organelor române de represiune. Astfel, din luna mai 1945, a fost scos „din producție”, devenind „activist salariat” și numit secretar al Sindicatului Metalo – Chimic din Cluj, pentru ca, în ianuarie 1946, să fie însărcinat cu funcția de responsabil organizatoric al Comitetului Județean P.C.R. Cluj. În iunie 1946, a fost cooptat, cu aceeași funcție, de responsabil organizatoric, în Biroul Regional al P.C.R., iar din martie 1947 a activat ca „responsabil al resortului sindical” în cadrul Biroului Comitetului de Partid Județean Cluj. La sfârșitul anului 1947, a intervenit o retrogradare a sa, „din cauza atitudinii de îngâmfare și de supraapreciere pe care a manifestat-o în muncă”, fiind scos din „munca de partid” și trimis ca secretar al Consiliului Sindical Județean Cluj. Perioada de dizgrație a lui Fr. Butyka nu a durat însă prea mult, dată fiind nevoia de cadre fidele pe care o manifesta în acel moment nou instauratul regim comunist, astfel că, în cursul lunii mai 1948, acesta s-a reîntors în „munca de partid”, fiind numit responsabil organizatoric în Comitetul Județean de Partid Someș. Ulterior, a intervenit „verificarea membrilor de partid”, în cursul căreia responsabilul organizatoric al P.M.R. din județul Someș a fost numit președinte al Comisiei Județene de Verificare Năsăud. În această poziție, Francisc Butyka „s-a achitat mulțumitor de sarcini”, conducerea partidului fiind chiar atât de „mulțumită” de activitatea sa încât i-a oferit o promovare foarte semnificativă în ierarhia politică a vremii și l-a numit responsabil al Secției Documentare, apoi al Sectorului Anchete și Cercetări la Comisia Controlului de Partid de pe lângă Comitetul Central al P.M.R., aducându-l astfel, foarte aproape de viitorul său domeniu de activitate. Mai mult decât atât, „capacitatea organizatorică, orientarea” și „voința” dovedite de viitorul colonel în funcțiile politice pe care le-a deținut până în acel moment nu puteau să nu atragă și o recunoaștere oficială, vizibilă, a meritelor sale de către conducerea statului, astfel încât, în cursul anului 1949, a fost decorat cu ordinul „Steaua R.P.R.”, clasa a V-a⁴².

Mutarea lui Francisc Butyka de la Sectorul Anchete și Cercetări al Comisiei Controlului de Partid la Direcția de Cercetări a Securității s-a produs la 1 iulie 1952, când a fost încadrat în Direcția Generală a Securității Statului cu gradul de maior, preluând, totodată, funcția de șef serviciu în cadrul Direcției a VIII-a, cu delegație de locțiitor director. Doar două luni i-au trebuit proaspătului maior Butyka pentru a trece din postura de locțiitor (cu delegație) al șefului de atunci al Direcției Cercetări a Securității, în cea de șef al direcției în cauză și de anchetator al foștilor săi comandanți, Mișu Dulbergher și Tudor Dincă, astfel că, de la 1 septembrie 1952, a fost numit la conducerea Direcției a VIII-a, fiind și avansat la gradul de locotenent-colonel. Zelul noului anchetator șef al regimului trebuie să fi fost impresionant pentru conducerea organelor române de represiune de atunci, astfel încât, în ceva mai mult de un an, la 30 decembrie 1953 a fost din nou avansat, la gradul de colonel, de data aceasta. Toate aceste promovări în funcție și în grad veneau însoțite de numeroase cuvinte de apreciere la adresa performanțelor sale profesionale, așa cum le exprima și conducerea Direcției Cadre a M.A.I., în cursul anului 1955:

„În Securitate, tovarășul colonel Butyka a depus eforturi pentru calificarea sa profesională, reușind să cunoască bine metodele muncii de cercetări și prevederile legilor în vigoare. Insistă pentru respectarea legalității socialiste și a luat poziție față de

⁴² *Ibidem*, f. 19.

subalternii care au avut încălcări de la acest principiu. Se ocupă de munca tovarășilor, dând îndrumări și ajutor practic când este nevoie. [...] Tov. colonel Butyka Francisc are perspective în această muncă, față de rezultatele pe care le-a obținut până în prezent. Pentru aceste rezultate, a fost decorat cu ordinul «Steaua R.P.R.», clasa a III-a (1954). S-a preocupat și perseverează în îmbogățirea nivelului său cultural și politic (urmează Universitatea de Partid «Ștefan Gheorghiu», fără frecvență), obținând rezultate vizibile⁴³.

Dacă avem în vedere „performanțele” cu care se puteau lăuda organele de anchetă ale Securității din acea perioadă, s-ar putea crede că aprecierile de mai sus, referitoare la insistența lui Fr. Butyka pentru „respectarea legalității socialiste” și luările sale de poziție „față de subalternii care au avut încălcări de la acest principiu” ar fi o mostră de cinism sau de umor negru al Direcției Cadre a M.A.I., dar, din păcate, nici una din aceste variante nu este valabilă, ci realitatea este că asta se înțelegea, pe atunci, prin „legalitatea socialistă”. Ulterior, lucrurile se vor schimba, dar, până atunci, „rezultatele vizibile” obținute de șeful Direcției a VIII-a în anchetele desfășurate, ca și în pregătirea sa profesională, culturală și politică erau mai mult decât suficiente pentru a mulțumi conducerea organelor române de represiune.

Nu toate aprecierile la adresa activității lui Francisc Butyka din acea vreme erau pozitive, reproșându-i-se mult timp atitudinea sa „de îngâmfare”, rigiditatea manifestată în relațiile cu subalternii, precum și intoleranța manifestată la critica venită „de jos”⁴⁴. O lungă perioadă de timp, aceste deficiențe au fost considerate minore, datorită faptului că metodele de anchetă ale colonelului Butyka erau încă utile pentru scopurile regimului, iar „îngâmfarea” sau „rigiditatea” de care acesta ar fi dat dovadă nu erau motive serioase, de natură să determine înlocuirea sa din funcție, atâta vreme, mai ales, cât încă nu se profila un înlocuitor capabil să ofere aceleași rezultate precum acest șef al Direcției a VIII-a. Treptat însă, de la începutul anilor `60, atitudinea conducerii P.M.R. față de metodele practicate de subordonații lui Fr. Butyka a suferit o schimbare semnificativă, liderii regimului începând să arate o mult mai mică toleranță față de diversele abuzuri în care organele de anchetă de la nivel central sau regional erau implicate. În consecință, ceea ce i s-a cerut șefului Direcției de Anchete de atunci a fost să exercite un mult mai strâns control asupra activității subordonaților, pentru ca violențele aplicate de aceștia învinuiților, de regulă, cu prilejul interogării lor să fie efectuate numai în anumite cazuri, la cererea și cu autorizarea expresă a conducerii P.M.R. sau M.A.I. Era însă foarte dificil să fie dezvățați peste noapte ofițerii de anchetă

⁴³ *Ibidem*. În ceea ce privește ajutorul practic pe care-l dădea subordonaților în caz de nevoie, există numeroase mărturii ulterioare care adevăresc acest fapt. Una din acestea este oferită de un alt personaj, de aceeași factură precum șeful Direcției Anchete, generalul Aurel Stancu, ce ocupa în 1957 postul de comandant al Securității Capitalei și care, confruntat cu acuzațiile conducerii P.M.R. conform cărora ar fi procedat cu excesivă brutalitate în anchetarea celor arestați cu prilejul evenimentelor din Ungaria din 1956, se apăra spunând că, în același context, și „tov. Butică [sic! – Butyka] se lăuda în fața tov. ministru [Drăghici] că a bătut pe unu` de l-a omorât acolo din bătaie” – vezi idem, Secția Cămară, dosar nr. 113/1957, f. 28. Deci, se poate aprecia că Francisc Butyka era într-adevăr un șef mereu preocupat de întronarea „legalității socialiste”, dar care știa să-și ajute cu plăcere subordonații în activitatea lor practică, de zi cu zi.

⁴⁴ Idem, Secția Administrativ – Politică (Dosare Anexe), dosar nr. 9671955, f. 19.

de practicile permise și chiar recomandate atâția ani la rând, astfel încât colonelul Butyka, cu toate „luările sale de poziție”, nu a reușit să stăvilească abuzurile subordonaților săi, care au provocat chiar anumite incidente ce au pus într-o situație stânjenitoare conducerea P.M.R.

În aceste condiții, în urma și a unor erori personale ale lui Francisc Butyka, care au provocat dispute inutile între conducerea M.A.I. și Procuratură, s-a decis, la începutul anului 1963, schimbarea acestui veteran al organelor române de represiune, care începea să incomodeze, mai ales că acum se întredvedea și un înlocuitor al acestuia, în persoana locțiitorului său, Gheorghe Enoiu. Sarcina de a formula motivele destituirii șefului Direcției a VIII-a i-a revenit generalului Vasile Negrea, prim-adjunctul de atunci al ministrului Afacerilor Interne, care, în caracterizarea alcătuită ofițerului atunci, arăta:

„În ultimul timp, col. Butyka Francisk a manifestat lipsuri serioase în conducerea activității acestei direcții. A prezentat unele lucrări neverificate, superficial întocmite și neaprofundate.

Manifestă serioase tendințe de supraapreciere și din această cauză face caz de unele probleme pe care le ridică, însă nu le aprofundează și trece cu multă ușurință peste ele, iar când aceste probleme sunt verificate, nu se confirmă.[...]

Poziția lui șovăielnică, oscilantă și lipsită de hotărâre s-a manifestat și într-o serie de măsuri care trebuiau (sic!) luate pe linia muncii de anchetă. Deși a fost ajutat, [...] nu a reușit să lichideze cu ele, fapt pentru care propun să fie scos din funcția de șef al Direcției a VIII-a și pus la dispoziția ministerului”⁴⁵

Astfel, la 15 ianuarie 1963, s-a încheiat fructuoasa carieră în cadrul Securității a colonelului Butyka, înlocuit în funcție de o altă figură „luminoasă” a Direcției Anchete, maiorul (pe atunci) Gheorghe Enoiu, ceea ce nu poate să arate decât progresul continuu al spiritului respectării „legalității socialiste” de către organele române de represiune. Când despre Francisc Butyka, a fost trecut în rezervă din 13 noiembrie 1963, la scurtă vreme după ce partidul hotărâse că se poate dispensa de serviciile sale⁴⁶. În perioada 1967 – 1968, ca urmare a investigării de către organele de partid a abuzurilor comise în timpul anchetei „lotului Vasile Luca”, activitatea fostului șef al Direcției a VIII-a (ca și a successorului său) a fost supusă oprobiului unanim al membrilor P.C.R., fiindu-i retrase toate decorațiile acordate în timpul cât lucrase în cadrul Securității, dar fără a suferi alte consecințe. În 1968, figura ca inspector la Vama Poștelor.

Colonelul **Ștefan Mladin** (n. 15.07.1915, com. Tunarii Noi, raion Calafat, regiunea Craiova, fiul unui țăran sărac, naționalitatea – română, studii – patru clase primare, profesia de bază – ospătar), șef al *Direcției a IX-a Pază Demnitari* în perioada 1953 – 1962.

Viitorul șef al pazei demnitarilor a absolvit patru clase primare în comuna natală în cursul anului 1926, rămânând ulterior acasă, pentru a-i ajuta pe părinți la „munca câmpului”. În 1928, după decesul tatălui său, a plecat la București, unde a lucrat ca ospătar la diverse restaurante din Capitală, meserie pe care a practicat-o de-a lungul

⁴⁵ Florica Dobre (coord.), *op. cit.*, vol. I(1948 – 1967), p. 239: *Caracterizarea colonelului Butyka Andrei Francisc, șef al Direcției a VIII-a cercetări penale din M.A.I.*, din 15 ianuarie 1963.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 697: *Butyka, Francisc Andrei* – fișă biografică alcătuită de Florian Banu.

întregii perioade anterioare lui 23 august 1944, cu excepția unor scurte întreruperi, datorate efectuării stagiului militar sau arestării sale de către organele de Siguranță.

Apropierea lui Ștefan Mladin de „mișcarea muncitorească” s-a produs după 1932, când s-a încadrat în sindicatul ospătarilor. La scurtă vreme după aceea, a fost „atras în munca ilegală”, astfel încât a intrat în rândul membrilor U.T.C., luând parte la diverse acțiuni ale acestei organizații precum: împărțiri de manifeste, „întruniri zburătoare” (aceasta este, probabil, o formă cu totul originală de acțiune politică, pe care numai un bun membru al sindicatului ospătarilor era capabil s-o ducă la bun sfârșit), participarea la greve etc.⁴⁷ Consecințele implicării sale în acțiunile militante organizate de mișcarea comunistă din România nu au întârziat să se vadă, în condițiile în care Siguranța supraveghea cu atenție activitatea militanților comuniști din România, astfel încât, în 1934, a survenit prima arestare a lui Ștefan Mladin, în cursul căreia, „găsindu-i-se la percheziție material de partid, l-a recunoscut”. Ulterior, a retractat declarația inițială, în „urma îndrumărilor primite”, astfel încât, după o lună de arest, a fost eliberat, în așteptarea verdictului instanței de judecată. Sentința dată de prima instanță, în 1935, a fost deosebit de aspră în ceea ce-l privea, fiind condamnat „în lipsă”, la zece ani de închisoare, dar, în urma recursului, s-a dispus rejudecarea procesului, pentru ca, prin sentința definitivă din 1938, să fie achitat. De menționat este faptul că, în tot acest timp, Ștefan Mladin și-a continuat activitatea militantă, mai ales pe linia organizării „Ajutorului Roșu”, dar și ca delegat al partidului în județul Mehedinți, unde a participat la organizarea campaniei electorale a Blocului Democratic din acest județ. Participarea sa continuă la acțiunile P.C.R. nu putea rămâne nerăsplătită, motiv pentru care a fost și primit ca membru de partid cu drepturi depline în 1937.

În cursul anului 1937, viitorul comandant al Direcției a IX-a a Securității a fost încorporat în armată, efectuându-și stagiul militar până în 1939. În toată această perioadă, Șt. Mladin a continuat să păstreze legătura cu partidul, fapt care i se va dovedi util mai ales în iunie 1941, când a fost din nou încorporat, de data aceasta pentru a participa la război, pe frontul antisovietic. Cu acest prilej, a cerut instrucțiuni de la „legătura” sa din partid cu privire la atitudinea pe care trebuia s-o adopte și, în urma sfaturilor primite, a hotărât că cel mai potrivit front pe care trebuia să lupte era cel al popotei ofițerilor, unde s-a și încadrat, evitând astfel participarea la orice fel de bătălie⁴⁸. Cu toate acestea, nu s-a mulțumit cu atât și, dorind să-și poată exercita meseria cu orice

⁴⁷ ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ – Politică (Dosare Anexe), dosar nr. 96/1955, f. 113: referat de cadre privind activitatea locotenent colonelului Mladin C. Ștefan, din 20.07.1955, semnat de șeful Direcției Cadre a M.A.I., general maior Demeter Alexandru.

⁴⁸ De fapt, Ștefan Mladin a fost sfătuit să aibă „o comportare justă și, la prima ocazie, să se predea la sovietici”. În ciuda indicațiilor ale organelor de partid, viitorul ofițer nu a dezertat din armata română, ci alături de unitatea sa, Batalionul 710 Infanterie, a mers până aproape de Stalingrad. Este adevărat însă, că nu a participat la luptele propriu-zise, ci a servit la popota ofițerilor, comportându-se „just” în tot timpul cât a fost pe front și ducând „muncă de lămurire printre ostași”. În decembrie 1942, „îmbolnăvindu-se”, a fost trimis în țară, pentru ca, din ianuarie 1943, să fie transferat la Regimentul 31 Infanterie și trimis la popota Școlii Superioare de Război din București, unde a servit la popota ofițerilor – vezi idem, dosar nr. dosar nr. 74/1953, f. 18 – 19: referat de cadre privind activitatea locotenent-colonelului Mladin Ștefan, locuitor al șefului Direcției a IX-a a Ministerului Securității Statului, [1953]

preț, a făcut multe sacrificii pentru aceasta, după cum recunoștea și conducerea Direcției Cadre a M.A.I. în 1955:

„În timpul războiului, cu ajutorul șperțului, a obținut dese concedii, în care timp lucra în meseria sa”⁴⁹.

Ștefan Mladin a folosit însă acest timp și pentru a continua lupta împotriva orânduirii „fasciste” de la locul său de muncă, astfel încât, în 1943, a organizat, împreună cu alți ospătari – membri și ei, probabil, ai sindicatului ospătarilor – o „acțiune revendicativă” de amploare în cadrul restrâns al restaurantului „Bavaria” din București. Din păcate pentru organizatori, organele de represiune de atunci au intervenit prompt, înfrângând mișcarea de rezistență din restaurantul „Bavaria” și Șt. Mladin a fost arestat din nou de Siguranță, fără însă a fi trimis în judecată, dat fiind faptul că Parchetul Militar a clasat dosarul „din lipsă de probe”⁵⁰. La scurtă vreme după aceea, cariera sa la popota armatei s-a încheiat, în urma dezertării lui Mladin din mai 1944, acesta trecând ulterior „în ilegalitate”. Ulterior, și-a desfășurat activitatea în cadrul formațiunilor „patriotice”, unde s-a ocupat de „organizarea ospătarilor în formațiuni patriotice” și de ținerea „legăturii cu celelalte grupe de patrioți”. Formațiunile „patriotice” ale ospătarilor s-au dovedit a fi de un real folos partidului, cu prilejul evenimentelor de la 23 august 1944, când Ștefan Mladin a participat, alături de colegii săi de breaslă, la arestarea lui Ion Antonescu⁵¹.

După schimbarea de regim și acapararea puterii de către P.C.R., sacrificiile lui Șt. Mladin din perioada „ilegalității” au fost recunoscute, fiind angajat, din 1946, în cadrul S.S.I., unde se pare că ar fi lucrat „cu rezultate bune”, îndeplinind „cu curaj unele misiuni de încredere”⁵². În 1948, i s-a încredințat primul post de mare răspundere și foarte potrivit pentru pregătirea sa anterioară – acela de șef al Protocolului la Președinția Consiliului de Miniștri. A ocupat această funcție până în cursul anului 1951, când a trebuit să fie schimbat din funcție, datorită unor deficiențe profesionale, după cum recunoștea, ulterior și Direcția Cadre a M.A.I., care nu uita să-i aprecieze însă și calitățile dovedite în această funcție:

„Și la Protocol a muncit bine însă, nefiind controlat și ajutat, au reînviat în el slăbiciunile imprimare caracterului său de profesia și mediul din trecut. Devenise foarte îngâmfat, slugarnic și carierist. Era preocupat pentru a-și asigura condiții de viață luxoase și uneori se complăcea în anturajul unor elemente cu o morală mai decăzută, cu

⁴⁹ Idem, dosar nr. 96/1955, f. 113.

⁵⁰ Este de apreciat intervenția promptă a organelor de Siguranță, care au realizat, desigur, faptul că extinderea unei asemenea acțiuni revendicative în rândul tuturor ospătarilor din București ar fi constituit o amenințare considerabilă la adresa spiritului combativ al populației Capitalei pe timp de război, care oricum, nu era la cote prea înalte. Nici nu putem să ne gândim ce efecte ar fi avut propagarea mișcării în rândul ospătarilor de la restaurantele din toată țara.

⁵¹ Idem, dosar nr. 74/1953, f. 19: referat de cadre privind activitatea locotenent-colonelului Mladin Ștefan. Se pare că Ștefan Mladin ar fi condus chiar echipa care l-a ridicat pe Ion Antonescu de la Palatul Regal în noaptea de 23/24 august 1944 – vezi Stelian Tănase, *Clientii lui tanti Varvara. Istorie clandestine*, București, Ed. Humanitas, 2005, p. 459.

⁵² *Ibidem*, f. 22: Referat de cadre privind pe locotenent colonelul Mladin Ștefan, din 29.07.1952, alcătuit de Sectorul de Verificare a Cadrelor din C.C. al P.M.R.

care făcea petreceri și chefuri îndelungate. Din această cauză, neglija viața de partid, de multe ori lipsea nemotivat de la ședințele organizației de bază”⁵³.

Cum chefurile prelungite se mai puteau tolera, dar lipsa de la ședințele organizației de bază, nu, partidul a hotărât să-i dea „un ajutor serios pentru lichidarea lipsurilor sale”, astfel încât, după destituirea sa de la Protocol, a fost numit în mult mai austera funcție de instructor la Secția Organe Conducătoare din cadrul C.C. al P.M.R. Aici, Ștefan Mladin a dat dovadă de grabnică îndreptare și după circa un an, partidul a hotărât să-i dea șansa de a lucra din nou într-un domeniu apropiat pregătirii sale, fiind încadrat Ministerul Securității Statului, de la 1 octombrie 1952, cu gradul de locotenent-colonel și funcția de locuitor al șefului Direcției a IX-a Protecția Ministerelor, Paza Demnitarilor. De la 1 iunie 1953, proaspătul locotenent-colonel Mladin a fost avansat în funcție, devenind șef al direcției mai sus amintite.

După venirea la conducerea direcției, se aprecia că Șt. Mladin ar fi „crescut în muncă”, obținând aprecierea conducerii M.S.S., ulterior a M.A.I. pentru activitatea depusă. Mai înregistra unele „lipsuri”, precum „superficialitatea în analizarea problemelor, pripeala și ușurința”, „unele tendințe de îngâmfare”, faptul că nu studia „suficient material ideologic”, dar, în mod indiscutabil, activitatea sa într-un domeniu atât de apropiat de pregătirea profesională atât de specială de care dispunea nu putea decât să aducă satisfacții superiorilor ierarhici.

Totul a durat până la sfârșitul anului 1961, când, sătulă de dese abateri disciplinare ale ofițerilor Direcției a IX-a și de lipsa de control a colonelului Mladin asupra subordonaților, conducerea M.A.I. a decis reorganizarea acestei unități, care-și schimbă și indicativul, devenind Direcția a VI-a, și înlocuirea din funcție a fostului ospătar, a cărui carieră de supraveghetor-șef al activității demnitarilor și, mai ales, al protocolului acestora se încheie în mod abrupt, după aproape opt ani de frumoase realizări⁵⁴.

Colonel **Mihail Petruc**⁵⁵ (n. 08.11.1910, Tighina – U.R.S.S., fiul unui muncitor salahor, naționalitatea – rusă, studii – Institutul de Drept din Harkov – U.R.S.S, profesia de bază – lăcătuș), șef al *Serviciului „K” Contrainformații Penitenciare și Miliție* în perioada 1958 – 1967.

Vătorul colonel Petruc terminase patru clase primare în localitatea natală în 1923, iar din 1924 s-a angajat ca ucenic în cadrul Atelierelor C.F.R. Tighina, unde a învățat meseria de lăcătuș. Și-a exercitat profesia de bază pentru o scurtă perioadă de timp (1928 – 1931) în cadrul Atelierelor C.F.R. din Tighina și Galați – pe teritoriul României. A emigrat din România în 1931, când, pentru a nu fi încorporat în armata română, de teama persecuțiilor la care ar fi

⁵³ Idem, dosar nr. 96/1955, f. 114.

⁵⁴ Nu am putut stabili cu precizie data înlocuirii din funcție a colonelului Mladin, care, într-un stat de organizare de la sfârșitul anului 1961, figura încă la conducerea Direcției a IX-a. Cel mai probabil, această schimbare a intervenit între începutul anului 1962 și luna august a aceluiași an, când succesorul său, colonelul Nicolae Iani, era propus la conducerea Direcției de Pază a Demnitarilor.

⁵⁵ Nume real – Burun Mihail.

fost supuși „recruții aparținând minorităților naționale”, pleacă în Uniunea Sovietică, predându-se autorităților din Tiraspol⁵⁶, care-l repartizează ca lăcătuș-mecanic la fabrica de conserve din localitate.

M. Petruc nu a rămas însă multă vreme în această poziție, datorită faptului că autoritățile sovietice au văzut în tânărul emigrant un posibil ajutor de nădejde, care putea fi folosit împotriva statului român. La receptarea favorabilă a lui Petruc de către organele de securitate sovietice a contribuit și faptul că acesta intrase în contact cu mișcarea comunistă încă de când era în România, fiind primit în U.T.C. din 1927. De aceea, odată ajuns în U.R.S.S., a fost lăsat să lucreze 2 ani în producție – la fabrica de conserve din Tighina – apoi este primit în Comsomol, iar din 1933 – scos din producție și trimis să urmeze cursurile unei școli juridice preparatoare din Odesa, iar apoi pe cele ale Institutului de Drept din Harkov, pe care le-a absolvit în 1938. În 1939 M. Petruc a fost contactat de către organele de informații din țara adoptivă pentru a fi trimis într-o misiune de spionaj în România. Misiunea sa a eșuat însă, în mod lamentabil, fiind arestat de autoritățile române, la doar câteva zile după trecerea frontierei – în data de 2 iulie 1939⁵⁷. La ancheta care a urmat, Petruc a avut „o poziție proastă”, recunoscând misiunea pe care o avea de îndeplinit și furnizând multe detalii privind organele de spionaj sovietice și pregătirea care se acorda spionilor trimiși în România. În consecință, a fost condamnat la 10 ani muncă silnică și închis la Doftana. Aici s-a integrat în grupul deținuților comuniști, îndeplinindu-și toate sarcinile care îi erau date pe linia „muncii de partid”, fără a fi primit însă în rândurile P.C.R. Acceptarea sa ca membru al partidului s-a produs abia în februarie 1944, fiind efectuată de celula comunistă din închisoarea Caransebeș, ca urmare a unei noi condamnări primite de Petruc, de data aceasta la muncă silnică pe viață și a comportării „demne și curajoase” avute de acesta în timpul anchetei și a procesului⁵⁸.

După 23 august 1944, a lucrat, până în ianuarie 1948, ca responsabil al Serviciului Aprovizionării de la C.C. al P.C.R., fiind însă sancționat cu „vot de blam cu avertisment” pentru „delăsare în muncă” și lipsă de răspundere în administrarea bunurilor încredințate. În continuare, cariera sa urmează un curs tipic pentru un agent sovietic infiltrat în structurile guvernamentale din România. Astfel, în perioada ianuarie – octombrie 1948 este angajat al Ministerului Afacerilor Externe român, fiind trimis în funcția de consul al R.P.R. la Varșovia. Din octombrie 1948, a fost încadrat în Serviciul

⁵⁶ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Petruț Mihail*, f. 37 – referat de cadre privind activitatea colonelului Petruț Mihail, din 1961, semnat de șeful Serviciului 1 din Direcția Cadre, cpt. Chiriac Florian și lucrător cadre, cpt. Tencu Alex. În perioada cât a trăit în Uniunea Sovietică, la sugestia organelor de informații din această țară, a purtat numele de Ogonicov Mihail Chirilovici.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 37 și 152. Referitor la misiunea lui Petruț M. în România, pregătirea care i s-a făcut de către organele KGB, în vederea îndeplinirii misiunii încredințate și ancheta la care a fost supus de autoritățile române – vezi *ibidem*, f. 167 – 171: *Studiu asupra cazului de spionaj sovietic „Petruț Mihail”*, din 03.08.1939, alcătuit de ofițerii Secției a II-a din cadrul Marelui Stat Major al Armatei române.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 38 – Această nouă condamnare a lui Petruț a survenit ca urmare a faptului că s-a descoperit, de către autoritățile române, faptul că el efectua legătura dintre celula de partid din închisoarea Văcărești și organizația Apărarea Patriotică prin intermediul unui gardian al închisorii, care a fost filat și arestat de Siguranța română în octombrie 1943.

Special de Informații, îndeplinind mai multe „munci de răspundere” în țară și străinătate. În octombrie 1951, a primit gradul de maior și funcția de șef serviciu, iar apoi pe cea de locuitor șef direcție în cadrul Direcției I⁵⁹, iar din 1956 este numit în funcția de locuitor șef direcție la Direcția a III-a – Informații Interne a M.A.I. Avansarea în funcția de șef al Serviciului independent „K”, intervenită în 1958, l-a adus într-o poziție de prim rang în cadrul organelor române de represiune, poziție pe care a reușit să și-o păstreze până la sfârșitul anului 1967. Această menținere a sa într-o funcție atât de importantă s-a produs în ciuda aparentei nemulțumiri a organelor de cadre din M.A.I., care-l învinuiau – încă din 1961 – pentru că nu și-ar fi dat suficient interes pentru rezolvarea „unor situații operative mai greoaie (sic!)” din „comoditate și spirit de conservare”⁶⁰.

După răcirea relațiilor româno-sovietice, în 1964, poziția lui Mihail Petruc a părut să fie amenințată de investigațiile efectuate de Direcția Cadre cu privire la activitatea sa. S-a descoperit, cu acest prilej, faptul că, în 1960, șeful Serviciului „K” făcuse o cerere, prin intermediul prim-adjunctului ministrului Afacerilor Interne de atunci, Gh. Pintilie, adresată locuitorului președintelui Comitetului Securității de Stat de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., V.S. Tikunov, pentru a-i fi eliberată o diplomă de absolvent al Institutului de Drept din Harkov, ce îi era necesară pentru a fi prezentată Direcției Cadre a M.A.I. din R.P.R.⁶¹. Avându-se în vedere toate acestea, precum și faptul că M. Petruc era pe cale să depășească limita de vârstă pentru gradul de colonel de atunci – 55 de ani – Direcția Cadre cerea trecerea sa în rezervă⁶². Dorința conducerii Direcției Cadre se va îndeplini însă de-abia la 1 decembrie 1967, când colonelul Petruc este destituit din funcția deținută și pus la dispoziția Consiliului Securității Statului, pentru a fi pensionat la data de 31 ianuarie 1968. Ulterior, la 1 ianuarie 1969, a fost rechemat în activitate, fiind numit în funcția de șef serviciu în sectorul Tehnică Operativă, pentru a fi trecut apoi definitiv în rezervă, la data de 31 octombrie 1969⁶³.

Locotenent-colonel **Alexandru Szacsko** (n. 17 august 1922, com. Lupeni, jud. Hunedoara, fiul unui miner, naționalitatea – ruteană, studii – liceul cu diplomă de bacalaureat, profesia de bază – lăcătuș), șef al *Serviciul independent „T” – Tehnică Operativă* în perioada 1953 - 1961.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 10: *Mutații în timpul serviciului* – colonelul M. Petruc.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 38: *Referat de cadre privind activitatea colonelului M. Petruc*, din 1961.

⁶¹ *Ibidem*, f. 24 – 25 – cererea în cauză era semnată de Gh. Pintilie. Cel mai probabil, lui M. Petruc i se reproșa, cu această ocazie, faptul că nu urmărea căile oficiale pentru rezolvarea problemei sale, preferând să se adreseze în mod direct conducerii KGB, fapt ce nu făcea decât să pună o dată mai mult în evidență atașamentul său față de organele de securitate sovietice.

⁶² *Ibidem*, f. 19 – 20: *Raport cuprinzând unele probleme referitoare la colonelul Mihail Petruc*, din 25 septembrie 1964, semnat de șeful Direcției Cadre a M.A.I., colonel de Securitate Pateșan Ioan.

⁶³ *Ibidem*, f. 10 – *Mutații în timpul serviciului* ale colonelului M. Petruc. Este de remarcă faptul că personajul în cauză avea deja aproape 59 de ani, așa că schimbarea sa din funcție poate fi legată mai mult de depășirea limitei de vârstă decât de dorința conducerii organelor române de represiune de a îndepărta un notoriu agent sovietic din cadrul Securității.

Nicolae Ioniță

Viitorul șef al Serviciului „T”, după absolvirea a 7 clase elementare, în 1935, s-a angajat ca ucenic la atelierele mecanice ale Societății Petroșani, unde a continuat să lucreze și după calificarea sa în meseria de lăcătuș. Din septembrie 1940, a fost atras în cadrul U.T.C., participând la diverse acțiuni ale acesteia, ceea ce a atras după sine și arestarea sa de către Siguranța Deva, în luna decembrie a aceluiași an. „Fiind tânăr și fără experiență în munca ilegală”, Szacsco a avut „o comportare slabă” în timpul cercetărilor, recunoscând toate faptele de care era învinuit în fața anchetatorilor, nedivulgând, în schimb, alte persoane⁶⁴. În urma acestui fapt, a fost condamnat, în martie 1941, de Curtea Marțială Timișoara, la 3 ani închisoare, pe care i-a executat la închisoarea Caransebeș (până în februarie 1944) și lagărul de la Tg. Jiu, de unde a fost eliberat după 23 august 1944. După eliberarea din închisoare, a fost încorporat și trimis pe front, dar dezertează din unitatea militară în care fusese încadrat, pentru a se înrola ulterior, din ianuarie 1945, ca voluntar de data aceasta, în Divizia „Tudor Vladimirescu”, alături de care a participat la campania de pe Frontul de Vest, făcând parte din aparatul politic al acestei unități. La finalul războiului a fost decorat cu medalia sovietică „Victoria”.

Intrarea propriu-zisă a lui Al. Szacsco în viața politică s-a produs după încheierea războiului, când, în august 1945, a fost acceptat de organizația P.C.R. din Lupeni ca membru de partid cu drepturi depline. Ulterior, din septembrie 1946, a fost cooptat în biroul regional P.C.R. din Valea Jiului, inițial ca responsabil cu educația politică, iar apoi ca responsabil cu munca de agitație și propagandă în cadrul Comitetului Județean P.C.R. din Valea Jiului. A fost trimis la mai multe școli de partid (școala medie de partid – în octombrie 1948 – școala centrală a C.C. al U.T.M. – în 1949 – 1950), după absolvirea acestora fiind numit, din septembrie 1950, prim-secretar al Comitetului Regional U.T.M. Deva. A rămas în această poziție timp de doi ani, pentru ca, de la 10 septembrie 1952, să fie trecut în aparatul de stat și încadrat în Direcția a VIII-a – Tehnică a Ministerului Afacerilor Interne, cu funcția de locuitor șef direcție și gradul de maior. A fost avansat în funcție la scurt timp după aceea, din octombrie 1953 fiind numit șef al nou formatului Serviciu „T”, care avea aceleași atribuții cu fosta Direcție a VIII-a. În această funcție era apreciat de conducerea ministerului ca fiind „dinamic, operativ și cu simț organizatoric”, pentru rezultatele obținute fiind avansat la gradul de locotenent colonel și decorat cu „Steaua R.P.R.” și alte ordine și decorații.

Cu toate că activitatea sa în fruntea Serviciului „T” părea să se bucure de aprecierea conducerii ministerului, referatele de cadre ce-l aveau ca obiect pe Al. Szacsco persistau în a semnală diverse „lipsuri” ale acestuia. Inițial, singurul neajuns remarcat în comportamentul său de organele de cadre ale M.A.I. era „nervozitatea”, datorită căreia „se aprinde repede, repezind uneori subalternii și din această cauză nu este apropiat suficient de ei”⁶⁵. Adevărata problemă a ieșit, însă, la suprafață, de-abia peste mai mulți ani, când s-a constatat că șeful Serviciului „T” dezvoltase o pasiune foarte durabilă pentru băuturile alcoolice și avea un program de lucru care consta, în

⁶⁴ Idem, dosar personal *Szacsco Alexandru*, f. 73: *Referat de cadre privind pe Szacsco Alexandru*, din 31 august 1955, semnat de șeful Direcției Cadre, gen. maior Demeter Alexandru.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 74.

principal, în vizitele efectuate la bufetele de la „Halele Obor”⁶⁶. Deşi acest comportament i-a fost tolerat pentru o lungă perioadă de timp, nefiind chiar atât de neobişnuit în rândul cadrelor Securităţii din acea vreme, în cele din urmă, la 1 februarie 1961, s-a hotărât retrogradarea sa din funcţie, fiind trimis să conducă Secţia „C” a Direcţiei Regionale M.A.I. Bucureşti. Aici şi-a păstrat vechile obiceiuri, motiv pentru care a fost sancţionat, a fost evaluat ca „necorespunzător” de către conducerea Regionalei M.A.I. Bucureşti, care a propus şi scoaterea sa din rândul cadrelor M.A.I. – în 1964⁶⁷ - dar, spre exasperarea superiorilor săi, Szacsko părea să beneficieze de protecţia lui Al. Drăghici, care nu a aprobat destituirea sa din M.A.I., ci doar avertizarea repetată a acestuia şi diverse sancţiuni, rămase toate fără efect⁶⁸. În consecinţă, fostul şef al Serviciului „T” a rămas în rândul cadrelor Securităţii până în 1967, când protecţia de care se bucura dispăruse şi a fost trecut, în sfârşit, în rezervă.

⁶⁶ Pentru a reda adevăratele proporţii ale comportamentului de multe ori chiar „deviant” al lui Alexandru Szacsko, din ultimii săi ani petrecuţi la conducerea Serviciului „T”, voi reda câteva pasaje dintr-o informare a Comitetului Organizaţiei de Partid a M.A.I din 1961: „[...] De o perioadă îndelungată, circa 2 – 3 ani, tovarăşul Sasko (sic!) Alexandru a alunecat pe panta beţiei, care în prezent s-a accentuat. Deşi i s-a atras atenţia asupra acestei abateri, fiind şi sancţionat pe linie de partid [...] totuşi nu a ținut seamă de ajutorul dat, continuând cu viciul beţiei, din care cauză s-a compromis în faţa subalternilor şi a devenit o frână în munca profesională. Astfel, în fiecare dimineaţă, pe la ora 6,00, înainte de a veni la serviciu, tovarăşul Sasko Alexandru merge la bufetul «Halelor Obor», unde consumă o anumită cantitate de votcă, pe care o repetă după ce «vizitează» de câteva ori piaţa, iar apoi telefonează să i se trimită maşina, pentru a-l aduce la serviciu. De regulă, în fiecare zi, după ora 11,30 – 12,00, pleacă cu maşina prin diferite pieţe ale Capitalei, unde, de asemeni, consumă băuturi alcoolice. Însăşi (sic!) şoferul său i-a atras atenţia uneori că bea prea mult şi că nu-l mai poate suporta în maşină în halul în care se găsea. Din cauza excesului de băutură, la birou se culcă în biroul său pe o canapea şi dă indicaţii ofiţerului de la cabinetul său să nu fie deranjat. În mai multe rânduri, a primit rapoarte ale subordonaţilor în stare de ebrietate, culcat pe canapea, ceea ce a făcut ca ofiţerii să discute nefavorabil la adresa lui. La şedinţa de alegeri a organelor U.T.M din unitatea respectivă, fiind în stare de ebrietate a părăsit prezidiul în care a fost ales, mergând în biroul său, unde s-a culcat. Tot în aceeaşi zi, a avut unele manifestări necontrolate (umblând prin biroul său cu cămaşa scoasă afară din pantaloni şi cu un pahar în mână şi repeta întruna că afară plouă deşi era senin). Ofiţerul de serviciu, alarmându-se, a chemat de acasă pe tovarăşul Simionescu Gh., locuitorul tovarăşului Sasko Alexandru şi pe locuitorul organizaţiei de partid, care l-au condus acasă” – vezi *ibidem*, f. 137 – 138: *Informare privind unele aspecte din comportarea tovarăşului Sasko (sic!) Alexandru*, din 11 ianuarie 1961, a Comitetul Organizaţiei de Partid a M.A.I, semnată de prim secretarul Comitetului, I. Dumitru.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 63: *Referat de cadre privind activitatea colonelului Szacsko Alexandru*, din 28.06.1967, semnat de şeful Direcţiei Regionale M.A.I. Bucureşti, colonel Dumitraşcu Alexandru şi aprobat de şeful Direcţiei de Cadre, col. Pateşan Ion.

⁶⁸ Vezi *ibidem*, f. 66.

II. SUB LUPA SECURITĂȚII

Oana IONEL

„AM ZIS NOI CĂ ÎNTÂI DE LA BRAȘOV PORNEȘTE!” REVOLTA DIN 15 NOIEMBRIE 1987 DESCRISĂ ÎNTR-O CONVORBIRE TELEFONICĂ

“WE SAID THAT IT WOULD START FROM BRAȘOV!”
THE REBELLION ON 15 NOVEMBER 1987 AS DESCRIBED
IN A PHONE CONVERSATION

The workers from Section 440 of Brasov Enterprise “Red Flag” went on a the spontaneous strike, at night, between 14 and 15 November 1987, as a consequence of having received delayed and much diminished salaries. The next day, a few hundreds of workers were marching inside the enterprise, and, because they did not receive answers to their discontents, they left the workplace and went towards the Communist Party Headquarters in town. Several thousands of persons joined them and this time their trade- union claims were mixed with political ones. They were shouting “Down with the dictator!” and “Down with the communism!”

The present paper outlines the causes of that revolt, unique in the history of communism in Romania, it describes its evolution and its repression (tens of persons were arrested and 61 of them were judged, sentenced and deported).

Although officially it was stated that nothing particular had happened in Brasov on 15 November 1987, some eye witnesses of that event shared it with their acquaintances. A woman depicted the event to a friend from Tulcea, on the phone. She described what she had seen with her own eyes, how she felt about the whole situation, how proud she was because Brasov was the first town where such an event had ever occurred.

The workers’ strike in Brasov was perceived by the communist regime as an „earthquake” and some Western expositors described it as „the beginning of the end” of the Romanian dictatorship.

Etichete: Brașov 1987, revoltă muncitorească, arestări, proces, deportare, Acțiunea „1511”

Keywords: Brasov 1987, working-class revolt, arrests, trial, deportation, the „1511” action

În noaptea de 14-15 noiembrie 1987, mai multe sute de muncitori de la Întreprinderea de Autocamioane Brașov au încetat lucrul, ca urmare a primirii întârziate și mult diminuate a salariilor. A doua zi, pentru că nu au obținut explicații satisfăcătoare de la șefii lor, o parte dintre ei a ieșit din întreprindere și s-a îndreptat spre sediile județean și municipal ale Partidului Comunist din oraș. Pe parcurs, li s-au alăturat mai multe mii de persoane, pentru că nemulțumirile exprimate coincideau cu cele ale oricărui locuitor al Brașovului, cuprinzând solicitări sociale și, treptat, politice. Pentru prima oară după foarte mult timp, pe străzi au răsunat versurile vechiului cântec patriotic „Deșteaptă-te, române!”. Și ca o noutate absolută, s-a strigat „Jos dictatorul!”, „Jos ticăloșii!”. Spre deosebire de protestele din Valea Jiului din 1977, unde muncitorii l-au chemat pe Nicolae Ceaușescu să le satisfacă revendicările, la 15 noiembrie 1987 la Brașov, „conducătorul” era considerat răspunzător de situația în care se ajunsese, iar

mulțimea a distrus simbolurile puterii, afișate peste tot. Este vorba despre steaguri ale partidului și portrete ale șefului statului, pe care mulțimea le-a transformat în „focuri ale bucuriei”¹. Forțele de ordine au intervenit cu întârziere, datorită încercărilor de stingere a protestului cu ajutorul activiștilor de partid, dar și pentru că supravegheau secțiile de vot (erau organizate alegeri pentru consiliile locale). Atunci s-au produs primele arestări, care au continuat în zilele următoare, anchetatorii veniți din mai multe județe interogând sute de persoane la Brașov și apoi la sediul I.G.M. din București. Negând caracterul politic al protestului, anchetatorii au selectat un lot de 61 de persoane, care au fost judecate într-un simulacru de proces, la 3 decembrie, la Clubul I.A.Bv., și condamnate pentru „acte de huliganism”. Alături de cei 61, au fost deportate din Brașov alte câteva persoane (participanți la revoltă sau care își exprimaseră solidaritatea cu gestul muncitorilor²), care până la evenimentele din decembrie 1989 au fost urmărite permanent de Securitate, viețile lor și ale familiilor lor schimbându-se de o manieră categorică.

Curajul muncitorilor de la I.A.Bv. a repus România pe harta disidenței europene. Astfel, unele organisme și publicații internaționale și-au intensificat reacțiile și comentariile negative la adresa regimului comunist din țară. Unele opinii contestatate exprimate atunci demonstau că la sfârșitul anului 1987, în România existau toate condițiile descătușării nemulțumirilor cetățenilor, prin recurgerea la acte de violență la o scară nemaîntâlnită.

Imaginația României anului 1987 este bine creionată de un oficial al Ambasadei Iugoslaviei la București, care, așa cum nota conștiințios informatorul „Niculescu”, afirma: „Situția este disperată. Starea de înfometare este mai gravă ca în timpul războiului, când la sate se mai găsea ceva de mâncare. În prezent și satele sunt la fel de înfometate ca și orașele. Ce face un muncitor cu 300 grame pâine, care aproape este necomestibilă (au mostre de pâine din Brașov, Iași, Buzău, Craiova și din celelalte orașe și centre muncitorești), ulei nu primesc deși au cartele, zahăr nu, carne nu, cartofi nu, varză nu, fasole, mezeluri nu, căldură și curent electric nu, cum să muncească? Cei ce au copii sunt sperați, mai ales că pentru un litru de lapte pentru care au aprobare așteaptă ore în șir.

(...) S-a mai relatat că, cu toate măsurile ce se întreprind de către conducerea superioară din România, de a se realiza planurile de producție, rezultatele sunt din ce în ce mai mici. Directorilor le este frică ca să nu-și piardă posturile, să arate care este realitatea. Mulți dintre aceștia nu îndrăznesc să meargă în secții.

¹ Expresie folosită de Georges Dupoy într-un articol publicat în ziarul francez „Le Quotidien de Paris” (HU OSA 300 – 60 – 3 Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, Romanian Unit, Records Relating to Romanian Opposition and Protest Movement, Brașov 15 Nov. 1987. Events, container no. 1).

² Ne referim la Cătălin Bia, Lucian Silaghi și Horia Șerban, studenți la Facultatea de Silvicultură din Brașov, care la o săptămână de la revoltă au afișat în complexul studentesc o pancartă pe care scria „Muncitorii arestați nu trebuie să moară”, și la Mihai Torjo, Marian Lupou și Marin Brâncoveanu, care în noaptea de 11-12 decembrie au scris lozinci împotriva regimului și de solidarizare cu muncitorii condamnați, pe pereții interiori ai clădirii Universității brașovene (vezi pe larg *Eroi pentru România. Brașov 1987, 15 noiembrie – mărturii, studii, documente*, Editura Semne, București, 2007, pp. 323-339).

Datorită măsurilor de represiune, fiecare sabotează cum poate. Milioane de ore de muncă sunt pierdute aşteptându-se la rând la benzină, la ţigări, pâine etc.

Conducerile întreprinderilor închid ochii faţă de ce se întâmplă.

Şcoala nu se mai face din lipsă de lumină şi căldură, iar cadrele didactice sunt antrenate în activităţi administrative şi sunt forţate ca să promoveze chiar şi pe aceia care nu vin la şcoală, mergând acasă la ei şi rugându-i să mai vină şi la şcoală, că altfel sunt traşi la răspundere tot ei ca profesori. Numeroşi profesori au fost bătuţi de părinţii acestor elevi sau chiar de elevii înşişi³.

De asemenea, un interesant comentariu al reprezentantului Camerei de Comerţ a Iugoslaviei exprima realităţi ale aceleiaşi perioade; acesta însă nu era de acord cu asocierile catastrofale asupra realităţilor româneşti: „personal cred că sunt greutăţi, însă să ajungi la concluzia că situaţia este catastrofală, e o mare deosebire. Aceasta înseamnă să accepţi concluzia că actuala conducere se menţine numai cu forţa, lucru pe care nu-l pot accepta şi nici nu este real⁴”.

Gestul spontan al muncitorilor de la Întreprinderea de Autocamioane a surprins autorităţile române, deşi rapoartele lunare ale Securităţii judeţene Braşov transmise Departamentului Securităţii Statului semnalau amplificarea treptată a nemulţumirilor⁵. Era vorba nu numai despre plata diminuată a retribuţiilor (datorată neîndeplinirii planurilor, din motive neimputabile muncitorilor, ci a întreruperilor de energie electrică şi de gaz metan sau a lipsei pieselor, din cauză că furnizorii, care se confruntau cu aceleaşi probleme, aveau alte priorităţi etc.⁶), ci şi de condiţiile grele de viaţă în general: lipsa produselor alimentare (iar când acestea se găseau, puteau fi procurate doar după aşteptări prelungite la cozi interminabile), proasta alimentare cu apă, transportul în comun deficitar, economiile la energia electrică (devenite mai drastice după emiterea unui nou decret în acest sens⁷), lipsa căldurii şi a apei calde în apartamente sau la locurile de muncă etc.

³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.421, vol. 159, ff. 214v-215.

⁴ *Ibidem*, f. 215.

⁵ La începutul anului 1987 la întreprinderea braşoveană „Tractorul” toţi muncitorii au primit salariile diminuate cu circa 20%, datorită nerealizării planului pe ansamblul întreprinderii, cu toate că unele secţii îşi îndeplineseră planurile de producţie. În consecinţă, în ziua de 8 ianuarie 1987 „circa 50 de persoane de la secţia T. 47 au refuzat începerea lucrului, solicitând explicaţii de la factorii de conducere, situaţii similare semnalându-se şi la secţiile T. 32, T. 33, T. 39, T. 40 şi T. 46”. Securitatea judeţeană Braşov atrăgea atenţia asupra consecinţelor perpetuării situaţiei: „În rândul personalului muncitor se comentează că menţinerea acestei situaţii ar putea conduce la amplificarea stărilor de nemulţumire şi degenerarea lor în acţiuni de dezordine în grup” (Idem, dosar nr. 1.864, vol. 12, f. 313). La sfârşitul lunii octombrie, rapoartele Securităţii semnalau unele cazuri când, datorită întreruperii prelungite a curentului electric, în unele cartiere nemulţumirile „au degenerat în manifestări zgomotoase, cu conţinut injurios şi denigrator, din partea unor persoane. Comentarii similare sunt făcute, de unele elemente, şi în grupurile de cetăţeni care aşteaptă la diferite unităţi comerciale desfacerea unor produse alimentare deficitare” (*Ibidem*, f. 219).

⁶ Idem, dosar nr. 1.864, vol. 12, f. 286.

⁷ Decretul Consiliului de Stat nr. 272/1987 privind unele măsuri pentru raţionalizarea consumului de gaze naturale şi energie electrică, publicat în „Buletinul Oficial”, nr. 53, din 11 noiembrie 1987.

În informările Securității județene Brașov pentru direcțiile centrale din D.S.S. nemulțumirile de ordin general ale oamenilor sau cele foarte concrete (de la locul de muncă) sunt surprinse pe o scară ascendentă. Astfel, erau raportate „comentarii negative și de nemulțumire”, apoi „stări de spirit necorespunzătoare”, era amintită amenințarea unor persoane că vor întreprinde „chiar acțiuni turbulente”, vorbindu-se despre o „tendință de deteriorare a stării de spirit”, până la raportul din ziua de 13 noiembrie 1987 conform căruia „starea de spirit în rândul oamenilor muncii din municipiul Brașov tinde să devină necorespunzătoare”. Considerăm, astfel, că protestul muncitorilor de la Întreprinderea de Autocamioane nu ar fi trebuit să surprindă pe nimeni.

Motivul care a declanșat revolta a fost întârzierea plății salariilor și așa diminuate⁸, fără a se oferi explicații credibile. Marian Ricu, unul dintre muncitorii nemulțumiți, descria situația: „(...) noi până sâmbătă [14 noiembrie – n.n.] nu am știut nici câți bani luăm și nici când luăm banii, că am plecat sâmbătă dimineața de la schimbul trei... ne-a anunțat că cine vrea să ia banii, să stea să ia banii. De unde? Am stat până la ora 11-12, banii nu au venit. Schimbul unu a intrat la lucru, schimbul trei a fost liber”⁹. Sâmbătă seara, muncitorii din schimbul III (cei care lucrau în noaptea de 14 spre 15 noiembrie) au primit lichidarea, diminuată cu aproape 1.000 de lei, din cauza nerealizării planurilor la diferite secții ale întreprinderii¹⁰. Prin urmare, la Secția 440 se declanșează greva. Duminică dimineața, în jurul orei 7,30, muncitorii care urmau să intre în schimbul I la Secțiile 440 (Matrițe și Ștanțe), 430 (Reparații) și 420 (Agregate) și tocmai primiseră salariile, refuză să intre la lucru și se adună afară, nemulțumiți de sumele care le reveneau.

Încercând calmarea spiritelor, adjunctul unui șef de secție i-a îndemnat „să-și vadă de treabă”¹¹. Nici secretarul de partid al comitetului pe uzină, Ioan Birăescu, nu a reușit să-i determine să-și reia lucrul¹². Grupul de greviști considera că situația trebuia

⁸ În acest sens, mărturia inginerului Bazil Tătăărăscu, inginer-șef la Secția sectoare calde și din 20 octombrie 1987 director interimar al I.A.Bv., clarifică măsurile luate de conducerea uzinei: „Luna octombrie a fost o lună foarte grea din punct de vedere al asigurării bazei materiale și al energiei electrice, rezultând o producție foarte slabă și implicit un fond de salarii nesatisfăcător (asta și din cauza sistemului de salarizare existent în industrie, unde fondul de salarii se constituia din ceea ce realiza uzina în final, și nu din ceea ce realiza fiecare secție în parte). Încercările conducerii întreprinderii de a obține prin intervenții la guvern o subvenționare a deficitului de fond de salarii, nesoluționate, au făcut să se amâne plata salariilor, noi sperând că totuși vom găsi înțelegere până la urmă. Până la urmă, în ședința Biroului Executiv s-a propus soluția unui acord global pe întreprindere, care ducea implicit la o uniformizare a salariilor (să nu uităm că erau secții la care nivelul de realizare a retribuției era în proporție de circa 40%). Trebuie să recunosc că în sinea mea consideram măsura umanitară, în sensul că oamenii de decizie purtau răspunderea salarizării întregului colectiv de 20.000 de oameni din I.A. Brașov” (Mihai Arsene, *Dosar Brașov 15 noiembrie 1987*, vol. II, *Documente*, Brașov, Editura Erasmen, 1997, f. 55-56. Mărturia, existentă în arhiva Asociației „15 Noiembrie 1987” Brașov, a fost dată în cursul anului 1990.).

⁹ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.436, vol. 3, f. 15bis.

¹⁰ Idem, dosar nr. 3.444, f. 5.

¹¹ Idem, dosar nr. 195.759, f. 19.

¹² Idem, dosar nr. 3.444, f. 5.

discutată cu unul dintre membrii conducerii întreprinderii. Pentru a avea șanse să fie ascultați, nucleul de protestatari a trecut prin mai multe secții (520, 620, 660, 590, 525 și 510) îndemnându-i și pe alții să li se alăture. Celor nehotărâți li se spunea: „Ce, mă, tu ai luat prea mulți bani? Hai cu noi!”¹³.

În timpul traseului din incinta întreprinderii, muncitorii își exprimau nemulțumirile, strigând: „Hoții!”, „Oțelarii, hai cu noi!”, „Toată lumea la palat!”¹⁴ (era vorba de palatul administrativ al întreprinderii). Ajunși în fața centrului administrativ, au așteptat o vreme să iasă cineva din clădire ca să-i lămurească de ce li se rețin așa de mulți bani, însă nimeni nu a vrut să stea de vorbă cu ei¹⁵. În aceste condiții, cei din primele rânduri (într-o declarație este amintit „un om cu cască albă”¹⁶, semnul distinctiv al inginerilor, din acest motiv fiind considerat de către unii liderul protestului) au spart geamurile clădirii și au pătruns înăuntru, unde nu au găsit pe nimeni. Pentru că în întreprindere nu au primit nici un fel de explicație, muncitorii revoltați au hotărât să ceară socoteală reprezentanților Partidului Comunist în teritoriu, adică să meargă la Consiliile Județean și Municipal din oraș.

Manifestanții care au vrut să părăsească incinta întreprinderii au găsit porțile deschise. Șeful Biroului de Miliție de pe Platforma I.A.Bv., maiorul Teodor Damian, a recunoscut ulterior faptul că el a fost cel care a îndemnat portarul să deschidă, pentru că și-a dat seama că mulțimea ar fi reușit oricum să iasă¹⁷.

Deși adunați în număr destul de mare în întreprindere, se pare că din incintă au ieșit în jur de 200 de muncitori, pe strada Poienilor, apoi pe Calea București și s-au îndreptat către centru. În timpul deplasării, grupul de manifestați striga: „Hoții!”, „Toată lumea la primar!”, „Vrem banii înapoi!”, „Vrem duminica înapoi!”, „Vrem mâncare la copii!”, „Vrem lumină și căldură!”, „Vrem pastile la bolnavi!”¹⁸, nemulțumiri valabile pentru marea majoritate a locuitorilor Brașovului. Unii dintre protestatari au blocat mijloacele de transport în comun (au scos captatoarele de la troleibuze¹⁹) și au îndemnat trecătorii să li se alăture. Astfel, numărul celor care au ajuns în centru a fost de aproximativ de 3-4.000 de persoane²⁰, care au descoperit în gestul muncitorilor modalitatea prin care nemulțumirile lor puteau fi exprimate.

Manifestanților nu li s-au opus inițial forțe de ordine. „Simion Airinei”, pseudonimul unui fost ofițer de securitate la Brașov, relatează că, după ce a primit informații despre demonstrația pornită la Întreprinderea de Autocamioane, șeful Securității județene le-a raportat superiorilor de la București. I s-a transmis ca forțele de ordine să nu intervină direct și în forță, ci doar „să însoțească coloana și să prevină

¹³ Idem, fond Rețea, dosar nr. 162.675, f. 2.

¹⁴ Idem, fond Informativ, dosar nr. 195.759, f. 20.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Idem, fond Rețea, dosar nr. 162.675, f. 2. Acesta a fost identificat în persoana lui Aurică Geneti, care luase cască de la un inginer, în urma unei altercații cu acesta.

¹⁷ Marius Oprea, Stejărel Olaru, *Ziua care nu se uită. 15 noiembrie 1987, Brașov*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 19-20.

¹⁸ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 195.759, f. 20.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

actele de dezordine”²¹. Acest ordin este credibil în logica perseverenței cu care regimul comunist a dorit să nu se dea o importanță prea mare manifestației de protest și să decredibilizeze adevăratele sale motive. De altfel, după mărturiile exprimate în „ședința cu activul de la I.A.Bv.”, convocată de urgență în aceeași zi, primul-secretar al Comitetului județean de partid Brașov, Petre Preoteasa, afirmă că el însuși, împreună cu Maria Cebuc, secretar cu probleme de propagandă al Comitetului județean de partid, au întâmpinat coloana de demonstranți în oraș, încercând să-i determine să renunțe la protest, dar nu au reușit acest lucru²².

După ce s-a cântat „Deșteaptă-te, române!”, revendicările manifestațiilor s-au acutizat, strigându-se „Jos dictatorul!”, „Jos ticăloșii”, ba chiar și „Jos comunismul!”.

La Consiliul Județean de Partid protestatarii au fost întâmpinați de primarul Calancea. Acesta a încercat să le vorbească, însă cei din primele rânduri „s-au năpustit” asupra lui, determinându-l să se refugieze înăuntru. Manifestanții au forțat ușile și au intrat în clădire, distrugând tot ce întâlneau în cale: ghivece cu flori, lustre, covoare etc.²³. Au pătruns ulterior și la etajele superioare, de unde au aruncat, pe geamuri, documente, mobilier și tablouri²⁴. În clădire nu au găsit pe nimeni. Punctul culminant l-a constituit desprinderea și aruncarea în stradă a portretului uriaș²⁵ al lui Nicolae Ceaușescu, afișat pe fațada clădirii. Gestul muncitorilor a însemnat îndepărtarea simbolică a dictatorului de la conducerea țării, cum afirma Werner Sommerauer: „L-am detronat pe...²⁶ în Brașov? L-am detronat... În Brașov e detronat. A zburat de pe două clădiri... Ce aplauda lumea!”²⁷. Manifestanții din afara clădirii au dat foc materialelor aruncate în stradă. S-au descoperit și depozitele de alimente pentru nomenclatura de partid, iar datorită lipsurilor cotidiene, acest lucru nu a făcut decât să sporească furia mulțimii dezlănțuite. Astfel, au zburat pe ferestre sau au fost împărțite oamenilor din afara clădirii roți de cașcaval, salam, portocale, sticle de Pepsi-Cola etc., așa cum relatează un martor ocular²⁸ sau participanții înșiși²⁹.

Protestatarii au devastat apoi și sediul Consiliului Municipal de Partid, aflat la câteva sute de metri de Consiliul Județean.

²¹ Simion Airinei, *Un sfert de veac de securitate*, Brașov, Editura Transilvania Expres, 2002, p. 267.

²² Mihai Arsene, *op. cit.*, p. 203-204.

²³ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 195.759, f. 20.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Este vorba despre un tablou pictat în ulei pe pânză, de circa 3/5 metri, care pavoaza sediul Comitetului Județean Brașov cu ocazia unor sărbători oficiale (cf. Marius Oprea, Stejărel Olaru, *op. cit.*, p. 25).

²⁶ Numele lui Nicolae Ceaușescu nu apare explicit în documente, angajații Securității netrecând nimic în schimb sau doar sintagma „Înaltele Personalități”.

²⁷ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.533, vol. 2, f. 72 (este citată transcrierea unei convorbiri de la domiciliul lui Werner Sommerauer, interceptată de Securitate prin mijloace tehnice de ascultare).

²⁸ *Witness in Brasov*, în „Index on Censorship”, 4/1988 (HU OSA 300 – 5 – 190, Box 2. (HU OSA 300 – 60 – 3 Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, Romanian Unit, Records Relating to Romanian Opposition and Protest Movement, Brașov 15 Nov. 1987. Events, container no. 1).

²⁹ Vezi Marius Oprea, Stejărel Olaru, *op. cit.*, *passim*.

Datorită focurilor aprinse în stradă, pompierii au încercat să intervină cu maşini speciale, dar au fost opriţi de protestatari. După aproximativ două ore de la sosirea manifestaţilor în centrul oraşului, miliţia, forţe ale armatei şi Securităţii şi-au făcut apariţia cu maşini blindate şi armament de luptă, fiind operate arestări. „Simion Airinei” susţine că intervenţia s-a petrecut atât de târziu pentru că ordinul de intervenţie directă s-a dat şefului Securităţii judeţene abia după raportarea distrugerilor produse la cele două sedii ale Partidului Comunist³⁰. La dispersarea mulţimii au participat „formaţia de intervenţie specială a Securităţii” cu ABI-uri, alături de „detaşamente speciale ale trupelor de securitate”, înarmate cu bastoane şi scuturi, şi „echipe de miliţieni înarmaţi”³¹. Pentru intimidare, s-au folosit gaze lacrimogene³².

Spre seară, autorităţile au început curăţarea şi refacerea zonei: au fost spălate străzile şi trotuarele, şterse urmele distrugerilor, înlocuite geamurile sparte, adunate miile de documente aruncate din sediile partidului. S-a muncit toată noaptea, încercând să se impună ideea că acolo nu se petrecuse nimic.

După dispersarea zonei, au fost desfăşurate dispozitive de pază şi patrulare, aşa cum reiese din mărturiile unor braşoveni: „Securiştii te repezeau de ce stai să priveşti – erau brutali, dar foarte speriaţi, se vedea pe faţa lor. Erau patrulare cu câini. (...) A doua zi, cine trecea pe la faţa locului aproape că nu mai recunoştea – totul fusese reparat, geamurile puse, lozincile şterse de pe ziduri, se mai vedeau numai urme de fum. Parcul curăţat, straturile distruse fuseseră arate. Dar primăria a fost închisă câteva zile. Şi miliţia centrală. Pe străzi, zeci şi zeci de patrulare, înarmate, alcătuite din 3-4 oameni. Şi mulţi securişti în civil”. Măsuri pentru prevenirea unei noi coagulări a nemulţumirilor s-au luat în tot Braşovul. Printre acestea se includ şi rezolvarea temporală a unor revendicări: apă curentă, plata salariilor sau a concediilor medicale restante la toate întreprinderile, aprovizionarea cu produse alimentare. Deşi arestările şi lipsa informaţiilor despre soarta persoanelor reţinute şi anchetate alimentau frica, celelalte reacţii ale regimului au fost interpretate ca o cedare, ca o slăbiciune: „Oricum, s-a văzut că puterea se teme – încearcă să satisfacă acum cererile populaţiei, au apărut aceste îmbunătăţiri ale vieţii de care vă spuneam. Măcar toată lumea putea să aibă raţiile... **Puterea se teme de popor** (subl.n.) – lumea numai asta spunea, oamenii vorbeau pe faţă, fără frică. Şi oricâtă pază era, manifeste scrise de mână puteai citi în fiecare zi – scrise şi lipite pe troleibuze, pe stâlpi, pe ziduri – scria pe ele «Jos Ceauşescu!», «Vrem pâine!», tot ceea ce strigaseră şi muncitorii la 15 noiembrie”³³.

³⁰ Simion Airinei, *op. cit.*, p. 267.

³¹ *Ibidem*.

³² Această măsură a fost relatată de mai mulţi participanţi, printre care Stana Dobre şi Ştefan Dochia (vezi *Eroi pentru România. Braşov 1987, 15 noiembrie – mărturii, studii, documente*, Editura Semne, Bucureşti, 2007, p. 49, 50).

³³ Am citat din mărturiile unei doamne din Braşov, transmise postului de radio Europa Liberă la câteva zile după manifestaţie. Datorită riscului pe care şi l-a asumat telefonând la acest post de radio, transcrierea convorbirii purtate cu Gelu Ionescu a fost citită de Ioana Măgură-Bernard abia la un an după desfăşurarea evenimentelor (HU OSA 300 – 5 – 190 Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, Analytic Research Department, Records of Vlad Socor, Braşov 1987, container no. 2).

La Braşov şi ulterior la Bucureşti se vor lua măsuri privind organizarea anchetei şi stingerea rapidă a conflictului.

Prima reacţie a Partidului Comunist a avut loc la doar câteva ore după împrăştierea manifestaţilor şi a constat într-o „şedinţă cu activul de la I.A.Bv.” la care au fost prezenţi Ion Radu, secretar al C.C. al P.C.R. (fost prim-secretar la Braşov), Petre Preoteasa, prim-secretar al Comitetului Judeţean de Partid Braşov, Şerban Teodorescu, ministrul Industriei Construcţiilor de Maşini, şi Maxim Berghianu, ministrul Muncii. Din luările de cuvânt se desprinde nu numai zelul cu care se condamna manifestaţia, ci şi impactul pe care aceasta îl produsese – era percepută ca un „cutremur” pentru partid. Petre Preoteasa transmite mesajul lui Nicolae Ceauşescu: „să discutăm cu comuniştii, să-i înfierăm, să-i pedepsim exemplar pe cei vinovaţi”³⁴.

Secretarul C.C., Ion Radu, califică demonstraţia ca pe „un act banditesc împotriva oricărei legi a firii, pe motive neîntemeiate”³⁵. El recunoaşte că situaţia I.A.Bv. era de mult timp destul de grea, în condiţiile în care produsele sale nu mai făceau faţă exigenţelor partenerilor externi, astfel încât „cu aprobarea Secretarului general”, întreprinderea producea autocamioane pentru piaţa internă, doar cu scopul de „a da de lucru oamenilor, pentru a menţine acest detaşament de constructori”, uzina purtând „pecetea gândirii tovarăşului Nicolae Ceauşescu”. Din toată întreprinderea, numai patru secţii îşi îndepliniseră planul, dar şi angajaţii lor primiseră salariile diminuate³⁶.

Prin urmare, ceilalţi vorbitori „au înfierat” faptele comise în termenii cei mai aspri. Astfel, manifestaţii erau numiţi „grup criminal”, „huligani”, „vandali”, ba chiar unul dintre vorbitori, a afirmat că „este puţin spus că sunt criminali, sunt debili mintali”³⁷, care dăduseră „o palmă grea colectivului” (în anii aceia, dacă cineva îşi exprima dezacordul cu politica partidului şi afirma deschis că totul era o minciună, era catalogat ca fiind nebun). Inginerul Ioan Anghel considera că cei care se revoltaseră „aveau un fond nesănătos” şi consumaseră alcool, retribuţia diminuată fiind doar un pretext. S-a cerut ca cei vinovaţi să fie „condamnaţi cu asprime”, chiar cu „pedeapsa supremă”, pentru că nu era de ajuns doar excluderea lor din colectivul de la I.A.Bv.

În finalul şedinţei, Ion Radu trage concluziile: Nicolae Ceauşescu va fi informat că „activul” a cerut ca vinovaţii „să fie sancţionaţi exemplar, iar dacă se impune, capital”, iar pe lângă pedeapsa impusă de lege, urmau să fie condamnaţi şi de colectivul de muncă. În afară de aceasta, „în spiritul indicaţiilor tovarăşului Nicolae Ceauşescu”, întreprinderea îşi continua activitatea pentru a îndeplini planul³⁸.

Se declanşează, astfel, în paralel şi aparent fără nici o legătură cu ancheta organelor de represiune, „ancheta” partidului. La numai două zile de la producerea manifestaţiei, în Plenara Comitetului de partid din I.A.Bv. „se descoperă” cauzele tulburărilor: nereguli în organizarea muncii, „abateri de la disciplina tehnologică şi de producţie”, dezordine şi indisciplină, nerespectarea legilor, „îngăduinţă, toleranţă şi lipsă

³⁴ Mihai Arsene, *op. cit.*, p. 204.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, p. 209.

³⁸ *Ibidem*, p. 210.

de combativitate revoluţionară” din partea conducerii întreprinderii³⁹. Cum era de aşteptat, cauzele reale au fost eludate, în schimbul demagogiei şi minciunii. Manifestaţia („act banditesc”, „act duşmănos, îndreptat împotriva partidului şi poporului”⁴⁰) a fost descrisă succint: „deşi aveam asigurate condiţii bune de realizare a sarcinilor de plan, elemente certate cu disciplina au părăsit locurile de muncă, s-au dedat la acte de racolare şi instigare în masă, săvârşind abateri grave, care au degenerat în acte de huliganism şi vandalism, distrugând bunuri materiale în secţiile de producţie, în întreprindere şi în afara acesteia”⁴¹. Au fost descoperiţi şi „vinovaţii”, care plătesc scump: sunt destituiţi din funcţii (profesionale şi/sau de partid) mai mulţi directori ai Întreprinderii de Autocamioane Braşov şi ai Centralei Industriale de Autovehicule de Transport. Se preciza şi că în numai două zile de la producerea evenimentelor, la I.A.Bv. se convocaseră 18 adunări de partid, în care s-a decis excluderea a 39 de membri⁴².

În după-amiaza zilei de 30 noiembrie a avut loc „Adunarea generală extraordinară a reprezentanţilor oamenilor muncii” de la Întreprinderea de Autocamioane. La 2 decembrie, orele 19, Radio Bucureşti transmitea o relatare privind această şedinţă, iar la 3 decembrie, în chiar ziua desfăşurării procesului muncitorilor care participaseră la revoltă, ştirea era dezbătută pe larg şi de presa locală de partid (ziarul „Drum nou”). Abia acum se face publică „destituirea directorului general al centralei, a directorilor adjuncţi, a directorului întreprinderii, a preşedintelui consiliului oamenilor muncii şi a altor membri ai conducerii uzinei”⁴³. În presa locală se face referire şi la manifestaţia care a pornit de la I.A.Bv. în ziua de 15 noiembrie: „pe fondul acestor nereguli a fost posibil ca unele elemente din rândul personalului, care nu au justificat prin activitatea lor în uzină, prin comportamentul lor în societate, cinstea de a face parte din rândul acestui puternic detaşament muncitoresc, să se dedea la o serie de manifestări străine societăţii noastre. Adunarea generală a condamnat cu fermitate şi indignare asemenea acte care umbresc prestigiul colectivului, în totală contradicţie cu morala şi disciplina muncitorească, cu normele vieţii publice, cu legile ţării”⁴⁴.

Dar sancţiunile „stabilite de oamenii muncii” nu se opresc aici – cei destituiţi din funcţii trebuiau să-şi părăsească locurile de muncă, dar şi să fie judecaţi conform legilor⁴⁵. Nu erau uitaţi nici cei care se revoltaseră: „acele elemente care au provocat dezordine, excluzându-se de fapt prin aceasta din mijlocul colectivului, să nu mai poată lucra în această uzină şi să fie încadraţi în alte locuri de muncă. S-a cerut, de asemenea, ca aceştia să fie judecaţi de colectivul de muncă, să fie traşi la răspundere conform legilor ţării”⁴⁶. Adunarea „a ales” noua conducere a întreprinderii şi a confirmat noua componenţă a Consiliului oamenilor muncii, a stabilit măsuri pentru „îmbunătăţirea radicală” a muncii, recuperarea întârzierilor şi îndeplinirea planului. Tradiţionala

³⁹ *Ibidem*, p. 217-218.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 218.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, p. 221.

⁴³ „Drum nou. Organ al Comitetului Judeţean Braşov al P.C.R. şi al Consiliului Popular Judeţean”, anul XLIV, nr. 13.322, p. 3.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

telegramă expediată lui Nicolae Ceaușescu conținea o relatare succintă a hotărârilor adunării și transmitea „adeziunea totală” la politica internă și externă a partidului și statului⁴⁷. Textul se încheia apoteotic: „vom face astfel încât în cel mai scurt timp, întreprinderea noastră să se reînscrisă în rândul unităților de frunte ale economiei naționale”⁴⁸, reafirmându-se crezul față de partid și conducător.

Propaganda partidului comunist își face datoria și de data aceasta: se induce ideea că „oamenii muncii” au hotărât sancțiunile pentru cei care se revoltaseră. În realitate, Miliția și Securitatea operaseră sute de arestări, urmate de anchete în care se folosiseră presiunea fizică și psihică, iar la sfârșitul lunii noiembrie „se alesese” deja lotul celor care urmau să fie judecați și condamnați.

Conform mărturiilor lui „Simion Airinei”, pe 16 noiembrie 1987 au sosit la Brașov „echipe de sprijin” formate din ofițeri de securitate și miliție din București, sub coordonarea generalilor Emil Macri (șeful Direcției a II-a din cadrul D.S.S.) și Constantin Nuță (șeful Inspectoratului General al Miliției), care au preluat conducerea anchetelor⁴⁹. De la bun început, pe lângă manifestații arestați pe parcursul mai multor zile consecutive, ancheta i-a cuprins și pe unii angajați ai Securității și Miliției județene, în atribuțiile cărora intra anihilarea oricărei încercări de sudare a unui nucleu protestatar⁵⁰.

Arestările și desfășurarea anchetei se pot reconstitui, fragmentar, din mărturiile celor condamnați, consemnate în diverse documente ale fostei Securități (note informative, note de interceptare a convorbirilor ș.a.m.d.).

În ceea ce privește arestările, ele s-au realizat în principal pe baza a două elemente probatorii de primă instanță: fotografiile făcute la fața locului de Serviciul „F” al Securității, coroborate cu listele de prezență ale maistrilor și șefilor de secții din întreprindere⁵¹. Într-o notă de tehnică operativă⁵² despre obiectivul „Radu” (numele conspirativ de persoană urmărită a lui Marian Ricu) găsim notificată această practică: „Prima și prima dovadă după care ne-au luat a fost prezența la... după ce a plecat coloana din uzină, s-a făcut prezența. Dacă aveam documente că am fost în altă parte, bun. Eu am avut documente că n-am fost acolo, dar nu puteam să spun că n-am fost acolo. În primul rând m-am gândit că nu pot să neg la maximum, pentru că au fost care m-au văzut, și în al doilea rând nici nu mă cobor....să zică că [sic!] vreau să scap”⁵³.

Au circulat în optica Securității diferite variante privind explicarea evenimentelor din 15 noiembrie. Marius Oprea și Stejărel Olaru⁵⁴ acreditează ideea, urmând informații preluate dintr-un volum editat de „Simion Airinei”, conform căreia, inițial, evenimentele de la Brașov au fost puse pe seama unor „elemente legionare”, teză

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Simion Airinei, *op.cit.*, p. 268.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 268-269.

⁵¹ Au fost trecuți pe liste toți muncitorii care nu erau prezenți la serviciu în după-amiaza zilei de 15.

⁵² Este vorba despre transcrierea interceptării unei convorbiri, înregistrate de Securitate prin mijloace specifice.

⁵³ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.436, vol.3, f. 15.

⁵⁴ Marius Oprea, Stejărel Olaru, *op.cit.*, p. 79.

sugerată de Emil Bobu soţilor Ceauşescu şi transmisă generalului Macri⁵⁵. După verificarea individuală a celor arestaţi şi a referinţelor despre ei în arhivă la problema „legionari”, acest scenariu a fost abandonat⁵⁶. Documentele atestă că în anchete s-a bătut moneda şi pe eventualele legături cu străinătatea: „Pe noi ne-a dus la Bucureşti. Lor le-a fost frică să nu fie ceva din străinătate. Vreo influenţă străină. Aia a fost toată treaba. Aia ne-a întrebat cel mai mult. Dacă am neamuri în străinătate, dacă cunosc pe cineva, dacă am făcut excursii”⁵⁷. Cum nici această suspiciune nu a putut fi dovedită, s-a considerat că „actele huliganice”, respectiv „tulburarea ordinii publice” (adică infracţiuni de drept comun), ar corespunde mai bine faptelor. Scenariile excludeau problemele de fond ridicate de braşoveni: dezastruoasa situaţie economică din uzină şi precaritatea extremă a vieţii de zi cu zi, fiind total ignorate mizele strict politice pe care, pe parcursul desfăşurării manifestaţiei, demonstranţii le-au descoperit.

Din cele câteva sute de persoane arestate în seara zilei de 15 sau în zilele următoare⁵⁸, după câteva zile de anchetă la Braşov sau la Bucureşti, cele mai multe au fost eliberate. Zilele de arest şi anchetă au fost din cele mai dure, cu bătăi sistematice, tehnici de intimidare, forţarea nesomnului şi interogatorii prelungite, mergând până la 24 de ore continuu⁵⁹.

Procesul s-a desfăşurat la Clubul I.A.Bv., „lotul” de muncitori judecaţi fiind un exemplu pentru ce s-ar fi putut întâmpla dacă şi alţii ar fi avut curajul în viitor să-şi exprime nemulţumirile. Toţi au fost condamnaţi la muncă obligatorie în alte localităţi din ţară şi au fost trimişi imediat la locurile de deportare, de obicei în localităţile în care se născuseră, iar pentru cei din Braşov cât mai departe de acest oraş. Li s-au pus vize de flotant pe buletine, cu menţiunea interdicţiei de a părăsi localitatea, familiile au fost forţate să-i urmeze, iar după decretul de amnistie din 26 ianuarie 1988⁶⁰, li s-au impus domiciliile stabile în localităţile de deportare.

Aşa cum am afirmat, revolta pornită la Întreprinderea de Autocamioane a surprins pe toată lumea, chiar dacă mulţi simţeau şi sperau să se întâmple ceva.

⁵⁵ Ideea că izbucnirea revoltei muncitorilor s-a datorat intervenţiilor legionarilor a fost preluată de generalul Emil Macri şi îi folosea pentru a se disculpa. Direcţia condusă de el, a II-a (Contrainformaţii economice), din cadrul D.S.S., avea ca obiect de activitate prevenirea producerii unor astfel de evenimente în sectoarele economice, iar manifestarea nemulţumirilor muncitorilor de la Întreprinderea de Autocamioane îi scăpase total de sub control.

⁵⁶ Simion Airinei, *op. cit.*, p. 271.

⁵⁷ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.440, vol. 2, f. 20-21.

⁵⁸ Se pot face doar speculaţii asupra numărului exact al persoanelor arestate. La Ambasada R.F.G. din Bucureşti, la sfârşitul lunii noiembrie 1987, se vehicula numărul de 800 de persoane reţinute, asupra cărora germanii considerau că „se vor aplica aceleaşi măsuri ca şi în cazul mişcărilor de la Motru şi Valea Jiului, adică vor fi lichidaţi cei vinovaţi, ca să sperie pe alţii, să nu mai ridice capul” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13.421, vol. 159, f. 214).

⁵⁹ Vezi mărturiile celor anchetaţi la Marius Oprea, Stejărel Olaru, *op. cit.*, p. 59-116.

⁶⁰ Se amnistiau infracţiunile pentru care pedeapsa era de 10 ani închisoare, se reduceau la jumătate pedepsele cu închisoare mai mare de 10 ani şi se comutau la 20 ani de închisoare pedepsele cu moartea (Decretul nr. 11 din 26 ianuarie 1988, publicat în „Buletinul Oficial”, nr. 5, 26 ianuarie 1988).

Redăm mai jos transcrierea unei convorbiri telefonice, interceptate la Tulcea, care a fost transmisă Direcției a II-a a D.S.S., aceasta ocupându-se de Acțiunea „1511”. Acest document aduce în discuție două aspecte importante. În primul rând, faptul că documentul original nu a fost atașat dosarului de urmărire informativă al persoanei al cărei post telefonic era ascultat, ci unui dosar operativ, care cuprindea numeroase rapoarte și note informative despre ecoul și urmările demonstrației din Brașov. După parcurgerea documentului, această măsură apare pe deplin justificată: conține relatarea destul de realistă a desfășurării manifestației, atmosfera din oraș de după intervenția forțelor de ordine și sentimentul de nesiguranță, de teamă vizavi de repercusiuni. În al doilea rând, documentul a fost trimis, la 18 noiembrie 1987, lui Bucur Claudiu din cadrul Direcției a II-a. Acest ofițer era unul dintre adjuncții șefului Direcției și după ce „s-a familiarizat” la nivel central cu problemele de la Brașov a primit misiunea de a le coordona direct, din Brașov, după destituirea din funcție a lui Nătălețu Dumitru, pentru că la începutul lunii decembrie 1987 semnează documente în calitate de șef al Securității Județene Brașov.

Transcrierea convorbirii telefonice începe de la afirmația femeii din Brașov: „Noi am avut o sărbătoare foarte mare ieri”, iar explicația continuă „la noi a fost grevă mare în oraș”. Sunt povestite principalele etape ale revoltei: pentru că „nu s-a dat salariu (sic!)”, muncitorii s-au adunat din mai multe secții și au cerut explicații conducerii întreprinderii. Presupune că nu au rezolvat situația în uzină, pentru că „au plecat de la Steagul Roșu”, până în centru, „mii de oameni” s-au atașat manifestației, „au dat foc la clădirile din oraș, la toate consiliile: la județeană, la consiliul popular”, iar „circulația a fost oprită, nu s-a mai circulat deloc”. Femeia din Brașov era încă sub imperiul emoției produse de „ziua asta mare”, relatarea ei fiind presărată, din timp în timp, cu exclamații de genul: „eu așa ceva n-am văzut de când e lumea asta”, „mi-au tremurat picioarele și toată lumea plângea”, „pur și simplu a fost ca la televizor, cum arată în altă parte”, „să vezi, nu numai să auzi, să vezi”, toate acestea culminând cu afirmația: „Am zis noi că întâi de la Brașov pornește!”.

Este povestită și intervenția nereușită a pompierilor (se dă numărul, probabil exagerat, a 19 mașini de intervenție), care ar fi vrut să împrăștie manifestații cu apă, dar aceștia „au tăiat furtunile (sic!) la mașinile de pompieri”, pentru că „miliția nu s-a putut apropia de ei”.

Un alt amănunt interesant: cetățenii Brașovului nu se înghesuieră la secțiile de votare, dar unii dintre ei, cum este cazul femeii care povestește cele întâmplate, au fost nevoiți să voteze tocmai datorită demonstrației împotriva regimului. Calculul era simplu: cetățenii știau deja sau se așteptau ca în întreprinderi să se facă liste cu persoanele care nu au votat și dacă figurau pe ele, concluzia putea fi „n-ai fost, ai fost acolo” (la manifestația din oraș). În această logică, femeia din Brașov a fost trimisă forțat la vot de către soțul său, cu îndemnul „du-te acolo și votează, că-i treaba foarte serioasă ce-a fost la noi”.

Revolta brașovenilor din 15 noiembrie 1987 este considerată cea mai importantă mișcare de protest din România comunistă, fiind pusă sub semnul întrebării pentru prima oară soliditatea regimului Ceaușescu. Din această cauză, pentru unii

comentatori, ea a constituit „începutul sfârşitului” pentru dictatorul din România, așa cum suna titlul unui articol publicat de un ziar italian⁶¹.

Anexă

Biroul „T”
Din lb. *română*
Postul I.C.T.
Nr. file 2
Nr. 0078456/ _____ 1987

Strict secret
Exemplar unic
Data 16.11.1987
Indicativ 2/M.P.

Obiectivul *Directorul I*

Ora 9³⁰. Din obiectiv o femeie (F1) formează[...] și vorbește cu o altă femeie (F2).

- F2: Noi am avut o sărbătoare foarte mare ieri.

- F1: Ce sărbătoare ați avut?

- F2: Nu știu dacă aș putea să-ți spun la telefon. La noi a fost grevă mare în oraș.

- F1: Serios?

- F2: Da. Au manifestat. Mi-au tremurat picioarele până acasă.

- F1: Dar ce... A!... Printre lume?

- F2: Au plecat de la Steagul Roșu. I-au bătut pe ăia, pe toți. Acolo, în uzină. Și după ăia au plecat și-au dat foc la clădirile din oraș, la toate consiliile: la județeană, la consiliul popular.

- F1: Și Ionel unde era?

- F2: Vai, dar mi-au tremurat picioarele! Că noi am fost la uzină și ne-au trimis acasă. Am crezut că și el este acolo.

- F1: A! Pentru votare tu ai fost!

- F2: Nu, am fost că ne-a chemat la uzină. Și ne-a dat drumul acasă. Să plecăm toată lumea acasă. Era oprită toată circulația. Au fost mii de oameni. Îți spun, eu așa ceva n-am văzut de când e lumea asta. De fapt, nici n-am avut ocazia. Îți spun, mi-au tremurat picioarele și toată lumea plângea. Și cumnatul mare e închis la uzină. Că-i șef de secție și nu știu, l-or fi bătut, ce i-or fi făcut nu știu. E-nchis, încă n-a ajuns până dimineață acasă, de ieri.

- F1: Și Nicu?

- F2: Nicu n-a fost ieri la uzină. Și s-a dus până acolo, n-a reușit să rezolve nimic, că ce-i acolo, e jaf! Ionel a reușit. Că i-a ținut șeful de secție. Le-a închis ușile și i-a ținut în secție pe toți. Și că ăla a mai avut ceva probleme, știu.

- F1: A! Toată treaba a fost organizată de înainte!

⁶¹ François Fejtő, *Brasov, l'inizio della fine per il dittatore Ceausescu?*, în „Il Giornale”, 24 noiembrie 1987 (Arhiva personală prof. Adrian Niculescu).

Oana Ionel

- F2: Da, dar cu mii de oameni! Toată lumea s-a atașat pe stradă. Îți spun, pur și simplu a fost ca la televizor, cum arată în altă parte. Cu pancarte, cu...

- F1: Bine. O să vă mai sun.

- F2: Și... voiam de aseară să-ți spun. Că dacă n-ajungea Ionel acasă, eram așa de înmărmurită și de supărată...

- F1: Păi, cred și eu!

- F2: Păi, nu le-a dat salariu[i]u'!

- F2: Și acum așteptăm zilele astea telefon de acasă. Că o să se audă. O să se audă că, în special, dacă a pornit de acolo.

- F1: Dar Petrică unde era? Era la serviciu el?

- F2: Dar toată lumea era. Că a fost zi normală de lucru. Că sâmbătă au avut liber. Și au avut timp, probabil, pentru... ziua asta mare. Și de acolo au pornit. Acolo întâi a fost. S-au strâns toate secțiile acolo, s-au dus peste conducere, i-au aranjat bine, au spart tot, tot, tot. Și de acolo au plecat pe stradă până în centru. Și a adunat toată lumea. Îți spun, e dezastru. A fost așa... Eu am apucat de-am văzut. Au ieșit toate mașinile de pompieri ca să-i împrăștie cu apă. 19 mașini de pompieri. Că miliția nu s-a putut apropia de ei. Și au tăiat furtunile [sic!] la mașinile de pompieri. Și au avut ceva... bombe, nu știu ce-or fi avut, c-au dat foc la... Nu știu ce-o să mai iasă, că mie mi-a fost frică să-l las pe Ionel astăzi să se ducă la serviciu[u].

- F1: Și nu l-ai mai lăsat?

- F2: Ba s-a dus, că ce era să facă? Îți spun, mie mi-e și frică, că nu știu ce se mai întâmplă acolo.

- F1: Dar cu fratele său, Petrică, ce-o să fie?

- F2: Păi, ăla oricum i-a ținut acolo. Ce-o fi, nu știu. C-am tot dat telefon mereu și încă nu s-a putut să... n-a ajuns acasă. Și fără mâncare, și fără... N-o să fie nimica până la urmă cu el, că el nu-i așa, să se ducă el... Dar i-a ținut pe ălalți.

- F1: Păi cum i-a ținut? N-am înțeles cu el ce-a fost?

- F2: Acum nu știm. Că ăștia care n-au vrut să se ducă cu ei, i-au bătut. Și în special pe șefii de secție. Că ăștia au fost conducătorii lor, știi. Și întâi pe ăștia i-au luat. Și după aceea au ajuns la conducere. Acum nu știu, că el s-o fi ascuns, s-o fi închis undeva, nu mai știm de el. Că până azi dimineață el n-a ajuns acasă.

- F1: Dar Ionel a stat încuiat?

- F2: Ionel a venit acasă și-a stat acasă. N-a mai ieșit nicăieri. A venit Nicu ieri la noi, că nu-l găsea. Că s-a dus, pe Petrică nu l-a găsit, s-a dus acolo, pe Ionel nu l-a găsit. „Măi, zice, trebuie să mă duc acasă”. A venit acasă și l-a găsit acasă. Zice: „în sfârșit, am găsit un frate. Acuma să vedem pe celălalt unde-l găsim”. Și astăzi se duce să... rezolve, să vadă ce-i și cu celălalt.

- F2: Aia a fost. Și de aia voiam să...

- F1: Chiar că m-ai speriat și pe mine.

- F2: Ei, te-am speriat! Dar să vezi, nu numai să auzi. Să vezi! Dar nu-ți spun toate câte s-a(u) stricat și cum a fost. Și cu pancarte, și cu... Asta nu pot să-ți explic eu tot. Adică poți să-ți dai seama... ce-a urmat și ce-a fost până seara. Și ce-o fi fost azi noapte! Că noi nu știm, că nici n-am ieșit din casă. N-am ieșit. Pur și simplu toată lumea a stat... așa. Nimeni nu... Circulația a fost oprită, nu s-a mai circulat deloc. A fost...

Toată lumea se ducea fuga acolo şi au fost mii de oameni. S-a spart, nu conta ce era, ce nu era. Totul... Am zis noi că întâi de la Braşov porneşte!

- F1: Da, da.

- F2: Ce mai face Paul?

- F1: La servicii. A fost şi el cu... ieri toată ziua... de sâmbătă de fapt a fost şi el cu votarea asta. A fost într-o comisie acolo. Şi azi toată ziua şi-a pierdut timpul. Şi sâmbătă, şi ieri şi-a pierdut timpul pe acolo.

- F2: Noi am fost. Ionel s-a dus şi-a votat. Tot pe motivul ăsta că... nu s-a dus nimeni. Nu s-a dus lumea. Şi pe motivul ăsta, că-i de la „Steagu” şi... După aia îi ia: „N-ai fost, ai fost acolo”. Şi-am fost şi eu. M-a trimis şi pe mine. Că nici eu nu mă dusesem. Şi după aia am venit acasă şi forţat m-a trimis: „Du-te acolo şi votează, că-i treaba foarte serioasă ce-a fost la noi aici”.

Din discuţie rezultă că F2 se numeşte Mărioara, iar F1 a fost, săptămâna trecută, mai multe zile la ornarea secţiei de votare unde „Directorul” a fost preşedinte de comisie.

Posesorul postului telefonic [...] este [...].

Red. lt. L.I.

Adrian Nicolae PETCU

PROBLEMA REPATRIERII MITROPOLITULUI VISARION PUIU REFLECTATĂ ÎN DOCUMENTELE SECURITĂȚII¹

BISHOP VISARION PUIU'S REPATRIATION
AS REFLECTED IN THE SECURITATE FILES

One of the most controversial aspects of Bishop Visarion Puiu's biography, auto-exiled in Western Europe in August 1944, was his repatriation. Documents from the archives of the former External Information Direction throw light on the issue of the Bishop's repatriation, by describing the steps initiated by him in 1955, and the attempts made by the Securitate agents who were closely watching the process of bringing him back to the country.

In the present paper we try to underline the Bishop's relations with the Romanian Legation officials from Paris, which at that time were "tendentiously" described by some representatives of the Romanian emigration. Using his contacts with Romanian officials, the Bishop tried to get juridical and canonical rehabilitation. As the emigration leaders did not offer him a status according to his rank, and as the guarantees offered by the Romanian officials seemed convenient, the Bishop considered that he had to be repatriated.

He got neither rehabilitation in his country, nor respect from the immigrants, so that, after 1958, he was completely marginalized. He did not get an ecclesiastical position anymore and he was completely ignored by the representatives of the immigration. He died in 1964.

Etichete: mitropolit Visarion Puiu, DIE, repatriere, exil

Keywords: Bishop Visarion Puiu, External Information Direction, repatriation, exile

Cazul mitropolitului Visarion Puiu, rămas în exil după 1944, este încă unul dintre cele mai controversate din istoriografia bisericească română recentă. Studiat fragmentar și de puține ori documentat, needitat și necitit la adevărata sa contribuție la teologia românească contemporană, Visarion Puiu reprezintă încă, după cum spuneam și acum șase ani, *un personaj mult discutat, dar puțin cunoscut*². Studiarea biografiei lui Visarion Puiu de către colonelul Dumitru Stavarache prin publicarea unor documente din arhiva personală a mitropolitului de la Freiburg și inițierea de simpozioane la Pașcani și București nu a făcut decât să declanșeze interesul pentru cunoașterea acestui important teolog și slujitor al Bisericii Ortodoxe Române.

Însă, cunoașterea lui Visarion Puiu nu se face doar printr-o simplă editare de documente și susținerea unor discursuri evocatoare, ci și printr-o cercetare de profunzime asupra gândirii, faptelor, ideilor și mentalității acestuia. Spunem acest lucru, deoarece, printre puținii ierarhi ortodocși români ai sec. XX și asemenea celor bizantini,

¹ Studiul de față este o dezvoltare a comunicării „Controverse în cazul mitropolitului Visarion Puiu”, prezentată în cadrul simpozionului internațional „Zilele Mitropolit Visarion Puiu”, ediția a XIII-a, Roman-Paşcani-Mănăstirea Neamț, 26-28 februarie 2009, organizat de Mitropolia Moldovei și Bucovinei și Episcopia Romanului.

² Adrian Nicolae Petcu, *Un personaj mult discutat, dar puțin cunoscut*, în „Dosarele Istoriei”, an VII, nr. 4 (80), 2003, pp. 13-18.

Visarion Puiu a gândit și a înfăptuit în Biserica în care a slujit numai într-o viziune ecleziologică și deopotrivă geopolitică.

Împrejurări geopolitice și ecleziologice

Într-o astfel de abordare ne propunem să analizăm încercările mitropolitului Visarion Puiu de repatriere, încurajate de Securitate încă din 1955, întrerupte în 1958, apoi reîncepte în 1963 și continuate până la decesul său din 1964. Însă, această situație ar părea contradictorie în cazul lui Visarion Puiu. Spunem aceasta deoarece în documentele din arhiva personală de la Freiburg găsim exprimată de nenumărate ori ostilitatea sa față de regimul ateu-comunist, atât față de cel generator, de la Moscova, cât și față de cel din țara sa, de la București. În schimb, nu s-a păstrat nimic despre încercările sale de repatriere. Și totuși, în vara lui 1955, mitropolitul Visarion Puiu făcea o solicitare către Legația RPR de la Paris prin care își manifesta dorința reîntoarcerii în patria sa.

Prin consultarea unor documente din arhiva fostei Direcții de Informații Externe avem precizări noi în legătură cu încercările atât ale autorităților române, cât și ale mitropolitului Visarion Puiu de întoarcere în țară. Deși se arată ca un susținător al exilului, ca unul care a promovat permanent ideea formării unui Sinod al Bisericii române din exil, separată de Patriarhia Română de la București pe care o considera supusă politicii guvernului comunist, totuși Visarion Puiu a considerat că trebuie să-și clarifice problemele de ordin juridic și canonic, în perspectiva unei întoarceri în țară pentru a-și da obștescul sfârșit. Aparent, mitropolitul este contradictoriu, însă dacă analizăm documentele pe care le avem la dispoziție, luăm în considerare gândirea mitropolitului și circumstanțele geopolitice ale Europei acelei vremi, constatăm o coerență în tot ceea ce acesta făcea.

Cele două acte emise împotriva sa, condamnarea la moarte dată de Tribunalul Poporului la 21 februarie 1946 și caterisirea declarată de Sinodul Bisericii Ortodoxe Române la 28 februarie 1950³, îl obligau pe mitropolitul Visarion să-și rezolve situația în care se afla. În toate documentele legate de repatrierea sa, el pune problema reglementării situației sale juridice și canonice, deoarece conștiința îi impunea acest lucru. În același timp, Visarion Puiu era conștient că rezolvarea acestor probleme nu se putea fără condițiile geopolitice favorabile.

Mitropolitul a ridicat problema caterisirii încă din 1951, atunci când Andrei Moldovan, episcopul canonic al românilor din America, îi promisese că o va aborda la proxima sesiune sinodală⁴. Dacă episcopul Andrei chiar a făcut demersuri în această direcție nu cunoaștem în stadiul actual al cercetărilor.

Totuși, autoritățile de la București aveau în vedere contactarea mitropolitului printr-un trimis al Securității, care să-l determine să devină „agent de influență în masa fugarilor români și [în] cercurile bisericești”. „Această apropiere, se preciza în planul operativ al Securității din 4 decembrie 1951, ar putea fi efectuată de către tov. Todiriu [Ismail], deoarece cunoaște limba franceză, este documentat în problema bisericească,

³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 335, vol. 8, ff. 119-148; „BOR”, an LXVIII (1950), nr. 3-6, pp. 296-297; „Dialog teologic”, an I (1998), nr. 2, Iași, pp. 239-240.

⁴ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 55.

are un limbaj potrivit, nivel cultural destul de pregătit și cunoaște împrejurimile Parisului sau Liviu Stan, consilier la Ministerul Cultelor, care a mai lucrat pentru Serviciul nostru în trecut; acoperirea acestuia ar fi mai verosimilă deoarece lucrează pe linia cultelor”⁵. Totuși, se pare că acest plan operativ nu a fost pus în practică.

Schimbările politice internaționale survenite în cursul anului 1955, prin lansarea de către N. S. Hrușciov a doctrinei „coexistenței pașnice” pentru cele două blocuri politice, au condus la o apropiere între reprezentanții marilor puteri, pentru prima dată după conferințele din 1945 și 1947. Conferința de la Geneva din iulie 1955 cu participarea șefilor de stat din URSS, SUA, Anglia și Franța a condus la o destindere, cel puțin temporară, a relațiilor internaționale, cu implicații atât militare, cât mai ales economice. Tot în anul 1955 se consuma retragerea trupelor sovietice din Austria (mai-august) și declararea neutralității acesteia, ca zonă tampon între cele două blocuri militare. Totodată, România devenea tot mai vizibilă pe plan internațional prin încercările de intrare în ONU încheiate cu succes în decembrie 1955.

Dar destinderea internațională din 1955 nu a durat prea mult, deoarece odată create cele două blocuri militare, neînțelegerile pe tema unificării și neutralității spațiului german au scos la suprafață mai vechile rivalități. Evenimentele din Ungaria și Criza Suezului din 1956 au stopat aspirațiile unor state de a promova „coexistența pașnică” fără o confruntare la nivelul războiului rece. La acestea se adăugau tendințele naționaliste în relațiile cu Moscova a unor state din lagărul sovietic. Ca o măsură de stopare a acestui fenomen care se întindea prea ușor în cuprinsul spațiului socialist, începând cu anul 1958, după modelul moscovit, s-a trecut la o amplă campanie de anihilare a „dușmanilor ideologiei și militantismului comunist”, revenindu-se, pentru o scurtă perioadă de timp, la o închistare a lagărului socialist în relația cu statele occidentale. Instalarea lui De Gaulle la conducerea Franței și manifestarea unor tendințe tot mai individualiste în raport cu SUA și Anglia a creat o fisură la nivelul blocului militar occidental, pe care puterea sovietică o urmărea îndeaproape. Dar poate aceasta a declanșat apariția unei alte destinderi internaționale, care se va dovedi mult mai utilă pentru cele două blocuri politice⁶.

În contextul internațional survenit în 1955, statul român a trecut pe plan intern, la revizuirea sentințelor definitive, a proceselor în curs și a restricțiilor administrative cu caracter politic impuse acelor persoane care „au manifestat tendința de reeducare și bună purtare, [...] cu calități profesionale excepționale” sau „fiind oameni vârstnici și grav bolnavi a căror situație trezește compasiunea concetățenilor”; s-a luat în vedere „necesitatea revizuirii situației condamnaților politici cu sentințe definitive, de către instanțele judiciare, inclusiv criminalii de război, urmând să-și execute pedeapsa adevărații criminali de război”. Mai mult, responsabili din statul român, precum Petru Groza, erau de părere că, „din dosarele studiate, în diferite cazuri se constată erori

⁵ *Ibidem*, f. 57.

⁶ Peter Calvocoressi, *Politica mondială după 1945*, ed. a VII-a, trad. Simona Ceașu, București, Editura ALLFA, 2000, pp. 23-27; Jean Baptiste-Duroselle, André Kaspi, *Istoria relațiilor internaționale, 1948-până în zilele noastre*, vol. II, trad. Anca Airinei, Editura Științelor sociale și politice, pp. 89-100, 175-188; Nicolas Werth, *Istoria Uniunii sovietice de la Hrușciov la Gorbaciiov (1953-1985)*, trad. Florin Constantiniu, București, Corint, 2000, p. 10.

judiciare sau pedepse neproportionale cu faptele săvârșite, justificate poate în climatul de după încetarea războiului, dar nerezistând la un deceniu după încetarea războiului”. În privința problemei religioase, același om politic arăta că „este dezbătută în lung și lat. În primul rând, dușmanii dinăuntru și din afara granițelor țării sunt aceia care prin propaganda lor intensă făuresc din regimul aplicat diferitelor culte, problema centrală, pentru a învenina atmosfera coexistenței pașnice între țări și popoare și apropierii pe teren cultural, economic etc”⁷.

În același context internațional, România a demarat un amplu proiect extern de activități culturale în diferite state din apusul Europei, în special francofone. Potrivit noilor sarcini date oficiilor diplomatice ale României, printre altele, autoritățile de la București aveau în vedere cunoașterea țărilor în care se puteau găsi „puncte de interes comun”. Pe linie culturală, principala sarcină era aceea de a prezenta „România nouă, cu bază materială («țară bogată»), condițiuni geografice excepționale, frumuseți turistice, trecut istoric și dezvoltarea culturii în condițiile regimului instalat în 1948”. Ca mijloace erau prevăzute organizarea de manifestări și schimburi culturale, acțiuni cu caracter sportiv, întâlniri ale membrilor delegațiilor care vizitau țările occidentale cu diferite personalități autohtone etc⁸.

Pe fondul politicii de înăbușire a urmărilor revoltei din 1956 de la Budapesta și concomitent cu retragerea trupelor sovietice din România, după 1958, statul român a adoptat modelul moscovit de aplicare a unei represiuni asupra „dușmanilor poporului” și de diminuare a fenomenului monahal, care după 1945 luase amploare. Măsurile represive de la acest nivel au durat până la începutul anilor `60, după care s-a început eliberarea deținuților politici prin grațierea pedepselor.

Încă de la începutul emigrației, mitropolitul Visarion Puiu a încercat să pună bazele unei jurisdicții administrativ-canonice în apusul Europei, aprobată în principiu, în 1945, de patriarhul Nicodim Munteanu. După perioada din lagărul de la Kitzbühel, de la mănăstirea Maguzzano și de la Sonvico, aflat la Paris, în 1949, mitropolitul a încercat să instituie o reședință a eparhiei sale la biserica românească de pe str. Jean de Beauvais, al cărei paroh refuzase să predea oficiul Legației RPR. Conflictul apărut la nivelul acestei biserici între diferitele grupuri politice ale emigranților români au determinat autoritățile franceze să închidă lăcașul și să-l îndepărteze pe mitropolit din Paris și departamentele din jur. Acesta s-a refugiat la Theoule, la Draguignan (ambele în sudul Franței), apoi la Viels Maisons (nord-estul Franței) de unde a încercat, totuși, să materializeze proiectul său. Nu a reușit deoarece statul englez, prin Biserica Anglicană, a susținut hirotonirea lui Victor Leu (fiul defunctului episcop Grigorie Leu al Hușilor) ca episcop al românilor din Apus, care urmărea, practic, preluarea abuzivă, a jurisdicției mitropolitului Visarion. Pe de altă parte, deși încercase să ajungă în America, mitropolitul fusese refuzat de autoritățile americane, acestea preferând în schimb primirea și hirotonirea fostului șef al UNSCR din vremea guvernării legionare, Viorel Trifa. Însă, hirotonirea acestuia din urmă era necanonică, deoarece fusese refuzat de toate eparhiile ortodoxe canonice din America și primise darul arhieriei din mâinile unor episcopi ucraineni eretici, samosfești (autosfințiți).

⁷ ANIC, fond CC al PCR, Secția Relații externe, dosar nr. 2/1955, ff. 6-7, 13.

⁸ Idem, dosar nr. 37/1956, ff. 1-4.

Dacă păstoria lui Leu a fost efemeră (până în 1952), în schimb cea a lui Trifa s-a permanentizat, autoritățile americane permițând funcționarea acestuia la conducerea comunităților românești ortodoxe rupte de Patriarhia de la București și ca o măsură pe fondul politicii mccarthyiste. Acest lucru l-a dezavantajat pe Visarion Puiu atunci când chema pe liderii emigrației românești, pentru strângerea rândurilor în jurul unei biserici canonice care să funcționeze cu recunoașterea lumii ortodoxe și spre folosul politic și cultural al refugiaților români, dar și pentru viitorul țării care trebuia eliberată de comunism⁹. Liderii emigrației românești, care reprezentau Comitetul Național Român, recunoscut de guvernul american, nu vedeau cu ochi buni astfel de inițiative ale unui bătrân mitropolit care refuza să cedeze la compromisurile politice care i se cereau, preferând să lucreze cu prelați, precum Trifa sau Vasile Boldeanu de la Paris. De altfel, acești doi prelați vor fi considerați de liderii emigrației drept exponenții spirituali ai exilului românesc.

Acestea erau împrejurările geopolitice și ecleziologice în momentul în care statul român, care urma să fie acceptat în ONU și își contura o deschidere în politica internațională, lansa inițiativa repatrierii românilor rămași în Apus după al doilea război mondial.

Primele încercări de repatriere

La 24 iunie 1955, Prezidiul Marii Adunări Naționale adopta Decretul nr. 253, privitor la „înlesnirea repatrierii unor cetățeni și foști cetățeni români și amnistierea celor repatriați”. Prin articolul 1 se amnistiau toate infracțiunile prevăzute de Codul penal și legi speciale, cu „excepția crimei de omor”, săvârșită de cetățeni români care în momentul publicării decretului se aflau în afara hotarelor României și care până la 23 august 1956 se întorceau în țară în baza unei aprobări. Aceasta se obținea de la orice oficiu diplomatic al RPR din străinătate (art. 2), iar în momentul intrării în țară repatriații reprimeau cetățenia română (art. 3)¹⁰. Noul act normativ a fost publicat de statul român în diferite ziare din Occident, pentru a putea fi accesibil celor vizati, apoi, în decembrie 1955, a fost republicat în limba română în ziarul „Glasul Patriei”, organul Comitetului Român de Repatriere care trebuia să se ocupe de aducerea românilor în țară. Ulterior, termenul de repatriere a fost prelungit până la 30 decembrie 1958, printr-un nou act normativ¹¹.

În acest context juridic, la 16 august 1955, mitropolitul Visarion a adresat o scrisoare Legației României, în care spunea: „Ziarele franceze «Le Figaro» și «Le Monde» din Paris, de la 13 august c., au publicat comunicatul acestei legațiuni, în care se arăta că, în virtutea unui decret emis de «Președinția Presidiumului Național» din București, se dă amnistie tuturor românilor, aflați din cauza ultimului război peste hotarele țării noastre România refugiați, spre a se întoarce în țară, după ce vor primi aprobarea cuvenită, până la 23 august 1956.

⁹ Adrian Nicolae Petcu, *Mitropolitul Visarion Puiu și organizarea bisericească a românilor din exil*, în „Valori pășcănene”, an I, nr. 2, decembrie 2006, pp. 24-33.

¹⁰ ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ-Politic, dosar nr. 56/1955, ff. 1-2; „Buletinul oficial al Marii Adunări Naționale a RPR”, an IV, nr. 18, 30 iunie 1955, pp. 161-162.

¹¹ „Glasul patriei”, an I, nr. 1, Berlin, 10 decembrie 1955 și nr. 19, 10 iunie 1956.

Întrucât mă privește personal, aflându-mă în străinătate din aceleași împrejurări ale fostului război, care mi-a cauzat pe nedrept un exil de 11 ani, deși am cerut înlesnire de repatriere diverselor foruri românești din București și străinătate zadarnic, de repetate ori, arăt că și eu doresc a mă întoarce în patria noastră România, adăugând în sprijinul obținerii cuvenitei aprobări, spre cunoaștere, următoarele câteva considerațiuni:

Asupra mea, după ce am rămas în străinătate, nu fugind din țară, ci dus într-o delegație oficială în Croația, dată de Patriarhia noastră și de guvernul țării de atunci, au pornit în contumacie, din partea autorităților de după ocuparea României de armata sovietică, două condamnări: una politică, dată de un tribunal zis popular din București, cu osândire la moarte, eu fiind socotit «criminal de război» și a doua condamnare, morală, rostită de Sinodul Bisericii noastre, fără nici un fel de judecare, dar amândouă absolut grăbite și nedrepte.

În scopul justificării mele, eu am cerut, nu amnistie, ci judecată. La fel, cer și acum, dacă mi se garantează libera și deplina folosire a unui for de adevărată justiție. Iar dacă prin amnistie nu mai e trebuință de un proces, rog să mi se garanteze că, după întoarcerea în țară, voi avea liberă locuire și pașnică viețuire, cât voi mai trăi.

[...] În consecință, rog, Domnule Consul, să binevoiți a lua binevoitor cunoștință de cele mai sus arătate și a dispune să mi se răspundă, dacă dorința mea de întoarcere în țară, se poate aproba în condițiile de garanție necesare¹².

Motivând că el nu fugise din țară la ofensiva trupelor sovietice, ci plecase în calitate oficială în Croația, apoi schimbarea evenimentelor a determinat rămânerea lui în Apus și precizând că a formulat cereri de repatriere și de rejudecare a condamnării către autoritățile române, mitropolitul se pare că era decis să se repatrieze, dar numai în anumite condiții. Totuși, în cererea lui transparentă și îndoielile românilor din exil față de apelul de repatriere lansat de statul comunist, el arătând că această neîncredere se datorează unei lipse de garantare a libertății și siguranței personale în momentul revenirii în țară, dar și situației „nevinovaților aflați în închisorile din țară și prin înlăuntrul sovietelor rusești”. În acest context, mitropolitul solicita garanții ferme și sigure din partea oficialilor români.

În această situație, rezidența DIE de la Paris propunea ca solicitarea bătrânului ierarh să fie acceptată. Avizul centralei de la București, din 29 august 1955, era pozitiv, cerând în schimb lui „Oliviu” (numele conspirativ al mitropolitului în documentele DIE) ca „după ce primește viza de ieșire din Franța, să facă declarații publice (și acest lucru în Franța) împotriva elementelor din conducerea fugarilor și a emigranților”. Mai exact, „Oliviu” trebuia ca, „în preajma plecării, să-și ia rămas bun de la emigrația din Franța, să țină o cuvântare în biserică și să arate că locul fiecăruia este în țară și că el se întoarce, deși a fost condamnat la moarte, îndemnând și pe alții să-i urmeze exemplul. Oliviu să fie sfătuit să dea un interviu presei (organizat de noi) și să informeze opinia publică că el prin întoarcere vede umanitatea guvernului român care vrea ca românii să

¹² ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 62, 100-100v; Adrian Nicolae Petcu, *Aspecte inedite privind exilul mitropolitului Visarion Puiu*, în „Valori perene”, an I, nr. 1, 2010, Roman, pp. 30-32.

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

vină în patrie fără să se teamă de nici o repercusiune”¹³. Totodată, se avea în vedere ca formele consulare să fie îndeplinite prin Ministerul Afacerilor Externe¹⁴.

La 23 septembrie 1955, adjunctul directorului DIE, colonelul Nicolae Doicaru, punea o rezoluție pe propunerile aduse în atenția sa, prin care arăta că președintele Consiliului de Miniștri, Gheorghiu-Dej (1953-octombrie 1955), este de acord cu aceste condiții de repatriere, mai ales că Visarion Puiu beneficia de amnistie¹⁵.

La 10 octombrie 1955, într-un „raport special” al Direcției I (Informații Externe), din Ministerul Afacerilor Interne, colonelul Nicolae Doicaru prezenta situația în care se afla mitropolitul Visarion Puiu și propunea ca după revenirea acestuia în țară „să-i fie asigurată pensie de mitropolit și să-i fie asigurată locuința corespunzătoare cu mobilierul și cele necesare vieții unui om în vârstă de 79 de ani. În ceea ce privește problemele bisericești și de ordin canonic va trebui să i se comunice că rezolvarea lor este de competența exclusivă a organelor bisericești respective”. Față de aceste propuneri, aprobate de Gheorghiu-Dej, prim-secretar al partidului, Chivu Stoica, prim-ministru, se arăta de acord, urmând ca problema să fie preluată de Emil Bodnăraș și Alexandru Drăghici¹⁶.

În această situație, colonelul Doicaru a ordonat rezidenței de la Paris să ceară lui Visarion Puiu să meargă la legăție pentru depunerea unei solicitări scrise de eliberare a pașaportului. Totuși, iar acest lucru îl vom constata pe parcursul tuturor contactelor cu mitropolitul, ofițerii DIE de la Paris propuneau ca mitropolitul să fie vizitat, ci nu chemat, mai ales că nu venea în capitala franceză decât la marile sărbători din cauza vârstei înaintate și a distanței față de locuința de reședință (Viels Maisons-Aisne, era la 79 km nord-est de Paris, departamentul Picardie). În acest sens, la 4 octombrie, Doicaru era de acord cu trimiterea unui ofițer „care să fie bine instruit”¹⁷.

Contactarea mitropolitului Visarion Puiu s-a făcut în data de 24 octombrie 1955, la locuința sa din Viels Maisons. În raportul înaintat Ministerului Afacerilor Interne de către ofițerul DIE se arăta că, în timpul discuțiilor, mitropolitul a apreciat solitudinea de care dau dovadă autoritățile române, însă ar dori câteva rânduri din partea lui Gheorghiu-Dej sau Petru Groza, cărora le scrisese, sau Mihail Sadoveanu, „vechiul său prieten și coleg de școală”, prin care să fie asigurat de condițiile cerute. De altfel, prin scrisorile trimise, la 3 octombrie 1955, lui Gheorghiu-Dej și Petru Groza, mitropolitul cerea garantarea unor condiții care să-l convingă să se repatrieze: o reparație morală în urma demiterii din postul de mitropolit al Bucovinei, în mai 1940, de către guvernul Gheorghe Tătărescu, la dorința regelui Carol al II-lea, însă fără să revină în actualul Sinod; ridicarea caterisirii date de Sinodul BOR în 1950, „fără nici o formalitate juridică și fără a i se fi arătat motivele”; rejudecarea procesului său, prin care a fost condamnat la moarte „pentru motive scornite și neadevărate”; asigurarea unei locuințe în țară, probabil la mănăstirea Cernica, și nu la schitul Vovidenia (locuința sa de

¹³ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 79.

¹⁴ *Ibidem*, f. 63.

¹⁵ *Ibidem*, f. 67.

¹⁶ *Ibidem*, ff. 262-265.

¹⁷ *Ibidem*, f. 78.

la mănăstirea Neamț), unde nu poate avea un medic permanent pentru sănătatea sa; acordarea unei pensii „până la moarte”¹⁸.

În vederea călătoriei spre țară, mitropolitul solicita amânarea „până la primăvară, deoarece este foarte bolnav de tensiune și doctorul său i-a interzis o călătorie mai mare de o zi (el are 78 ani), iar cu avionul nu rezistă la o anumită înălțime”. A sugerat chiar o internare la Viena pentru „tratament”, cu sprijinul guvernului român, apoi să-și continue drumul spre patrie. În situația în care sănătatea sa „va fi ameliorată”, urma să comunice acest fapt legației în vederea întocmirii formelor necesare plecării, nu înainte de a trece pe la Robert Schuman, ministrul Justiției¹⁹, pentru a-și lua rămas bun.

Mitropolitul a fost de acord ca după plecare „să facă o scrisoare adresată fugarilor” și a cerut, conform raportului ofițerului, în mod insistent „ca nu cumva să aflu fugarii că el a intrat în legătură cu noi, căci aceasta i-ar aduce extrem de mari neplăceri și fugarii s-ar năpusti asupra lui”. Apoi, banii trimiși de reprezentanța română, cei 2000 de franci, deși inițial îi primise ca înlesnire pentru efectuarea drumului la legația din Paris, la 14 octombrie 1955 mitropolitul îi restituia Consulatului României. Toate aceste lucruri erau enunțate într-o notă-raport, vizată de ministrul Afacerilor Interne, Alexandru Drăghici, cu rezoluția: „Să grăbim acțiunea de aducere în țară”²⁰.

În acest context, la 19 noiembrie 1955, Mihail Sadoveanu răspundea la scrisoarea mitropolitului, într-o exprimare vagă și în următorii termeni puțin convingători:

Frate, părintele Visarion,

Am luat cunoștință de o scrisoare pe care ai trimis-o în țară și în care arăți dorința de a te întoarce acasă, între acei pe care sunt încredințat că întotdeauna i-ai iubit. Nimic nu te oprește ca să faci acest pas. Procesele, învinuirile, presupunerile care s-au ridicat asupra Înalt Prea Sfinției Tale, sunt astăzi lucruri trecute. Mă bucur că vei veni ca să ai mulțumirea de a vedea în RPR atâtea schimbări în bine și atâta spor în toate domeniile activității materiale și morale. Pensia și locuința îți vor fi asigurate aici în București. Poți să te bizui pe cuvântul meu ca și pe sentimentele de prietenie pe care le cunoști din trecut. Hotărârea pe care ai luat-o din dragostea pentru popor și patrie să fie un îndemn pentru toți frații noștri cu inima curată din străinătate. Te aștept cu prietenia de totdeauna, Sadoveanu M.”²¹.

Față de cele primite de la scriitor, mitropolitul îi scria din nou, la 17 decembrie 1955: „Desigur, dorința întoarcerii mele acasă o am demult, dar iată de ce nu o pot grăbi, cum mă îndeamnă consulul: 1) îndeplinind de curând o jumătate de secol de când slujesc Bisericii noastre în cler, din reflexiile ce le fac pentru trecut, mi se desprind și următoarele gânduri: sunt în prezent singurul vlădică român cu o viață mai zbuciumată decât a tuturor celorlalți colegi. [...] De doisprezece ani pribeag prin patru țări din

¹⁸ *Ibidem*, ff. 82, 103-103v, 105.

¹⁹ Robert Schuman (1886-1963), reputat politician francez, avocat, luptător în Mișcarea de rezistență franceză, ministru de finanțe, de externe și al justiției, prim-ministru al Franței între 1947-1948; promotor al Pieței comune europene; și-a adus aportul la reconcilierea franco-germană; a fost un militant al acordării unui rol important al Bisericii catolice în cadrul societății franceze, adept al justiției sociale.

²⁰ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 80-81, 107, 108.

²¹ *Ibidem*, f. 112.

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

apusul Europei, am fost ca bolovanul mereu rostogolit ce nu prinde mușchi”. În continuare, mitropolitul face referire la situația casei și a lucrurilor sale de la Vovidenia, despre care a auzit „că au fost irosite”, iar cele din locuința de la București și mănăstirea Cernica „au fost nimicite” sau pierdute. De asemenea, pentru că nu se considera „plecat din țară ca fugar, ci cu trimitere oficială”, atunci solicita pensia calculată din 1944, pentru a putea plăti datoriile făcute în străinătate, apoi să o poată primi în continuare după întoarcerea în țară. În al doilea punct al scrisorii, mitropolitul enunța motivele politice care au determinat scoaterea sa din scaunul de eparhiot al Bucovinei la cererea expresă a regelui Carol al II-lea, după cum acesta din urmă îi recunoscuse în 1951, în timpul unei întâlniri în sudul Franței. Prin urmare, mitropolitul considera că, la întoarcerea în țară, i s-ar cuveni conducerea Mitropoliei Moldovei, succesoarea de drept a Mitropoliei Bucovinei, desființată în 1948, urmând ca mitropolitul aflat în funcție, transilvănean, să treacă în scaunul vacant de la Sibiu.

Deși era conștient că o astfel de doleanță nu-i poate fi îndeplinită, mitropolitul îi cerea scriitorului să-l ajute „măcar cu sprijinirea materială”, iar în privința repatrierii era de părere „să nu i se ceară a porni de aici prea repede, cum vrea consulul, împrejurările grele ale plecării nefiindu-mi lesne de înlăturat, mai ales acum în iarnă, ci așteptând aceeași bunăvoință de a fi ajutat din țară, sper ca revederea să ni se apropie totuși curând”²².

Nu știm dacă Sadoveanu i-a răspuns mitropolitului, în schimb, scriitorul a scris în partea de sus a epistolei: „Cu frățescă dragoste, părinte Visarion, m-am interesat de cele ai binevoit a-mi comunica în scrisoare și am aflat că persoana cu care ai mai stat de vorbă Î. P. Sf. ta te va mai căuta spre a discuta lichidarea datoriilor de ei constatate acolo. După asta, în București vei găsi casa și mijloacele necesare vieții, ca să ai tihnă după atâtea strădanii prin străini. Dorindu-ți cât mai grabnică întoarcere, te salut cu prietenie”²³.

Cu toate acestea, mitropolitul era neîncrezător față de promisiunile făcute de reprezentanții statului român care îl contactaseră. Într-o scrisoare din 15 noiembrie 1955 către episcopul Andrei Moldovan, mitropolitul arăta: „Actualul guvern de acolo îmi promite nimicirea imediată a condamnării politice la moarte și pe cea de la Sinod, dar eu nu o pot folosi pentru că în situația actuală grozavă din țară, unde nu am nici un fel de avere, iar mitropolia Bucovinei desființată [...], a mă duce ar însemna sinucidere”²⁴.

În același timp, slujitorii de la biserica românească de la Paris aveau manifestări politice tot mai multe și agresive împotriva regimului comunist de la București, în detrimentul activității religioase pe care trebuiau să o desfășoare. Totodată, în contextul apropierii de oficialii statului român și de dezavuare a manifestărilor politicianiste de la parohia ortodoxă de la Paris, mitropolitul a avut de suferit. La 22 decembrie 1955, preotul Vasile Boldeanu a răspândit vestea relațiilor mitropolitului cu reprezentanții legației române în mediul exilaților de la Paris. Boldeanu considera că dacă mitropolitul

²² ANIC, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 164/1956, ff. 4-5.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Relațiile cu Bisericele din Canada și SUA-documente*, București, Editura Publirom, 2005, doc. 30, p. 115.

se repatriază, atunci „emigrația română va fi grav lovită”. În câteva discuții purtate cu Boldeanu, mitropolitul îi spusese că patriarhul Alexei al Moscovei îi apreciasse activitatea depusă în Transnistria și că sovieticii i-ar fi clasat dosarul. Astfel, Boldeanu era de părere că mitropolitul urmărește să se repatrieze, urmând ca în țară să ocupe un rang bisericesc.

Pentru a contracara planurile mitropolitului, preotul Boldeanu preconiza o mutare a acestuia în SUA, atât pentru a-l îndepărta tot mai mult „pericolul” repatrierii, cât și pentru încheierea unei înțelegeri cu Valerian Trifa în „folosul exilului”²⁵. Însă, mitropolitul nu era dispus să colaboreze cu Trifa care acceptase hirotonia samosfeată, încercând chiar înlocuirea lui de la conducerea Episcopiei cu sediul la Vatra Românească²⁶.

Pe de altă parte, DIE urmărea grăbirea repatrierii mitropolitului, centrala de la București ordonând rezidenței de la Paris ca, cel târziu în perioada 27-29 decembrie 1955, acesta să fie contactat în următoarele condiții: „1) Discuțiile cu el trebuie duse cu atenție pentru a nu-l speria. «Lică» [unul dintre ofițerii DIE aflați sub acoperire diplomatică de consul²⁷, n.n.] îi va cere lui Visarion să facă o cerere către Ambasada noastră din Paris. Aproximativ, cererea trebuie să cuprindă: «Subsemnatul P. Visarion, născut ... (datele biografice necesare pentru pașaport), cetățean român, am plecat din țară în anul ..., în prezent domiciliat în Franța, cu certificatul de emigrant nr..., pe baza Decretului de amnistie și repatriere dat de guvernul român, rog a mi se elibera un pașaport român cu vizele necesare intrării în țară. De asemenea, rog să interveniți la MAE francez pentru eliberarea vizei de ieșire din Franța și pentru întocmirea altor formalități oficiale ce eventual s-ar cere, Semnătura»”.

Tot pentru îndeplinirea formalităților legate de pașaport, în același ordin se arăta: „2) După ce veți obține această cerere din partea lui Visarion, prezentați-i pașaportul român pentru a-l semna. După întoarcerea la ambasadă, veți completa pașaportul cu datele necesare și veți aplica pe pașaport vizele de intrare în RPR. 3) Tov. Pascu, personal, se va duce apoi cu pașaportul în regulă și cu o notă oficială în numele Ambasadei RPR la MAE francez, în care va solicita:

a) eliberarea vizei de ieșire din Franța pentru cetățeanul român P. Visarion;
b) MAE francez să intervină la organele în drept pentru a se lua măsuri de asigurare ca cetățeanului să nu i se întâmple nimic și să nu fie împiedicat de a se întoarce în țară;

4) În timp ce «Lică» va discuta cu Visarion, să caute a-i întări moralul și a-i întări hotărârea de a veni în țară. De asemenea, să i se arate că pentru a-l feri de orice

²⁵ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 96.

²⁶ În acest sens sunt nenumărate scrisori ale mitropolitului către diferiți clerici români din America, cât și către Constantin Vișoianu, președintele Comitetul Național Român (D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Relațiile cu biserici din Canada și SUA*, doc. 30, 77, 79, 82, 84, 94, pp. 113, 208, 210-212, 218, 222, 240).

²⁷ Conform unui normativ hotărât în Biroul Politic al CC al PMR, din 1955, în cadrul oficiilor diplomatice românești, sub acoperire diplomatică, funcționau o serie de lucrători MAI, cu atribuții în munca informativă specifică serviciilor secrete. Activitatea operativă pe linia MAI a acestor ofițeri aflați sub acoperire diplomatică nu era adusă la cunoștința șefului oficiului diplomatic (ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ-Politic, dosar nr. 17/1955, ff. 4-10).

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

acțiuni provocatoare din partea emigrației, este bine ca el să ne comunice la timp tot ce află că se proiectează contra venirii lui acasă. Totodată, «Lică», prin aluzii fine și aceasta numai în cazul când observă la el insuficienta hotărâre, să-i dea de înțeles că pentru a evita neplăceri din partea emigrației ori din partea altora (ne referim la organele polițienești) ar putea locui până la plecarea sa în țară (în mod provizoriu) la un funcționar al Ambasadei.

În acest caz, dacă el este de acord, trebuie dus la unul din funcționarii Ambasadei (preferabil funcționarul MAE). În nici un caz nu i se va propune de a locui la Ambasadă, căci s-ar da ocazie la acțiuni provocatoare împotriva oficiului.

5) Prin agentură urmăriți și raportați permanent măsurile și modurile cum acționează emigrația și organele polițienești împotriva planului nostru.

6) Raportați imediat rezultatul întâlnirii lui «Lică» cu Visarion referitor la cererea lui, precum și rezultatul de la MAE francez la intervenția oficială ce veți face.

7) În cazul că se observă târăgănare, greutate din partea MAE francez și orice provocări, raportați imediat, căci intenționăm (aceasta este numai pentru informarea dvs. personală), pe baza rezultatelor primite să intervenim și prin ambasada franceză din București.

8) Dispoziții asemănătoare veți primi și pe linia MAE București, unde s-a intervenit²⁸.

În conformitate cu ordinul primit din centrala de la București, la 4 ianuarie 1956, ofițerul „Lică”, sub acoperirea diplomatică de consul și în mod „illegal” (fără aprobarea de deplasare în teritoriu din partea autorităților franceze) l-a vizitat, din nou, pe mitropolit la locuința sa. Visarion Puiu i-a arătat reprezentantului român „o jumătate de scrisoare primită de la un anume Alexandru”, în care este sfătuit să nu se întoarcă în țară, deoarece la sosire va fi arestat și întemnițat la Jilava sau Văcărești, anchetat în legătură cu cele făcute peste hotare, apoi „va sfârși”, iar cei din exil „nu se vor mira auzind că într-o zi s-a îmbolnăvit din cauza frigului sau bolii, bătrânețe etc. și a fost internat într-un cimitir²⁹”.

De asemenea, mitropolitul a arătat că șeful Bisericii Anglicane îl cheamă la Londra pentru a ridica o biserică, „oferindu-i un loc minunat, într-un parc”, ca și alți români din Germania, Austria și SUA, numai pentru a nu se repatria. Nu în ultimul rând, Visarion Puiu spunea că ar aprecia mult să i se garanteze condițiile cerute lui Mihail Sadoveanu în scrisoarea din 17 decembrie 1955.

„După toate acestea, se spune în raportul ofițerului «Lică», au fost luate discuțiile de la capăt și s-a muncit pentru a-l convinge să vină acasă. Discuțiile au durat 3 (trei) ore. După ce a mai fost înmuiat și i s-au adus dovezi și asigurări că el are cuvântul unui om de stat ca Sadoveanu etc., a spus că merge acasă, dar că are aici câteva

²⁸ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 98-99.

²⁹ O „jumătate de scrisoare” dactilografiată cu un conținut similar se găsește în arhiva CC al PCR, în partea finală având următoarele fraze, nereproduse în raportul ofițerului „Lică”: „Cine vă poate asigura că nu veți îndura cele mai sus arătate? ...Și de ce vă grăbiți a pleca? Deci, sfatul nostru e să mai rămâneți pe loc. Mizeria din străini se suportă mai ușor decât cea din țara noastră de acum. Toți dorim să ne întoarcem acasă, dar nu acum. Mai reflectați și ne scrieți și nouă ce decideți?”. Scrisoarea probabil că a fost semnată „Alexandru”, locul numelui fiind decupat (ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 164/1956, f. 1).

datorii și că i-a scris lui Sadoveanu acest lucru și eventual ceva despre un scaun al mitropoliei din Ardeal sau Moldova. Nu condiționează plecarea de acest lucru, dar ar vrea să aibă un răspuns de la Sadoveanu.

I s-a răspuns că problema datoriilor nu este ceva greu de rezolvat, însă problema cu scaunul mitropoliei este o problemă bisericească, pe care o poate discuta acasă cu forurile bisericești.

După ce din nou a arătat că este decis i s-a pus problema cererii ce trebuie să o facă. A urmat din nou discuții, care s-au învățit în jurul cererii pe care voia să o mai amâne, însă până la urmă a făcut-o³⁰, a semnat pașaportul și a dat două fotografii. După ce a făcut aceasta, era ca și bătut și a căzut în tăcere (descrierea acestor amănunte ar lungi f. mult telegrama).

După părerea mea, faptul că a făcut această cerere este un nou câștig pentru noi și l-au adus mai aproape de plecare.

Vom avea probabil greutăți cu el, fiind foarte nehotărât și influențabil din partea emigrației³¹.

Astfel, mitropolitul a semnat cererea pentru repatriere și de obținere a pașaportului cu toate formalitățile necesare, chiar dacă presiunile care se exercitau asupra sa din partea emigranților sau al unor englezi de a-l câștiga de partea lor erau foarte mari. În cele din urmă, dorința de repatriere l-a convins că este mai bine să joace pe cartea oficialilor români, de la care cerea garanții clare și concrete din partea prietenului său Sadoveanu, dar și, eventual, scaunul mitropolitan al Moldovei, care se putea vacanta după mutarea mitropolitului Sebastian Rusan, transilvănean, de la Iași la Sibiu și, probabil, ca o măsură de siguranță de ridicare a coterisirii de către Sf. Sinod al BOR.

Totuși, într-o scrisoare înregistrată la Direcția Treburilor CC al PMR, în ianuarie 1956, fără să se precizeze identitatea destinatarului, mitropolitul își afirmă o neîncredere față de atitudinea oficialului român („consulul Vaida”), care îi dovedise o „insistență cam exagerată la facerea în grabă a formelor de pornire spre țară” și care „nu prea pare a fi având însușirile unui consul din diplomație pentru acest oraș [Paris, n.n.], ci mai curând a unui polițist”. Apoi, în contextul primei apariții a ziarului „Glasul Patriei”, unde erau publicate demersurile oficiale ale statului român pentru repatrierea românilor din Apus, prelatul român își arată îngrijorarea față de un posibil eșec: „Nu se știe dacă comisia instituită recent, va înlesni întoarcerea în țară a multor exilați. Deocamdată pare a lăți neîncredere. Ar fi avut ascultare, dacă era alcătuită poate din persoane liberate mai bine cunoscute tuturor și ar lucra nu din Germania, ci la Paris, discutând liber cu fiecare. Toți găsesc piedici principale în ocuparea țării de trupele sovietice și în lipsa de garanție a libertății și siguranței personale a celor care s-ar întoarce în țară acum”. Nu în ultimul rând, mitropolitul întreba pe oficialii români cum ar fi văzută de la Moscova o întoarcere a sa în țară, ca un prelat care nu dorește decât să

³⁰ Textul cererii era cel recomandat în ordinul centralei DIE (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 131, 133).

³¹ *Ibidem*, ff. 125-126.

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

se retragă la pensie, după 50 de ani de slujire în Biserică³². Din nou, mitropolitul își manifestase neîncrederea prin relatarea a ceea ce se susținea în mediul exilului românesc.

Presiunile venite din partea „fugarilor”, cu concursul autorităților franceze, reprezentau de acum principala problemă a ofițerilor din rezidența DIE de la Paris, care se ocupau de cazul mitropolitului. În această situație, ofițerul care îl contactase propunea centrului de la București ca Sadoveanu să scrie o altă scrisoare în care să-l asigure pe mitropolit de „autoritatea lui încă o dată. Să-i scrie că datorii ce le are le vom plăti noi [oficialitățile române de la Paris, n.n.], întrucât nu este vorba de o sumă prea mare, iar problema scaunului [eparhial, n.n.] o va discuta el (Puiu personal cu forurile bisericești, deoarece Sadoveanu nu se amestecă în aceste treburi). Desigur să-i scrie într-un limbaj cu multe înțelesuri”.

De asemenea, același ofițer era de părere că în momentul solicitării vizei de ieșire pe pașaportul mitropolitului, MAE francez ar putea „să anunțe emigrația și să-l convingă pe mitropolit să renunțe”. „Lică” mai remarcă faptul că, după obținerea vizei de la autoritățile franceze, „va mai trebui dusă lupta cu el [mitropolitul, n.n.] spre a-l determina să vină acasă”³³.

Câteva zile mai târziu problema repatrierii mitropolitului Visarion se schimbase în mod nefavorabil pentru oficialii români. Pe de o parte, la 11 ianuarie 1956, mitropolitul trimitea o recomandată la legația din Paris, prin care solicita afirmarea clară a îndeplinirii condițiilor solicitate de la Sadoveanu și cerea să nu se grăbească formalitățile de repatriere și chiar amânarea repatrierii până la primăvară, atunci când condițiile climatice nu i-ar afecta sănătatea pe parcursul călătoriei.

Pe de altă parte, legația română primea răspuns din partea MAE francez pentru viza de ieșire de pe pașaportul mitropolitului: „Nu se poate da viza pentru Puiu, întrucât nu este cetățean român, precum și că ar avea o situație socială în Franța”. Față de această situație, ofițerii rezidenței DIE de la Paris erau de părere că „autoritățile franceze au luat legătura cu fugarii, care apoi l-au determinat [pe mitropolit, n.n.] să facă această scrisoare către legație”³⁴.

Dorința mitropolitului de a se repatria părea a fi reală, atâta vreme cât își luase rămas bun de la episcopul catolic al locului, dar nu era sigur pe garanțiile oferite de reprezentanții legației. Însă, aceste pregătiri puneau pe jar atât o parte a emigrației române din Europa occidentală, cât și autoritățile franceze. Acestea din urmă au trimis un reprezentant al MAE la mitropolit „ca să-l întrebe de ce pleacă”, față de care interlocutorul ar fi răspuns: „Întrucât nu a fost tratat la rangul pe care îl are”. Răspunsul nu a convenit deloc francezilor, motiv pentru care „au scos dosarul mitropolitului din arhiva DST în vederea studierii cazului și i-a[u] chemat pe Grigore Gafencu și Virgil

³² ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 164/1956, f. 2. Acestea este anexată, în copie, scrisoarea trimisă de mitropolit, la 20 august 1955, lui N. Bulganin, N. Hrușciov și V. Molotov (*Ibidem*, ff. 3-3v; Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, Pașcani, Editura Moldopress, 2002, doc. 61, pp. 192-194).

³³ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 125-126.

³⁴ *Ibidem*, ff. 130, 134.

Veniamin”, liderii emigranților români de la Paris, „cerându-le acestora să facă tot posibilul pentru a împiedica plecarea lui «Oliviu»”.

Potrivit agentului „Lungu”, din mediul exilaților, „MAE francez este categoric împotriva și va face tot posibilul pentru a împiedica plecarea”. O modalitate de a-l convinge pe mitropolit să rămână era acordarea unei „pensii sub formă de ajutor și un post în ierarhia bisericească, numai să nu plece”. Însă, nici Gafencu, nici Veniamin nu erau atât de entuziasmați în a-i acorda importanță mitropolitului. Același „Lungu” arăta ofițerului de legătură că, „dacă Gafencu îi dă prea multă considerație și el totuși va pleca, aceasta înseamnă o înfrângere și mai mare. Mai bine să nu i se dea importanță și dacă va pleca, înseamnă că am scăpat de un suspect³⁵. Și Veniamin și [Ion] Claudiu, care se manifestau supărați, îi cereau sfatul lui «Lungu», în ceea ce privește determinarea lui «Oliviu» de a nu mai pleca. În mod activ luptă pentru reținerea lui «Oliviu»: Gafencu, Veniamin și [Romulus, n.n.] Boilă”. Tot pentru reținerea mitropolitului, autoritățile franceze „i-a[u] mobilizat” pe Neagu Djuvara, Maria Brăescu și rabinul Franței, Dr. Jacob Kaplan³⁶, iar Veniamin trebuia să-l convingă pentru susținerea unei declarații publice în care să arate că nu va pleca în țară.

Pe de altă parte, pentru a împiedica planurile celor din emigrație și ale francezilor, DIE avea în vedere ca prin agentul „Lungu”, să provoace o atitudine ostilă la nivelul consiliului parohial al bisericii de la Paris la adresa mitropolitului, pentru a-l îndepărta tot mai mult, situație care să-l convingă că trebuie să plece din Franța³⁷.

Totodată, pentru că punerea în aplicare a planului de repatriere a mitropolitului era în pericol, atunci oficialii români s-au hotărât să-l contacteze din nou la locuința sa din Viels Maisons. Deși aveau autorizație pentru deplasarea la Reims, în 28 ianuarie 1956, consulul, cu numele conspirativ „Lică” și „tov. Pascu”, probabil un responsabil DIE, s-au deplasat la mitropolit.

Aceștia nu au fost primiți, fiind refuzați categoric de nepoata mitropolitului, care le-a spus că reprezentanții ai autorităților franceze o informaseră de sosirea lor și că i se interzice să mai comunice cu ei. Potrivit documentelor DIE, se pare că autoritățile franceze îl presau permanent pe mitropolit să nu mai accepte contacte din partea Legației române, deoarece responsabili din DST erau de părere că „plecarea mitropolitului ar fi un mare succes pentru comuniști și o lovitură dată Franței, țară cu

³⁵ Asemănător se spunea în revista „BIRE”, an IX, nr. 216, 1 februarie 1956: „În lumea refugiuului românesc circulă insistent zvonul că mitropolitul Visarion Puiu ar avea intenția de a se... «repatria». [...] Dacă Visarion Puiu s-ar întoarce în Repere [așa este în text, n.n.], refugiuul românesc nu ar avea nimic de pierdut. Această înaltă față bisericească are un trecut antidemocratic și a servit întotdeauna regimurile totalitare. De un singur lucru suntem siguri, că odată reîntors în Repere, Visarion Puiu, după ce va fi întrebuințat pentru propaganda comunistă a «repatrierii» și a demoralizării populației din țară, va fi chemat pentru a da socoteală de activitatea sa din trecut, atât în Transnistria, cât și ca mitropolit al Bucovinei”.

³⁶ A fost unul dintre cei mai proeminenți lideri spirituali evrei din Europa Apuseană. În 1950, J. Kaplan era numit rabin al Parisului, iar între 1955-1980 a deținut postul de Mare Rabin al Franței. Mitropolitul Visarion Puiu a purtat corespondență cu rabinul Kaplan, în problema așezămintelor românești din Țara Sfântă (D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 60, p. 191-192).

³⁷ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 152-153.

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

tradiții de azil politic; dacă «Oliviu» va merge în țară sigur va face declarații că a avut domiciliu forțat, că i s-au pus piedici, că n-a fost lăsat să plece etc., astfel fiind o contradicție între azil politic și domiciliu forțat³⁸.

Practic, autoritățile franceze încercau să redirecționeze toate acțiunile întreprinse de DIE, în scopul rămânerii mitropolitului în Franța, iar toate demersurile bisericești ale acestuia și declarația pe care trebuia să o susțină trebuiau făcute în favoarea emigrației, ci nu a statului român.

Se pare că demersurile autorităților franceze au înregistrat un succes. La 20 februarie 1956, rezidența DIE de la Paris informa centrala că, „acum, toți se interesează de el [mitropolit, n.n.], toți caută să-i facă pe plac; acum el este acela care [...], dacă înainte nu-i dădeau voie să locuiască în Paris, acum i se oferă casă în Paris, dacă înainte nu avea bani, acum i se oferă și încă ce sume-destul de frumoase. Nu spune la nimeni că nu se mai repatriază, ci din contră, fin, lasă impresia că încă nu este decis și deciziunea lui este în funcție de felul cum va fi tratat. Dacă i se va da tot ceea ce cere, atunci va rămâne, dacă nu, poate se va repatria. El a prins acum pulsul emigrației, îi joacă așa cum vrea el. Pentru masa emigrației însă, «Oliviu» nu mai are considerație, toți și-au formulat părerea ca despre un simplu șantajist, chiar dacă conducerea emigrației caută să-i intre în voie”. Aceste afirmații se confirmă în documentele provenite de la Comitetul Național Român³⁹.

Mai mult, potrivit informațiilor furnizate de agentul „Lungu”, în urma discuțiilor purtate cu Millet de la DST, mitropolitul „se pregătește să facă un sinod al Bisericii Ortodoxe [Române, n.n.] în Occident, care să depindă de el. Aici vrea el să ajungă acum, să fie șeful Bisericii Ortodoxe din Occident, inclusiv SUA. Se lovește însă de opoziția lui Trifa, care nu-l agreează în nici un chip pe «Oliviu». Millet a spus că organele franceze vor proceda fără cruțare la îndepărtarea celor care sunt împotriva lui «Oliviu», deoarece în momentul de față a fi împotriva lui «Oliviu» înseamnă de fapt a fi împotriva organelor franceze⁴⁰.

După mai multe amânări, la 1 martie 1956, mitropolitul Visarion Puiu făcea declarația pe care o promisese, sub forma unui „Apel adresat frunțașilor români din pribegie”, ulterior publicat în câteva periodice din exil. În textul acestui apel, mitropolitul chema pe liderii exilului românesc la unitate în jurul Bisericii, deoarece numai aceasta constituie garantul libertății și păstrării identității naționale a celor care au plecat din țară la instaurarea regimului comunist. El a caracterizat zisa conducere a exilului românesc drept o ilustrare a fabulei cu racul, știuca și broasca și îi îndemna pe liderii români „să lase ambițiile parvenirilor cu orice preț și încrederea orgolioasă în merite, adesea numai închipuite”, pentru că, spunea el, lucrând „armonic după un plan bine întocmit, pe deoparte ajutați exilul, iar pe de alta veți fi la îndemâna factorilor înaltei politici, care dispun de soarta țării și a neamului nostru. Totodată, îndemnăm părintește pe toți românii noștri din pribegie, să revină sub streășina Bisericii neamului

³⁸ *Ibidem*, ff. 155, 169.

³⁹ *Ibidem*, f. 166; cf. Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. 4 (BOR în străinătate, în exil și în diasporă), București, Editura Vremea, 2004, p. 210.

⁴⁰ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 167-168, 170.

nostru, dându-i tot sprijinul cuvenit și trebuitor⁴¹. Din conținutul apelului, constatăm că mitropolitul aborda aceeași tematică de la începutul exilului, rămânând consecvent ideilor sale legate de organizarea bisericească a românilor din apusul Europei.

Potrivit informărilor DIE, serviciile secrete franceze erau de părere că apelul mitropolitului ar fi fost lansat la sugestia reprezentanților legației române de la Paris, iar unii lideri ai emigrației, precum Gafencu sau Veniamin, primeau acest document cu foarte multă neîncredere⁴². Practic, serviciile secrete franceze erau convinse de faptul că mitropolitul se afla încă sub influența autorităților române încercând să blocheze orice demers din partea acestora. La ședința consiliului parohial din 11 martie 1956, preoții Vasile Boldeanu și Radu Grațian⁴³, apropiați mitropolitului, erau îndepărtați de la oficiul parohial, fiind înlocuiți de un reprezentant al aripii dure și aflat în relații bune cu Trifa, în persoana lui Virgil Pârvănescu, promovat de grupul Veniamin-Gafencu. De altfel, Pârvănescu milita chiar pentru mutarea lui Visarion Puiu în SUA, în scopul împăcării cu Valerian Trifa⁴⁴.

Pentru comportamentul său, la 20 martie 1956, preotul Virgil Pârvănescu era caterisit de mitropolit care îl găsea vinovat de nesupunere și încercări de a încheia relații canonice cu episcopul samosfeat Valerian Trifa. Mitropolitul considera că Pârvănescu reușise să fie numit la oficiul parohial de la Paris cu sprijinul politic al grupului Veniamin-Gafencu și prin influența episcopului Valerian Trifa, pe care liderii exilului îl considerau autoritatea spirituală românească⁴⁵.

Schimbarea de la conducerea comunității românilor ortodocși de la Paris era, probabil, un gest de forță al liderilor emigrației. Dar imprevizibilă a fost măsura canonică luată de mitropolit, care practic echivala cu un afront adus acestora. De asemenea, mitropolitul refuza „cu mersul pe la Veniamin, Gafencu și alte mărimi amorțite”, dar și „în privința unei convorbiri cu ceva reprezentanți americani sau francezi, cărora să li se pună problema negustorește și nu creștinește”, după cum se exprima preotul Boldeanu într-o scrisoare din 7 martie 1956 către Visarion Puiu⁴⁶.

⁴¹ D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 75, pp. 213-214.

⁴² ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 172, 174.

⁴³ În 1956, în planurile DIE se preconiza chiar o influențare pozitivă a lui Radu Grațian din partea unei cunoștințe din țară, în persoana monahului Varahiil Jitaru, pentru a-l determina să colaboreze cu Legația română de la Paris în scopul intrării în posesie de către statul român a bisericii de pe str. Jean de Beauvais (*Ibidem*, f. 174). În acest sens, în ziarul „Glasul patriei”, an I, nr. 11, 20 martie 1956, p. 2, a fost publicat un articol cu titlul: „Veniți acasă, vă cheamă patria!”, semnat de arhimandritul Varahiil Jitaru, starețul mănăstirii Bixad și delegat al Mitropoliei Ardealului în Consistoriul monahal central, și care se adresa astfel, „Către Grațian Radu, protosinghel, 9bis Jean de Beauvais, Paris 5-e, către călugării fără adresă: Arhimandrit dr. Matinian Ivanovici, ieromonah Manoliu Laurențiu, ieromonah Cicală Nestorian, ieromonah Frunză Eugen și mulți alți preoți de mir, cărora nu le știu adresa” (*Ibidem*). Nu știm dacă arhimandritul Varahiil chiar a semnat acest articol în care se arăta garantarea libertății religioase de către Constituție și refacerea multor mănăstiri ortodoxe, dar este evident faptul că planul Securității privind pe Grațian prindea contur.

⁴⁴ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 174.

⁴⁵ După caterisire, Pârvănescu a plecat în SUA, la o parohie care aparținea canonic de Episcopia condusă de Valerian Trifa.

⁴⁶ D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 76, p. 215.

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

Practic, mitropolitul refuza să negocieze cu acești lideri în vederea unei colaborări cu Trifa. Astfel, poziția sa intransigentă i-a creat neajunsul de a fi izolat, dar, în același timp, de a nu i se mai permite să mai fie contactat de reprezentanții legației române.

După lansarea manifestului către românii din exil, rezidența DIE de la Paris propunea la 20 martie 1956 o nouă contactare a mitropolitului în care să i se arate că reprezentanții emigrației i-au zădărnicit de fiecare dată inițiativa și chiar i-au subminat autoritatea bisericească prin nerespectarea actului de caterisire dat lui Virgil Pârvănescu, care continua să slujească în biserica de la Paris. Pentru emigranți adevăratul lider spiritual era considerat Valerian Trifa, iar agenții DIE doreau să-l convingă pe mitropolit de această „realitate”. În consecință, singura soluție pentru el era repatrierea, acolo de unde primise, cel puțin aparent, încrederea și respectul pentru rangul său bisericesc⁴⁷.

Abia la data de 28 august 1956, Serviciul 113 din DIE trimitea o adresă către rezidența din Paris, prin care ordona ca „tov. Valentin” să-l contacteze pe Visarion Puiu și să-l chestioneze asupra repatrierii, deoarece erau îndeplinite toate condițiile, atât formale, consulare, cât și financiare legate de datoriile sale și cheltuielile de transport⁴⁸. Însă, în dosarul pe care l-am consultat nu găsim nici un document care să urmeze acestui demers.

Astfel, s-a încheiat prima tentativă de repatriere a mitropolitului. Care au fost motivele reale pentru eșecul acestei „tentative” a mitropolitului și a planului DIE, nu sunt enunțate în dosar. În schimb, putem susține că acestea au fost determinate, în primul rând, de acțiunile autorităților franceze, dar, probabil, și de campania de influențare și intimidare dusă de emigranți, precum și de unii preoți de la biserica românească de la Paris.

A doua încercare de repatriere și marginalizarea mitropolitului

O altă contactare a mitropolitului Visarion Puiu s-a făcut un an mai târziu. Profitând de situația materială extrem de grea prin care trecea mitropolitul („este bolnav și se zbate în lipsuri materiale”), un ofițer acoperit al DIE l-a vizitat la 12 iulie 1957, prezentându-se în calitate de consul de la legația din Paris, cu numele „Ionescu Neagu”, sub legenda schimbării pașaportului. Mitropolitul îi comunica reprezentantului român că nu a renunțat la gândul întoarcerii în țară, însă eșecul se datora celui care îi inițiasse demersurile, deoarece nu fusese discret și față de care „Siguranța franceză” i-a interzis să mai primească oficiali români și să se repatrieze. Cât despre schimbarea pașaportului, mitropolitul a afirmat că dorește mai întâi să-și pregătească plecarea. De asemenea, s-a arătat entuziasmat de bunăvoința manifestată de Sadoveanu în privința repatrierii sale.

În raportul către centrala din București, ofițerul arăta că mitropolitul „este un om cu care se poate discuta și poate fi influențat să se repatrieze, fără să fie forțat, fără să ne pierdem răbdarea”. De asemenea, propunea „să se obțină scrisori de influență de la persoane competente din țară, care să fie trimise o dată cu răspunsul din țară prin care să confirme primirea cărții” pe care dorea „să o trimită lui Sadoveanu”, iar la

⁴⁷ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 172-173.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 175.

următoarele contacte să-i ofere un sprijin financiar și, drept cadou, o sticlă de vin din România⁴⁹.

La 19 august 1957, consulul „Ionescu Neagu” încerca din nou să-l contacteze pe mitropolit, însă fără succes, deoarece acesta se muta într-o altă locuință din Viels Maisons. Totuși, reprezentantul român a avut ocazia să intre în legătură cu nepoata care îl îngrijea pe mitropolit, Maria Mihăilă, care i-a arătat că ierarhul român este urmărit de Siguranța franceză „pas cu pas, [pentru a vedea, n.n.] cine vine la el și ce discută cu oamenii din sat”, interzicându-i-se să aibă contacte cu oficiali români și să întreprindă ceva în direcția repatrierii. De asemenea, Maria Mihăilă a afirmat că mitropolitul este acuzat permanent de către emigranți că se află în legătură și lucrează pentru comuniști. După părerea consulului, însuși nepoata mitropolitului era „speriată” de poliția franceză și avea „oroare de fugari și nu-i convine viața pe care o duce”.

Pentru evitarea poliției franceze, consulul propunea ca întâlnirile cu nepoata mitropolitului, apoi cu cel din urmă, să se facă în locuri și la ore stabilite. În scopul influențării pozitive, consulul a cumpărat pentru mitropolit o ediție a operelor lui Sadoveanu și un volum despre pescuit pe care mitropolitul trebuia să scrie o dedicație și să o trimită scriitorului⁵⁰.

În urma acestei întâlniri, relațiile dintre mitropolit și oficialii legației române de la Paris se refăceau. Totodată, pentru a pune „capăt certurilor și dezordinilor” de la biserica românească din Paris, la 12 octombrie 1957 mitropolitul solicita legației române ca aceasta „să fie încadrată cu personal corespunzător din România, în condițiile în care funcționează biserica din Viena” și să revină sub jurisdicția Patriarhiei Române. De altfel, mitropolitul îl propunea pe Gala Galaction ca slujitor la această biserică sau „o altă persoană cu aceeași pregătire”⁵¹. Aceeași dorință și-o manifesta mitropolitul și către preotul Radu Grațian, într-o scrisoare încă din 12 iulie 1957, arătându-i că biserica de la Paris „este de drept sub oblăduirea canonică a Patriarhiei din București. Scurta noastră oblăduire a fost vremelnică și a încetat când s-a văzut situația dezastruoasă în care a adus-o, canonic și gospodărește, fostul ei preot Virgil Pârvănescu și a dezinteresării comunității românești locale de aceasta și de clerul ei”⁵².

Dorința manifestată de mitropolit, în legătură cu biserica de la Paris, a fost un șoc pentru emigranții de la Paris. În această situație, preotul Vasile Boldeanu a trecut la o campanie de denigrare a mitropolitului, încercând totodată să găsească o atârnare canonică la episcopul Teofil Ionescu, care se afla în Canada. Agitația politică și anticanonică declanșată de acest preot, l-a determinat pe mitropolit să-l caterisească în data de 20 decembrie 1957⁵³. Însă, mitropolitul a fost împiedicat să-și pună în aplicare

⁴⁹ *Ibidem*, ff. 177-179, 182-187.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 188-192.

⁵¹ *Ibidem*, f. 245; *Biserica Ortodoxă Română din Paris în primii ani postbelici*, în „Studii de Istoria Bisericii”, sub redacția Ovidiu Bozgan, Editura Universității din București, 2000, nota 15, p. 54. Mitropolitul salutase gestul Legației române de la Viena de a ajuta biserica românească din capitala austriacă într-o scrisoare, din 3 august 1956, către Vasile Onea (cf. D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 87, pp. 228-229).

⁵² *Ibidem*, doc. 112, p. 269.

⁵³ „Le Courrier roumain”, nr. 287, 16 martie 1965, Paris, p. 9; D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Relațiile cu biserici din Canada și SUA-documente*, p. 198.

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

hotărârea canonică atât de membrii comunității (considerați „ireligioși” de către prelat), dar mai ales de liderii emigrației și de slujitorii care erau sprijiniți de organizația legionară din exil.

Pentru a preveni o eventuală implicare în „dezordinile” de la biserica din Paris, mitropolitul scria ministrului de interne francez că la altarul acesteia s-au perindat mulți slujitori, dar că unii au creat „tulburări cunoscute apoi poliției și justiției locale”. De asemenea, arăta că, deoarece „alți preoți români negăsindu-se în tot refugiul românesc actual, iar românii care alcătuiesc parohia din Paris, pentru motive politice, nu cer alții din România, biserica a fost încredințată provizoriu actualului preot slujitor Grațian Radu”, ai cărei activitate este deranjată de Vasile Boldeanu, „cunoscut ca pricinuitorul tulburărilor ce au avut loc la această biserică”. În consecință, mitropolitul îl anunța pe demnitarul francez să nu-l mai considere implicat în problemele bisericii de la Paris, așa cum se întâmplase în 1949⁵⁴.

Pe de altă parte, aplicarea planului de repatriere a mitropolitului era extrem de spinoasă pentru lucrătorii DIE. Într-o analiză asupra cazului, șeful biroului operativ din centrala Securității preciza că Visarion Puiu fusese contactat de „persoane neinstruite” care nu au știut să speculeze dorința acestuia de repatriere, fără cultură și cunoștințe bisericești necesare, în acest caz fiind vizat „locotenentul Vaida”, primul care îl contactase pe mitropolit și care începuse demersurile de repatriere, fără discreția necesară. Pe lângă această eroare era vizată atitudinea oscilantă a mitropolitului prin lipsa de încredere față de îndeplinirea condițiilor puse de el și de prezența trupelor sovietice în România, care ar fi putut determina „tragerea la răspundere” pentru activitatea sa în Transnistria, teamă alimentată în special de unii emigranți mai apropiați.

În această situație, se propunea o acțiune „mult mai hotărâtă”, prin purtarea unei discuții cu patriarhul Justinian Marina, care trebuia să trimită o scrisoare mitropolitului, prin care să-l convingă să revină în țară „cu toate drepturile” și să-i solicite părerea în legătură cu rezolvarea problemei bisericii din Paris. După obținerea scrisorii de la patriarh, sub acest pretext, se preconiza o nouă contactare a mitropolitului, consulul urmând a fi însoțit de „o persoană competentă, care prin discuții să-și poată asigura superioritatea morală și să aibă multă putere de convingere”. Acesta din urmă trebuia să se recomande „ca delegat al patriarhului”, care să-i înmâneze o scrisoare și să-i solicite părerea în problema bisericii de la Paris și din Franța în general. În acest sens, era vizat agentul „Dumitrache”, cleric, care trebuia să participe alături de mitropolit la hirotonirea din Croația, în anul 1944. Același cleric urma să constate personal situația bisericii de la Paris, într-o eventuală invitare de a sluji sau chiar, la propunerea mitropolitului, să ajungă parohul comunității românești din capitala franceză, iar la întoarcerea în țară să fie recunoscut de Patriarhia Română.

Deși era apreciat pozitiv modul în care fusese contactat obiectivul în ultima vreme, până la punerea în practică a planului combinat cu agentul de la Patriarhie, mitropolitul trebuia încă o dată contactat de către consulul „Ionescu Neagu” și „însoțit de un tov. mult mai competent care să conducă discuțiile”⁵⁵.

⁵⁴ *Idem, Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 118, pp. 279-280.

⁵⁵ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 193-196, 202-203.

Această combinație operativă nu a fost pusă în practică. În documentele consultate de noi, în mod subit, la 14 decembrie 1957 se preciza că planul nu „mai este de actualitate”, dar problema bisericii de la Paris ajungea de competența Ministerului Afacerilor Externe, concluzie care s-a ajuns după discuția purtată între conducerea Direcției de Informații Externe și „organele în drept”, fără a se preciza care erau acestea. În schimb, contactul cu mitropolitul Visarion Puiu trebuia menținut în scopul repatrierii⁵⁶.

Totuși, în problema bisericii de la Paris și față de propunerea mitropolitului, la 16 noiembrie 1957, Traian Mîcu, directorul Direcției Europa Occidentală din MAE, transmitea ambasadorului Mircea Bălănescu de la Paris următoarele: „Suntem de acord cu propunerea dumneavoastră de a lua legătura cu mitropolitul Visarion Puiu, pentru a vedea cum înțelege el în mod concret să se facă trimiterea personalului pentru biserica românească din Paris, ce perspective sunt pentru preluarea și folosirea acesteia de către noi. Cu ocazia discuțiilor ce le veți avea cu Visarion Puiu, ar fi bine să vedeți care este situația lui materială, ce atitudine are față de țara noastră și de Patriarhia din București, dacă ar dori să revină în țară etc. Dacă Visarion Puiu își menține punctul de vedere că biserica română din Paris trebuie să fie deservită de personal bisericesc numit de către Patriarhia română, ar fi bine să tonați dacă el ar fi dispus, la momentul potrivit, să-și exprime părerea și în mod public (eventual în presa franceză)”⁵⁷.

Astfel, potrivit dispozițiilor primite din centrala MAE de la București, ministrul plenipotențiar Mircea Bălănescu a solicitat DIE un reprezentant care să-l însoțească în vizita ce urma să o facă mitropolitului la Viels Maisons. Însă, rezidența DIE de la Paris nu era de acord ca ministrul Bălănescu să se implice în acest caz în mod direct, mai ales că Mihai Gavriluc, șeful DIE, anticipa un eșec. Practic, în cazul redobândirii bisericii române de la Paris exista un conflict de viziuni între DIE și MAE, care afecta direct atât aplicarea planului de recăpătare al lăcașului de cult, cât și cel de repatriere a mitropolitului. În preîntâmpinarea unui eșec, centrala DIE de la București îl trimitea pe consul să-l viziteze pe mitropolit în data de 8 ianuarie 1958, atât pentru a pregăti întâlnirea cu ambasadorul, cât mai ales pentru a-l influența pozitiv pe Visarion Puiu. Mitropolitul s-a arătat binevoitor față de consul, abordând atât problema bisericii de la Paris, cât și cea a repatrierii.

Pentru a-și justifica față de mitropolit lipsa vizitelor din ultima perioadă, agentul a afirmat că fusese chemat în țară, prilej în care discutase cu Mihail Sadoveanu și Petru Groza în privința situației materiale în care se află și a repatrierii; că acești lideri români sunt interesați și promit susținerea reîntoarcerii bătrânului prelat. Mitropolitul a arătat trimisului român că dorește să se repatrieze în primăvară, dar este „influențat de fugari și torturat de diferite elemente din Franța care vorbesc numai de rău despre țară”, iar despre el se spune că „primește ajutor din partea comunistilor”.

În problema bisericii, mitropolitul, dezgustat de preocupările prea-politice ale preoților, sugera ca statul român să solicite reintrarea în posesia ei în schimbul acceptării

⁵⁶ *Ibidem*, ff. 206-208.

⁵⁷ Ovidiu Bozgan, *Biserica...*, nota 15, pp. 54-55.

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

unui preot francez la biserica franceză de la București pe principiul reciprocității în diplomație⁵⁸.

Mitropolitul făcea această propunere, deoarece aflase că, la 9 februarie 1957, biserica franceză Sacré Coeur de la București fusese închisă de autoritățile române, iar slujitorul, preotul François van der Jonckheyd, fusese arestat, iar la 1 noiembrie expulzat din România.

Interesant este faptul că propunerea mitropolitului Visarion venea după protestele ministrului francez de la București față de gestul autorităților române, care lăsau să se înțeleagă că ar fi dispuse pentru redeschiderea bisericii în schimbul intrării în posesie asupra bisericii românești de la Paris. Această poziție a autorităților române era exprimată de ministrul Mircea Bălănescu încă din 28 februarie 1957 și probabil va fi fost comunicată și mitropolitului Visarion Puiu⁵⁹, în această situație el fiind văzut ca o punte de comunicare cu partea franceză.

Tot în timpul întrevederii din 8 ianuarie 1958, în problema repatrierii, mitropolitul solicita primirea unor garanții clare în privința revizuirii condamnării din 1946 și ridicării caterisirii din 1950. De altfel, lucrătorul DIE propunea în finalul raportului său către centrală, ca amnistierea pedepsei penale să fie publicată, iar Sinodul BOR să fie influențat pentru ridicarea caterisirii⁶⁰.

Conflictul dintre cele două instituții românești se va răsfrânge asupra vizitei făcute la mitropolit, în 17 ianuarie 1958, de însuși ministrul Bălănescu și consulul „Ionescu Neagu”. Din dorința de a se remarca în această acțiune, în discuția cu mitropolitul, ambasadorul Bălănescu a făcut o serie de gafe. Pentru că ambasadorul i s-a părut suspect, atunci mitropolitul a preferat să discute numai cu consulul. Tot ambasadorul i-a promis mitropolitului că îl va vizita Demostene Botez, reprezentantul României la UNESCO.

În urma acestei vizite, la nota biroului din raport se arăta că mitropolitul nu are o intenție clară de repatriere, dar trebuie insistat pe lângă el în această direcție, deoarece, prin refuzurile diplomatice la ajutoarele materiale și financiare care i se acordă, nu dorește să fie legat de ambasadă. De asemenea, se considera că această vizită nu-și atinsese scopul, mai ales prin greșelile făcute de ministrul Bălănescu, pe care mitropolitul le-a speculat tocmai pentru a-și confirma unele „bănuieli” de genul că se dorește o atragere a lui în cursa repatrierii, fără să i se rezolve problemele de ordin juridic și canonic⁶¹.

Ulterior, la 6 februarie, când consulul Ionescu l-a contactat din nou pe mitropolit, i-a oferit trei sticle de vin românesc, 50.000 de franci, drept sprijin financiar, iar nepoatei sale o ie. Consulul a aflat că mitropolitul fusese bolnav, chiar internat în spital, motiv pentru care se pregătise pentru înmormântare; că în timpul spitalizării fusese vizitat de ministrul Bălănescu, preotul Radu Grațian și „alți legionari” care i-au cerut să spună „ce legături are cu legația și l-au amenințat cu moartea”. De asemenea, mitropolitul a afirmat că nu dorește să polemizeze cu redactorul de la revista „BIRE”,

⁵⁸ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 217-218.

⁵⁹ Ovidiu Bozgan, *Biserica ...*, p. 50.

⁶⁰ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 228-232.

⁶¹ *Ibidem*, ff. 209-211, 217-222.

care publicase o scrisoare deschisă împotriva sa. În schimb, și ca un răspuns, la 2 februarie, trimisese pastorală de praznicul Sf. Trei Ierarhi, care fusese citită în biserica de la Paris⁶².

În conținutul pastoralei, mitropolitul reitiera aceleași idei pe care le lansase de la începutul exilului: speranța în dezrobirea țării de sub comunism; cauza sfântă a eliberării; lipsa unei unități a exilului duce „la încătușarea și amenințarea cu pieirea neamului românesc” și îi acuza pe cei „care ne-au negustorit acum paisprezece ani ca pe niște vite” și „care se străduiesc fără preget a găsi noi formule pentru așa-zisa «coexistență pacifică» cu cei fără Dumnezeu-faptă care nu-i decât desăvârșirea crimei împotriva celor peste una sută milioane de suflete creștine”⁶³.

Scrisoarea deschisă publicată de revista „BIRE”, la 1 februarie 1958, fusese redactată de René Théo, care îl chestiona pe mitropolit asupra următoarelor aspecte: „1) În 1951 sau 1952 ați publicat în ziarul episcopului roșu Andrei Moldovan, din Statele Unite, o scrisoare prin care recunoașteți hirotonirea acestuia de către Sovrom Patriarhia de la București și, deci, legitimitatea amestecului celor din țară în chestiunile din afara hotarelor României; 2) Ați dizolvat în aceeași perioadă de timp Eparhia Ortodoxă Română din Europa occidentală al cărei conducător suprem erați, cerând unor consilieri ai Eparhiei din Paris să comunice Legației reperiste⁶⁴ această dizolvare, care la rândul ei să o transmită la București, Ministerului cultelor și Sf. Sinod; 3) În toamna anului 1955 ați adresat o scrisoare lui Sadoveanu, vicepreședinte al Prezidiului din Repere și, drept urmare a acestei corespondențe, ați fost invitat în țară, semnând chiar și o cerere de a vi se acorda de către Legația reperistă din Paris un pașaport; 4) Pe episcopul Teofil, care caută o legătură sinodală în lumea liberă, l-ați sfătuit să aștepte sprijinul Sinodului de la București, care «nu va mai întârzia mult»; 5) Într-o scrisoare trimisă, la 1 decembrie 1957, Consiliului Bisericesc din Paris, ați arătat că «această Biserică aparține de drept Patriarhiei Ortodoxe Române de la București»; 6) Ați fi declarat că nu puteți lucra «cu preoți fugari din țară» și credincioșii din Paris dacă doresc preot «să se adreseze legației reperiste, care va cere forurilor competente din țară să trimită un preot». Față de aceste „zvонuri”, autorul articolului îi cerea mitropolitului lămuriri „publice și precise pentru a liniști spiritele dreptcredincioșilor ortodocși din Paris”. În cazul rămânerii fără nici unui răspuns, autorul scrisorii era de părere că înaltul prelat recunoaște „colaborarea și admite regimul criminal din România”⁶⁵.

Mitropolitul nu a dorit să polemizeze, în schimb răspunzând prin pastorală care i-a fost publicată în aceeași revistă, în nr. 261, din 16 februarie 1958. Totodată, probabil aceste „atacuri” din presă l-au determinat pe mitropolit să adopte o atitudine mai rezervată în relațiile cu reprezentanții legației române, care s-a simțit încă de la începutul anului 1958, mai ales că la 14 ianuarie, primise o fițuică cu amenințări la adresa sa: „Prea Sfințite, Cu inima tremurândă vă scriu în grabă despre ceea ce vă amenință. Aseară s-a ținut o ședință secretă în Toronto al cărei rezultat a fost: Să moară ca Iorga Mitropolitul

⁶² *Ibidem*, ff. 224-225.

⁶³ *Ibidem*, f. 260; D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 121, pp. 282-283.

⁶⁴ Așa este în text.

⁶⁵ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 252-253.

care ne-a încurcat și bisericește și politicește. Jurăm!... Jurăm!... Aseară a plecat într-acolo unul de care ne este frică la toți, și cu alții din Franța, să pună planul în aplicare. Vă rog luați măsuri. Moraru are în tipărire o broșură scrisă de arhimandritul Popescu, Boldeanu și Grațian, să vă dea de gol în fața lumii. Umila mea părere este să vă dați la o parte din toate, ca bătrân și să-i lăsați pe toți în plata Domnului. Veți merge în țară mort sau viu, că aveți ruble și pașaport pe care vi-l vor băga pe gât înainte de a vă ucide. Îmi fac datoria să vă scriu eu un tânăr moldovean, care nu vreau să mor cu conștiința neîmpăcată. E adevărat că lucrați cu comuniștii? Vă rog, să mă iertați, dar și eu vă condamn. Să mai știți că banii lui Trifa sunt în joc. Poate Dumnezeu v-ar scăpa dacă stați liniștit fără nici un amestec. Mă rog lui Dumnezeu să vă lumineze, dar să vă pregătiți. Un binevoitor pentru care să vă rugați. Mi-am făcut datoria. Așa să-mi ajute Dumnezeu. Amin, amin!...”. Pe acest document, mitropolitul făcuse însemnarea: „Textul amenințării redactat în Toronto, dar trimis din Canada, de la Windsor, la 14 ianuarie și primit în Franța la 17 ianuarie 1958, a fost fotocopiat și prezentat autorității franceze în drept, care a dispus îndată cercetare în Canada și luarea măsurilor în Franța, locul adevăratei ei obârșii”⁶⁶.

Nu știm care este/sunt autorul/autorii acestui text găsit în arhiva personală a mitropolitului Visarion Puiu de la Freiburg. Totuși, în contextul încercărilor românilor emigranți de a-l opri pe mitropolit în Franța, un astfel de text, de o cruzime înfiorătoare, era un mijloc nemaîntâlnit. În același timp, nu poate fi exclus ca reprezentanți ai serviciilor secrete românești care activau în Franța să fi alcătuit acest text, tocmai pentru a-l îndepărta pe mitropolit tot mai mult de emigrație și a-l determina să se repatrieze.

Probabil din cauza acestor amenințări mitropolitul s-a închistat tot mai mult în relațiile cu emigranții, a devenit mai reținut în relația cu oficialii legației de la Paris și nu a dorit să polemizeze cu cei de la revista BIRE. Mai mult, chiar după întâlnirea cu oficialul român, la 7 februarie 1958, mitropolitul restituia consulatului cei 50.000 de franci primiți ca sprijin financiar⁶⁷.

Însă, campania pornită împotriva mitropolitului a continuat cu una de calomniere și presiuni la adresa sa mai ales în presa românească de la Paris, prin ziarul „La Nation roumaine”, condus de Romulus Boilă, care era apropiat de conducerea CNR, grupul Cretzianu-Vișoianu. Amploarea campaniei de denigrare promovată de ziarul lui Boilă, prin etichetări de genul „fascist”, colaborator la guvernului legionar simist de la Viena și al guvernatorului Transnistriei, G. Alexianu sau „criminal de război”, demonstrează faptul că cei din conducerea CNR-ului erau hotărâți să-l excludă pe mitropolit din cercul liderilor exilului românesc. Astfel, mitropolitul a fost dezaprobat de exil, chiar preotul Grațian, singurul preot canonic de la Paris, considerându-l „trădător”⁶⁸. Totodată, la 15 februarie, pe ușa bisericii românești de la Paris era prezentat un comunicat, prin care se anunța ridicarea caterisirii preotului

⁶⁶ D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 120, pp. 281-282.

⁶⁷ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 227, 259.

⁶⁸ Aurel Sergiu Marinescu, *op. cit.*, pp. 206-209.

Vasile Boldeanu „semnat” de mitropolitul Visarion Puiu⁶⁹. Ulterior, comunicatul a fost publicat în periodical „Orientări pentru legionari”, din RFG⁷⁰.

Însă, ridicarea caterisirii nu fusese dată de mitropolitul Visarion care până la sfârșitul vieții nu l-a iertat pe preotul Boldeanu. Gestul preotului rebel l-a determinat pe mitropolit ca, în data de 20 martie 1958, să desființeze Eparhia românilor din străinătate, care mai funcționa doar la nivelul bisericii românești de la Paris. Reacția lui Boldeanu a venit la 23 iunie 1958, când a convocat Adunarea parohială a bisericii de la Paris care a decis „reabilitarea” sa canonică, menținerea lui la oficiul parohial și excluderea definitivă a mitropolitului din activitatea acestei comunități⁷¹.

În această situație, la 17 februarie 1958, ofițeri din Biroul operativ 113 din centrala DIE de la București ajungeau la concluzia că atitudinea mitropolitului Visarion Puiu este „oscilantă” și „nu prezintă importanță”, propunându-se încetarea legăturii. Abia la 25 iunie 1959, dosarul întocmit pe numele mitropolitului Visarion Puiu era închis, pe motiv că acesta refuzase să se repatrieze. De cazul mitropolitului urma să se ocupe Ministerul Afacerilor Externe, care se pare că, pentru început, și-a luat sarcina în serios⁷².

Problema repatrierii mitropolitului constituia o preocupare pentru MAE la 28 mai 1958, atunci când Demostene Botez fusese vizitat de Leon Negruzzi, fostul președinte al Adunării eparhiale a Episcopiei românilor din străinătate. Prin Negruzzi, mitropolitul îi transmitea lui Botez ca să-l viziteze la Viels Maisons, așa cum îi promisese ministrul Bălănescu⁷³. Însă, în stadiul actual al cercetărilor nu știm dacă acest lucru s-a întâmplat.

Ultima tentativă de repatriere și decesul mitropolitului

În cursul anului 1961, mitropolitul încerca să creeze un canal de dialog cu autoritățile române, fie laice, fie bisericești, în speranța repatrierii. Într-o scrisoare către teologul Petre Vintilescu, din martie 1961, mitropolitul întreba asupra componenței Sinodului BOR și „dacă el a fost sau nu caterisit așa cum auzise”. Numai că Petre Vintilescu a predat scrisoarea la Departamentul Cultelor, care, la rândul său, a sesizat Securitatea.

Ulterior, la 25 iulie 1961, mitropolitul i-a comunicat printr-o scrisoare lui Gheorghiu-Dej de faptul că trimisese niște scrisori ministrului Afacerilor Externe de la Moscova și președintelui Prezidiului ucrainean, pe care le anexa, și în care condamna ocupația nedreaptă asupra teritoriilor românești Basarabia și Bucovina de nord și campania de persecutare a Bisericii creștine⁷⁴.

⁶⁹ „Le Courrier roumain”, nr. 287, 16 martie 1965, p. 10.

⁷⁰ „Orientări pentru legionari”, februarie 1958, nr. 5, Erding/Bavaria, p. 6.

⁷¹ Ovidiu Bozgan, *Biserica ...*, p. 50;

www.ortodoxia.de/html/body_arhiepiscopul_roman_tefil_ion.html, văzut la 10 februarie 2010.

⁷² ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 243, 261.

⁷³ Ovidiu Bozgan, *Biserica ...*, nota 15, p. 55.

⁷⁴ D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 149, p. 328. Scrisorile către liderii sovietici a se vedea la *Ibidem*, doc. 143a-143b, pp. 314-322.

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

În acest context, în august 1961, fratele mitropolitului, Constantin Puiu, îl vizita pe preotul profesor Cicerone Iordăchescu, un fost colaborator al prelatului, pentru o intervenție la mitropolitul Moldovei, Iustin Moiescu. Profesorul Iordăchescu a promis sprijinul necesar la mitropolitul Moldovei, dar cu condiția ca Visarion Puiu să depună o cerere de repatriere.

Nu în ultimul rând, Securitatea interceptase o scrisoare a ieromonahului Casian Bradu, slujitor în Franța, din partea mitropolitului, către conducerea mănăstirii Neamț, prin care solicita informații cu privire la locuința de la Vovidenia, situația unor călugări bătrâni și cine este la stăreția vechiului așezământ nemțean⁷⁵.

În această situație, Direcția de Informații Externe a trecut la un plan de contactare legendată a mitropolitului pentru a-l determina să se repatrieze. În primul rând, printr-o combinație informativă, Securitatea a determinat ca starețul mănăstirii Neamț, arhimandritul Dionisie Velea, să răspundă la cererile mitropolitului, scriindu-i la 25 martie 1962 (scrisoarea fiind interceptată de Securitate la 28 martie, apoi trimisă mai departe). În această scrisoare starețul nemțean îi spunea mitropolitului că atunci când era întâistătătorul Bisericii bucovinene, el studia Teologia la Cernăuți; apoi, că locuința de la Vovidenia fusese folosită de prietenul său, scriitorul Mihai Sadoveanu (decedat la 19 octombrie 1961), iar „acum, uneori, servește pentru primirea înalților oaspeți ai mănăstirii”⁷⁶.

Despre această scrisoare, mitropolitul îi relatează lui Victorin Ursache (fostul superior al așezământului românesc de la Ierusalim și profesor la Seminarul teologic South Canaan, din Pennsylvania, SUA), că, în aprilie 1962, „izbutise” să corespundă cu starețul mănăstirii Neamț. Însă, tot mitropolitul își exprima îngrijorarea față de cele aflate, tardiv, din presa exilului despre aplicarea decretului 410 privitor la monahi: „Valuri de monahi și de călugărițe au fost scoși din mănăstiri și puși la lucrări forțate prin țară și se poate ca între dânșii să fie dus însuși starețul Neamțului”⁷⁷.

Pasul al doilea urmat în planurile DIE a constat în contactarea mitropolitului la locuința sa din Viels Maisons. La 20 septembrie 1962, un ofițer DIE, aflat sub acoperire diplomatică, a luat legătura cu nepoata mitropolitului, conform raportului: „Am întâlnit pe stradă pe nepoata lui Visarion și am intrat în discuții cu ea. Din discuții, a rezultat că au fost vizitați de profesorul Ghițescu, în luna august, că Visarion Puiu a îmbătrânit, că o duc greu din punct de vedere material etc. Cunoscând că Maria este aceea care are influență asupra lui Visarion și profitând de această ocazie, pentru a exercita o oarecare influență de apropiere, i-am dat Mariei 100 NF. I-a luat cu foarte mare precauție, spunând că le-am mai ușurat viața și rugându-mă să nu mai spun la nimeni că l-am ajutat. Le este teamă de fugari. A promis că va încerca să-l determine pe Visarion să se repatrieze”⁷⁸.

Prudența mitropolitului în problema repatrierii se poate constata și într-o scrisoare din 26 septembrie 1962 către Victorin Ursache, în care arăta „că cei de la

⁷⁵ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 269-271.

⁷⁶ *Ibidem*, ff. 273-275.

⁷⁷ D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 152, p. 330.

⁷⁸ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 276.

București caută prin legația română din Paris și prin comuniștii din acest sat să mă poate duce în țară, deci să-mi pună în pericol viața”⁷⁹.

Totuși, șase luni mai târziu, se pare că mitropolitul își schimbase poziția. La 24 martie 1963, mitropolitul îi scria aceluiași Victorin Ursache: „Zorii apropiatei primăveri, situația mea bisericește nelămurită de aici și îndeosebi vârsta înaintată (am intrat în al 85-lea an de viață), îmi îndreaptă gândul spre o apropiată întoarcere acasă. Dacă condițiile din țară îmi vor fi mai bune ca până acum, te voi înștiința de data plecării mele; și reflectează dacă asemenea pas nu l-ai face și [tu] însuși. [...] În țară aș pleca eu întâi și de acolo ți-aș scrie lămuririle de trebuință pornirii dumatiale, dacă te vei hotărî la fel. Sau, am porni din Paris împreună, întâi spre București, de acolo, eu spre Iași”⁸⁰. Așadar, principala problemă a mitropolitului era reprezentată de actul de caterisire, în privința condamnării penale considerând, probabil, că fusese amnistiat.

Așa se face că, la 30 martie 1963, mitropolitul Visarion Puiu trimitea o cerere olografă către Legația română din Paris în privința repatrierii. În cerere, mitropolitul arăta că, după publicarea apelului de repatriere din 1955, „am fost întâiul printre cei din Franța, care au arătat legației române din Paris că doresc a împlini acel îndemn, iar Legația a răspuns binevoitor făcându-mi și pașaportul trebuitor plecării mele. Dar eu nu am putut pleca. [...] Fiind înaintat în viață și dorind a-mi avea sfârșitul vieții în țara mea, România, apoi aici trăind în condiții materiale strâmtorate, iar după spusa legației, condițiile din țară schimbându-se pentru mine, vin a repeta dvs. acea dorință, să mijlociți forurilor în drept din București să-mi se înlesnească nu numai călătoria, ci și următoarele trebuințe:

a) Deoarece nu-s fugar, ci pornit din țară oficial cu delegație și vize legale în regulă, spre a merge în 16 august 1944 la Zagreb, în Croația, la întoarcere rămânând în Viena, deoarece cu intrarea armatelor ruse în țară la 23 august nu am avut nici tren, nici avion, am rămas în țări străine fără voie și uitat; apoi, deoarece nu am făcut nici pe când eram în țară politica vreunui partid, nici acum în pribegie atitudinii ostile regimului actual din București, ci, din contră, ca singur ierarh canonic, am avut prilej să arăt de aici câteva măsuri îndreptătoare stării noastre bisericești de acasă direct dlui. Gh. Gheorghiu-Dej⁸¹; acum nu cer milă, ci să mi se recunoască anii serviți aici în prelungire și a acorda dreptul meu de pensie întrerupt (pentru 60 ani de servire neamului meu prin Biserică); spre a-mi putea acoperi datoriile bănești făcute în acești ani, între 1944-1963, prin patru țări străine: Austria, Italia, Helveția și Franța, să-mi procur lucruri și să-mi îngrijesc sănătatea înainte de plecare; iar ajungând în țară, să mi se acorde o pensie lunară pentru timpul ce mai am de trăit.

b) Legația română din Paris rog să-mi înlesnească trimiterea la București bagajul cu lucruri personale, cu un portret al meu făcut în ulei de un pictor loren (Raoul Mettling, directorul Muzeului orașului Soissons), ca o nobilă dăruire făcută mie de episcopul catolic Pierre Douillard în a cărui eparhie am locuit, spre a fi pus spre păstrare în salonul stăreției mănăstirii Sf. Gheorghe din Suceava sau la mănăstirea Putna, din fosta mea eparhie a Bucovinei.

⁷⁹ D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 153, p. 331.

⁸⁰ *Ibidem*, doc. 154, pp. 331-332.

⁸¹ A se vedea la *Ibidem*, doc. 149, p. 328.

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

c) Să mi se înlenească drumul spre țară, cu tren sau avion, de la Paris-București-M-rea Cernica, unde am lăsat la plecarea din țară un bagaj și de acolo la Iași, unde se află locuința mea viitoare arătată de Mitropolia din acel oraș, spre retragerea mea.

De cumva mi se poate împlini cele mai sus arătate, rog, Domnule ministru, să mi se răspundă, spre a începe formele trebuitoare întoarcerii și adăpostirii mele libere în țară”⁸².

Totuși, scrisoarea nu a ajuns la legația română, potrivit unui raport din noiembrie 1963, ofițerii DIE fiind de părere că, de fapt, nu fusese trimisă de nepoata mitropolitului. În cele din urmă, o copie a cererii mitropolitului a fost trimisă la legația de la Paris. Interesant este faptul că, tot pentru aplicarea planului de repatriere, în același raport, se amintește de vizita mitropolitului Iustin și a episcopului Teoctist Arăpașu la Visarion Puiu, însă fără a se oferi detalii. Era, evident, un alt mijloc în aplicarea planului de repatriere a bătrânului mitropolit.

În consecință, rezidența DIE din Franța propunea aducerea mitropolitului în țară și ca simplu „turist, pentru a-și aranja drepturile sale în BOR”, gest care „ar constitui o lovitură serioasă dată fugarilor și bune posibilități pe linia «D» de exploatare a datelor precizate de el”. Însă, plata datoriilor, care se pare că se ridicau la 10-12.000 de dolari, nu era acceptată de Securitate: „Noi nu suntem de acord cu satisfacerea acestor pretenții ale lui Visarion Puiu. Îi putem asigura doar transportul de la Paris la București și sprijin în țară unde dorește el”⁸³.

În decembrie 1963, rezidența DIE de la Paris comunica centralei de la București că Visarion Puiu dorea să vorbească cu un reprezentant al Ambasadei române. La 27 decembrie, doi ofițeri, sub acoperire diplomatică, s-au prezentat la locuința mitropolitului, unde au stat de vorbă cu el și cu medicul curant, potrivit noti-raport: „Din discuție a rezultat că la 17 decembrie, Visarion Puiu, a paralizat din cauza vârstei [...]. În prezent, situația sa medicală s-a ameliorat oarecum.

A apreciat atenția Ambasadei și a spus că nu este dușman al țării. A intenționat să se repatrieze, dar i-a fost teamă deoarece i s-a promis de către Sinod că îi va ridica caterisirea și nu i s-a ridicat, iar condamnarea judecătorească nu i-a fost amnistiată.

Dacă își va refăce sănătatea, vrea să vină în țară și nu a mai pus problema să-i dăm bani pentru a-și plăti datoriile.

Dorește să-și revadă fratele (medic-pensionar în Galați), cerându-ne sprijin în acest sens. A precizat să nu avem teamă că fratele lui ar rămâne în Franța, întrucât în țară are pensie, în timp ce acolo nu ar avea din ce trăi. Dacă totuși nu avem încredere, cere ca fratele lui să fie însoțit în Franța de un reprezentant al nostru. Nu i s-a promis nimic”⁸⁴.

Astfel a intrat în studiul Securității posibilitatea trimiterii fratelui mitropolitului în Franța. În mai puțin de o lună, adică în februarie 1964, medicul Constantin Puiu avea toate formalitățile îndeplinite, așteptând în schimb viza din partea ambasadei Franței de la București. Nu știm dacă acesta a fost motivul real al amânării plecării, cert este faptul

⁸² ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 280-281.

⁸³ *Ibidem*, ff. 278-279, 282.

⁸⁴ *Ibidem*, ff. 308-309.

că în tot acest timp el a fost urmărit îndeaproape, iar dacă, inițial, fiica lui urma să-l însoțească în Franța, aceasta, totuși, a rămas în țară drept „gaj”.

În Franța, mitropolitul solicita din nou sprijin din partea Ambasadei române. La 11 februarie, maiorul Mihai Caraman s-a întâlnit cu mitropolitul, acesta din urmă spunând că și-a mai ameliorat sănătatea și speră ca în primăvară să se întoarcă în țară, după cum nepoata sa insista foarte mult. De asemenea, a precizat că „fugari, pe care a evitat să-i numească, fac presiuni asupra lui spre a-l determina să nu se repatrieze. Față de acestea a luat măsura să nu-i mai primească în casă”. Pentru acestea, mitropolitul solicita o locuință de tranzit, până la plecarea din Franța, mai ales că avea neplăceri cu proprietarul pentru neplata chiriei⁸⁵.

Între 31 martie-14 aprilie 1964, Constantin Puiu s-a deplasat în Franța, potrivit documentelor DIE, cu „sarcina de a-l determina pe fratele său să se repatrieze”. La venirea în țară, potrivit asigurărilor date de Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, mitropolitul trebuia să fie „cazat” la mănăstirea Neamț sau la Iași, acordându-i-se o pensie din fondul Patriarhiei Române, în cuantum de 1500-2000 lei⁸⁶.

În călătoria din Franța, Constantin Puiu a fost însoțit permanent de un ofițer DIE (sub acoperire de oficial al MAE), care l-a condus la fratele său, l-a ajutat material și financiar. Constantin Puiu a solicitat ca, din partea ambasadei, la fratele său să fie trimis un medic care să-l consulte. Într-o notă trimisă de la Paris către centrala din București, în data de 10 aprilie 1964, se spunea că, în urma consultației medicale, starea de sănătate a mitropolitului „îi permite să fie transportat în țară” și „că menținerea stării fizice proaste se datorează serioaselor lipsuri materiale și, în special, alimentației insuficiente și cazării necorespunzătoare”.

Starea de sănătate a mitropolitului se datora mai ales presiunilor la care era supus permanent de către „legionari” și alți emigranți, pentru a-l determina să nu se repatrieze. De asemenea, Vasile Boldeanu, încerca să-l convingă să rămână în Franța, prin trimiterea medicului Cornel Mețianu. Apoi, „concomitent, preotul comunei [Viels Maisons, n.n.] și episcopul catolic al regiunii, au încercat să-l determine să treacă la catolicism. Întrucât Visarion Puiu a refuzat, aceștia i-au suspendat subvenția bănească ce i-o acordase[ră]”.

Aceste neajunsuri i-au creat grave probleme de sănătate, însă nu l-au înduplecat pe mitropolit să renunțe la gândul repatrierii. Totuși, la întoarcerea în țară, Constantin Puiu, afirma că, în urma consultației medicale solicitate de el, „Visarion Puiu avea temperatură 38,09 grade C, picioarele umflate și expectora sânge datorită unei congestii pulmonare contractată în condițiile de cruntă mizerie materială în care trăiește.

Visarion Puiu trăiește într-o casă cu ciment pe jos, neîncălzită, amenințat permanent să fie dat afară de proprietar, care pretinde o chirie exorbitantă⁸⁷.

Din punct de vedere fizic, Visarion Puiu se prezintă foarte prost, ceea ce-l face incapabil, pentru moment, să susțină o călătorie, el neputându-se mișca decât cu bastonul și foarte anevoios prin casă⁸⁸.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 296.

⁸⁶ *Ibidem*, ff. 300-301.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 297.

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

În această situație, potrivit unui raport al DIE, medicul Puiu a încercat chiar să-și influențeze fratele să nu se deplaseze din Franța, deoarece „nu este transportabil”, totodată spunându-i că „este forțat de noi [Securitatea, n.n.] să-l determine pentru a se repatria”. Medicul Puiu a fost iritat mai ales de insistența celor de la Ambasada din Paris de a se întoarce în țară „neapărat” cu mitropolitul, fără a ține cont de sănătatea acestuia, spunându-i-se că, „dacă ei dau dispoziție, îl poate aduce pe Visarion pe targă sau chiar mort în țară, dar aceasta nu ar mai fi o notă bună nici pentru ei și nici chiar pentru regim”. Ca atare, atitudinea lui Constantin Puiu era considerată ca „necorespunzătoare” de către organele de Securitate, urmând ca la întoarcerea în țară „să i se atragă atenția”.

În ceea ce privește pe mitropolit, ofițerii DIE propuneau ca lunar, din partea ambasadei, să-i fie trimiși o sumă de 300 franci, pentru întreținere, urmând ca în vară să fie repatriat⁸⁹.

La 5 mai 1964, într-o scrisoare către ambasadorul român de la Paris, mitropolitul a mulțumit pentru interesul manifestat de oficialii români față de el, facilitarea deplasării fratelui său și sprijinul acordat până acum, mai ales că aceste împliniri vin „din țara mea de acasă”, după cum se exprima⁹⁰. Însă, nu spunea nimic de repatriere.

În acest context, mitropolitul trimitea o scrisoare fratelui său, în care arăta că, „fiind grav bolnav, nu crede că se va mai putea repatria și, în consecință, să nu mai întreprindă nici o măsură în acest sens”⁹¹.

În schimb, la 30 iunie 1964, rezidența DIE de la Paris comunica centralei de la București că „Visarion Puiu merge spre însănătoșire, starea sănătății lui îmbunătățindu-se”. Contactat de o sursă a rezidenței, „Visarion Puiu și-a manifestat dorința de a nu se repatria și a manifestat o atitudine pozitivă față de patrie. Totodată, a formulat unele critici la adresa emigrației și a legionarilor”. Pe această notă, la 2 iulie 1964, generalul Nicolae Doicaru, adjunctul directorului DIE, pune următoarea rezoluție: „Nici acum nu vreți să încetați de a ne mai ocupa de acest porc bătrân care ne-a pricinuit atâta bătaie de cap?”⁹².

La puțin timp, mitropolitul Visarion Puiu a trecut la cele veșnice. Despre împrejurările în care acesta a murit și a fost înmormântat avem informații din raportul maiorului Caraman: „Mitropolitul Visarion Puiu a decedat la Viels Maisons în seara de luni, 10 august 1964.

Boldeanu Vasile a avut prima comunicare în acest sens [la biserică, n.n.], marți, 11 august, din partea preotului unit [George] Cosma⁹³, ce nu a vrut să-i spună de unde o știe însuși.

⁸⁸ *Ibidem*, ff. 303-304; Constantin N. Tomescu, *Prietenul meu Visarion Puiu*, ediție și note de Dumitru Valenciuc și Dragoș-Radu Mihai, Suceava, 2005, p. 63.

⁸⁹ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 297-298, 305.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 316.

⁹¹ *Ibidem*, f. 314.

⁹² *Ibidem*, f. 317. Nicolae Doicaru a mai făcut o astfel de afirmație, în august 1976, după moartea preotului catolic Vasile Zăpârțan într-un suspect accident rutier: „Să fie «sănătos». Să-i urmeze și alții [un] astfel de exemplu?”.

⁹³ Acesta era rectorul Bisericii unite românești din Franța.

Miercuri, 12 august, Boldeanu Vasile, însoțit din partea Consiliului [parohial, n.n.] de Guguianu Nicolae, a fost la Viels Maisons, unde zisa nepoată, Mărioara, a refuzat să-l primească, conform dorinței lui Visarion Puiu, care declarase de mai multe ori că la înmormântarea sa nu au ce căuta Boldeanu, [Ioan] Miloae și Teofil [Ionescu].

Boldeanu s-a retras, mai ales că problema asistenței religioase a lui Visarion Puiu era organizată, preotul [Dumitru, n.n.] Mitică Popa era, dar nu a vrut să apară și să ia contact cu Boldeanu.

Ducându-se imediat la preotul catolic din Viels Maisons, acesta i-a spus că, aflând de moarte, s-a dus și el imediat să facă o primă rugăciune, dar Mărioara închizându-i și lui ușa în nas, s-a retras.

Numitul preot catolic a lămurit însă pe Boldeanu și Guguianu asupra condițiilor decesului.

În după amiaza de luni, 10 august, Visarion Puiu a avut o ușoară criză cu repercusiuni cardiace, mâncase cam mulți struguri. A fost chemată o doctoriță ce nu a văzut nimic grav sau alarmant, [care] i-a făcut o primă injecție și a anunțat că revine după o oră, timp ca injecția să-și facă efectul și să poată hotărî tratamentul de urmat.

Revenind exact după o oră, Visarion era mort, dar doctorița a remarcat pe masă o a doua fiolă, de asemenea, goală. Interesându-se, Mărioara i-a spus că între timp chemase și un alt doctor, care și el i-a făcut o altă injecție în urma căreia Visarion Puiu a decedat.

Doctorița a întrebat-o pe Mărioara dacă i-a spus doctorului că i se mai făcuse o injecție, la care Mărioara a răspuns că nu a spus nimic doctorului⁹⁴.

Doctorița a povestit preotului catolic toate acestea și totul s-a terminat aici, fără interes din partea nimănui să se ceară autopsie, anchetă etc.

S-a hotărât ca o delegație a asociației culturale a bisericii ortodoxe române creștine din Paris să asiste la înmormântare. Delegația a fost desemnată în persoana colonelului [Ion] Tomoroveanu, Guguianu Nicolae, ing. [Iancu] Perifan.

În ziua de 14 august 1964 înmormântarea a decurs în liniște. A fost un sobor de cinci preoți, între care doi români (Emilian Vasiloschi și Mitică Popa), doi reprezentanți ai mitropolitului George Tarasoff⁹⁵ și ultimul preot din partea ortodocșilor francezi.

A mai asistat un sobor de preoți, fără să officieze slujbă, format din patru preoți catolici, doi români (Cosma și [Vasile] Zăpârțan) și doi francezi din partea episcopiei de Soissons și parohul local din Viels Maisons. La serviciul religios oficiat de Vasiloschi, în patru limbi (română, rusă, franceză și greacă), au fost două coruri mici (unul românesc condus de [Nicolae] Moșoiu și unul grec). S-au ținut cinci discursuri, de către Vasiloschi, Cosma, profesor [Virgil] Mihăilescu, [Constantin] Arsene și Demostene Nacu. Discursurile lui Arsene și Vasiloschi a făcut aluzii la adresa lui Boldeanu, fără pronunțarea numelui acestuia.

⁹⁴ Profesorul Constantin N. Tomescu scrie în memoriile sale că mitropolitul „a răcit și a dat într-o complicație, ca la cei bătrâni, și insuficiența cardiacă a pus punct vieții sale” (Constantin N. Tomescu, *Prietenul...*, p. 63).

⁹⁵ Acesta era Exarhul de la Paris al Patriarhiei Ecumenice și confesor al mitropolitului Visarion Puiu, cf. „Curierul românesc”, an XIII, nr. 284, 31 ianuarie 1965, p. 1.

Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu în documentele Securității

Cu privire la testament, deschis imediat după deces, este precisă o singură frază cu privire la serviciul înmormântării, anume la preotul Boldeanu: să nu asiste în nici un caz.

Afară de micile bunuri personale, de ordin gospodăresc, succesiunea revine Bibliotecii din Freiburg, în special icoane, cărți, o ladă cu documente. Ca urmare, drept executor testamentar este desemnat în testament, profesorul Mihăilescu⁹⁶.

La 13 august 1964, printr-o notă a rezidenței DIE de la Paris se preciza: „Organele noastre, nu intervin cu nimic, privind înmormântarea lui Visarion Puiu, aceasta căzând în competența Ambasadei din Paris. Se face cunoscut că organele noastre au semnalat cazul la MAE și Departamentul Cultelor”⁹⁷.

Tot pentru înmormântare, rezidența de la Paris propunea centralei: „a) Să se trimită prin Huc Teodor, lucrător al MAE cu protocolul, o coroană de flori din partea Ambasadei și una din partea patriarhiei, scontând prin acest gest să se lase impresia că Visarion Puiu a fost atașat de patriarhia noastră; b) să se răspundă Mariei printr-o scrisoare de condoleanțe, în numele Ambasadei; c) să determinăm pe fratele lui Visarion Puiu, recte dr. Constantin Puiu, din Galați, să trimită cel mai târziu pe la 13 curent o scrisoare din care să rezulte că dorința lui Visarion Puiu a fost de a se întoarce acasă pentru a contribui cu ultimele puteri la construirea vieții noi din patrie și că numai datorită bolii, nu și-a putut realiza dorința. Dr. Constantin Puiu va trebui să-și exprime regretul că boala și apoi moartea l-a împiedicat pe fratele său să-și realizeze cea mai fierbinte dorință a sa”⁹⁸.

Concluzii

La prima vedere se pare că mitropolitul și-a dorit să se repatrieze, însă numai în anumite condiții, pe care acesta le formula de fiecare dată când se întâlnea cu reprezentanții legației române de la Paris. În același timp, mitropolitul nu se putea acomoda cu situația politică din țară, cu un regim pe care îl contestase de când exista în Rusia. Mitropolitul era entuziasmat la gândul repatrierii, pe care nu de puține ori și-l manifesta, față de care lucrătorii DIE încercau, prin diferite metode, să reușească acest plan, atât pentru succesul personal, cât și pentru acțiunile statului român împotriva propagandei anticomuniste desfășurate de liderii exilului. Pe de altă parte, cei din exil nu vedeau cu ochi buni o eventuală repatriere a mitropolitului, tot așa cum statul francez încerca să-și păstreze prestigiul de țară în care se acceptă azilul politic pentru orice aspirant. Fiecare parte din acest tablou încerca să-și păstreze prestigiul acumulat. Mitropolitul, care încă din perioada interbelică luptase pentru organizarea bisericească a românilor din afara granițelor, încerca să-și pună în aplicare proiectul inițiat în 1945. Liderii exilului de la Paris, după limpezirea problemei legate de activitatea lui Nicolae Rădescu ca principal concurent al Comitetului Național Român, nu doreau să-l susțină pe mitropolitul care nu accepta să trateze politic cu ei. De fapt, exilații, susținuți

⁹⁶ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 319-322. O descriere asemănătoare a funeraliilor a se vedea în „Le Courrier roumain”, an XII, nr. 274, 31 august 1964, făcută de Constantin Arsene, directorul acestui periodic.

⁹⁷ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 323.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 324.

neoficial de guvernul american încercau să afișeze ca lider spiritual pe Valerian Trifa, episcopul din America, care nu era recunoscut de lumea ortodoxă. În schimb, statul francez avea tot interesul să-l păstreze pe mitropolit în regim de azilant politic, iar atunci când acesta crea probleme, făcea tot posibilul pentru a-l izola de cercul exilaților de la Paris. În acest joc, încerca să-și facă loc DIE, care dorea cu orice preț să-l repatrieze pe mitropolit. Dar prelatul încerca să-și negocieze poziția cât mai bine, punând condiții pentru reabilitarea sa juridică și canonică, garanții pentru aceasta, reparație morală pentru scoaterea abuzivă, din 1940, din scaunul mitropolitan al Bucovinei și asigurarea unei locuințe și unei pensii viagere calculată din 1944. Atunci când garanțiile nu îi erau prezentate, inclusiv de un Sadoveanu care se exprima evaziv în această privință, mitropolitul încerca să câștige timp, în speranța că liderii exilului îl vor recunoaște ca lider spiritual.

Putem spune că în primele două tentative mitropolitul nu a dorit efectiv o repatriere, ci mai degrabă o clarificare a situației sale în raport cu autoritățile statului român și cele bisericești, într-un context politic care părea să se destindă tot mai mult atât în plan intern, cât și extern. Cel mai probabil că abia în a treia tentativă, atunci când își simțea sfârșitul pământesc, ar fi dorit să se întoarcă în țară, dar numai după ce se consulta cu fratele său, de la care să primească știri din țară. Cu toate acestea, mitropolitul nu a mai reușit să se întoarcă, murind în mizerie, marginalizat și uitat de românii din exil.

Mihai DEMETRIADE

DESCOMPUNERE ȘI REABILITARE ELEMENTE CADRU PRIVIND ACTIVITATEA GRUPULUI OPERATIV AIUD

DECOMPOSITION AND REHABILITATION
FRAMEWORK OF THE ACTIVITY OF AIUD OPERATIONAL GROUPS

This paper displays an analysis of the Reeducation experiment carried out in Aiud Penitentiary between 1959 and 1964. It is based mostly on documents belonging to the Counter-Information Service of the penitentiary (the Operative Group) led by Colonel Gheorghe Crăciun. It is the first analysis of this type, using mostly unpublished documents.

The text offers details on the foundation of the Operational Group, its targets, its conspirative features, the officers involved. It also depicts the way in which some strategies were used and the effects produced during the five-year activity of the Group.

The analysis also displays important normative features, trying to define the political significance of Reeducation and to avoid the confusion between those events and the contemporary penitentiary practice.

Etichete: reeducare, reeducare prin autoanaliză, activitate educativă, Penitenciarul Aiud, colonel Gheorghe Crăciun, Grupul Operativ, metode represive, disciplină politică, Mișcarea Legionară.

Keywords: Reeducation, Reeducation through autoanalysis, educational activity, Aiud Penitentiary, Colonel Gheorghe Crăciun, Operative Group, repressive methods, political discipline, Legionary Movement.

„Pe mine mă interesa un lucru și asta era inovația”¹.

„Am crezut mulți dintre noi că ne găsim într-o temniță de executarea pedepsei, însă cred că ne-am înșelat, căci socot că am fost într-un «laborator de psihotehnie». Am fost întorși pe toate părțile și cunoscuți pe toate fețele înainte de a începe activitatea de reeducare (...)”².

Istoricul și activitatea Grupului Operativ

Fenomenul celei de-a doua reeducări, derulate începând cu anul 1958, nu a făcut încă obiectul unor analize detaliate³, din motive care țin în primul rând de accesul

¹ Afirmatia îi aparține lui Gheorghe Crăciun (vezi Cristina Anisescu, *Compulsie la repetiție. Colonelul de securitate Gheorghe Crăciun*, în Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Arhivele Securității*, vol. II, București, Editura Nemira, 2006, p. 424).

² Fragmentul provine dintr-o declarație a deținutului Radu Tase, dată la finele anului 1962. Radu Tase a fost implicat activ în reeducare, ocupând funcția de lector la unul din cluburile mici ale penitenciarului Aiud (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 233821, vol. 6, ff. 36 v., 71).

³ O trecere în revistă critică a acestora poate fi consultată în studiul lui Florian Banu, *Reeducarea de la Aiud – contribuții documentare*, în Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității,

la arhivele fostelor unități de contrainformații din penitenciare. Acesta, în ciuda unui consistent efort al Serviciului Român de Informații, rămâne în continuare sincopat⁴. Într-un atare context, multă vreme principala sursă privind cele petrecute la Aiud, Gherla sau Botoșani a constituit-o literatura memorialistică, care a acoperit, de-o manieră destul de inegală și în condiții de editare de multe ori extrem de nefericite⁵, acest fenomen⁶.

Arhivele Securității 4, volum coordonat de Silviu B. Moldovan, București, Editura Enciclopedică, 2008, pp. 541-549.

⁴ O parte din dosarele conținând arhiva Grupei Operative nu au fost predate de S.R.I. către C.N.S.A.S. Nu e lipsit de semnificație faptul că predările pe acest fond s-au produs abia în 2008, dosarele fiind considerate, chiar și la 18 ani de la revoluție, ca făcând obiectul siguranței naționale.

⁵ Dăm un singur exemplu: Petre Pandrea, *Reeducarea de la Aiud*, ediție îngrijită de Nadia Marcu Pandrea, București, Editura Vremea, 2000. Volumul, fiind publicat în absența unor minime contextualizări, oferă o imagine trunchiată, la limită falsificată despre ce s-a întâmplat cu adevărat în penitenciarul Aiud. Textele puse în circulație au fost scrise de Petre Pandrea în *procesul reeducării*, fiind un *efect direct* al acesteia. Ceea ce pare o suită de fragmente cu caracter autobiografic sau memorialistic este, de fapt, o autodemascare, cerută lui Pandrea și obținută de ofițerii Grupei Operative, fiind parte în „prelucrarea sa individuală”. Nu se poate proba în nici un mod dacă autorul și-ar fi evaluat în termeni similari cumplita experiență traversată, în ipoteza în care aceste memorii ar fi fost scrise în circumstanțe normale, firești. Publicarea textelor în atari condiții, fără nici o notă explicativă care să prevină cititorul privind originea lor, considerăm, aduce imense deservicii atât autorului cât și procesului înțelegerii istorice a ceea ce s-a petrecut în penitenciarul Aiud.

⁶ Ion Cârja, *Întoarcerea din infern: amintirile unui deținut din închisorile României bolșevizate. Cruzjimi, masacre și bestialități necunoscute*, vol. I, Madrid, Editura Dacia, 1969 și *Crima împotriva demnității omului*, vol. II, New York, Editura „Acțiunea Românească”, 1972; Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, Iași, Editura Institutului European pentru Cooperare Culturală și Științifică, 1992; Aurel State, *Drumul crucii*, București, Editura Litera, 1993, vol. I-II; Richard Wurmbrand, *Cu Dumnezeu în subterană*, București, Editura Casa Școalelor, 1993; Viorel Gheorghiuță, *Et ego. Râmnicu Sărat-Pitești-Gherla-Aiud. Scurtă istorie a devenirii mele*, Timișoara, Editura Marineasa, 1994; Tiberiu Hentea, *De la cotul Donului la Aiud*, Timișoara, Editura Gordian, 1996; Octavian Voinea, *Masacrarea studențimii române în închisorile de la Pitești, Gherla și Aiud*, București, Editura Majadahonda, 1996; Ion Muntean, *La pas, prin reeducările de la Pitești, Gherla și Aiud*, București, Editura Majadahonda, 1997; Mihai Rădulescu, *Rugul aprins. De la mănăstirea Antim la Aiud*, București, Editura Ramida, 1998; Ioan Bardaș, *Calvarul Aiudului. Din suferințele unui preot ortodox*, București, Editura Anastasia, 1999; A.F.D.P.R., *Calvarul Aiudului. Deținuții politici morți în penitenciarele comuniste (liste incomplete)*, Sibiu, 1999; Petre Pandrea, *Reeducarea de la Aiud*, ediție îngrijită de Nadia Marcu Pandrea, București, Editura Vremea, 2000; Grigore Caraza, *Aiud însângerat*, București, Editura Vremea, 2004, lucrare disponibilă și în format electronic la adresa www.scribd.com/doc/32558/Grigore-Caraza-Aiud-insangerat, site consultat la 17 martie 2010; Gheorghe Andreica, *Pentru o lingură de arpacas. Meschinăriile lui Petre Pandrea de la închisoarea Aiud, 1959-1964*, Constanța, Editura Metafora, 2005; Demostene Andronescu, *Reeducarea de la Aiud. Peisaj lăuntric. Memorii și versuri din închisoare*, București, Editura Christiana, 2009, lucrarea fiind disponibilă, într-o formă diferită față de textul tipărit, și în versiune electronică la <http://www.scribd.com/doc/43997/Demostene-Andronescu-Reeducarea-de-la-Aiud>, site consultat la 3 mai 2010. În acest studiu am folosit versiunea publicată de Editura Christiana.

Studiul de față se bazează, în cea mai mare măsură, pe documentele Grupei Operative, organul de contrainformații al Securității din penitenciarul Aiud, și încearcă să cartografieze cu prioritate dimensiunea informativ-operativă a activității de reeducare condusă de colonelul Gheorghe Crăciun, din noiembrie 1958 până în august 1964, când G.O. își încetează oficial activitatea. Au fost folosite, totodată, și o serie de materiale provenind din dosarele personale ale deținuților încarcerati în intervalul amintit, conținând documente ale acestui organism informativ-operativ.

Suntem, în al doilea rând, datorii cu câteva precizări privind metoda adoptată în rândurile de față. Dincolo de abundența pozitivistă a unor date sau detalii, care au singurul rol de a întări principiul justificării documentare pentru fiecare palier al analizei, perspectiva adoptată este una normativă. Descrierea amănunțită, considerăm, era necesară, nu atât pentru caracterul de noutate al practicilor penitenciare aparținând fostelor unități de contrainformații, cât contracarării unor regretabile confuzii legate de o formă de legitimare prin relativizare a reeducării „pedagogice”⁷. Am preferat să precizăm cum considerăm că ar trebui înțeleasă reeducarea de la Aiud pentru intervalul ce face obiectul studiului, care sunt argumentele pentru o atare perspectivă, a fost propus un model explicativ, încercând descompunerea practicilor Securității, plecând de la ipoteza că specificul politic și cultural al deținuților legionari a contribuit decisiv la arhitectura represiunii.

Prin urmare, deși prezentate pe larg în studiul de față, metodele uzitate la Aiud nu trebuie înțelese *ad litteram*, nu conținutul lor este important. *Miza centrală a Grupei Operative a fost exterminarea ideologică și politică a deținuților legionari*, prin alte mijloace de presiune și coerciție decât cele direct violente. Deși formularea poate părea prea categorică sau radicală, măsurile luate de Grupul Operativ împotriva celor care nu aderau la programul reeducativ au putut duce (în suficient de multe cazuri) și la moartea fizică a „subiecților”. Intențiile din spatele mijloacelor operative sunt cele care constituie marca de identitate a experimentului coordonat de Gh. Crăciun. Rafinarea violenței, de fapt extinderea plajelor ei de aplicare, a controlului și manipulării au conturat noile strategii ale Securității: represiunea tacită, exercitată prin intermediul controlului informativ, a manipulărilor, destructurarea conștiințelor și șantajul. În fapt, renunțarea la mijloacele dure de represiune se făcuse după neplăcuta experiență a Piteștiului, *fără însă ca mizele structurale ale reeducării să fie fundamental revizuite*.

În ceea ce privește pretinsa corespondență cu practicile moderne de reeducare⁸, identificăm *trei argumente cheie* împotriva unei atari întreprinderi: *componenta ideologică*

⁷ O interpretare în acest sens găsim în lucrarea lui Florian Banu, *op. cit.*, pp. 541-549. Autorul nu dezvoltă un argument riguros în acest sens, preferând o alăturare retorică a unor aprecieri despre legitimitatea reeducării, raportând-o la anumite prevederi ale Codului Penal în vigoare, cu prezentarea unui document-sinteză din 1964 redactat de colonelul Gheorghe Crăciun, referitor la experimentul de la Aiud. Presupoziția analizei lui F. Banu rezidă într-un transfer de legitimitate. Ea ar putea fi rezumată astfel: cum scopurile reeducărilor practicate în penitenciarele moderne sunt legitime și cum se poate admite o similaritate formală între acestea și cele asumate de Grupul Operativ condus de colonelul Crăciun în perioada 1959-1964, rezultă că și acestea din urmă sunt legitime. Pentru clarificări, a se vedea, mai jos, notele 8 și 12.

⁸ O asemenea punere în legătură (vezi, mai sus, nota 7) asumă supoziția conform căreia legitimitatea reeducărilor provenind din sistemele penale ale regimurilor democratice revine, prin

marcantă a reeducării derulate la Aiud, *inexistența libertății agentului*⁹ (de a se opune, critica, evalua materialele și tematica uzitată) și, nu în ultimul rând, *componenta punitivă explicită* a acestui fenomen¹⁰. Într-un al doilea plan, încercăm să nu confundăm mijloacele (munca, exercițiile de disciplină, cluburile de lectură, viziunile de filme, activitățile artistice etc.) cu scopurile. Mijloacele *par* similare și pot conduce spre iluzia unui argument de genul „mijloace legitime conduc la scopuri legitime”, ceea ce este o gafă logică și o iluzie etică. Mijloacele sunt ghidate și conotate etic totdeauna de scopuri, cele care asigură impunitatea sau ticăloșia primelor.

Să le luăm pe rând. Optica pedagogiei penitenciare moderne asumă criteriul *controlului public* privind metodele de tratament, alături de principiul inviolabilității spațiului intim¹¹. Schimbarea comportamentului, educarea în spiritul asumării principiului legalității etc. nu merg până la ambiția *transformării politice* a conștiințelor. Reeducarea de la Aiud dorea producerea de „adepti” convinși ai noii ordini, ca o formă secularizată a unei inițieri bazate pe forță¹². Aerul ritualizat, practicile demonstrative, expiațiile publice (autocaracterizările, autoanalizele, autobiografiile etc.) fac parte dintr-un scenariu mai curând religios, decât pur pedagogic. Într-adevăr, o formă laică, brutală și secularizată a termenului, oglindind cu sens inversat sistemul de solidarități și

similitudine, și celei puse în scenă la Aiud. Judecata este abuzivă, confundând regimurile *politice* distincte în care cele două forme de reeducare funcționează. Dirijismul și ideologia unică a regimului comunist excludea sau reconfecționa libertatea agentului, până la a-i „defini” o libertate stranie, aceea de a asuma ideologia partidului comunist, singura confirmată de istorie ca „obiectivă”. Disciplinarea, la Aiud, s-a dorit una eminentă *politică*. Schimbarea politică a conștiințelor încetează să mai fie legitimă în momentul în care acordul cu privire la identitatea acestei „politici” este unul partizan, aparținând unui grup restrâns, impus prin mijloace nelegitime.

⁹ Aici termenul este folosit în sens etic, ca *agent rațional*, subiect al deliberărilor și instanță unde se ia o anumită decizie cu valoare morală.

¹⁰ Refuzul reeducării era pedepsit. Gradele acestuia mergeau de la supunerea la demascări publice, izolare la Zarcă, până la refuzul acordării hranei sau medicației.

¹¹ Facem convenita precizare că aserțiunile trebuie asumate în sens normativ, nu descriptiv. Ca atare, eventuala obiecție conform căreia, în anumite situații, amintitele principii nu se regăsesc aplicate, nu-și găsește aici obiectul.

¹² Florian Banu, în introducerea la editarea raportului lui Gheorghe Crăciun din 1964, citează din Codul Penal actual al României, Art. 52, punctul 2, titlul „Pedeapsa și scopul ei”. Aici legiuitorul, asumând legitimitatea reeducării ca o formă de penalitate având ca scop reintegrarea socială, nu uită să facă o esențială precizare: „Executarea pedepsei nu trebuie să cauzeze suferințe fizice și nici să înjosească persoana condamnatului?” [subl.n.]. Cele două mențiuni constituie condiția necesară a acceptării reeducării. În absența lor, „pedeapsa” nu se poate concretiza și într-un „mijloc de reeducare”, nu doar de constrângere brutală. Ca să reluăm o aserțiune a autorului, într-adevăr, conceptul de reeducare nu este unul specific comunist și „nici măcar compromis”, afirmație care nu are însă nici o legătură cu acea reeducare pusă în practică la Aiud, tocmai pentru că „o tratare adecvată a reeducărilor impune (...) o plasare în contextul social-politic al epocii [subl.n.] și al experienței acumulate în materie de regim penitenciar” (Florian Banu, *op. cit.*, p. 547). Presupoziția asumată de autor este următoarea: la fiecare epocă, propria-i reeducare. Epoca definește și cauționează tot ce se petrece în numele ei. Consecința imediată este o relativitate fără rest a valorilor. Urmând logica supoziției, *totul* devine legitim.

credițe al Mișcării Legionare, principalul „beneficiar” al reeducării. Strategiile au fost configurate pe măsura și în conformitate cu specificul deținuților. O spune colonelul Crăciun în chip direct, atunci când vorbește de dezideratul legionar al unei „lumi noi” sau „om nou” (pe care aceștia eșuaseră să le realizeze, fiind în schimb edificate în noul regim), de „cultul șefilor” și regimul de solidarități specific legionar, de „cultul căpitanului” sau de structura religios-militară a organizației, toate preluate și răstălmăcite. Regimul reeducării a copiat *à rebours* toate ingredientele adversarului, propunându-și o formă de demistificare puternic ritualizată, la rându-i.

Asumarea vinovăției, „ispășirea” ei prin „demascare” și „autoanaliză”, consumau momentul unei forme *à rebours de salvatio*. Ridiculizarea practicilor religioase, într-un penitenciar în care marea majoritate a deținuților erau legionari, puternic angajați religios, era nu doar un banal artificiu coregrafic, ci parte integrantă din proiectul *restructurării*. Schimbarea conștiințelor urma, în parametri caricaturali și blasfematori, ritualul religios. De la versiunea parodică a spovedaniei, reintitulată „autoanaliză”, susținută în fața reprezentantului autorității punitive, în prezența martorilor „orientați”, pregătiți să depună imediat mărturie împotriva ta, până la realizarea unor „evanghelii”, cu ferecătură din aluminiu, pe care era inscripționat „Crimă, jaf, trădare, spionaj. Despre organizația legionară”¹³, unde erau trecute în revistă etapele reeducării, „crimele” și abuzurile ideologiei legionare, procesul viza – ca miză centrală – distrugerea fidelităților, a acelora intime legate de memorie, valori asumate, credințe, până la cele umane directe, privind amiciții, legături bazate pe tradiții comune, afinități intelectuale etc.

În cadrul analizei regimurilor totalitare, ca societăți închise, nu se poate admite judecarea enclavizată, insulară a unui anumit sector, să spunem a practicilor punitive penitenciare. Acestea nu se „dezic” a priori de teroarea politică exercitată de partidul unic și nici nu pot fi separate de politicile de control și execuție a pedepselor administrate de stat. Nu doar că nu se constituie ca un sector auxiliar sau neimportant al structurii sistemului politic, ci aparține înseși logicii puterii represive, constituind un instrument al aplicării acesteia.

Reeducarea a purtat la Aiud numele de „restructurare”¹⁴ sau de „descompunere a legionarilor”¹⁵, constituindu-se într-o veritabilă ortopedie a conștiințelor, având ca scop principal transformarea din interior a deținuților, fiind strâns dependentă de dimensiunea punitivă. Crăciun folosea în acest sens expresia „zdruncinarea

¹³ Lucrarea, realizată cu concursul a 135 de deținuți („colectivul cluburilor cultural-educative”), în două volume, conține 21 de capitole și un total de 826 de pagini. Coperta i-a aparținut lui Radu Mironovici, „responsabilul artistic” a fost Nicolae P. Ruja, iar coordonator, Stere Mihalexe (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 57).

¹⁴ În alt loc găsim formularea „procesul de restructurare moral-politică” (Idem, dosar nr. 13146, f. 1). Termenul a fost, de fapt, pe deplin adjudecat de Gheorghe Crăciun, el având însă o istorie ceva mai veche. În 1949 în penitenciarul Suceava, Alexandru Bogdanovici, unul din cei mai importanți actori ai reeducării din amintitul penitenciar, dar și de la Pitești, într-o carte poștală trimisă familiei, nota: „Astăzi sunt descătușat definitiv și complet din negura unui trecut nenorocit. Muncesc pentru *restructurarea* mea deplină” [subl.n.] (Mircea Stănescu, *Reeducarea în România comunistă (1945-1952): Aiud, Suceava, Pitești*, cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu, Iași, Editura Polirom, 2010, vol. I, p. 79).

¹⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 47.

moralului”¹⁶, referindu-se la diferitele acțiuni de descurajare a deținuților. Erau urmărite edificarea interioară, consolidarea conștiințelor în jurul noilor idealuri politice și câștigarea unui nou statut uman. Dezideratul nu consta doar în modificarea educației sau a comportamentului, ci în inducerea unei metamorfoze, apariția unui *om nou*, născut pentru o nouă ideologie, adaptat noilor realități, transformat din interior.

Ceea ce numim reeducare pedagogică¹⁷, ca practică punitivă, experimentată începând cu 1959 în penitenciarele României (cu precădere Aiud, dar și Gherla, Jilava, Văcărești și Botoșani, în forme mai „slabe” însă) nu poate fi asimilată practicilor similare executate în închisorile funcționând în interiorul unor regimuri democratice. Diferența specifică, cum s-a afirmat, este constituită de scopul pe care pedagogii comuniști și-l propuneau, și anume *schimbarea conștiinței politice* a deținuților.

Un raport-sinteză privind activitatea Grupului Operativ, aparținând colonelului Crăciun¹⁸, redactat *pro domo sua* în a doua jumătate a anului 1964, la care se va face trimitere constant în această analiză, definea „noua concepție despre rolul detenției” ca una care asuma necesitatea ca deținuții „să-și schimbe atitudinea față de muncă, să capete deprinderea și pregătirea necesară pentru a munci în colectiv, să se deprindă cu ordinea și disciplina, să-și însușească anumite cunoștințe elementare, politico-culturale, care pregătesc condițiile pentru formarea *unei conștiințe noi* [subl.n.]”¹⁹. Instrumentele folosite pentru punerea în practică a acestui deziderat pot părea legitime: munca, ordinea, disciplina, cunoașterea etc. În fapt, obiectivul principal al reeducării l-a constituit neutralizarea oricăror opțiuni politice care ar putea intra în contradicție cu cele ale Partidului Comunist. Sentimentul „de a fi la volanul istoriei”²⁰ era nu doar irezistibil, ci și exclusivist. Orice altă cale era o amenințare organică adresată certitudinii. Față de ea nu se putea articula decât un răspuns violent, consecința a „necesității istorice”.

Scopul reeducării, conform unui raport al Grupei Operative din septembrie 1962, era să-i scoată pe deținuți din „starea de înapoiere în care se găsesc, pentru a putea înțelege ce se petrece în jurul lor și a putea să-și dea seama de uriașele realizări din patria noastră”²¹. Recuperarea pentru noua societate comunistă nu se putea face de la sine. Intervenția pedagogică, datorită dificultății unor asemenea sarcini, putea apela și la o metodică ceva mai accidentată. În fapt, abuzul de limbaj represiv dă măsura exactă a metodelor și țelurilor acestui proces. Rapoartele folosesc termeni ca: „destrămarea unității legionare”, „dărâmarea idolilor legionari”, „derută și demoralizare”, demascare,

¹⁶ Idem, dosar nr. 12613, f. 69.

¹⁷ Ea a mai fost numită reeducarea prin autoanaliză sau prin autocritică (Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Modelul reeducării prin autoanaliză. Aiud și Gherla: 1960-1964*, în „Arhivele Totalitarismului”, Anul II, Nr. 1-2, 1994, pp. 60-73).

¹⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3463, ff. 1-42. Raportul a fost publicat de Florian Banu, *op. cit.*, pp. 541-585.

¹⁹ Florian Banu, *op. cit.*, p. 550.

²⁰ Expresia îi aparține lui Milan Kundera și provine din celebrul eseu al acestuia *Un Occident kidnappé ou la tragédie de l'Europe centrale*, publicat prima oară în „Le Debat”, nr. 27, noiembrie 1983.

²¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 174.

zdruncinarea încrederii, zdrobirea rezistenței, desolidarizare sau izolare²². Idealul regulativ al „omului nou” era unul puternic profilat ideologic: „Omul nou de astăzi este plămădit în spiritul umanist al socialismului izvorât din iubirea de om, pentru care i se îndrumează toată generozitatea și dăruirea. El este omul colectivității. Este tolerant și lipsit de prejudecăți. El merge și la sacrificiu însă pentru scopuri *violente umaniste* [subl.n.]: s-a orientat în acțiunea temerară de cucerire a cosmosului, pentru a cărei descifrare au mers cot la cot tânărul și tânăra animați de același sentiment frumos al realizării fericirii omului, în slujba vieții și nu a morții. Însă, pentru formarea omului nou s-au creat mai întâi bazele materiale pe infrastructura cărora se structurează personalitatea sa”²³.

Aportul fundamental al Grupei Operative conduse de colonelul Gheorghe Crăciun a constat nu în aplicarea sau rafinarea metodelor unei așa-zise pedagogii a reeducării, al cărei material a fost doar pretextul cel mai comod, cadrul stilistic, recuzita ideologică necesare raportărilor făcute partidului, ci în „*zdruncinarea* [subl.n.] concepțiilor vechi și *întărirea* convingerii în trăinicia regimului nostru democrat-popular”²⁴. Rolul G.O. consta în primul rând în demascarea „activității criminale” a legionarilor și în reconvertirea lor la noua ideologie comunistă. Munca de „culturalizare” se baza pe controlul conștiințelor, fiind doar un mediu de aplicare. Asaltul ideologic, pus în practică printr-un minuțios mecanism informativ-operativ, menit „zdrobirii” oricărei rezistențe, a constituit esența activității G.O. Cum plastic expune colonelul Crăciun, deținuții nu fuseseră încarcerați pentru culpa de a nu-l fi lecturat pe Sadoveanu sau pentru că nu i-ar fi jucat pe Molière ori Caragiale. „Izolarea lor de societate s-a făcut *pentru activitatea criminală* [subl.n.] dusă împotriva puterii populare”, iar dacă „se vede clar”, subliniază șeful Grupului Operativ, este evident „*unde* [subl.n.] trebuie pus accentul în munca cultural-educativă”²⁵. Accesul la presă și bibliotecă nu este ceea ce poate părea. El nu s-a constituit într-un „progres” în lungul parcurs istoric al represiei penitenciare din România comunistă. Modificările stilistice, dimpotrivă, au mascat o rafinare sinistă a acelorași idealuri transformatoare puse în operă la Pitești sau Gherla. În interviurile acordate după 1990, fostul șef al penitenciarului și-a metamorfozat declarațiile, accentuând pe amănuntul „pedagogic” de care, în 1964, se ferea ca de o nefericită confuzie. Reeducarea de la Aiud nu a fost o specie a mult invocatului „umanism socialist”, ci un exercițiu punitiv extrem de cinic și pervers. Veritabila rațiune de a fi a acesteia a fost *convertirea ideologică a deținuților* în interiorul unei pedepse și ca o punere în operă a acesteia.

Cât privește al doilea argument, privind libertatea celui care accepta reeducarea, aceasta era ca și inexistentă. Odată implicat, deținutul intra într-un mecanism strict al obligațiilor, menit să reconfirme angajamentul ferm și onest pe calea lepădării de legionarism: „Pe linie cultural-educativă promit să particip intens la crearea unei opinii de masă pentru respectarea regulamentelor și a dispozițiilor ce le primim din partea

²² *Ibidem*, f. 176.

²³ Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, ff. 238-239. Fragmentul îi aparține doctorului Alexandru N. Popovici și este dintr-o prelegere a acestuia din ianuarie 1964, susținută la clubul penitenciarului Aiud.

²⁴ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 114.

²⁵ Florian Banu, *op. cit.*, p. 572.

conducerii; să scriu lunar articol pentru gazeta de perete; să colaborez ori să întocmesc o conferința tehnică; să-mi conturez o calificare cât mai înaltă prin studierea materialelor existente la bibliotecă despre așchierea metalelor; să combat cu vehemență pe cei care eventual nu se încadrează în procesul cultural-educativ²⁶. În același timp, nu exista nici o posibilitate, cât de mică, privind intervenția, opțiunea alternativă, alegerea unor mijloace diferite în reeducare, deținuții nefiind niciodată consultați în legătură cu materialele expuse.

Al treilea argument este cel legat de înțelegerea structurală a reeducării drept o formă de pedeapsă. Componenta *represivă* a acestei pedagogii nu poate fi ignorată. În raportul colonelului Crăciun din 1964 înțelegerea reeducării ca *practică punitivă* este neechivocă. Crăciun ține să precizeze că „reeducarea deținuților din penitenciare și colonii de muncă se integrează în rândul măsurilor revoluționare ale P.M.R. și guvernul R.P.R. și privește domeniul dreptului penal [subl.n.]. Conținutul acestuia constă în realizarea măsurilor de pedepsire [subl.n.] împotriva elementelor descompuse și dușmănoase, legat de realizarea unei influențe educative asupra lor, prin muncă productivă și mijloace culturale²⁷.”

În aceeași logică, trebuie amintit că pedeapsa la Zarcă²⁸ era înscrisă în chiar logica fenomenului reeducării²⁹, pentru deținuții refractari oricărei implicări, care

²⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13482, vol. 2, f. 7.

²⁷ Florian Banu, *op. cit.*, p. 550.

²⁸ Zarcă era de fapt o clădire cu parter și etaj situată în incinta penitenciarului, asigurând condiții de izolare deplină, având 70 de celule. Condițiile de detenție erau cele mai grele din tot penitenciarul: „În izolarea special amenajată pentru cei pedepsiți din Zarcă, timp de 17 ore din cele 24 nu aveam voie să ne atingem de pereți, să ne rezemăm de ușorul ușii, să stăm pe marginea tinetei - care nu avea capac și care scotea un miros îngrozitor nemaifiind spălată - și nici să stăm, eventual, lungiți pe ciment. Masa o primeam o dată la trei zile și consta din 250 grame de pâine și o zeamă caldă, câteodată rece, fiind greu de precizat din ce era făcută. (...) În celula de izolare, începând de la ora 22.00 și până la 5.00 ni se lăsa din perete un pat din plăci aglomerate, ni se arunca o pătură care nu era întreagă, în afară de faptul că era ruptă și cu găuri, care trebuia să ne fie și saltea și velință” (Grigore Caraza, *Aiud însângerat*, București, Editura Apologeticum, 2005, pp. 64-65, ediție electronică, disponibilă la adresa <http://www.procescomunismului.com>, consultat la 5 mai 2010).

²⁹ Într-un raport din 24 iulie 1962 către Drăghici, colonelul Gh. Crăciun scria: „Tot după această dată vom trece la izolarea în Zarcă a elementelor fanatice și care se dovedesc refractare în procesul muncii cultural-educative. Vom raporta nominal pe cei propuși pentru izolare înainte de a trece practic la măsuri. După toate datele pe care le avem, considerăm că numărul celor care vor rezista va fi între 200-300 legionari” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 164). Zarcă era folosită totodată și pentru unele combinații operative, cei izolați acolo fiind parte, spre exemplu, din planurile de dezbinare dintre simiști și antisimiști, gândite de ofițerii Grupului Operativ (*Ibidem*, f. 335). În decembrie 1961 la Zarcă erau închiși 150 deținuți, în septembrie 1962 erau 97, iar trei luni mai târziu 120 (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 258, Idem, dosar nr. 12613, ff. 166, 215). Despre tratamentul aplicat celor încarcerati în acest loc redăm un fragment provenind dintr-o notă informativă din 31 mai 1964 a agentului „Mărgărit Ion”, care relatează o discuție cu un fost deținut de la Aiud, Costineanu, fost frizer al infirmeriei penitenciarului. Întrebat „Ce este aceea Zarcă?” acesta răspunde: „Zarcă este o parte a închisorii, unde sunt deținuții cei mai «grei». Îi ține într-o liniște de mormânt 6-7 luni de zile, până ajuns numai piele și

refuzaseră scrierea „autoanalizei”, participarea la ședințele de autodemascare sau la munca „cultural-educativă” de la cluburile penitenciarului: „Elementele legionare care se mențin încă pe poziție fanatică și se dovedesc refractare în problema muncii cultural-educative, vor fi izolate la Zarcă”³⁰. Închiderea la Zarcă nu era considerată o pedeapsă administrativă, pentru abateri înregistrate față de disciplina sau regulile penitenciarului, așa cum prevedea regulamentul acestuia, ci o măsură punitivă în practica reeducării. „Cei cu comportare rea și care merită să stea izolați”³¹, cei considerați „fanatici”, cei care refuzau participarea la reeducare erau izolați aici. O rezoluție a lui Crăciun pe o notă informativă a agentului „Varodi Lamberto” din 6 aprilie 1962 despre Virgil Mateiaș, acolo unde era relatată o importantă distincție a acestuia între vinovăția penală, politică și morală, precizând că el nu și-o poate asuma decât pe ultima, afirma: „Este bun prieten cu Sima și Petrașcu. Ei au făcut crime cu care el a fost solidar tot timpul și continuă să fie. În continuare el încearcă să influențeze și pe alții. Va trebui demascat fără cruțare și apoi izolat la Zarcă”³².

Încă de la începutul perioadei activității Grupului Operativ, în planul redactat împreună cu șeful Direcției a III-a în 1960, se prevedea explicit: „Cei care se dovedesc că cu toate încercările făcute de a-i reabilita, rămân și pe mai departe pe o poziție dușmănoasă, fanatică, din cadrul altor locuri de detenție să fie reîncarcerati în Penitenciarul Aiud, unde să li se aplice *regim sever de izolare* [subl.n.]”³³. În afară de Zarcă, izolarea era asigurată și de câteva celule³⁴ cu o funcție similară, împreună cu secția³⁵ numită „Izolator”.

Zarca a constituit un element cheie în procesul de ortopedie a conștiințelor, beneficiind de un club cu strategii specifice. La Zarcă izolarea era strictă, supravegherea și controlul operativ de asemenea. Regimul de hrană era drastic diminuat, fiind aplicată înfometarea controlată, iar asistența medicală era inexistentă. După un „stagiu” aici, Crăciun trimitea un agent care să sondeze starea de spirit a celor închiși, cărora li se transmitea pe această cale că o atitudine flexibilă, obedientă și plină de căință i-ar putea

os și după aceia pe targă se aduceau la spital, unde li se dădea să mănânce absolut tot ce vroiau. După ce se îngrășau, iar îi băgau la Zarcă. La Zarcă numai eu aveam acces. Nici caralii nu aveau” (Idem, dosar nr. 13482, vol. 1, ff. 219-220). Aici deținuții stăteau complet izolați, cu lanțuri la mâini și la picioare, „trăind senzația morții în orice clipă” (Idem, dosar nr. 13484, vol. 3., ff. 97, 105).

³⁰ Mențiunea provine dintr-un referat al colonelului Gheorghe Crăciun înaintat lui Alexandru Drăghici personal la 1 noiembrie 1962, conținând „rezultatele obținute ca urmare a aplicării măsurilor informative și cultural-educative asupra deținuților legionari din penitenciarul Aiud” (Idem, dosar nr. 13237, f. 116).

³¹ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 219.

³² Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 318.

³³ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 18. Pentru o analiză *in extenso* a documentului vezi, mai jos, capitolul „Planul de perspectivă”.

³⁴ „Unele camere din Secția I”, cum găsim într-un raport al Grupei Operative din 14 septembrie 1962 către M.A.I., Cabinet V, fuseseră amenajate în acest sens (Idem, dosar nr. 12613, f. 166).

³⁵ Secțiile erau sectoare ale penitenciarului, cuprinzând mai multe celule, de diferite mărimi. Au existat 13 asemenea secții, cuprinzând Celularul, Fabrica, Izolatorul, Zarca, Spitalul T.B.C., Cluburile etc.

scoate de acolo³⁶. Odată executat stagiul la Zarcă, erai obligat să nu divulgi nimic din cele trăite la izolare. Cooperanții urcau la secțiile V și VI, aici având acces la conferințe, cărți, jocuri de șah, plimbare mai multă și – pe măsura îmbunătățirii obedienței și docilității – la diferite munci. Doar cei care munceau aveau acces la scrisori, pachete și vorbitor trimestrial, mesajul difuzat printre deținuți fiind că doar de la munci te poți elibera.

Rezultatele unui atare regim dur nu se vor lăsa așteptate, deținuții închiși aici raportând „că nu vor să moară la Zarcă”³⁷. În cazul legionarilor „fanatici”, „transformarea lor este mai grea și mai îndelungată”³⁸, însă soluția încarcerării în acest loc dădea rezultate foarte bune. Cu toate acestea, procesul era dificil și greoi: „presiunea [pe] care o exercităm asupra lor este mult mai mare ca în trecut și desprinderea lor încă nu oferă garanția că vor fi cinstiți”³⁹. Era amintit totuși și cazul acelor legionari care „preferă să moară”, decât să participe la activitate cultural-educativă⁴⁰, care refuzau libertatea, preferând să-și facă detenția până la capăt.

Primele elemente privind al doilea val al reeducărilor, după experiențele din penitenciarele Aiud (1946-1948), Suceava (1948-1949) și Pitești (1949-1951), datează de la finele anului 1957 – începutul lui 1958, atunci când conducerea Direcției a III-a⁴¹ coordona activitatea unui așa-numit *Serviciu Independent*, responsabil cu munca informativă în rândul deținuților contrarevoluționari din penitenciare. *Serviciul* documenta suplimentar cazurile unor deținuți, prin obținerea informațiilor care nu fuseseră declarate de aceștia în anchete, cu scopul de-a extinde arestările în mediile pe care le frecventaseră. Înainte de numirea lui Gheorghe Crăciun la conducerea penitenciarului Aiud, pe lângă reprezentanții Direcției a III-a, funcționau Grupa „D” (responsabilă cu munca de contrainformații)⁴² și ofițerii politici aparținând Serviciului

³⁶ Nistor Chioreanu se afla, spre exemplu, în Zarcă în aprilie 1962. Ofițerul responsabil cu paza și supravegherea în Zarcă era Nicolae Rădulescu. El era pus să încerce diferite modalități de apropiere de Chioreanu, pentru a-l „atrage la colaborare” (*Ibidem*, f. 74).

³⁷ Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 14.

³⁸ *Ibidem*, f. 15.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Direcția a III-a a fost de la înființarea Securității puternic implicată în controlul informativ al spațiului penitenciar. Denumirea acesteia în 1948 era Contrainformații penitenciare, fiind condusă de maiorul Coman Stoilescu (Florian Banu, *Studiu introductiv* la Florica Dobre (coordonator), Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Țăranu, *Securitatea: structuri-cadre, obiective și metode*, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. X). În intervalul 1945-1948 reeducarea în penitenciare cădea în sarcina Direcției Generale a Penitenciarelor, care trimitea „instrucțiuni și circulări” acelor locuri de detenție unde era organizată reeducarea deținuților (Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 35). Din martie 1949 reeducarea a căzut în sarcina nou înființatului Serviciu Operativ din cadrul Direcției a III-a, gândit – la inițiativa lui Gheorghe Pintilie – ca „organ informativ în cadrul penitenciarelor” (*Ibidem*, pp. 98, 100).

⁴² Printre ofițerii care lucrau operativ în penitenciar, unii aparțineau Direcției a III-a, alții Serviciului „D”. Maiorul Popa Constantin, de pildă, era în 1958 reprezentantul Direcției a III-a, ocupând funcția de locuitor al șefului Serviciului Independent, iar căpitanul Liber Iulian,

Politic și Cultural-Educativ din cadrul D.G.P.C.M., responsabili cu reeducarea. În formele ei premergătoare anului 1958, reeducarea se mărginea la audierea unor conferințe, lectura ziarelor oficiale, participarea la muncile din penitenciar etc.⁴³, munca de contrainformații nefiind cuplată cu cea „cultural-educativă”. *Nu exista încă o conexiune directă între strategiile informativ-operative ale celor două structuri ale Securității din penitenciar și programele Serviciului Politic.* Lucrurile se vor modifica radical odată cu 1 noiembrie 1958, dată la care directoratul penitenciarului Aiud a fost preluat de colonelul Gheorghe Crăciun⁴⁴. Împletirea muncii informative cu reeducarea a fost principala inovație a lui Crăciun.

În două locuri⁴⁵ Crăciun rememorează chemarea sa la M.A.I. în toamna anului 1958, de față fiind ministrul Alexandru Drăghici, loțșiiitorul său, gl.-lt. Gheorghe Pintilie, și secretarul ministerului, gl.-lt. Vasile Negrea, în vederea numirii în funcția de coordonator al unei munci „speciale” de „neutralizare politică” a deținuților legionari încarcerati la Aiud. În discuția care a avut loc, Drăghici a invocat existența în acel penitenciar a unui așa-numit „comandament legionar”, față de care trebuiau luate măsuri dure. Crăciun nu fusese ales întâmplător să se ocupe de vârfurile legionare: „Bine, dar eu cunoșteam pe primii legionari, pe Corneliu [Zelea Codreanu], din văzute, din 1927. Și trăind în Cluj, în mediul studențesc, am cunoscut grade, chestii, organizare și pentru mine era clar! Că dacă-l am pe N[icolae] Petrașcu⁴⁶ închis și dacă-l am pe

căpitanul Comăniță Th., căpitanul Becheru Gheorghe și lt. major Maxman S. țineau de Serviciul „D” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 227).

⁴³ Despre reeducarea premergătoare misiunii lui Gheorghe Crăciun a scris Mircea Stănescu, *op. cit.* pp. 35-38.

⁴⁴ Despre biografia lui Gheorghe Crăciun pot fi găsite detalii la: Andrei Muraru, *Profilul reeducatorului. Biografia lui Gheorghe Crăciun*, în Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Memorialul rezistenței anticomuniste din Țara Făgărașului, *Forme de represiiune în regimurile comuniste*, volum coordonat de Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu, Iași, Editura Polirom, 2008, pp. 109-117, Cristina Anisescu, *op. cit.*, pp. 386-429, Viorel Cacoveanu, *Satanizarea României*, Craiova, Editura Obiectiv, 2007. Ultimul volum reprezintă, după declarațiile autorului, prelucrarea a 2000 de pagini de memorii ale colonelului Gheorghe Crăciun, însoțite de fragmente de interviu, constituindu-se, de fapt, într-o încercare cinică de deculpabilizare și răstălmăcire a trecutului, prin masive omisiuni și recuperarea în grilă naționalistă a unor gesturi ale fostului director al penitenciarului Aiud.

⁴⁵ Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 414 și Viorel Cacoveanu, *op. cit.*, pp. 24-25.

⁴⁶ Nicolae Petrașcu (1907-1968) a avut funcția de loțșiiitor al comandantului Legiunii și ulterior secretar al Mișcării Legionare, fiind încarcerat la Aiud din 1958 până în 1964. A fost găsit la 28 octombrie 1968 spânzurat cu un cablu electric în locuința sa din Sibiu, bănuindu-se că ar fi fost vorba de sinucidere. Într-un volum bazat pe memoriile colonelului Crăciun și pe câteva interviuri cu acesta, fostul director de la Aiud pretindea că ar fi intervenit pentru angajarea lui Petrașcu, dar cei din M.A.I. care aprobau propunerile de grațiere și reîncadrare i-ar fi replicat: „Cum, pe banditul ăla vrei să-l pui într-un birou, într-o bibliotecă?” Prin urmare, se ia decizia ca „banditul să se califice vatman de tramvai”, pentru că „acolo e locul lui”. Sinuciderea, în varianta lui Crăciun, ar fi fost motivată de găsirea în casa unui unchi de-al său a unor pistoale și cartușe (Viorel Cacoveanu, *op. cit.*, p. 73). Nu avem date prin care să putem confirma implicarea lui Crăciun în menajarea, după apariția decretelor de grațiere, a foștilor deținuți, toate datele existente concurând, dimpotrivă, în a-i infirma versiunile. Anumiți memorialiști acreditează ideea

Borșa⁴⁷ închis, păi ăștia sunt cei doi secretari, al lui Sima și al lui Corneliu. Și dacă am șefii tineretului, pe [Gheorghe] Brahonschi și pe [Aurel] Călin și pe nu știu mai care, *am un comandament* [subl.n.]....”⁴⁸.

Noua funcție propusă lui Crăciun era asimilată cu cea de șef de Regională de Securitate, subordonarea făcându-se strict către Drăghici⁴⁹. Pe linie operativă, foarte puțini știau ce anume avea să se petreacă la Aiud. Din documente reiese că, în afară de conducerea ministerului, fusese consultată doar cea a Direcției a III-a, corespondența operativă făcându-se în cea mai mare măsură cu aceasta. Rolul ei a fost unul major, mai cu seamă pe linie informativ-operativă, „sprijinind și controlând” activitatea Grupei Operative, întrucât „Direcția a III-a se ocupă în Minister cu legionarii”⁵⁰. La întâlnirea amintită, prima intervenție i-a aparținut lui Pintilie, care-l sfătuiește să aplice la Aiud un tratament dur: „Te duci acolo și bați la ei la c.... Dur! Și cu ei, și cu cadrele noastre. Acolo dezmaț”⁵¹.

Și în raportul-sinteză din 1964, din care am mai citat, începutul reeducării este plasat în anul 1959. Memorialistica reține primăvara lui 1962 ca moment al debutului efectiv al acțiunii de reeducare de la Aiud⁵², datarea nefiind însă exactă, referindu-se mai degrabă la generalizarea măsurilor „cultural-educative” în penitenciar.

La venirea lui Crăciun, penitenciarul era subordonat Regionalei de Securitate Cluj, munca de contrainformații fiind coordonată de Serviciul „D” de la nivelul acesteia⁵³. Odată numit la conducerea penitenciarului, Crăciun a fost vizibil deranjat de

asasinării de către Securitate a lui Petrașcu (Gheorghe Brahonschi, *Sinucid sau asasinat?*, lucrare disponibilă la adresa web <http://miscarea.net/rezistenta-brasov6.htm>, consultată la 5 mai 2010).

⁴⁷ Ioan-Borșa Dumitrescu (n. 1899 în comuna Corbi, Argeș); preot; în 1932 a intrat în Mișcarea Legionară; participant la războiul civil din Spania (1936); a deținut funcția de secretar general al Mișcării Legionare pe București până în 1940; după 1938, odată cu instaurarea dictaturii lui Carol al II-lea, pleacă în Polonia, apoi la Berlin, unde participă la un plan de reorganizare a Mișcării Legionare, alături de Constantin Papanace, Victor Vojen și alții; în 1940 se întoarce în țară; inspector general la Oficiul Central de Românilor din cadrul Ministerului Muncii (1941-1944); voluntar pe frontul antisovietic, ca preot (1942-1943); a fost arestat la 15 mai 1948 și condamnat de Tribunalul Militar Teritorial București prin Sentința nr. 561 din 17 mai 1955 la 20 de ani temniță grea și confiscarea averii, pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare”; a fost încarcerat la Aiud din 1959, fiind transferat de la penitenciarul Galați (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 5, ff. 12-12v, 18).

⁴⁸ Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 423.

⁴⁹ „Mă, tu te duci acolo tot ca director regional și nu vei fi supus decât ministerului”, i-ar fi spus Alexandru Drăghici în 1958 (*Ibidem*, p. 415).

⁵⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 220.

⁵¹ Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 415. Deși a declarat că Gheorghe Pintilie l-a instruit doar în legătură cu ce urma să se organizeze în penitenciar, fiind ulterior trecut la „munca de spate”, multe din rapoartele Grupei Operative îi erau trimise adjunctului ministrului Afacerilor Interne (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 19).

⁵² „Reeducarea de la Aiud a început în primăvara anului 1962” (Demostene Andronescu, *op. cit.*, p. 26). În alt loc fiind prezentă o contextualizare mai strictă: „prin decembrie 1961 sau ianuarie 1962, s-a răspândit deodată vestea că a început reeducarea” (*Ibidem*, p. 56).

⁵³ Între 1957-1959, șeful Grupei „D” din cadrul Regionalei de Securitate Cluj, care răspundea direct de penitenciarul Aiud, era lt.maj. Bădilă Viorel (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr.

supravegherea la care era supus de colegii de la Contrainformații sau cei de la „Pază și Regim”, prin locțiitorul politic al directorului penitenciarului, un anume căpitan Băncilă (subordonat șefului Serviciului „D” de la nivelul Regionalei) și de „locțiitorul cu pregătirea de luptă”, lt. Nagy Zoltan⁵⁴. Vexat, Crăciun rememorează: „Eu, colonelul, eram urmărit, filat de un căpitan și de un locotenent din subordine! Nu-mi venea să cred în ce junglă nimerisem...”⁵⁵.

Nemulțumit de imposibilitatea de a funcționa la nivelul așteptărilor „înalte indicații” trasate la București, aflându-se în conflict cu ofițerii Grupei „D” din penitenciar⁵⁶, datorită sistemului de subordonări față de Regionala de Securitate Cluj, în primele luni ale lui 1959 Crăciun redactează un raport către conducerea ministerului în care solicită înființarea *Grupului Operativ*, cu reguli de conspirativitate strictă⁵⁷, cu un efectiv înnoit de ofițeri, cu posibilitatea de-a controla numirile și schimbările din funcții în cadrul penitenciarului. Ideea centrală era obținerea unui control total asupra deținuților și strategiilor de contact cu aceștia, fără nici o altă interferență⁵⁸. Ulterior a solicitat o audiență la Alexandru Drăghici, pentru clarificarea situației sale problematice de la Aiud. La București, are loc o discuție în cerc foarte restrâns, doar cu Gheorghe Gheorghiu-Dej și Alexandru Drăghici. Se ia decizia schimbării întregii garnituri operative de la Aiud, prin încadrarea unor noi ofițeri de securitate, care vor constitui *Grupul Operativ*, autorizat să preia în întregime atribuțiile informativ-operative ale fostei Grupe „D”, „un lucru extraordinar pentru mine”⁵⁹, cum rememora fostul director al penitenciarului. Ofițerii Grupei „D” au fost mutați în alte locuri de detenție. Activitatea

13341, vol. 1, ff. 29, 66), iar șeful Serviciului „D” de la nivelul Regionalei de Securitate Cluj era locotenent-major Șerban Constantin (Idem, dosar nr. 12608, f. 331). Din structura serviciului mai făceau parte la acea dată: lucrător operativ Herczeg [Herteg] Zoltan, lt. Costea Victor, lt.-maj. Chirilă Scarlat („Cel mai puternic om, în ceea ce privește pedepsele”, „care simțea o acută plăcere de a pedepsi”, așa îl descria Crăciun, amintindu-și de perioada directoratului de la Aiud (Viorel Cacoveanu, *op. cit.*, pp. 30, 40) și lt. maj. Ghețu I. Petre (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12608, ff. 199, 204, 228).

⁵⁴ Viorel Cacoveanu, *op. cit.*, p. 27.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Ofițerii grupei „D” erau, își amintea Crăciun, „copii tineri, mai slab pregătiți și uneori cu anumite defecte și necazuri”, aplicând de multe ori bătaia, lipsindu-le controlul real al deținuților (Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 413).

⁵⁷ Imediat după reorganizarea noii unități de contrainformații din penitenciar, la prima vizită a șefului Serviciului „D” la Aiud, la întrebarea privind obiectivele trasate de conducerea ministerului, Crăciun îi răspundea că nu poate comunica cele discutate la București cu Dej și Drăghici, fiind strict confidențiale. Raportul de subordonare dintre Grupul Operativ și regională, de fapt, dispăruse. Interesant este că, la mai bine de 30 de ani de la evenimente, un reprezentant al S.R.I., într-o convorbire pe care a purtat-o cu fostul director al penitenciarului Aiud, i-a sugerat acestuia să nu divulge nici un amănunt despre Grupul Operativ, considerându-se încă „o chestiune internă” (*Ibidem*, p. 397).

⁵⁸ Între 1959-1960 anumite „interferențe” au existat, fiind vorba despre controlul administrativ al Direcției Generale a Penitenciarelor și Colonilor de Muncă și de cel contrainformativ, aparținând Serviciului „D” de la nivelul Regionalei de Securitate Cluj.

⁵⁹ Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 413.

nou înființatului organism era în directă supraveghere a lui Drăghici⁶⁰. Toate rapoartele de activitate, planurile de măsuri ș.a.m.d. se trimiteau conducerii M.A.I. și șefului Direcției a III-a, niciodată Regionalei Cluj.

Dorind să-și adjuce și să controleze integral munca „cultural-educativă”, Crăciun a propus conducerii ministerului eliminarea oricărei interferențe operative pe linia reeducării cu Serviciul Cultural-Educativ din cadrul D.G.P.C.M.⁶¹, pârghiile acestuia trebuind să fie controlate în exclusivitate de Grupul Operativ, motivând că „sprijinul primit din partea Serviciului (...) este insuficient și lipsit de conținut”⁶². Solicitarea controlului total pune în evidență veritabilele mize ale reeducării, care erau cele strict represive. Conspirarea și protejarea ofițerilor de securitate erau considerate, din această perspectivă, obiective majore. Crăciun primește în septembrie 1961 aprobarea lui Drăghici pentru înlocuirea lucrătorului cultural-educativ și a locțiitorului politic cu ofițeri de securitate aparținând G.O.⁶³. În funcția de educator cultural a fost numit locotenentul Nicolae Rădulescu, lucrător operativ prim⁶⁴. Cum postul de educator cultural figura în schema penitenciarului ca angajat civil, s-a luat decizia ca lt. Rădulescu să fie trecut în rezervă de către D.G.P.C.M., păstrându-și conspirat gradul de locotenent⁶⁵. Funcția de locțiitor politic era ocupată de căpitanul Gavrilă Hoza, șeful Grupei Operative propunând chemarea acestuia la Secția cadre „pentru a fi instruit asupra sarcinilor ce le are în problema reeducării deținuților, arătându-i-se că la Penitenciarul Aiud se desfășoară muncă informativ-operativă și de reeducare a deținuților”⁶⁶.

Sarcina principală trasată de conducerea M.A.I. a fost lichidarea definitivă a rezistenței legionare și neutralizarea potențialului politic al membrilor Mișcării, punându-i-se în vedere lui Crăciun evitarea complicațiilor apărute în prima jumătate a anilor '50 la Pitești și Gherla⁶⁷. În termenii specifici, cele două obiective majore au fost „destrămarea organizației legionare” și „compromiterea cadrelor de conducere”⁶⁸ ale Mișcării.

⁶⁰ Viorel Cacoveanu, *op. cit.*, p. 48.

⁶¹ „Lucrătorii care vin în control, nu aprofundează munca lor, le este suficient dacă văd fotomontaje și statistici, rămân impresionați de numărul ședințelor, conferințelor și cărților citite, dar nu urmăresc rezultatele, nu dau îndrumări concrete, în general nu se simte sprijinul lor” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 217).

⁶² *Ibidem*, f. 240.

⁶³ *Ibidem*, f. 220.

⁶⁴ Acesta îl înlocuise pe activistul cultural Ioan Arcus, angajat al D.G.P.C.M. (Idem, dosar nr. 12608, f. 576).

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 577.

⁶⁷ „Având și exemplele negative de la Pitești și din alte penitenciare, din timpul când răspundea Pintilie și Nicolschi, știam bine că activitatea din trecut s-a soldat cu trimiterea în fața justiției, alături de legionari criminali și a unor cadre de securitate și penitenciare, care au participat la activitatea zisă educativă din acel timp. Deși nu pe deplin, totuși rezerva noastră, mai degrabă timiditatea de la început, era determinată și de evenimentele petrecute în penitenciare, precum și de poziția celor doi șefi amintiți mai sus” (Florian Banu, *op. cit.*, p. 553).

⁶⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 17. Planul de măsuri în care apar aceste sintagme datează din iunie 1959.

În schema de organizare a nou înființatului organism fuseseră prevăzute 20 de posturi, până în 1963 funcționând însă cu un număr de doar 16 ofițeri, iar după aceea cu 13, fapt care ar fi determinat depunerea unor „eforturi mărite pentru îndeplinirea sarcinilor”⁶⁹. Aceștia lucrau conspirat, sub acoperirea gradului de plutonier⁷⁰, deși rolul și funcțiile lor erau cu totul altele, fiind conspirați inclusiv față de personalul militar sau administrativ propriu al penitenciarului⁷¹. Membrii Grupului Operativ fuseseră selectați dintre cei mai buni elevi ai Școlii de ofițeri de securitate de la Băneasa.

Componența Grupului la 5 august 1964, așa cum o găsim într-o adresă redactată cu „ocazia încheierii misiunii încredințate”, destinată șefului Direcției Cadre din M.A.I., „personal tov. colonel Pateșan Ioan”⁷², era următoarea: col. Iacob Martin⁷³, lt.col. Ivan Ioan⁷⁴, lt.maj. Rădulescu Nicolae⁷⁵, cpt. Deac Alexandru, cpt. Chirilă Scarlat, lt.maj. Lungu Aurel⁷⁶, lt.maj. Suărășan Alexandru, mr. Nodiț Ioan, lt.maj. Sturza Iosif, lt.maj. Lazăr Gheorghe, lt.maj. Ciumacenco Ioan, lt.maj. Blăjuț Mihai, activist cultural Rădulescu Virginica⁷⁷.

⁶⁹ Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 46.

⁷⁰ Crăciun rememorează dificultățile conspirativității pentru tinerii ofițeri aduși la Aiud: „(...) să vină ofițerul cu Securitatea și să nu-și pună galonul Steaua și să-l bagi acolo, în putoarea celularului și să răspundă la ordinele celorlalți mai mari, plutonieri-majori, că eu i-am încadrat plutonierii la început. Și să răspundă la ordinele ofițerilor, du-te, adă-mi apă, adă-mi nu știi ce” (Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 418).

⁷¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 46. Despre dimensiunea conspirată a activității Grupului Operativ, colonelul Crăciun a vorbit în 1995 (Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 413). Într-o adresă din 1964 către Direcția Cadre din M.A.I. el spunea: „Raportez că deși unii din ei, lucrători tineri, selecționați dintre elevii cei mai buni ai Școlii de ofițeri de securitate, au purtat cu demnitate timp de peste cinci ani de zile gradele de plutonier și nu au deconspirat acoperirea sub care au fost introduși în muncă (...)” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 46).

⁷² *Ibidem*.

⁷³ Colonelul Iacob Martin a deținut funcția de locuitor al lui Crăciun pe linia Pază și Regim.

⁷⁴ Căpitanul Ivan Ioan fusese în 1956 șeful Biroului „K” în cadrul Direcției Regionale Stalin (Idem, dosar nr. 8859, vol. 48, f. 149); devenit maior în 1959, a ocupat funcția de locuitor politic al lui Gh. Crăciun.

⁷⁵ Despre amintita dimensiune conspirată a membrilor Grupului Operativ găsim un amănunt confirmator într-un plan de măsuri din 16 ianuarie 1962 al Direcției a III-a, cu care Grupul era într-o strânsă colaborare: „plutonierul Rădulescu Nicolae, care este locot[enent] de securitate și lucrează în penitenciarul Aiud, sub acoperirea de șef de secție” [subl.n.] (Idem, dosar nr. 12613, f. 237). Era considerat de Crăciun „cel mai bun ofițer din cadrul Grupului, a lucrat majoritatea vârfurilor legionare, cunoaște bine problema și este legat de muncă”. Strungar de meserie, membru de partid și în biroul organizației de bază, era în 1964 student la Drept în anul II; după încheierea misiunii G.O., Crăciun l-a propus spre încadrare în Direcția I (Idem, dosar nr. 12608, f. 590).

⁷⁶ Funcționa acoperit în calitate de șef de secție (Idem, dosar nr. 12613, f. 239).

⁷⁷ Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 47. Iată cum reține un memorialist această schimbare: „Pe culoarele închisorii au apărut figuri noi de gardieni sau caralii cum le spuneam noi, care nu i-au înlocuit, ci numai i-au dublat pe cei vechi. Toți aceștia erau tineri, erau stilați și, mai ales, nu erau abrutizați ca ceilalți. În relațiile cu noi, deținuții, erau foarte politicoși, ni se adresau, spre uluirea noastră, cu domnule și cu dumneavoastră și manifestau o oarecare stângăcie caracteristică

Crăciun a avut, în cea mai mare parte, mână liberă în organizarea activității grupului, reușind să folosească retorica și recuzita pedagogiei makaroviene într-un experiment informativ-operativ similar Piteștiului, în parametri însă mult mai puțini duri. Eșecul experiențelor violente ale trecutului⁷⁸ rafinaseră strategiile de reeducare, acreditând din ce în ce mai intens ideea conform căreia mult mai importantă decât aplicarea sistematică a bătăilor, inducerea violenței reciproce ori paralizia produsă de frica continuă era *controlul deplin al conștiințelor*. Mutația reflectă o schimbare în stilistica legitimizei regimului: se produsese trecerea de la perioada revoluționară, caracterizată printr-o implicită și legitimă violență, la una în care regimul înlocuia constrângerea prin forță cu cea ideologică. Imperativele păreau, în noile condiții politice, mai apropiate de instrumentarea unui *control informativ asupra celor încarcerați*⁷⁹ și prin intermediul lui asupra legăturilor acestora cu exteriorul. Pe de altă parte, cetățenii noii Republici Populare trebuiau să fie convertiți la noul mers al istoriei, convinși de succesul comunismului și de realitatea noilor realizări ale acestuia. Veritabila miză a reeducării era una de tip *profesional*, urmărindu-se *convertirea ideologică* a acelor considerați adversarii prin excelență ai regimului, membrii Mișcării Legionare⁸⁰. În ciuda însă a înlocuirii unor sintagme (folosirea expresiei „muncă cultural-educativă”, ce desemna, eufemizat, reeducarea), vechile instincte nu se pierduseră. Violența fizică va fi treptat înlocuită cu una psihologică, asociată unui spectru de presiuni la fel de rafinat și cu consecințe la fel de dure (refuzul alimentației sau controlul înfometării, suprimarea asistenței medicale⁸¹,

începutului de carieră. Nu se amestecau în treburile celorlalți gardieni, ci se mulțumeau să ne supravegheze și să încerce să ne cunoască. Aveau voie să deschidă celulele și să discute cu noi anumite lucruri. Uneori chiar scurte interogatorii. După felul cum acționau era limpede că misiunea lor era aceea de a ajuta pe ofițerii politici în munca lor de documentare” (Demostene Andronescu, *Reeducarea de la Aiud*, p. 50).

⁷⁸ Reeducarea din penitenciarul Suceava (1948-1949) fusese un semi-eșec, numărul celor care acceptaseră programul fiind de câteva zeci de persoane. Proaspăt înființata Organizație a Deținuților cu Convingeri Comuniste (O.D.C.C.) fusese dizolvată în iunie 1949 la ordinul Securității, asocierea cu ideologia comunistă necadrând „cu poziția de deținut”, iar structura acesteia fiind întocmită „după formele organizatorice ale partidului”, ceea ce fusese considerat drept o ofensă (Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 81). Experimentul Pitești (1949-1951) derapase sumbru într-o explozie de violență, care nu putuse genera cu adevărat niște adepți convinși, realmente convertiți la ideologia comunistă. Organizarea procesului lotului Țurcanu (1952-1954) și legendarea întregii implicări a Securității în penitenciarul Pitești prin invocarea unei pretinse influențe externe, stau mărturie pentru eșecul primelor metode de convertire.

⁷⁹ Regulile muncii informative erau prevăzute în anumite „lecții de specialitate” distribuite de Direcția Cadre, Serviciul Învățământ, Grupului Operativ de la Aiud: „Organizarea muncii informativ-operative în penitenciare și colonii de muncă”, „Recrutarea agenturii”, „Conducerea și educarea agenturii”, „Combinările și legendele informative” ș.a.m.d. (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12608, f. 500).

⁸⁰ Colonelul Crăciun numea Garda de Fier „cea mai criminală organizație creată de burghezie în țara noastră” (Florian Banu, *op. cit.*, p. 584).

⁸¹ Unul din cele mai cunoscute cazuri a fost cel al profesorului George Manu, mort în 1961, după ce, izolat la Zarcă și bolnav, fusese supus unui regim de înfometare, refuzându-i-se totodată orice asistență medicală. Data exactă a decesului pare a fi fost, conform certificatului de deces, 2 aprilie 1961 (Silviu B. Moldovan, *România și începutul Războiului Rece. Studiul unui caz:*

izolarea totală pe termen îndelungat, încarcerarea în condiții de frig cumplit și cu o îmbrăcăminte sumară ș.a.m.d.). În acest sens trebuie afirmat răspicat: deși instrumentarul se modificase, renunțându-se la bătaie, de pildă, există o certă continuitate între „experimentele” din penitenciarele Suceava, Pitești și Gherla și „reeducarea prin autoanaliză”⁸² sau reeducarea pedagogică⁸³ pusă în practică mai târziu la Aiud, Gherla sau Botoșani. Între cele două etape *nu există decât o diferență de grad, nicidecum de gen*. Fenomenele sunt similare, scopurile sunt aceleași⁸⁴, metodele – la limită – se întâlnesc, diferă ponderea mijloacelor sălbatice și prezența în anii '60 a unei anumite temeri referitoare la brutalizarea deținuților⁸⁵.

Asaltul asupra conștiințelor, intenția deturnării ideologice a acestora, folosirea presiunilor, demascărilor, izolării, a șantajului sau controlul spaimei depun mărturie în acest sens. Rafinarea manipulării, operațiunea de inginerie a sufletelor, inducerea informațiilor false nu pot camufla veritabilele intenții, care – e drept – conțin o violență ceva mai drapată, nu mai puțin eficientă însă. În acest sens durata reeducării de la Aiud a putut „ajuta” la succesul operațiunii.

Intenția neutralizării așa-numitului „comandament legionar” și a anihilării potențialului politic al deținuților prin intermediul unui nou experiment informativ-

George Manu și Mișcarea Națională de Rezistență, în pregătire pentru tipar). Conform unor cercetători, numărul deceselor înregistrate în perioada directoratului lui Crăciun s-a ridicat la 138, comparativ cu un număr de „doar” 78 de decese înregistrate într-un interval de opt ani de zile (1950-1958) (Andrei Muraru, *op. cit.*, pp. 114-115).

⁸² Descripția încearcă o delimitare de „reeducarea prin tortură”, o formă a reeducării derulată în intervalul 1948-1952 la Suceava, Pitești și ulterior la Gherla.

⁸³ Preferăm termenul de reeducare pedagogică celui de „reeducare prin autoanaliză”, datorită riscului potențial ca expresia centrală a acestui proces să cadă exclusiv în sarcina deținuților supuși reeducării. Acțiunea de reeducare a fost însă mult mai complexă, cuprinzând un întreg arsenal punitiv, unde autoanaliza era însoțită de o serie de alte practici de care se va vorbi în rândurile următoare.

⁸⁴ Câteva exemple: renunțarea prin forță la vechile credințe, numită în jargonul colonelului Crăciun „destrămarea concepțiilor reacționare” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 106), transformarea deținuților, batjocorirea și ridiculizarea credințelor acestora („demascarea caracterului criminal al organizației legionare”), (*Ibidem*), folosirea forței în cazul neparticipării la reeducare, izolarea la Zarcă pentru deținuții calificați drept „fanatici”, refuzul asistenței medicale, procedura „demascării”, prin care tortura morală era transferată în sarcina colegilor de suferință etc.

⁸⁵ După experiența reeducărilor din penitenciarele Suceava, Pitești, Gherla, Ocnele Mari și Peninsula, la 6 februarie 1953 ministrul Afacerilor Interne, general-maior Pavel Ștefan, a semnat un ordin „referitor la înlăturarea abuzurilor din penitenciare, lagăre și colonii de muncă”. Ordinul interzicea folosirea bății în chip explicit ca mijloc de reeducare, încurajând însă întărirea disciplinei și sugerând că „locurile de detenție sunt centre de reeducare prin muncă a acelor care au încălcat legile R.P.R., au manifestat acte dușmănoase contra regimului, căutând să lovească în cuceririle poporului muncitor și să-l împiedice în munca pașnică de construire a socialismului [subl.n.]”. Altfel spus, eliminarea bății nu trebuia înlocuită cu slăbirea vigilenței revoluționare („Partiturile Securității”. *Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)*, documente editate de Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan, Mirela Matiu, studii și note de Cristina Anisescu și Silviu B. Moldovan, București, Editura Nemira, 2007, p. 326).

operativ a precedat numirea lui Crăciun la Aiud, planurile conturându-se la finele lui 1957 – începutul lui 1958, când s-a luat decizia comasării deținuților legionari din alte penitenciare la Aiud⁸⁶. Astfel, dacă la 18 februarie 1958 la penitenciarul Aiud existau doar 800 de deținuți legionari⁸⁷, la 15 octombrie 1959 numărul acestora se dublează ajungând la 1.955⁸⁸, în martie 1960 erau 3.089 deținuți din care 2.786 legionari⁸⁹, iar în noiembrie 1961 erau încarcerați aici 3.632 de deținuți legionari⁹⁰. Cifra crescuse, așadar, de mai bine de patru ori. O bună parte din deținuții transferați proveneau de la penitenciarul Gherla, fiind victimele experiențelor brutale de la Pitești.

Propunerea concentrării deținuților legionari la Aiud a aparținut Direcției a III-a, prin intermediul Serviciului Independent⁹¹. Raportul respectiv prevedea, în afara transferului celorlalte categorii de deținuți închiși la Aiud către alte locuri de detenție, și „izolarea în secția «Zarca» a legionarilor care deținuseră funcții importante în cadrul Mișcării, „la pază urmând a fi puși oameni verificați, pentru a nu mai da posibilitatea să se mențină legătura cu secția celulară”⁹². Transferurile ridicau riscul introducerii în penitenciar a unor informații proaspete despre celelalte locuri de detenție, despre evoluția situației politice interne sau internaționale, informații care puteau „contribui la ridicarea moralului legionarilor încarcerați”⁹³. Din iunie 1959 orice transfer a fost interzis dacă nu avea aprobarea expresă a Direcției a III-a⁹⁴. Odată aduși în penitenciar, deținuții erau repartizați în celule după reguli stricte, în funcție de combinațiile operative și strategiile de anchetă preconizate⁹⁵. Ancheta penală avea prelungirile ei în detenție, urmărind aflarea informațiilor nedivulgate în prima parte a arestării.

⁸⁶ Trebuie făcută precizarea că penitenciarul Aiud, începând cu 1945, prin Decizia nr. 57836 din 4 decembrie a D.G.P. a fost evidențiat ca „închisoare pentru legionari (primul cartier) și pentru cei care aveau pedepse de muncă silnică pe viață” (Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, *Raportul Final*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 577, nota 48).

⁸⁷ Alături de aceștia erau încarcerați la acea dată 420 foști M.A.I-iști („întrebuințați pentru munca în fabrică”), 420 deținuți contrarevoluționari (provenind din așa numitele „organizații subversive”, fie condamnați pentru treceri frauduloase de frontieră ori apartenența la cultul iehovist ș.a.m.d.) și 180 de deținuți de drept comun. Treptat, cea mai mare parte din deținuții contrarevoluționari nelegionari au fost mutați în alte locuri de detenție (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 155).

⁸⁸ Idem, dosar nr. 13341, vol. 1, f. 80.

⁸⁹ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 8.

⁹⁰ Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 287.

⁹¹ „Să fie concentrați în penitenciarul Aiud toți deținuții legionari. Ceilalți deținuți existenți în Aiud să fie transferați la alte penitenciare”, afirma raportul Direcției a III-a din 18 februarie 1958. Șeful Serviciului Independent era, în februarie 1958, lt.col. Emanoil Rusu (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 158).

⁹² Secția celulară era o clădire în formă de T, având patru nivele, pe fiecare existând 78 de celule și două saloane mari, unde, din 1959, au fost organizate „cluburile” destinate „muncii cultural-educative”. În această parte a închisorii au fost încarcerați numai legionari.

⁹³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 17.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 18.

⁹⁵ Încă din martie 1957, șeful Grupei „D” din Regiunea Cluj responsabilă de Aiud, lt.maj. Bădilă Viorel, transmitea subordonaților din penitenciar că în conformitate cu aprobările date de

Măsurile privind controlul circulației informațiilor în penitenciar, izolarea comandanților legionari și stabilirea unei componente fixe a celulelor⁹⁶, „pentru a nu da posibilitatea legăturii”⁹⁷ între deținuți, au fost considerate, așadar, prioritare. Controlul informațiilor a fost materializat mai târziu prin instalarea tehnicii operative pe secția celulară și Zarcă, unitățile de înregistrare fiind plasate în chiar biroul lui Crăciun.

Trebuie amintit faptul că imediat după rebeliunea legionară din 21-22 ianuarie 1941, în penitenciarul Aiud fuseseră încarcerati câteva sute de legionari. Multe din materialele informative din această perioadă au fost folosite de ofițerii Grupei Operative, mai exact documente ale deținuților, diferite publicații legionare, însemnări, sistemul de organizare din celule, ordinele date ș.a.m.d.⁹⁸ Elementele organizatorice, simbolice și religioase folosite în detenție de legionari au fost preluate de strategiile Grupului Operativ. Simbolistica politică, sistemul de aderențe, ierarhia, cultul Conducătorului, jurământul de credință și fidelitate au fost împrumutate, răstălmăcite, întoarse pe dos. Imediat după sosirea sa la Aiud, Crăciun a ordonat verificarea tuturor documentelor păstrate în penitenciar din perioada primei detenții legionare, luând astfel naștere primele strategii de „destructurare”, „demascare” ori „zdruncinare a conștiințelor”⁹⁹. Ele au constituit lexicul cu care s-a articulat strategia dizolvării credințelor, aderențelor și fidelităților membrilor Mișcării Legionare.

Una din ipotezele acestui studiu este aceea conform căreia proiectul reeducării de la Aiud a fost gândit structural pentru specificul celor încarcerati, adică pentru legionari. Studiul atent al doctrinei „organizației legionare”, stabilirea precisă a ierarhiilor, a diferențelor ideologice, a grupurilor, studiul inițierii și acceptării în

locuitorul Ministrului Afacerilor Interne, gl.-mr. Evghenie Tănase, în cazul transferului a 40 de deținuți de la penitenciarul Jilava la Aiud, plasările în celule trebuiau să fie strict monitorizate: „Deținutul Vasiliu Constantin să fie încarcerat în celulă cu deținutul Costea Iosif, născut la 16.07.1904 condamnat la 25 ani, încarcerat în celula 306. Deținutul Bărbulescu Nicoale să fie încarcerat într-o celulă îndepărtată de celula în care va fi încarcerat deținutul Vasiliu Constantin, pentru a nu putea să ia legătura cu el” (Idem, dosar nr. 13341, vol. 1, f. 16).

⁹⁶ Izolarea a fost, inițial, mediul propice asaltului asupra conștiințelor. Ea a fost numită de foștii pensionari ai închisorii „perioada marii încremeniri”, pentru că „timp de aproape doi ani și jumătate, oamenii au fost nevoiți să trăiască în aceeași formație și acest lucru a avut urmări nefaste asupra stării lor de spirit, știut fiind că menținerea, timp îndelungat, între patru pereți, a doi sau mai mulți oameni, face conviețuirea de-a dreptul imposibilă” (Demostene Andronescu, *op. cit.*, p. 44).

⁹⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 158.

⁹⁸ Existența lor s-a datorat regimului semideschis de detenție, posibilității de a transmite și primi informații (în) din exterior, de a ține legătura între celule, de a se întâlni în interiorul penitenciarului etc.

⁹⁹ În 1960 exista deja o lucrare realizată de M.A.I., intitulată „Principalele forme și metode ale activității contrarevoluționare dusă de legionari în ultimii ani. Aspecte din munca informativ-operativă a organelor securității statului împotriva legionarilor” (Idem, dosar nr. 12608, f. 523). Trebuie amintit că unele materiale de „propagandă legionară” au fost complet falsificate de către Direcția a III-a, cum a fost cazul *Caietului de circulații*, un prezumat document conținând ordinele date legionarilor de Ilie Nicolescu în perioada de început a anilor '40. Documentul a fost folosit ulterior în câteva ședințe de demascare, prilejuite de prezentarea „autoanalizei” lui Nicolescu la club. Vezi, mai jos, nota 331.

interiorul Mișcării Legionare, analiza sistemului de fidelități (așa-numitul „ajutor legionar”, aplicarea codului creștin, de reciprocă toleranță și ajutor, folosirea de către deținuții legionari a tacticilor nonviolente cu cei care aleseseră să colaboreze cu ofițerii Grupului Operativ etc.) au putut să construiască, cu sens inversat, blasfemiator și „destructurant”, strategia reeducării. Cu alte cuvinte, cele două perspective, într-un mod paradoxal și crud, sunt intim legate. Crăciun mărturisea despre aceasta, mimând cinic surprinderea în fața succesului propriei întreprinderi: „Domnule, ori am fost eu prea grozav, ori legionarii prea slabi. Ori ne-am potrivit, nu știu cum!”¹⁰⁰. Așa cum a fost gândită, reeducarea de la Aiud nu s-ar fi putut aplica altor grupuri concentraționale¹⁰¹. Ca și la Pitești, a fost vizată dizolvarea celor mai intime credințe și convingeri, a acelor care definesc structura identității unei persoane, instrumentarul presiunilor constituindu-se plecând de la specificul victimelor. Excesele, fanatismul și viziunea sectară a unor deținuți legionari a contribuit, paradoxal, la violența simbolică a unor strategii ale G.O. Astfel, sentimentului de apartenență la un grup al cărui liant era devotamentul religios pentru „cauza națională” i s-a răspuns prin „socializarea la club”, unde solidaritățile au fost inversate, parcursului inițiativ al unui tânăr în ierarhia Mișcării Legionare i s-a răspuns cu procesul „trezirii din bezna legionară”, a descoperirii adevărilor României comuniste. Idealul „omului nou” sau al „noii României” fuseseră – simetric – recuperate, spovedania – înțeleasă drept cel mai intim și personal act al unui creștin – a fost reprodusă grotesc în spectacolul „autoanalizelor”, iar ispășirea și recunoașterea păcatelor și-au găsit un corespondent în demascare și compromitere.

În organizarea muncii la Aiud, ofițerii de securitate au plecat de la premisa că deținuții legionari sunt organizați, duc o „activitate contrarevoluționară intensă”¹⁰², „colportează știri și zvonuri cu caracter politic intern și extern” (de pildă, „zvonuri calomnioase cu privire la situația «grea» politică și economică din țară, preconizând prăbușirea regimului și a întregului lagăr socialist în frunte cu U.R.S.S., în urma presiunilor făcute de puterile occidentale și în special de S.U.A. și a elementelor contrarevoluționare din țară”, precum și ideea conform căreia, după acest eveniment,

¹⁰⁰ Declarația a fost făcută în 1995 cu ocazia unei discuții avute cu un reprezentant al S.R.I. [Constantin Aioanei] (Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 400).

¹⁰¹ Ce s-a pus în scenă, începând cu a doua jumătate a anului 1962, la penitenciarele Gherla, Văcărești, Periprava, Jilava sau Botoșani a constituit o formă mult atenuată, aproape formală a întreprinderii Grupului Operativ de la Aiud. În al doilea rând eficiența, cuantificabilă la limită în memoria victimelor, rămâne una periferică pentru cazurile amintite. Cauzele țin de identitatea specifică a deținuților. Una e să-ți abjuri originea burghezo-moșierească și alta e să renunți la propria credință religioasă sau la aderența de tip identitar la Mișcarea Legionară.

¹⁰² Este simptomatic faptul că influența Mișcării Legionare și în libertate fusese receptată ca extrem de importantă. La o ședință de analiză din cadrul ministerului din luna iunie 1959 rolul „organizației legionare” era perceput ca unul major: „elementele legionare se reorganizează și desfășoară o intensă activitate dușmănoasă, stabilesc și mențin legături cu legionarii fugiți în străinătate și serviciile de spionaj capitaliste”, iar cei care fuseseră eliberați din detenție „s-au dovedit a fi elemente fanatice active și criminale” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 6).

„conducerea statului va fi preluată de legionari”¹⁰³), organizează așa-numitele „ajutoare legionare” pentru cei din Zarcă sau pentru cei aflați în situații foarte grele ș.a.m.d.

Prin urmare, scopul rezistenței nu putea fi decât „pregătirea membrilor de rând pentru activitate legionară, după eliberarea din detenție”, operațiune care se realiza prin difuzarea unor „manuscrite cu «crezuri» și «porunci» legionare, poezii și alte scrieri care îndeamnă la activitate, la război, la crimă”¹⁰⁴, „acțiunea intensă de îndoctrinare și instruire în vederea trecerii la activitate contrarevoluționară imediat după eliberare”¹⁰⁵.

Argumentul fundamental care lega toate aceste manifestări și legitima orice acțiune îndreptată împotriva deținuților era existența unui așa-numit „comandament legionar”. A fost principala obsesie a ofițerilor de la Aiud și a fost considerat atât de important încât paternitatea cercetării lui fusese adjudecată de însuși șeful Grupului Operativ, fiind pus ca marcă pentru întreg experimentul derulat între zidurile închisorii¹⁰⁶. Trebuie spus însă că încercări de descoperire a „comandamentului legionar” au existat și înainte de noiembrie 1958, nefiind însă însoțite de o strategie consolidată de neutralizare. Astfel, agentului „Ungureanu Nicolae” i se solicita la finele lui 1957 o clarificare a ierarhiei și compoziției la vârf a conducătorilor legionari din penitenciar. Agentul recunoaște „că unul din principalele puncte ale ideologiei lui Codreanu este «Unitatea» și «Disciplina»”¹⁰⁷, raporturile asumate fiind unele de supunere necondiționată. Realitatea din penitenciar nu se potrivea însă pe de-a-ntregul cu prezumțiile ofițerilor de securitate, „unitatea” fiind în fapt – datorită disensiunilor din interiorul Mișcării Legionare – o ficțiune. Din nota informativă a agentului reținem existența a două tabere importante, simiștii¹⁰⁸ și antisimiștii, ponderea principală

¹⁰³ Idem, dosar nr. 13484, vol. 2, f. 3.

¹⁰⁴ Informația este adevărată, în detenție circulând o serie întreagă de cântece și poezii cu conținut legionar: „Marșul frăților”, „Marșul bihorenilor”, „Marșul Turdenilor” sau poeziile lui Radu Demetrescu Gyr, Constantin Străchinaru ori Hulubei Dragodan (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 234).

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 184.

¹⁰⁶ Organizarea arhivei Grupei Operative oferă o imagine a strategiei amintite. Era urmărită cartografierea strictă a fiecărui deținut, căruia i se făcea o „fișă personală model «C»” ce conținea în afara datelor de identificare, *poziția, funcția sau gradul* pe care le avusese în Mișcarea Legionară și faptele pentru care fusese condamnat. Din centralizarea acestora se făceau tabele cuprinzând *întreaga ierarhie legionară la nivel de penitenciar*. De aici se putea articula „categorisirea legionarilor”, respectiv „documentarea în vederea deschiderii de acțiuni și recrutări de agenți” (Idem, dosar nr. 13481, f. 80). „Fișele model 2” erau fișele operative, cuprinzând poziția deținutului în Mișcarea Legionară, comportarea din detenție, notele informative individuale, notele de căutare la cartotecă, rapoartele de investigație, procesele-verbale de interogatoriu, declarațiile altor deținuți cu privire la acesta, declarațiile personale, respectiv fotografiile artefactelor produse în detenție (cârpe conținând diferite texte, hârtii scrise, bucăți de săpun cu înscrisuri etc.). Toate fișele însoțite de documentele menționate se țineau în bibliorafturi speciale. În conformitate cu ordinul lui Drăghici, evidențele deținuților contrarevoluționari se țineau separat de cele ale deținuților de drept comun (Idem, dosar nr. 12608, f. 449).

¹⁰⁷ Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 245.

¹⁰⁸ Șeful acestui grup era considerat de agent Nicolae Petrașcu, iar șefii grupărilor dizidente antisimiste erau Radu Mironovici, Dumitru Groza, Radu Budișteanu, Alexandru Constant și preotul Ioan-Borșa Dumitrescu (*Ibidem*).

deținând-o adepții lui Horia Sima. Aiudul era considerat „o citadelă simistă”¹⁰⁹, legionarii simiști fiind considerați „cei mai fanatici, cei mai violenți”, cu „influență în masa deținuților din penitenciar”¹¹⁰. Diferențele de atitudine în detenție dintre tabere erau suficient de importante. Astfel, dacă antisimiștii preferau să-și camufleze revolta, să evite conflictele pe față cu administrația penitenciarului, mizând pe faptul că „vârtejul apei te va scoate, în cele din urmă, la suprafață”, adepții lui Sima erau partizanii unei lupte active¹¹¹. Capitolul „dizidențe antisimiste” nu ascundea doar pe codrești, ci și mici grupuri fidele câte unui comandant legionar (mironoviști, cei din jurul lui Dumitru Groza etc.), ideea „comandamentului *unic*” neputându-se susține. Cât privește miza politică a destructurării „comandamentului”, ea era dată de spaimele Securității legate de o viitoare angajare a „șefilor legionari” în conducerea statului¹¹².

Noțiunea de „comandament” acoperea sensul imediat al ierarhiei legionare, fiind însă investit cu prerogative și posibilități mult peste limitele impuse de situația de detenție¹¹³. Printre cele mai importante figuri, menționate ca aparținând acestuia, amintim pe: Nicolae Petrașcu, Victor Biriș, Radu Mironovici¹¹⁴, Radu Budișteanu, Nistor Chioreanu, Dumitru Uță, Ilie Niculescu, preotul Ioan-Borșa Dumitrescu, Dumitru Groza, Victor Ioan Vojen¹¹⁵, Tocu Petre, Gheorghe Brahonschi, Aurel Călin, Bulhac Andronic, Luca Damaschin ș.a.m.d.

Că ierarhia legionară a făcut posibile diferite forme de solidaritate și unitate în detenție este dincolo de orice dubiu. Un bun exemplu este dat de protestele din lunile noiembrie-decembrie 1956 și februarie 1957, atunci când dinspre zăbrelele celulelor s-au auzit, la unison, cântece legionare, urmate de bătăi puternice în ușile celulelor și strigăte de protest, un semn destinat populației Aiudului, pentru a da de știre despre condițiile de exterminare din penitenciar și despre identitatea legionară a deținuților de aici¹¹⁶. Câteva luni mai târziu a fost organizată o importantă grevă a foamei, între 17

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 244.

¹¹⁰ Idem, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 87. Într-o declarație dată de Nichifor Crainic la 23 iunie 1960, în cadrul „prelucrării sale individuale”, îi considera „simiști” pe: Nicolae Petrașcu, Nistor Chioreanu, Vica Negulescu, Victor Biriș, Ilie Nicolescu, Constantin Gane, Nicolae Orbulescu, Luca Damaschin, Luca Dumitrescu, Radu Gyr, și „bătrâni sau antisimiști” pe: Radu Mironovici, Radu Budișteanu, Dumitru Groza, Ioan-Borșa Dumitrescu, Alexandru Constant, Gheorghe Ciorogaru, Victor Ioan Vojen ș.a.m.d. (Idem, vol. 9, ff. 6-10).

¹¹¹ Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 246.

¹¹² „Preocuparea șefilor legionari din penitenciarul Aiud [este, n.n.] de a se păstra și pregăti pentru posturile ce urmează să le ocupe în stat, după războiul pe care ei îl văd pe cale de a fi declanșat și câștigat de americani” (Idem, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 88).

¹¹³ Pentru a combate bunul renume al șefilor legionari încarcerați, dar și funcția lor de reprezentare pentru „fideli” din diaspora, Securitatea ia decizia să-și extindă ofensiva împotriva legionarilor și dincolo de zidurile penitenciarului, publicând în „Glasul Patriei”, începând din 1962, peste 40 de articole „demascatoare”, semnate de nume de frunte ale Mișcării Legionare.

¹¹⁴ Radu Mironovici (n. 30 august 1899), a fost comandant al „Bunei Vestiri”.

¹¹⁵ Victor Ioan Vojen, cunoscut lider legionar, fondator al revistei „Axa” împreună cu Mihail Polihroniade.

¹¹⁶ Se pare că evenimentul declanșator a fost împușcarea la 10 iulie 1957, în curtea penitenciarului, a deținutului Popa T. Ioan, care – conform mărturiei Biroului „D” – „în timp ce se înapoia spre cameră de la plimbare, a fugit spre gardul de sârmă pe care l-a sărit, și ajuns în

martie și 4 aprilie 1957, fiind implicați aproximativ 600 de deținuți, pusă de ofițeri pe seama afirmării unei așa-zise „unități legionare”, ea putând fi citită mai degrabă ca o formă colectivă, asumat organizată, de protest față de intenția exterminatorie a administrației penitenciarului¹¹⁷. Evenimentele de la Aiud dăduseră de gândit conducerii M.A.I., care a ordonat unui așa-numit „grup special” compus din anchetatori și lucrători operativi ai Serviciului „D”, o anchetă minuțioasă pentru descoperirea activității legionarilor încarcerați la Aiud¹¹⁸. Ancheta scosese la iveală faptul că „legionarii cu funcții de conducere în organizația clandestină, exercită o puternică influență asupra elementelor care nu au funcții de conducere”¹¹⁹. „E comandamentul legionar acolo, ne fac ăia greutăți”¹²⁰, își amintea Crăciun că-i spusese Drăghici, un an mai târziu la minister, când îl chemase pentru numire.

Într-un raport extrem de amănunțit din 15 octombrie 1959 al Grupului Operativ, destinat Direcției a III-a, investigând existența „comandamentului legionar”, era identificat un așa-numit „grup de acțiune”, subordonat unui „grup de conducere”, care i-ar fi dirijat activitatea. Grupul de conducere era format din: Nicolae Petrașcu, Nistor Chioreanu, Radu Mironovici, George Manu și Horia Cosmovici, iar „grupul de acțiune” era format din: Ilie Stângă, Aurel Călin, Eugen Dragomir, Ștefan Vlădoianu, Horia Gherman, Constantin Sărăcuțu, Aurel Pastramagi, Nicolae Cojocaru, Gabriel Bălănescu, Sebastian Mocanu și Ernest Bernea¹²¹. Considerându-se „elita luptătoare”, aceștia ar fi avut ca principal scop „procurarea de informații politice și legionare”, răspândirea lor, „pentru a menține moralul și unitatea legionară în jurul lui Horia Sima”¹²². Ficțiunea „unității” legionare, a dușmanului organizat care luptă împotriva Partidului Comunist, era alimentată de notele informative ale unor deținuți, cărora le era cerută căutarea unor „realități” menite să confirme ipotezele ofițerilor și să demaște „activitatea subversivă” dusă în detenție. Este greu de creditat scenariul Securității, în condițiile deplinei izolări (cazul secției Zarcă, unde fuseseră închise vârfurile legionare) sau a supravegherii deținuților din penitenciar, Aiudul fiind considerat unul din cele mai sigure locuri de detenție din țară. A existat, fără îndoială, o bază de adevăr a acestor acuzații, dar a cărei dimensiune, pondere și potențial subversiv au fost mult supraevaluate¹²³.

zona interzisă la un metru de zidul exterior al penitenciarului a fost împușcat mortal de către sentinela din paza exterioară”. Văzând cele întâmplate, deținuții au declanșat un violent protest colectiv (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 251).

¹¹⁷ În urma revoltei, au fost selectați 130 deținuți, „mai activi în acțiunea de instigare”, și transferați la penitenciarul Gherla (*Ibidem*, ff. 251-252).

¹¹⁸ Ancheta s-a derulat în intervalul 16 iulie-28 septembrie 1957 (*Ibidem*, f. 252).

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 255.

¹²⁰ Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 415.

¹²¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 2, f. 42.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ Deținuții făceau rugăciuni colective, organizaseră un sistem de întraajutorare cu mâncare, medicamente sau diferite obiecte de îmbrăcăminte, căutau să identifice informatorii strecurați în celule (*Ibidem*, f. 5), susțineau cursuri de limbi străine, de drept, fizică nucleară, matematici sau istorie. George Manu, de pildă, este amintit în legătură cu un curs de limbă engleză și de istorie a

Referindu-se la perioada de început a activității Grupului Operativ, o sinteză din 8 martie 1961 dă imaginea exactă a primelor încercări de coordonare a „muncii cultural-educative”, aceasta mărginindu-se – pentru 1959 – „la prelucrarea îndatoririlor condamnaților la locul de detenție, prelucrarea publică a cazurilor de indisciplină”, aplicarea anumitor „măsuri de sancționare”, organizarea unor „ședințe cu caracter tehnic, ședințe în care se discută necesitatea îndeplinirii normelor, a ridicării calității produselor, a lichidării rebuturilor, a întreținerii utilajelor etc”¹²⁴. Cu o gramatică aproximativă, șeful G.O. subliniază greutățile debutului în munca de reeducare: „Înainte de începerea muncii cultural-educative, una din lipsurile esențiale [sic!] pe care le-au avut lucrătorii noștri, a fost aceea, că la numărul de mai multe mii de legionari, foloseau un număr de 30 agenți, cadre și deținuți d[rept] c[omun], printre care și 4 agenți, ziși pentru legionari, care de fapt nu erau legionari. Neavând o agentură corespunzătoare cantitativ și calitativ, situația în general era cunoscută în mod fals”¹²⁵. Într-adevăr, tinerii ofițeri ai G.O. nu cunoșteau foarte bine problema legionară, „pătrunderea informativă” în rândurile deținuților fiind destul de precară, iar activitatea de contrainformații destul de slabă¹²⁶. Situația a fost sintetizată de Crăciun sub sintagma cinică de „timiditate a începutului”¹²⁷, marcând scrupulele legate de forțarea anumitor măsuri care ar fi amintit de Pitești. Alte dificultăți se născuseră din „necunoașterea situației și nepriceperii” unor „lucrători din penitenciar și din Biroul «K», care „colaborau cu deținuții” și „aplicau sancțiuni severe celor care doreau să se apropie de organele noastre”¹²⁸.

Ulterior, după selecția și încadrarea noilor ofițeri ai G.O., „munca cultural-educativă” a fost prioritar organizată pe două principale direcții: izolarea vârfurilor legionare („anihilarea influențelor pe care o au căpeteniile fanatice asupra deținuților”) și obținerea unui control deplin asupra masei legionarilor.

Planul de perspectivă

Unul din cele mai importante documente cadru privind organizarea muncii operative în penitenciar, care a trasat direcțiile majore ale activității G.O., este un așa-numit „Plan de perspectivă”¹²⁹, semnat la 1 martie 1960¹³⁰. Încă de la sfârșitul anului

S.U.A., comunicându-le și altor celule „prin cârpe scrise și firograme” (un fir de ață pe care, printr-un sistem de noduri, se transmitea un mesaj).

¹²⁴ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 90.

¹²⁵ Florian Banu, *op.cit.*, p. 559.

¹²⁶ Crăciun invocă la un moment dat relațiile care se creaseră între deținuți și unii gardieni, care permiteau transmiterea unor informații din și în penitenciar: „Din rândul cadrelor au câștigat [deținuții, n.n.] pe: plt. Filimon Teodor, pe tehniciana farmacistă Fodor Maria, pe serg.maj. Olaru Remus, pe serg.maj. Alexe Emanoil și pe plt. Hoca Iosif. (...) Ei [deținuții, n.n.] au avut legături cu alte penitenciare din țară, realizate prin transferări și prin elemente de legătură din rândul funcționarilor” (*Ibidem*, p. 560).

¹²⁷ *Ibidem*, p. 553.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 559.

¹²⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, ff. 28-43.

¹³⁰ Documentul poartă semnătura col. Gheorghe Crăciun, a col. Nicolae Budișteanu, șeful Direcției a III-a, și a lt.col. Dumitru Borșan, șeful Serviciului 1 din aceeași Direcție.

1959 colonelul Crăciun deplângea nerealizarea unei asemenea strategii, menită să conducă la „lovituri hotărâtoare date organizației legionare, atât în penitenciar cât și în exterior”¹³¹.

Redactarea i-a aparținut Grupei Operative, sprijinită de Direcției a III-a și de consilierul sovietic din penitenciar¹³², fiind aprobat de conducerea M.A.I. La Aiud a funcționat permanent un consilier sovietic, care a participat la supervizarea muncii operative, pentru prima perioadă fiind vorba despre Zosin Vasilevici Nicolaev, urmat ulterior de un anume Ghidrov. Ultimul a plecat de la Aiud odată cu directorul penitenciarului, la finele lui 1964¹³³.

Intenția generală a documentului era „destrămarea organizației legionare din Penitenciarul Aiud”, prin intermediul unor măsuri informativ-operative. „Destrămarea” trebuia „transmisă în mod organizat”, de la cei încarcerați către exteriorul penitenciarului, fenomenul trebuind să depășească zidurile închisorii.

Măsurile operative au fost împărțite de autorii „Planului” în trei mari categorii: *Măsuri pe linia acțiunii de destrămare, Măsuri pe linia interceptării canalelor de legătură dintre legionarii încarcerați și cei de afară și crearea unor fictive și Măsuri pe linia reeducării unor categorii de deținuți.*

Fiecare din acestea au fost concretizate prin intermediul unor acțiuni precise. Prima categorie a presupus, ca o *primă măsură* „compromiterea unor vârfuri legionare prin crearea aparenței că ar colabora cu organele administrației: întrucât din materialele informative existente rezultă că majoritatea conducătorilor legionari sunt obsedați de o urmărire insistentă din partea organelor noastre și orice scoatere la anchetă creează suspiciuni, indiferent de persoană, vom exploata această stare în direcția compromiterii unora dintre fruntași prin măsuri corespunzătoare. Astfel, pe comandantul legionar Chioreanu Nistor îl vom scoate mai des la camerele de anchetă, unde printr-un complex de măsuri vom mări gradul de suspiciune a acelor din celulă în sensul că va fi bănuit că colaborează cu organele noastre”¹³⁴.

Un alt vârf legionar, Victor Biriș, care criticase în rândurile deținuților pozițiile lui Chioreanu față de administrația penitenciarului, este preluat și el în acest scenariu: „se vor lua măsuri ca suspiciunile de mai sus legate de persoana lui Chioreanu Nistor, să ajungă și la Biriș Victor. Se scontează că Biriș Victor va reacționa printr-o acțiune de

¹³¹ *Ibidem*, f. 17.

¹³² „De abia în prezent, după analizarea situației informative din penitenciar, împreună cu tov. col. Budișteanu Nicolae, șeful Dir. III-a și a tov. consilier, am început să pregătim cu sprijinul Dir. III-a un plan în care să prevăd o serie de măsuri menite să ducă la destrămarea organizației legionare, la compromiterea cadrelor de conducere, care va fi supus aprobării conducerii Ministerului?” (*Ibidem*).

¹³³ Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 424.

¹³⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 32. Într-un raport de la sfârșitul lunii aprilie 1962, Crăciun comunica lui Drăghici strategiile („combinații informative”) de compromitere a lui Bulhac Andronic, Aurel Călin, Nistor Chioreanu, Dumitru Uță, Alexandru Ghica și Radu Mironovici (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, ff. 135-139). Acestea se realizau prin chemări repetate la „anchetă”, oferirea unor beneficii (țigări, mâncare, scrisori de la familie, trecerea la munci mai ușoare) sau – în cazul lui Nistor Chioreanu – privilegiul de a i se comunica vestea morții mamei sale... (*Ibidem*, f. 137).

defăimare a lui Chioreanu Nistor. Chioreanu Nistor va fi ațâțat la rândul lui împotriva lui Biriș Victor. Paralel cu aceasta va fi scos și Biriș Victor la anchetă pentru ca și asupra acestuia să se producă suspiciuni de colaborare cu noi”¹³⁵. Rezultatele operațiilor erau verificate prin agenți strecurați special în celulele celor doi. Compromiterea „rezistenților” și complicizarea multiplă au fost, într-adevăr, extrem de eficiente. Figuri notabile din rândul legionarilor au fost tratat îndepărtate de „masa” aderenților, ierarhia și legitimarea internă fiind, astfel, distruse.

Un alt exemplu de manipulare folosit este cel cu Ernest Bernea și Aurel Călin, unul catalogat drept „codrenist”, celălalt „simist”. Cei doi urmau să fie plasați în aceeași celulă, însoțiți de un agent al Grupei Operative, cu misiunea „adâncirii disensiunilor dintre ei”¹³⁶. După o „scurtă perioadă de timp” cei doi erau scoși individual la anchetă, folosindu-se declarațiile unuia împotriva celuilalt, „creindu-le impresia că unul l-a divulgat pe celălalt”¹³⁷. Pentru ca procesul de compromitere să funcționeze, era prevăzută ulterior plasarea celor doi „în celule separate, cu alte elemente”, suspiciunile conform cărora cei doi ar fi agenți putându-se, așadar, răspândi.

Deținuții „capabili să facă orice pentru un mic favor sau supliment de mâncare” erau, prin confirmarea acestor zvonuri, compromiși. Nimic din imaginea despre celălalt din detenție nu pare să fi scăpat filtrului hermeneutic al Grupului Operativ. „Lingușirea pe lângă organele noastre în scopul ușurării detenției” era un alt mijloc de control al onorabilității și „imaginii”. Astfel, unui alt comandant legionar, Ilie Nicolescu, i se făceau mici favoruri alimentare, „în timp ce împreună cu el există în celulă unii legionari obsedați de foame, (...) și alții care văzând această situație vor reacționa în direcția defăimării lui”¹³⁸. În mod evident, comentariile preconizate urmau să fie negative, chiar violente ori direct conflictuale. Știrea se răspândea ulterior în penitenciar, cel în cauză fiind mutat în altă celulă, unde un agent era pus să deschidă o discuție referitoare la calitatea de „om al administrației” a lui Nicolescu. Compromiterea era, astfel, realizată.

O a doua măsură aferentă acțiunilor de destrămare a constat în „folosirea antisimiștilor împotriva simiștilor”¹³⁹, aceștia din urmă fiind majoritari la Aiud. Cunoașterea deținuților asigura controlul conflictelor, al disensiunilor sau posibilitatea amplificării unor tensiuni, plecând de la diferențe ideologice ori personale. Tactica s-ar putea rezuma astfel: era ales un comandant considerat „ponderat” din rândurile simiștilor și „încadrat” cu alte două „căpetenii legionare” de orientare codrenistă, „în vederea adâncirii disensiunilor dintre ei”, ceilalți colegi de celulă având rolul de-a prelua și răspândi acest tip de conflict. „Toate aceste grupări trebuiau avute în vedere în munca noastră, tratate fiecare aparte și-n bloc, dar la urmă *zdrobite* [subl.n.] în munca cultural-educativă”¹⁴⁰, mărturisise Crăciun. La sfârșitul lui 1961, cea mai mare grupare era aceea a simiștilor, însumând „200 de elemente active”¹⁴¹, alături de „mironoviști”, cu 18

¹³⁵ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 33.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ *Ibidem*.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 34.

¹³⁹ *Ibidem*. A fost folosit nu doar conflictul simiști versus antisimiști, ci și antagonizarea diferitelor grupuri de fidelitate: grupul din jurul lui Radu Mironovici, Dumitru Costea, Groza ș.a.m.d.

¹⁴⁰ Florian Banu, *op. cit.*, p. 557.

¹⁴¹ Este vorba despre cei considerați „nerecuperabili”, care refuzaseră net reeducarea.

deținuți, „codreniști” cu 8 persoane, adepții lui Dumitru Groza cu 5 reprezentanți¹⁴². Cunoașterea, amplificarea și exploatarea disensiunilor dintre deținuți erau menite „măririi suspiciunii reciproce, a stării de nesiguranță și a neîncrederii”. În final, toate conduceau spre scopul vizat: amplificarea fenomenului de desolidarizare, numit și „acțiunea de destrămare și descompunere a rămășițelor organizației legionare”¹⁴³.

Operațiunea consta concret în „încadrarea” în celule a unui deținut legionar simist cu doi antisimiști, un agent și doi „legionari oscilanți”¹⁴⁴. Scopul era acela de-a determina apariția unor discuții în contradictoriu între ei, în care agentul să intervină pentru adâncirea conflictului, iar cei doi „oscilanți” să fie folosiți pentru difuzarea în celulă a concluziilor discuției. Pentru a fi asigurată duritatea discuțiilor din celule erau aleși deținuți care se păstrasera ferm pe poziții legionare, fie simiste, fie antisimiste. „Stimularea discuțiilor” era considerată eficientă acolo unde se produceau certuri dramatice: „Voi sunteți plini de sânge până în coate. Datorită vouă suntem în închisoare. Horia Sima este un aventurier care a nenorocit întreg tineretul nostru”, afirma un deținut antisimist din celula 245, în aprilie 1962. Atmosfera era „foarte încordată, fiecare ferindu-se unul de altul să vorbească”¹⁴⁵. Efectele erau devastatoare: conflictele în spații controlate deveneau de multe ori extrem de dure, deținuții „otrăvindându-se” și „terrorizându-se”¹⁴⁶ unii pe alții.

„Adâncirea disensiunilor” între șefi trebuia urmată de „difuzarea acestor disensiuni în mijlocul legionarilor de rând”¹⁴⁷.

În alte situații, în celule era introdus un vârf legionar „cu ascendent asupra membrilor de rând” și care manifesta o poziție antisimistă. Astfel, simiștii din celule erau treptat determinați „să se rupă de poziția simistă”¹⁴⁸. Nichifor Crainic și Petre Pandrea au fost folosiți într-un atare scenariu. Informațiile privind disensiunile dintre vârfurile legionare erau perfect controlate. Ele ajungeau la „legionarii fără grade sau funcții, pe alocuri deformate în interesul nostru, pentru a mări deruta și neîncrederea în

¹⁴² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 262.

¹⁴³ *Ibidem*, f. 265. Documentele vorbesc, în cvasi-majoritatea lor, de „organizația legionară” și nu de Mișcarea Legionară. Termenul nu fusese ales întâmplător, fiind unul fundamental subversiv (partizanele de orice tip fiind suspecte) și, în al doilea rând, singura *mișcare* recunoscută, care avea privilegiul unic al anvergurii de masă, era cea comunistă.

¹⁴⁴ Idem, dosar nr. 12613, f. 235.

¹⁴⁵ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 140.

¹⁴⁶ Idem, dosar nr. 13484, vol. 3, f. 138.

¹⁴⁷ Idem, dosar nr. 12613, f. 235. Un exemplu în acest sens găsim într-un raport din 22 mai 1962: „Agentura semnalează că în camera 245, unde se găsesc simiștii Popescu Ion zis Jean și Andreica Vasile și antisimiștii Cămaruț Vasile și Popescu Gheorghe, au avut loc discuții contradictorii cu privire la organizația legionară. Popescu Ion și Andreica Vasile elogiind activitatea organizației legionare, au fost întrerupți de Popescu Gheorghe, care i-a acuzat că sunt plini de sânge până la coate și că datorită lor și lui Horia Sima, care este un aventurier, legionarii se găsesc în închisoare. În urma acestei intervenții, atmosfera din cameră se dezvoltă în sensul celor prevăzute de noi, adâncindu-se astfel disensiunile în rândul elementelor fanatice” (*Ibidem*, ff. 125-126).

¹⁴⁸ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 35.

organizația legionară¹⁴⁹. Unul din rolurile cele mai importante ale agenturii, dincolo de descoperirea unor informații, era acela de-a „produce confuzie și discordie”¹⁵⁰.

În acest sens, *a treia măsură* prin care s-au concretizat acțiunile de destrămare a fost „recrutarea de noi agenți cu influență”, respectiv „recrutările pentru dezinformare”¹⁵¹.

Agenții de influență erau selectați dintre legionarii cu notorietate, care avuseseră funcții de conducere în Mișcarea Legionară sau reprezentau voci marcante ale acesteia. Totodată, „pentru mărirea derutei din rândul legionarilor, vom practica și sistemul recrutării unor elemente fanatice care știm că vor trăda faptul că colaborează cu noi și din această poziție ne vom angrena într-un joc operativ de dezinformare, urmărind să abatem atenția legionarilor în direcția intereselor noastre operative”¹⁵². Una din figurile folosite de la mijlocul lui 1960 a fost Nichifor Crainic, așa cum rezultă dintr-o adresă a Grupului Operativ către Direcția a III-a: „ne-am orientat asupra deținutului Ion Nichifor Crainic, care este dispus să scrie o lucrare cu conținut antilegionar¹⁵³, prin care să demaște pe conducătorii legionari ca exponenți ai crimei, trădării, imoralității etc.”¹⁵⁴. Un caz similar l-a constituit Radu Demetrescu Gyr¹⁵⁵. De altminteri, aducerea la

¹⁴⁹ *Ibidem*, f. 36.

¹⁵⁰ *Ibidem*, f. 35. Conspirarea agenților Grupei Operative se făcea și prin inducerea ideii că alți deținuți legionari sunt, de fapt, adevărații agenți. În celulele cu legionari „activi” (informatorii reali) erau introduși „legionari mai activi”, lăsându-se impresia că aceștia din urmă lucrează de fapt cu ofițerii Grupului Operativ.

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 36.

¹⁵² *Ibidem*.

¹⁵³ Planul acestei lucrări era următorul (în descrierea lui Nichifor Crainic): „Capitolul I: Corneliu Codreanu așa cum l-am cunoscut; Cap. II: Corneliu Codreanu, cum se descrie singur; Cap. III: Alte victime: I.G. Duca și M. Stelescu; Cap. IV: Horia Sima; Cap. V: Teroarea; Cap. VI: Hiperbolismul legionar; Cap. VII: Cântecul morții; Cap. VIII: Onoarea legionară (în lucru); Cap. IX: Arhanghelismul demonic (ar putea fi ultimul capitol); De scris mai departe: Miturile pentru susținerea moralului; Ororile săvârșite în închisori (acțiunea Țurcanu etc.); Aceste două articole nescrise încă, le fac dacă sunteți de acord și dacă pentru ultimul voi avea ceva material. Ele amândouă privesc psihologia legionară în închisoare, ceea ce nu este atins în capitolele deja scrise” (*Ibidem*, f. 55).

¹⁵⁴ *Ibidem*, f. 53.

¹⁵⁵ Radu Demetrescu Gyr (n. 2 martie 1905, Câmpulung Muscel, Argeș, d. 29 aprilie 1975, București); absolvent al Liceului „Carol I” din Craiova (iunie 1924); colaborator al ziarului teatral și cultural „Rampa” (1921), unde a semnat cu pseudonimul Radu Gruy, pe care-l va înlocui după un an cu Radu Gyr; a mai colaborat la revista „Ramuri”, „Adevărul literar și artistic”, „Cele trei Crișuri”, „Gândul nostru” sau „Năzuința”; publică primul volum de versuri în 1924, „Liniști de schituri”; continuă studiile la București în cadrul Facultății de Litere și Filozofie, dar și Facultatea de Drept, la care renunță însă după un an; își ia licența în Litere și Filosofie în iunie 1928; colaborează la „Universul Literar”, „Universul copiilor”, „Miorița”, „Ritmul vremii”, „Falanga”, revistele „Gândirea” și „Flamura”; în 1927 îi apare volumul de versuri „Plânge Strâmbă-Lemne”; membru al „Societății Scriitorilor Români” (1928); laureat al Academiei Române pentru volumul de versuri „Cerbul de lumină” (1929); urmează studii de literatură la Sorbona (1929-1931), în vederea pregătirii tezei de doctorat, pe care și-o susține la începutul lui 1932, cu titlul „Politica lui Aristotel și Ars poetica lui Horațiu în Evul Mediu și în Renaștere”; conferențiar la catedra de Estetică literară din cadrul Facultății de Litere din București (1935); animat de sentimente

penitenciarul Aiud a acestuia s-a făcut ținându-se cont de faptul că cei doi se cunoșteau din perioada când Crainic era director al revistei „Gândirea”, legătură folosită de ofițerii G.O. Cei doi li s-au dat diferite materiale informative, au fost izolați o perioadă sub diferite pretexte, pentru a le conspira adevărata activitate¹⁵⁶, pentru a-și pregăti lucrările,

anticarliste și „revoltat de corupția politico-burgheză din țară”, în 1933 devine interesat de „Garda de Fier”; candidează pe lista grupării lui Corneliu Z. Codreanu la Muscel în iarna lui 1933 (gruparea a fost însă dizolvată la 10 decembrie 1933, înainte de alegeri); devine membru cu drepturi depline al Mișcării Legionare în 1935, odată cu înființarea partidului „Totul pentru Țară”; editează o serie întreagă de broșuri și susține mai multe conferințe în țară cu conținut legionar; la 1 ianuarie 1937 a fost numit de generalul Cantacuzino-Grăniceru, șeful partidului „Totul pentru Țară”, funcție pe care a deținut-o până în februarie 1938; este autorul textelor imnurilor legionare: „Sfântă tinerete”, „Imnul legionarilor olteni”, „Imnul Moța-Marin”; a candidat pe listele partidului „Totul pentru Țară” în județele Vâlcea și Dolj; în septembrie 1938 a fost numit director general al teatrelor, operelor și spectacolelor; este arestat pe 27 ian. 1941 și condamnat la 12 ani închisoare corecțională pentru participare la rebeliunea legionară și defăimarea conducătorului statului; eliberat la 7 august, în baza Decretului nr. 652/1941, este rearestat la 26 dec. 1942 și internat în lagărul de la Tg. Jiu, ca efect al fugii lui Hora Sima din țară, de unde a fost eliberat în martie 1943; a fost din nou arestat la 4 iunie 1945, fiind acuzat de crime privind dezastrul țării; conform hotărârii nr. 2 din 4 iunie 1945 a Tribunalului Poporului, a fost condamnat la 12 ani detenție riguroasă și confiscarea averii; încarcerat la Aiud din iulie 1947, a fost eliberat la 6 iulie 1956, din ordinul lui Alexandru Drăghici; bolnav, încă de la mijlocul deceniului patru, a stat de mai multe ori internat în spitalul penitenciar de la Văcărești, inclusiv imediat înainte de eliberare, când este adus cu targa de la Jilava (mai 1956); se pensionează pe motive medicale („infirmități cardiace și oculare”); a fost rearestat la 18 iulie 1958 pentru activitate legionară; urmează o anchetă în condiții cumplite în arestul M.A.I. de la Uranus, fiind interogată de maiorul Enoiu și căpitanul Blidaru (*Idem*, dosar nr. 13484, vol. 3, f. 132); prin sentința nr. 62/1959 a T.M. al Regiunii a II-a Militară a fost condamnat la moarte; prin Decretul nr. 162/1960 al Marii Adunări Naționale i s-a comutat pedeapsa la muncă silnică pe viață și confiscarea totală a averii, fiind adus din arestul de la Uranus la penitenciarul Aiud (4 noiembrie 1960); „Era un bătrânel cocârjat, slab, care își târa picioarele”, așa îl descria colonelul Crăciun, la prima întrevedere din penitenciar (Viorel Cacoveanu, *op. cit.*, p. 52); ulterior, prin Decretul Lege nr. 5/1963 pedeapsa i-a fost comutată în 25 ani muncă silnică; la 28 februarie 1963 Direcția a III-a semnează referatul cu propuneri privind grațierea totală de pedeapsă (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 3, f. 6); a fost eliberat ca efect al Decretului de grațiere nr. 236/1963 (*Idem*, dosar nr. 18, f. 58); fiind una din cele mai importante figuri ale Mișcării Legionare, „a fost determinat să demaște în scris organizația legionară, pe conducătorii ei”, fiind convins să facă și „declarații de desolidarizare totală față de această organizație” sau să semneze mai multe articole demascatoare (e.g. „Te acuz Horia Sima!”); „Am făcut aceste mărturisiri cu titlu de grațiere, ca unul ce eram condamnat la moarte și eram convins că voi fi executat. Grav bolnav cum sunt, îmi părea bine să pun capăt, prin moarte, acestei suferinți și să încetez astfel de a mai fi o povară pentru familia mea nenorocită de mine și pentru cei din jurul meu” (*Idem*, dosar nr. 13484, vol. 3, f. 150); și în cazul lui, presiunile ori șantajul privind acordarea asistenței medicale au funcționat, fiind bolnav de „angină pectorală, cu crize frecvente, manifestate prin accelerarea și întreruperea pulsului”, care, conform referatului Direcției a III-a, „vor continua și la un efort mai mare îi vor fi fatale” (*Ibidem*, ff. 7, 70). Despre precaritatea tratamentului medical în spitalul penitenciarului vezi și *Ibidem*, f. 70.

¹⁵⁶ Erau internați în spitalul penitenciarului, unde erau supravegheați de un deținut care fusese recrutat ca agent (*Ibidem*, f. 54).

fiind ulterior puși să conferențeze și să provoace discuții publice în jurul celor scrise. Pentru buna lor „folosire”, G.O. solicita deplasarea la Aiud a unui „lucrător calificat din cadrul Direcției a III-a, pentru a ne ajuta la întocmirea unui plan concret”¹⁵⁷.

Dezinformarea presupunea și „folosirea în orb a unor legionari”, care trebuiau „să trădeze legătura cu organele noastre”¹⁵⁸. Folosirea în orb prevedea controlul unui deținut, pe anumite direcții operative stabilite, fără ca acesta să-și dea seama. Astfel, un deținut era chemat la o așa-zisă întâlnire cu ofițerii, prelucrat formal și trimis înapoi în celulă. Aici acesta își deconspira legătura cu ofițerii Grupului Operativ, fără să realizeze că totul fusese de fapt o înscenare, menită compromiterii lui în fața colegilor de celulă.

Recrutările în penitenciar se făceau numai în baza „unui studiu temeinic și multilateral”, cu obligația „candidatului” de-a furniza „material cu privire la activitatea clandestină din închisoare”¹⁵⁹, urmată de o verificare amănunțită prin intermediul altor surse. Dacă exista un potențial „operativ” al folosirii acestuia pe lângă diverse „obiective” din detenție, „candidatul” era în cele din urmă acceptat. Verificarea prealabilă era considerată esențială, fiind raportată o serie întreagă de recrutări catalogate drept „provocări”, prin care unii deținuți comunicau informații false ori trunchiate. Este foarte greu de apreciat gradul de implicare al agenților în procesul reeducării. Ce se poate afirma este că „informațiile” furnizate și rolurile pe care au fost determinați să le adopte (indiferent de motivație) au fost intens folosite. Un loc aparte îl ocupă agenții de influență, care nu doar acceptaseră proiectul reeducativ, ci se angajaseră direct în siluirea conștiințelor¹⁶⁰.

De recrutările din penitenciar au beneficiat Regionalele de Securitate sau Direcția a III-a, pentru care eliberările anticipate constituiau o ocazie de a folosi deținuții recrutați în diferite sarcini. O rezoluție pusă de la Cabinetul V din minister pe o listă cu propuneri de grațiere, afirma explicit: „Vedeți care este situația grațierilor. Studiați propunerile făcute de col. Crăciun și veniți cu propuneri cum să procedăm pentru recrutarea și folosirea lor în munca informativă în domeniul publicisticii (în special pentru a scrie la «Glasul Patriei»)”¹⁶¹. Folosirea agenților a urmat câteva direcții importante: „cunoașterea activității legionare din țară”, „folosirea unora dintre cei grațiați împotriva fugarilor trădători de patrie ce se găsesc în afara granițelor” și „crearea unor „canale de legătură”¹⁶² controlate, atât cu cei rămași încarcerati cât și cu cei fugiți în Occident. Recrutarea în penitenciar era considerată perioadă de probă și verificare¹⁶³.

¹⁵⁷ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 54.

¹⁵⁸ Idem, dosar nr. 12613, f. 236.

¹⁵⁹ Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 257.

¹⁶⁰ Memoria foștilor „pensionari” ai Aiudului le-a păstrat intactă imaginea defavorabilă. A se vedea în acest sens: Gheorghe Andreica, *Pentru o lingură de arpacaș. Meschinăriile lui Petre Pandrea de la închisoarea Aiud, 1959-1964*, Constanța, Editura Metafora, 2005.

¹⁶¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 306.

¹⁶² *Ibidem*, f. 307.

¹⁶³ Direcția Regională Hunedoara de pildă, în 29 mai 1961, solicita conducerii penitenciarului Aiud informații despre anumiți deținuți, care urmau să fie eliberați „deoarece intenționăm să studiem problema eventualei recrutări a unora dintre ei, încă din penitenciar, ca apoi cu ocazia eliberării și după eliberare să întreprindem prin ei anumite măsuri informativ-operative active. Socotim că ar fi utilă încadrarea lor informativă în detenție, dacă există asemenea posibilități,

Astfel, într-un alt bilanț din 26 decembrie 1962, ocazionat de eliberarea din penitenciar a unui număr de 510 deținuți, Crăciun făcea precizarea că 83 dintre aceștia „au colaborat cu organele noastre”, având dosare de agenți, iar 54, deși nu aveau dosare de agenți, „prin activitatea desfășurată în camere și cluburi au dat rezultate bune, au scris material despre cei cu care au venit în contact și se poate pune bază pe ei în activitatea de viitor, pot fi recrutați și folosiți în munca organelor noastre”¹⁶⁴. Ca atare, aproape 28% din totalul lotului eliberat era rezervat colaboratorilor Grupului Operativ.

În ceea ce privește dinamica recrutărilor, aceasta a cunoscut un ritm accelerat. La înființarea Grupului Operativ Crăciun a găsit, recrutați de fosta Grupă „D” din penitenciar, un număr de numai 13 agenți, dintre care doar trei erau deținuți contrarevoluționari¹⁶⁵. În numai câteva luni, la sfârșitul lui 1959, ofițerii subordonați lui Crăciun reușiseră să recruteze 51 de agenți¹⁶⁶. Începută relativ timid, cu „51 de agenți, din care 38 C[ontra]R[evoluționari], 6 D[rept]C[omun] dirijați în problema C[ontra]R[evoluționari] și 7 D[rept]C[omun], folosiți în problema deținuților D[rept]C[omun]”¹⁶⁷ în ianuarie 1960, cei mai mulți găsindu-se în Fabrica penitenciarului (30), 10 pe celular, 6 la Zarcă și 5 pe secțiile V și VI ale penitenciarului¹⁶⁸, cu doar 71 de agenți în martie 1960¹⁶⁹, din care 49 erau deținuți contrarevoluționari, se ajunsese, e drept pentru tot intervalul 1959-1964, la aproximativ 500 de informatori¹⁷⁰.

Grupul Operativ avea posibilitatea, asemenea oricărei Direcții Regionale de Securitate, să deschidă dosare de urmărire informativă, pentru acțiuni de grup sau individuale, statutul însuși al șefului acesteia fiind asimilat de conducerea M.A.I. unui comandant de Regională de Securitate. Aprobarea deschiderii unui asemenea dosar venea de la Alexandru Drăghici¹⁷¹. De altfel, toate materialele de urmărire, combinațiile operative, mișcările deținuților, infiltrările agenților, acțiunile de compromitere ș.a.m.d. ajungeau la ministrul Afacerilor Interne¹⁷².

Toți șefii legionari identificați aveau asemenea dosare, fiind considerați obiective prioritare. Un dosar de urmărire cuprindea istoricul persoanei vizate, legăturile

pentru studierea comportării lor, în vederea stabilirii faptului dacă este utilă și oportună recrutarea lor în sensul preconizat de noi” (Idem, dosar nr. 13481, f. 97).

¹⁶⁴ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 306. Un alt criteriu, în afara obținerii colaborării, era acceptul reeducării. Astfel, din cei 510 deținuți, 270 dăduseră „rezultate bune în munca cultural-educativă”, iar 148 participaseră „numai la munca cultural-educativă”, ceea ce corespunde unui procent de aproape 82 % (*Ibidem*).

¹⁶⁵ Informația provine dintr-un raport al Grupului Operativ „privind situația agenturii și a acțiunilor informative începând de la data înființării grupului operativ și până în prezent”. Raportul nu este datat, dar, contextual, redactarea sa poate fi apreciată undeva la sfârșitul anului 1959 – începutul lui 1960 (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 20).

¹⁶⁶ *Ibidem*, f. 24.

¹⁶⁷ *Ibidem*, f. 25.

¹⁶⁸ *Ibidem*.

¹⁶⁹ *Ibidem*, f. 7.

¹⁷⁰ Florian Banu, *op.cit.*, p. 582. În alte locuri cifra înaintată este de 600 de agenți. Vezi, mai jos, nota 449.

¹⁷¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 1, f. 61.

¹⁷² *Ibidem*, ff. 63-67.

din penitenciar și din țară, pozițiile luate în munca de reeducare, documentarea „activității dușmănoase” duse în penitenciar etc. Într-o sinteză a G.O. din septembrie 1962 este citată o ședință de analiză ținută cu un an înainte, dată la care în penitenciar erau înregistrate 133 acțiuni informative, din care 8 acțiuni erau de grup, cuprinzând 44 de deținuți, 108 acțiuni individuale și 17 acțiuni de verificare. Pentru încadrarea informativă a acestora erau folosiți un număr de 290 agenți¹⁷³. Pentru a putea realiza o diferență, la începutul lui 1960 erau înregistrate trei acțiuni informative de grup, 46 acțiuni individuale și patru acțiuni de verificare¹⁷⁴. În aproape doi ani de zile, acțiunile de grup se triplaseră, iar cele individuale crescuseră cu mai bine de 150 %¹⁷⁵.

Revenind la Planul de perspectivă, a patra măsură prevăzută consta în „dezinformarea legionarilor fruntași din Penitenciarul Aiud, în ceea ce privește disensiunile dintre legionarii din străinătate”. Operația se realiza prin intermediul unei combinații informativ-operative: un legionar recrutat ca agent, având legături în străinătate, lansa zvonul, „când vom considera noi necesar”, că este în posesia unor informații strict confidențiale de la unii lideri ai Mișcării aflați în diaspora. Informatorul era instruit să transmită că legionarii fugiți în străinătate sunt împărțiți în diverse facțiuni, că există o serie întreagă de disensiuni, că Horia Sima „s-a compromis complet prin însușirea anumitor fonduri obținute de la diferiți contribuabili și prin comiterea altor imoralități ce au ajuns de notorietate publică, au ieșit la iveală o serie de fapte veroase din activitatea sa trecută și în urma acestora mulți legionari l-au părăsit”¹⁷⁶. Divulgarea „confidențelor” trebuia făcută doar în prezența a „doi antisimiști activi, precum și față de un fruntaș simist”, pentru a fi garantată preluarea conflictualistă a informației și compromiterea adeptului lui Horia Sima. Scopul unei asemenea practici, coroborate cu celelalte, era „mărirea disensiunilor și a derutei din rândul legionarilor”¹⁷⁷.

Știrile privind conflictele dintre fruntașii legionari, trădarea idealurilor etico-ascetice ale Mișcării etc. erau imediat difuzate și în rândul deținuților distribuiți la munci, considerați o importantă masă de rezonanță. Dintre ei, unii urmau să fie eliberați în 1960-1961, putând astfel transmite în exterior dezinformările legate de continua destrămare a Mișcării Legionare.

În ceea ce privește a doua categorie prevăzută de Plan, „măsurile pe linia interceptării canalelor de legătură dintre legionarii încarcerați și cei de afară”, principala metodă de contracarare era realizarea unor căi de comunicare paralele, fictive, controlate de Securitate. Mecanismul era simplu: în celula unde erau închiși Victor Biriș și Nistor Chioreanu, de pildă, doi dintre cei mai importanți lideri legionari de la Aiud, era plasat un agent. Acesta, „pentru a trezi interes în stabilirea unei legături cu

¹⁷³ Idem, dosar nr. 12613, f. 183.

¹⁷⁴ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, ff. 25-27. În alt loc găsim, pentru martie 1960, 51 de acțiuni informative și 10 acțiuni de verificare asupra „elementelor active” (*Ibidem*, f. 7).

¹⁷⁵ De exemplu: „M.A.I., U.M. 0622 Aiud, „Hotărârea de deschidere a dosarului de acțiune informativă individuală asupra deținutului legionar Radu Tase din Penitenciarul Aiud” (înregistrată la Grupa „C” la 02.07.1961, sub nr. 71, lucrător operativ Ciuracenco Ion), aprobată de șeful Unității, col. Crăciun Gheorghe” și contrasemnata de lt.col. Iacob Martin și de lucrătorul operativ Lungu Aurel (Idem, fond Informativ 233821, vol. 6, ff. 1, 4).

¹⁷⁶ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 37.

¹⁷⁷ *Ibidem*, f. 38.

exteriorul, va arăta că are posibilități de a transmite din București în străinătate tot felul de date privind organizația legionară, care ce a fost realizată de el până la arestare¹⁷⁸. Cei doi, scontau ofițerii Grupului Operativ, ar urma să ia legătura cu aceste canale fictive, vorbind totodată și despre cele controlate de ei. Devoalarea celor din urmă, alături de controlul unor informații care ar fi putut fi transmise pe căile „fictive”, constituiau cele două obiective ale strategiei¹⁷⁹. Încercările de a comunica între celule sau cu exteriorul se realizau, în măsura posibilităților, prin intermediul deținuților de drept comun repartizați la muncile administrative, ce fuseseră recrutați ca agenți, funcționând într-o oarecare libertate în interiorul penitenciarului¹⁸⁰.

Ultima categorie prevăzută în Planul de perspectivă a fost cea privind „măsurile pe linia reeducării unor categorii de deținuți”. Reeducarea „în masă” trebuia începută cu cei vulnerabili, „legionarii șovăielnici”, cei „cu mai puțină activitate”, „legionarii cu condamnări mici” sau cei care pur și simplu „se desolidarizează deschis”¹⁸¹, asupra cărora prima măsură luată a fost izolarea, un garant că slăbiciunile odată învinse nu vor mai putea fi influențate. După perioada de izolare, erau trimiși în Fabrică, alcătuind prima linie a reeducării. Măsura era însoțită de un tratament preferențial, „mici favoruri, ca plimbări cu durata mai mare, asistență medicală mai atentă etc.” sau „hrană mai consistentă”¹⁸². Alături de gesturile de bunăvoință, era permisă vizionarea unor filme documentare „privind realizările din R.P.R. și lagărul socialist” și „din când în când”, erau puși „să țină conferințe cu astfel de subiecte”¹⁸³. Totul sub stricta supraveghere a agenturii, al cărei scop era să transmită progresele obținute și să sancționeze „elementele dușmănoase” care s-ar fi opus reeducării, acestea urmând să fie imediat „înțoarse în celule” și izolate complet pentru un timp îndelungat¹⁸⁴. În schimb, frunțașilor în producție le era promisă eliberarea și nu trimiterea în locuri de muncă forțată, cum se practica îndeobște cu legionarii eliberați¹⁸⁵.

¹⁷⁸ *Ibidem*.

¹⁷⁹ Dacă un deținut căuta să ia legătura cu anumite rude sau prieteni din afară, în acțiune era interpus un ofițer acoperit al Grupului Operativ, cum a fost cazul plutonierului Lungu Aurel, ce funcționa acoperit ca șef de secție. Nicolae Cojocaru, „element fanatic și cu multă autoritate în rândul legionarilor”, încarcerat la Aiud în aprilie 1962, îl roagă pe acesta să transmită anumite informații rudelor din libertate. Ofițerul s-a deplasat la București și Constanța, relatând că a fost bine primit, considerând că este necesar să continue legăturile (Idem, dosar nr. 12613, ff. 78-79). Astfel, prin intermediul unei legături „fictive” au fost descoperite canale reale în exteriorul penitenciarului. Legăturile cu exteriorul erau realizate cu sprijinul Direcției a III-a, care comunica adresele și sprijinea logistic operațiunile de contactare și supraveghere.

¹⁸⁰ Legăturile cu exteriorul erau garantate de dreptul acestora la vorbitor, unde puteau lua contact cu familiile.

¹⁸¹ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 32.

¹⁸² *Ibidem*, f. 42.

¹⁸³ *Ibidem*, f. 43.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ Trimiterea în locuri de muncă, chiar după încetarea pedepsei cu închisoarea, fusese prevăzută în 1958 prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 282, privind „fixarea locului de muncă condamnaților contrarevoluționari care și-au ispășit pedeapsa și a altor categorii de elemente dușmănoase regimului democrat-popular din R.P.R.”. H.C.M.-ul furniza normele de aplicare pentru Decretul nr. 89 din 17 februarie 1958, privind înființarea locurilor de muncă obligatorie

Propunerile acestui plan au fost materializate pe parcursul anilor 1960 și 1961, considerați o perioadă de tatonare, când au fost adunate toate informațiile despre „organizarea” deținuților, despre „conducători” și au fost puse bazele muncii „cultural-educative”. S-a putut astfel trasa, printre altele, o „distribuție” a rezistenței față de metodele Grupului Operativ. Tabloul, necesar pentru planificarea specifică a metodelor punitive, indica existența unor categorii de legionari „aproiați nouă, oscilanți și recalitranti”¹⁸⁶. În alt loc găsim: cei „avansați neșovăielnici”, cei „dispuși să colaboreze cu regimul, fără însă a avea convingeri fundamentale de înțelegere și cunoaștere”, respectiv cei aflați „pe poziții net ostile”¹⁸⁷.

O explicare mai extinsă găsim într-un plan de măsuri al Direcției a III-a din 16 ianuarie 1962¹⁸⁸. Astfel, din cei 3.164 de deținuți legionari din penitenciar în octombrie 1959¹⁸⁹, o primă categorie – în număr de 250-300 de deținuți – era formată din elemente fanatice, „care nu-și încetează activitatea dușmănoasă nici în locul de detenție”¹⁹⁰. O a doua categorie, considerată cea mai numeroasă, „este formată din elemente legionare de rând, provenite din mediul muncitoresc, țărănesc sau intelectual, cu o activitate mai redusă atât înainte, cât și după 23 august 1944. Mulți din aceștia își manifestă regretul de a fi desfășurat activitate legionară, iar alții, deși nu au astfel de manifestări, par totuși dezorientați și manifestă o atitudine șovăielnică”¹⁹¹. Ultima categorie era formată din legionari care fuseseră antrenați în producție, însumând aproximativ 350 de persoane, un număr care a crescut constant. Pentru prima categorie măsurile operative constau în demascarea, compromiterea și destrămarea concepțiilor acestora. Pentru cea de a doua categorie erau prevăzute și măsuri de reeducare și introducerea muncii în Fabrică, iar pentru ultima categorie, alături de măsurile de reeducare, erau preconizate măsuri privind scoaterea acestora de sub influența ideilor legionare.

(Idem, dosar nr. 55, vol. 51, ff. 62-79). Categoriile vizate erau: „foștii legionari care au avut funcții de la șef de garnizoană, inclusiv, în sus, foștii legionari care, la expirarea unei pedepse privative de libertate, prezentau încă pericol pentru securitatea statului, cei care, prin faptele sau manifestările lor, primejduiesc sau încearcă să primejduiască ordinea în stat, dacă acestea nu constituie infracțiuni și alte elemente care, prin faptele sau manifestările lor, primejduiesc sau încearcă să primejduiască ordinea în stat, dacă acestea nu constituie infracțiuni” (Florian Banu, *Lăgărele de muncă forțată – cea mai arbitrară formă a repressiunii comuniste*, în Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Memorialul Rezistenței Anticomuniste Țara Făgărașului, *Forme de repressiune în regimurile comuniste*, coordonatori Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 68).

¹⁸⁶ Florian Banu, *op.cit.*, p. 577.

¹⁸⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13237, f. 225.

¹⁸⁸ Idem, dosar nr. 12613, ff. 240-241.

¹⁸⁹ Un alt raport, din 22 mai 1962, menționează existența a 3.135 deținuți legionari, din care 1.568 intelectuali, 827 muncitori, 740 țărani. În ceea ce privește gradul de implicare în cadrul Mișcării Legionare, exista: „un comandant al «Bunei Vestiri», 24 comandanți, 32 comandanți ajutoari, 15 instructori, 12 șefi ai «Corpului Muncitoresc Legionar», 8 șefi de regională, 11 șefi de județ, iar restul de 3.032 au deținut funcții de la șef de plasă în jos” (*Ibidem*, f. 106).

¹⁹⁰ *Ibidem*, f. 240.

¹⁹¹ *Ibidem*.

„În urma aprobării conducerii”, la 4 septembrie 1960 Crăciun organizase o încăpere în secția a V-a a Penitenciarului cu 170 de deținuți (prima formă a „Clubului tineretului”) și 11 celule aflate pe celular. „Cu aceștia facem munca cu cartea”¹⁹², mărturisea Crăciun. Pe secțiile V și VI erau 30 de celule care puteau cuprinde în jur de 550 de deținuți: „Aceștia să li se dea cărți, să li se citească articole din ziar, să li se acorde timpul dublu de plimbare față de cei care nu sunt admiși la reeducare, să se introducă șahuri în camere și să aibă dreptul să discute despre cărțile citite, să facă recenzii la orele fixate prin programul secției”¹⁹³.

Șase luni mai târziu¹⁹⁴, colonelul Crăciun solicita extinderea activității de reeducare și „în rândul unor deținuți legionari cu o cultură mai ridicată ce nu sunt încadrați în munca productivă și care sunt dispuși să rupă cu activitatea criminală”¹⁹⁵. Pentru a putea realiza acest lucru fuseseră organizate între două și patru celule pe fiecare secție a penitenciarului, „unde să permitem cititul cărților și să le prezentăm unele articole de presă ce vorbesc despre succesele oamenilor muncii din patria noastră. De asemenea, să le prezentăm unele fotomontaje legate de aceste realizări”¹⁹⁶. În această operațiune au fost cuprinși în jur de 70 de deținuți, catalogați ca „nefiind fanatici”, ce fuseseră „încarcerati în camere separate pe fiecare secție. (...) Cu acești deținuți, munca cultural-educativă a fost desfășurată prin recenzii, conferințe, citirea unor articole din ziar cu privire la ridicarea nivelului de trai și punerea la dispoziție a diferitelor cărți de literatură din biblioteca deținuților. Raportăm că în aceste camere au fost plasați pe lângă deținuții cu care să se ducă muncă de educare și deținuți legionari luați în studiu pentru recrutare, precum și agenți ai organelor noastre, care să ne informeze asupra stării de spirit din aceste camere și ce influență au aceste măsuri în rândul celorlalți deținuți”¹⁹⁷. La un an distanță, Crăciun raportase organizarea a două secții (V și VI), selectarea deținuților „pretabili reeducării”, pregătirea a „două grupuri în componența cărora intră și comandanți legionari”, stabilirea agenturii care urma să fie mutată în celulele vizate, dar și montarea de tehnică operativă de ascultare în celulele unde erau încarcerati comandanți legionari (patru celule din secția a VI-a)¹⁹⁸.

După doi ani de activitate, la un prim bilanț din 15 noiembrie 1961, comandantul penitenciarului declara ritos șefilor de la București: „a crescut numărul celor care îndeplinesc și depășesc normele, a crescut numărul inovatorilor”, planul anual

¹⁹² Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 216.

¹⁹³ *Ibidem*, f. 219.

¹⁹⁴ La 8 martie 1961 (*Ibidem*, ff. 87-99).

¹⁹⁵ Comentariul lui Drăghici pe marginea documentului era: „[oarte] bine”.

¹⁹⁶ *Ibidem*, f. 99.

¹⁹⁷ *Ibidem*, f. 198.

¹⁹⁸ Idem, dosar nr. 12613, f. 14. Raportul este datat 14 februarie 1962, făcând referire la activitatea G.O. din anul precedent. Supravegherea prin intermediul tehnicilor de ascultare fusese introdusă de Crăciun încă din 1959 în secțiile Zarcă, Celular și spitalul penitenciarului, instalațiile ne mai funcționând însă decât parțial, drept pentru care Crăciun solicitase revizuirea lor integrală și punerea în funcțiune (*Ibidem*, f. 53). Pentru a conspira procedura de instalare, conducerea penitenciarului inventa necesitatea văruii celulelor, a dezinfectării ori a curățeniei generale, ocazie cu care deținuții erau scoși din celule, ofițerii Serviciului „T” putând lucra nestingheriți (Idem, dosar nr. 13237, f. 143).

a fost îndeplinit și chiar depășit, nu mai există rebuturi în munca din Fabrica penitenciarului¹⁹⁹. Erau trecute în revistă, în același timp, excelentele rezultate din „masa deținuților C.R.”: „sunt mulți care critică curajos, scriu la gazeta de perete și iau atitudine față de lipsuri, față de cei leneși. În mare măsură s-a reușit izolarea celor care au rămas pe poziție legionară, ei sunt obligați să muncească, fiind determinați de cei din jur, care îndeplinesc și depășesc normele”²⁰⁰. Rapoartele triumfaliste trebuie înțelese însă ceva mai nuanțat, existând suficiente date care să certifice faptul că reacțiile de rezistență ale deținuților erau, cel puțin pentru primul interval (1959-1961), extrem de puternice²⁰¹, iar „rezultatele reeducării, foarte slabe”, explicându-se prin „lipsa de pregătire și de prestigiu a celor care conduc acțiunea de reeducare”²⁰². La finalul lui 1961 era raportată implicarea în reeducare a unui număr de 512 deținuți contrarevoluționari, folosiți la munci în Fabrică, și a 270 deținuți din celule²⁰³. Prin urmare, ponderea reeducaților față de masa deținuților legionari aflați în penitenciar era de aproximativ 1 la 5²⁰⁴.

Într-un raport din 15 aprilie 1962 înaintat lui Drăghici era menționată „cuprinderea în reeducare” a unui număr de 980 de deținuți legionari, dintr-un total de 3.259 existenți la acea dată în penitenciar. Ponderea pe categorii sociale a celor considerați implicați în reeducare era următoarea: 319 muncitori, 309 țărani și 252 intelectuali și funcționari. În Fabrică erau 481 legionari reeducați, iar în secțiile V-VI, 499²⁰⁵. Cei din Fabrică „beneficiau” de prezența printre ei a 31 de informatori, iar cei care nu munceau erau supravegheați de 35 de agenți²⁰⁶. Succesul reeducării în Fabrică

¹⁹⁹ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 214.

²⁰⁰ *Ibidem*, f. 215.

²⁰¹ Cităm aici doar două exemple. Un document din februarie 1960 păstrează un text găsit pe secția a IV-a celular, unde erau încarcerați „legionarii intelectuali și cei care au deținut funcții de răspundere”, scris pe o bucată de săpun. Mesajul propunea o revoltă în masă a deținuților. Cel care adresa mesajul, codificat „13”, ruga pe un coleg de detenție („Crane”) „să nu se mai opună băieților”, care „sunt pe deplin justificați, actul pe care-l facem fiind unul de disperată legitimă apărare. Nu uita că *majoritatea din noi suntem în stare de mișerie fiziologică, bolnavi, lipsiți de asistență medicală, cu o hrană în jur de 1000 calorii, distribuită în bătaie de joc și'n ignorarea celor mai elementare principii de igienă*” [subl.n.]. Revolta urma să debuteze prin strigarea unor slogane ca: „Murim de foame, n-avem asistență medicală, comunicați legaților străine etc.” (*Ibidem*, f. 2). Al doilea se referă la stadiul reeducării la nivelul celui mai înaintat avanpost al acesteia de la Aiud, cel puțin pentru primul interval, Fabrica penitenciarului. Într-o „situație” prezentată Direcției a III-a la 22 decembrie 1961, se afirma că „deținuții sunt mulțumiți că li se dă ocazia să citească, dar îi enervează recenziile care politizează”, reacționând critic vehement când „prelucrarea” conținea „atacuri la adresa creștinismului”, rezultatele reeducării fiind, așadar, considerate „foarte slabe” (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 308).

²⁰² *Ibidem*.

²⁰³ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 231.

²⁰⁴ În noiembrie 1961 numărul deținuților contrarevoluționari din penitenciar era de 3.632, iar cel al „reeducaților” de 782 (*Ibidem*, ff. 231, 239).

²⁰⁵ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 119.

²⁰⁶ *Ibidem*, ff. 119-120.

era probat și prin creșterea producției realizate, planul fiind depășit, conform declarațiilor lui Crăciun, pentru primul trimestru al anului 1962, cu 121,7%²⁰⁷.

La o evaluare preliminară din 22 mai 1962²⁰⁸, dintr-un total de 3.135 deținuți legionari încarcerați în penitenciar, 1.248 fuseseră „supuși măsurilor de reeducare”²⁰⁹, ceea ce ridică proporția acestora aproape de 40% (1 la 2,5). Distribuția era următoarea: 688 dintre ei fuseseră distribuiți la munca din Fabrică, iar 560 au fost grupați în 17 celule²¹⁰ din secțiile V și VI ale penitenciarului, „special amenajate în acest scop”²¹¹. Selecționarea se făcuse după criterii ce țineau de comportarea în detenție, fiind preferați deținuții care acceptaseră o formă sau alta de „apropiere” sau fuseseră de acord cu diferite concesii ori li se construiseră diferite vulnerabilități. Obiectivul principal însă, dincolo de ponderea din ce în ce mai mare a celor prinși în reeducare, era obținerea unor „declarații demascatoare” din partea unor importanți comandanți legionari: Radu Demetrescu Gyr, Aurel Ibrăileanu, Petre Tocu, Victor Ioan Vojen, Victor Biriș, Nicolae Grigorescu, Constantin Savin, Viorel Boborodea²¹².

La 22 aprilie 1962, îndrumările Ministerului pentru Crăciun erau fără echivoc: nu e suficient ca șefii legionari să se autodemaște, ei „trebuie să ia poziție în fața altor legionari, unde să demaște organizația legionară așa cum au făcut-o în scris”²¹³. Iau astfel naștere „autoanalizele” prezentate la Clubul mare, după o primă perioadă în care „munca individuală” și „reeducarea prin muncă”, cu toate anexele lor ideologice, deținuseră un rol preferențial (1958-1962).

1962 a constituit anul în care reeducarea a fost masiv extinsă la tot penitenciarul, fiind implicat cu precădere Celularul. Din luna iunie 1962, ca efect al unui control derulat la Aiud în perioada 28-31 mai 1962 de către colonelul Ion Dumitru²¹⁴ din partea ministerului, se ia decizia extinderii muncii de reeducare și în afara Fabricii. Astfel, au fost prinse în amintitul proces și „secția a XI-a” (Spitalul), „secțiile V-VI, cu cei care nu muncesc”, respectiv „secția I și a IV-a celular”, unde fuseseră cooptați 150 de deținuți, preconizându-se suplimentarea numărului de cărți ale autorilor români care să circule în penitenciar și a peliculelor de film care urmau să fie difuzate²¹⁵. Tot atunci se decide prelucrarea individuală a unor deținuți izolați la Zarcă: Constantin-Puiu

²⁰⁷ *Ibidem*, f. 119.

²⁰⁸ Este vorba despre un raport „cu privire la rezultatele obținute până în prezent de organele noastre în urma aplicării unor măsuri informative și cultural-educative asupra deținuților legionari din penitenciarul Aiud” (Idem, dosar nr. 12613, f. 106).

²⁰⁹ Într-un alt bilanț provizoriu al Grupei Operative din 15 aprilie 1962 către Direcția a III-a Crăciun raporta un număr de 980 de deținuți legionari preluați în munca de reeducare dintr-un total de 3259. Astfel, aproape o treime dintre cei închiși erau implicați în reeducare la începutul anului 1962 (*Ibidem*, f. 39).

²¹⁰ „Fiecare cameră a fost asigurată cu agentură”, se afirma în același raport (*Ibidem*, f. 108).

²¹¹ *Ibidem*, f. 107.

²¹² *Ibidem*, ff. 108-109.

²¹³ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 135.

²¹⁴ Ion Dumitru avea funcția de prim-secretar al comitetului organizației de partid din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, ocupându-se cu munca de pregătire politică a cadrelor. Din 1963 a devenit secretar general al M.A.I.

²¹⁵ *Ibidem*, f. 201, Idem, dosar nr. 12613, f. 157.

Anastasiu, Nicolae Groza, Ilie Nicolescu și Nicolae Petrașcu. Astfel, o evaluare din noiembrie 1962²¹⁶, afirma că din 3.195 de legionari încarcerați la Aiud, 2.046 erau „cuprinși în acțiunea cultural-educativă”, ceea ce corespunde unui procent de 64%. Din aceștia 988 erau folosiți în procesul de producție. Pentru diferența de 1.058 (788 considerați „sănătoși” și 270 „bolnavi”), activitatea de reeducare se derula în celulele din Secția V respectiv pe celular²¹⁷. Din cei 1.149 deținuți necuprinși în planurile de „restructurare”, 500 erau considerați de raport „bolnavi nerecuperabili”²¹⁸.

În următorii trei ani, datorită amplificării uzurii fizice a deținuților și rafinării strategiilor ofensive ale Grupei Operative, numărul celor rezistenți a scăzut dramatic. Cei care refuzau reeducarea erau tot mai puțini, ajungându-se ca, în 1964, să fie raportați doar 50 de recalcitrați, care se opuseseră ferm reeducării²¹⁹, toți fiind încarcerați la Zarcă.

Amintim aici o cinică observație a lui Crăciun, din decembrie 1961, când, referindu-se la cei 200 deținuți recalcitrați, îi considera „nerecuperabili” asigurând ministerul că aceștia „se vor lichida pe cale biologică [subl.n.]”²²⁰. La granița recuperabilului stătea soluția lichidării discrete. Nimic nu era considerat nereizolvabil la Aiud. Afirmatia este de o extremă importanță pentru gradul în care au fost exercitate presiunile în acest loc de detenție. Cum violența explicită fusese interzisă, spectrul presiunilor se rafinase, de așa manieră încât urmele să nu mai fie vizibile. Decesele erau înregistrate cu numele afecțiunilor de care sufereau deținuții, nimeni ne mai putând demonstra sau recupera documentar *regimul concentraționar* extrem de dur de la Aiud.

Practica „discuțiilor individuale”

„Lucrarea individuală” a șefilor legionari a fost una dintre cele mai importante acțiuni ale Grupului Operativ de la Aiud. Aceasta s-a realizat prin diverse încercări de cointerese („atragere de partea noastră”), concretizate prin acordarea unor „beneficii”, ca: facilitarea accesului la presa Partidului Comunist (singurul contact cu actualitatea din afara penitenciarului putea fi obținut prin lectura ziarelor, acesta fiind și motivul pentru care practica a fost acceptată rapid), organizarea unor tururi prin țară (vizitându-se diferite obiective industriale sau realizările edilitare ale clasei muncitoare), un regim penitenciar mai blând ori îmbunătățirea regimului alimentar, cu scopul, mai mult sau mai puțin camuflat, al folosirii sau recrutării. Promisiunea eliberărilor anticipate a fost, de asemenea, folosită, ca preț pentru acceptarea implicării în reeducare. Operațiunea a constat într-un asalt concertat asupra liderilor Mișcării Legionare, prin intermediul unui

²¹⁶ Raportul a fost înregistrat la „Cabinetul ministrului” cu mențiunea: „Acest material (exemplar unic) a fost făcut numai pentru tovarășul Alexandru Drăghici, care l-a văzut și ni l-a restituit” (Idem, dosar nr. 13237, f. 87).

²¹⁷ *Ibidem*, ff. 87-88.

²¹⁸ *Ibidem*, f. 88.

²¹⁹ Florian Banu, *op. cit.*, p. 571. Față de luna martie 1960, când Crăciun raport existența a 200 de „legionari fanatici”, numărul lor scăzuse de patru ori (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 10). În alt loc găsim informația că în 1964 erau închiși la Zarcă un număr de 97 deținuți (Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 13).

²²⁰ Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 287.

întreg arsenal de măsuri, cu scopul direct al schimbării „mentalității legionare”, a vindecării de „maladia cronică” a legionarismului. „Acordarea unei atenții mai mari” („apropierea de noi”) trebuia să conducă la o „desprindere de lumea lor”²²¹. Ideea lui Crăciun era destul de simplă: conducătorii legionari trebuie separați de masa aderenților, cu ei urmând să se ducă, de-o manieră decisivă, muncă de reeducare²²². Izolarea trebuia urmată de convertire, care i-ar fi decredibilizat în ochii membrilor de rând, cu care se ducea – separat – muncă de convingere („antrenarea masei de legionari simpli, împotriva șefilor demagogi și criminali”²²³).

„Discuțiile individuale” se purtau doar cu figurile considerate cu influență în mediile legionare din detenție. Miza era nu doar schimbarea convingerilor, cât garantarea faptului că aceștia își vor folosi autoritatea în celule, pentru a-i determina pe membrii legionari să-și asume, la rândul-le, „noile convingeri” rezultate în urma „muncii cultural-educative”. În afara strategiilor de cointeresare, bunele rezultate erau garantate și prin diferite modalități de presiune: amenințarea cu izolarea, cu închiderea la Zarcă, cu reducerea dreptului la hrană sau la asistență medicală. După obținerea implicării în reeducare, Crăciun a organizat câteva celule unde i-a plasat pe cei reeducați alături de „rezistenți”, cu scopul de a „zdruncina moralul unor conducători legionari care se mențin pe poziții fanatice”²²⁴. Cei dirijați erau sub stricta supraveghere a ofițerilor, care îi prelucrau periodic, dându-le diferite direcții de acțiune, în funcție de modificările observate în comportamentul victimelor. Trebuiau să deschidă discuții, să provoace, să oblige colegul de celulă să se justifice, să-și „demaște poziția”.

Dacă măsurile de presiune de acest tip eșuau, se folosea „compromiterea”, „crearea aparenței că ar colabora cu organele administrației”²²⁵. Ofițerii Grupului Operativ, speculând sentimentul supravegherii totale pe care-l împărtășeau deținuții²²⁶, îi scoteau succesiv din celule, încercând să inducă ideea că singurul motiv nu putea fi decât colaborarea. Au fost vizați prin această acțiune de compromitere, încă din prima

²²¹ Florian Banu, *op. cit.*, p. 558.

²²² Demostene Andronescu a rememorat acest moment: „Așa, de pildă, la un moment dat s-a băgat de seamă că dintre noi încep să dispară personalitățile, adică acele persoane care, prin poziția lor morală, politică sau culturală, aveau oarecare influență asupra celorlalți deținuți. La început s-a crezut că aceștia au fost izolați la Zarcă sau în alte secții ale închisorii ori duși pe undeva la anchete. Până la urmă s-a vădit că ei fuseseră izolați pentru a fi prelucrați și convingși să accepte reeducarea și, acceptând-o, să-i determine și pe alții să o facă. Și spre deziluzia noastră, a marii mase de deținuți, foarte mulți dintre ei au sfârșit prin a fi convingși (prin ce metode oare?), devenind astfel, în mâna colonelului Crăciun «marea armă secretă» cu care va reuși să-i determine pe mulți dintre noi să capituleze” (Demostene Andronescu, *op. cit.*, p. 49).

²²³ Florian Banu, *op. cit.*, p. 557.

²²⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 229.

²²⁵ *Ibidem*, f. 231. „Compromiterea” se realiza, în principal, prin difuzarea și întreținerea sugestiei că un deținut ar colabora cu ofițerii Securității, fără însă ca scenariile să se oprească aici. Despre Radu Mironovici, de pildă, se răspândise zvonul că „a fost plătit de către Centrala evreiască și că a furat un lingou de platină”, dar și că soția acestuia ar fi avut legături cu masoneria (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 138).

²²⁶ „(...) conducătorilor legionari sunt obsedați de o urmărire insistentă din partea organelor noastre și orice scoatere la anchetă creează suspiciuni, indiferent de persoană”, găsim într-un *Plan de măsuri* din 16 ianuarie 1962 al Direcției a III-a (Idem, dosar nr. 12613, f. 231).

perioadă a activității G.O., Nistor Chioreanu²²⁷, Dumitru Uță²²⁸, Bulhac Andronic²²⁹, Radu Mironovici²³⁰ și Aurel Călin²³¹. Imediat după scoaterea din celule, erau aduși informatori care căutau să folosească contextul absenței acestora pentru a amplifica suspiciunile. Ca să nu fie bănuite intențiile administrației, compromiterile erau realizate la un anumit interval de timp.

Luăm în discuție în cele ce urmează două din cele mai importante cazuri, Radu Demetrescu Gyr și Victor Biriș, pentru care veneau special în penitenciar ofițeri ai Direcției a III-a sau de la minister, responsabili cu coordonarea strategică a „prelucrării” celor doi.

²²⁷ Redăm în cele ce urmează o secvență a unei asemenea strategii de compromitere: „Se vor întreprinde acțiuni de compromitere și a comandantului legionar Chioreanu Nistor. Despre Chioreanu Nistor se cunoaște de către legionarii din penitenciar că acesta în 1948 în anchetă a declarat repede activitatea sa și a altor legionari și ca urmare a atitudinii sale s-au făcut unele arestări. În afară de aceasta, organele noastre mai dețin unele date din care rezultă că printre legionarii din libertate se discută faptul că Chioreanu Nistor în perioada 1947-1948 «cocheta» cu securitatea. Prin măsurile ce le vom lua (alimentație mai bună, legături aparente cu administrația etc.) vom întări la legionarii din anturajul său convingerea că Chioreanu Nistor ar fi colaboratorul nostru” (*Ibidem*, f. 233).

²²⁸ „Uță Dumitru, șef de sector legionar, care face parte dintre legionarii fanatici, cu rol conducător, va fi compromis că ar fi agentul organelor de securitate, prin unele «atenții speciale» din partea administrației, astfel: va fi scos des la tratament medical, i se va permite să stea culcat în celulă în timpul zilei, va primi regim alimentar mai bun, va fi scos la «anchetă» mai des, fără a sta nimeni de vorbă cu el, la înapoierea în celulă neavând motiv cum să se interpreteze timpul consumat la «anchetă» decât în sensul că ar da informații organelor administrației” (*Ibidem*).

²²⁹ „În baza celor prevăzute în planul de măsuri întocmit, s-au întreprins acțiuni de compromiterea comandantului legionar Bulhac Andronic că ar fi agentul organelor noastre. În acest scop a fost scos de mai multe ori la «anchetă», fiind ținut mai mult timp, discutându-se cu el probleme legate de activitatea sa legionară. După aceea, a fost introdus în cameră cu comandantul ajutor Bălănescu Gabriel, despre care Bulhac Andronic a făcut unele afirmații jignitoare, cunoscute de acesta din urmă. Întâlnirea dintre Bulhac Andronic și Bălănescu Gabriel a fost urmată de o discuție violentă, în care ambii și-au adus injurii și s-au acuzat reciproc de trădare. Aceste discuții au fost posibile deoarece Bălănescu Gabriel a ajuns să-l suspecteze pe Bulhac Andronic de colaborare cu organele noastre. (...) Pentru a întări suspiciunile asupra lui Bulhac Andronic, acesta a fost scos pentru «tratament medical», permițându-le lui Bălănescu Gabriel și Coniac Constantin să discute (...) Coniac Constantin a tras concluzia că Bulhac Andronic de aceea stă atât de mult la anchetă, deoarece dă informații despre ei și în mod sigur este agent” (*Ibidem*, f. 124).

²³⁰ „În scopul compromiterii comandantului legionar Mironovici Radu pe baza abuzurilor și escrocheriilor comise de el în timp ce era prefect al Poliției Capitalei, în discuțiile purtate cu acesta, organele noastre i-au spus că unii legionari cu care a colaborat îl acuză că a fost plătit de către Centrala evreiască, de faptul că a furat un lingou de platină de la un demnitar polonez și că soția lui avea legături cu masoneria, ascunzând în casa lui documente masonice. Pentru răspândirea zvonurilor cu privire la afacerile făcute de Mironovici Radu este folosită în continuare agentura, precum și unele elemente care se găsesc în dușmănie cu acesta, ca Fotu Atanasie și Bej Teodor” (*Ibidem*, f. 125).

²³¹ *Ibidem*, ff. 231-233.

Radu Gyr, de pildă, la începutului lui 1961, este vizitat în penitenciar de „un domn civil de la M.A.I.”, „extrem de amabil și politicos” care-i dădea câteva sfaturi: să nu discute politică, să nu țină cursuri universitare și nici să-și recite propriile poezii, iar pentru orice problemă să nu ezite să se adreseze colonelului Crăciun²³², intenționându-se „înțoarcerea” lui împotriva Mișcării Legionare și obținerea unei condamnări scrise, Gyr fiind considerat o voce extrem de respectată între legionari. În cele din urmă, „totala rupere de legionarism”²³³ s-a produs în iunie 1962, Radu Gyr acceptând să dea o declarație publică de desolidarizare și condamnare a Mișcării Legionare.

Operațiunea începuse cu izolarea sa la secția spital a penitenciarului, urmată de „prelucrarea metodică”. Pe 4 iunie 1962 a fost adus în biroul lui Crăciun și confruntat cu Nistor Chioreanu, Ilie Nicolescu, Radu Budișteanu, Victor Ioan Vojen, Dumitru Groza, Victor Biriș și Constantin Damian. Venit după o perioadă de slăbiciune și intensă presiune, Radu Gyr cedează: „A vorbit clar și hotărât, afirmând în fața celor prezenți că se desolidarizează de organizația legionară, îi îndeamnă și pe ei să procedeze la fel, citindu-le cu această ocazie cererea lui către Comandantul Penitenciarului”²³⁴. După acest episod, declarația de desolidarizare a fost citită pe Secția a V-a a penitenciarului, în fața a 117 deținuți și ulterior în fața celor 700 deținuți „de la munci”²³⁵, dar și în fiecare celulă.

Palinodia poetului conținea, în termeni intransigenți și violenți, o reevaluare a propriului trecut. Astfel, pe Horia Sima îl numește „cârțița galeriilor subterane imperialiste”, stăpânii legionarilor sunt „hapsâni și paraziți” etc., neomițând însă și partea melopeică a sublinierii „marilor realizări din România de azi în domeniul artei și culturii, a științei și tehnicii în industrie și agricultură”²³⁶. Crăciun aprecia că o astfel de declarație a produs „lovituri zdrobitoare șefilor legionari și multor legionari fanatici”²³⁷. O mărturie a unui deținut căruia i se dăduse spre lectură declarația lui Gyr, păstrează intact sentimentul acestui veritabil șoc: „a fost un prim stilet în inima mea”²³⁸.

Impresia generată fusese prin urmare considerată „profundă”, unele vârfuri legionare apreciind că discursul lui Gyr a avut „un efect decisiv asupra legionarilor”²³⁹. Un alt deținut rezuma efectul amintitelor expiații: „Autori morali ai crimelor legionare și-au recunoscut greșeala. Dacă acești coloși și apologeți ai crimei au cedat, noi ce să mai zicem, trebuie să-i urmăm”²⁴⁰.

Un alt moment important a fost victoria obținută asupra lui Victor Biriș. Închis din 1941, a stat 22 de ani în temniță neîntrerupt, fiind eliberat în 1963. Absolvent al Facultății de Drept din Cluj, magistrat la Târnava Mare, prieten bun cu I. Gh. Maurer, care fusese la rândul-i magistrat la Sighișoara, a intrat în Mișcarea Legionară în 1932, când l-a cunoscut pe Horia Sima la Caransebeș. A fost arestat și condamnat la 10 ani de

²³² Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 390.

²³³ Idem, dosar nr. 13484, vol. 3, f. 22.

²³⁴ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 202.

²³⁵ *Ibidem*, f. 203.

²³⁶ Florian Banu, *op. cit.*, p. 565.

²³⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3463, f. 19.

²³⁸ Idem, fond Informativ, dosar nr. 233821, vol. 6, f. 38.

²³⁹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 337.

²⁴⁰ *Ibidem*, vol. 15, f. 204.

închisoare în 1941, imediat după rebeliunea legionară. Timp de aproape trei ani (1959-1962), fostul secretar general al Ministerului de Interne, a refuzat net orice apropiere de activitățile de reeducare. O notă informativă a sursei „Vasile Dinescu” din 5 aprilie 1961, reproducând o încercare de *captatio benevolentiae* derulată de preotul Ioan-Borșa Dumitrescu în celula de anchetă și în prezența lui Crăciun, păstrează tensiunea acestei atitudini. Borșa încearcă să-l convingă „să facă unele concesii, dar numai atât, să nu-ți pierzi demnitatea”²⁴¹. Biriș refuză net orice „apropiere”: „Fiindcă în chestiuni de genul acesta nu trebuie să fii deștept, să fii cineva și să ai cap. Ci trebuie să fii și o expresie asupra unei colectivități. Adică ea trebuie să te accepte sub o formă oarecare, să aibă încredere în tine. Fiindcă, să știi, oamenii aceștia care-i întindem și-i manevrăm ca pe niște pachete, trebuie să vadă și ceva în tine și ei depind încă de noi. (...) După ce partea cea mai frumoasă a vieții ți-ai pus-o la dispoziție pentru o chestie adevărată sau neadevărată, bună sau rea, dar în orice caz frumoasă. Nu? Nu mai poți acum, când ajungi la bătrânețe să alergi după cai verzi pe pereți. (...) M-am afirmat cu tărie și voi rămâne cine am fost. Aceasta este una cu afirmarea credinței. Eu le-am spus că nu vom face niciodată un pact cu alt partid politic. În ceea ce privește munca silnică, la care suntem condamnați? O vom executa conform regulamentului. (...) Dragă părinte, lăsând la o parte orice modestie, apoi mie nu-mi e rușine să mă uit în fața oricui. De ce? Fiindcă a te situa pe o linie și a te menține pe ea 20 de ani, neajutat de nimeni, ci dimpotrivă, având toate greutatea împotriva ta, nu este o glumă”²⁴².

Dacă e să dăm crezare unor afirmații ale colonelului Crăciun, primul contact cu Biriș s-ar fi petrecut în 1947²⁴³. La vremea respectivă „noi nu făceam muncă informativă”²⁴⁴, recunoștea directorul penitenciarului. În noiembrie 1958, când Crăciun s-a reîntors la Aiud, Biriș era tot acolo, mai exact încarcerat la Zarcă. Într-o discuție avută după această lungă absență, Crăciun îi mărturisea că „îi face plăcere să stea de vorbă cu el”²⁴⁵. Fiind una din cele mai importante figuri ale Mișcării Legionare din detenție, Grupul Operativ a început o asiduă activitate de reeducare cu Biriș. I-a fost facilitat accesul la diferite cărți sau publicații, au existat multiple ședințe de prelucrare etc. Administrația a intenționat să-i îmbunătățească regimul alimentar, Biriș însă a refuzat. „Nu era un gurmand, cu pretenții, fiind un om disciplinat ca pușcăriaș – te impresiona”²⁴⁶, recunoștea Crăciun.

Relațiile vor deveni destul de strânse între cei doi. Șeful Grupei Operative își amintea fidel despre „o anumită apropiere” inițială, continuată de o „obișnuință cu mine”, până la „relații amicale”²⁴⁷. Ca urmare, va solicita „la centru” aprobarea pentru o plimbare prin țară, pentru a-i fi prezentate transformările social-edilitare ale regimului comunist. Biriș a fost primul deținut legionar scos în acest scop din penitenciarul Aiud: „L-am plimbat prin București noaptea, l-am dat jos din mașină, având asigurate toate

²⁴¹ Idem, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 1.

²⁴² *Ibidem*, ff. 2-6.

²⁴³ Conform propriilor mărturisiri, Crăciun ar fi funcționat în penitenciarul Aiud între 1947 și 1950, fără însă să fie clar ce funcție ocupa atunci (Idem, dosar nr. 117, vol. 3, ff. 60-61).

²⁴⁴ *Ibidem*, f. 61.

²⁴⁵ *Ibidem*, f. 62.

²⁴⁶ *Ibidem*, f. 63.

²⁴⁷ *Ibidem*, ff. 63-64.

măsurile de pază, fiind fără cătușe. Nu a tresărit în fața celor văzute. Tot în acea vreme, mutat din «Zarcă» la București era și Nichifor Crainic. Trebuia să fie eliberat, că stătea vai de capul lui, fiind păcat, pentru că ne dăduse niște materiale grozave. În altă noapte l-am luat și pe Nichifor Crainic la o plimbare noaptea. Crainic vibra în fața celor ce vedea. Nu erau multe de văzut – construcții în jurul Palatului, construcții începute în Drumul Taberei. Nichifor Crainic vibra și tresărea spunând: «Uite bijuterii, niște stele», referindu-se la blocuri. Comparativ cu Nichifor Crainic, Biriș nu zicea nimic. Am crezut că am investit în el fără perspective – spunându-i acest lucru mai târziu²⁴⁸. Biriș însă nu va dezamăgi, Crăciun solicitându-i să-și scrie impresiile produse de călătorie. Vor rezulta 90 de pagini, care-l vor mulțumi pe deplin pe șeful Grupei Operative. În consecință, a fost plasat la unul din cluburile reeducării, cu aproape 100 de foști șefi legionari²⁴⁹, Biriș sugerându-i, pentru operativitate, și cu cine e de dorit să fie încarcerat în celulă: „Mi-a propus să aduc și tineri care sunt din C[ontra]I[informații], dar să fie rezistenți”²⁵⁰. Mărturisirea la club a avut „un efect catastrofal”, autorul fiind considerat „un prieten intim al lui Horia Sima”²⁵¹. A fost una din cele mai lungi prezentări, fiind programată pentru patru zile, fiecare cu propriul capitol distinct. Ultimele două au vizat demascarea lui Corneliu Zelea Codreanu și a lui Horia Sima, dar și „îndemnul” adresat public „unor șefi ca Nicolae Petrașcu și alții, să fie sinceri și să recunoască și ei adevărul”²⁵². Biriș afirmase că Horia Sima fusese, în fapt, un agent al Siguranței, în excelente relații cu Moruzov, că tot Sima ar fi autorul masacrelor de la Jilava, prin ordinul direct dat etc. Trebuie spus că multe din „datele istorice” furnizate generos cu ocazia ședințelor sinistre de la club erau produse în laboratoarele Direcției a III-a, cu scopul „destructurării” și denigrării figurilor cheie ale Mișcării.

Demascările nu erau, așadar, doar forme de penitență individuale, confesiuni violente urmate de ispășiri, ci strategii menite „destructurării”, disoluției legăturilor sau formelor de solidaritate dintre deținuți. Efectele unor asemenea acte sunt surprinse cu o clinică exactitate de Crăciun: „Loviturile primite prin declarația lui Biriș Victor, au fost așa de mari pentru unii șefi legionari, încât au urmat crize de inimă, de ficat, a produs o prăbușire generală în rândul celor care vedeau în el «materia cenușie» și «stălpul de neclintit» al Gărzii de Fier. Avea 22 ani de detenție și era cunoscut ca om de linie legionară”²⁵³. „Declarația lui Biriș m-a zdrobit”²⁵⁴, mărturisise un deținut legionar

²⁴⁸ *Ibidem*.

²⁴⁹ *Ibidem*, f. 64.

²⁵⁰ Din discuțiile purtate în 1995, reiese informația potrivit căreia Crăciun ar fi încercat infiltrarea în rândurile deținuților legionari a unor cadre din Grupul Operativ (este cazul lui lt.maj. Lazăr [Gheorghe], plasat acoperit nouă luni la Zarcă), legendați ca legionari, pentru a supraveghea cât mai riguros derularea procesului reeducării. Confirmări documentare explicite privind pe „tinerii” de la contrainformații nu au fost însă descoperite în dosare (Cristina Anisescu, *op. cit.*, pp. 418-419).

²⁵¹ Florian Banu, *op.cit.*, p. 565.

²⁵² *Ibidem*.

²⁵³ *Ibidem*.

²⁵⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 19. „Căderea lui a zguduit, ca un seism de maximă magnitudine, conștiințele celor ce l-au ascultat atunci” (Demostene Andronescu, *op.cit.*, p. 91).

imediat după audierea la club a „autoanalizei” acestuia. O altă mărturie reține că „sunt lucruri care dezarmază orice minte, oricât de fanatică ar fi ea pentru Legiune”²⁵⁵.

„Biriș a fost un fel de om de legătură al meu cu lumea din pușcărie. După un timp, l-am băgat în clubul mare, unde se desfășurau evenimentele deosebite și unde erau șefii mari”²⁵⁶. La începutul reeducării, Nicolae Petrașcu, fost secretar general al Mișcării Legionare, fusese anchetat la București de Alexandru Drăghici și Gheorghe Pintilie²⁵⁷. Crăciun va solicita trimiterea lui la Aiud, ceea ce într-un final s-a și aprobat. „Când a venit Petrașcu la Aiud, l-am pus de față cu Biriș; asta a fost contrar instrucțiunilor lui Pintilie, care voia să facem muncă de reeducare, dar fără știrea deținuților. Eu am făcut după cum m-a tăiat pe mine capul”²⁵⁸.

Întâlnirea dintre cei doi a dat rezultate neașteptate. Petrașcu s-a decis să rupă cu Mișcarea Legionară, scriind în acest sens o scrisoare publică de desolidarizare, pe care, triumfător, Crăciun o va trimite la București. Gestul „convertirii” a fost perceput drept o mare victorie a șefului Grupei Operative în fața conducerii M.A.I.

Cu ocazia eliberării, Biriș a ținut un discurs la club, adresându-se foștilor colegi de detenție: „Eu plec de aici. Domnilor, eu iubesc această instituție, nu mă plâng de greutățile avute și mă predau în mâinile d-lui col. Crăciun”²⁵⁹. Imediat după eliberare, este dus de Crăciun la Direcția de Informații Externe, pentru a-i fi folosite legăturile cu diaspora românească. Urmează un ultim experiment, un soi de confirmare finală a rezultatelor obținute cu fostul fruntaș legionar. „În timpul pușcăriei, cel puțin 10-12 ani, V[ictor] Biriș nu s-a întâlnit cu fratele său Toader (cizmar de meserie), deloc. L-am întrebat dacă vrea să-l vadă? V[ictor] B[iriș]: Este legionar și nu se glumește cu el. Totuși i l-am adus. S-au întâlnit fără nici o urmă de bucurie. Toader Biriș i-a reproșat lui V[ictor] Biriș că ei, șefii, i-au vândut la comuniști.

După ce V[ictor] Biriș a venit la București, eu nu am mai avut nici o legătură cu el. Odată venind eu la București, colonelul Bolintineanu de la Brașov, mi-a spus că Biriș s-a aruncat înaintea trenului. La întoarcerea mea la Aiud, în gara Mediaș, m-a așteptat șeful raionului pentru a-mi explica cum s-a întâmplat cu V[ictor] Biriș. Asta a fost cam prin 1964-1965”²⁶⁰.

Așa cum sec reține și Gheorghe Crăciun, imediat după eliberare, în 1964, în gara Mediaș, Victor Biriș s-a sinucis aruncându-se în fața trenului. Nimic nu poate demonstra mai riguros esența operațiunii de schimbare abuzivă a conștiințelor decât acest gest.

²⁵⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 19.

²⁵⁶ *Idem*, dosar nr. 117, vol. 3, f. 64.

²⁵⁷ *Ibidem*. Singura referință temporară este cea privind întâlnirea și discuția dintre cei doi foști fruntași legionari: „discuția a avut loc după 1958” (*Ibidem*, f. 65).

²⁵⁸ *Ibidem*.

²⁵⁹ *Ibidem*, f. 66.

²⁶⁰ *Ibidem*, ff. 65-66.

Reeducarea prin muncă²⁶¹

Într-o similară logică a izolării, controlului și manipulării conștiințelor, „masa de legionari simpli”, „cu atitudine mai bună”²⁶² a fost izolată de conducătorii legionari, fiind prinsă în prima unitate de reeducare prin muncă de la Fabrica penitenciarului (Secția a XII-a), numită inițial Gospodăria Anexă. Activitatea aici a fost pusă în practică începând cu mijlocul lunii ianuarie 1960²⁶³, în baza aprobării date de Alexandru Drăghici. După alte surse, primele activități de reeducare prin muncă debutaseră însă cu 3 luni înainte, pe 10 octombrie 1959, fiind angrenați inițial un număr de 350 de deținuți²⁶⁴.

²⁶¹ Redăm mai jos declarația unui deținut din 26 mai 1964, care încadrează suficient de bine rolul merit reeducării prin muncă: „Domnule Colonel,

Când în instituția noastră, acum doi ani și ceva, a început munca cultural-educativă, după ce m-am convins că ceea ce se face este spre folosul nostru, al deținuților, și după ce mi-am făcut «Autoexpunerea», precizându-mi poziția, m-am avântat cu toată energia în această operă de reeducare, activând ca lector prin diferite cluburi.

Aveam însă, D-le Colonel, un gol în sufletul meu și în același timp o dorință: simțeam necesitatea împletirii activității cultural-educative cu munca fizică.

Am simțit o mare bucurie în ziua de 21 aprilie a.c., când D-l Colonel Comandant a aprobat să vin în colonia «Grădina».

M-am avântat, D-le Colonel, în munca fizică aici și am continuat-o și pe cea cultural-educativă, pentru că sunt convins că numai prin muncă vom dovedi că hotărârea noastră de a ne încadra în societatea liberă și a contribui la prosperitatea ei nu sunt numai vorbe goale, ci o realitate.

Prin muncă vom ajunge să ne identificăm cu lumea liberă, căci statul nostru de democrație populară, care construiește socialismul, este un stat «al oamenilor muncii».

Voi munci și voi îndemna și pe alții, căci socot că munca este o problemă de onoare.

Și numai prin muncă ne vom ispăși vina comisă contra Patriei și Poporului.

Mă voi strădui ca împreună cu cei noi veniți în colonie să facem față situației muncii spre a dovedi că și noi merităm încrederea Dv., ca și ceilalți deținuți, care au lucrat înaintea noastră în colonie.

Mă voi încadra în disciplina cerută și mă voi strădui, pe linie cultural-educativă, aruncând din mine tot ce mai este balast și moștenire nefastă a lumii vechi în care ne-am dezvoltat, spre a ne apropia de felul de gândire și simțire al lumii libere.

Voi munci, D-le Colonel, căci sunt convins că numai prin acest drum, al muncii cinstite, o să obținem girul autorităților acestei «Instituții» de oameni reeducați, demni de a intra în societatea liberă.

Pentru grădină propun să ni se construiască un șopron simplu, pentru vreme de ploaie, și să ni se permită să beneficiem de soare, dezbrăcându-ne până la brâu.

Să trăiți, D-le Colonel

Deținut Radu I. Tase, 17 mai 1964” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 233821, vol. 6, ff. 17-17v).

²⁶² Florian Banu, *op. cit.*, p. 557.

²⁶³ Data exactă este 15 ianuarie 1960 (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 146).

²⁶⁴ *Ibidem*, f. 231.

Fabrica avusese la început un profil metalurgic, fiind din august 1961 modificată pentru a se putea produce mobilă, la reamenajarea ei muncind în jur de 366 deținuți²⁶⁵. Crăciun preconiza că odată cu extinderea producției vor putea lucra în jur de 800 de deținuți²⁶⁶, o estimare care a fost nu doar atinsă ci și depășită, în a doua jumătate a anului 1962 aici muncind 1.200 de deținuți²⁶⁷. Cei închiși la Aiud au mai fost folosiți și la alte locuri de muncă: la Gospodăria Agricolă de Stat – Aiud, la grădina formațiunii (Colonia „Grădina”, cu o suprafață de 36 ha) sau la diferite munci pentru Uzinele Sodice Ocna Mureș²⁶⁸ ori în cadrul șantierelor ocazionale din zonă, pe măsura dezvoltării acestora²⁶⁹.

O notă raport din decembrie 1961 către adjunctul șefului Direcției Organizatorice a C.C. al P.M.R., Vasile Patilineț, argumenta intenția de-a folosi cât mai mulți legionari la muncă. Munca atrăgea obligația „de-a îndeplini și depăși normele, de-a participa la ședințele de producție, la conferințe, de-a scrie la gazeta de perete, de-a vorbi la ședințe etc.”²⁷⁰, cu alte cuvinte era strâns dependentă de reeducare.

Fabrica penitenciarului a constituit prima unitate de reeducare care a avut un club propriu. Sigur că munca aici s-a desfășurat mult înainte de venirea lui Crăciun, însă folosirea secției în scopul izolării și manipulării unor categorii de deținuți, înființarea unui club propriu și transformarea locului în principalul bastion al reeducării, depășește cu mult simpla intenție a folosirii pedagogice a muncii în detenție. La început, activitatea „educativă” de la Fabrică fusese „limitată la prezentarea diferitelor conferințe social-culturale și tehnico-științifice”²⁷¹. În martie 1960 aici munceau 418 deținuți, din care 300 „sunt considerați că muncesc cu insistență pentru îndeplinirea sarcinilor de plan în fabrică”, iar aproape 100 dintre aceștia participau concret la activitatea de la club²⁷². Pentru a crea sentimentul unei competiții pe frontul reeducării, a fost creat un „dormitor al fruntașilor în producție”, amenajat mai bine, cu paturi curate, mai puțini în dormitor, cei de aici beneficiind de anumite „măsuri de stimulare”²⁷³ ca: dreptul de a primi lunar câte un pachet de alimente²⁷⁴, de a expedia scrisori²⁷⁵, plimbări prelungite în curtea penitenciarului²⁷⁶, condiții mai bune de hrană și cazare etc.

²⁶⁵ Propunerea ca deținuții contrarevoluționari să participe la construcția Fabricii fusese determinată de numărul insuficient al deținuților de drept comun care puteau fi alocați, alături de cei 166 foști M.A.I.-iști condamnați (*Ibidem*, f. 151).

²⁶⁶ *Ibidem*.

²⁶⁷ *Idem*, dosar nr. 12613, f. 165.

²⁶⁸ *Ibidem*. Șantierul se deschisese la 19 iulie 1962, la construcția uzinelor fiind angrenați în jur de 100 de deținuți.

²⁶⁹ Munca în agricultură, cea de curățenie, la bucătărie etc. era făcută exclusiv de deținuții de drept comun, în număr de 400 la finele anului 1961, deținuții contrarevoluționari neavând dreptul la munci în exterior (*Idem*, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 215). Abia în 1964, când docilitatea deținuților era garantată iar securitatea locurilor de muncă nu punea probleme, legionarii reeducați au fost folosiți și la muncile agricole.

²⁷⁰ *Idem*, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 280.

²⁷¹ *Idem*, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 105.

²⁷² *Idem*, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 213.

²⁷³ *Idem*, dosar nr. 12613, f. 121.

²⁷⁴ *Idem*, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 98.

Eficacitatea reeducării prin muncă, cel puțin în prima ei fază, fusese considerată însă minimă, „întrucât nu era o muncă concretă de educație și nici suficient de convingătoare pentru a realiza o opinie cu care să se poată contracara activitatea ce o desfășurau elementele fanatice din rândul deținuților legionari”²⁷⁷. Starea deținuților era considerată îngrijorătoare: „legionarii făceau rugăciuni în grupuri, cântau în surdina cântece legionare, se plasau unii pe alții în munci ușoare și posturi cheie, nu salutau personalul Penitenciarului, răspundeau obraznic, refuzau să scrie la gazeta de perete, erau multe rebuturi, acte de indisciplina”²⁷⁸. Ca atare, „în mod progresiv, s-a trecut la organizarea unei activități mai intense, în special în urma înființării clubului (...), când în această activitate au fost antrenați deținuți contrarevoluționari cu autoritate, (...) ca: foști profesori universitari, medici, ingineri etc.”²⁷⁹. Treptat, recrutarea unor informatori, „cunoașterea legionarilor fanatici care s-au strecurat în fabrică” și aplicarea unor „pedepse regulamentare” a condus la eliminarea legionarilor „recalcitranți” sau a celor care „s-au erijat în șefi”, corpul reeducaților fiind purificat, asanat ideologic. „Recalcitranții” sunt demascați la clubul din incinta Fabricii, în fața tuturor sau încondeiați prin articole satirizante la gazeta de perete. Un indicator al succesului noilor măsuri este dat de creșterea ponderii celor implicați în activitatea cultural-educativă. La sfârșitul lunii august 1961, din cei 362 deținuți care munceau în Fabrică, 280 participau la activitatea de la club, față de un raport de doar 97 la 420, valabil în 1960²⁸⁰.

Pentru a putea aprecia ponderea și dinamica celor angrenați în acest tip de reeducare, menționăm faptul că în Fabrica penitenciarului fuseseră folosiți, la finalul lui 1961, 512 dintr-un total de 3.632 de deținuți²⁸¹. La 22 mai 1962, figurau 688 de deținuți²⁸², două luni mai târziu, numărul se mărise la 945²⁸³, pentru ca în septembrie același an, cifra să urce la 1.000 de deținuți folosiți la muncă²⁸⁴. Din totalul de 3.208 deținuți legionari existenți în iulie 1962 în penitenciar, 2.263 nu erau folosiți la munci, din aceștia 1.293 fiind inapți. Cu alte cuvinte, aproape jumătate din legionarii încarcerați

²⁷⁵ Afirmatia trebuie luată însă *cum grano salis*. O rezoluție a lui Drăghici din 16 septembrie 1961 cu privire la propunerea lui Crăciun privind modalitățile de recompensare a „fruntașilor” afirma: „de acord pentru cei care muncesc, dar...atenție” (*Ibidem*, f. 203).

²⁷⁶ *Ibidem*, f. 213.

²⁷⁷ *Ibidem*, f. 90.

²⁷⁸ *Ibidem*, f. 213.

²⁷⁹ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 105.

²⁸⁰ *Ibidem*, f. 107.

²⁸¹ Numărul (512) se referă la deținuții contrarevoluționari. Aprecierea lui Crăciun, la acel moment, era că „față de numărul mare al deținuților C.R., sunt foarte puțini cuprinși în munca cultural-educativă și în procesul de producție” (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, ff. 231, 240).

²⁸² Numărul îi asumă și pe cei repartizați la celelalte munci din penitenciar, ponderea cea mai mare revenindu-i totuși Fabricii (Idem, dosar nr. 12613, f. 121).

²⁸³ *Ibidem*, f. 157.

²⁸⁴ *Ibidem*, f. 165.

și considerați apți de muncă erau folosiți la muncile penitenciarului. După cum s-a arătat, numărul lor a fost într-o continuă creștere²⁸⁵.

Pentru faptul că Fabrica fusese considerată avangarda reeducării, accesul fiind considerat un privilegiu, stau mărturie amintirile foștilor deținuți ai Aiudului. Demostene Andronescu a numit locul „groapa cu lei”, datorită ponderii masive a deținuților reeducați, dar și a regimului dur al presiunilor provocate de aceștia față de noii veniți. „Eram în permanentă alertă” recunoaște memorialistul, prietenii sau cunoscuții insistând să accepți reeducarea; „la locul de muncă, colegii de echipă te «prelucrau»; seara, la ședințele de lucru ale cluburilor de reeducare, colegii de club te bombardau cu întrebări, una mai incomodă decât alta și te somau să iei cuvântul pentru a-ți fixa poziția față de regim și față de acțiunea de reeducare, iar în puținul timp liber pe care îl aveai erai în permanentă însoțit de cineva care-ți ținea o prelegere pe aceeași temă”²⁸⁶. De la izolare, unde dușmanul era o figură a administrației penitenciarului, dificultatea aici era dată de faptul că „intermediarul” represiv era „tovarășul tău de suferință”. Datorită programului, nu exista nici un moment de răgaz „pentru a te reculege și a-ți reîmprospăta forțele”²⁸⁷. Efectele nu s-au lăsat așteptate, mulți dintre cei transferați „nu au putut rezista presiunilor psihice de aici și au capitulat mai repede decât ar fi făcut-o în condițiile regimului celular, oricât de sever ar fi fost acesta”²⁸⁸.

Miza participării la muncă era schimbarea opticii ideologice. crescuse numărul conferințelor susținute și al articolelor scrise la gazeta de perete²⁸⁹, conținutul lor fusese considerat „mai strâns legat de activitatea zilnică a deținuților, unele din ele demascând în mod concret atitudinea unor legionari care încă mai încearcă să influențeze în mod negativ efectele muncii cultural-educative”²⁹⁰, crescuse numărul demascărilor și autoanalizelor ș.a.m.d.

Rezultatele muncii erau însușite în așa numitele „consfătuiri de producție”, organizate lunar pe sectoare de muncă, ocazie cu care anumiți deținuți erau aleși să critice „pe cei leneși și care dau dovadă de dezinteres în muncă” și să facă propuneri pentru „remediarea lipsurilor în procesul de producție”²⁹¹, fiind evidențiați cei care depășiseră planul sau cei care produseseeră anumite invenții. Îndeplinirea și depășirea

²⁸⁵ *Ibidem*, f. 157. Din cei 1.000 raportați în septembrie 1962, considerând că 400 erau deținuți de drept comun folosiți în agricultură și la muncile auxiliare (bucătărie, cizmărie, curățenie etc.), rezultă ca ponderea celor implicați în muncă urcase la 60%.

²⁸⁶ Demostene Andronescu, *op. cit.*, p. 105.

²⁸⁷ *Ibidem*, p. 49.

²⁸⁸ Autorul se referă aici la o încercare din 1962 de a transfera un grup de deținuți în Fabrică, pentru a le accelera convertirea (*Ibidem*, p. 98).

²⁸⁹ Un raport al Grupei Operative din 16 mai 1962 către Direcția a III-a afirma: „În comparație cu aceeași perioadă a anului 1961, s-au scris mai mult cu 105 articole la gazeta de perete, 42 recenzii și s-au ținut mai mult cu 4 conferințe tehnico-științifice” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 99).

²⁹⁰ *Ibidem*.

²⁹¹ *Ibidem*.

planului erau considerate un „rezultat al muncii educative”²⁹². Drăghici primea periodic statistici, cuprinzând indici anuali comparativi, care puneau în evidență rolul reeducării în creșterea substanțială a productivității muncii. Structura unor asemenea statistici, cuprinzând capitole precum: „îndeplinirea planului de producție”, „îndeplinirea normelor de lucru”, „ridicarea productivității muncii”, „procentul de produse rebutate” sau „propuneri de inovații și raționalizări”²⁹³ stă mărturie pentru folosirea muncii ca instrument în reeducare.

Cluburile

„Drama generației noastre ne-o consumăm între noi, în sânul cluburilor, unde vrem bărbătește să ne mărturisim, să ne judecăm și să ne lămurim unii pe alții. Dar totodată ni se pune la dispoziție material documentar, grație căruia, în paginile cărții, ale ziarului, ale revistei, pe panouri și pe peliculele filmului, te poți convinge că «prefacerile spectaculare» din țară sunt realitate și nu propagandă”²⁹⁴.

Înființarea cluburilor fusese prevăzută *formal* în Instrucțiunea nr. 106 a M.A.I. din 1956, cap. VII, art. 36: „În scopul unei cât mai bune desfășurări a muncii cultural-educative, în rândul deținuților, în fiecare penitenciar sau colonie de muncă, în care se duce muncă cultural-educativă, se constituie un grup cultural, alcătuit din 7-15 deținuți, în funcție de efectivele de deținuți ale Formațiunii sau unității respective”²⁹⁵. Grupul era condus de un „responsabil cultural-educativ”, cu obligații privind „mobilizarea deținuților cu care se poate duce muncă cultural-educativă”. Conform Instrucțiunii, selecția membrilor grupului se făcea la nivelul penitenciarului, de către organele de pază și regim, de producție și de „alte organe interesate în desfășurarea muncii cultural-educative”²⁹⁶. După ce erau avizate numele deținuților selecționați, lista era aprobată de comandantul penitenciarului. Ceea ce justifica legalist colonelul Crăciun în 1964, făcând trimitere la o reglementare a ministerului, nu a fost, pe toată durata existenței G.O., niciodată pus în practică. Cadrul legal a fost deturnat în interiorul unui experiment informativ-operativ, devenind doar o simplă justificare pentru o practică represivă. În interpretarea lui Crăciun, cluburile trebuiau să găzduiască „autoanalizele” și demascările. Așa se face că prevederea privind selecția celor care urmau să facă parte din cluburi nu era defel decisă de administrația penitenciarului, ci strict de Grupul Operativ, rolul, organizarea și activitatea cluburilor de la Aiud fiind substanțial regândite de Gh.

²⁹² Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 192. Datorită activităților de reeducare, Crăciun raporta pentru perioada 1 ianuarie –31 octombrie 1961 economii în valoare de 377.319 lei (Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 290).

²⁹³ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 192. Amănunțele provin dintr-o statistică trimisă lui Drăghici la 31 august 1961.

²⁹⁴ Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, ff. 234-235. Fragmentul îi aparține doctorului Alexandru N. Popovici.

²⁹⁵ Florian Banu, *op.cit.*, p. 551.

²⁹⁶ *Ibidem*.

Crăciun. În raportul sinteză din 1964, după ce trece în revistă erorile produse în alte locuri de detenție, la Gherla, Botoșani sau în Deltă²⁹⁷, unde „deținuții cântau la instrumente muzicale, făcând cuplete în clubul cadrelor, [ținând] lecții de istorie despre luptele lui Mihai Viteazu” sau „despre cuptorul Siemens-Martin” ori la Botoșani, unde „țărăniștii, liberalii și legionarii citeau pe Sadoveanu, Caragiale, făceau revista presei și interpretau evenimentele politice după bunul lor plac”²⁹⁸, Crăciun ținea să sublinieze că la Aiud asemenea derapaje nu se produsese. La Aiud, „la cluburile intelectualilor, șefii legionari au fost puși să-și înfățișeze activitatea lor din trecut: demagogie, spionaj, jafuri, bătaie, crime etc.” și la fel muncitorii, tineretul, preoții, medicii, pictorii, puși la rândul lor „să picteze momente din activitatea criminală a legionarilor”²⁹⁹.

În penitenciar au fost organizate patru cluburi mari³⁰⁰: în cadrul Fabricii (fiind primul organizat la Aiud, numit și Secția a XII-a), la colonie, la secția a V-a („Clubul tineretului”³⁰¹) și la secția T.B.C. a spitalului, numită și Secția a XI-a³⁰². Pe lângă acestea, au funcționat și o serie de cluburi mici, organizate la anumite locuri de muncă, la Zarcă³⁰³, pe celular, existând și un „club al intelectualilor”³⁰⁴ sau „al preoților”³⁰⁵ etc.,

²⁹⁷ Este vorba despre operațiunile de reeducare de la colonia Peninsula, punctul la care prima etapă a procesului s-a încheiat.

²⁹⁸ *Ibidem*, f. 27.

²⁹⁹ *Ibidem*, f. 28.

³⁰⁰ Cluburile erau în fapt niște celule de dimensiuni mai mari, aflate pe fiecare etaj al penitenciarului, a căror destinație inițială fusese schimbată, fiind amenajate drept camere de reeducare. Într-un raport din septembrie 1962 al Grupei Operative către M.A.I. găsim decizia înființării unui asemenea club: „În scopul îmbunătățirii muncii, considerăm că este necesar să transformăm în club camera 356 din Secția V-a, unde încap peste 300 deținuți, cât și a altor camere de pe aceeași secție, printre care și cele patru cu posibilități de control, unde să desfășurăm munca cultural-educativă cu grupuri de deținuți din celular, fără ca acestea să fie folosite ca dormitoare, așa cum sunt la această dată” (Idem, dosar nr. 12613, f. 175). Un alt exemplu este clubul aferent secției a XI-a a penitenciarului, spitalul T.B.C. Acesta a fost înființat în intervalul martie-mai 1962, prin evacuarea de aici a tuturor deținuților de drept comun și trimiterea lor la o colonie nou înființată, prin ordinul M.A.I. nr. 3888/01.03.1962 (*Ibidem*, f. 88).

³⁰¹ Idem, fond Rețea, dosar nr. 291961, ff. 179v, 180.

³⁰² În septembrie 1962 se raporta un număr de 300 de deținuți bolnavi de T.B.C., internați la secția spital a penitenciarului. „Noi, la această secție, am folosit metodele care au dat rezultate în celelalte sectoare: am lucrat cu unii individual, iar tuturora le-am prezentat articolele lui Nichifor Crainic, declarația lui Radu Demetrescu-Gyr, alte articole din presă, cărți și filme. Șefii legionari au reușit să intimideze o parte din deținuții care au început să-și manifeste dorința pentru activitate cultural-educativă, s-au grupat în jurul lui Rațiu Eugen, Victor Mihăilescu, Lae Lupu și alții. Aceștia, prevalându-se de prescripțiile medicale, au invocat motivul că trebuie să se odihnească, să-și refacă sănătatea, au tratat cu indiferență activitatea cultural-educativă, iar unii au refuzat în mod fățuș să desfășoare activitate pe linie de club”. Aici se raporta recrutarea unui număr de 15 agenți (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12613, ff. 170-171).

³⁰³ Despre clubul existent la Zarcă deținuții nu aveau voie să vorbească, activitatea derulată aici fiind extrem de bine conspirată.

³⁰⁴ Idem, fond Informativ, dosar nr. 233821, vol. 6, f. 89.

³⁰⁵ Preoții erau folosiți pentru a „combate de pe poziții creștine” convingerile legionare. Întrucât „misticismul unește o însemnată parte din legionari”, prestația de desolidarizare a unor preoți ca:

desființate în iunie 1963 și reorganizate parțial în formula celor patru cluburi principale, unele continuând însă să funcționeze (cazul clubului de la Zarcă). Rațiunea de a exista a acestora a fost conducerea reeducării pe grupuri profesionale. Muncitorii și țărani aveau clubul lor, preoții pe al lor, medicii sau pictorii pe al lor, fiecare operând cu strategii specifice³⁰⁶.

Preoții și medicii erau considerați „unii din cei mai sănătoși la minte”, în alți termeni, capabili să primească beneficiile remodelării conștiințelor și să și ofere argumente, unele științifice, altele simbolice, aderenților „fanatici”, cu intenția „de-a desființa zeii” sau „miturile” legionare. Preoților li s-a cerut „să se arate goi – cum sunt ei – *mincinoși și șarlatani*”³⁰⁷. Ai putea crede, citind sintagma „goi”, că alegerea preoților s-a făcut prin apelul la o sinceritate totală, când în fapt documentul circumstanțiază ulterior turnura dură: în fapt, similar Piteștiului, prelații trebuiau să asume că erau niște „ticăloși și șarlatani”, adoptând logica tortionarilor, confirmând-o. Nu era în joc un exercițiu de sinceritate, ci o intruziune brutală în conștiința celor implicați. Recunoașterea a ceea ce nu sunt fusesse și practica uzitată la Pitești, doar că acolo era însoțită de bătaie și tortură, ca „mediu” al convingerii. Datoria medicilor era „să le demonstreze [deținuților, n.n.] că mințile legionare sunt aparte de mințile oamenilor normali, să le demonstreze științific nebunia lor”³⁰⁸. Nu e de mirare că la plasarea în celule s-a ținut cont de prezența câte unui fost deținut al penitenciarului Pitești, acestora fiindu-le câștigată obediența extremă³⁰⁹.

Recunoașterea crimelor, în termeni apocaliptici, era primul pas al inițierii³¹⁰, preoții fiind puși să și le mărturisească fără economie de mijloace stilistice: „În discuțiile cu legionarii, vocabularul nostru a fost dur și nu am îndulcit cuvintele. I-am învățat pe preoți să vorbească la persoana întâia când spun despre crime și excrocherii”³¹¹. Mitologia comunistă cu referire la mișcarea legionară, asociată unor fragmente de adevăr istoric, era „confirmată” prin mărturisire de către deținuți. Totul are alura unui ritual tragic, în care victimele erau puse să-și asume faptic și simbolic un panopticum al ororilor, într-o formă de expiație publică, pentru unii înjosoare, pentru ceilalți confirmatoare. Amestecul fragmentelor de adevăr istoric explicit cu „perspectiva” comunistă a condus la un „mix” istoric încărcat de resentiment și ură, justificare perfectă pentru punerea la zid și umilirea deținuților. În optica lui Crăciun, preoții trebuiau folosiți în demascarea așa-zisei „poziții creștine” asumată de Garda de Fier, urmând ca după acest pas, unii dintre ei „să progreseze treptat în direcția demascării

Dumitru Stăniloie, Ioan-Borșa Dumitrescu, Teodor Popescu, Alexandru Teodorescu (Sandu Tudor) era considerată foarte importantă (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 181).

³⁰⁶ Florian Banu, *op.cit.*, p. 563.

³⁰⁷ Sublinierea aparține documentului.

³⁰⁸ Florian Banu, *op.cit.*, p. 563.

³⁰⁹ „Târziu s-a mai observat un amănunt și anume că, în fiecare celulă fusesse introdus, pe cât a fost posibil, și câte un «piteștean» (deținut care trecuse prin Pitești), nu neapărat ca turnător ori colaborator” (Demostene Andronescu, *op.cit.*, p. 43).

³¹⁰ În termeni teologici, recunoașterea păcatelor este procesul fundamental al spovedaniei, echivalând cu o kenoză, fiind asumat ca o premisă a reinnoirii spirituale.

³¹¹ Florian Banu, *op.cit.*, p. 563.

poziției înapoiate și reacționare a bisericii”³¹² însăși. „Vorbirea la persoana întâi”³¹³, amintită de Crăciun ca mijloc de „persuasiune”, când preoții erau puși să asume „crime și excocherii”, plasa locutorul în fața ipostazei extreme, aceea de a-și asuma *in extenso* culpe pe care – în optica ideologică – le săvârșise *o categorie (legionarii)* și nicidecum un individ. Vinovățiile invocate nu erau, decât în forma lor declarativă, acte individuale. Responsabilitatea indusă era, așadar, zdrobitoare, fără replică pentru cel folosit.

La club activitatea era coordonată de un „lector”, ales de ofițerii Grupei Operative, care conducea lucrările, dirija discuțiile ce se purtau în jurul autoanalizelor, provoca anumite dispute în urma unor prealabile prelucrări operative, în interesul reeducării, observa reacțiile deținuților, pe care ulterior le comunica ofițerilor. Șefii de cluburi erau, de regulă, aleși dintre acei deținuți reeducați, unii dintre ei foști „piteșteni”, descriși ca având o animalică frică de autoritate³¹⁴. Sarcina lor consta în urmărirea prelegerilor, sancționarea abaterilor sau a discuțiilor neconforme cu linia trasată, observarea atentă a acelor care se situează împotriva programului de reeducare și încurajarea dezbaterilor care ar putea duce la demascarea ideologiei Mișcării Legionare sau a conducătorilor ei. Programul la club începea dimineața la ora 5,30-6, continuând până la ora mesei de seară. Primele lucrări prezentate erau autoanalizele, urmate de discuții și comentarii sau intervenții din public, eventual demascări și critici. În partea finală a ședințelor se citeau articole din ziare sau reviste, se prezentau diferite recenzii ale unor articole lecturate, conferințe ori filme.

Organizarea cluburilor a ținut exclusiv de strategiile operative. Crăciun realizase că, dincolo de „munca individuală” cu șefii legionari, era mult mai eficientă folosirea șantajului, a compromiterii reciproce, a demascării, a denunțului, a „surpării încrederii”, a generalizării sentimentului de vinovăție sau remușcare, lucru cu neputință de realizat în condiții de strictă izolare. Celularul îți putea oferi privilegiul meditației, al rugăciunii. Multe minți au putut supraviețui astfel, construindu-și un minimal sistem de apărare în fața violenței colective. La club însă nu te mai puteai ascunde, supravegherea prin impunerea opiniilor favorabile reeducării punând-o în practică chiar colegii de suferință, exclusiv.

Amintim aici organizarea, în lunile iunie și iulie 1963, a clubului special la Zarcă, destinat restructurării conducătorilor legionari, acțiune considerată de ceilalți deținuți drept „o ultimă și cea mai grea lovitură adusă organizației legionare”³¹⁵. După o lungă izolare individuală, „șefii legionari” erau strategic invitați să discute. Grupul era format din 33 deținuți, șeful clubului fiind numit Stere Mihalexe, fost avocat și prefect de orientare legionară, condamnat la 25 de ani muncă silnică, considerat „autoritar, energic și apropiat nouă”³¹⁶. Strategia consta în provocarea anumitor discuții în jurul marilor teme legionare, cu vârfurile selectate, urmărindu-se denigrarea acestora, „zdrobirea convingerilor”. Activitățile derulate aici nu erau fundamental diferite de cele organizate la alte cluburi, accentul căzând pe demascarea și compromiterea liderilor, pe obținerea

³¹² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 220.

³¹³ Florian Banu, *op.cit.*, p. 563.

³¹⁴ Demostene Andronescu, *op. cit.*, p. 44.

³¹⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, v. 15, f. 241.

³¹⁶ *Ibidem*, f. 240.

de la aceștia a „autoanalizelor” confirmate prin declarații finale de desolidarizare, ce urmau să fie prezentate celorlalți deținuți la clubul mare. După aproape o lună de funcționare, din cei 33 de deținuți participanți, 22 purtaseră „discuții pozitive, în sensul că au venit cu elemente noi în demascarea activității legionare și a șefilor ei criminali”³¹⁷. Munca la club fusese considerată „importantă și dureroasă”, ultimul adjectiv referindu-se la opoziția dintre „concepția despre lume legionară și cea socialistă”, deținuții recunoscând faptul că „în însăși construcția noastră [subl.n.] suntem un dușman al realizărilor socialiste”, fiind de aceea „greu reeducabili”³¹⁸. Observația este importantă, reflectând conștientizarea *anvergurii* proiectului re constructiv de la Aiud, gradul de control al conștiințelor, intențiile clare de transformare a omului, de remodelare a gândirii deținuților.

Principala activitate la cluburi era prezentarea autoanalizelor și controlul, în interesul reeducării, a discuțiilor de după. De regulă, după o asemenea prezentare urmau demascările sau „prezentarea în fața celorlalți deținuți, așa cum sunt”³¹⁹, care se făcea prin intervenții tăioase, demolând fiecare argument al victimei.

Demascarea poate fi considerată actul public al reeducării, prin care deținutul era forțat să-și asume o responsabilitate extinsă. Ea era precedată de „înfruntare”, ca metodă de forță, prin care cei care fuseseră martorii direcți sau doar morali la cele descrise și asumate în „autoanaliză” înțelegeau să lovească în vorbitor, combătându-i spusele, dovedind că acesta minte și – ca atare – „se păstrează pe aceleași poziții dușmănoase”. Urma „izolarea” victimei, care era brusc părăsită de cei ce-i fuseseră apropiați. Singur fiind, cedarea venea ca o soluție firească. Posesorul unei vinovății nu pe de-a-ntregul mărturisite, deținutul era nevoit să amplifice spectrul „păcatelor” și al ororilor organizației din care făcea parte. Omiterea unui amănunt era penalizată drastic de cei pregătiți în prealabil, cu care conferențiarul credea că este în excelente relații. Rolul lor era să „demaște” omisiunile, minciunile, să le amplifice rolul, să extragă și să prezinte public adevărata motivație a acestora sau să producă acuze frontale. Multe din „intervenții” plecau de la un pretext real și continuau în pură ficțiune, asumând acuzații fanteziste³²⁰.

Prezumptivele fapte „dezvăluite” în aceste contexte, de cele mai multe ori de o persoană apropiată conferențiarului, deveneau un instrument al terorii. Crăciun admite că s-ar fi practicat astfel de demascări încrucișate în cazul a câtorva „sute de legionari”³²¹. Se aprecia că „folosirea acestei metode a rezolvat în munca cultural-educativă, partea informativă, de anchetă și de restructurare a legionarilor”³²². Termenul

³¹⁷ *Ibidem*, f. 245.

³¹⁸ *Ibidem*, f. 246.

³¹⁹ *Idem*, dosar nr. 12613, f. 168.

³²⁰ Cităm aici intervenția lui Ștefan Sotirescu după prezentarea autoanalizei lui Ilie Nicolescu: „Degeaba vrei să pari un om nevinovat, un sfânt, ești un criminal! Nu-ți fie rușine să declari toate mârșăviile pe care le-ai săvârșit, mai ales în perioada detenției, când erai șef la Aiud, ai bătut oameni, i-ai îndemnat să țină posturi, să facă rugăciuni, i-ai instigat pe unul împotriva altuia, le-ai schilodit sufletele. Pentru toate acestea, singurul cuvânt care ți se potrivește este cel de criminal!” (Florian Banu, *op. cit.*, p. 583).

³²¹ Florian Banu, *op. cit.*, p. 569.

³²² *Ibidem*.

de „restructurare” este unul din sinonimele cinice ale reeducării, fiind vorba despre o mutație care era așteptată să se producă în mintea deținuților, nu doar de recunoaștere a vinovățiilor, de autoumilitare și compromitere simbolică a trecutului, și nici măcar de însușirea noilor cadre pedagogice, cât mai cu seamă de înfrângere, de capitulare a conștiințelor. Pedagogia, cum s-a subliniat deja, a fost în slujba exterminării.

În afară de munca de regizare a demascărilor, de confruntare a deținuților, cluburile găzduiau și expoziții tematice permanente. Tablourile, machetele, fotomontajele³²³, diferitele obiecte create de deținuți erau expuse în spațiile cele mai vizitate al penitenciarului³²⁴. Artefactele fie elogiau munca de formare umană din închisoare, fie puneau la zid „ororile” Mișcării Legionare, satirizând sau ridiculizându-i conducătorii, fie puneau în scenă, ditirambic, suita de elogii imagistice aduse „lumii noi”, făurite de clasa muncitoare.

Strategia autoanalizelor (autodemascărilor), definite ca „proces de conștiință”

„Reeducarea a venit ca o necesitate a conștiinței, care se impunea purificată”³²⁵.

„Dezbrăcându-mă de această haină a trecutului, recunoscându-mi greșeala și vina pentru care am fost pedepsit, desolidarizându-mă de tot ce a fost putred în țara românească și de ticăloșii care trăiesc sub oblăduirea altor ticăloși, mă simt renăscut”³²⁶.

Cel mai important moment în care transformarea conștiințelor se găsea confirmată și care constituia punerea în scenă a totalei înfrângeri politice a deținuților legionari, era „autoanaliza”. Construită asemenea unei confesiuni, în care exercițiul ispășirii se derula în fața foștilor adepți ai Mișcării, pregătiți să intervină împotriva oricărei omisiuni sau accent insuficient de dur pus, autoanaliza confirma practic intențiile destructurante ale Securității. Cel care finaliza procesul astfel, era deja angajat

³²³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 12. Fotomontajele, reprezentând encomiastic realizările regimului sau ale „oamenilor muncii”, se organizau la secțiile V și VI, în Fabrica penitenciarului Aiud și în celular (e.g. „fotomontajul cu rezultatele sportivilor români la olimpiada de la Roma au întărit convingerea deținuților în realizările regimului nostru” (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 95). Fotografii erau procurate de Direcția a III-a de la Agerpres și trimise Secției Politice din cadrul D.G.P.C.M. (*Ibidem*). Alte materiale documentare se trimiteau de la Casa de Cultură a M.A.I. București: „Raportăm că se simte lipsa materialului de propagandă în activitatea ce o desfășurăm. Ar fi de mare folos să avem fotomontaje și cât mai multe filme românești, cu realizările poporului nostru, precum și filme din țările democrat-populare și mai ales filme sovietice. Rugăm să ni se trimită material pentru minimum o săptămână”, îi solicita în februarie 1962 Crăciun lui Drăghici (Idem, dosar nr. 13237, f. 143).

³²⁴ A se vedea, mai jos, capitolul „Ședințele de rămas bun ale deținuților care se eliberau din penitenciar”.

³²⁵ Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 34. Declarația, din aprilie 1964, aparține unui deținut legionar, fiind făcută cu ocazia unei ședințe prilejuite de eliberarea unui număr mai mare de deținuți.

³²⁶ Fragment din mărturia lui Ștefan Mînea, aflat în detenție în penitenciarul Aiud în 1962 (Idem, dosar nr. 12613, f. 119).

pe un drum nou, afirma noul parcurs, noua ideologie. Încărcată de ură, în primul rând față de sine și, prin extensie, față de cei „în slujba cărora” fuseseși, mărturisirea era o generală declarație de înfrângere. Asumarea culpabilității era ingredientul principal, o vinovăție proporționată agravant: oribilele crime legionare, abuzurile politice, cruzimea unor șefi ai Legiunii, misticismul înarmat al preoțimii ș.a.m.d. Categoria avea câștig de cauză în fața individului, una din perspectivele de succes ale noii justiții comuniste. Recunoscându-te vinovat pentru toate radicalismele Mișcării, implicat sau nu, martor sau nu (nu conta), erai plasat la punctul terminus al umilinței, de unde, lumina adevărului reeducării te putea îndruma. Obligația îndreptării, din tot acest proces, reieșea cu o evidență obligatorie.

Principalele linii pe care o „autoanaliză” reușită trebuia să le urmeze erau următoarele: recunoașterea participării personale la „crimele” Mișcării Legionare, asumarea barocă a cât mai multor culpe, indiferent de coerența faptică a datului istoric, însoțind cu dezvăluiri dure privind calitatea umană execrabilă a conducătorilor legionari (C.Z. Codreanu și H. Sima). S-au scris sute de pagini la Aiud despre „fapte” din viața celor doi corifei legionari, multe fiind un exercițiu de amplificare imaginativă a unor date istorice. Totul se încheia cu o declarație de acceptare a singurului adevăr obiectiv, confirmat de istorie și cu angajamentul „ferm” că linia acestuia nu va fi abandonată. Angajamentul apostolatului urma, apoi, inerent.

„Munca de autoanalizare” era considerată o „favoare”, pe care „foarte puțini deținuți au înțeles-o”, așa cum aflăm dintr-o „Declarație” a lui Gheorghe Ioan Constantinescu din 28 noiembrie 1962. Favoarea consta în „adăparea de la izvorul nesecat al realizărilor socialiste, în domeniile literar, științific, cinematografic și de a se căuta ca prin aceste mijloace – văzând și cunoscând progresul și bunăstarea oamenilor muncii din țara noastră – ca rezultat al industrializării țării și socializării agriculturii, să vedem care este realitatea zilelor noastre, de care am fost ruși mai multă vreme, și să renunțăm la ideile preconceptuate, învechite și dăunătoare de nuanță fascistă și să mergem pe drumul socialismului creator, pe care merg toți oamenii muncii de la orașe și sate, nu numai din țara noastră, ci și din țările lagărului socialist”³²⁷. Ședințele de autodemascare erau programate strict, după o prealabilă pregătire a „conferențiarului”. Au fost vizați, în principal, conducătorii legionari sau „directorii de conștiință” ai Mișcării, figurile ei emblematice, ale căror „autoanalize” erau anunțate și minuțios pregătite. Decizia programărilor se lua după prealabila consultare și aprobare a conducerii Ministerului și a Direcției a III-a.

La 10 aprilie 1964, de pildă, un raport al Grupului Operativ, conținând autoanalizele lui Nistor Chioreanu și Ilie Nicolescu, era adresat Direcției a III-a, „personal tov. general maior Tănase Evghenie”³²⁸. Autoanalizele fuseseră susținute de Nistor Chioreanu (la clubul secției a V-a) și Ilie Nicolescu (în Fabrică) la începutul lui aprilie 1964 „în fața mai multor sute de deținuți reeducați, selecționați”. Discursurile au

³²⁷ Idem, fond Rețea, dosar nr. 259587, f. 35.

³²⁸ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 5.

fost ulterior programate în proximitatea eliberării unei părți importante a deținuților conform Decretului 176/1964³²⁹.

După lecturile celor doi, a lui Ilie Nicolescu ținându-se „în fața a circa 600 deținuți din Fabrică și din alte secții”³³⁰, fusese prevăzut un program riguros. Momentul a fost considerat unul de maximă importanță, ținând cont de statutul protagoniștilor, fiind raportat la centru ca o veritabilă victorie pe frontul reeducării.

Imediat după ce Ilie Nicolescu și-a încheiat mărturisirea, au fost citite fragmente dintr-un așa-numit „Caiet de circulări”³³¹, conținând ordinele interne date de acesta în 1941. Este supus imediat „demascărilor”. Nichita Pavel, un muncitor condamnat în 1941 la 25 ani de închisoare, nu ezită să afirme: „Dl. Ilie Nicolescu face și acum pe nevinovatul și afirmă cu cinism că nu are nici un amestec în repartizarea ajutorului legionar în perioada 1941-1942 la Aiud. A uitat că în acea vreme era șef al legionarilor din Aiud și că în timp ce masa de deținuți crăpau de foame, el și cu alți crai legionari trăiau boierește, că la masă nu le lipseau nici fructele. A uitat că în timp ce legionarii de rând erau îndemnați să țină posturi și să facă rugăciuni pentru sfinții legionari, el și cu șlehta lui de tâlhari mâncau salam, brânzeturi, prăjituri, venite de la

³²⁹ Este vorba despre decretul din 9 aprilie 1964 al Consiliului de Stat al R.P.R. privind grațierea a 2.920 deținuți, dintre care 2.474 erau contrarevoluționari (Idem, dosar nr. 10408, ff. 1-1662). Din penitenciarul Aiud au fost puși în libertate, ca efect al acestui decret, 644 deținuți (587 legionari și 57 din partea P.N.Ț și P.N.L.) Dintre aceștia, 174 erau agenți (Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 25).

³³⁰ *Ibidem*, f. 5.

³³¹ *Ibidem*, f. 6. Din informațiile existente reiese că acest caiet fusese redactat de Direcția a III-a și pus pe seama lui Ilie Nicolescu. Documentul păstra așa-zisele acțiuni ale fruntașilor legionari din prima parte a detenției lor în penitenciar (*Ibidem*, f. 29). Istoria „descoperirii” documentului este simplă: cu ocazia unei ședințe la unul din cluburile penitenciarului, Ștefan Sotirescu, un deținut legionar, mărturisește că păstrase ascuns acest caiet: „Dămnule Comandant, acum, în pragul eliberării, îmi permit să lichidez ultima rămășiță a fostei mele activități legionare. Am păstrat până acum un caiet cuprinzând circularele date de Ilie Nicolescu, pe când era șeful deținuților din Aiud” (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 84). Operațiunea este parte dintr-o mai extinsă activitate de studiere a materialelor legionare provenind din prima perioadă de detenție a acestora de la Aiud (1941-1948). În urma rebeliunii legionare din 21-22 ianuarie 1941 au fost încarcerați în penitenciarul Aiud câteva sute de membri ai Mișcării, mulți dintre aceștia continuându-și detenția și după 1948. Ei au fost considerați „nucleul dur” al legionarilor închiși aici. Bună parte din mijloacele folosite în reeducare se inspiraseră de aici, împrumutând – *à rebours* – simbolistica legionară. Raportul reține că documentul fusese furnizat de Direcția a III-a, ofițerii G.O. legendând prezența acestuia la conferințe prin „descoperirea” în efectele personale ale unui deținut, „care, cu ocazia eliberării, a fost scos și predat administrației” (Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 32). După informațiile Securității, în document erau menționate diferitele acțiuni ale legionarilor din detenție, sistemul de pedepse administrate celor care greșeau etc. Într-un raport înaintat către conducerea M.A.I. și șefului Direcției a III-a se dădeau asemenea exemple: „Iată o circulară, în care se ordona deținuților cum trebuie să se comporte în noapte «învierii», aceștia [deținuții, n.n.], cu lumânări în mână, vor trebui să stea în picioare pe paturi, la ferestre, se va începe slujba religioasă, iar pentru auzul tuturor, la momentul potrivit, Ilie Nicolescu va striga de la fereastra camerei sale «Cristos a înviat!», și ei vor răspunde, «adevărat a înviat». Deci, după câte vedeți, nu preotul – așa cum este uzanța bisericească – a pronunțat formula biblică, ci Ilie Nicolescu, aceasta pentru a-și crea un cult al său mistico-legionar” (*Ibidem*, f. 22).

famiile nenorociților care crăpau de foame. Acum face pe sfântul, pocăit și nu vrea să-și recunoască păcatele”³³².

„Circulările”, redactate de Direcția a III-a și trimise Grupei Operative, fuseseră puse în discuție ca o mare descoperire. Securitatea legendase găsierea lor „unde va în bagajul personal”³³³ al lui Ștefan Sotirescu, prilej perfect pentru a construi demascarea lui Nicolescu. Dincolo de detalierea diferitelor ritualuri legionare, documentul păstra amintirea unor practici dure ale membrilor Mișcării Legionare din prima parte a detenției lor la Aiud. Astfel, pentru „abatere de la disciplina legionară” a „celor care nu sunt capabili de autocontrol” se administrau pedepse corporale: „la prima abatere cu 25 lovituri la spate, iar la a doua abatere, cu 50 lovituri la spate”³³⁴ ș.a.m.d.

Discuțiile care au urmat celor două susțineri au criticat nivelul considerat prea puțin virulent al autodemascărilor, conferențiarul „fiind întrebați și trași la răspundere mai multe zile la rând”³³⁵. În final, pentru demascarea celor doi au fost aduși la club acei legionari „folosiți la munci productive, fiind și cei mai dârji și mai competenți pentru a discuta cu Ilie Nicolescu și Nistor Chioreanu”³³⁶. Aceștia i-au reproșat lui Nicolescu contrastul cu atitudinea din „Caietul de circulări”: „el, în acele timpuri, era crud și terorist, iar la această dată are înfățișare călugărească, blândă, de om nevinovat. Dar circularele date, care i-au fost citite în club, în fața a sute de legionari, fiind și el prezent, îi arată adevărata față. A fost demascat cum pedepsea legionarii cu izolare și cu câte 25 și 50 lovituri la spate, după bunul său plac”³³⁷. Nicolescu fusese considerat – în perioada ce făcea obiectul relatărilor (1941) – „comandant” al legionarilor la Aiud. Prezentarea „practicilor” a fost urmată de demascări și indignate delimitări. Un deținut, de pildă, îl sfătuia să „renunțe la orgoliu, la mitul comandantului”, la „falsul lui creștinism”, invitându-l „să vină în mod cinstit în fața celor pe care i-a nenorocit”, să-și recunoască vina, să-și recunoască „toate porcăriile făcute în trecut și să-i ajuți pe cei care te mai urmează, să scape de povara legionară”³³⁸. Un altul, adresându-i-se lui Chioreanu, i-a amintit de „chinurile” la care-l supusese pe el și pe alții, de faptul că în urma bătăilor și torturilor administrate, mulți au decedat: „Dumneavoastră, domnilor, trebuie să răspundeți pentru crimele comise”. Și concluzionează: „Pe aceștia, noi i-am urmat ani de-a rândul, pe această bandă de criminali și asasini”³³⁹.

„Autoanalizele” debutau cu o incisivă critică asumată a Mișcării Legionare, catalogată drept o „bandă de asasini”, a practicilor acesteia, ridiculizarea raporturilor ierarhice din interiorul organizației sau a ritualurilor religioase, continua prin afirmarea „dezlegării de toate jurămintele” făcute și de „regretul” pentru toate „faptele criminale”. După derularea acestui interludiu, urma prezentarea în detaliu a autobiografiei, deținutul prezentându-se ca „un om descompus moralicește, ambițios, terorist”, „nedrept cu oamenii muncii”. Se inventau legături cu fostul S.S.I. ori cu diverse servicii de spionaj

³³² Florian Banu, *op.cit.*, p. 567.

³³³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 23.

³³⁴ *Ibidem*, f. 31.

³³⁵ *Ibidem*, f. 22.

³³⁶ *Ibidem*.

³³⁷ *Ibidem*.

³³⁸ *Ibidem*, f. 32.

³³⁹ *Ibidem*, f. 33.

„imperialiste”, menite să agraveze vinovățiile. Cel în cauză își asuma apoi „jafurile și crimele legionare”, chiar dacă nu participase în nici un fel la vreunul din evenimentele invocate, „patronarea” sau „încurajarea” fiind suficiente. Aderența la Mișcarea Legionară garanta asumarea tuturor responsabilităților decurgând din activitatea organizației. Autodegradarea continua cu recunoașterea faptului că este un „legionar ambițios, individualist, pătimaș și lipsit de scrupule”, că „indusese în eroare legionarii de bună credință, determinându-i să-l zeifice pe Codreanu și să vadă în Horia Sima un conducător cu calități excepționale” (am citat din autodemascarea lui Victor Biriș, susținută în primele zile ale lunii iulie 1962³⁴⁰). Cazul lui Biriș fusese considerat unul dintre cele mai importante, dată fiind notorietatea sa în rândurile deținuților legionari. Ca atare, întâlnirea, analiza, discuțiile și controlul întregii operațiuni au fost atent organizate, dirijate și raportate Direcției a III-a și conducerii ministerului, personal lui Alexandru Drăghici. A fost aleasă celula nr. 321³⁴¹, unde erau închiși 31 de legionari, considerați printre vârfurile Mișcării. Expozeul lui Biriș a fost programat să țină patru zile, cu un program strict: în prima zi a prezentat călătoria lui de la Aiud la București, în cea de a doua zi și-a prezentat autodemascarea, iar în ultimele două zile, demascarea lui C.Z. Codreanu și a lui Horia Sima. În raportul trimis lui Drăghici după eveniment, sunt atent monitorizate reacțiile generate. Deținuții apreciau că, în urma celor spuse, se „dăduse o lovitură de moarte tuturor legionarilor și simiști, și antisimiști”, Biriș „vorbind excepțional de bine, întrecând toate așteptările”³⁴². Demascarea conducătorilor legionari însă, produsese șocul scontat: „Discutând cu Ilie Nicolescu, acesta a plâns timp îndelungat, mărturisind că el a asistat la sinuciderea politică a celui mai bun prieten – Victor Biriș – și că acum când s-au prăbușit stâlpii cei mai puternici ai legiunii, el nu mai poate să ducă pe umerii lui sarcinile [pe] care le-a dus până acum”. Ca atare, cere ofițerilor „hârtie pentru a-și preciza poziția, arătând în același timp că el recunoaște realizările regimului, înțelege să renunțe la activitatea legionară, dar precizează că el este ancorat puternic în creștinism”³⁴³. Un alt deținut, preotul Ion-Borșa Dumitrescu „a trecut prin transpirații tot timpul cât Biriș Victor a demascat activitatea lui Codreanu”, „Victor Vojen a fost foarte amărât și foarte abătut” iar „Mironovici s-a îmbolnăvit în același zi”. După încheierea demascării, „Ilie Nicolescu s-a apropiat de el cu lacrimi în ochi și l-a întrebat dacă nu cumva a fost drogat”³⁴⁴.

³⁴⁰ Idem, dosar nr. 13237, ff. 130-144.

³⁴¹ Celula 321 a fost beneficiara, în aprilie 1962, unei vizite a ministrului Afacerilor Interne (Idem, dosar nr. 12613, ff. 66-68). Drăghici le-a fost prezentat deținuților fără a li se spune funcția pe care o ocupă, între deținuți trimiterea făcându-se cu sintagma „domnul demnitar”. În celulă, la acea dată, erau concentrați 17 șefi legionari, unii „orientați” în reeducare, alții „oscilanți”. Drăghici le-a ținut un discurs despre Horia Sima, prezentându-l ca fiind „un criminal, odios trădător de patrie, care este hrănit cu dolarii papei” (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 144). Nu ezită, totodată, să-l pună la punct pe Sandu Mazilu, „ca un element negativist, care se menține pe poziție dușmănoasă” (Idem, dosar nr. 12613, f. 68). Un deținut își amintea un sfat dat de ministru: „Dumneavoastră să căutați să vă lămuriți pe Dvs., de declarații formale nu mai avem nevoie!” (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 152).

³⁴² Idem, dosar nr. 13237, f. 133.

³⁴³ *Ibidem*, f. 136.

³⁴⁴ *Ibidem*, f. 123.

Dificultatea unor asemenea mărturisiri era imensă. Într-o declarație luată de colonelul Crăciun lui Victor Biriș, la 4 iunie 1962, este povestită încercarea lui Radu Budișteanu de a-și asuma și recunoaște public „crimele legionare”, acesta recunoscând cât de greu îi este „să-și deschidă sufletul” în fața coreligionarilor, față de care avusese o cu totul altă poziție înainte. „A vorbit câteva ore fără să reușească să se desprindă de trecut” îi mărturisea Biriș șefului Grupei Operative. „Nu are suficientă forță morală să condamne trecutul și să-i judece pe morți”. Singurul lucru pe care reușise să-l articuleze a fost doar o „critică aspră a preoților legionari care i-au zdruncinat credința”. Însă, după patru ore de mărturisiri care nu se ridicaseră nici pe departe la nivelul așteptărilor, unul dintre deținuții din sală i-a reproșat dur ineficiența în munca de autodemascare. Nu se spusese „nimic esențial”. A urmat o ceartă generală, care a dus la suspendarea ședinței. „Expozeul” s-a reluat însă, după ce Budișteanu și-a reevaluat poziția, autoanaliza având în cele din urmă un real succes³⁴⁵.

Observațiile lui Crăciun privind impactul celor rostite s-a păstrat: „frământarea lui Chioreanu și Ilie Nicolescu a fost marcată în timpul ședințelor”³⁴⁶, „Ilie Nicolescu, deși și-a propus să fie calm, la sutele de întrebări care i-au fost puse, nu a putut să reziste și a făcut afirmații, că toate se aruncă acum în capul lui, dar că va vorbi și el într-o zi, arătând vina adevăraților legionari”³⁴⁷. Același Crăciun viza „continuarea presiunii asupra lor, cu masa de legionari, cu elemente evolute din apropierea lor și noi direct. Vom căuta noi materiale, noi dovezi despre vinovăția lor. Vom folosi mijloace variate până la *desființarea lor totală* [subl.n.] și a altora, ca șefi și ca legionari”³⁴⁸.

Cine își imaginează că tribulațiile de la club se făceau fără costuri emoționale se înșală. O discuție a deținutului Gabriel Bălănescu³⁴⁹ purtată în celulă, imediat după susținerea autoanalizei, redă ceva din tensiunea imposibilă a acesteia: „Este ceva înspăimântător – auzi, trebuie să ne spunem noi că suntem cei mai odioși asasini din lume, să ne spunem noi singuri criminali. Dureros este că trebuie să scrii acestea, altfel nu merge. De multe ori te învidiam pe tine³⁵⁰, pentru că numai eu știu prin câte am trecut. (...) Am făcut eforturi disperate, pentru a da un anumit sens declarației făcute la club, adică să nu lovesc în căpitan și comandant, dar cu toate acestea, am fost pus în situația să-i acuz, să-i învinuiesc pentru o serie de fapte. Îți spun, dragă Mircea, că de multe ori doream să fiu alături de tine în Zarcă, să sufăr ce-ai suferit tu, decât să fac o astfel de declarație”³⁵¹.

Despre cât de dure erau unele autodemascări și cât de intens a fost impactul „convertirii” asupra conștiințelor stau mărturie și încercările de sinucidere din

³⁴⁵ Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 237.

³⁴⁶ Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 23.

³⁴⁷ *Ibidem*.

³⁴⁸ *Ibidem*. Fragmentele provin dintr-un raport al colonelului Crăciun din 28 aprilie 1964 către secretarul general al M.A.I., colonelul Dumitru Ion, și șeful Direcției a III-a, gral. mr. Evghenie Tănase.

³⁴⁹ Gabriel Bălănescu, ajutor comandant legionar.

³⁵⁰ Discuția fusese purtată cu Mircea Nicolau, care fusese încarcerat în Zarcă (*Ibidem*, f. 21).

³⁵¹ *Ibidem*.

penitenciar ale lui Nistor Chioreanu³⁵² și Ilie Nicolescu³⁵³, sinuciderea în 1962 a tânărului student la regie Miron Chiraleu³⁵⁴, sinuciderea imediat după eliberare a lui Victor Biriș sau sinuciderea în 1968 a lui Nicolae Petrașcu³⁵⁵.

În situația în care ofițerii G.O. întâmpinau o anumită rezistență în producerea „autoanalizei”, fie se apela la „demascare”³⁵⁶, situație în care cel vizat „era combătut cu vehemență, în fața tuturor, ca element descompus și criminal”³⁵⁷, fie la scrierea unor articole infamante la gazeta de perete sau se recurgea la „munca de lămurire”, „de la om la om”. Se organizau celule unde erau mutați deținuți „convertiți”, care aveau trasate sarcini precise privind atragerea celorlalți spre reeducare. Recalcitranții deveneau victimele predilecte, pentru ei aplicându-se un argument funcțional similar experimentului de la Pitești: cineva cedează dacă un prieten sau cineva apropiat i-o cere în mod imperativ, prin propriul exemplu. Este și cazul lui Mihail Sandu Lăzărescu³⁵⁸,

³⁵² Despre contextul încercării de suicid a lui Nistor Chioreanu, aflăm din *Jurnalul penitenciar: Universitatea Aiud*, scris de Petre Pandrea în procesul reeducării și publicat postum sub titlul *Reeducarea de la Aiud*: „Când dr. Victor Biriș a relatat, sever, ca fost și actual procuror, cum a pus la cale, cu un an înainte, cu vechii săi amici Ghyka, Chioreanu și Dr. Ilie Nicolescu crearea unui nou comandament pe țară cu sediul la Aiud, repartizând oameni la conducerea organizațiilor, comandantul legionar Nistor Chioreanu, parașutat de Sima cu ajutorul lui Nicolae Petrașcu, comandant legionar, a luat o foarfecă și a făcut tentativă de sinucidere. L-au oprit colegii”. Explicația gestului transpare câteva rânduri mai încolo. Victor Biriș fusese pus de administrația penitenciarului să inventeze un așa-zis comandament legionar pe țară, pe care să-l denunțe împreună cu prezumtivii lui organizatori. În fața unei asemenea dovezi de trădare, venite din partea unui prieten, Chioreanu a cedat (Petre Pandrea, *op.cit.*, p. 263).

³⁵³ Gestul este reținut de un raport din 14 septembrie 1962 înaintat M.A.I. (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 176).

³⁵⁴ Miron Chiraleu, arestat în vara lui 1956, a fost condamnat la cinci ani de detenție, fiind încarcerat la penitenciarul Aiud. Mărturiile despre moartea sa provin de la colegii de detenție Marcel Petrișor (*La capăt de drum*, Iași, Editura Institutul European, 1997) și Zahu Pană (*Noaptea de după gratii. În memoriam: Miron Chiraleu*, publicat în revista „Origini”, vol. I, nr. 1-2, iulie-august 1997, S.U.A. apud Matei Călinescu, Ion Vianu, *Amintiri în dialog, Memorii*, ediția a III-a, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 131), conform cărora Miron Chiraleu a fost găsit spânzurat în atelierul de turnătorie al fabricii de la Aiud, la 12 ianuarie 1962. Pregătindu-i-se eliberarea, lt. Ivan Ioan, i-a prezentat ca o condiție semnarea unui angajament de colaborare cu organele statului, amenințându-l – în cazul unui refuz – cu o condamnare administrativă de 60 de luni, aplicabilă imediat după eliberare. Miron Chiraleu a ales, după cuvintele prietenului său bun, Ion Vianu, *refuzul absolut* (Matei Călinescu, Ion Vianu, *op.cit.*, p. 596).

³⁵⁵ Asupra contextului acesteia, a se vedea nota 44.

³⁵⁶ În afara cluburilor, operațiunea se derula și în așa-numitele „camere de demascare” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 116).

³⁵⁷ Idem, dosar nr. 13237, ff. 160-161.

³⁵⁸ Există numeroase declarații ale deținuților ce rețin inițiala rezistență a lui Mihail-Sandu Lăzărescu în fața asalturilor ofițerilor G.O. Încercând să se delimiteze, neparticipând la reeducare, Lăzărescu motiva: „nu am căderea de a face educație altora”, „lipsa mea de aptitudine politică (...) mă împiedică să mă consider cea mai potrivită persoană de a da lecții altora, eu pot răspunde de propria mea conștiință și de propriile mele convingeri, dar nu mă consider îndatorat să caut a câștiga pentru aceste convingeri ale mele pe alți deținuți pe calea unui articol publicat la

pus de Crăciun să-l convingă pe părintele Ioan de la Vladimirești (Corneliu-Silviu Iovan): „m-am deplasat în Zarcă în ziua de 12 aprilie a.c. pentru a lua contact cu deținutul Iovan Corneliu-Silviu, cunoscut sub numele de părintele Ioan de la Vladimirești. În confruntarea pe care am avut-o cu sus-numitul, i-am arătat că am venit la el pentru a cunoaște poziția lui față de activitatea de reeducare și pentru a-i aduce la cunoștință, la rândul meu, motivele pentru care eu personal am aderat la această activitate și a-l informa despre desfășurarea ei în penitenciar. În cursul acestei convorbiri deținutul Iovan m-a informat că în cursul lunii decembrie 1963 a ajuns la concluzia că datorează supunere și respect guvernului democrat-popular și a luat hotărârea ca pe viitor, în orice condiții, în închisoare sau în libertate, să se abțină de la orice manifestare prin fapte sau vorbă împotriva regimului. Temeiul pe care își fundamentează această hotărâre este credința că este vorba, ca în orice stăpânire, de voința lui Dumnezeu. L-am întrebat mai întâi dacă se socotește suficient de ferm pe această hotărâre pentru a o împărtăși și altora, în mod public. După o oarecare ezitare, care m-a obligat să-i amintesc că de vreme ce actualul regim este voit de Dumnezeu, aceasta înseamnă că are datoria să comunice această voință divină și altora, deținutul Iovan a acceptat că are efectiv această datorie”³⁵⁹.

Dincolo de argumentația necesității divine a istoriei, agentul reeducării solicită motivații suplimentare pentru „demascare”, unele de ordin politic: „I-am arătat că poziția lui este insuficientă, pentru că în vederea convingerii altora de seriozitatea acestei poziții, nu este de ajuns să aprecieze regimul democrat-popular ca pe orice alt regim din istorie, ca pe regimul lui Carol al II-lea sau Antonescu, care, întrucât au avut ființă, au fost și ele expresia voinței divine”³⁶⁰. Trebuia, cu alte cuvinte, sugerat argumentul „superiorității socialismului asupra altor regimuri precedente sau a celor ce uneltesc împotriva socialismului”. Munca de convingere continua pe multiple alte planuri, mizând pe anularea oricăror strategii de apărare și vizând implicarea explicită în procesul demascării. Scrupulului invocat de Corneliu-Silviu Iovan, cum că acesta este călugărit și nu i s-ar părea potrivită implicarea în politică, i se răspunde prin invocarea „necesității de a-și cerceta cinstit convingerile interioare” pentru a-și „răspunde sincer dacă nu cumva apărarea pe care și-a construit-o nu ascunde în realitate o poziție de neîncredere și vrăjmășie față de regim”³⁶¹. Dintr-o atare argumentare circulară nu se putea ieși, erai, în mod necesar, prizonierul necesității autodemascării.

gazeta de perete” (Idem, fond Rețea, dosar nr. 259587, f. 42). Se pare însă că, în cele din urmă, presiunile din penitenciar l-au determinat să se implice mai intens.

³⁵⁹ *Ibidem*. Ortografia specifică aparține autorului „Declarației”, dată la 18 aprilie 1964.

³⁶⁰ *Ibidem*.

³⁶¹ *Ibidem*, f. 43.

„Munca cu cartea”, practica recenziilor și gazeta de perete

„Lasă mormăiala «sichasmului» (rugăciunea inimii) și lumina taborică, părăsește temporara vecinătate continuă a tinetei și vino la lumină, să te documentezi”³⁶².

Într-o adresă a Grupei Operative către Alexandru Drăghici din 16 mai 1962, gazeta de perete era descrisă drept „un mijloc în munca cultural-educativă unde deținuții scriu articole referitoare la sectoarele de muncă, prin care sunt popularizate rezultatele bune și combătute lipsurile”³⁶³. În afara „criticilor în muncă” aici se publicau și „un număr de articole care demască unii deținuți care întrețin atmosfera legionară și exercită influență asupra altora”³⁶⁴, rolul principal fiind acela de instrument al demascării, făcând publice situațiile de nesupunere, criticând „pozițiile echivoce” sau „atitudinile nesănătoase”, satirizând rezistențele³⁶⁵. Articolele care urmau să fie afișate la gazeta de perete se citeau înainte la club, în fața tuturor deținuților, după care făceau obiectul unor dezbateri.

Cum locul acestuia era la cluburile penitenciarului, mulți dintre deținuții aflați pe celular (secțiile V și VI) nu puteau „beneficia” de informațiile publicate aici. Drept urmare, Crăciun a obținut aprobarea lui Drăghici privind înființarea unui așa-numit „buletin intern”, menit să circule în rândul deținuților, care cuprindea „articole referitoare la realizările regimului nostru”, dar și „articole demascatoare la adresa «gărzii de fier» și a unor legionari, ca cei care au ucis, cei care au furat prin spargere de la CFR, cei care au trădat patria etc”³⁶⁶.

Dăm în cele de mai jos câteva exemple de astfel de articole publicate la gazetă, în primele luni ale anului 1963. Mai întâi „Hronic de ianuarie”, unde fuseseră luate în discuție evenimente derulate în prima lună a anului: eliberarea unui lot de deținuți, declarațiile unor foști comandanți legionari și rolul acestora în procesul reeducării etc.; „Un răspuns” – analiza ședinței de producție din februarie, a greșelilor și a posibilităților de îmbunătățire a muncii cultural-educative; „A te culca pe o ureche” – publicată în martie, privind „delăsarea în muncă și disciplină”; „Medalion” – portretul unui deținut refractar reeducării și „atitudinea ce trebuie luată față de asemenea elemente”; „30% rebut la turnătorie” – critica unor „deținuți ce nu-și dau interes în muncă”; „Ce sunt?” – „analiza atitudinii unor deținuți care nu s-au încadrat în munca educativ-culturală”; „Etapă” – bilanțul activității deținuților din „Clubul tineretului” după patru luni de reeducare; „Șarpele iese la drum” – atitudine față de deținutul Călinescu N. sau „Stârvul” – având același subiect; „O colecție de cretini și ticăloși” – critică față de poziția refractară reeducării a 18 deținuți³⁶⁷ ș.a.m.d.

³⁶² Idem, fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 235. Fragmentul îi aparține doctorului Alexandru N. Popovici.

³⁶³ Idem, dosar nr. 12613, f. 81.

³⁶⁴ *Ibidem*.

³⁶⁵ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 237.

³⁶⁶ Idem, dosar nr. 12613, ff. 81-82. Aprobarea lui Drăghici a fost dată la 26 mai 1962.

³⁶⁷ Idem, fond Rețea, dosar nr. 291961, ff. 178-178v.

Alături de gazeta de perete a funcționat la Aiud și o gazetă satirică³⁶⁸ numită „Urzica”, unde erau ridiculizate comportamentele legionare, crezurile, idealurile unor vârfuri legionare, practicile catalogate drept „bigote” sau refuzul reeducării. Ea a fost dublată de „Brigada artistică de agitație”³⁶⁹, care era organizată asemenea unei trupe de teatru, piesele fiind scrise de deținuți.

Cum s-a afirmat deja, activitatea de la cluburi presupunea și prezentarea unor recenzii de carte³⁷⁰. Volumele propuse spre recenzare erau alese în funcție de o anumită temă sau prin raport cu profilul intelectual al recenzentului. Astfel, în februarie 1963, sub egida *Lupta de secole între religie și știință* sunt supuse spre dezbatere următoarele titluri: *Când și de ce a apărut religia*, de V. Oprescu, *Adevărul despre nălucați*, de I.M. Ștefan, *De ce doarme și visează omul*, *Semnele cerești*, de I.M. Ștefan, *Despre reanimare*, de S. Halevy, *Povestirile și adevărul asupra pământului* (SRCC Cluj), *Despre superstiții* (SRCC Cluj), *Unele fenomene cerești neobișnuite* (SRCC Cluj), *Universul văzut de știință și religie* de I. Dima, *Antiromânismul moralei religioase*, de K. Dănilă, *Încă un aspect al religiei: Inchiziția, Morală și religie*, de Popescu Neveanu, *Biblia hașlie*, de I. Taxil și *Legende evanghelice* de Kriveliov³⁷¹.

Erau vizați, cu precădere, autorii români, cum rezultă din indicațiile primite de la Alexandru Drăghici³⁷², fiind frecvențați însă și clasicii ruși. La ordinul ministrului Afacerilor Interne se introduc pentru lectură seria *Opere* aparținând lui Mihail Sadoveanu, Nicolae Filimon, Bolintineanu și Mihail Sebastian, *Bărăgan* de V. Em. Galan, *Drum deschis* de Șerban Nedelcu, *Desculț* de Zaharia Stancu, *Tablete de cronicar* de Tudor Arghezi etc.³⁷³ Ponderea era reprezentată însă de literatura proletcultistă sau de broșurile de propagandă, precum: *Reportaj din secolul al XXI-lea*, *Te slăvim țară nouă*, *Mitrea Cocor*, *Bătălie în marș* de Galina Nicolaevna, *Ani de școală* de B. Nujici etc., care se citeau la club și se „prelucrau” în celule.

Nu trebuia uitat însă scopul unei recenzii. Deținutul Gheorghe Ioan Constantinescu, de pildă, în „Declarația” sa, își exprima dezamăgirea că unii fac recenzii de carte uitând să arate „tocmai ce trebuie arătat... scopul în care sa [sic!] scris această lucrare – schimbarea mentalității vechi și formarea omului nou, îndrumarea spre socializare și mai ales indicarea rolului partidului în formarea și îndrumarea scriitorilor noștri pe drumul realismului socialist”³⁷⁴.

Lecturile nu se limitau la beletristică și recenzii, fiind „prelucrate” articolele din „presa noastră”, ca: „Fluctuația de la bursa din New York, Grevele din Spania,

³⁶⁸ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 121.

³⁶⁹ Idem, fond Rețea, dosar nr. 291961, f. 179v.

³⁷⁰ Unele recenzii, conferințe sau articole de ziar erau transmise printr-un sistem de difuzoare, penitenciarul Aiud fiind dotat cu o instalație de 200 asemenea aparate: „Rugăm să ni se probe instalarea unor difuzoare în locurile de detenție, întrucât în celular, unde avem până la această dată prinse în procesul muncii cultural-educative peste 100 camere mici și urmează să cuprindem și restul de aproximativ 300, activitatea se desfășoară foarte greoi”. Fragmentul provine dintr-un raport înaintat de Grupul Operativ Aiud către M.A.I., Cabinet I, la 8 iulie 1962” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13237, f. 143).

³⁷¹ Idem, fond Rețea, dosar nr. 291961, f. 178.

³⁷² Îndrumările fuseseră date în urma unei inspecții din 21 aprilie 1962.

³⁷³ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 89.

³⁷⁴ Idem, fond Rețea, dosar nr. 259587, f. 35. Este vorba despre Sandu Mihail Lăzărescu.

Cuvântările tov. Hrușciiov și a lui Modibo Keita cu ocazia vizitei acestuia în Uniunea Sovietică³⁷⁵ sau „Dobrogea astăzi” ori „Aspecte din Maramureș”³⁷⁶. De pildă, un articol precum „Colectivizarea și satul nou” de Ionel Pop, publicat în cursul lunii aprilie 1962 în ziarul „Contemporanul”, era menit convingerii țăranilor aflați în detenție că regimul comunist era intens preocupat de soarta lor, punându-le la dispoziție toate cele necesare desfășurării muncii. Un impact similar era vizat pentru muncitorii aflați în detenție cu articolul „Galați și Hunedoara”, publicat în aceeași perioadă de hebdomadatul amintit.

Un efect deosebit l-a avut, așa cum recunoștea colonelul Crăciun într-un raport înaintat lui Alexandru Drăghici, prelucrarea „Directivelor Congresului al III-lea al P.M.R. cu privire la planul de dezvoltare a economiei naționale a R.P.R. pe perioada 1960-1965”: „Acest important document a venit să spulbere zvonurile dușmănoase ce circulau printre deținuți cu privire la iminenta schimbare a formei de guvernământ din țară, netrăinicia regimului nostru etc., zvonuri care erau întreținute de către deținuții legionari sub influența cărora se găseau, producându-se o ruptură între deținuții oscilanți în concepție și deținuții fanatici legionari – aceștia din urmă fiind din ce în ce mai izolați și fără a mai avea greutatea specifică în orientarea generală a deținuților”³⁷⁷.

Un alt fragment de cultură penitenciară era reprezentat de produsele propagandistice expediate de Serviciul Cultural-educativ din cadrul D.G.P.C.M. în forma unor conferințe social-culturale și tehnico-științifice. Cităm mai jos câteva exemple: „O istorică realizare a științei și tehnicii sovietice. Lansarea primului om în cosmos”, „Legătura și influența reciprocă dintre științele naturii și științele sociale”, „Omul transformator al naturii”, „O călătorie în viitorul patriei noastre”³⁷⁸ sau conferințele cu temă antireligioasă ținute în primele luni ale lui 1962: „Adevărul despre credința în suflet și nemurire”, „Semnele cerești și tălmăcirea lor adevărată”, „Cunoștințe despre Univers”³⁷⁹.

Existau însă și alte tipuri de prelegeri, ținute de diverși oficiali ai partidului, ale căror echipe de propagandă veneau în penitenciar pentru un ciclu de conferințe. Spre exemplu, în ianuarie 1963, Regiunea de partid Cluj a organizat cu ajutorul secretarului responsabil cu propaganda Ioan Beu, o suită de întâlniri la cluburile penitenciarului. Altele erau susținute de profesori de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, de pildă profesorul Aurel Negricioiu, care a susținut conferința cu tema „Dezvoltarea economiei și industrializării socialiste în țara noastră”³⁸⁰ sau Constantin Daicoviciu („Despre istoria și existența poporului român”), directorul Teatrului Național din Cluj, Isac Dumitru („Dezvoltarea artei și culturii în R.P.R.”) sau conferința susținută în fața a 1.700 de deținuți de un activist al Comitetului Regional P.M.R. Cluj, Ion Voicu, cu titlul „Democratismul socialist și legalitatea populară”. Textul stârnise „un puternic interes”,

³⁷⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 130.

³⁷⁶ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 94.

³⁷⁷ *Ibidem*, f. 92.

³⁷⁸ Ultima conferință era o prospectare futurologică: au fost „înfațișate numărul fabricilor noi, a secțiilor, construcțiilor ce se vor face până în anul 1965”, fapt ce a generat un „entuziasm” general în rândurile deținuților (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 122 bis).

³⁷⁹ Idem, dosar nr. 12613, ff. 99-100.

³⁸⁰ Idem, fond Rețea, dosar nr. 259587, f. 62.

fiind nominalizate noile „forme de participare a maselor populare la înfăptuirea justiției”. Sunt criticate „partidele de clasă”, reprezentând doar minoritățile economic privilegiate ale fostului regim și elogiată justiția populară cu „comisiile ei de judecată tovrășească”³⁸¹. Singura democrație autentică fusese introdusă de Partidul Comunist, garantul liberului acces la justiție.

Nu în ultimul rând, trebuie amintite dizertațiile ținute de deținuții înșiși, pe teme sugerate de administrație. Au ținut asemenea conferințe: Victor Ioan Vojen, Iosif Costea, pr. Ioan-Borșa Dumitrescu, Victor Biriș, Dumitru Stăniloie sau Gheorghe Parpalac. De exemplu, în prezența lui Crăciun, la 13 iunie 1962, în celula 321, „unde sunt concentrați șefii legionari Nistor Chioreanu, Victor Biriș, Victor Ioan Vojen, Radu Mironovici, Radu Budișteanu”, a fost citit articolul lui Nichifor Crainic, cu privire la Emil Cioran, publicat în „Glasul Patriei” cu aceeași ocazie fiind lecturată și „declarația de desprindere totală de mișcarea legionară” a lui Radu Gyr³⁸². Produsele culturale ale cluburilor deveneau cărți. Un raport din 25 aprilie 1964 menționează, de exemplu, trei asemenea lucrări: *Isprăvi de bandiți în odăjdii*, *Fiara cu cămașă verde și Tinicheana morții*³⁸³. Operele aparțineau deținuților de la clubul secției a V-a a penitenciarului, cel mai mare de la Aiud, coordonat de ziaristul Ioan Valeriu Popa³⁸⁴, documentând „tabloul activității criminale a organizației legionare”³⁸⁵.

Multe materiale prezentate la club erau conștiincios reuate, seara, în dormitoarele comune. Momentul era denumit, poetic, „ora de lectură colectivă”. Înainte de culcare, deținuții aveau posibilitatea să aflu, de pildă, despre faptele de arme ale unor activiști de partid, „care în timpul foametei din 1946 au împiedicat pe un negustor speculant și hrăpăreț, care, în setea lui după avere, nu ținea seama de viețile omenești, să-și vândă într-un sat făina lui mucedă amestecată cu rumeguș, spunându-le oamenilor să aibă încredere în partid și răbdare o zi, două, că trebuie să sosească grâul trimis de oamenii sovietici, ca o înțelegere frățească pentru noi”. Relevanța unei asemenea narațiuni hilare a fost subliniată de „hohotele de râs [care] au pornit din toate colțurile dormitorului”³⁸⁶.

Un alt moment important era prezentarea unor filme documentare și diafilme, prin intermediul „caravanei cinematografice”, încercând să fie manipulată imagistic realitatea de dincolo de ziduri. Erau vizionate jurnale de actualități (e.g. „1 mai 1962”³⁸⁷), scurt metraje ca: „Unirea face puterea” (referitor la contopirea a două gospodării colective din comuna Coșoveni, raionul Urziceni), „Cartierul Floreasca în 1959” (prezentat în iunie 1962, despre noile prefaceri ale arhitecturii urbane din București) etc., dar și filme artistice, cu un pronunțat conținut propagandistic (e.g.

³⁸¹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, ff. 256-257.

³⁸² Idem, dosar nr. 13237, f. 145.

³⁸³ Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 39. Cităm aici câteva din titlurile articolelor ce compun lucrările citate: „Fascismul în odăjdii aurite”, „Pistoalele rânjeau de sub sutane”, „Arsenalul de la Rarău”, „Clericii teroriști ai lui Codreanu”, „În numele Domnului, foc!” „Pentru credință, taică...” (*Ibidem*, f. 41).

³⁸⁴ *Ibidem*, f. 39.

³⁸⁵ *Ibidem*, f. 41.

³⁸⁶ Idem, fond Rețea, dosar nr. 259587, f. 44.

³⁸⁷ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13237, f. 131.

„Rămâi cu noi”, film gruzin³⁸⁸). Noile cuceriri edilitare erau prezentate în pelicule de genul „Pe drumurile României” sau „București-Eforie-Bicaz”, difuzate în 1960. Imaginile produsese ră „o puternică impresie asupra deținuților din fabrică”³⁸⁹, unul dintre ei spunând unei surse a G.O.: „Domnule, ceea ce văd acum mă face să-mi plec privirea în fața comuniștilor. Nu am putut dormi toată noaptea la gândul realizărilor de afară”³⁹⁰.

Peliculele cu „rezultatele obținute de colectiviști” erau considerate extrem de bine venite, considerându-se că „folosul adus de ele în desfășurarea muncii culturale este mare”³⁹¹. Astfel, deținutul Nicolae Grigorescu mărturisea că filmul despre G.A.C. Țibucani, difuzat în penitenciar la 15 iulie 1962, „valorează mai mult decât o sută de cărți”³⁹².

La vizionarea materialelor erau aduși cât mai mulți deținuți, uneori mai bine de jumătate din cei închiși la Aiud³⁹³ pentru ca impactul să fie maxim, celor care refuzau participarea interzicându-li-se să mai vadă alte filme³⁹⁴.

Călătoriile de documentare prin țară practicate cu „vârfurile” legionare

„Impresiile mele din această călătorie încep odată cu ieșirea de pe poarta închisorii. Odată ieșiți în șosea am fost întâmpinat de o iluminare atât de plăcută ochilor. Stâlpii de beton îmbrăcați în lumina neonului au luat locul stâlpilor încovoiați și unși cu păcură de odinioară, oamenii peste tot îmbrăcați bine, casele vechi mohorâte au dispărut, au apărut case frumoase, cu un colorit viu, cu ghiveciuri [sic!] cu flori la ferestre. O curățenie uimitoare peste tot. Tot ce se vede este frumos, de la haina unei femei, până la peisajul câmpiei, totul este înveselit. Din moment ce intri în contact cu exteriorul îți dai seama că intri într-o lume unde nu se petrece ceva întâmplător, ci se vede că este un spirit coordonator, spirit al cărui țel este clar, precis”³⁹⁵.

Scopul călătoriilor „de documentare” era infirmarea versiunilor pesimiste despre viața din afara zidurilor, care circulau printre cei încarcerați, dar și elogiarea pașilor făcuți de democrația populară pentru „creșterea nivelului de trai” al maselor³⁹⁶.

³⁸⁸ *Ibidem*, f. 131.

³⁸⁹ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 92.

³⁹⁰ *Ibidem*, f. 92.

³⁹¹ Idem, dosar nr. 13237, f. 159.

³⁹² Idem, dosar nr. 12613, f. 158.

³⁹³ La vizionarea peliculei gruzine „Rămâi cu noi” fuseseră aduși pentru vizionare 1.300 deținuți (Idem, dosar nr. 13237, f. 131). În alt loc găsim menționată cifra de 2.000 deținuți aduși să vadă producțiile proiectate (*Ibidem*, f. 159).

³⁹⁴ Idem, dosar nr. 13341, vol. 1, f. 8.

³⁹⁵ Mărturia îi aparține lui Victor Ioan Vojen și a fost dată „în după masa zilei de 1 iunie 1962” în celula 321 a penitenciarului Aiud (Idem, dosar nr. 13237, f. 165).

³⁹⁶ „Considerăm că cei propuși de a fi transportați în localitățile indicate, reînțorși în penitenciar, prin discuțiile ce le vor purta cu ceilalți deținuți, vor arăta realizările obținute de regimul nostru,

Victor Biriș, Radu Budișteanu, Nichifor Crainic sau Victor Vojen au fost duși, individual, cu mașina pe anumite trasee prestabilite, „prin locuri unde realizările poporului nostru sunt foarte mari”³⁹⁷, arătându-li-se obiectivele industriale, construcțiile noi ori fața renăscută a agriculturii cooperativizate. Ele se realizau sub stricta supraveghere a unui colectiv de ofițeri, condus de Crăciun³⁹⁸. Unele deplasări se făceau conspirat, pentru a nu fi devalate adevăratele intenții ale ofițerilor, pretextul unei anchete sau confruntări fiind suficient.

Traseele erau planificate pentru fiecare caz în parte, în funcție de locurile pe care deținutul le frecventase înainte de arestare sau de cele de care se simțea legat emoțional: Victor Biriș³⁹⁹ și Mircea Nicolau⁴⁰⁰ fuseseră duși la Blaj, Mediaș și Sighișoara, Dumitru Groza, Victor Vojen⁴⁰¹ și Ioan-Borșa Dumitrescu la Cluj și Hunedoara, Petre Tocu, Savin Constantin și Iosif Costea la București⁴⁰². Unele călătorii erau programate de 1 mai, pentru ca deținuții să vadă pregătirile ocazionate de Ziua Muncii. La finalul călătoriei le erau cerute impresiile în formă scrisă, pentru a fi lecturate la club.

Confesiunea se transforma într-o geografie a redempției, unde fiecare loc vizitat se constituia într-un prilej pentru demascare și autodemascare. Transformarea drumului în povestire și, mai cu seamă, într-una autoacuzatoare, constituia unica miză a „excursiei”. „Procesul de conștiință” era urmarea firească a unor astfel de experiențe⁴⁰³.

zdruncinând astfel încrederea în versiunile calomnioase, care încă mai continuă să circule și să influențeze în mod negativ deținuții (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 243).

³⁹⁷ *Ibidem*, f. 221.

³⁹⁸ Idem, dosar nr. 12613, f. 120.

³⁹⁹ Prima sa ieșire, conspirată sub pretextul unui supliment de anchetă desfășurat la București, a avut loc în intervalul 13-21 decembrie 1961. Biriș era încarcerat din 1941, nefiind niciodată scos din penitenciar: „Deplasarea legionarului Biriș Victor la București, considerăm că va avea o influență pozitivă asupra atitudinii și concepțiilor lui despre regim, văzând marile realizări ce s-au înfăptuit pe traseul pe care va fi transportat, ca: Sibiu, Brașov, Ploiești și București. Pe tot parcursul drumului Biriș a fost însoțit de colonelul Gheorghe Crăciun și de alți lucrători ai Grupului Operativ” (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 246). Într-un raport din 9 ianuarie 1962 despre această vizită, Crăciun comunica conducerii M.A.I., Cabinet III, cum „că cele văzute l-au impresionat în mod deosebit” (Idem, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 87).

⁴⁰⁰ „Acesta, deși a văzut realizările regimului nostru, când i s-a cerut să-și dea părerea despre acestea, a declarat că într-adevăr, am obținut ceva realizări, dar când i s-a cerut să scrie despre cele văzute, două zile a conceput, apoi a scris, dar a precizat că s-a simțit obligat să înregistreze un fragment din înfățișarea de azi a țării, însă își permite să precizeze pentru ca administrația să aibă o imagine exactă a modului său de a gândi, că în urma celor constatate nu a devenit un simpatizant al regimului. Am luat măsuri ca să fie izolat într-una din camerele de pe secția Zarcă” (Raport către Direcția a III-a din 15 mai 1962, Idem, dosar nr. 12613, f. 87).

⁴⁰¹ Un raport către Direcția a III-a din 15 mai 1962 reține o declarație a lui Vojen: „Hunedoara – un adevărat oraș al socialismului!” (*Ibidem*, f. 85)

⁴⁰² *Ibidem*, f. 182.

⁴⁰³ Victor Biriș, sintetizând impresiile călătoriei prin țară, afirma: „văzând realizările regimului nostru, făcându-și un proces de conștiință, a ajuns la concluzia că mișcarea legionară a fost o bandă de asasini și se consideră dezlegat de toate jurămintele, regretând toate faptele criminale pe care le-a făcut și că urmează să-și facă autobiografia în fața celor din cameră, demascându-și întreaga sa activitate. A doua zi, luând cuvântul s-a prezentat ca un om descompus moralicește,

Acțiunea avea, astfel, un dublu rol: compromiterea deținuților, prin implicita acceptare a acestui scenariu rizibil, și implicarea lor ca actori direcți în munca de reeducare. Deplasările nu se făceau decât pentru cei evidențiați în munca de reeducare, motivația subliniind „aportul deosebit și valoros adus [de aceștia, n.n.] în munca cultural-educativă”, fiind înțelese drept „recompensă” și urmărind „întărirea convingerii deținuților asupra regimului nostru”⁴⁰⁴.

Victor Biriș, spre exemplu și-a descris călătoria „prin comparație cu ce-a văzut el pe drum și de ce evenimente și oameni și-a adus aminte din trecut. Astfel, în drumul de la Aiud la Alba Iulia, văzând câmpul frumos, oamenii voioși, curați, bine îmbrăcați, spunea el că își aduce aminte de anul 1944 când, coloana de deținuți de la Aiud se refugia la Alba Iulia. Lângă el era Grigore Baciu, fost prefect legionar de Alba Iulia, care îi spunea că Horia Sima l-a trimis pe el în țară în 1943 cu ordin pentru Biriș, ca să-l ucidă pe Antonescu, că în timp ce coloana mergea spre Alba Iulia și oamenii disperăți fugeau de război, Horia Sima dădea la radio ordin legionarilor să lupte în țara lor în folosul Germaniei hitleriste. Ajungând la Sibiu, și-a adus aminte de comandantul general Corneliu Georgescu, care a făcut acolo avocatură și care, fugăr fiind în Germania, organiza prizonierii români pentru a-i trimite să lupte împotriva armatei țării. Trecând prin Sâmbăta, lângă Făgăraș, și-a amintit de Nicolae Petrașcu, care a pus organizația legionară în slujba spionajului american. La Brașov și-a adus aminte de amanta legionarului Victor Enăchescu, pe care acesta a împușcat-o din gelozie, de amanta lui Horia Sima, legionara Patrichi, care în urma unui conflict sentimental cu Horia Sima s-a aruncat în prăpastie. La Sinaia și-a amintit de Nicadori, care l-au ucis pe Duca. La Ploiești și-a adus aminte de echipa lui Nichi Dumitrescu, care din ordinul lui Horia Sima l-a ucis pe Călinescu și-apoi Carol a ucis 400 de legionari”⁴⁰⁵.

Impresiile de călătorie erau comunicate prin intermediul unei conferințe special organizată la clubul penitenciarului, în fața unui grup cât mai numeros de deținuți, care trebuiau să facă diferite comentarii. Impactul era urmărit precis, fiind atent urmărit și cei care continuau să se poziționeze reactiv, contestatar ori „comentau dușmănos”.

Efectele vizitelor, supradimensionate de condițiile de izolare, înfometare și propagandă, au fost de multe ori devastatoare: „Budișteanu, reîntors din călătoria de documentare, ne-a arătat că este «copleșit» și profund «zdruncinat» de impresiile produse asupra lui de realizările socialiste din satele și orașele pe care le-a vizitat. A insistat nu numai asupra construcțiilor, ci și asupra noului tip de om întâlnit pe parcurs : bine hrănit, îmbrăcat, curat, sigur pe sine ca un om care trăiește liber și sigur pe trăinicia noii orânduiri. O impresie deosebită l-a produs aspectul general estetic, care încântă

ambițios, terorist, în calitate de magistrat nedrept cu oamenii muncii. A arătat ca a fost în legătură cu serviciul de spionaj japonez, în serviciul spionajului german și în serviciul lui Moruzov, că în calitate de secretar general al M.A.I. a încurajat și patronat jafurile și crimele legionare, că are pe conștiință uciderea demnitarilor – la Jilava, că a fost supus orbește lui Horia Sima, și-a desfășurat în detenție activitatea legionară până în 1961. S-a înfățișat ca un legionar ambițios, individualist, pătimaș și lipsit de scrupule, a arătat ca el a indus în eroare legionarii de bună credință, determinându-i să-l zeifice pe Codreanu și să vadă în Horia Sima un conducător cu calități excepționale” (Idem, dosar nr. 13237, ff. 119-120).

⁴⁰⁴ Idem, dosar nr. 12613, f. 182.

⁴⁰⁵ Idem, dosar nr. 13237, f. 119.

ochiul și înalță sufletul. A făcut comparații cu centrele orășenești din Apus⁴⁰⁶, pe care le socotește învechite. Trăgând concluzii de ordin politic, a arătat că nici un alt regim politic nu ar fi fost capabil de realizările mărețe ale socialismului. Și-a mărturisit dorința de-a se încadra în noua ordine social-politică a țării. Efectul produs de expunere a fost general și profund⁴⁰⁷.

Imaginile citadine prezentate erau complet distorsionate, telescopate ideologic dintr-un trecut înapoiat și marcat de înecitate sociale și economice într-un viitor luminos, al „conștiințelor superioare”. Țara pe care o întâlneau era „cu totul schimbată la față”, orașele erau „de nerecunoscut”, respirând prin toți porii „viața nouă care pulsează cu vigoare tinerească în noul popor care a rezultat din revoluția socialistă”. „Marea disciplină și curățenie” domina peisajul. Copii, femeile și bărbații întâlniți pe străzile noilor orașe reflectau „o conștiință superioară”⁴⁰⁸.

O relatare însoțită de rezerve era aspru pedepsită. Astfel, Mircea Nicolau, după un asemenea parcurs, acceptă să descrie „realizările regimului nostru”, rezervându-și însă dreptul de a spune că, în ciuda celor prezentate, nu a devenit un simpatizant al regimului. Reacția lui Crăciun este imediată: „Mircea Nicolau să fie demascat în fața deținuților care au făcut progrese în munca cultural-educativă, să citească personal declarația pe care a scris-o, în fața deținuților care sunt la reeducare, apoi să fie din nou izolat în Zarcă și urmărit informativ în continuare”⁴⁰⁹.

Regizarea contactului cu exteriorul este vizibilă și în controlul corespondenței. Scrisorile rudelor celor încarcerați aveau „conținutul verificat și cenzurat de noi, pentru ca sub un conținut ce ar părea favorabil scopului ce ne propunem să nu se strecoare știri ce-ar dăuna muncii de educare”⁴¹⁰. Corespondența urma să fie „redactată de familia deținutului respectiv *sub îndrumarea și controlul organelor noastre regionale pentru a se obține rezultatele scontate de noi*”⁴¹¹ [subl.n.]. Rolul lor era să confirme munca de propagandă dusă în penitenciar („să aibă un conținut favorabil muncii cultural-educative”) și mai ales să risipească zvonurile privind represiunea Securității asupra rudelor celor închiși sau dificultățile și sărăcia vieții de zi cu zi din țară. Scrisorile deveneau instrumente ale reeducării: „aceste scrisori, pe lângă celelalte forme ale muncii educative cu deținuții, [trebuie, n.n.] să contribuie la schimbarea concepțiilor și a atitudinii lor față de societatea noastră socialistă”⁴¹². Citirea lor s-a constituit într-o practică de sine stătătoare. De pildă, un deținut eliberat în ianuarie 1963 scria într-o misivă „prelucrată” ulterior în penitenciar, cum s-a prezentat la oficiul de plasare a forțelor de muncă, i s-a oferit un post comod în administrație, pe care însă l-a refuzat, prioritară fiind pentru el practicarea meseriei deprinse în Fabrica penitenciarului, aceea de sudor. I s-a oferit

⁴⁰⁶ Comparațiile de acest tip erau frecvente. Astfel, tactica prezentării în același program a două filme documentare, despre – de pildă – „splendorile din capitala noastră” și „mizeria în care trăiesc muncitorii italieni” erau menite construirii unui contrast ideologic între ipocrizia capitalismului și șansa vieții noi din comunism (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 386).

⁴⁰⁷ *Ibidem*, ff. 384-385.

⁴⁰⁸ *Ibidem*, f. 385.

⁴⁰⁹ *Ibidem*, vol. 15, f. 168.

⁴¹⁰ Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 149.

⁴¹¹ *Ibidem*, f. 201.

⁴¹² *Ibidem*.

imediat postul dorit, iar „la puțin timp după încadrarea în muncă, am fost admis să urmez un curs de perfecționare pentru controlul cu ultrasunete”. Imediat i s-a rezolvat și problema locativă, repartizându-i-se „un apartament confortabil în fosta piață Chibrit”. În scrisoarea trimisă conducerii penitenciarului este strecurat și un insert personal: „Sunt mulțumit și fericit, mai ales că nu de mult timp m-am căsătorit”, perspectivă din care își mărturisește părerea de rău față de „foștii mei colegi de detenție, care se mai împotrivesc acțiunii de restructurare”, simțind nevoia să le adreseze un „călduros apel de a porni și ei pe noul drum”⁴¹³. Scrisorile primite de la familie conțineau, la rândul-le, la discreta sugestie a organelor, și sfaturi de genul: „caută să te reabilitezi prin muncă și cinste în fața regimului”⁴¹⁴.

Ședințele de rămas bun ale deținuților care se eliberau din penitenciar

„Aceste eliberări sunt rezultatul unui act de toleranță al regimului, ca dovadă că acesta nu intenționează să se răzbuie pe noi, ci din contră, vrea să ne recupereze”⁴¹⁵.

Din perspectiva propagandistică a Securității, plecarea din penitenciar⁴¹⁶ era încununarea unei desăvârșiri umane, un moment confirmator, nu atât pentru transformarea „deținuților” în „cetățeni”, cât pentru „grija partidului și a guvernului de a ne reda societății, înnoiți în mentalitate pentru a fi utili alor noștri și patriei”⁴¹⁷. Eliberarea se producea ca răsplată pentru progresul interior „desăvârșit” în detenție, privilegiul acestei *renovatio* trebuind să fie împărțit celorlalți. Ședințele se realizau, în principal, din două motive: fie să risipească zvonurile legate de adevăratele intenții ale partidului, în penitenciar vehiculându-se mai degrabă ideea că eliberările sunt de fapt reinternări în colonii de muncă, comuniștii nedorind altceva – cum se exprimă un deținut – decât „nimicirea legionarilor și nu eliberarea lor”⁴¹⁸, fie pentru marcarea clemenței reale a partidului, care – după o autentică asumare a reeducării – redă noii societăți un om reînnoit.

Ședințele de rămas bun erau totodată un prilej demonstrativ foarte eficient, pentru prezentarea unui bilanț al înfrângerilor și pentru descurajarea oricărei rezistențe. Eliberarea trebuia să fie percepută ca un premiu dat celor merituoși. Deținuții ce urmau să fie eliberați erau trimiși în anumite celule unde fie existau persoane cu care aceștia avuseseră anumite legături de prietenie etc., fie acolo unde erau închiși legionari care încă se opuneau „activităților cultural-educative”. Se produceau anumite explicații, se comunica „prețul” libertății și extrema clemență a regimului. Modelul, din nou, reia cadrul creștin, conform căruia, în ciuda greșelii, statul e dispus să ierte și să absolve – sub prețul esențial și necesar al reînnoirii conștiinței – tot trecutul. În același timp, cum

⁴¹³ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 230.

⁴¹⁴ *Ibidem*, f. 234.

⁴¹⁵ Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 43.

⁴¹⁶ Plecările au fost organizate pe zile, în loturi de circa 100 de deținuți.

⁴¹⁷ Idem, dosar nr. 13482, vol. 5, f. 39.

⁴¹⁸ Idem, dosar nr. 13237, f. 28.

„statul” este acela care-ți redă libertatea, care te ajută „să reintri în societate”, deținutul proaspăt eliberat trebuia „să se simtă recunoscător”, căutând să „aibă asemenea comportare încât să merite libertatea care i se dă”⁴¹⁹. Eliberarea era parte din ritualul reconstrucției conștiințelor.

Organizarea festivă se făcea la club, unde cei grațiați își reafirmau pozițiile progresiste, mulțumind conducerii penitenciarului pentru șansa de a fi găsit „drumul spre lumină” și „adevărată libertate”. Evenimentul stătea sub o riguroasă regie: deținuții „vorbeau controlat”⁴²⁰, erau sfătuiți să atingă probleme precum „activitatea dușmănoasă proprie înainte de arestare”⁴²¹, să vorbească despre „activitatea lor criminală” sau despre cea „legionară în general”, despre activitatea lor și a altora din penitenciar, subliniind „influența realizărilor regimului nostru” asupra lor și decisiva „renaștere” suferită, căreia îi erau acum recunoscători.

Detaliem în cele ce urmează ședința din 15 ianuarie 1963⁴²², ținută „începând cu orele 20 în clubul deținuților din penitenciarul Aiud, fiind prilejuită de eliberarea a 510 foști condamnați politici, legionari grațiați în baza decretului 5 din 3 ianuarie 1963 al Consiliului de Stat”⁴²³.

Adunarea fusese ordonată de generalul Vasile Negrea, adjunctul ministrului Afacerilor Interne. Au fost strânși, în clubul mare de pe Secția a V-a a penitenciarului, un număr de 500 deținuți, „din care 140 recalitranti, care au refuzat participarea la munca cultural-educativă”. În primele bănci sunt plasați Nistor Chioreanu, Ilie Nicolescu, Mircea Nicolau, Eugen Teodorescu, iar undeva în față sunt așezați Petrașcu și Mironovici. Cei care fuseseră eliberați stăteau la o masă situată central, „în așa fel încât să fie văzuți de toți cei din sală”. „Șefii” legionari erau împărțiți după poziția avută în reeducare, cei cu un comportament considerat bun (Victor Biriș, Victor Ioan Vojen, Iosif Costea, Ioan-Borșa Dumitrescu, Gheorghe Parpalac) și care figurau pe lista eliberaților, respectiv conducătorii care-și păstraseră pozițiile „recalitrante” (e.g. Radu Mironovici, Nicolae Petrașcu, Alexandru Ghica, Eugen Teodorescu ș.a.m.d.).

Alături de deținuți fusese prezentă conducerea penitenciarului, ofițerii și subofițerii Grupului Operativ, un procuror al Securității și două cadre aparținând Direcției a III-a (căpitanul Marinescu Ioan și căpitanul Bănuleasa Petre⁴²⁴). Crăciun va face oficiile de moderator al ședinței.

Conferențiarul făcuseră în prealabil, în idiomul lui Crăciun, „un studiu de documentare în împrejurimile Aiudului”, vizitând G.A.C.-urile, G.A.S.-urile, diferite întreprinderi, găsind „de datoria lor să vină să arate păreri și convingeri pe care le au față de legionarii și șefii care nu cunosc sau refuză să cunoască realitatea de afară”. Aerul proaspăt al construirii socialismului este pregătit să intre și în interiorul detenției.

⁴¹⁹ *Ibidem*, f. 43.

⁴²⁰ Afirmția provine dintr-un raport al lui Gh. Crăciun către M.A.I., Cabinet V și Dir. a III-a, din 26 decembrie 1962 (Idem, dosar nr. 12613, f. 224).

⁴²¹ *Ibidem*, f. 225.

⁴²² Textul ședinței este păstrat într-o notă raport a Direcției a III-a din 18 ianuarie 1963 și înaintată către M.A.I., cabinetul ministrului, fiind semnată de unul din ofițerii acestei Direcții, prezent atunci la Aiud, căpitanul Marinescu Ioan.

⁴²³ Idem, dosar nr. 12609, vol. 2, f. 1.

⁴²⁴ *Ibidem*.

Se impune certitudinea că poporul e „preocupat să zidească o lume nouă, că nimeni nu se mai ocupă de legionari, că aceștia aparțin de-acum literaturii”. Încadrarea legionarilor în „lumea și ordinea nouă din R.P.R.” nu se poate realiza fără o anumită „lămurire în conștiință”, asimilabilă unei veritabile „eliberări de trecut”. Sunt atinse apoi subiectele predilecte din reeducare, denigrarea lui Zelea Codreanu ori Horia Sima. O altă voce invită recalcitranții să-și „îngroape în conștiință” organizația legionară, uitând definitiv de ea.

Primul care ia cuvântul este Victor Ioan Vojen. Conferința este o retractare aproape completă: condamnă pe rând crezurile tinereții sale, de care se delimitează, realizează o diagnoză dură a Mișcării Legionare ș.a.m.d. Vorbind despre Codreanu face observația conform căreia acesta „era refractar culturii, cărții, el găbind soluții numai în intuiția sa, fără a studia vreodată realitatea obiectivă și legile sale lăuntrice. Această îngrădire a ființei sale lăuntrice s-a răsfrânt și în educația ce a inițiat-o asupra adeptilor săi. Toți au fost preocupați de ei însăși [sic!], preocupați numai de a-și exersa voința, fără legătură și în afară de lumea exterioară într-un fel excentric – care a dus la o diformare a personalității, la devieri și la maladii sufletești”⁴²⁵. Este subliniată apoi și subordonarea transcendentului spațiului politic: „amestecul acestor planuri – imuabilul și evolutivul – a creat cea mai tragică confuzie în mințile unui tineret neformat și fără discernământ (...)”⁴²⁶. Mișcarea legionară este văzută drept o „formațiune exaltată, care pune accent pe cultivarea instinctelor”, funcționând pe anumite „trairi romantice”, utilizând o „poetizare a trecutului, a formelor patriarhale de viață”⁴²⁷. După un „lung proces mintal și sufletesc” a înțeles că „în lumea de afară totul, absolut totul este schimbat: clădiri mărețe, orașe noi cu blocuri scăldate în soare, cu sute și mii de apartamente pentru oamenii muncii, șantiere, uzine, combinate, producție românească – tractoare, mașini – totul nou, totul măreț. Dar în afară de zidire și unelte, alți oameni, alte suflete, altă viață, alt om! Om nou, omul socialist”⁴²⁸. Vojen încheie prin a mulțumi colonelului Crăciun „pentru înțelegerea, pentru înaltul său spirit de umanitate”⁴²⁹. Este urmat la cuvânt de Ioan-Borșa Dumitrescu și de Gheorghe Parpalac.

Un ultim gest solicitat eliberaților era trimiterea pe viitor a unor misive foștilor colegi de detenție, „din care să rezulte felul cum au fost primiți în societate, despre realizările regimului din localitatea în care se stabilesc, despre munca pe care o prestează, precum și situația lor familiară, cum și-au găsit copiii etc.”⁴³⁰.

Eliberările erau departe de a fi niște gesturi de clemență. Astfel, înainte de a li se permite plecarea, unii deținuți fuseseră „predați” unui „delegat” din Direcția I, pentru a fi eventual folosiți, recrutarea ca informatori sau agenți de influență constituind o motivație importantă a eliberării. Un plan riguros întocmit cu câteva săptămâni înainte prevedea preluarea imediată de către șefii de regiuni a unor deținuți, „pentru a fi dirijați

⁴²⁵ *Ibidem*, f. 26.

⁴²⁶ *Ibidem*, f. 27.

⁴²⁷ *Ibidem*.

⁴²⁸ *Ibidem*, f. 31.

⁴²⁹ *Ibidem*, f. 32.

⁴³⁰ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 308, Idem, dosar nr. 12613, f. 226.

spre elemente concrete dintre legionarii despre a căror activitate sunt semnalări prin agentura existentă”, fiind citat – de pildă – cazul lui Ioan Gavrilă Ogoranu⁴³¹.

O altă ședință, din 17 și 18 aprilie 1964, a fost ținută la clubul Secției a V-a a penitenciarului, la care au participat peste 300 deținuți grațiați și unii șefi legionari (Radu Mironovici, Nicolae Petrașcu, Ilie Nicolescu, Nistor Chioreanu⁴³² etc.). Apreciată drept una din cele mai importante, a constituit prilejul unei puneri în scenă mai speciale.

Materialul „cel mai expresiv rezultat” de pe urma reeducării fusese expus într-o cameră, după o scenografie atent studiată: pe un perete de 80 m.p. au fost expuse tablouri înfățișând „activitatea criminală din familia lui Corneliu Zelea Codreanu”, a lui Hora Sima înainte și după 23 august 1944, dar și activitatea „de trădare și spionaj dusă de legionari, sub comandamentul lui Nicolae Petrașcu după 23 august 1944”. Între acestea erau plasate desene prezentând „asasinarea lui Duca, Stelescu, Iorga, a celor din pădurea Jilava și altele”. Pe alt perete au fost expuse tablouri „care înfățișează preocupările și activitatea dușmănoasă dusă de legionari în detenție, înainte de reeducare, ca: ședințe de cuib, constituiri de comandamente, organizări de bătaii pentru cei care încercau să critice șefii sau organizația legionară, sabotarea producției, incendierea Fabricii etc.”⁴³³. Imediat după fuseseră plasate progresele din munca de reeducare, pentru a fi garantat un bun contrast. În rest, „spațiul expozițional” era împânzit de imagini prezentând „importantele realizări ale regimului democrat-popular din țara noastră”, inclusiv aspecte din „munca de alfabetizare și calificare a deținuților”⁴³⁴. În mijlocul sălii fuseseră montate o serie de vitrine conținând „aproximativ 70 de volume, care cuprind declarații demascatoare la adresa organizației legionare, a șefilor ei, a preoților și teologilor legionari, a unor fapte criminale din activitatea deținuților de la Penitenciarul Aiud”. Volumele conțineau, după mărturisirea lui Crăciun, „cele mai bune articole din cele 11.000, câte au fost scrise de legionari în procesul muncii cultural-educative”⁴³⁵, inclusiv declarațiile unor fruntași legionari.

Rolul nedisimulat al inițiativei era ca deținuții legionari „să vadă din ce lume au făcut ei parte, cât rău au adus patriei și poporului și, de asemenea, să vadă ce realizări a obținut poporul muncitor în anii puterii populare”⁴³⁶. Profitând de prezența în sală a lui Chioreanu și Nicolescu, care își ținuseră cu câteva zile în urmă prelegerile, cei proaspăt eliberați făceau în propriile luări de poziție referință la acestea. Atitudinea față de cei doi era un soi de certificat de eliberare, garantând public „linia” corectă și dovedind prin aceasta că foștii deținuți merită să intre în noua viață a României socialiste. Este reafirmat rolul clubului: „limpezirea minților” și perceperea vinovăției pentru care „justiția i-a izolat de societate”⁴³⁷. Interpelările din auditoriu luau în fapt forma unor demascări, folosindu-se formule de adresare intimidante și acuzatoare: „tâlhar ordinar!” sau „să vă fie rușine, bandiți ordinari ce sunteți!”⁴³⁸, afirma un deținut care, în discursul

⁴³¹ *Ibidem*, f. 308

⁴³² *Idem*, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 27.

⁴³³ *Ibidem*, f. 56.

⁴³⁴ *Ibidem*, f. 57.

⁴³⁵ *Ibidem*, ff. 56-57.

⁴³⁶ *Ibidem*, f. 27.

⁴³⁷ *Ibidem*.

⁴³⁸ *Ibidem*, f. 33.

final, reamintise „metodele sălbatice folosite în ancheta împotriva unor legionari de către Nistor Chioreanu, Călin Aurel și de alții, pentru a motiva fuga lui Horia Sima din Germania, în Italia”⁴³⁹.

Un fost șef al Frățiilor de Cruce declara, cu ocazia aceleiași ședințe: „Faptul că în prezent trăiesc momentul fericit al eliberării nu este numai meritul meu, ci și al regimului, care m-a ajutat să ies din mocirla legionară. Multă vreme, datorită educației legionare, n-am văzut decât moartea, nu aveam încredere în viață, în viitor. Acum mi-e rușine când mă gândesc la trecut, la felul meu înapoiat de a gândi. Eu, în detenție, și ca mine au fost mulți, căutam să acționez împotriva regimului, prin diferite acte de nesupunere față de organele administrației, aceasta tot ca urmare a educației legionare, în spiritul crimei și răzbunării. Dacă organele administrației n-ar fi intervenit la timp în aplanarea unor conflicte apărute între noi legionarii, acestea ar fi îmbrăcat forma violentă, care s-ar fi soldat chiar cu morți, *deoarece din dorința de crimă, legionarii când nu pot acționa asupra adversarului, se omoară unul pe altul*⁴⁴⁰, aceasta din setea de a săvârși crime”⁴⁴¹.

Încheiem cu o altă metodă de șantaj moral, practică de Crăciun. Adresându-se celor strânși la ședințele de rămas bun, le spunea: „Cu acest lot trebuia să se elibereze și X (și a numit numele unui reeducat), dar ne-am gândit că nu-l putem pune în libertate decât împreună cu bunul său prieten Y (și a numit pe unul considerat recalcitrant). Și Y refuză să meargă acasă». Apoi, adresându-se direct lui X : «Popescule, încearcă să-ți convingi prietenul să accepte condițiile noastre și vă promit la amândoi, în fața tuturor celor de aici, că cu primul lot vă veți elibera împreună»⁴⁴². Erau create, astfel, condițiile nu doar pentru învrăjbirea deținuților între ei sau pentru practica acuzelor reciproce, dar și pentru apariția un șantaj moral, deținutul rezistent fiind tentat să cedeze dacă propria-i rezistență determina continuarea detenției colegului de suferință. Într-o măsură similară, cedarea era caucionată moral, fiindcă gestul s-ar fi făcut pentru eliberarea celuilalt.

În loc de bilanț

„Procesul restructurării elementelor legionare a durat aproape 6 ani de zile”, va mărturisi Crăciun, din 1958 până în 1964. Un proces considerat „îndelungat, profund și uneori dramatic”⁴⁴³. Într-adevăr, folosirea deopotrivă a persuasiunii și violenței simbolice, a minciunii generalizate, coordonate informativ de ofițerii Grupei Operative (susținuți de pletora de informatori din celulele și secțiile penitenciarului), ficționarea diferitelor contexte carcerale, dar nu numai, folosirea izolării, înfometării și privării de asistență medicală au făcut ca bilanțul reeducării de la Aiud să fie unul „dramatic”. Sunt mai multe explicații ce se pot da în legătură cu acest succes, de la specificul momentului istoric, sfârșitul anilor '50 marcând instaurarea duratei lungi a comunismului autohton

⁴³⁹ *Ibidem*, f. 32.

⁴⁴⁰ Textul fusese subliniat de ofițerii care au întocmit raportul, pasajul fiind considerat extrem de relevant.

⁴⁴¹ *Ibidem*, f. 36.

⁴⁴² Demostene Andronescu, *op. cit.*, p. 109.

⁴⁴³ Florian Banu, *op.cit.*, p. 580.

sau scăderea dramatică a rezistenței fizice a deținuților (datorată, în unele cazuri, celor mai bine de două decenii de detenție continuă⁴⁴⁴), condițiile carcerale extrem de dure, până la rafinarea metodelor de persuadare, controlul deplin al realității ori folosirea tehnicilor multiple de compromitere.

Dacă ne gândim numai la faptul că dintr-o medie de aproximativ 3.200 deținuți aflați în detenție la Aiud fuseseră declarați la finalul experimentului doar 200 de „legionari refractari reeducării”⁴⁴⁵, ceea ce corespunde unui procent de numai 6,25, putem avea imaginea unei generale înfrângeri⁴⁴⁶. Deși concluzia poate părea prea tare, ea se referă la efectele disciplinării, independent de strategia adoptată de deținuți. Aici sunt importante două nuanțe: indiferent de modalitățile personale ale fiecărui deținut de-a accepta și suporta disciplina proiectului reeducativ, aparențele supunerii s-au impus. Și, în al doilea rând, în condițiile penitenciarului Aiud și-a coregrafiei lui Crăciun, *rezistența explicită avea un cost neexigibil*. Prin urmare, e imoral să pretinzi asta. Afirmția se referă la faptul că, în condiții extraordinare ființa umană învață înfrângerea și acesta este comportamentul normal. Nu se poate obține acum o radiografie exactă a conștiințelor, pentru a putea distinge între ce a fost adaptare, inducere a comportamentului sau disimulare. Între rapoartele entuziaste ale G.O. și încercările memoriei de a recupera selectiv anii detenției, într-o grilă construită pe o logică a compensării emoționale și a propriei supraviețuiri (de supraviețuire ține și păstrarea integrității sinelui), ceea ce este perfect legitim, se situează probabil o întreagă ierarhie a poziționărilor. De la convingere sinceră, oportunism, obediență și frică, prin disimulare și inerțial mimetism, până la rezistență, nebunie sau moarte. „Succesul” experimentului reeducativ trimite în primul rând la tehnologia pedagogiei politice, la amplitudinea ororii și nu la „demnitatea” celor încarcerati. În condițiile detenției, noțiunea de demnitate nu poate fi articulată decât în funcție și *ca o funcție* a constrângerilor impuse. Condiția normală în închisoare este eșecul, cedarea, înfrângerea.

Opinia noastră este aceea că, în condițiile date, sub auspiciile potențialelor efecte generate de refuzul implicării în reeducare, cel puțin pentru acele figuri care contau în ierarhia legionară, rezultatul a fost unul tragic. Dacă judecata pleacă strict de la reacțiile deținuților obținute prin amestecul insidios și sadic de convingere, forță și o lărgită gamă de metode ale șantajului, experimentul colonelului Crăciun a reușit. În condițiile date, un alt rezultat ar fi fost cu totul improbabil.

Raportul sinteză din 1964, dincolo de entuziasmul unui bilanț raportat șefilor de la București, prezintă ponderea crescândă a „inovațiilor” sau raționalizărilor din

⁴⁴⁴ Multe vârfuri ale Mișcării Legionare se găseau încarcerate din prima parte a anilor '40.

⁴⁴⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 9. În alte locuri numărul lor fusese stabilit la 50 (vezi, mai sus, nota 219). Cifra este credibilă, date fiind două tabele redactate de Grupul Operativ în 1964, unul destinat regionalelor de securitate și conținând „legionarii cunoscuți ca elemente capabile de activitate contrarevoluționară”, care conține 149 de nume, respectiv un tabel „cu deținuții legionari și național-țărăniști, care au avut poziție dușmănoasă sau de rezervă, până la punerea lor în libertate”, ce cuprinde un număr de 71 deținuți legionari și 9 foști membri P.N.Ț. (*Ibidem*, ff. 60-80).

⁴⁴⁶ Informația provine dintr-un raport de la finalul lunii aprilie 1964, înaintat secretarului general al M.A.I., colonelul Ion Dumitru, și șefului Direcției a III-a, general-maior Evghenie Tănase (*Ibidem*, f. 9).

producție, dublarea veniturilor obținute din munca deținuților⁴⁴⁷, numărul de articole scrise pentru gazeta de perete („peste 11.000”) sau al volumelor (70 de cărți), reușita celor „peste 40 articole demascatoare”⁴⁴⁸ publicate în „Glasul Patriei”, cei 350 m.p. de tablouri, „care înfățișează aspecte din activitatea criminală a organizației legionare” ș.a.m.d. Rezultatele ascund intensitatea efortului depus de reeducatori și gradul în care rezistențele au fost anulate. Analiza fusese nevoită să atingă și insuccesele, „elementele” nerestructurate, față de care însă se propunea, în „libertate”, derularea unei atente supravegheri. Grațierea nu garanta decât prelungirea mecanismelor penitenciare, într-un teritoriu carceral extins, unde zidurile deveniseră ubicue, necesitățile exercițiului puterii punitive rămânând intacte.

Un alt rezultat teribil: în cinci ani de funcționare, ofițerii G.O. recrutaseră peste 600 de informatori⁴⁴⁹ din rândul legionarilor „cu posibilități și cu influență în mediul legionar, descoperind activitatea legionarilor desfășurată în decursul anilor în Aiud, alte penitenciare și afară”⁴⁵⁰. Putem contura o pondere aproximativă, de pildă, luând în calcul faptul că în aprilie 1964, din 644 deținuți eliberați conform Decretului 176/1964, 174 erau agenți, ceea ce ar corespunde unui procent de 27%⁴⁵¹, ambiția constând în folosirea unei bune părți dintre aceștia și dincolo de zidurile Aiudului.

Crăciun a reușit, în cei șase ani în care a fost coordonatorul Grupului Operativ, să conceapă și să pună în practică un exercițiu represiv alcătuit cu cinism, în care au fost bricolate măsuri generale de muncă reeducativă cu deținuții, strategii informativ-operative într-un mediu controlat, cu propriile lui inițiative. Așa cum mărturisea, oficialii Ministerului decisese să nu intervină direct, lăsându-i în general mână liberă. Cum am preferat să subliniem pe parcursul prezentului studiu, aparențele unei încadrări formale a reeducării, concepută unilateral ca modificare a atitudinilor, riscă să ignore miza urmărită de Gheorghe Crăciun și care-i fusese trasată neechivoc la numirea sa în funcție: *neutralizarea* politică a membrilor Mișcării Legionare.

⁴⁴⁷ De la 10 milioane de lei în 1959 la 20 milioane lei în 1964 (Florian Banu, *op.cit.*, p. 581).

⁴⁴⁸ *Ibidem*, p. 582.

⁴⁴⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 47. În alt loc Crăciun vorbește de „500 de agenți, recrutați la Aiud și folosiți de lucrătorii noștri cu rezultate bune”, pentru tot intervalul 1959-1964 (Florian Banu, *op.cit.*, p. 582).

⁴⁵⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 47.

⁴⁵¹ *Idem*, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 79.

Adrian Nicolae PETCU

DOCUMENTE PRIVIND ATITUDINEA PATRIARHULUI JUSTINIAN FAȚĂ DE APLICAREA DECRETULUI 410/1959¹

DOCUMENTS REGARDING PATRIARCH IUSTINIAN'S ATTITUDE TOWARDS THE
ENFORCEMENT OF ORDER NO. 410/1959

At the beginning of the 1950's, the communist regime in Romania had not succeeded in diminishing the monastic phenomenon which had undergone an unparalleled development. After the historical events that occurred in Hungary in 1956, a new form of repression was set up, similar to the one experienced in the Soviet Union. Initially, the state authorities tried to impose a plan on the leaders of the Romanian Orthodox Church, by which the number of monasteries and monks was to be diminished. The plan was rejected by Patriarch Justinian himself.

Consequently, in 1959, the state enforced Order No. 410, which stated that all the monks under 55 years old, the nuns under 50, and also those without theological degrees were to be excommunicated. The main opponent was again Patriarch Iustinian, who gave new interpretations to that order and who tried to hold out against the measures taken by the authorities.

The present paper underlines the attitude displayed by Patriarch Justinian towards the enforcement of that normative act which constituted an abuse against the organization and the functioning of the Romanian Orthodox Church.

Etichete: Decretul 410, Biserica Ortodoxă, patriarhul Iustinian, mănăstiri, călugări

Keywords: Order no. 410, Romanian Orthodox Church, Patriarch Justinian, monasteries, monks

Izvoare

În realizarea studiului de față am folosit câteva documente provenite din arhiva fostei Securități, aflate în custodia CNSAS, în diferite dosare documentare sau de urmărire informativă, cât și altele publicate. Majoritatea sunt note informative întocmite de sursele Securității dirijate în jurul patriarhului Justinian, menite să urmărească și să noteze atitudinea întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române față de adoptarea și aplicarea Decretului 410/1959 în eparhia Bucureștilor. De asemenea, un alt tip de documente sunt sintezele întocmite de ofițerii de securitate în baza notelor informative.

Vom aborda subiectul propus pe patru subteme: 1. Premise ale adoptării Decretului 410; 2. Cum înțelegea Securitatea aplicarea decretului de către instituțiile statului; 3. Cum interpreta și încerca patriarhul Justinian să aplice acest act normativ și 4. În final, vom prezenta un bilanț întocmit de Securitate la patru ani de la adoptarea acestui decret de către Marea Adunare Națională.

¹ Comunicare susținută la ședința solemnă a Permanenței Consiliului Național Bisericesc, din 18 noiembrie 2009, la Patriarhia Română, cu tema „Decretul 410/1959 privind reglementarea vieții monahale. Context istoric și consecințe defavorabile Bisericii”.

Premise ale adoptării Decretului 410

Contextul istoric în care a fost adoptat la 28 octombrie 1959 Decretul 410 de către Marea Adunare Națională a RPR era extrem de nefavorabil Bisericii Ortodoxe Române. Începând cu anul 1958, autoritățile statului făceau presiuni tot mai mari la adresa conducerii bisericești pentru diminuarea drastică a numărului călugărilor și călugărițelor. Principalul factor responsabil de aceste presiuni era Securitatea, care urmărea problema monahală din România încă din 1948, când începuse să întocmească rapoarte, statistici, sinteze informative și tot ceea ce presupunea o urmărire informativă în cadrul fiecărui așezământ monahal. Problema monahală s-a acutizat odată cu dezvoltarea fenomenului de la Vladimirești, care nu mai putea fi controlat, mai ales informativ, motiv pentru care autoritățile au trecut la reprimarea acestuia. Însă, experiența de la Vladimirești a arătat atât organelor de securitate, cât și celor de partid că problema monahală în RPR este mult mai complexă. În această situație, însuși ministrul Alexandru Drăghici s-a preocupat de această problemă, la 6 octombrie 1958, într-un amplu referat către conducerea de partid și de stat, arătând „activitatea contrarevoluționară desfășurată în cadrul mănăstirilor” și propunând ca monahii cunoscuți în evidențele Securității ca „legionari” și cei care deținuseră funcțiuni în „aparatură burghezo-moșierescă” să fie scoși din monahism; seminariile monahale să fie desființate, iar frecventarea institutelor teologice de către călugări/călugărițe să fie interzisă; intrarea în monahism să se facă numai cu avizul împuterniciților cultelor; desființarea mănăstirilor și schiturilor înființate după 23 august 1944 și interzicerea înființării altora; numărul de mănăstiri să fie redus cu 50%; inventarul funciar monahal și imobil în general să fie preluat de unitățile agricole de stat și, nu în ultimul rând, interzicerea intrării tinerilor în mănăstiri, „fixându-se limita de vârstă de la 50 ani în sus”².

În mare parte aceste propuneri se regăseau și în nota din 28 august 1958 a secretarului general al Departamentului Cultelor, Dumitru Dogaru, pe care dorea să o înainteze conducerii bisericești³. Pentru a-l convinge pe patriarh, reprezentanții Departamentului Cultelor au înaintat proiectul către membrii Sinodului într-o formă puțin evazivă, la ultimul punct fiind vizate „elementele contrarevoluționare și cei cunoscuți cu manifestări dușmănoase la adresa regimului”. Evident că aici erau prevăzuți cei cunoscuți în evidențele Securității cu „antecedente politice și penale”, ceea ce constituiau motive pentru excluderea din monahism. Alături de această prevedere, în proiect se mai fixa numărul călugărilor care trebuiau să rămână în mănăstiri și numai dacă condițiile permiteau acest lucru. În viziunea statului aceste măsuri trebuiau aplicate retroactiv de către responsabilii din Biserică.

Patriarhul Justinian a fost singurul ierarh din Sf. Sinod care în 1959 a refuzat categoric să accepte proiectul propus de reprezentantul Departamentului Cultelor. De altfel, el chiar a afirmat că „nu va recunoaște decizia Sinodului în prezența altor

² Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. 1 (1945-1958), București, INST, 2001, doc. 169, p. 331.

³ *Ibidem*, doc. 167, pp. 317-319.

conducători bisericești, descriind-o ca pe o măsură guvernamentală și nu una bisericească”⁴.

Chiar dacă Sinodul nu se exprimase în mod clar asupra proiectului, totuși Departamentul cultelor a solicitat sprijinul organelor de Securitate pentru aplicarea acestuia de la o eparhie la alta. Totodată, pentru o aplicare mai eficientă a măsurilor vizate, s-a trecut la întocmirea și centralizarea unor evidențe amănunțite cu toate mănăstirile și schiturile existente. La această acțiune au participat împuterniciți de la Departamentul cultelor, agenți ai Securității și ai Miliției, lucrându-se în echipe mixte și în secret, pentru a preveni crearea „unei stări de agitație nefavorabilă în cadrul mănăstirilor și în afara lor”⁵.

Odată făcută această centralizare a datelor, din martie 1959 Securitatea propunea aplicarea măsurilor prevăzute de către reprezentanții Departamentului Cultelor și la care ierarhii, practic, erau simpli spectatori. Atunci când reprezentanții Departamentului întâmpinau opoziție din partea celor care trebuia să părăsească așezămintele, trebuiau solicitate organele de securitate care acționau în numele Miliției.

Conform datelor din documentele Securității, la 15 decembrie 1958 existau 224 mănăstiri, cu 6214 călugări și călugărițe. Se prevedea ca, prin aplicarea măsurilor propuse Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, să fie excluși 1492 de călugări și călugărițe. Însă, până la 1 noiembrie 1959, fuseseră scoși 1200 de călugări. Astfel, autoritățile nu reușiseră să atingă obiectivul vizat, iar acest lucru se datora unor episcopi care încercaseră să blocheze procesul de scoatere din monahism inițiat de Departamentul Cultelor și urmărit îndeaproape de Securitate. Iar ierarhul care se opusese cel mai mult aplicării acestor măsuri era patriarhul Justinian. Acestea au fost motivele pentru care regimul a trecut de la presiuni, la măsuri represive, prin adoptarea Decretului nr. 410 de către Prezidiul Marii Adunări Naționale, care avea următorul conținut:

„Art. 1-Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase se modifică după cum urmează:

După art. 7 se introduce art. 7¹, având următorul cuprins:

«Art. 7¹-Monahismul poate funcționa numai în mănăstiri autorizate ale cultelor legal recunoscute. Autorizarea de funcționare a mănăstirilor se dă de către Departamentul cultelor.

Absolvenții școlilor de pregătire ale clerului pot intra în monahism la orice vârstă dacă au satisfăcut serviciul militar.

Alte persoane pot fi aduse în monahism numai dacă au împlinit vârsta de 55 de ani, bărbații, și de 50 de ani, femeile, dacă renunță la salariu sau la pensie de la stat, dacă nu sunt căsătorite și dacă nu au obligații deja stabilite pe baza Codului Familiei.

În cazurile când exercitarea cultului o reclamă, Departamentul Cultelor va putea autoriza pe unii monahi să ocupe funcții bisericești și să primească salariul cuvenit.

Dispozițiile de mai sus se aplică și mănăstirilor și monahilor existenți.

⁴ George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, București, Editura Partener, 2009, p. 52.

⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 71, f. 483.

București, 28 octombrie 1959
Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale, Ion Gheorghe Maurer
Secretarul Prezidiului Marii Adunări Naționale, Gheorghe Stoica
Nr. 410»⁶.

Aplicarea decretului în viziunea Securității

Este indiscutabil faptul că adoptarea Decretului 410/1959 a reprezentat pentru monahismul ortodox românesc un moment de cotitură extrem de nefavorabil în perpetuarea și dezvoltarea spiritualității românești din sec. XX. Încă înainte de adoptarea acestui act normativ, autoritățile statului au cunoscut poziția patriarhului Justinian de neacceptare a acestui demers pornit împotriva monahismului, prin informările înaintate atât de Securitate, cât și de Departamentul cultelor.

De aceea, imediat după adoptarea decretului, organele de represiune și-au dirijat sursele în jurul patriarhului Justinian pentru a cunoaște în amănunt orice acțiune, orice atitudine, orice idee exprimată de întăistătorul ortodox român. Documentele Securității la care am avut acces până în momentul de față nu reflectă decât parțial această acțiune a Securității, dar aduc în atenție o serie de date extrem de interesante care ne pot ajuta să conturăm tabloul problemei asupra căreia ne-am oprit.

Se pune evident întrebarea cum înțelegeau autoritățile statului să aplice acest decret? De acest lucru trebuia să se ocupe în mod special Securitatea, instituția care trebuia să supravegheze aplicarea politicii de partid și de stat.

În acest sens, într-o circulară a Direcției I din Ministerul Afacerilor Interne, din ianuarie 1960, se spunea: „Conform acestui decret, vor fi scoși din monahism toți călugării aparținând tuturor cultelor, care nu au vârsta de 55 ani și călugărițele 50 ani, care primesc pensii sau salarii de stat și care au obligații ce derivă din codul familiei.

În momentul de față se pregătesc măsuri pentru ca în scurt timp să se treacă la aplicarea acestui decret. Instrucțiunile de aplicare a decretului vi le vom comunica la timpul potrivit.

Până atunci însă este necesar ca în legătură cu aceasta dv. să luați următoarele măsuri:

Cunoașterea elementelor care conform decretului urmează a fi scoase din monahism, pentru a se putea sprijini cu competență aplicarea decretului.

Întrucât de la aplicarea decretului nu se va face nici o excepție, inclusiv relativ la agentura organelor noastre, este necesar să se folosească actuala stare de nesiguranță a călugărilor pentru crearea de agenți corespunzători dintre elementele care nu vor fi scoase din monahism⁷.

Din textul acestui document reiese faptul că Securitatea înțelegea ca aplicarea acestui act normativ să fie făcută cu foarte multă atenție și până în cele mai mici detalii. Iar de acest lucru era îndrituit să se ocupe Departamentul cultelor, interfața regimului în relațiile cu confesiunile recunoscute. Pentru această acțiune, în teritoriu, Departamentul trebuia ajutat de organele locale. Astfel, în teritoriu se prevedea constituirea câte unei comisii conduse de către un vicepreședinte al Sfatului Popular Regional și compusă din:

⁶ „Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale”, an VIII, nr. 28, 19 noiembrie 1959, p. 236.

⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 71, f. 495.

împuternicitul regional pe Culte, eparhiotul ortodox și un delegat al Comitetului de stat pentru sistematizare și urbanistică.

Comisia trebuia să aibă următoarele atribuțiuni: „În funcție de numărul călugărilor rămași din monahism după aplicarea decretului 410, să aprecieze mănăstirile în care aceștia **vor fi concentrați, ținând seama de capacitatea** de cazare a mănăstirilor alese, cât și de baza lor materială și cele care prin desființare vor intra în patrimoniul statului.

Să se aprecieze care din mănăstirile declarate monumente istorice și de arhitectură urmează să fie administrate direct de către Comitetul de stat pentru urbanistică și sistematizare. La aceste mănăstiri să se excludă deservirea lor de către personal constituit din călugări, angajându-se elemente corespunzătoare din rândul laicilor.

Să se aprecieze utilitatea și modul cum vor fi folosite restul mănăstirilor **ce vor fi eliberate prin scoaterea** călugărilor, aceasta și în funcție de starea clădirilor și a intereselor locale.

Comisiile vor defini situația pensionarilor și a celor care s-au declarat bolnavi.

Se vor îngriji de plasarea în câmpul muncii a călugărilor scoși din mănăstiri și care doresc acest lucru. Avem în vedere greutățile întâmpinate în acest sens cu ocazia scoaterii anterioare de călugări din mănăstiri, când organele locale nu s-au ocupat de această problemă.

Comisiile regionale să fie subordonate direct Departamentului Cultelor. Ele nu vor lua nici o hotărâre fără aprobarea Departamentului Cultelor în ceea ce privește mănăstirile în care vor fi concentrați călugării rămași în monahism și destinația clădirilor și bazei materiale a celorlalte mănăstiri”⁸.

Atitudinea patriarhului față de aplicarea decretului

Pentru cunoașterea exactă a situației din teren, Departamentul Cultelor inițiasă un recensământ al viețuitorilor din așezămintele monahale, prin întocmirea unor fișe personale și statistici exacte. „Cu această ocazie, se spune într-o notă a Securității, o serie de elemente existente în mănăstiri sunt frământate și manifestă neliniște cu privire la măsurile viitoare, ce decurg din aplicarea decretului. Mulți dintre aceștia, au luat hotărârea să nu părăsească viața călugărească.

Din materialele informative pe care le posedăm, reiese că aceste frământări și atitudini s-ar datora următoarelor cauze:

- a) Activitatea instigatoare a unor elemente dușmănoase;
- b) Influența negativă exercitată de călugării în vârstă asupra celor tineri pentru a-i determina să nu părăsească mănăstirea. În prezent călugării tineri prin munca lor întrețin pe cei în vârstă.
- c) Atitudinea patriarhului care în mod direct sau indirect, le promite sprijin în vederea rămânerii pe mai departe în viața călugărească”⁹.

⁸ *Ibidem*, ff. 438-444.

⁹ *Ibidem*, f. 450.

Era evident că patriarhul Justinian înțelegea să interpreteze altfel textul Decretului 410, pe care îl considera „fără o baza legală canonică”. Iar interpretarea dată de patriarh era considerată de Securitate, ca fiind „falsă”. De altfel, Securitatea aflase că patriarhul dăduse dispoziții ca monahii care au absolvit fostele școli monahale, școli de cântăreți, seminarii monahale de gradul I (două clase), seminarii monahale complete și Institutelor teologice să fie considerați cu dreptul de a rămâne în monahism. Or, cei din Securitate susțineau că în „regulile bisericești se consideră școli de pregătire ale clerului numai seminariile și institutele teologice”.

Astfel, Securitatea era alarmată deoarece, prin interpretarea dată de patriarh textului de lege, „însemna rămânerea în mănăstiri a unui foarte mare număr de călugări și îndeosebi călugărițe, mulți sub vârsta de 30 ani”. În același document se mai spunea că „în ultimii ani au funcționat școli monahale (de două clase) în majoritatea mănăstirilor și au fost absolvite de cea mai mare parte a călugărilor.

La contactul personal cu diverși călugări, ca și prin intermediul unor ierarhi ai Bisericii, patriarhul a comunicat încă din noiembrie 1959 că decretul 410 nu obligă pe călugării scoși din monahism să părăsească și casele construite de călugării respectivi în incinta mănăstirilor.

Aceasta este mult discutată în prezent în rândul călugărilor, care speră ca astfel să rămână în cadrul mănăstirilor, chiar și aceia care conform decretului trebuie să părăsească viața monahală.

Pentru menținerea tuturor mănăstirilor existente, patriarhul studiază în prezent posibilitatea ca odată cu aplicarea decretului 410 să contopească unele mănăstiri, concentrând în câteva un număr mai mare de călugări, iar celelalte să fie propuse a se aproba să rămână afiliate primelor¹⁰.

Modul de interpretare a legii avea să fie exprimat de patriarh, la 26 februarie 1960, într-o sinaxă a stareților și starețelor din Arhiepiscopia Bucureștilor: „Vă duceți la mănăstiri și lămurii personalul cu ceea ce am făcut noi aici. Nu trebuie să se agite o serie de oameni care ar trebui să părăsească mănăstirea, [adică, n.n.] cei care n-au vârsta și n-au nici școli. Nu este încă ceva definitiv. Se poate întâmpla ca să plece și dintre cei pe care noi i-am trecut ca să rămână. Din partea noastră este liber fiecare să hotărască cum va crede de cuviință. Liber a venit la mănăstire, este liber să plece sau să rămână. Trebuie să știți că nu este nimeni forțat să plece din mănăstire. Legea are un caracter uman și ea va fi adusă la îndeplinire cu omenie. Dacă vine cineva în mănăstire și forțează sau vă amenință, vă rog, să-mi aduceți la cunoștință de îndată. Vor fi și agenți provocatori care să vă tragă de limbă sau să vă spună alte lucruri. Trebuie să știți să-i descoperiți și să-i dați pe mâna autorităților. Această cernere a monahismului nu trebuie s-o luați ca o prigoană contra Bisericii și a mănăstirilor. Să nu credeți lucrul acesta. Măsurile ce s-au luat sunt de ordin social. Se crede că în monahism sunt ținuți oameni cu forța.

Este un fel de robie a unor elemente tinere care sunt de folos societății. Lucrurile acestea au fost scrise chiar dintre unii foști călugări, exarhi și arhimandriți, care au părăsit monahismul și au intrat în viața civilă. Noi nu oprim în mănăstiri pe nimeni cu forța. Este liber să plece fiecare unde vrea. Decretul se va aduce la îndeplinire în

¹⁰ *Ibidem*, ff. 450-453.

timp, în mod pașnic și treptat. Acum este post și trebuie să stea fiecare liniștit unde se află. Va veni Paștele, iar după Paști se va vedea ce va fi. Până atunci sfătuți pe toți ca să-și păzească rânduiala lor, în cuminenie și liniște”¹¹.

Pe aceeași poziție se situa patriarhul și în 26-27 aprilie 1960, cu ocazia unei alte sinaxe din Arhiepiscopia Bucureștilor, semn că presiunile regimului pentru diminuarea numărului viețuitorilor erau foarte mari. Potrivit informațiile strânse de Securitate, Justinian înmâna instrucțiuni stareților și starețelor mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei București, care prevedeau categoriile de monahi care trebuiau să rămână în monahism.

El considera că monahii „care au la bază seminariile și institutele teologice, să fie considerați cu școli de pregătire ale clerului, alături de absolvenții seminariilor monahale de grad elementar, indiferent de vârstă”.

De asemenea, trebuiau să rămână în mănăstiri călugărițele și călugării tineri cu rude în cadrul acestora, bătrâni, cu infirmități grave sau inapți de muncă, pentru a-i îngriji. În al treilea rând, patriarhul considera că, desființându-se unele mănăstiri care fuseseră vizitate de diferite persoane din străinătate, „s-ar crea în exterior o situație nefavorabilă regimului din țara noastră”, deși în viziunea Securității se arăta că multe dintre acestea nu sunt monumente istorice sau de artă. Nu în ultimul rând, Justinian considera că acele viețuitoare, „care urmează să părăsească mănăstirile și sunt proprietare a unor case situate în incinta acestora, să rămână mai departe în locuințele lor”¹².

Securitatea nu putea accepta astfel de motivații ale patriarhului, considerând că interpretările date textului de lege reprezintă „derogări” prin care se dă posibilitatea multor călugări și călugărițe, mai ales elemente tinere, să rămână în mănăstiri. Iar în ceea ce privește îngrijirea viețuitorilor bătrâni, cei din Securitate erau de părere că aceasta se poate face în noile concentrări de mănăstiri prevăzute în planul de aplicare a decretului¹³.

Câteva luni mai târziu, patriarhul susținea că trebuie „să părăsească mănăstirile cei care au făcut cereri de plecare, au primit ajutoare, dar totuși sunt încă în mănăstiri. După aceasta trebuie să plece toți aceia care n-au vârsta legală și n-au studii corespunzătoare”. De altfel, ori de câte ori avea ocazia să-și încurajeze monahiile și monahii pentru rămânerea în mănăstire, patriarhul Justinian o făcea, așa cum procedase față de maica Heruvima Pica, de la mănăstirea Țigănești, absolventă a seminarului de la Hurezi: „Să stați liniștite acolo. Am eu grijă de voi. Chiar dacă vin unii și încearcă să vă tulbure, nu le dați nici un fel de ascultare”¹⁴.

O notă din 19 august 1960 aducea informații noi legate de atitudinea patriarhului: „Din informațiile pe care le deținem, reiese că patriarhul Justinian Marina, între 15 iulie și 1 august 1960, aflându-se la cură în stațiunea balneo-climaterică

¹¹ *Ibidem*, ff. 445-446.

¹² Au fost situații în care maicile care se considerau proprietare ale acelor locuințelor, doar pentru faptul că le construise pe terenul mănăstirii în care viețuiau, la ieșirea din monahism le-au demolat luând cu ele materialele de construcție (*Ibidem*, ff. 417-427).

¹³ *Ibidem*, ff. 417-427.

¹⁴ *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 701, vol. 2, f. 132.

Olănești, a luat legătura cu unii călugări din mănăstirea Cozia, cu călugărițe de la mănăstirea Sărăcinești și cu Nicoară Timoteia, stareța mănăstirii Hurezi, cărora le-a spus: «Călugărițele care au avut studii și au plecat din mănăstiri, se vor reîntoarce cât de curând la locurile lor – în mănăstiri – deoarece se va reveni asupra decretului 410/1959».

Datorită acestei afirmații a patriarhului, o serie de elemente care trebuiau să părăsească viața călugărească, în conformitate cu prevederile decretului 410/1959, nu au mai plecat, motivând ca mai întâi să li se asigure serviciu și locuință și numai după aceea vor lua o hotărâre.

De asemenea, călugărițele din mănăstirea Nămăești, la îndemnul patriarhului de a rămâne pe loc întrucât se va reveni asupra măsurilor de scoatere care s-au luat, refuză să părăsească mănăstirea. În baza celor afirmate de patriarh, multe călugărițe au înștiințat pe cele plecate despre asigurările ce le-au fost date de către conducătorul Bisericii Ortodoxe din R.P.R.

Față de această situație nou creată, ca urmare a asigurărilor date de patriarh, există pericolul de revenire în mănăstiri a elementelor fanatice care plecaseră și îngreunează aplicarea pe viitor a prevederilor decretului 410/1959.

O dovadă în plus a atitudinii de rezistență manifestată de patriarhul Justinian Marina în aplicarea decretului 410/1959 o constituie și tergiversarea nejustificată a ducerii decretului la îndeplinire în mănăstirile din Arhiepiscopia Bucureștiului, de care răspunde direct și unde numărul elementelor plecate din viața călugărească este mult prea mic față de totalul călugărilor și călugărițelor care nu îndeplinesc condițiile.

Interpretând în mod voit eronat paragraful din decret, referitor la studii, el continuă să mențină pe mai departe călugărițe și călugări numai cu seminarul monahal¹⁵.

Pe aceeași poziție intransigentă față de presiunile regimului se afla patriarhul Justinian în data de 14 octombrie 1960, de praznicul Cuvioasei Parascheva, la mănăstirea Ciorogârla, când spunea sursei Securității: „Când în țară nu va mai rămâne nici o mănăstire, atunci voi desființa și eu Ciorogârla și Ghighiu. Aceste două mănăstiri trebuie să rămână în ființă. Trebuie să avem și aici câteva mănăstiri frumoase, bine organizate, ca să am ce arăta și eu străinilor când ne vizitează țara. N-am ce arăta la Pasărea și la Țigănești, care sunt ca niște sate fără frumusețe. Dacă Departamentul Cultelor nu este în stare să rezolve această problemă, mă voi duce la prim-ministru și-l voi aduce aici. Să vadă și el ce am făcut noi și de ce cerem ca să fie mănăstire la Ciorogârla. Dacă mitropolia Moldovei are drept să-și mențină 4 mănăstiri mari și diferite schituri, eu am dreptul să am până la 10 mănăstiri. Eparhia mea este mai mare, eu am doi episcopi vicari și am și un număr mai mare de credincioși. Vom fixa numărul călugărițelor pentru mănăstirile ce voi cere să ne dea autorizație. La Pasărea și Țigănești vom fixa câte 120 de călugărițe. La Ciorogârla și la Ghighiu vom fixa câte 60 de călugărițe, iar la Suzana 50 de călugărițe. De la Pasărea vom aduce la Ciorogârla, iar de la Țigănești și Zamfira vom duce la Ghighiu. Voi obliga ca cei de la Cernica să lucreze cu atelajele lor pământul de la Pasărea, iar cei de la Căldărușani să lucreze cu mașinile lor pământul de la Țigănești și Ghighiu. Voi lua și eu niște pământ de la Cernica, pentru

¹⁵ *Idem*, fond Documentar, dosar nr. 66, ff. 429-430.

că pământul și gospodăria ce avem la Apărătorii Patriei, îl vom ceda. Am să-mi fac la Cernica o mică gospodărie și voi separa și amenaja casa de la Cernica, unde este astăzi administrația mănăstirii. Vom face aici și alte reparații la chiliile din cetate, unde vom strânge toți călugării. Casele din afară, pe unele le vom dărâma, iar altele le vom ceda pentru Administrația Patriarhală și casa de pensie, ca să le folosească drept case de odihnă pentru salariați”¹⁶.

Evident, patriarhul nu putea să ducă această luptă la nesfârșit cu un adversar hotărât să obțină ceea ce voia. Evenimentele legate de Decretul 410 au constituit o înfrângere grea pentru politica lui Justinian, care nu nu-și va mai recupera niciodată influența de dinainte. El nu a fost înlocuit din funcție deoarece scandalul stârnit ar fi fost imens, însă a fost încadrat informativ temeinic pentru ca să nu mai poată acționa așa cum dorea. Cu toate acestea, Justinian va profita de fiecare ocazie ivită ca să aducă înapoi în mănăstiri cât mai mulți din monahii alungați.

La câțiva ani de la adoptarea decretului

La patru ani după adoptarea decretului, Direcția Generală a Securității cerea unităților subordonate un bilanț în această problemă, după cum reiese din ordinul datat 17 octombrie 1963: „Deținem informații că în ultima perioadă de timp o serie de foști călugări și călugărițe, excluși din monahism ca urmare a aplicării prevederilor decretului 410/1959, s-au reîntors la mănăstirile respective.

Față de aceasta, rugăm să ni se comunice în termen de cinci zile de la primirea prezentei adrese, următoarele:

a) Cum s-au aplicat în mănăstirile de pe raza regiunii dvs. prevederile sus amintitului decret și dacă a mai rămas în viața călugărească elemente care nu îndeplinesc condițiile prevăzute de acestea. Pentru cazurile din a doua parte a întrebării să se indice și pe ce bază s-a admis rămânerea lor pe mai departe.

b) Dacă dintre cei îndepărtați au revenit în mănăstiri, unde anume și în ce condițiuni.

c) Dacă dintre cei excluși au fost angajați în diferite posturi administrative la mănăstiri, interesează în mod expres în ce condițiuni, adică trebuie verificat dacă continuă să poarte uniformă călugărească, dacă au fost îndepărtați și apoi angajați, sau, ca un mijloc de contracarare a decretului 410/1959, i-au angajat în posturi de paznici, ghizi etc., numai să-i acopere, dar în fond ei rămânând pe mai departe în viața călugărească.

d) Interesează de asemenea ce pensionari continuă să stea în mănăstire, fiind călugări, ori călugărițe, și primesc pensie.

e) În cazul când se cunosc comentarii cu privire la anumite derogări de la prevederile Decretului 410/1959, rugăm să fie inserate în raportul respectiv”¹⁷.

În baza rapoartelor primite din teritoriu, la 21 noiembrie 1963, Securitatea întocmea un raport-sinteză cu privire la aplicarea Decretului 410/1959. Despre Arhiepiscopia Bucureștilor se spunea: „Fără o justificare, Arhiepiscopia București[lor] nu a exclus din viața călugărească cele 254 elemente din mănăstirile Pasărea, Țigănești, Ciorogârla și Ghighiu, deși nu îndeplinesc această condiție [de vârstă, prevăzută de

¹⁶ *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 701, vol. 1, ff. 130-131.

¹⁷ *Idem*, fond Documentar, dosar nr. 66, f. 36.

amintita lege, n.n.]. Cazuri similare sunt și în mănăstirile din cadrul mitropoliei Olteniei și episcopiei Râmnicului și Argeșului. [...] Derogările făcute în mod arbitrar de la prevederile Decretului 410, au permis rămânerea în viața călugărească a unui număr de aproximativ 700 persoane care nu îndeplinesc condițiile impuse de acesta. Pe de altă parte, o serie dintre cei plecați, constatând că o serie de persoane care aveau o situație similară cu a lor nu au fost îndepărtați, s-au reîntors și ei în mănăstiri. La această stare de lucruri a contribuit în primul rând faptul că patriarhul Justinian Marina a aplicat decretul în Arhiepiscopia București[lor], așa cum a crezut de cuviință și în plus, verbal, a aprobat unora dintre cei excluși să revină în mănăstiri. O atare atitudine, completată cu toleranța nejustificată a Departamentului Cultelor, a creat o bază de discuții nefavorabilă la adresa ierarhilor care au aplicat în eparhiile lor prevederile decretului, fiind socotiți de cei excluși ca «elemente ce intenționează să distrugă monahismul».

Se mai constată faptul că nici până în prezent organele desemnate să preia localurile unor foste mănăstiri nu au făcut acest lucru, iar acolo unde totuși s-a produs forma legală de primire, nu li s-a dat o întrebuintare, ceea ce ar putea crea într-un viitor apropiat, pericolul ruinării lor, dacă nu se vor lua măsuri în consecință.

Analizând stadiul aplicării prevederilor Decretului 410, s-au constatat aspectele relatate mai sus, care se datorează în primul rând lipsei de exigență a organelor Departamentului Cultelor și a atitudinii recalitrante manifestate de patriarhul Justinian Marina, mitropolitul Firmilian Marin și într-o măsură de episcopul Iosif Gafton”.

Față de această situație, Securitatea propunea un set de măsuri urgente:

„a) Departamentul Cultelor să trateze cu organele desemnate preluarea imediată a localurilor fostelor mănăstiri, cărora să le dea întrebuintarea preconizată.

b) În conformitate cu prevederile Decretului 410, să înștiințeze sectoarele de Prevederi Sociale de pe lângă Sfaturile Populare Regionale, asupra călugărilor și călugărițelor care primesc pensie, deși sunt în mănăstiri, pentru a li se sista. Aceasta să se facă nominal.

c) Documentarea de către organele noastre a situației privind menținerea tineretului în mănăstiri și îndeosebi a încălcărilor flagrante comise în reprimirea persoanelor care au fost excluse.

d) Cunoașterea temeinică a întrebuintării ce s-ar putea da unor mănăstiri dintre cele propuse inițial să fie desființate și modalitatea rezolvării situației călugărilor existenți în ele.

e) În acest sens, propunem a se aproba deplasarea a doi ofițeri care sub acoperirea unor vizitatori să meargă în cele mai principale [sic!] mănăstiri din regiunea Bacău, Suceava, Argeș și Ploiești, pentru a stabili și obține informații, fotografii, ori alte documente pe baza cărora să facem apoi propuneri corespunzătoare.

Apreciem că tergiversarea definitivării aplicării Decretului 410 privind partea retroactivă, poate duce în cele din urmă la compromiterea măsurii în sine, deoarece elementele excluse vor avea tot timpul tendința revenirii în mănăstiri, folosind în acest scop orice breșe care se creează în desfășurarea acestei acțiuni. Mai avem în vedere și faptul că deja au trecut patru ani de la elaborarea lui și încă nu este îndeplinit”¹⁸.

¹⁸ *Ibidem*, dosar nr. 71, ff. 38-42.

Documentele consultate până în prezent nu reflectă tabloul complet al aplicării decretului 410/1959. Cert este faptul că încercările de revenire în monahism a celor excluși atât înainte de 1959, cât și după, au fost permanent încurajate de patriarhul Justinian. Cei care nu au reușit să revină în lumea rugătorilor, au rămas fideli principiilor monahale, chiar dacă au viețuit în lume. Pe mulți dintre aceștia patriarhul Justinian i-a sprijinit, ca un ierarh care nu s-a dezis niciodată de la îndatoririle de slujitor al Bisericii lui Hristos.

Liviu TOFAN

CAZUL „HERNU” ȘI „AFACEREA TĂNASE-HAIDUCU” - CONEXIUNI SURPRINZĂTOARE

THE “HERNU” CASE AND THE “TANASE HAIDUCU AFFAIR”
- UNEXPECTED CONNECTIONS

These are two cases, apparently without connection, which took place 14 years one after the other. The first one, the “Tanase – Haiducu Affair” took place in 1982. It was commented upon in Romania, after 1990.

The “Hernu” case, although more recent (1996) has been already forgotten. An article which appeared in the weekly newspaper “L’Express” caused a real national conflict in France by launching the assertion that Charles Hernu, ex minister of Ministry of National Defence between 1981 and 1985, would have been a KGB agent.

The present paper displays the connections between the two „affairs”, relying on various documents of the Securitate archives.

Etichete: Securitatea, spionaj, agenți, relații româno-franceze

Keywords: Securitate, intelligence, spies, French-Romanian relations

Două cazuri fără vreo legătură aparentă, petrecute la o distanță în timp de 14 ani. Primul caz, „Afacerea Tănase-Haiducu”, s-a produs în 1982 și a fost comentat, în România, abia după 1990; comentat puțin și în dodii. Cazul „Hernu”, deși mai recent (1996), este deja uitat. Să ni-l reamintim.

Octombrie 1996. Un articol apărut în săptămânalul „L’Express”¹ declanșează în Franța un veritabil scandal național prin afirmația că Charles Hernu, fost ministru al Apărării între 1981 și 1985, ar fi fost agent KGB. O teribilă umilință pentru Franța, dacă lucrurile ar fi stat, într-adevăr, așa. Și o grea lovitură politică pentru partidul socialist francez, al cărui mare exponent, fostul președinte François Mitterrand, apărea vinovat de mușamalizarea unui caz de o gravitate maximă pentru Franța (și nu numai pentru ea) din considerente politice meschine. Persoana lui Charles Hernu, un foarte apropiat prieten și colaborator al lui Mitterrand, nu mai juca nici un rol în acel moment, el fiind decedat încă de la începutul anului 1990.

Noiembrie 1992. Directorul contra-spionajului francez (Direction de la Surveillance du Territoire – DST), Jacques Fournet, cere o întrevedere de urgență cu președintele François Mitterrand. Un dosar de 88 de pagini ajunge astfel pe biroul lui Mitterrand, care ține în mâini dovada că bunul său prieten Charles Hernu, numit de el ministru al Apărării, fusese agent, bine remunerat, al sovieticilor, cu numele de cod „André” – cu certitudine până în anul 1963, foarte probabil și după aceea; căci o asemenea „carieră”, odată începută, nu se încheie, de regulă, decât fie prin deces, fie prin (auto)deconspirare. Mai rar prin demisie sau înțelegerea părților.

Mitterrand declară dosarul „Hernu” secret de stat (secret défense), crezându-l îngropat pentru eternitate, cum le stă bine marilor secrete. Aici ar trebui să precizăm că

¹ „L’Express”, nr. 2365, 31.10.1996, anchetă de Jerome Dupuis și Jean-Marie Pontaut.

cele 88 de pagini pe care le frunzărise președintele Franței nu erau decât traducerea în franceză a unui dosar în limba română, provenind din străfundurile arhivei Securității (dosarul nr. 20508). Cum a ajuns acest dosar la Paris, și de ce?

Suntem la începutul aceluiași an 1992, într-o Românie care-și zice acum democratică. Centrul de Informații Externe (CIE), serviciul de spionaj al Securității, își schimbase numele în Serviciul de Informații Externe (SIE). Noul SIE are însă ca director un vechi cadru CIE, pe nume Mihai Caraman. Un nume care, mai ales pentru francezi, spune multe (însă nu este aici locul pentru a rememora, fie și pe scurt, povestea faimoasei rețele Caraman din Franța anilor '60). Directorul SIE așteaptă o importantă vizită de la Paris: doi distinși reprezentanți ai DST, contra-informațiile franceze. Nu i-a invitat el, dar îi primește cu plăcere. Caraman și foștii săi adversari francezi au multe amintiri comune, plus că acum se discută ca între prieteni, n'est-ce pas? Da, se discută bine. Atât de bine, încât se hotărăște continuarea dialogului ceva mai târziu, la Paris, unde Caraman promite că n-o să vină cu mâna goală. Iar un domn, precum Caraman, se ține de cuvânt, mai ales când e vorba de francezi. O mică problemă se ivește, totuși, pe parcurs. La presiunile NATO, președintele Iliescu se vede nevoit să primenească conducerea SIE, trimițându-l pe Mihai Caraman la pensie. Așa se face că, în octombrie 1992, pensionarul, de-acum, Caraman este cel care întoarce vizita celor de la DST, fiind totuși primit cu toate onorurile. Căci, oricât ar fi fost el de pensionar, Caraman n-a venit – promisese doar – cu mâna goală. Avea cu el un dosar (cel puțin) despre care știa că îi va interesa pe francezi mult, mult de tot: dosarul „Hernu”².

Mitterrand nu mai era nici președinte, nu mai era nici măcar în viață, când izbucnește în Franța „Scandalul Hernu” prin dezvăluirile din „L'Express”, în octombrie 1996. Dar e în joc prestigiul Franței, orișicât, motiv pentru care linia oficială a Parisului este de a contesta autenticitatea informațiilor despre Hernu ca agent KGB. România ține isonul, susținând că dosarul este un fals. La București însă nimeni nu știuse, până la acea dată, că dosarul „Hernu” provenea din România prin bunăvoința pensionarului Caraman. Astăzi, cunoscând dosarul „Hernu”, putem lămurii, în sfârșit, câteva lucruri. De pildă, că Hernu nu a fost niciodată agent al Securității, cum s-a tot afirmat. Adevărul este că s-a încercat recrutarea lui, în 1962-1963, când i s-a dat și numele de cod „Dinu”. Dar tentativa a fost abandonată la dispoziția KGB-ului, în aprilie 1963. Apoi, gestul lui Caraman de a preda francezilor acest dosar nu a fost o diversiune kaghebigă, cum s-a susținut la București. Ideea diversiunii nu are nici o noimă. Cât privește autenticitatea materialului, menționăm următoarea afirmație a lui Jacques Fournet, șef al DST până în 1993: „Nu există nici un dubiu privind autenticitatea materialului din dosarul românesc”³.

Cum se explică gestul lui Caraman? Ar fi util să ne amintim că, în 1992, nu mai exista în Europa nici un regim comunist și nici măcar Uniunea Sovietică nu mai exista. Pedigriul comunisto-kaghebig nu mai prezenta nici o perspectivă. Contactul cu DST-ul era, pentru cel despre care se spunea că ar fi colonel KGB, ultima șansă de a se reabilita, într-un fel sau altul. Spuneam că serviciul francez de contra-informații trimisese la

² Jerome Dupuis și Jean-Marie Pontaut, *Enquete sur l'agent Hernu*, Ed. Fayard, Paris, 1997, p. 45.

³ „Intelligence” nr. 91, 11.01.1999.

București doi reprezentanți de marcă pentru întâlnirea cu Mihai Caraman. Cei doi nu veneau pentru vreun moft sau pentru a vedea cum se mai ține bătrânul spion la un sfert de veac de la aventurile sale pariziene. Raymond Nart, nimeni altul decât directorul adjunct al DST, o somitate a contra-spionajului francez, și colonelul Philippe Rondot, expert în probleme arabe, aveau lucruri mai bune de făcut sau de lămurit. Întâmplător, Rondot era cel care se afla pe urmele teroristului Carlos Șacalul încă din anul 1976, și chiar avea să-l captureze la doi ani după întâlnirea cu Caraman, în 1994, în Sudan. Având în vedere colaborarea dintre Securitate/CIE și teroristul Carlos din anii 1980-84, interesul lui Rondot pare destul de clar. În ceea ce-l privește pe Raymond Nart, este posibil ca misiunea sa să fi constat în verificarea unei informații care provoca coșmaruri la Paris de vreo 10 ani, adică de la începutul anului 1982. O informație despre ministrul apărării (la acea vreme) Charles Hernu, numit și „André”, numit și „Dinu”...

O scurtă paranteză. În primăvara anului 1982, drumurile lui Charles Hernu, ministru al Apărării de vreo zece luni, și Philippe Rondot, ofițer DST, detașat consilier la Ministerul Afacerilor Externe, se intersectează de o manieră bizară. Pe scurt, Hernu încearcă, brusc și fără nici un motiv aparent, să distrugă cariera lui Rondot. Printr-o scrisoare confidențială, Hernu îl avertizează foarte serios pe colegul său, ministrul de Externe Claude Cheysson, că Rondot trebuie ținut departe de orice informații mai speciale. Cu alte cuvinte, că nu ar fi o persoană de încredere, că ar fi poate chiar agentul unei puteri adverse. În scrisoarea către ministrul Cheysson, Hernu invocă, în sprijinul afirmației sale, o „sursă americană” de absolută încredere. O lucrătură perfectă din partea lui Hernu. Fără puțin noroc, sau ajutor, Rondot ar fi fost un om terminat. El află însă de intriga lui Hernu și cere o anchetă la cel mai înalt nivel pentru a-și apăra reputația. Iar ancheta se încheie prin blamarea ministrului Apărării. Hernu este obligat să-și ceară scuze în scris. Sursa americană de absolută încredere, invocată de el, se dovedește inexistentă. Rămâne întrebarea, de ce a încercat Hernu să-l anihileze pe Rondot. La prima vedere, cei doi nu aveau nimic de împărțit, nici măcar nu se cunoșteau personal. Dintr-un motiv sau altul însă, Hernu se teme de Rondot, și l-ar fi vrut înlăturat. Un motiv foarte puternic, evident. Oare stagiul efectuat de Rondot (ca ofițer al serviciului de spionaj sub acoperire diplomatică) la ambasada Franței de la București, în 1966, stagiu care i-a permis eventual să se familiarizeze cu anumite „subiecte românești”, să fi jucat vreun rol? Nu știm, iar Charles Hernu nu mai poate să ne-o confirme niciodată⁴.

Am închis paranteza. Vorbeam de coșmaruri. Iată un exemplu de coșmar francezesc la începutul anului 1982: ministrul Apărării, adică deținătorul celor mai sensibile secrete militare, bașca cel care răspunde de serviciul de informații externe (DGSE), adică de spionajul francez, este – probabil – agent sovietic. Serviciul de contra-informații francez deține această informație, dar verificarea ei este extrem de dificilă, dacă nu chiar imposibilă. Deci, ministrul Apărării este bine mersi în funcție și nu-l deranjează nimeni, pentru că nu există probe. Dacă informația este inexactă, totul e în regulă. Ce te faci însă dacă informația este corectă? Lași un spion sovietic să-și vadă liniștit de treabă în funcția de ministru al Apărării? Asta e mai mult decât un coșmar, e o catastrofă națională. Ce-i de făcut?

⁴ Episod relatat în Jerome Dupuis și Jean-Marie Pontaut, *op. cit.*, p. 230.

Se concepe un scenariu, de pildă. Se lucrează mizanscena. Apoi, se distribuie rolurile. Actorii se vor interpreta pe ei înșiși. Și iar avem de-a face cu români: Paul Goma, Virgil Tănase și Matei Pavel Haiducu. Doi scriitori și opozanți ai regimului Ceaușescu, împreună cu un spion al Securității/CIE. Este vorba despre celebra „afacere Tănase-Haiducu”.

Matei Pavel Haiducu este un „illegal” al CIE, aflat în Franța din 1975. A cerut azil politic, apoi a obținut cetățenia franceză. S-a însurat cu o franțuzoaică, a făcut un copil. Lucrează la o firmă din domeniul tehnologiei, vinde instalații. Pe lângă asta, mai rezolvă una, alta, pentru Securitate. Până la începutul anului 1982, când, aflat la București „cu afaceri”, primește, conform mărturiei sale, din partea generalului Nicolae Pleșiță, șeful CIE, o misiune specială – cu precizarea că „i-ar face așa o plăcere tovarășului Ceaușescu”⁵: asasinarea lui Virgil Tănase și a lui Paul Goma.

Virgil Tănase tocmai publicase, în revista pariziană „Actuel”, un articol deosebit de acid despre regimul Ceaușescu și cultul personalității, intitulat *Majestatea sa Ceaușescu Întâinul, Rege Comunist*. Pe „tovarășu’ și tovarășa”, textul pare să-i fi iritat peste măsură. Goma, la rândul său, era un caz încă „nerezolvat” după eșecul tentativei cu coletul capcană (3 februarie 1981), și era oricum un vechi client al Securității și al lui Pleșiță personal. Iar „plăcerea tovarășului Ceaușescu” nu se discută, se execută.

Cu inteligența-i proverbială, Pleșiță l-a ales pentru această misiune pe Haiducu – ca om de maximă încredere. Nimic mai logic decât ca, odată revenit la Paris, Haiducu să ia contact (dacă nu-l avea deja de mai mult timp, ceea ce vom vedea imediat) cu serviciul francez de contrainformații DST și să dezvăluie totul. DST-ul îi pune în temă pe Goma și Tănase, și obține sprijinul lor pentru a întinde Securității o capcană. Goma se lasă condus mai greu, dar afirmația francezilor că „este o chestiune de viață sau moarte” îl face să accepte totuși acest scenariu considerat de el foarte neinspirat. Haiducu este pus să-și joace rolul atribuit de Pleșiță. Actul I, 18 mai, Hotel Concorde Lafayette: pentru eventuali „observatori” ai Securității se alege o ocazie publică, o recepție unde se înscenează otrăvirea lui Goma, „salvat” de neîndemânarea unui ziarist (de fapt un agent francez) care îi răstoarnă „din greșeală” paharul în care Haiducu tocmai pusese pilula de otravă. Actul II, 20 mai, strada pariziană: ziua în amiaza mare, Virgil Tănase este luat pe sus de două gorile și vârat cu forța într-o mașină care demarează în trombă. Trecătorii nu știu dacă se filmează, sau este o operațiune reală. Poliția franceză se alertează; dar Tănase dispăruse, și rămâne bun dispărut.

Mediile franceze tratează „afacerea Tănase”, cum au numit-o, insistent și în detaliu. Militanții pentru drepturile omului dau imediat vina pe Ceaușescu și Securitate pentru răpirea lui Tănase. Pe 9 iunie, la o conferință de presă, președintele Franței, François Mitterrand, ține să avertizeze asupra consecințelor privind relațiile dintre țara sa și România în „ipoteza tragică” în care Virgil Tănase nu ar reapărea viu și nevătămat. Implicarea ostentativă a președintelui Mitterrand în această afacere provoacă stupefacție, ținând seama de conotațiile politice grave ale afirmației sale. Câteva săptămâni mai târziu, Mitterrand plusează: vizita pe care urma să o facă la București în luna septembrie este amânată *sine die*. Pentru prima oară, Ceaușescu se vede sfidat într-o asemenea manieră. Prestigiul său „de export” primește o grea lovitură.

⁵ Matei Pavel Haiducu, *J'ai refusé de tuer*, Ed. Plon, 1984, p. 8.

Între timp, Haiducu se întoarce la București pentru a raporta îndeplinirea misiunii în ceea ce-l privește pe Tănase. E destul de riscant, căci acum el lucrează pentru francezi, iar viața lui este efectiv în mare pericol. Pleșiță nu realizează însă jocul dublu al lui Haiducu. Mai mult, îl promovează la gradul de locotenent-colonel și îl informează că, prin decret prezidențial, i se conferă „Steaua Republicii” pentru merite excepționale. Haiducu mai obține și aprobarea ca fratele său Andrei să poată pleca în Franța.

9 august 1982. Haiducu părăsește România cu destinația Paris, urmând să revină la București o săptămână mai târziu. Dar acest lucru nu mai este posibil deoarece în presa franceză apar scurgeri de informații care i-ar pune viața în pericol. Scurgerile provin din rândurile autorităților franceze și sunt rezultatul unor intrigi politice de culise. Diversiunea împotriva Securității era prevăzută să dureze până în luna decembrie, dar DST-ul se vede obligat să-și modifice planurile în pripă. Generalului Pleșiță i se transmite oferta de a se refugia în Franța pentru a scăpa de furia lui Ceaușescu la aflarea deznodământului diversiunii franceze. Persoana care se întâlnește cu Pleșiță și îi predă plicul cu oferta respectivă este chiar mama lui Matei Haiducu. Acceptul lui Pleșiță vine prin telex pe 24 august. Se așteaptă sosirea sa în Franța cel târziu la 1 septembrie. Nu mai apucă să o facă pentru că, pe 31 august 1982, într-un articol semnat de Bernard Poulet, ziarul „Le Matin” dezvăluie totul despre Haiducu și capcana întinsă Securității.

În aceeași zi, la sediul revistei „Actuel” are loc o conferință de presă. Sala este arhiplină, subiectul este de mare senzație: spionaj, contraspionaj, demascarea metodelor criminale ale unui regim comunist, cel al lui Ceaușescu. În premieră absolută, un spion – Matei Haiducu – se arată și se destăinuie presei. Alături de el, Virgil Tănase, reapărut că prin minune, și Paul Goma. Securitatea este dată în vileag. Falsa răpire a lui Tănase, pus la adăpost de francezi, a fost doar o cursă întinsă lui Pleșiță pentru a-l blama. Goma și Tănase scăpaseră cu viață. A doua zi, pe prima pagină a ziarului „Le Monde”, se putea citi titlul: *Ceaușescu demascat*.

Acestea sunt faptele cunoscute. Ele nu au fost considerate niciodată suficiente pentru a explica în întregime această poveste senzațională cu implicații politice ieșite din comun. S-a speculat enorm cu privire la implicarea publică, ostentativă, a președintelui Mitterrand în acest caz. Apoi, diversiunea pusă la cale de DST împotriva Securității a provocat multe semne de întrebare, mai ales că ea ar fi trebuit să aibă ca deznodământ blamarea României printr-un comunicat oficial francez. Comunicatul, deja redactat, a fost retras în ultima clipă, iar motivul nu s-a aflat niciodată. De ce s-a lansat DST-ul într-o operațiune atât de riscantă pentru politica – atât internă, cât și externă – a Franței? Doar ca să-i protejeze pe Goma și Tănase? Cum de a avut DST-ul atâta încredere în Haiducu, încât să meargă pe mâna lui împotriva Securității? De ce a vrut contra-spionajul francez să-i construiască lui Haiducu un alibi atât de solid, încât acesta să se bucure în continuare de toată încrederea Securității și să se poată întoarce la București? Doar pentru ca acesta să obțină un pașaport pentru fratele său? Greu de crezut.

Dar ce legătură are toată această poveste cu coșmarul provocat francezilor de informația despre Hernu spion sovietic? Legătura este Haiducu. El le-a dezvăluit francezilor nu doar misiunea de a-i ucide pe Goma și Tănase. Haiducu se mai ocupa în Franța de multe altele, între care și observarea emigrației românești de la Paris. Dar

informația capitală pe care le-a dat-o francezilor ținea de siguranța națională a Franței la cel mai înalt nivel: informația despre Charles Hernu. Și de ce au avut încredere francezii în Haiducu? Pentru că, potrivit unor informații foarte credibile, el era omul lor de mai mulți ani. „Întors” de francezi încă din 1976, Haiducu avea la DST numele de cod „Anatole” și „Anastasian”, cum a scris presa franceză citând surse din interiorul DST.

La foarte scurt timp după numirea lui Hernu ca ministru al Apărării, în „Centrala” de la București, U.M. 0199 – unitatea care se ocupa cu spionajul în Europa occidentală – redactează o sinteză (Strict Secret) pe baza materialului existent la Securitate: istoria lui Hernu de informator al KGB până în 1963 (cu numele de cod „André”), plus tentativa românilor de a-l racola (cu numele de cod Dinu), stopată de sovietici în aprilie 1963. Deocamdată, nimic nou. Dar, câteva luni mai târziu, mai exact la 4 septembrie 1981, CIE devine ceva mai precis: *Strict secret de importanță deosebită. Exemplar unic. Deținem date din care rezultă că Charles Hernu, actualul ministru al Apărării al Franței, este în atenția serviciului de informații sovietic... Raportăm că au fost luate măsuri pentru a cunoaște activitățile pe care Charles Hernu le exercită în funcția pe care o deține, și ce influență are în planul orientării politicii externe a Franței, inclusiv în raport cu țara noastră, prin prisma legăturilor pe care le întreține cu serviciul de informații sovietic.* Apoi, încă o notă: *Deținem informații din care rezultă că Charles Hernu, actualul ministru al apărării al Franței, este în relații cu serviciul de informații sovietic... Având în vedere trecutul politic al lui Charles Hernu, cercul său de prieteni, și relațiile sale cu sovieticii, s-au hotărât măsuri operaționale pentru adâncirea cunoștințelor noastre privind activitățile ministrului Apărării și influența pe care o exercită privind orientarea politicii interne și externe a guvernului francez. Raportăm că măsurile inițiate vizează cu precădere eventualele implicații ale acțiunilor de culise ale lui Charles Hernu privind relațiile bilaterale franco-române, precum și relațiile pe care le întreținem cu serviciul de informații sovietic.*

Hernu, omul Moscovei! Deci, un pericol pentru România / Ceaușescu. Să se fi rezumat oare poziția Securității față de Hernu doar la această constatare? Nu, și asta o știm din două surse. Una dintre ele este CIE, care tocmai își schimbase numele în SIE, la începutul anului 1990. Imediat după decesul lui Hernu (ianuarie 1990), un raport strict secret propune radierea lui Dinu și clasarea în arhivă sub numărul 115. Nu înainte de a preciza însă, autocritic, că *nu am putut crea condițiile pentru reluarea contactului și personalizarea lui*. Cu alte cuvinte, nu au putut, dar au vrut. Ba chiar au încercat. Iar a doua sursă care ne confirmă asta este Haiducu însuși. Într-o declarație făcută în 1996, în toilul scandalului Hernu, Haiducu afirmă că el a fost cel care a primit misiunea de a se apropia de Hernu și de a-l reactiva – un fel de finalizare târzie a planului din 1963, cel stopat de sovietici. A încercat, dar s-a dovedit prea dificil, și periculos, să-l abordeze tocmai pe ministrul Apărării. Haiducu adaugă: *am informat DST-ul despre asta atunci când am trecut de partea Franței*. Cu siguranță a făcut-o, aceasta fiind principala lui monedă de schimb în raportul cu francezii, era informația majoră care avea să-i asigure aprecierea de care avea nevoie pentru a fi protejat și răsplătit de francezi.

Sigur că, în 1982, informația că ministrul Apărării ar putea fi agent sovietic, era o adevărată bombă cu fitilul sfârâind, trântită de Haiducu în brațele francezilor. În primul rând, asupra existenței informației trebuia păstrat un secret absolut. Apoi, se impunea verificarea ei imediată. DST-ul, serviciul de contrainformații, trebuia să se descurce singur. Neavând însă nici atribuții în afara teritoriului Franței, nici agenți specializați în spionaj, DST-ul nu putea să recurgă decât la... Haiducu. El cunoștea,

oricum, informația, deci secretul era păstrat. Și tot el știa de unde se pot afla mai multe pe această temă: chiar de la el acasă, de la CIE. Acesta este motivul pentru care Haiducu trebuia să se întoarcă la București, bucurându-se ca și până acum de încrederea Securității. El trebuia, deci, să poată afirma, de o manieră foarte credibilă, că a încercat (în cazul lui Goma) și a reușit (în cazul lui Tănase) să-și îndeplinească misiunea. În afara acestui scenariu, altă soluție, pur și simplu, nu exista. Cât despre încrederea DST-ului în Haiducu: *Avem probe materiale ale veridicității afirmațiilor sale. Certitudinea noastră absolută se bazează pe fapte fiind de tehnica noastră*, declara o sursă a DST-ului ziarului „Le Monde” în septembrie 1982. Probe materiale, certitudine absolută; se poate cere mai mult?

Ne mai miră acum implicarea personală a președintelui Mitterrand? Nu, și ar fi cazul să înțelegem că el nu s-a răfuit cu Ceaușescu din cauza lui Goma și a lui Tănase, ci a lui Hernu. Pentru că Securitatea a avut cutezanța să plănuiască racolarea ministrului Apărării al Franței. Pentru că românii îl bănuiau pe bunul său prieten Hernu că ar fi agent KGB. Și pentru că regimul său de stânga, abia instalat la putere de un an, ar fi fost spulberat de un scandal politic declanșat de aceste mașinațiuni. Mitterrand a făcut un joc pe muchie de cuțit, contrabalansând temeritatea cu prudența. Motiv pentru care, la un moment dat, atitudinea oficială chiar începe să se schimbe.

La 30 august, Goma vede, la DST, comunicatul oficial promis. Era gata redactat, mai lipsea semnătura. Doar o zi mai târziu însă, în ajunul conferinței lor de presă, Paul Goma și Virgil Tănase sunt informați cu regret că nu va mai exista nici un fel de comunicat oficial privind operațiunea DST-ului și condamnarea metodelor Securității. În schimb, cei doi alături de Haiducu erau liberi să dezvăluie totul, fără ca DST-ul să-i dezmințe. Un fel de aprobare tacită. Mai mult nu se poate. Franța oficială se replia în urma protestelor României.

Deznodământul parizian al „afacerii Tănase-Haiducu”, din 31 august 1982, a avut legătură, evident, cu Haiducu, Tănase și Goma. Deznodământul bucureștean al acestei afaceri se producea o zi mai târziu, la 1 septembrie, și avea de-a face cu... Hernu. Lui Ceaușescu i se prezenta o *notă* (nr. 00069427) scrisă de mână (gen scriere tehnică), cu litere mari: *Strict secret de importanță deosebită. Exemplar unic... Din poziția de ministru al Apărării și având în vedere și legăturile sale cu Gaston Deferre – ministrul de Interne – ce are în subordine principalul organ de contraspionaj intern (D.S.T.), Charles Hernu manevrează activitatea serviciilor speciale franceze spre unele acțiuni provocatoare la adresa Republicii Socialiste România... André mai lucrează cu organele K.G.B.*

Nici o vorbă despre Haiducu, Tănase, Goma și catastrofa mediatică – pentru regimul Ceaușescu – de la Paris. Pentru uriașa gafă comisă de el ca șef al CIE, Pleșiță găsește o explicație aiuritoare: este o manevră anti-românească a agentului KGB Charles Hernu. La Ceaușescu, un asemenea argument ține întotdeauna. Și ce urmează?

Urmează un final demn de Securitatea lui Ceaușescu: șantajul. La 6 septembrie 1982, sub numărul 0069530, CIE redactează următorul script pentru „reluarea contactului cu André”. Textul vine ca din partea lui Gheorghe Ionescu, agentul care intenționase, în 1962, să-l recruteze pe Hernu pentru Securitate:

Domnule ministru, sunt o veche cunoștință a dumneavoastră de acum 20 de ani, când eram diplomat la ambasada română de la Paris, iar dumneavoastră lucrați la serviciul de presă al Centrului Național de Comerț Exterior al Ministerului Afacerilor Externe și erați președintele Clubului Jacobinilor. Am deosebita plăcere de a vă saluta în calitatea dumneavoastră și mă bucur de

promovarea dumneavoastră, de altfel previzibilă. Vă felicit din inimă, deși regret că nu am posibilitatea de a vă întâlni personal, în loc să vorbim la telefon. Dar noi, în România, avem un proverb: mai bine mai târziu, decât niciodată.

Îmi amintesc cu plăcere de discuțiile interesante pe care obișnuiam să le purtăm la restaurantul Carlton, de previziunile dumneavoastră politice confirmate de evenimente ulterioare. De fapt, am avut numeroase ocazii de a discuta cu o cunoștință comună, colegul meu bulgar Vinogradov, despre dumneavoastră... la fel ca și cu un alt coleg, de la ambasada Uniunii Sovietice...

Domnule ministru, în virtutea relațiilor amicale pe care le-am avut în tinerețe, cunoscând opiniile dumneavoastră politice și faptul că sunteți un adept al menținerii relațiilor de prietenie cu România, îmi permit să vă adresez rugămintea de a face tot ce vă stă în putere – ținând seama de poziția pe care o dețineți în prezent în politica și în structurile statului – pentru a pune capăt acestei campanii de provocări privind „afacerea Virgil Tănase”. Sunt convins că aceasta ar fi soluția cea mai inteligentă la care veți putea recurge. Am garantat că, la rugămintea mea, veți înțelege necesitatea de a interveni în interesul relațiilor româno-franceze. Nu am fost de acord ca partea română să se folosească de unele elemente și să facă publice anumite aspecte, nu mi-ar plăcea așa ceva. Sunt sigur că înțelegeți la ce mă refer...”

Adică: domnu' Hernu, sau ai matale grijă să nu se mai vorbească de afacerea Tănase, sau te denunțăm.

Dosarul Hernu nu ne spune dacă șantajul a fost realmente pus în practică. Dacă a fost, atunci Securitatea a comis încă o mare gafă politică în relația cu Franța: Hernu nu ar fi avut, oricum, nici un fel de mijloace de a pune botniță presei, cum gândea Pleșiță cu mintea lui de securist dâmbovițean care lua scriitorii la pumni. „Afacerea Tănase” a continuat să preocupe mediile franceze încă mult timp. Adevărata ei miză – dacă Charles Hernu a fost spion sovietic, da sau nu – a rămas însă în umbră. Probabil că Hernu l-a convins pe prietenul său Mitterrand că relația lui de tinerețe cu KGB-ul a fost doar un episod pasager, fără prea mare semnificație; și, la urma urmei, de înțeles: vremuri grele, bani puțini, ale tinereții valuri.

Anexa:

Strict secret de importanță deosebită
Exemplar unic.

Notă

Deținem date din care rezultă că Charles Hernu, actualul ministrul al Apărării din Franța, fost funcționar superior în Ministerul Comerțului Exterior al Franței și președinte al „Clubului Iacobinilor”, a fost luat în legătură de către rezidența sovietică de la Paris, sub numele codificat „Andre”, la data de 20 iulie 1957, așa cum rezultă din xerocopia după originalul notei consilierilor sovietici, aflați la noi în țară în acea perioadă.

- Potrivit materialelor pe care le deținem, Charles Hernu s-a aflat inițial în legătura organelor de informații bulgare, din martie 1953 până în iunie 1957 care au menținut-o cu ei prin diplomatul Vinogradov, ce se găsea la post, în Franța.

- În perioada respectivă, Charles Hernu, pe lângă faptul că era funcționar superior în Ministerul Comerțului Exterior al Franței și președinte al „Clubului Iacobinilor”, mai deținea și funcția de redactor șef al ziarului „Le Iacobin” și membru al Ligii masonice. În această calitate întreținea legături apropiate cu personalități politice marcante ale vremii, între care foștii prim miniștri Edouard Daladier, Pierre Mendes France și Guy Mollet, **precum și cu personalități în devenire ca François Mitterand, Gaston Deffere, actualul ministru de Interne, Claude Cheysson, actualul ministru al Relațiilor Externe** [subl. în orig.], și alte personalități mai puțin marcante în prezent.

- Ca urmare a întrevederii perspectivelor sale de ascensiune în viața politică franceză, Charles Hernu a fost preluat în 1957 de la bulgari de către Serviciul de informații sovietic (fostul NKVD), căruia i-a furnizat informații și documente secrete scrise privind politica internă și externă a Franței, diferite materiale elaborate în cadrul NATO, precum și date referitoare la potențialul militar francez și tehnica de luptă din dotarea armatei (îndeosebi probleme care vizau, în acea perioadă Algeria).

- Din documentele pe care le posedăm rezultă că pentru informațiile transmise, sovieticii i-au acordat lunar sume ce variau între 1.000 și 1.500 franci, salariul său în acea perioadă fiind de 800 de franci. De asemenea, în luna noiembrie 1958, Serviciul de informații sovietic (KGB) i-a acordat lui Charles Hernu suma de 30.000 de franci, în scopul susținerii candidaturii în alegerile legislative din acel an pentru parlamentul francez.

- Despre Charles Hernu mai deținem date din care rezultă următoarele: în anul 1953, după contactul cu organele de informații bulgare – care la rândul lor, îl stimulau lunar cu sume între 400 – 1.500 franci – a fost luat în atenție și de către DST, lucru demonstrat de faptul că i-a fost spartă mașina în timp ce era la masă cu ofițerul bulgar Vinogradov, iar ulterior a fost acuzat de adversari politici de dreapta că este agent sovietic.

- Datorită unor calități personale și abilități care îl caracterizează, în perioada războiului din Algeria, el a creat și condus „Organizația clandestină ostășească” cu

scopul de a contracara activitatea „Organizației Armata Secretă”, declarându-se gata să meargă până la folosirea metodelor de exterminare a conducerii acesteia. Din această cauză, o perioadă, i s-a asigurat chiar protecție de către poliția franceză.

- Charles Hernu și-a cultivat și menținut permanent relații cu François Mitterrand, cu fratele acestuia, respectiv generalul Jacques Mitterrand, președintele Societății Naționale a Industriei Aeronautice, cu Gaston Deffere, ministrul de Interne, Claude Cheysson, actualul ministru de Externe, care are mare influență asupra acestuia, precum și cu alte personalități politice franceze, pe care le-a antrenat atât în organizarea unor manevre politice de culise, cât și în constituirea actualei echipe guvernamentale franceze. (Informații obținute după alegerile din anul 1981).

- Ca rezultat al manevrelor lui Hernu, François Mitterrand a fost determinat să-l numească pe Gaston Deffere în funcția de ministru de Interne, iar în funcția de director general al Serviciului de spionaj (SDECE) a fost numit Pierre Marion, vechi prieten al lui Hernu. De menționat că după numirea în această funcție Pierre Marion, cu acordul lui Hernu, a efectuat o serie de schimbări în statul major al SDECE.

- Din poziția de ministru al Apărării și având în vedere și legăturile sale cu Gaston Deffere – ministrul de Interne, ce are în subordine principalul organ de contraspionaj intern (DST), Charles Hernu manevrează activitatea serviciilor speciale franceze spre unele acțiuni provocatoare la adresa Republicii Socialiste România, atât în Franța, cât și prin activitatea unor diplomați francezi ai ambasadei de la București.

Raportăm că organele Comitetului Securității Statului din Uniunea Sovietică, în luna aprilie 1963, după ce organele Securității Statului din țara noastră intraseră în posesia informațiilor de detaliu despre Hernu, au trimis o comunicare, mai mult pentru acoperire, că „Andre” a fost abandonat, motivând totodată că nu mai este cazul să le transmitem informații despre acesta.

Această măsură a fost adoptată pentru ca serviciile de informații ale țărilor socialiste să nu aibă cunoștință că „Andre” mai lucrează cu organele KGB.

Nr. 00069427
din 01.09.1982.

Document din dosarul nr. 20.508 predat de generalul Mihai Caraman autorităților franceze în 1992.

III. LITERATURA ISTORICĂ ȘI DOCUMENTELE SECURITĂȚII

Alina ILINCA

Liviu Marius BEJENARU

SFÂRȘITUL COMUNISMULUI, REZULTAT AL RĂZBOIULUI PSIHOLOGIC?

THE END OF COMMUNISM - THE RESULT OF A
PSYCHOLOGICAL WAR

The totalitarian nature of the conflicts of the 20th century and the extension of the concept of national defense, overpassed the traditional boundary between civil and military areas.

Psychological war, which manifested either through a threat to use means of political, economical or military constraint, or through the effective use of these means, proved to be an important feature in the state-to-state relations. Psychological actions were in the core of the 20th century war. Various methods were used in order to ruin the moral cohesion of the enemy and to get support from the people.

During the Cold War, the Soviet Union accused Western Europe of fighting a psychological war against "the Soviet Union and other socialist countries, against all the forces of the social progress". In fact, the only success of the Soviet communist party was the transformation of a revolutionary doctrine into a bunch of simple words, into a sad political and social orthodoxy.

Etichete: război psihologic, războiul rece, dezinformare, partide comuniste, servicii secrete.

Keywords: psychological war, Cold War, disinformation, communist party, secret services

Războiul psihologic: scurt istoric

Războiul psihologic sau războiul nervilor reprezintă o formă a acțiunilor de luptă, întreprinsă în toate situațiile – de pace, de criză sau de război – cu scopul subminării moralului forțelor adverse și constând în exercitarea continuă a unei propagande metodice, menite să influențeze atât forțele armate, cât și populația civilă, în sensul ațâțării nemulțumirilor lor sau al intimidării și demoralizării¹.

Urmare a caracterului său atotcuprinzător, războiul modern prezintă un grad mult mai mare de mobilizare a populației unei țări decât în trecut. Vechea definiție a lui Clausewitz, conform căreia „războiul reprezintă continuarea politicii cu alte mijloace”, trebuie completată prin aceea că activitatea de influențare psihologică și de propagandă constituie unul din cele favorabile și mai eficiente mijloace prin care se pot realiza integrarea și mobilizarea maselor, fiind utilizată și pentru influențarea atitudinilor și

¹ Stan Petrescu, *Arta și puterea informațiilor*, Editura Militară, București, 2003, p. 247.

convingerilor acestora, în scopul schimbării sistemului politic din țara respectivă cu unul care să corespundă intereselor agresorului².

Războiul psihologic sau, altfel spus, amenințarea unui stat de a folosi în mod deschis sau clandestin mijloacele politice, economice sau militare ca răspuns la acțiunile altui stat a fost un procedeu des întâlnit în cadrul relațiilor internaționale. Utilizarea mijloacelor psihologice într-un război a constituit obiect de studiu în tratatele militare din cele mai vechi timpuri. În acest sens, Raymond Aron afirma că războiul psihologic este un termen nou pentru un lucru foarte vechi³. Astfel, în lucrarea *Arta războiului*, generalul chinez Sun Tzu demonstra necesitatea înfrângerii inamicului fără luptă, prin influențarea moralului acestuia, folosind agenții de influență capabili de a crea discordie între suveran și miniștrii săi și de a răspândi știri false⁴. Un alt teoretician, Kautilya, prezenta diferite modalități de distrugere a moralului adversarului, în special prin propagarea știrilor alarmiste și încurajarea intrigilor politice⁵. Norme asemănătoare privind lipsirea inamicului de dorința de a lupta se regăseau și în gândirea militară persană din secolele III-VI d.Hr⁶.

În secolul al XX-lea, diferite metode ale războiului politic, mai mult sau mai puțin sistematice, au fost folosite de numeroase state. Odată cu apariția războiului total, vechea artă militară, care se baza pe forța materială brută și pe atribuțiile ostășești, a lăsat locul celei din domeniul intelectului. „Și atunci, pe primul plan își fac apariția forțele și mijloacele derivate din cunoștințele, frământările, preocupările și necesitățile omului”⁷. Națiunile devenind factorul principal al vieții de stat, informațiile cele mai apreciate au fost cele care „dezvăluie însuși sufletul națiunii respective, deoarece cuprind date privitoare la ideile, dorințele, năzuințele și speranțele poporului, înclinațiile, prejudecățile, lipsurile, morala și conștiința lui de rasă, capacitatea și chiar modul de organizare a familiei”⁸. De asemenea, activitatea de influențare psihologică și de propagandă reprezintă unul dintre cele mai favorabile și eficiente mijloace prin care se pot realiza integrarea și mobilizarea maselor. Această modalitate de purtare a războiului, care pentru a influența politica se folosește de idei, se numește război psihologic sau „acțiune asupra moralului”⁹.

Acțiunile războiului psihologic sunt dirijate contra psihicului uman și, uneori, substituie acțiunea militară. Mijloacele întrebunțate în ducerea unui astfel de război sunt: viclenia, surpriza și corolarul lor – panica sau teroarea, propaganda și subversiunea¹⁰.

Mijloacele prin care se realizează războiului psihologic poartă denumirea de acțiuni secrete. În accepțiunea comunității americane de informații, prin acțiuni secrete

² Colonel Roger Trinquier, *La Guerre*, Éditions Albin Michel, Paris, 1980, p. 12.

³ *Apud* Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 249.

⁴ Sun Tzu, *Arta războiului*, Editura Antet Press XX, București, 1993, p. 4.

⁵ Ovidiu Trăsnea, *Filosofia politică. Momente și semnificații*, Editura Politică, București, 1986, p. 73.

⁶ *Apud* Richard H. Shultz, Roy Godson, *Dezinformatsia. Mesures actives de la stratégie soviétique*, Éditions Anthropos, Paris, 1985, p. 17.

⁷ Ladislav Farago, *Războiul spiritelor. Analiza activității de informații și a spionajului*, f. e., 1958, p. 283.

⁸ *Ibidem*, p. 25.

⁹ *Ibidem*, p. 13.

¹⁰ Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 248.

se înțelege încercarea unui stat de a-și îndeplini obiectivele de politică externă prin desfășurarea unor activități mascate, menite să influențeze deciziile altui stat sau evenimentele și circumstanțele de ordin politic, militar ori social din altă țară¹¹. John Bruce Lockart, fost reprezentant al Ministerului de Externe britanic cu o vastă experiență în domeniul serviciilor secrete, folosește denumirea de acțiune politică specială ca sinonim pentru acțiunile secrete. În orice caz, sintagma este folosită în engleza britanică, deoarece definiția vizează formele de influențare a politicii prin intermediul ideilor¹².

Această nouă formă de purtare a războiului s-a datorat schimbărilor survenite în planul relațiilor internaționale. După anul 1945, odată cu apariția Războiului rece, s-a trecut la un tip de conflict interstatal ocult sau „prin procură”. Drept urmare, și comunicarea în mediul internațional a avut de suferit, aceasta îmbrăcând forme diverse, precum: propaganda, manipularea, dezinformarea, înșelarea etc. Nu este mai puțin adevărat și că interpretarea informațiilor prin prisma intereselor pe care diferiți actori statali sau organizații internaționale le-au avut pe parcursul Războiului rece au determinat apariția distorsiunilor și confuziilor în cadrul acestui tip de comunicare¹³.

Fiecare stat a înțeles necesitatea de a încerca să deducă intențiile altor state, să afle care sunt sursele acestora și, prin corelație, și ale lui. Astfel a apărut războiul secret, care a căpătat o formă mult mai elaborată în momentul în care actorii statali au hotărât să nu se limiteze la ascunderea reciprocă a obiectivelor și mijloacelor și să livreze informații false despre ei, cu scopul de a încuraja pe celălalt să intre într-o capcană sau pentru a-l face să dea înapoi¹⁴. Așadar, se poate vorbi de existența unui război psihologic, care poate fi definit drept o „acțiune ofensivă deliberată, exercitată prin mijloace politice, intelectuale și emoționale asupra conștiinței, a psihismului, a moralului și a comportamentului populației și a forțelor armate adverse”¹⁵. O altă definiție este cea dată de G. Lasswell în lucrarea *Encyclopédie des sciences sociales*, apărută în anul 1934, potrivit căreia „războiul psihologic acționează în sensul unei distrugerii a legăturilor de ordin social tradițional”¹⁶. De asemenea, într-un dicționar militar american, apărut în anul 1948, definiția războiului psihologic cuprindea „măsuri de propagandă concertate, exercitând o influență asupra opiniilor, a emoțiilor, a pozițiilor și a comportamentului grupurilor adverse, neutre sau prietene, în scopul de a sprijini politica națională”¹⁷.

Definiții ale războiului psihologic se întâlnesc și în cadrul literaturii marxiste din statele comuniste. Astfel, războiul psihologic, numit și război special, era definit ca „transpunerea în practică, în mod planificat și coordonat, a măsurilor politice,

¹¹ Abram N. Shulsky, Gary J. Schmitt, *Războiul tăcut. Introducere în universul informațiilor secrete*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 125.

¹² *Ibidem*, p. 307.

¹³ Constantin Hlihor, *Comunicarea în mediul internațional contemporan*, în Paul Nistor (coord.), *Relații internaționale. Lumea de ieri, lumea de mâine*, Editura PIM, Iași, 2007, pp. 180-207.

¹⁴ *Dezinformarea – armă de război. Texte de bază prezentate de Vladimir Volkoff*, Editura Incitatus, București, f. a., p. 129.

¹⁵ Vladimir Volkoff, *Dezinformarea văzută din Est*, Pro Editură și Tipografie, București, 2007, p. 24.

¹⁶ *Ibidem*, p. 63.

¹⁷ *Ibidem*, p. 25.

economice, propagandistice, militare etc. împotriva unei țări, grup de țări și mișcări de eliberare națională, pentru destabilizarea lor sau pentru înlocuirea sistemului social existent, respectiv pentru aducerea lor în stare de dependență și coordonare. Pentru a-și atinge scopurile, forțele care planifică și duc războiul special se folosesc de cele mai variate activități de influențare psihologică și de propagandă, de acțiuni de cercetare-informare, de presiuni politice, economice și militare, inclusiv de acțiuni de diversiune, teroriste și armate. Fie că este organizat independent, fie că intră în conceptul de agresiune armată, fiind astfel parte componentă a acesteia, războiul special se caracterizează prin acțiuni de influențare psihologică și de propagandă, care vizează influențarea oamenilor, a psihicului lor. Aceste măsuri și acțiuni au ca scop final modificarea atitudinii oamenilor și a comportamentului lor. De aceea, se poate spune că activitatea de propagandă acționează asupra societății, influențând ideile, opiniile, atitudinea și starea sufletească, determinând oamenii să accepte și să acționeze în conformitate cu un anumit țel. Propaganda are propriul ei aspect politico-ideologic, juridic, economic, științifico-tehnic, cultural-artistic, sociologic și psihologic. Activitatea de influențare psihologică și de propagandă se desfășoară prin diferite forme și mijloace, dar cele mai importante sunt: amplificarea zvonurilor, falsificarea documentelor, provocarea de disensiuni și conflicte între diferite grupări, șantaj și substituție, tentative de compromitere a unor membri din guvern etc¹⁸.

În ultima vreme se întrebunțează o nouă formă de război psihologic, și anume „războiul neocortical”, care utilizează un limbaj cu imagini și informații, menite a asalta mintea, a leza moralul și a schimba voința¹⁹.

Forme ale războiului psihologic

Sovietizarea țărilor din Europa Centrală și de Est a marcat, după cum se exprima Jean Cathala, nu numai o schimbare sau o pierdere a suveranității, ci și o încorporare într-un alt univers, „într-o lume de instituții, de practici și de moduri de a gândi, care trebuie acceptate în bloc, fiindcă spiritualul și lumescul, doctrina și statul, regimul și metodele de guvernare, patria și partidul aflat la putere se confundă în el”²⁰. Factorii de decizie americani au fost de la început convinși că, atâta timp cât Uniunea Sovietică rămânea un stat mesianic, ideologia obliga la o expansiune crescândă a puterii comuniste²¹. Chiar dacă, începând cu mijlocul anilor '60, în contextul războiului din Vietnam, școala de istorici „revizionisti” a subliniat rolul Statelor Unite în declanșarea Războiului rece, dedus din fatalitatea expansionistă a unui capitalism al cărui aparat productiv ducea lipsă de deșee și din politica administrației Truman care, spre deosebire de cea a predecesorului său, era mai puțin înclinată spre compromis spre a

¹⁸ *Războiul special – unele elemente ale activității de influențare psihologică și de propagandă*, în „Securitatea”, nr. 3 (75)/1986, pp. 75-78.

¹⁹ Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 248.

²⁰ Cit. în François Furet, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 352.

²¹ Allan M. Winkler, *Trecutul apropiat. Eseuri și documente despre America de după cel de-al doilea război mondial*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1996, p. 44.

face să dureze alianța din timpul războiului²², analiza pierde din vedere tocmai natura specifică a regimului sovietic și caracterul unic al diplomației acestui regim²³.

Deși, inițial, președintele Truman s-a arătat reticent față de propunerea lui William Donovan, fostul șef al OSS, de a ține comunismul în șah prin subminarea Kremlinului²⁴, iar la 15 septembrie 1947 nu a fost de acord să autorizeze nou înființata CIA să desfășoare activități subversive, trei luni mai târziu a aprobat ca agenția să inițieze „operațiuni psihologice subversive și de propagandă pentru contracararea activităților sovietice sau susținute de sovietici”²⁵, iar în anul 1948, prin Directiva nr. 10/2, „Consiliul Securității Naționale a abilitat CIA să inițieze operații politice și paramilitare secrete acolo unde ar fi afectată securitatea națională a S.U.A.”²⁶. În acest scop a fost constituit Biroul de Coordonare Politică, condus de Frank Wisner, fost reprezentant al OSS în România. Wisner a văzut în existența Biroului o ocazie de a înarma forțele secrete, care puteau lupta cu sovieticii într-un viitor război. Nici una dintre aceste acțiuni nu a oferit informații despre natura amenințării sovietice. Așa cum se exprima unul din personajele romanului *Strigoii lui Harlot* al scriitorului american Norman Mailer, în fond o istorie romanțată a CIA, „ai fi zis că suntem în stare să implantăm agenți în toate țările de dincolo de Cortina de fier și n-am putut să împrăștiem nici măcar semințe pentru păsări. Ori de câte ori am construit o rețea, tot de atâtea ori am descoperit că rușii erau pe urmele ei. Ursul rusesc își poate transporta armata în orice punct de dincolo de Cortina de fier, iar noi nu avem un sistem de alarmă eficient”²⁷. Documentele CIA declassificate în anul 2005 oferă un rezumat sec al evenimentelor: „Sovieticii i-au eliminat rapid pe agenți”²⁸. Chiar dacă aceste misiuni paramilitare nu aduceau prea multe informații importante, ele aveau o valoare simbolică deosebită. După cum preciza unul din veteranii CIA, tipul acesta de misiuni „îi arătau lui Stalin că nu aveam de gând să stăm cu mâinile în sân. Și asta era important, pentru că până atunci nu avuseserăm nici o operațiune în această țară”²⁹. O altă interpretare a istoricilor perioadei Războiului rece a fost aceea că singurul obiectiv al operațiunilor paramilitare era doar provocarea, pentru ca sovieticii să reacționeze represiv și brutal în țările satelit, fiind astfel obținute victorii propagandistice pentru Occident³⁰.

Foarte curând a ieșit la iveală și faptul că misiunile paramilitare care susțineau mișcările de rezistență nu îi puteau alunga pe sovietici din Europa de Est. Fie că a fost vorba de operațiunile din Letonia, din octombrie 1945, când agenții care aveau ca misiune stabilirea de contacte cu mișcarea de rezistență au fost capturați de NKVD, de rămășițele armatei naționale poloneze a generalului Bor-Komorovski, regrupate sub

²² Edward Pessen, *Losing our souls. The American experience in the Cold War*, Ivan R. Dee, Chicago, 1993, p. 221.

²³ François Furet, *op. cit.*, p. 420.

²⁴ Tim Weiner, *CLA. O istorie secretă*, Editura Litera Internațional, București, 2009, p. 16.

²⁵ *Ibidem*, p. 30.

²⁶ Jeffrey T. Richelson, *Un secol de spionaj. Serviciile de informații în secolul XX*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 244.

²⁷ Norman Mailer, *Strigoii lui Harlot*, vol. I, Editura Nemira, București, 1994, p. 120.

²⁸ Tim Weiner, *op. cit.*, p. 43.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ John Ranelagh, *Ascensiunea și declinul CIA*, Editura All, București, 1997, p. 274.

denumirea de Wolnosc i Niepodeglosc (WIN – „Libertate și Independență”) sau de Organizația Naționalistilor Ucrainieni (OUN), în întregul bloc sovietic, polițiile secrete și forțele armate erau mult prea puternice pentru a putea fi atacate cu șanse de succes de către mișcările de rezistență, chiar și cu înzestrare tehnică și de specialitate³¹. Acest fapt a ieșit cel mai bine în evidență în cursul revoluției maghiare de la Budapesta din anul 1956, când Allen Dulles, directorul CIA, dăduse asigurări Casei Albe că avea să creeze un grup clandestin pentru războiul politic și militar cu ajutorul bisericii romano-catolice, a colectivelor țărănești, a agenților recrutați și a grupurilor de exilați. Acțiunea a eșuat însă complet. „Exilații pe care îi trimise să treacă granița dinspre Austria au fost arestați. Oamenii pe care încercase să-i recruteze s-au dovedit niște mincinoși și niște hoți. Eforturile lui de a crea o rețea clandestină de informații în interiorul Ungariei se năruiseră. Îngropase arme în întreaga Europă, dar când a venit criza, nu a mai reușit să le găsească”³². Era astfel evident că singura politică pe termen lung era aceea a unor acțiuni clandestine, menite să încurajeze afirmarea în Europa de Est și a altor personaje precum Tito, răspândind „erezia comunistă în țările satelit”, mai ales în condițiile difuzării raportului secret al lui Hrușciiov cu privire la crimele stalinismului. În aceste condiții, se arăta într-un document, „Statele Unite doresc să încerce, prin alte metode decât cele ale războiului, să strice relațiile țărilor satelit cu sovieticii și să contribuie la reducerea treptată, până la o eventuală eliminare, a preponderenței puterii lor în Europa de Est”³³.

Angajate în războiul rece și temându-se de continua răspândire a ideilor comuniste și de expansiunea Uniunii Sovietice, guvernele statelor occidentale s-au străduit să mențină canalele influenței lor în Europa Răsăriteană³⁴. În anul 1950 a fost înființat postul de radio *Europa Liberă* care, prin atacurile dure împotriva URSS și a regimurilor totalitare din Europa de Est, s-a plasat înaintea postului de radio *Vocea Americii* în cea ce privea combativitatea anticomunistă, transformându-se într-un actor cheie al războiului psihologic³⁵. Această atitudine combativă se datora și faptului că

³¹ Christopher Andrew, *CLA și Casa Albă. Serviciul secret și președinția americană de la George Washington la George Bush*, Editura All, București, 1998, p. 165.

³² Tim Weiner, *op. cit.*, p. 104. Până la revoluția maghiară, Statele Unite recunoșteau, pe de-o parte, în mod oficial, că sateliții est-europeni nu se pot desprinde de pe orbita sovietică, iar pe de altă parte încurajau „spiritul de rezistență” în țările respective. Operațiunile secrete și sprijinul diplomatic aveau drept scop, conform Raportului Consiliului de Securitate Națională nr. 174 din decembrie 1953, „crearea unor condiții care vor permite, într-un moment favorabil din viitor, eliberarea statelor satelit”. Dar, așa cum se arăta într-un alt document confidențial de politică externă, elaborat în iulie 1956, „Statele Unite nu sunt pregătite să poarte un război pentru a elimina dominația sovietică asupra sateliților săi” (Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 295).

³³ Christopher Andrew, *op. cit.*, p. 157.

³⁴ Tatiana Pokivailova, *Problema controlului asupra informațiilor în contextul politicii represive a Kremlinului și a partidelor comuniste din țările Europei de Est, 1949-1953 (Pe baza documentelor din arhivele ruse)*, în Romulus Rusan (ed.), *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953: Mecanismele Terorii*, Fundația Academia Civică, București, 1999, pp. 418-425.

³⁵ Bogdan Barbu, *Vin americanii! Prezența simbolică a Statelor Unite în România Războiului Rece, 1945-1971*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 214.

Europa era depozitara celor mai importante interese ale două sisteme politice, democrația occidentală și regimurile comuniste de tip sovietic³⁶.

Conform îndreptarului de politici din anul 1951, postul de radio *Europa Liberă* urma să-și atingă obiectivele folosind patru mijloace principale:

1. amintind ascultătorilor că sunt guvernați de o putere străină al cărei scop nu este să promoveze interesul național, ci să urmărească scopurile imperialiste ale conducătorilor Rusiei;

2. prezentând goliciunea morală și spirituală a comunismului ca ideologie și incapacitatea comunismului ca sistem economic de a oferi un standard de viață acceptabil pentru clasa muncitoare;

3. inducând speranța eliberării în cele din urmă, prin prezentarea convingătoare a abilităților, resurselor și forței militare a Vestului și reiterând promisiunea că acesta intenționează să acționeze pentru ca ascultătorii să devină liberi;

4. răspândind nemulțumirea față de fiecare regim comunist, arătând incapacitatea oficialilor lor și răspândind teama printre aceștia din urmă, prin denunțarea actelor confirmate de opresiune și cruzime și amenințând cu represalii³⁷.

Un exemplu în acest sens l-a constituit emisiunea din 4 septembrie 1953, în care un comentator, al cărui nume nu era divulgat, enumera motivele pentru care cetățenii români erau în drept să impună guvernanților lor o altă linie politică, economică și socială, prin protest generalizat. În contextul politic de atunci, acțiunile pe care postul de radio le preconiza nu s-ar fi putut transpune în practică decât cu sacrificii imense și, cu certitudine, s-ar fi încheiat cu un eșec dureros. Îndemnurile postului de radio la nesupunere față de regimul comunist, oferind ca argument estimarea conform căreia în România existau peste o sută de mii de partizani înarmați, era o modalitate de a trata dorințele drept realitate, mai ales dacă ținem cont că una dintre cauzele importante pentru care comunismul a fost introdus relativ repede în Europa de Est a constat în scăderea tonusului vital al națiunilor din această parte de lume³⁸. Radio *Europa Liberă* nu era însă un post independent, ci a fost subordonat până în anul 1973 Direcției Organizațiilor Internaționale din cadrul CIA, principalul neajuns al activității postului în anii '50 dovedindu-se a fi accentul excesiv pus pe tema eliberării Europei de Est de sub dominația comunistă. Desfășurarea revoluției maghiare din anul 1956 a arătat că observația era întemeiată, postul de radio fiind deosebit de activ în susținerea revoluționarilor pe calea undelor, mulți dintre aceștia ieșind în stradă însuflețiți de încurajările auzite la radio, fiind propagată ideea că revolta de la Budapesta se bucura de o puternică susținere în Occident și că se apropia ceasul eliberării. Finalul nefericit al revoluției, înfrântă prin intervenția Armatei Roșii, a declanșat un val de critici la adresa *Europei Libere*, acuzată că a răspândit speranța eliberării, fără a lua în calcul posibilitatea unui eșec și consecințele acestuia³⁹. Mai mult, în noiembrie 1956, guvernul vest-german a pornit o anchetă menită să elucideze cât de mare a fost implicarea Agenției Centrale

³⁶ Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 252.

³⁷ Bogdan Barbu, *op. cit.*, pp. 214-215.

³⁸ Mihai Pelin, *Operațiunile „Melita” și „Eterul”. Istoria Europei Libere prin documentele de Securitate*, Editura Albatros, București, 1999, pp. 571-574.

³⁹ Bogdan Barbu, *op. cit.*, p. 217.

de Informații în ceea ce specialiștii războiului psihologic au numit încurajarea fără incitare a insurgențelor maghiari din Budapesta de către postul de radio⁴⁰.

Autoritățile comuniste au făcut tot ce le-a stat în putință pentru ca cetățenii români să nu afle de existența acestui post, folosind în acest scop mijloacele represive sau, în cazuri cu totul excepționale, atacurile propagandistice din paginile ziarelor. Astfel, în RPR, „în scopul combaterii emisiunilor veninoase transmise de posturile de radio imperialiste”, prin HCM nr. 754/1952, Ministerul Poștelor și Telecomunicațiilor „a înființat un serviciu de măsurători (bruiiaj) cu sarcina de a combate aceste emisiuni pe toate lungimile de undă”⁴¹. Cele mai importante stații de bruiiaj se aflau instalate în următoarele orașe: București, pentru bruierea „posturilor de radio imperialiste pe toate lungimile de undă română și maghiară”; orașul Stalin (Brașov), care combătea „programul posturilor imperialiste în limbile română, maghiară și germană”; Timișoara, care combătea „posturile imperialiste în limbile română, maghiară, germană și sârbă” și Bacău, unde se găsea „stația de radio UD1/2, care emitea program român pentru străinătate și retransmiterile sovietice pentru străinătate în limbile: franceză, germană, spaniolă, italiană, greacă și idiș, folosită și pentru combaterea posturilor de radio imperialiste ce emit program calomnios la adresa URSS, RP Chineză și Coreea, pe toate lungimile de undă”, stație care din punct de vedere tehnic era „una din cele mai puternice din Europa, cu o rază de acțiune de cca. 20.000 km”⁴².

Bruiiajul a fost stopat în România în iunie 1963, iar *Europa Liberă* a început să fie perceput aproape ca un post de radio local, devenind o alternativă viabilă la oferta deloc generoasă a posturilor naționale⁴³.

Eșecul revoluției maghiare din anul 1956 a însemnat sfârșitul primei faze a războiului psihologic pe unde radio, care avea ca idee centrală pregătirea est-europenilor pentru eliberarea de sub regimurile comuniste. Strategia a fost schimbată datorită noului climat de „coexistență pașnică”, concepția Statelor Unite în lupta împotriva comunismului devenind una „evolutivă”, centrată pe o competiție de lungă durată, al cărui scop final era dovedirea superiorității sistemului american asupra celui sovietic și pe promovarea modelului de viață american și a valorilor occidentale în Europa de Est⁴⁴. Din anii '60, în condițiile apariției destinderii în cadrul Războiului rece, utilizând acordurile culturale bilaterale, prin organizarea de schimburi de bursieri Fulbright, expoziții de artă, spectacole de teatru, traduceri de cărți, editarea de publicații, schimburi de filme, programe de radio și televiziune, a fost sporită prezența culturală a Statelor Unite în România. Se poate spune că, urmărind logica unei confruntări pe termen lung cu regimul comunist, programele americane au avut ca țintă principală tinerii, „the decision-makers of tomorrow”⁴⁵. La acestea s-a mai adăugat și implicarea CIA, între sarcinile de bază ale compartimentului operațiunilor clandestine aflându-se selecționarea

⁴⁰ Thomas Parish, *Enciclopedia războiului rece*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 238.

⁴¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 87348, vol. 1, f. 103.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Bogdan Barbu, *op. cit.*, p. 218.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 217.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 316.

liderilor rezistenței anticomuniste. William Colby a relatat că s-a pus un mare accent pe constituirea organizațiilor subversive și pe asigurarea susținerii politice a acestora. Acoperirile sub care CIA a acționat în acest sens au fost, între altele: *Corpul Voluntarilor Păcii*, *Fundația burselor Fulbright* sau *Agenția pentru Dezvoltare Internațională*⁴⁶.

În privința obținerii de informații credibile din blocul estic, confrunțați cu eșecurile operațiilor de parașutare desfășurate pe teritoriul statelor comuniste, occidentalii au imaginat un mijloc deosebit de ingenios. Așa cum remarca Ortega Y. Gasset, „funcția de a comanda și de a da ascultare este funcția decisivă în orice societate (...). Dacă omul ar fi o ființă solitară, care accidental ar intra în relații de conviețuire cu celelalte, poate că ar rămâne neatins de asemenea repercusiuni ale puterii, ivite în deplasările și crizele de comandă. Însă cum omul este o ființă socială în textura sa fundamentală, el este zgduuit în natura sa intimă de mutații care, la drept vorbind, afectează imediat numai colectivitatea. De aceea, dacă un individ este luat în parte și analizat, este suficient ca să aflăm, fără alte date, cum funcționează în țara sa conștiința despre comandă și supunere”⁴⁷. În acest sens, într-un „Raport privind procesul organizațiilor informative parașutate în RPR”, întocmit la 28 octombrie 1955 de către Bazil Rațiu, membru al Comitetului de Rezistență Română din Paris,⁴⁸ acesta propunea următorul plan pentru viitor: „Să se încerce scoaterea din România a elementelor prețioase (figuri importante) la diverse perioade, de două ori pe an (să spunem), care ne pot informa cu multă competență asupra realităților din țară. Să nu exagerăm, dar instruirea unei echipe de 3 oameni, timp de 8-9 luni de zile (angajare de personal instructor, centre conspirative, personal recrutor și de direcție, parașutaj, cursa avionului, asigurarea personalului ce face operația etc.) costă în medie 50.000 dolari. Scoaterea unui om din țară, care a trăit în regimul comunist (într-un comandament sau minister ori întreprindere industrială etc.) costă între 1.500-2.000 dolari”⁴⁹. Asemenea operațiuni clandestine au continuat și în cursul anilor '60. După cum rezulta dintr-o notă a Securității din 3 septembrie 1969 „privind unele acțiuni de scoatere ilegală din țară a unor cetățeni români”, „începând din anul 1966, scoaterea ilicită a unor cetățeni români din țară a devenit o preocupare pentru unele elemente străine. Acestea, acționând individual sau organizate în bandă, își desfășoară activitatea în schimbul unor venituri în valută străină sau lei românești de la persoanele ce urmează a fi scoase din RS România sau de la rudele și cunoștințele acestora din străinătate, dispuse să plătească în locul celor în cauză. S-a stabilit că aceste sume variază între 4-5.000 de dolari pentru o persoană sau echivalentul în valuta altei țări. Până în prezent, cunoaștem că în RF Germania își desfășoară activitatea două grupări, denumite *INFORM* și *Ajutorul fugarilor*, care se ocupă cu scoaterea ilegală de persoane din țările socialiste, inclusiv din RS

⁴⁶ Alexandru-Radu Timofte, *Lungul drum al serviciilor secrete către democrație*, Editura ANI, București, 2004, p. 110.

⁴⁷ Ortega Y. Gasset, *Revolta maselor*, Ediția a II-a revăzută, Editura Humanitas, București, 2002, pp. 184-185.

⁴⁸ Pentru detalii referitoare la Bazil Rațiu, a se vedea Mihai Pelin, *Opisul emigrației politice: destine în 1222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, Editura Compania, București, 2002, p. 275.

⁴⁹ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 7, vol. 25, f. 227.

România”⁵⁰. Pe lângă aceste grupări, mai acționau „și unele persoane din RSF Iugoslavia, Italia și Grecia”⁵¹. În continuare, Securitatea înfățișa și scenariul prin care cetățenii români erau scoși peste graniță: „După stabilirea persoanei care urmează să fie scoasă din țară, a întocmirii «contractului» și încasării unui avans, membrii grupării trec la căutarea și recrutarea unui cetățean străin, cu semnalmente asemănătoare «clientului» din țară. Celui recrutat i se oferă o excursie gratuită în România și o sumă după reîntoarcerea sa din «misiune». În schimb, acesta este obligat ca, după intrarea în România, să predea pașaportul său șefului de echipă ce-l însoțește, iar după circa 2-3 zile să facă cunoscut autorităților românești despre pierderea sau furtul pașaportului, pentru a primi documente temporare în vederea plecării sale din țară. La rândul său, șeful de echipă predă pașaportul cetățeanului român care urmează a fi scos și procedează la instruirea lui privind comportarea sa la trecerea frontierei. Dacă este cazul, cetățeanului român i se face un machiaj, fiind dotat și cu articole de îmbrăcăminte specifice țării menționate pe pașaport”⁵². Însoțite și de acțiuni prin care se urmărea propagarea în mentalul colectiv a modului de viață occidental și a emigrării ca unică soluție pentru realizarea materială și profesională a cetățenilor, acestea au constituit un adevărat coșmar pentru regimul comunist, visul prosperității și libertății occidentale servind ca un puternic suport psihologic împotriva comunismului⁵³.

O altă formă a războiului psihologic a constituit-o duelul publicistic dintre serviciile secrete occidentale și cele comuniste. Un exemplu în acest sens îl oferă cazul lui Silviu Crăciunaș, un agent al Securității infiltrat în exilul românesc. Astfel, acesta arăta că Occidentul folosea editarea unor lucrări anticomuniste pentru întreținerea unei psihoze dușmănoase și războinice împotriva țărilor de democrație populară, cum era și cazul serviciului de informații britanic, care folosea editura Collins Press din Londra⁵⁴. Crăciunaș mai afirma, fapt neprobat documentar până în prezent, că romanul *Doctor Jivago* al scriitorului rus Boris Pasternak, pentru care acesta a primit premiul Nobel pentru literatură, a fost elaborat în laboratoarele CIA.⁵⁵

⁵⁰ *Ibidem*, fond Documentar, dosar nr. 12395, vol. 3, f. 70.

⁵¹ *Ibidem*, f. 74.

⁵² *Ibidem*, f. 71.

⁵³ Florin Abraham, *Rolul factorilor externi în schimbările din blocul comunist în anii '80*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3-4/2004, pp. 98-109.

⁵⁴ *Urme pierdute, urme regăsite. Cazul Silviu Crăciunaș*, ediție îngrijită de Dinu Zamfirescu, Dumitru Dobre și Iulia Moldovan, Editura Militară, București, 2008, p. 42.

⁵⁵ La rândul său, Crăciunaș cerea sprijinul Securității, pentru ca apariția cărții lui de memorii, *The Lost Footsteps*, să aibă efectul psihologic scontat în rândul emigrației, întrucât lucrarea era privită cu neîncredere de către serviciul de informații britanic. Într-un raport din anul 1961, Crăciunaș explica în ce consta această neîncredere: „Lipsa atacurilor din partea taberei comuniste în presa și revistele din Anglia, Franța, Uniunea Sovietică, China sau alte țări comuniste este interpretată de Intelligence Service ca un mister ce trebuie descifrat cu orice preț. Ei mi-au declarat pe față că îmi acordă acum o enormă încredere, dar nu totală. Dar încrederea va deveni totală, mi-au spus ei, după ce vor descifra misterul de mai sus. În acest sens, cred că situația descrisă mai sus ar trebui analizată de conducerea Securității RPR și de Partid pentru a se decide dacă nu ar fi totuși util misiunii mele în Occident să fie lansate unele atacuri cel puțin în presa din Anglia, Franța și URSS împotriva cărții *The Lost Footsteps*”. Ulterior, Crăciunaș semnala într-un alt raport

În replică, KGB-ul a apelat la unele edituri occidentale în scopul denigrării acțiunilor serviciilor secrete occidentale și a dizidenților ruși. O mostră a constituit-o publicarea, în octombrie 1965, a memoriilor fostului agent britanic recrutat de sovietici, Gordon Lonsdale, de către editura engleză The Garden City Press Limited, sub titlul *Twenty years of secret service* cu „știrea și aprobarea autorităților sovietice”. Apariția cărții „a lezat autoritatea organelor contrainformative engleze și americane, deoarece, în fond, conținutul ei elogia calitățile morale și intelectuale ale agenților serviciului de informații ale Uniunii Sovietice, fidelitatea lor față de ideologia îmbrățișată și ridiculiza incapacitatea organelor contrainformative anglo- americane”⁵⁶. Pentru a atenua efectele negative în rândul opiniei publice a cărții lui Lonsdale, „organele contrainformative engleze și americane au hotărât de comun acord publicarea așa-ziselor memorii ale lui Penkovski”⁵⁷.

Duelul publicistic reprezenta numai un aspect al războiului psihologic în care au fost angrenați defectorii din cele două tabere. Americanii au fost primii care și-au dat seama de utilitatea folosirii pe scară largă și în mod organizat a acestora și au înființat rapid un program special – *Defector Program* – administrat de CIA prin Interagency Defector Committee (IDC), în scopul de a coordona găzduirea și exploatarea informativă a transfugilor. Până în anul 1990 au fost avuți în vedere defectorii din Uniunea Sovietică, Cuba și alte țări ale Tratatului de la Varșovia⁵⁸.

O altă componentă extrem de importantă a războiului psihologic este dezinformarea. În timpul Războiului rece, în literatura politologică occidentală au apărut lucrări ce încercau să definească și să explice resorturile dezinformării, precum și mijloacele de contracarare a acesteia. Astfel, Vladimir Volkoff definește dezinformarea drept o manipulare a opiniei publice, în scopuri politice, folosind informații tratate cu mijloace deturnate⁵⁹. Henri-Pierre Cathala propune următoarea definiție: „Dezinformarea reprezintă ansamblul procedeelelor dialectice puse în joc în mod intenționat, pentru a reuși manipularea perfidă a persoanelor, grupurilor sau a unei întregi societăți, în scopul de a le devia conduitele politice, de a le domina gândirea sau chiar de a le subjuga. Presupune disimularea surselor și scopurilor reale, precum și intenția de a face rău, printr-o prezentare deformată sau printr-o interpretare tendențioasă a realității. Este o formă de agresiune care caută să treacă neobservată. Se înscrie în rândul acțiunilor psihologice subversive”⁶⁰.

În privința acțiunilor de dezinformare practicate de Occident împotriva regimurilor de tip sovietic, acestea au fost îngreunate de faptul că în statele totalitare absența comunicării libere și, în general, îngrădirea circulației oamenilor și ideilor, controlul polițienesc omniprezent, bazat pe ubicuitatea delațiunii, precum și existența

mulțumirea serviciului britanic de informații față de atacurile la adresa cărții sale din presa comunistă (*Ibidem*).

⁵⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12395, vol. 2, f. 131.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Cristian Troncotă, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România*, Editura Elion, București, 2003, p. 123.

⁵⁹ Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare. De la Calul Troian la Internet*, Editura Antet, București, f. a., p. 25.

⁶⁰ Henri-Pierre Cathala, *Epoca dezinformării*, Editura Militară, București, 1991, p. 24.

unui „punct de vedere oficial” se opun pătrunderilor străine⁶¹. Totuși, în timpul Războiului rece, Occidentul a organizat o activitate de dezinformare în scopul apărării și promovării intereselor proprii și realizarea trinomului specific oricărui război secret: informații, acțiune, protecție⁶². Potrivit unui documentar realizat de către Securitate, în țări precum SUA, Marea Britanie, RFG și Danemarca, unde se acorda o mare importanță principiul coordonării de către un centru unic a întregii activități de dezinformare, „au fost constituite organisme specializate, care inițiază și pun în aplicare asemenea acțiuni”⁶³. Astfel, în Statele Unite, Direcția de dezinformare din cadrul CIA a fost chemată deseori pentru a contribui la formularea direcțiilor de perspectivă ale politicii externe și la pregătirea unor acțiuni de ordin strategic⁶⁴. Conform Securității, pentru realizarea acestor acțiuni, Direcția dispunea de cadre și, în anumite situații, de birouri și secții de dezinformare, care funcționau acoperit în diferite departamente ale administrației de stat, în cadrul direcțiilor marilor ziare, a posturilor de radio și televiziune, a unor edituri și fundații, precum și în cadrul unor institute de cercetări⁶⁵. În perioada Războiului rece, în cadrul relațiilor Statelor Unite cu regimurile comuniste, direcțiile speciale din cadrul CIA și serviciile secrete militare americane au primit un important sprijin din partea administrațiilor americane care s-au succedat la conducere⁶⁶.

În Marea Britanie, unde acțiunile de dezinformare aveau o veche tradiție, coordonarea aparținea Comitetului Unificat de Informații (Joint Intelligence Committee), subordonat primului ministru. Din acest Comitet făceau parte „cadre cu experiență în domeniul muncii de informații și contrainformații”, precum și un subsecretar al Ministerului de Externe, prin intermediul căruia se puneau în aplicare sarcinile ce priveau Foreign Office-ul și ambasaderele britanice din străinătate. În realizarea acțiunilor de dezinformare, legate nemijlocit de activitatea politico-diplomatică, de propagandă, de difuzare a știrilor și cenzură, erau folosite principalele departamente ale Foreign Office-ului, precum și Comitetul pentru informare, presă și radio-televiziune, condus de un subsecretar de stat al Ministerului Apărării⁶⁷. Printre mijloacele și procedeele de realizare a acțiunilor de dezinformare ale serviciului de informații britanic amintim: folosirea agenților dubli, „fie că este vorba de agenți străini descoperiți și determinați să lucreze pentru englezi, fie agenți ai lor, care au trădat și pe care îi alimentează cu informații false ori îi determină să continue «colaborarea» cu spionajul advers”⁶⁸, „pătrunderea în rețeaua serviciilor adverse de informații”, „lăsarea în libertate a agenților adversi descoperiți, controlarea activității acestora și furnizarea de date false pe care ei le transmit cu conștiinciozitate și bună credință centralei lor”⁶⁹,

⁶¹ *Ibidem*, p. 243.

⁶² Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare. De la Calul Troian la Internet...*, p. 113.

⁶³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 4, f. 98.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 99.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Idem, dosar nr. 6559, f. 21.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Lt.-maj. N. Călugărița, *Serviciul de informații britanic. Câteva caracteristici, mijloace și procedee de acțiune*, în „Securitatea”, nr. 1 (21)/1973, pp. 49-55.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 51.

„crearea de suspiciuni că ar colabora cu Serviciul de informații britanic asupra unor persoane care nu au nici o legătură cu acesta sau alimentarea unor astfel de suspiciuni asupra unor foști agenți ai lor, deja descoperiți și abandonați, deschizând astfel o pistă falsă pe care contraspionajul advers, dacă se angajează, își risipește forțele și nu ajunge la nimic”, „lansarea a două sau mai multe legende pentru acoperirea unor acțiuni, cadre sau sedii, greu ori imposibil de verificat, ori crearea unei atmosfere de «mister» în jurul acestora, întreținută prin literatură, programe de televiziune etc”, înscenări, farse ori substituiri de persoane⁷⁰.

În alte țări, precum Franța sau Israel, activitatea de dezinformare era desfășurată nemijlocit de serviciile de informații⁷¹. Astfel, în Franța, acțiunile de dezinformare de amploare care vizau politica externă se puneau în aplicare de către organele de informații numai după primirea avizului din partea primului ministru⁷². Alături de Centrul operativ de dezinformare, specializat în derularea acestui gen de acțiuni, exista și un Institut special de studii în probleme de dezinformare, care avea drept obiectiv fundamental analiza informațiilor pe plan mondial prin prisma apărării și promovării intereselor naționale ale Franței în relațiile cu alte state. Acest Institut dispunea de reviste de specialitate cu circuit restrâns și de cadre care activau sub diverse acoperiri în cadrul unor ministere și instituții centrale, precum și în organele de presă și radio-televiziune⁷³.

În Israel, activitatea de dezinformare era coordonată de un serviciu special de influență și dezinformare, care folosea în mod intens organizațiile sioniste și coloniile evreiești răspândite în aproape toate țările globului, îndeosebi pentru atragerea simpatiei opiniei publice internaționale de partea Israelului, în disputa cu țările arabe⁷⁴.

În accepțiunea sovieticilor, dezinformarea reprezenta o răspândire de știri false, în mod intenționat, în scopul de a induce în eroare⁷⁵. Deși aceștia au afirmat întotdeauna că dezinformarea este străină de statul sovietic, fiind o caracteristică a lumii burgheze⁷⁶, termenul și-a început cariera în mediul comunist încă din anii '20. În practicarea dezinformării, sovieticii au găsit un îndrumar în afirmațiile lui Lenin, care recomanda comuniștilor „să fie pregătiți să folosească la nevoie tot felul de șiretlicuri, planuri și stratageme ilegale, să nege și să ascundă adevărul. Politica comunistă vizează în mod concret învrăjbirea în rândurile inamicilor. Cuvintele mele erau alese în așa fel încât să provoace ura și confuzia, nu pentru a convinge adversarul, ci pentru a-l disloca,

⁷⁰ *Ibidem*, p. 52.

⁷¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 4, f. 98.

⁷² *Ibidem*, f. 99.

⁷³ *Idem*, dosar nr. 6559, f. 22.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ B. N. Ponomarev, *Dicționar politic*, Editura Politică, București, 1959, p. 194.

⁷⁶ Spre exemplu, în *Dicționarul politic*, reeditat, în URSS, în anul 1978, există mențiunea că dezinformarea „este utilizată pe larg de presa burgheză, radio, televiziune și celelalte mass-media, fiind arma lor privilegiată pentru campaniile anticomuniste și calomniile la adresa țărilor socialiste” (*Dezinformarea – armă de război...*, p 134).

nu pentru a-i îndrepta greșelile, ci pentru a-l distruge, măturându-i structurile de pe suprafața globului”⁷⁷.

Dezinformarea a fost atât de apreciată de către sovietici, încât, în anul 1957, aceștia au creat un serviciu special în acest scop, Departamentul D, aparținând Direcției I din cadrul KGB, condus de generalul Ivan Ivanovici Agaianț și care avea legătură directă cu Prezidiul Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice⁷⁸. Potrivit unui raport întocmit de CIA, „acest organism de dezinformare urmărește neutralizarea serviciilor Departamentului de Stat, Departamentului Apărării și a FBI”. Ca metode de lucru ale Departamentului D, raportul enumera: difuzarea știrilor false prin presa comunistă și procomunistă din toate țările, precum și răspândirea dezinformărilor prin documente contrafăcute⁷⁹. Pe lângă îndeplinirea acestor sarcini, Departamentul D superviza operațiunile de dezinformare desfășurate de serviciile de securitate din celelalte țări ale lagărului comunist⁸⁰.

În anul 1968, Departamentul D din cadrul Direcției I din KGB a fost transformat în Departamentul A, nefiind vorba doar de o simplă schimbare de denumire, ci de atribuirea unor noi sarcini: „dezinformarea serviciilor de spionaj străine asupra unor probleme de ordin politic, economic, militar, tehnico-științific și contrainformativ, în scopul apărării potențialului țării; demascarea, compromiterea și anihilarea unor grupări reacționare ale emigrației din țările capitaliste; influențarea unor guverne, cercuri politice și economice a unor personalități din Occident în sensul cerut de interesele sovietice respective”⁸¹. De asemenea, în anul 1970, generalului Agaianț, care decedase, i-a urmat la conducerea Departamentului adjunctul său, Serghei Alexandrovici Kondrachev⁸².

Ca mijloace și procedee de acțiune în realizarea acțiunilor de dezinformare sovieticii utilizau distribuția de documente, scrisori, manuscrise, fotografii falsificate ori fabricate, propagarea zvonurilor răuvoitoare sau orientate și a informațiilor false de către agenți, înșelarea străinilor care vizitau Uniunea Sovietică, precum și acțiunile psihologice⁸³. Pe lângă termenul *dezinformatsia*, sovieticii au inclus în limbajul politic și pe cel de măsuri active (*aktivnyye meropriatia*), ce avea un sens mai larg decât cel al acțiunilor secrete, referindu-se atât la „tehnicile deschise, cât și la cele secrete, aplicate în vederea influențării evenimentelor, strategiilor și acțiunilor altor țări”⁸⁴.

Principala motivație a folosirii celor două tehnici în acțiunea politică ținea, în primul rând, de rațiuni ideologice; conform sovieticilor, coexistența pașnică nu anula continuarea confruntării internaționale dintre forțele imperialiste și cele antiimperialiste,

⁷⁷ Apud Henri-Pierre Cathala, *op. cit.*, p. 22. A se vedea, de asemenea, și *Dezinformarea – armă de război...*, pp. 140-141.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 14.

⁷⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12395, vol. 1, f. 134.

⁸⁰ Richard H. Shultz, Roy Godson, *op. cit.*, p. 43.

⁸¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 4, f. 100.

⁸² *Dezinformarea – armă de război...*, p. 14.

⁸³ *Ibidem*, p. 141.

⁸⁴ Richard H. Shultz, Roy Godson, *op. cit.*, p. 19.

scopul final pe termen lung fiind victoria acestora din urmă. În consecință, coexistența pașnică putea oferi un mediu propice pentru consolidarea socialismului internațional⁸⁵.

În România comunistă, Serviciul D – „dezinformarea serviciilor de spionaj străine” a fost înființat în aprilie 1968. În afara „serviciilor de spionaj străine”, acțiunile de dezinformare erau organizate și împotriva „unor organisme politice, guvernamentale, militare, economice și culturale, care desfășoară o activitate ostilă statului român”, în scopul „apărării și promovării intereselor Republicii Socialiste România în legătură cu acțiunile de ordin politic, militar, economic, tehnico-științific și cultural ce urmează a fi întreprinse atât pe plan intern și extern”. Acțiunile de dezinformare erau coordonate de către Consiliul Securității Statului, care avea ca sarcină să colaboreze atât cu Serviciul D, cât și cu „ministerele și celelalte organe centrale, care, potrivit competenței lor și normelor legale, întrețin contacte cu misiunile diplomatice acreditate în Republica Socialistă România, cu organisme politice, guvernamentale, economice, militare, culturale și turistice străine”. Primul șef al acestui serviciu a fost locotenent-colonelul Mihail Bozianu, de la 1 decembrie 1971 conducerea serviciului revenind generalului-maior Mihai Ilie. I-a urmat în funcție, în aprilie 1977, generalul-maior Dumitru Borșan, care mai înainte îndeplinise funcția de șef al Direcției I Informații Interne din cadrul DSS, sfârșitul regimului comunist găsind la conducerea serviciului pe colonelul Dumitru Tatu, care avea în subordine 20 ofițeri și 2 subofițeri⁸⁶.

În ceea ce privește confruntarea ideologică dintre cele două regimuri politice, aceasta a continuat și în timpul perioadei de „destindere”. În aprilie 1968, Comitetul Central al PCUS a adoptat o rezoluție, în care se arăta că „stadiul actual al evoluției istorice este caracterizat printr-o agravare a luptei ideologice între capitalism și socialism”⁸⁷. Analiza pornea de la ideea că una din concluziile majore ale „teoriei convergenței” sau „destinderii” era, în opinia americană, faptul că țările socialiste vor deveni din ce în ce mai occidentale, pe măsură ce se intensifică contactele cu ele. După cum afirma Henry Kissinger, „înțelegerea aspectelor mult mai substanțiale, mai subtile și mai puțin materiale ale culturii occidentale, adică respectul demnității umane și exprimării individuale, va urma în mod firesc (în țările comuniste)”⁸⁸, fapt denunțat de comunitatea socialistă drept „un război psihologic dus împotriva URSS și a celorlalte țări socialiste, împotriva tuturor forțelor progresului social”⁸⁹. Invazia Cehoslovaciei în august 1968 de către armatele Tratatului de la Varșovia a făcut ca această teză să fie reluată în mai multe rânduri. Astfel, presa sovietică acuza Occidentul că dorește transformarea regimului comunist de la Praga într-unul de sorginte social-democrată,

⁸⁵ Stefano Guzzini, *Realism și relații internaționale. Povestea fără sfârșit a unei morți anunțate: realismul în relațiile internaționale și în economia politică internațională*, Institutul European, Iași, 2000, p. 179.

⁸⁶ Pentru detalii, a se vedea Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Război psihologic împotriva Occidentului. Acțiunile de dezinformare ale Securității în timpul regimului comunist*, în Ionuț Nistor, Paul Nistor (coord.), *Relații internaționale. Lumea diplomației, lumea conflictului*, Editura PIM, Iași, 2009, pp. 250-273.

⁸⁷ Zbigniew Brzezinski, *La révolution technétronique*, Calman-Lévy, Paris, 1971, p. 186.

⁸⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 19, f. 143.

⁸⁹ V. Kassis, L. Kolossov, M. Mikhaïlov, B. Piliatskine, *Pris en flagrant délit*, Editions du Progrès, Moscou, 1977, p. 6.

denumind această strategie drept o „contrarevoluție desfășurată în mod pașnic, cu scopul anihilării voinței suverane a popoarelor revoluționare”⁹⁰.

Analiza relațiilor dintre Occident și regimurile comuniste din perioada „destinderii” i-au făcut pe unii autori să afirme că războiul ideologic ce se derula urmărea cucerirea spiritelor, după unii, sau a sufletelor, după alții, centrul de luptă fiind situat la rândul său pe tărâm psihologic: doctrină și contradoctrină, propagandă și contrapropagandă, în care adversarul și acțiunea psihologică ocupau spațiul de luptă. Doctrina comunistă a folosit această tactică în cadrul războaielor coloniale, unde motivațiile și solidaritatea culturală din tabăra opusă nu erau luate în seamă, deoarece nu populația, cu aspirațiile ei, îl creează pe rebel, ci rebelul, prin persuasiune, pervertește populația⁹¹. Aceste principii au fost aplicate însă și în cadrul operațiunilor secrete. După cum se consemna într-un document CIA din 25 martie 1969, Radio *Europa Liberă* și Radio *Libertatea*, în funcționarea cărora, timp de douăzeci de ani, fuseseră investiți mai bine de 400 milioane de dolari, întrețineau flacăra speranței în Europa de Est. Emisiunile celor două posturi de radio erau ascultate de treizeci de milioane de oameni, deși Moscova cheltuise 150 de milioane de dolari pentru a le bruiia frecvențele. În plus, de la sfârșitul anilor '50, organizațiile *Europa Liberă* și *Libertatea* distribuiseră două milioane și jumătate de cărți și jurnale în Uniunea Sovietică pentru promovarea libertății intelectuale și culturale⁹².

În același timp, conferind Uniunii Sovietice imaginea unui stat care se îndrepta spre un pluralism instituțional, diplomații și oamenii politici occidentali au recurs la o metodă tradițională, aceea de a încerca să-și exercite o influență asupra politicii URSS prin intermediul conducătorilor sovietici „bine intenționați la adresa Occidentului” și a ambasadurilor care „îi înțeleg pe aceștia”. La rândul lor, și serviciile secrete au folosit această formă a operațiunilor speciale denumită „consiliere politică”, deoarece acestea au fost și sunt întotdeauna interesate de oameni-cheie, care iau și duc la îndeplinire deciziile politice, dar și de multe alte persoane, mai puțin importante. Un exemplu în acest sens îl constituie biografia lui Eduard Șevardnadze, CIA fiind interesată de toate datele și elementele de cunoaștere de la prima tinerețe și cariera politică din Georgia natală, la eclipsa și redresarea sa politică de mai târziu, până când și-a desfășurat activitatea de ministru de externe a Uniunii Sovietice⁹³.

Semnarea, la 1 august 1975, a Actului Final al Conferinței de la Helsinki de către reprezentanții a 25 de state, printre care și România, a reprezentat introducerea unui cal troian al Occidentului în lumea comunistă, deoarece se acorda statelor semnatare autoritatea de supraveghere a modului în care erau respectate drepturile omului, în special al dreptului la emigrare. Ca urmare a Reuniunii de la Belgrad, din 4 octombrie 1977, dizidența, definită ca o luptă pentru drepturile inalienabile ale persoanei umane, luptă dusă cu respectarea principiilor legalității, nonviolentei și transparenței, a crescut în amploare, fapt ce a făcut ca serviciile de securitate din țările comuniste să o eticheteze ca fiind pusă „în slujba dușmanului capitalist”. Astfel, într-un

⁹⁰ Vezi Zbigniew Brzezinski, *op. cit.*, p. 186.

⁹¹ Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 252.

⁹² Tim Weiner, *op. cit.*, p. 224.

⁹³ Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 271.

raport al Securității din 14 octombrie 1981 „referitor la acțiuni ale Europei Libere și CIA privind stimularea activității de dizidență în RS România”, se arată că „CIA și-a intensificat acțiunile de stimulare și sprijinire a elementelor dizidente din țările socialiste, ca urmare a orientărilor administrației Ronald Reagan, potrivit cărora, activitățile dizidente ajută politica specifică a SUA în raporturile sale cu URSS și-i creează avantaje în dialogul care-l are cu fiecare țară socialistă în parte”. Făcând referire la apariția, în anul 1980, a sindicatului polonez *Solidaritatea* la șantierul naval din Gdansk, raportul menționa că, „după aprecierile unor cercuri ostile din SUA, RF Germania și Franța, «experiența poloneză» poate fi extinsă și în alte țări socialiste, pentru a crea stări conflictuale și de nesupunere în interior (...). Această hotărâre, privind stimularea și sprijinirea acțiunilor de dizidență în țările socialiste, a fost luată în cursul lunii iulie 1981, după ce președintele Ronald Reagan și-a prezentat poziția față de această problemă”⁹⁴. În continuare, raportul enumera principalele versiuni prin care postul de radio *Europa Liberă* urmărea acreditarea următoarelor idei:

„- Criza economică din România nu are șanse de a fi depășită sau cel puțin ameliorată în actualele tipare politice rigide, de tip stalinist. Se impune o cointeresare și liberalizare, urmând exemplul economic al RP Ungare.

- Situația politică internă represivă încurajează emigrarea în masă a persoanelor.

- Actualul cadru politic de tip stalinist frânează dezvoltarea unei democrații reale, chiar socialiste, și va duce în mod inevitabil la o explozie socială.

- Condițiile de viață și muncă ale muncitorilor reclamă organizarea lor pe alte baze decât formele sindicale existente. În context se popularizează inițiativele întreprinse pe linia creării Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii din România și alte forme.

- Revoluția agrară concepută de partid este sortită eșecului, întrucât este exclusă inițiativa particulară și cointeresarea materială.

- Intelectualitatea este deprofesionalizată și redusă la tăcere. Singura modalitate de a se realiza ar constitui-o emigrarea în Occident.

- Tineretul, indiferent de proveniența socială, este lipsit de orice perspectivă de realizare. Încurajarea formelor occidentale de manifestare a tineretului și scoaterea sa de sub influența PCR.

- Omul nou conceput de partid contravine tradițiilor și idealurilor românești.

- Sunt încălcate în mod sistematic libertățile religioase și de conștiință ale individului”⁹⁵.

Programele de trimitere de arme către rezistența antisovietică din Afganistan și războiul psihologic pentru susținerea dizidenților din Uniunea Sovietică, Polonia și Cehoslovacia aveau să se dovedească printre cele mai importante operațiuni ale CIA din timpul Războiului rece⁹⁶. De asemenea, alegerea, în anul 1978, a primului papă de origine est-europeană i-a determinat pe liderii comuniști să tragă concluzia că Vaticanul

⁹⁴ Florica Dobre (coord.), Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, *Securitatea. Structuri/Cadre, Obiective și Metode*, vol. II (1967-1989), CNSAS, Editura Enciclopedică, București, 2006, p. 545.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 546.

⁹⁶ Tim Weiner, *op. cit.*, p. 280.

începuse „o luptă politico-ideologică împotriva țărilor socialiste”⁹⁷. Acțiunile au culminat cu înființarea, în anul 1989, de către Departamentul de Stat al SUA, prin intermediul CIA, a unei structuri informative denumită Trust Organization, care avea sediul central în California și filiale în Austria și RFG. Această organizație, în rândul căreia se aflau foști ofițeri de informații transfugați, proveniți din România, URSS, Polonia și Cehoslovacia – printre care se număra și fostul general-locotenent de Securitate Ion Mihai Pacepa – a primit ca misiuni de a începe și sprijini mișcarea de dizidență în țările socialiste, organizarea și dirijarea activităților informative în rândul emigrației originare din aceste țări, inițierea unor acțiuni îndreptate împotriva statelor socialiste prin intermediul elementelor ostile din rândul emigrației și a dizidenților. Printre acțiunile reușite ale lui Trust Organization a fost, potrivit Notei nr. 00444 din 14 noiembrie 1989 a Centrului de Informații Externe, destabilizarea situației politice din Polonia, Ungaria și RDG, urmând ca, din a doua jumătate a lunii noiembrie 1989, atenția urma să fie concentrată pe spațiul României și Cehoslovaciei⁹⁸.

Intrarea Uniunii Sovietice, începând cu mijlocul anilor '70, într-o lungă perioadă de recesiune economică a determinat inițierea unei politici de reforme menite să încerce a salva sistemul comunist. Ideea de *perestroika* a prins contur în mediile academice protejate de KGB și treptat a ajuns până în vârful puterii, la instanțele conducătoare ale PCUS, inițial la un grup restrâns din interiorul Biroului Politic, care l-au sprijinit pe Gorbaciov. Extinderea la nivelul întregului imperiului a fost încredințată KGB, la fel ca și măsurile profilactice, menite să împiedice ca procesul să depășească limitele preconizate. De asemenea, KGB a urmărit susținerea politicii de putere concepută de Mihail Gorbaciov, care dorea o hegemonie *soft* asupra țărilor din Europa Centrală și de Est, prin acceptarea de către acestea a modelului *perestroikă*⁹⁹. Cedările succesive în fața Occidentului s-au făcut, după cum remarcă unii analiști, pentru a permite Rusiei – moștenitoarea defunctei URSS – să evite căderea la statutul de putere de rangul doi și să se rămână în prim-planul politicii mondiale¹⁰⁰.

Menținerea comunismului de tip sovietic o perioadă atât de mare de timp, înglobând aici și țările Europei de Est, s-a datorat, în principal, existenței a două elemente: folosirea terorii ca mijloc de guvernare și a războiului psihologic. În momentul în care Gorbaciov le-a înlocuit cu *perestroika* și *glasnost*, comunismul s-a destrămat.

Concluzii

Acțiunea psihologică depinde în bună măsură de caracterul doctrinei care a inițiat-o. Acest concept promovat de Școala Superioară de Război de la Paris și-a demonstrat cu prisosință valabilitatea în timpul Războiului Rece. Mijloacele prin care

⁹⁷ Vasili Mitrokhin, Christopher Andrew, *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa și în Vest*, Editura Orizonturi, Editura Sirius, București, 2003, p. 512.

⁹⁸ Cristian Troncotă, *op. cit.*, pp. 124-125.

⁹⁹ Dr. Constantin Buchet, *Evenimentele internaționale din perioada 1985-1989 reflectate în documentele Centrului de Informații Externe (CIE)*, în *Clio*/1989, nr. 2(6)/2007, pp. 5-29.

¹⁰⁰ Mihail E. Ionescu, *Sfârșitul comunismului de tip sovietic*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 12 (40)/1999, pp. 10-13.

acțiunea psihologică se realizează sunt variate și cuprind: viclenia de război, intoxicarea, propaganda albă, propaganda neagră, influența și dezinformarea, pe care statele care o practică o încredințează serviciilor speciale.

Făcând din influențarea factorilor de decizie din cadrul unui stat miza supremă a luptei, războiul psihologic reprezintă ceea ce în cadrul relațiilor internaționale se numește realizarea unei politici de prestigiu a unui stat.

De-a lungul întregii perioade a Războiului Rece, prin formele specifice ale războiului secret, ai cărui actori sunt serviciile de informații, s-a grăbit sfârșitul regimului comunist¹⁰¹. Până în prezent, au fost propuse patru explicații pentru eșecul comunismului de tip sovietic: criza economică, pierderea legitimității politice, dezintegrarea produsă de naționalism și pierderea încrederii elitelor¹⁰². Astfel, programele de manipulare perfecționate de către Occident au vizat nu numai o operațiune de influență, cât mai ales formarea unui mod de gândire și pregătirea destinatarului pentru receptarea comunicațiilor manipulative și pregătirea opiniilor și a dorințelor pe care se poate pedala¹⁰³. Un exemplu în acest sens îl constituie cazul României comuniste, care a încercat să conserve avantajul independenței parțiale în cadrul Tratatului de la Varșovia, gestionarea relațiilor cu Uniunea Sovietică fiind una din cele mai mari provocări cu care elita politică s-a confruntat. Probabil aceleași rațiuni au stat și la baza calificării lui Ceaușescu de către revista britanică „The Economist” drept „un de Gaulle al Estului Europei”¹⁰⁴. Pentru o bună perioadă de timp, această percepție a dominat strategia politică occidentală față de regimul politic din România, deși sovieticii, de exemplu, prin agentul de influență Charles Pathé în revista „Synthèse”, finanțată de KGB, îl caracteriza drept xenofob și dominat de nepotism¹⁰⁵. Alegerea lui Mihail Gorbaciov la Kremlin a pus capăt percepției Occidentului despre „devierea românească”, aceeași revistă „The Economist” calificându-l, la 22 aprilie 1989, pe Nicolae Ceaușescu drept „un împărat diabolic”¹⁰⁶. Acest fapt ne arată că, deși nu este indicat ca un stat să se mulțumească cu o reputație a puterii inferioară celei deținute în realitate, este, de asemenea, greșit să se inițieze o politică de cacealma, așa cum a fost concepută de către regimul comunist din România când a trasat realizarea acțiunilor de dezinformare, propagandă și contrapropagandă aparatului de Securitate. „O politică de cacealma poate reuși ușor pe termen scurt, dar pe termen lung doar dacă este capabilă să amâne la nesfârșit testul performanței reale, iar acest lucru nici măcar cea mai bună

¹⁰¹ Potrivit lui Victor Marcheti și John D. Martis, autorii lucrării *The CIA and the Cult of Intelligence*, războiul secret cuprinde următoarele forme: consilierea politică, finanțarea organizațiilor politice și profesionale, operațiunile economice speciale, pregătirea personalului, operațiunile politice sau paramilitare insurgente destinate loviturilor de stat și războiul informațional (*apud* Alexandru-Radu Timofte, *op. cit.*, p. 112).

¹⁰² Florin Abraham, *op. cit.*, p. 103.

¹⁰³ Vladimir Volkoff, *Dezinformarea văzută din Est...*, p. 66.

¹⁰⁴ Mioara Anton, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, Academia Română, INST, București, 2007, pp. 203-204.

¹⁰⁵ Richard H. Shultz, Roy Godson, *op. cit.*, p. 186.

¹⁰⁶ Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Relații româno-americane (1940-1990)*, Institutul European, Iași, 2002, p. 544.

conducere nu-l poate garanta¹⁰⁷. În pofida eforturilor diplomatice depuse de sovietici în perioada destinderii, de a denunța propaganda occidentală ca fiind incompatibilă cu principiile proclamate la Helsinki¹⁰⁸, spargerea blocadei informaționale, când a ieșit tot mai mult în evidență faptul că, deși revoluționară în teorie, în realitate, ideologia comunistă era conservatoare și animată de o tristă ortodoxie politică și socială¹⁰⁹, a jucat un rol important în prăbușirea acestor regimuri.

¹⁰⁷ Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Polirom, Iași, 2007, p. 126.

¹⁰⁸ Jean Châma, Jean François Soulet, *Histoire de la dissidence. Oppositions et révoltes en URSS et dans les démocraties populaires de la mort de Staline à nos jours*, Éditions du Seuil, Paris, 1982, p. 46.

¹⁰⁹ Zbigniew Brzezinski, *op. cit.*, p. 175.

IV. RECENZII. NOTE DE LECTURĂ

Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbuş, *Dicţionarul ofiţerilor şi angajaţilor civili ai Direcţiei Generale a Penitenciarelor. Aparatul central (1948-1989)*, vol. I, Iaşi, Editura Polirom, 2009, 524 p.

Angrenat într-un amplu proces de analizare a aspectelor represive ale regimului comunist, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România îmbogăţeşte istoriografia consacrată acestui regim, prin efortul a trei tineri cercetători, cu o lucrare amplă despre cadrele uneia dintre cele mai temute instituţii: Direcţia Generală a Penitenciarelor.

Deşi memorialistica foştilor deţinuţi politici este foarte bogată şi abundă în descrierea personajelor care au făcut din închisorile şi lagărele regimului comunist adevărate „cercuri ale infernului”, datele prezentate în acest gen de lucrări suferă, inevitabil, de lacune serioase, lipsind, din motive obiective, date esenţiale pentru o înţelegere adecvată a mecanismelor de funcţionare a sistemului de detenţie. Demersul cercetătorilor Mihai Burcea, Marius Stan şi Mihail Bumbuş reuşeşte să suplinească aceste minusuri ale memorialisticii prin apelul la documentele de arhivă create chiar de către Direcţia Generală a Penitenciarelor, precum şi de către alte instituţii ale regimului comunist (Consiliul de Stat, Ministerul Afacerilor Interne, Securitate etc.).

Lucrarea a fost concepută ca un „instrument de lucru”, deopotrivă pentru cercetători (termen prin care autorii înţeleg „orice persoană care are interesul sau simpla curiozitate de a studia multiplele aspecte ale sistemului concentraţionar românesc” – p. 9), pentru foştii deţinuţi, dar şi pentru elevii şi cadrele „care fac parte din actualul sistem de pregătire profesională al ANP” – p. 11.

Putem considera că, prin modul în care a fost structurată şi prin vasta documentare care i-a stat la bază, lucrarea îşi îndeplineşte cu succes scopul pentru care a fost gândită de către autori. Cele 381 de persoane ale căror fişe au fost incluse în dicţionar au îndeplinit, în diverse perioade din intervalul 1948-1989, funcţii în aparatul central profesional şi politic al Direcţiei Unităţilor de Muncă, Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Serviciului Reeducări Minoru sau în şcolile militare de ofiţeri şi subofiţeri ale M.A.I., deci au fost în „miezul” sistemului represiv, concepând sau doar aplicând diverse măsuri pentru „reeducarea” celor intraţi în sistemul de detenţie al vremii.

Informaţiile incluse în fişe variază în funcţie de parcimonia surselor, dar, în general, includ data şi locul naşterii şi al decesului, originea şi apartenenţa socială, naţionalitatea, profesia de bază, funcţiile deţinute în organizaţiile politice, de masă şi obşteşti, studiile civile, militare, politice, situaţia stagiului militar, activitatea profesională, gradele obţinute, decoraţii şi alte distincţii obţinute, pedepse suferite. Aşadar, o radiografie completă a laturii profesionale a celor care s-au aflat în slujba sistemului de detenţie.

Recenzii. Note de lectură

Cea mai mare parte a datelor sintetizate în fișe provine din fondurile arhivei Administrației Naționale a Penitenciarelor¹, dar și din Arhivele Naționale Istorice Centrale, arhiva Secretariatului General al Guvernului și arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. Această categorie de informații a fost completată cu date extrase din actele legislative publicate în „Buletinul Oficial”, presă, literatura memorialistică și lucrări de specialitate.

Fișele propriu-zise sunt precedate de o succintă prezentare a autorilor dicționarului, o *notă asupra ediției* și de un *cuvânt înainte*, care reunește atât o argumentare a proiectului de realizare a unui dicționar al personalului D.G.P., cât și o prezentare a structurii volumului, pentru a se încheia cu mulțumirile aduse de autori tuturor celor care i-au sprijinit și încurajat pe parcursul realizării lucrării.

Urmează apoi o listă a abrevierilor utilizate în cadrul dicționarului și o consistentă *introducere*, de nu mai puțin de 46 de pagini. Această introducere este binevenită, având în vedere că, în general, cititorul, chiar de formație istorică, nu deține decât informații precare asupra terminologiei specifice sistemului de detenție și a mecanismelor care stăteau la baza funcționării acestuia. Conștienți de această realitate, autorii și-au propus și au reușit realizarea unei familiarizări a lectorului cu aceste probleme, înainte ca acesta să treacă la parcurgerea fișelor de cadre. Acest lucru a fost realizat prin prezentarea tipologiei dosarului profesional, prin enumerarea documentelor care sunt reunite în acest gen de dosare (fișa personală, jurământul militar, foaia de serviciu, caracterizările, referatele de cadre, nota de relații, autobiografiile etc.), urmate de detalierea modului de întocmire și a semnificației acestor documente.

Autorii au trecut în revistă parcursul profesional al ofițerilor, de la gradul de sublocotenent până în vârful ierarhiei militare, precum și decorațiile și medaliile cu care au fost răsplătiți angajații sistemului penitenciar.

Un subcapitol distinct a fost consacrat organizării și funcționării Direcției Generale a Penitenciarelor în anii '50- '60, detaliind organigramele instituției, apoi un alt subcapitol a fost rezervat prezentării sistemului școlilor militare, văzute drept „pepiniera DGP”, prezentării școlilor de partid prin care au trecut mulți dintre angajații sistemului și trecerii în revistă a condițiilor în care se realiza căsătoria militarilor. Trebuie menționat că dacă datele vizând organizarea DGP sunt circumscrise anilor '50- '60, cele referitoare la sistemul de școlarizare exced această perioadă, mergând până în anii '80. Aflăm astfel, de pildă, că în 1980, pentru cele 20 de locuri repartizate DGP în cadrul Școlii de Ofițeri a MI, fuseseră validate dosarele a 72 de candidați (66 de muncitori, patru elevi și doi subofițeri) – p. 47-48. În același timp, am remarcat că informațiile referitoare la

¹ Conștienți de dificultatea accesului în unele fonduri de arhivă, considerate încă sensibile de către factorii de decizie contemporani, am remarcat mândria cu care autorii relatează „spargerea” monopolului informațional: „în august 2006, experții IICCR au pătruns în Baza de aprovizionare, gospodărire și reparații din cadrul penitenciarului de maximă siguranță de la Jilava, locul unde se află arhiva ANP” (p. 10). Verbul „au pătruns” aproape că reușește să ne sugereze o acțiune de forță sau cel puțin clandestină, asemenea unui *comando* care accede într-o fortăreață bine păzită pentru a obține documente ultrasecrete (sugestie care, dată fiind secretomania multora dintre structurile ce gestionează arhivele regimului comunist, probabil că nici nu e prea departe de realitate!).

Recenzii. Note de lectură

căsătorirea militarilor se rezumă la intervalul 1949-1954, perioadă în care s-au aplicat prevederile Decretului nr. 60/1949. Dintre prevederile acestui decret, am reținut faptul că, pe lângă certificatul de moralitate (cerut și înainte de instaurarea regimului comunist) și devotament față de Republica Populară Română a viitoarei soții, regimul solicita și un certificat „de devotament” al părinților acesteia – p. 49!

În cadrul subcapitolelor 4 și 5 au fost analizate organizarea aparatului central al DGP în anii '70 și '80, precum și sistemul de pregătire a cadrelor în respectiva perioadă (aici fiind incluse și date despre munca informativă în rândul deținuților, precum și aspecte ținând de disciplina militară – pedepse și recompense). Nici în cuprinsul acestor subcapitole delimitarea cronologică nu este una strictă, regăsindu-se informații referitoare la stări de lucruri din perioada precedentă. De exemplu, este reprodus un pasaj foarte interesant din expunerea de motive la Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 432 din 13 aprilie 1960, în care generalul de armată Leontin Sălăjan menționa că „un număr însemnat de ofițeri (aproximativ 50% din efectivul total)” nu absolviseră „învățământul mediu de cultură generală”. Cea mai mare parte din aceștia proveneau din „absolvenții școlilor militare în care până în 1954 se primeau elevi fără studii medii complete, iar ceilalți sunt ofițeri proveniți din câmpul muncii, care nu au avut posibilitatea completării studiilor” – p. 57.

Fie și numai această informație și este suficient pentru a realiza gradul de pregătire și competențele profesionale ale unei însemnate părți a corpului ofițeresc al vremii. În aceste condiții putem interpreta adecvat și alte acțiuni din perioadă, precum cererea lui Gheorghiu-Dej, din 22 ianuarie 1959, către N.S. Hrușciov de a aproba trimiterea în România a cinci specialiști militari „pentru nevoile de pregătire și perfecționare a Forțelor noastre Armate”². Având în vedere că în dotarea armatei române fuseseră incluse avioane supersonice MIG și baterii de rachete antiaeriene, evident că discrepanța dintre nivelul tehnic al armamentului din dotare și gradul de pregătire școlară al ofițerilor trebuia cumva eliminată.

Și atunci când prezintă munca informativă în rândul deținuților, autorii realizează practic o secțiune pe verticală a eșantionului cronologic 1948-1989, plecând de la Serviciul Operativ – UM 0128 București, de la începutul anilor '50, trecând prin celebrul Serviciu „K” – UM 0123/A și ajungând la activitatea din anii '70 - '80 a Direcției a IV-a Contrainformații Militare.

Pe lângă datele extrem de interesante din cadrul introducerii, parcurgerea fișelor de cadre prezintă pentru cititor un dublu avantaj: poate reconstitui profile umane dintre cele mai diverse și înțelege modul în care un sistem opresiv influențează practic atât destinele oponentilor, cât și pe cele ale celor ce-l slujesc, dar, totodată, obține o sumă de informații adiacente despre diverse aspecte ale funcționării regimului comunist, despre instituții, practici, și, mai presus de toate, despre incredibilele abuzuri care au fost tolerate de acest regim.

Autorii pun la dispoziția cititorului, prin generoase note de subsol sau chiar în textul fișei, date despre organizații precum Întreprinderea Economică de Stat „Munca Exterioară”, înființată în iulie 1949 pentru a executa lucrările din sectoarele M.A.I. de pe șantierul Canalului Dunăre-Marea Neagră (p. 69), despre Serviciul Muncii, înființat în

² A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 81/1959, f. 7

Recenzii. Note de lectură

ianuarie 1950 (p. 92) sau informații interesante despre Comitetul Organizației P.C.R. din Ministerul de Interne, așa cum era el structurat în aprilie 1977 (p. 77).

În ceea ce privește abuzurile săvârșite de Securitate, Miliție sau de către angajații sistemului de închisori și lagăre, exemplele sunt mai mult decât abundente. Am reținut dintr-o declarație a col. Baci Ioan, fost director general al DGP în perioada sept. 1949-oct. 1952 faptul că „în perioada '50 - '51 [existau] circa 7-8.000 deținuți la dispoziția Securității, iar vreo 3-4.000 la dispoziția Miliției. Aceștia nu erau cu forme legale. Unii deținuți au stat câte 3-4 ani necercetați” (p. 88).

Poate printre cele mai revoltătoare abuzuri (deși în acest domeniu e atât de greu să faci o ierarhizare) sunt cele surprinse într-un referat al Ministerului Justiției, înaintat în 1955 lui Gheorghiu-Dej, în care sunt relatate faptele lui Cormoș Florian, comandantul Coloniei de Muncă Cernavodă. Fără a mai menționa aici ororile de care se făcea vinovat respectivul Cormoș, reținem doar că torturile aplicate de acesta și de prim-brigadierul Cîrcu Nicolae au dus la „decedarea unui număr de 142 deținuți, dintre care pentru 26 deținuți există dovezi de asasinarea lor de către acuzații menționați”. Deși completul de judecată aprecia că pedeapsa cuvenită era „pedeapsa cu moartea”, Cormoș, se pare că la indicația lui Dej, a fost condamnat în 1955 la muncă silnică pe viață, iar la 22 august 1957 a fost amnistiat, reactivat ca ofițer și, ulterior, înaintat în grad, fiind numit ca ofițer de serviciu prim la Penitenciarul Cluj Tribunal (aug. 1957 – iul. 1967). Scos într-un târziu din sistemul penitenciar, lucrează ca șef de detașament „peste 200 de paznici de obiective” și din 1970 devine „șef de depozit și de gestiune” la Industria Cărnii până în 1987, când este pensionat. Ne putem da lesne seama ce „marginalizat” a fost respectivul ca șef la Industria Cărnii, în condițiile penuriei alimentare din România socialistă. În 2007 fostul tortionar avea o pensie de „aproape 1.300 lei”, fiind totuși nemulțumit că „subofițerii cu care am lucrat eu iau câte 1.700-1.800 de lei” (p. 155).

Exemplele de acest fel sunt mult mai numeroase, dar lăsăm cititorului (ne)plăcerea de a le descoperi, felicitând autorii pentru modul în care au reușit să surprindă perpetuarea unor nedreptăți flagrante mult dincolo de prăbușirea oficială a regimului comunist.

Volumul se încheie printr-o serie de 27 de anexe ce conțin documente și fotografii din dosarele profesionale de cadre.

În încheiere, dorim să menționăm trei aspecte care ne-au suscitat unele nelămuriri. Astfel, deși în cuprinsul dicționarului au reușit o foarte bună completare a informației de arhivă cu cea din lucrări memorialistice, autorii invocă în cadrul cuvântului înainte „imposibilitatea de a crea punți de legătură între informația memorialistică și cea extrasă din documentele AANP” – p. 11. Ori, în opinia noastră (și așa cum au și dovedit-o, în fapt, autorii dicționarului), o astfel de coroborare a informației documentare cu relatările memorialistice este nu numai posibilă, ci chiar dezirabilă.

O altă formulare ambiguă ne-a frapat în cadrul *Cuvântului înainte*: „în definitiv, putem compara lucrarea noastră cu un documentar în adevăratul sens al cuvântului – deoarece conținutul are valoare de document și prezentăm fapte întru totul autentice (în versiunea oficială a autorităților comuniste)” (p. 9). Știut fiind că „adevărul oficial nu e adevărul adevărat”, ne întrebăm dacă faptele prezentate în cadrul lucrării sunt autentice

doar „în versiunea oficială” sau au fost trecute prin filtrul criticii izvoarelor istorice de către autori? Cu alte cuvinte, dacă sursele documentare provenind din arhivele instituțiilor represive au fost considerate de autori ca fiind credibile doar atunci când coincid cu o imagine preconcepută sau dacă a fost efectuată o validare a informației pe criterii strict științifice.

În final, menționăm și o mică eroare pe care am sesizat-o în nota de la pagina 37, unde printre organele proprii ale M.A.I. menționate în art. 5 al Decretului nr. 102/16 martie 1949, figurează D.G.S.S., deși în lista abrevierilor se precizează, corect, că D.G.S.S. a funcționat între 30 martie 1951 și 20 septembrie 1952. Evident, autorii au avut în vedere includerea în art. 5 al respectivului decret a Direcției Generale a Securității Poporului (D.G.S.P.).

În ansamblul său, lucrarea reprezintă o contribuție valoroasă la istoriografia regimului comunist, fișele foștilor angajați ai sistemului de detenție reușind să ofere cititorului o imagine nefardată, un profil individualizat al celor care au reușit să disipeze teroarea în rândurile foștilor deținuți. Informația inedită și tendința de exhaustivitate, precum și modalitatea concisă de redare a fișelor se constituie în tot atâtea merite ale *Dicționarului ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor*.

Luminița Banu

Raluca Grosescu, Raluca Ursachi, *Justiția penală de tranziție. De la Nürnberg la postcomunismul românesc*, Editura Polirom, Iași, 2009, 282 p.

Înființat la sfârșitul anului 2005, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România (I.I.C.C.R.) a reușit să se impună foarte rapid în peisajul istoriografic românesc contemporan. Într-un timp scurt, grupul de tineri cercetători ai Institutului a reușit să publice numeroase lucrări valoroase, care au atras atenția specialiștilor interesați de istoria regimului comunist din România. Ne referim aici atât la volumele de tip enciclopedic (cum ar fi *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)* – coordonat de Andrei Muraru – sau vol. I din *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor* – autori Mihai Burcea, Marius Stan și Mihail Bumbescu, Polirom, 2009, alte două volume fiind sub tipar), cât și la cele de autor, printre care amintim *Pitești. Cronica unei sinucideri asistate* (Polirom, 2007) – autor Alin Mureșan – sau prezenta lucrare. Nu putem omite nici editarea a numeroase interviuri orale inedite luate unor foști deținuți politici, grație demersurilor demne de admirat ale lui Cosmin Budeancă, salvându-se astfel mărturii valoroase, interviuri grupate în seria *Experiențe carcerale în România comunistă*, din care până în prezent au fost tipărite trei volume, alte trei fiind în curs de apariție.

Nu în ultimul rând, I.I.C.C.R. se remarcă și prin alte activități științifice: editează un anuar propriu, ajuns la volumul IV, fiecare număr fiind axat pe o anumită tematică; este co-organizator al Simpozionului științific internațional de la Făgăraș și editor al comunicărilor prezentate; organizează Școala de vară de la Râmnicu-Sărat; are ca proiecte înființarea unor muzee memoriale în fostele penitenciare Jilava și Râmnicu-

Recenzii. Note de lectură

Sărat etc. De asemenea, amintim și eforturile constante depuse pentru descoperirea locurilor și circumstanțelor în care au fost asasinat și îngropate de către Securitate o parte dintre persoanele care s-au opus regimului comunist. Până în prezent au fost deshumate 16 victime, iar pe baza cazurilor avute în vedere Institutul a vernisat cu succes o expoziție cu titlul *Numitor comun: Moartea*, devenită itinerantă în țară și străinătate. În paralel, din dorința de a obține condamnarea făptuitorilor acestor crime, ca și a altor abuzuri, I.I.C.C.R. a înaintat organelor de procuratură numeroase documente ce probează actele represive comise de ofițerii de Securitate.

În strânsă legătură cu acest ultim aspect se situează și prezenta lucrare, ce are ca subiect tocmai acțiunile justiției din România și din străinătate pentru pedepsirea persoanelor vinovate de abuzuri grave îndeplinite în timpul regimurilor totalitare, fie ele de stânga sau de dreapta. Volumul a apărut cu sprijinul Fundației Konrad Adenauer, o fundație care se implică activ de mulți ani în susținerea financiară și logistică a proiectelor de cercetare privind istoria comunismului românesc. Este din nou meritul I.I.C.C.R. că a reușit să capaciteze fundația amintită pentru editarea acestei lucrări, precum și a altora, un foarte reușit parteneriat stat-ONG, un exemplu demn de urmat și pentru alte instituții similare din România.

În ceea ce privește autoarele volumului, ambele sunt doctorande în științe politice la Paris și au publicat deja mai multe studii referitoare la justiția de tranziție post-comunistă din România. Toate acestea le permit să realizeze o bună abordare a subiectului, acesta fiind tratat din punct de vedere juridic, istoric și politic.

Introducerea lucrării este foarte amplă și bine documentată, având rolul de a familiariza cititorul atât cu latura teoretică a subiectului, cât și cu metodologia la care s-a recurs pentru abordarea acestuia, fiind indicate totodată și sursele folosite. Astfel, sunt explicate pe larg conceptele internaționale de aplicare a justiției pentru pedepsirea vinovaților din regimurile dictatoriale. Este relevată diversitatea opiniilor teoretice în ceea ce privește acest aspect, ele mergând de la abandonarea oricărui proces de acest tip (sub motiv că vinovații sunt prea mulți și că niciodată nu vor putea fi condamnați toți, iar o selecție a acestora ar fi arbitrară), până la pedepsirea tuturor vinovaților, indiferent de gradul de culpabilitate al acestora. Ca o opinie personală, credem că ultimul punct de vedere este cel mai corect, dar considerăm că punerea lui în practică este aproape utopică. Din păcate, autoarele nu au făcut și o prezentare asemănătoare a dezbaterilor teoretice din România referitoare la acest subiect (fie ele ale juriștilor, politologilor sau reprezentanților societății civile), care ar fi facilitat înțelegerea modului în care cazul românesc se încadrează în cel mondial.

Încă din prima parte a introducerii, Raluca Grosescu și Raluca Ursachi scot în evidență faptul că rolul acestor tipuri de procese post-totalitare nu se limitează doar la pedepsirea vinovaților, ele având funcții mult mai extinse. Printre acestea se află restaurarea demnității victimelor (căroră astfel li se recunoaște public suferința), instaurarea ordinii legale și a respectului pentru lege, dar și „construcția unei narațiuni asupra nedreptății fostului regim”.

De altfel, mare parte din construcția lucrării se axează pe cercetarea modului în care justiția post-comunistă din România a reușit să îndeplinească funcțiile proceselor enunțate anterior. De asemenea, cele două autoare au încercat să identifice factorii care au favorizat sau au blocat acțiunile justiției duse pentru îndeplinirea acestui rol. În

Recenzii. Note de lectură

opinia noastră, ambele ipoteze de cercetare s-au bucurat de o foarte bună analiză în cuprinsul volumului, subiectul fiind excelent tratat și studiat din mai multe perspective. Remarcăm mai ales evidențierea detaliată a tuturor factorilor care au încetinit sau chiar stopat cursul justiției din România în ceea ce privește pedepsirea celor vinovați de abuzuri în timpul regimului comunist: lipsa unei reale voințe politice, cadrul legislativ restrictiv, ineficiența societății civile etc. Toate aceste aspecte sunt tratate critic, ceea ce ridică foarte mult valoarea volumului.

Bibliografia folosită este amplă și foarte diversă, fiind bine utilizată. Se regăsesc foarte multe volume occidentale, în limbile engleză și franceză, din toate domeniile care au tangență cu subiectul (politologie, drept, istorie). De asemenea, pentru partea teoretică a lucrării, sunt citate numeroase studii și articole din reviste juridice europene sau nord-americane, precum și un număr ridicat de teze de doctorat susținute la universitățile din Paris. Nu în ultimul rând, au fost utilizate informații din presa străină și din foarte multe site-uri internet, extrem de utile în lipsa unor studii de specialitate în limbi de circulație referitoare la cazurile concrete prezentate.

În ceea ce privește lucrările apărute în România, sunt folosite preponderent cele de factură istorică și mai puțin juridică. Sursele juridice românești utilizate sunt rareori analizate critic, deși credem că ar fi fost util, întrucât unii dintre acești autori (precum Petrache Zidaru ș.a.) nu ezită în a prezenta acțiunile justiției în timpul regimului comunist ca fiind exemple de corectitudine și legalitate, deformări ce ar fi trebuit corectate. De asemenea, ar fi fost de dorit să fie citate mult mai multe reviste românești de natură juridică apărute după 1989.

Au fost folosite și numeroase documente inedite, provenite mai ales din arhivele Ministerului Justiției, fiind des utilizate actele proceselor post-decembriste: rechizitorii, sentințe etc. Totodată, sunt citate și articole din presa românească care se referă la procesele intentate susținătorilor regimului comunist vinovați de abuzuri. Remarcăm și faptul că autoarele nu au ezitat să apeleze și la sursele istoriei orale, fiind intervievate 20 persoane, alegându-se reprezentanți din rândul tuturor categoriilor de persoane ce au legătură cu subiectul: victime ale represiunii regimului comunist, lideri politici și factori de decizie din România post-comunistă, dar și foști membri ai structurilor de conducere ale P.C.R. (membri C.P.Ex. etc.).

Volumul este bine structurat, în prima jumătate fiind prezentat cadrul general internațional în care s-au desfășurat procesele de condamnare a celor vinovați de abuzuri în timpul dictaturilor de stânga sau de dreapta din întreaga lume, pentru ca apoi să fie detaliat cazul românesc. Nu în ultimul rând, lucrarea este întregită de șase documente relevante (patru rechizitorii și două sentințe), toate fiind inedite, referitoare la procesele Nicolae Ceaușescu, Alexandru Drăghici, Gheorghe Crăciun sau cel al ucigașilor lui Gheorghe Ursu.

În prima parte a volumului, autoarele analizează punctual acțiunile justiției din toate regimurile post-totalitare de după 1945. Un spațiu aparte este alocat procesului de la Nürnberg, considerat a fi „piatra de temelie a justiției penale de tranziție”, după care sunt detaliate situațiile din statele care au cunoscut regimuri dictatoriale. Pentru o cât mai bună sinonimie cu cazul românesc, au fost avute în vedere doar acele cazuri în care vinovații au fost judecați de organele judecătorești din țara respectivă, fiind exceptate situațiile în care procesele au fost desfășurate sub egida tribunalelor penale

Recenzii. Note de lectură

internaționale sau ale celor din alte state. Toate aceste cazuri au fost grupate pe criteriul temporal și geografic: Europa de Sud (Portugalia, Grecia, Spania), America de Sud (Argentina, Bolivia, Chile, Uruguay), Africa de Sud și Europa Centrală și de Est (Germania, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, Albania, Țările Baltice și Rusia).

La fiecare dintre cazurile menționate sunt trase concluzii valoroase, arătându-se atât avantajele, cât și deficiențele căilor urmate de statele respective. Se remarcă faptul că aproape peste tot, justiția a avut un curs sinuos, acțiunile sale desfășurându-se cu sușuri și coborâșuri, fenomen care se regăsește pe deplin și în România.

Reține atenția cazul argentinian, care, cel puțin din punct de vedere legislativ, poate fi considerat un succes. În anul 2003, în Codul Penal din Argentina a fost inclusă imprescriptibilitatea crimelor comise împotriva umanității, iar în 2006 un tribunal a declarat că violările drepturilor omului din timpul dictaturilor militare pot fi calificate drept „genocid organizat de stat”, fiind eliminate astfel toate piedicile care stăteau în calea condamnării celor vinovați. O precizare foarte necesară este că toate acestea au fost posibile numai în urma unor puternice presiuni ale societății civile și ale asociațiilor victimelor, cât și grație unei voințe politice ferme, și aceasta abia după mai bine de 20 de ani de la reinstaurarea democrației.

Sunt oferite și exemple de state în care justiția s-a dovedit ineficientă, îndeosebi din lipsa unui sprijin din partea factorului politic. În Uruguay nu a fost pronunțată nici o condamnare, deși se estimează că unul din 500 de uruguayeni a fost torturat, iar unul din 50 încarcerat. Amintim totodată și cazurile în care s-a încercat pacificarea socială, din dorința de a nu crea fracturi majore în rândul societății. Cele mai cunoscute exemple sunt Spania și Africa de Sud, state care au cunoscut lungi perioade de dictatură și care au încercat să găsească o soluție pentru a evita să pună în pericol democrația proaspăt instaurată.

Și în ceea ce privește situația din Europa Centrală și de Est pot fi observate diferențe, uneori substanțiale, de la un stat la altul. În Cehia (1993) și Albania (1995) crimele din timpul comunismului au fost declarate imprescriptibile, în timp ce în Germania și Ungaria au fost condamnate doar o foarte mică parte din persoanele implicate în represiune și numai în anumite cazuri concrete: crimele de la Zidul Berlinului, respectiv din timpul revoluției din 1956.

Cea de-a doua parte a lucrării, cea mai consistentă, a fost rezervată prezentării detaliate a modului în care a acționat justiția din România pentru pedepsirea persoanelor vinovate de comiterea unor acte represive în timpul regimului comunist. În acest sens, foarte utilă se dovedește a fi expunerea cadrului legal în care s-au desfășurat aceste procese, întrucât acesta, practic, a limitat foarte mult aria de aplicare a justiției.

Autoarele scot în evidență faptul că principalul obstacol în calea condamnării crimelor comunismului l-a constituit Decretul nr. 11 emis de Nicolae Ceaușescu în ianuarie 1988, prin care au fost amnistiate toate infracțiunile care prevedeau o pedeapsă de până la 10 ani închisoare, categorie în care se încadrează majoritatea abuzurilor politice comise de regimul comunist: tortura, încarcerarea abuzivă, violarea corespondenței și a domiciliului etc. Prin acest act, practic dictatura și-a acoperit juridic toate actele represive, chiar dacă, personal, nu susținem ideea că decretul ar fi fost emis în mod expres în acest sens (foarte probabil, Nicolae Ceaușescu, care împlinea atunci 70 de ani, s-a gândit mai mult la grațierea deținuților de drept comun).

Recenzii. Note de lectură

O altă barieră juridică insurmontabilă a fost și este reprezentată de expirarea termenelor de prescripție, care sunt de maxim 15 ani pentru omor. Chiar dacă în 1993 un tribunal a statuat că aceste termene încep la 22 decembrie 1989, în acest moment ele au expirat încă o dată. În anul 2008, I.I.C.C.R. a încercat să obțină o decizie prin care aceste termene să decurgă din momentul înființării institutului, decembrie 2005, instituția fiind singura cu atribuții expres prevăzute pentru investigarea abuzurilor. I.I.C.C.R. aducea ca argument modelul polonez, unde cadrul legal a fost modificat în acest sens, dar propunerea a fost respinsă de către Procuratură.

O atenție specială este acordată conceptului de crimă imprescriptibilă din jurisprudența românească. Se semnaleză faptul că, deși România a semnat Convenția O.N.U. asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor împotriva umanității (1968), în legile naționale nu au fost transpuse decât prevederile care au convenit regimului comunist. Astfel, în Codul Penal din 1969 au fost omise exact crimele împotriva umanității, întrucât în Convenție erau menționate și „persecuțiile pe motive politice”. De asemenea, a fost eliminată și sintagma „indiferent de data la care au fost comise”. În aceste condiții, în prezent în România este foarte greu de aplicat imprescriptibilitatea în privința crimelor comunismului în sensul prevăzut de amintita Convenție.

Un spațiu larg este acordat procesului lui Nicolae și Elena Ceaușescu, într-un capitol intitulat sugestiv „Procesul Ceaușescu – paravan al schimbării politice”. În opinia autoarelor, acest „proces politic» prin excelență” a avut aproape exclusiv rolul de legitimare politică a noului regim instalat în decembrie 1989, alături de menirea de a ascunde continuitatea unor lideri și instituții cu regimul comunist. Pentru susținerea acestor aserțiuni este citată și o afirmație a lui Silviu Brucan, care recunoștea faptul că sentința se știa dinaintea începerii procesului.

De menționat și concluzia celor două autoare referitoare la procesul soților Ceaușescu: „Deși acuzațiile generale au fost lansate fără dovezi, iar termenul «genocid» a fost utilizat în mod abuziv, ele descriu totuși realități ale regimului Ceaușescu. Folosite în cadrul unui proces care ar fi respectat legea, ele ar fi putut deschide dezbateri edificatoare asupra naturii politicilor de stat și ale efectelor lor pentru România. În același timp, o administrare corectă a probelor asupra evenimentelor din decembrie ar fi putut conduce la clarificarea responsabilităților diversilor actori politici sau cadre militare în represiunea manifestanților. Această șansă a fost ratată de procesul expeditiv de la Târgoviște” (p. 125).

În continuarea lucrării sunt expuse apoi toate procesele intentate după 1989 celor vinovați de represiune în timpul regimului comunist. Sunt examinate, din punct de vedere juridic, unele acuzații și se conchide că ar fi fost mult mai utilă organizarea unor procese corecte în această privință. Spre exemplu, se afirmă că la toate procesele din 1990-1991 (C.P.Ex. etc.) s-au dat „condamnări eronate pentru genocid sau complicitate la genocid”, chiar dacă procedurile și încadrările juridice au fost mult mai bine respectate decât în cazul procesului soților Ceaușescu. Aceste analize atente ale temeiniciei condamnărilor și a corectitudinii încadrării lor juridice ridică valoarea volumului.

Raluca Grosescu și Raluca Ursachi accentuează asupra faptului că regimul Iliescu a dorit prea puțin sau chiar deloc să treacă la pedepsirea vinovaților. Puținele

Recenzii. Note de lectură

procese desfășurate au avut doar rolul de a aduce o legitimare politică noii puteri, marcându-se distanțarea de dictatura comunistă, fără a se urmări însă o condamnare reală și generală a celor care au înfăptuit acte abuzive. De altfel, majoritatea celor inculpați în perioada 1990-1995 au fost judecați doar pentru rolul lor în represiunea din decembrie 1989 și nu pentru acte comise în perioada comunistă.

Argumentele aduse în sprijinul acestor aserțiuni sunt aproape de necontestat, fiind elocvente. Spre exemplu, generalii de Securitate Iulian Vlad și Andruța Ceaușescu au fost condamnați doar pentru rolul lor represiv din timpul evenimentelor din decembrie 1989 și nu pentru alte fapte anterioare. Apoi, chiar dacă în procesul lotului membrilor C.P.Ex. s-au pronunțat 24 de condamnări, în 1994 și 1996 Ion Iliescu i-a grațiat pe toți cei condamnați, aceasta după ce o parte dintre ei fuseseră eliberați anterior pe caz de boală.

Credem însă că uneori se insistă mult prea mult pe „continuitățile politice” cu trecutul al regimului Iliescu (p. 128). Acestea trebuie explicate și dovedite, nu doar afirmate, pentru că nu se poate nega caracterul democratic evident al regimului Iliescu (pluripartidism, alegeri libere, predare democratică a puterii etc.). În opinia noastră, ar fi fost necesare explicații mult mai detaliate și mai ales o nuanțare a acestor tipuri de afirmații, pentru că altfel se poate crea impresia falsă că regimul Iliescu ar fi fost aproape identic cu cel al lui Nicolae Ceaușescu, dar cu un alt lider, ceea ce este profund eronat.

De altfel, nici regimul condus de Emil Constantinescu nu credem că a depus cu adevărat eforturi susținute pentru pedepsirea vinovaților de crimele comunismului. Chiar dacă numărul proceselor a fost mai mare și chiar dacă au fost aduși în instanță și ofițeri de Securitate vinovați de abuzuri în perioada comunistă, nu se poate afirma că sub mandatul Convenției Democratice s-ar fi obținut rezultate spectaculoase. Și în acest caz credem că nu a existat o reală voință politică în acest sens, cu toate că partidele istorice veniseră la putere după o campanie electorală în care au clamat necesitatea deschiderii unui „proces al comunismului”. Acest deziderat nu avea să fie însă pus în practică, la fel cum a fost tergiversată o lungă perioadă și legea accesului la dosarele Securității, care a fost votată numai după ce a fost mutilată substanțial față de varianta sa inițială depusă de Constantin Tîcu-Dumitrescu, președintele A.F.D.P.R. Nu trebuie uitat nici momentul penibil în care președintele Emil Constantinescu l-a decorat pe Vasile Ciolpan, fostul comandant al Penitenciarului de la Sighet, unde și-a găsit sfârșitul o parte a elitei interbelice. Și acest caz nu este singular³. Ulterior a ieșit la iveală și faptul că unii dintre liderii la vârf ai partidelor istorice colaboraseră cu Securitatea și cu regimul comunist, nefiind așadar interesați în deschiderea acestei „cutii a Pandorei”.

În opinia celor două autoare, procesele intentate în România foștilor responsabili comuniști „au devenit instrumente de legitimare politică, pentru diversele partide care s-au succedat la putere după 1989”, considerație cu care suntem într-un tot

³ Spre exemplu, în anul 2008 autoritățile locale din județul Alba l-au decorat pe George Homoștean, ministru de Interne în perioada 1978-1987, „uitând” faptul că la ordinul direct al acestuia au fost asasinat trei persoane în cadrul acțiunii „Autobuzul”. De altfel, pentru această faptă George Homoștean a fost condamnat în 1997 la 18 ani închisoare, fiind eliberat însă în cel de-al doilea mandat al lui Ion Iliescu.

Recenzii. Note de lectură

de acord. Nu putem omite însă faptul că acest fenomen s-a manifestat și se manifestă în aproape toate regimurile post-totalitare de după 1945 (excepțiile fiind rare: Spania, Africa de Sud, Uruguay), el nefiind așadar doar o caracteristică a cazului românesc.

Autoarele evidențiază deseori faptul că ritmul lent și obstacolele puse în calea justiției s-au datorat lipsei unui real sprijin politic. Chiar procurorul Dan Voinea, implicat direct în instrumentarea celor mai importante dosare, recunoștea faptul că lipsa de rezultate în această privință are drept cauză sprijinul slab primit din partea factorului politic.

Dar, chiar dacă lipsa voinței politice a fost determinantă în împiedicarea obținerii unor rezultate satisfăcătoare în ceea ce privește condamnarea vinovaților, nu putem omite nici rolul altor factori. Ne referim îndeosebi la instituțiile juridice din România (mai ales la Procuratură), ai căror reprezentanți nu doar că nu au depus eforturi susținute pentru pedepsirea crimelor comunismului, dar uneori chiar au acționat contrar. Cele două autoare nu insistă însă aproape deloc asupra acestui subiect, deși credem că ar fi fost necesară o analiză a modului în care sistemul juridic actual a fost afectat de către regimul comunist.

România a păstrat după 1989 un sistem juridic nereformat, alcătuit, cel puțin la vârf, cu preponderență din persoane ce și-au desfășurat activitatea în regimul comunist. Așadar, o parte dintre aceste persoane nu aveau nici un motiv să treacă la condamnarea vinovaților de acte represive, mai ales că multe dintre aceste acte au fost apoi „legalizate” cu concursul organelor de justiție din acea perioadă. Amintim și faptul că mulți dintre foștii ofițeri de Securitate aveau studii juridice, iar o parte dintre ei, după trecerea în rezervă sau după 1989, și-au continuat activitatea în justiție. Apoi, nu putem omite nici colaborarea unora dintre reprezentanții sistemului juridic cu Securitatea, principalul organ represiv al regimului comunist. Și nu este vorba despre persoane fără importanță în justiția din prezent. Sunt binecunoscute cazurile Aspazia Cojocaru (numită judecător la Curtea Constituțională) și Florica Bejinariu (aleasă președintele Consiliului Superior al Magistraturii), ambele semnând angajamente de informator.

Deosebit de pertinente sunt analizele referitoare la unele dintre cauzele care au făcut ca rezultatele obținute în privința condamnării vinovaților de crimele comunismului să nu fie cele așteptate. Este evidențiată în primul rând lipsa unui cadru juridic adecvat, mai exact neabrogarea Decretului de amnistie nr. 11/1988 și menținerea prescriptibilității faptelor. Însă cadrul juridic ar fi putut fi foarte ușor schimbat dacă ar fi existat dorința politică, dar aceasta a fost și este puțin prezentă. După cum corect se observă, din nefericire nici condamnarea regimului comunist de către președintele Traian Băsescu nu a avut, până în prezent, consecințe vizibile în plan juridic.

De asemenea, se arată că nici chiar organizațiile victimelor, precum A.F.D.P.R. sau asociațiile revoluționarilor, nu s-au remarcat prin eforturi susținute pentru a obține condamnarea vinovaților. Aceste organisme au depus doar două plângeri penale colective la Procuratură, cele mai multe fiind individuale, din partea unor membri ai asociațiilor, dar și acestea fără a specifica în mod clar responsabilitatea vreunor reprezentanți ai regimului comunist.

Foarte bine este evidențiat și faptul că, deși P.N.Ț.C.D. și P.N.L. au guvernat România în perioada 1997-2000, ele nu au făcut nimic pentru a accelera ritmul justiției: „Odată ajunse la putere, aceste partide și-au pierdut interesul cu privire la «procesele

Recenzii. Note de lectură

comunismului». În continuare, statul nu s-a autosesizat asupra crimelor și abuzurilor politice comise de fostul regim, iar anchetele au continuat cu aceeași lentoare” (p. 198).

De asemenea, este excelent reliefată și lipsa de substanță a acțiunilor unor organizații ale societății civile, precum Grupul pentru Dialog Social sau Academia Civică, care nu au reușit să depășească nivelul unei retorici anticomuniste virulente, dar lipsite de conținut și de urmări reale: „Argumentele invocate au avut un caracter globalizant, axat pe folosirea sintagmelor de tip «holocaustul roșu», «genocidul comunist», «crimele ciumei roșii», și nu pe cazuri concrete (...) Aceste organisme nu s-au preocupat nici de modificarea Codului Penal după 1989, nici de abrogarea amnistiei din 1988, nici de depunerea de plângeri penale, revolta lor sistematică față de eșecul «proceselor comunismului» rămânând la nivel discursiv” (p. 196).

Aceste expuneri foarte lucide, analize fine și, opinăm noi, curajoase, referitoare la unele dintre cauzele eșecului obținerii unor condamnări ridică mult valoarea lucrării, mai ales că pe alocuri ele sunt completate și de alte concluzii foarte interesante și incitante.

În final, nu ne rămâne decât să ne exprimăm speranța că volumul va contribui la înmulțirea eforturilor pentru crearea unui cadru legal necesar condamnării crimelor comunismului (abrogarea Decretului de amnistie din 1988, modificarea Codului Penal și mai ales declararea acestora ca fiind imprescriptibile). În opinia noastră, este nevoie de un ajutor mult mai mare, și mai ales concret, venit cu precădere din partea organizațiilor civile, care să ducă la crearea unui curent de natură să impună și factorului politic luarea unor măsuri care să ducă la rezolvarea acestui deziderat.

Liviu Pleșa

Ion Constantin, *Cazul Ryszard Kukliński. Un Pacea al Poloniei?*, cuvânt înainte de Cristian Troncotă, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2009, 254 p.

Dacă numele lui Ion Mihai Pacepa este notoriu în România nu doar în rândul istoricilor, ci și al unui important segment al cetățenilor, cazul lui Ryszard Kukliński este cvasi-necunoscut, chiar și pentru mulți dintre cercetătorii istoriei contemporane. În ceea ce mă privește, aflasem, cu puțin timp în urmă, despre „odiseea” lui Kukliński grație unui articol, semnat tot de domnul Ion Constantin¹. Dornic să aflu mai multe, am încercat să mai găsesc și alte studii consacrate acestui caz, dar tentativa s-a soldat cu un semieșec². Ținând seamă de aceste aspecte, cu atât mai meritoriu ne apare travaliul științific al domnului Ion Constantin, concretizat în volumul pe care intenționăm să-l prezentăm prin rândurile de față.

¹ Dr. Ion Constantin, *Ryszard Kukliński - un Pacea al Poloniei?*, în „Periscop”, anul II, numărul V, martie 2009, p. 42-58.

² Am reușit să identificăm doar articolul lui Adam Burakowski, *Col. Ryszard Kukliński - un Pacea polonez?*, în „Dosarele istoriei”, an XI, nr. 3 (115), 2006, p. 52-56.

Recenzii. Note de lectură

Autorul, beneficiind de atuurile unui fost diplomat (atașat cultural la Ambasada României din Varșovia în perioada 1996-2000) și bun cunoscător al istoriei Poloniei, pune la dispoziția publicului din România o extrem de interesantă sinteză asupra unui caz de „schimbare a taberei” care, în contextul anilor '80, în plin Război Rece, a provocat ample comentarii.

Folosind lucrări realizate în Polonia (volume de documente, memorii, studii și articole din diverse publicații), dar utilizând și produsele istoriografiei românești și anglo-americane, domnul Ion Constantin și-a structurat volumul pe 11 capitole, precedate de o introducere și succedate de un număr de 37 de schițe biografice ale unor personalități ale căror destine s-au încrucișat cu cel al lui Ryszard Kukliński sau au avut un parcurs oarecum similar cu al acestuia³. Bibliografia selectivă din finalul volumului este urmată de un foarte util indice de nume și un set de 20 de fotografii înfățișându-l pe Kukliński în diverse ipostaze și etape ale vieții (inclusiv o caricatură a acestuia apărută în revista... *Playboy!*).

Scrise într-un stil captivant, alert, capitolele se succed într-o logică a expunerii în măsură să-l facă pe cititor să lase cu greu volumul din mână. Autorul a început, în mod firesc, prin prezentarea în capitolul I a etapelor carierei ofițerului polonez. Aflăm, astfel, că Ryszard Kukliński s-a născut la 13 iunie 1930 la Varșovia, într-o familie cu profunde tradiții catolice. Tatăl acestuia, maestru în industria metalurgică și membru al Partidului Socialist Polonez, s-a implicat în timpul ocupației germane în activitățile organizației „Sabie și plug”, a fost arestat în 1943 de către Gestapo și executat în lagărul de concentrare din Oranienburg – Sachsenhausen.

Orfan, Ryszard Kukliński s-a angajat de timpuriu (uzând de acte false care îl prezentau ca fiind cu doi ani mai în vârstă), urmând în paralel liceul la seral. În 25 septembrie 1947 s-a înrolat în armată și a fost admis la Școala de ofițeri de infanterie nr. 1 „Tadeusz Kościuszko”. Aici, se pare că tânărul Kukliński, format într-un mediu catolic, a fost foarte impresionat de uniforma, ceremonialul militar, slujbele religioase și formula jurământului militar care cuprindea încă expresia „Pentru Dumnezeu și Patrie”. Școala militară a fost absolvită în anul 1950, cu gradul de locotenent.

Următorii zece ani, Ryszard Kukliński a activat ca ofițer de infanterie, parcurgând treptele ierarhiei militare și urmând diverse cursuri de perfecționare. În 1952 s-a căsătorit cu Joanna, având în anii următori (1953 și 1955) și doi fii. În 1961 a fost admis la Academia Militară de Stat Major, iar la absolvirea acesteia (1963) a fost cooptat în Statul Major General al armatei poloneze, având gradul de maior. Aici a ocupat funcția de șef al Direcției I Planificare Strategică a Apărării, făcându-se apreciat de diverși generali, în rândul cărora și-a făcut și numeroase relații personale.

În 1967 Kukliński a fost trimis în Vietnam ca membru al Misiunii Poloneze de pe lângă Comisia Internațională de Control și Supraveghere, aici contactând oficial ofițeri cu grad înalt din armata americană. După intervenția în Cehoslovacia a trupelor Tratatului de la Varșovia din vara anului 1968 și, mai ales, după reprimarea revoltelor

³ Personalitățile selectate sunt dintre cele mai diverse, dar având ca numitor comun o evoluție de excepție, putând fi menționate aici numele lui Boleslaw Bierut, Zbigniew Brzezinski, Vladimir Bukovski, Wilhelm Franz Canaris, William J. Casey, Oleg Gordievski, Richard Sorge sau Lech Wałęsa.

Recenzii. Note de lectură

muncitorești de la Gdańsk, Gdynia și Szczecin, Kukliński începe să caute o ocazie pentru contactarea serviciilor americane de informații, întrucât considera că redobândirea independenței Poloniei se poate obține numai cu sprijinul S.U.A. Aceste căutări fac subiectul capitolului al II-lea, intitulat „Recrutarea de către C.I.A.”. De menționat că inițiativa a aparținut, totuși, colonelului Kukliński, care, ulterior, chiar afirma: „nu americanii m-au recrutat pe mine, eu i-am recrutat pe ei în interesul Poloniei” (p. 35).

Primul gest concret în acest sens l-a făcut în 2 august 1972, când, aflat în portul german Wilhelmshaven, trimite o scrisoare Ambasadei S.U.A. din Bonn. Contactul propriu-zis a avut loc la Haga, în 18 august 1972, când Kukliński a purtat primele discuții cu col. Henry P. Morton și col. Walter Lang din C.I.A.

Activitatea de colaborare a colonelului polonez cu C.I.A. este detaliată de Ion Constantin pe parcursul capitolului al III-lea, unde se arată, printre altele, că volumul total al documentelor militare și informațiilor furnizate de Kukliński (nume de cod *Jack Strong*) americanilor cu privire la activitatea și planurile U.R.S.S. și ale țărilor membre ale Pactului de la Varșovia este evaluat între 35.000 și 42.000 de pagini, cea mai mare parte fiind redactate în limba rusă. Cât despre importanța acestor materiale, autorul subliniază că un memoriu de peste 400 de pagini, întocmit de Kukliński în perioada 1975-1976, „a constituit principala cauză a schimbării doctrinei de apărare strategică a S.U.A. în Europa” (p. 48).

Capitolul IV, intitulat „Evacuarea”, detaliază modul în care Kukliński, împreună cu întreaga sa familie, a părăsit Polonia. În ceea ce ne privește, planul de evacuare și punerea sa în practică ni se pare a fi desprins din filmele de spionaj de mâna a doua. Pentru a ne explica, vom expune, pe scurt, derularea evenimentelor. Astfel, în 2 noiembrie 1981, col. Kukliński a fost convocat la șeful Marelui Stat Major General, generalul Jerzy Skalsky. Acesta i-a comunicat lui Kukliński faptul că „se află în cercul celor suspecți de furnizare de informații către C.I.A., cerându-i să se pună la dispoziția unei comisii de anchetă internă” (p. 60). Col. Kukliński pleacă spre casă cu autoturismul de serviciu, urmărit de organele de filaj. Odată ajuns acasă, îi mărturisește soției marele său secret, colaborarea cu C.I.A., pe fundalul unei emisiuni radiofonice menită să anihileze eventualele mijloace T.O. din locuință. După explicațiile de rigoare, soția îl contactează telefonic (!) pe fiul cel mic, cerându-i să vină de urgență acasă. Kukliński personal pleacă cu autoturismul propriu (unde o fi rămas filajul?) la locuința fiului mai mare, unde depune eforturi pentru a-l convinge să părăsească țara împreună cu restul familiei. În noaptea de 2/3 noiembrie „Kukliński a distrus la locuința sa din Varșovia (...) toate documentele, notițele, ciornele și alte materiale secrete, care puteau fi compromițătoare în ceea ce privește colaborarea sa cu spionajul american” (p. 64). Nu ne putem reprimă întrebarea cum de un agent versat, precum Kukliński, ținea așa ceva la domiciliu, expunându-se unei banale percheziții!

O altă acțiune stranie, în opinia noastră, a constat în organizarea unei întâlniri cu o agentă C.I.A., aflată sub acoperire diplomatică la ambasada S.U.A., nicăieri altundeva decât... în fața Școlii de Ofițeri de Pompieri din cartierul varșovian Zoliborz.

Însăși acțiunea de evacuare a familiei Kukliński pare a fi desprinsă dintr-un scenariu (prost!) de film: astfel, soția și cei doi fii au părăsit Varșovia, în dimineața zilei de 7 noiembrie 1981, la bordul a două automobile ale ambasadei S.U.A., ajungând,

Recenzii. Note de lectură

nestingheriți de nimeni, până în Berlinul Occidental. Aceasta în pofida faptului că ofițerii de contraspionaj îl supravegheau pe Kukliński și în ciuda faptului că Polonia se afla în pragul introducerii stării de război! Încă și mai stupefiant este modul cum însuși colonelul Kukliński a ieșit din Polonia. În seara zilei de 7 noiembrie acesta a participat la o recepție la ambasada U.R.S.S., unde gen. Szklarski i-ar fi spus, printre altele, că nu e momentul de glume, căci „contraspionajul se află pe urmele noastre”. Ceea ce nu l-a împiedicat pe colonelul defector să iasă din ambasadă la ora 20,15, să ia un taxi și să se deplaseze, nestingherit de nimeni, la o adresă din cartierul Mokotov, foarte aproape de ambasada americană, unde era așteptat de o echipă a C.I.A. care i-a schimbat înfățișarea, vopsindu-i părul și sprâncenele, aranjându-i manichiura (!) și dotându-l, parcă pentru a respecta genul de scenarii de film amintite, „cu o pereche de ochelari cu ramă groasă și lentile mari, fumurii” și cu pălărie (p. 67). După această deghizare, i s-a înmănat un pașaport britanic, cu ajutorul căruia s-a îmbarcat în dimineața zilei de 8 noiembrie la bordul unui avion al companiei British Airways.

Cum se face că un colonel suspectat de trădare nu se afla sub supravegherea filajului? Cum se face că nici contraspionajul polonez, nici cel sovietic nu au socotit de cuviință să supravegheze domiciliul acestuia, astfel încât neîntoarcerea sa de la recepție să declanșeze alarma? Cum au părăsit teritoriul polonez automobilele cu membrii familiei și chiar Kukliński, servindu-se de ochelari fumurii, fără a atrage atenția, dimineața, în luna noiembrie, într-o țară cu clima Poloniei? Mister! Nici autorul nu oferă explicații, mulțumindu-se să consemneze că „bine pusă la punct, acțiunea de evacuare a sa și a familiei, în zilele de 7-8 noiembrie 1981, a fost o reușită deplină, totul petrecându-se, practic, «sub nasul» KGB-ului și SB-ului⁴” (p. 69).

În acest context, merită amintit că, încă din luna octombrie 1981, „mașini cu agenți ai S.B.-ului, sub acoperire, au început să se arate tot mai des lângă casa acestuia” (p. 59). Kukliński însuși, „observând intensă supraveghere la care este supus din partea organelor de securitate”, spre sfârșitul lunii octombrie, a informat Washingtonul. Sfârșitul mesajului său merită reprodus, el putând fi rostit, la fel de bine, și într-o ceremonie de la Lublianka: „misiunea mea se apropie de final. Trăiască Polonia liberă! Trăiască Solidaritatea întregului popor oprimat, care luptă pentru libertate. Jack Strong” (p. 59).

Așadar, până la începutul lunii noiembrie, cartierul în care locuia colonelul gema de mașini ale S.B.-ului, dar, brusc, după ședința din 2 noiembrie, când Kukliński este anunțat că va fi anchetat, filajul dispare, astfel că suspectul se poate deplasa liniștit la fiul său cel mare, soția telefonează celui alt fiu chemându-l de urgență acasă, chiar la domiciliu discuțiile se poartă pe fondul emisiunilor radiofonice ascultate cu potențiometrul la maxim, toate acestea fără a alerta pe cineva din serviciile de contraspionaj! Întâlnirea lui Kukliński cu agenta C.I.A., în fața unei școli militare (!) nu e monitorizată de nimeni, iar plecarea sa de la recepția sovietică nu este nici ea supusă filajului!

Ținând cont fie și numai de aceste lucruri, ținem să menționăm că împărtășim opinia acelor lideri ai „Solidarității” care și-au exprimat la vremea respectivă „bănuiala că acesta ar fi fost trimis cu sarcini informative în Statele Unite, de către securitatea

⁴ SB – Służba Bezpieczeństwa, Serviciul de Securitate polonez.

Recenzii. Note de lectură

poloneză și KGB-ul sovietic, iar așa-zisa «fugă» a sa în S.U.A. ar fi fost o diversiune pusă la cale de aceste instituții” (p. 83).

Pentru a ne explica poziția, vom mai aminti aici câteva aspecte menționate de Ion Constantin în lucrarea sa. Astfel, în timpul cursurilor de la școala de ofițeri, Kukliński a fost declarat „dușman al poporului”, deoarece nu menționase în autobiografie faptul că tatăl său făcuse parte din Armata Națională și din organizația „Sapie și plug”. Fostul său șef de grupă din acea perioadă își amintea că dosarul lui Kukliński era „mai mare decât al oricărui dintre ceilalți elevi”, dar că acesta a fost, în împrejurări neclare, distrus (p. 25)⁵.

La fel cum Pacepa și-a găsit un „patron” în persoana lui Nicolae Doicaru, care l-a protejat pe parcursul întregii cariere, Kukliński a stabilit o relație specială în perioada școlii de ofițeri cu Florian Siwicki, viitor șef de Stat Major General și ministru al Apărării Naționale, care pe atunci îi era instructor, și care îl va sprijini constant pe parcursul carierei.

În 1957, Serviciul de Contrainformații Militare îl considera „nesigur din punct de vedere politic” (p. 26), dar Kukliński primește totuși comanda unui batalion. Așa cum remarca Ion Constantin, „în pofida problemelor de dosar, în anul 1963, Kukliński a fost cooptat la Statul Major General al armatei, ținându-se cont de «eficiența sa deosebită»” (p. 27). De când competența profesională prima în fața unui „trecut sănătos”?

În perioada următoare Kukliński a fost supus, fără îndoială, mai multor verificări, atât de către organele de contrainformații militare poloneze, cât și de cele sovietice, acestea din urmă fixându-și atenția asupra lui Kukliński mai ales din momentul în care ofițerul polonez devine ofițer de legătură între comandamentul Armatei Poloneze și comandamentul Armatei Sovietice (p. 28). Trimiterea sa în Vietnam trebuie să fi fost și ea precedată de verificări amănunțite.

Interesant este și modul în care Kukliński i-a contactat pe americani. Prezența sa la bordul iahtului „Legia”, în august 1972, în cadrul unei misiuni a spionajului militar polonez se datora... voluntariatului! Cu alte cuvinte, un ofițer superior de stat-major devenea spion voluntar! În plus, după escapada sa din portul german Wilhelmshaven, în cursul căreia a pus la poștă scrisoarea pentru ambasada S.U.A., singurul care, la întoarcerea la bordul navei, l-a întrebat unde a fost în timpul cât a lipsit a fost... fiul său! Întâlnirea cu ofițerii C.I.A. de la Haga a avut loc între orele...21 și 24! Din nou, nimeni nu-l întrebă pe Kukliński unde s-a aflat în acest interval!

În 1974 ambasadorul S.U.A. în Polonia, Richard Davies, a avertizat în scris Washingtonul asupra faptului că „R. Kukliński este urmărit de contraspionajul polonez și sovietic, iar cazul său poate provoca o adevărată «catastrofă diplomatică»”. Nu se întâmplă însă nimic, nici la Varșovia, nici la Washington, Kukliński continuându-și nestingherit activitatea. Ba, mai mult, în 1974-1975 este trimis la un curs special pentru

⁵ Pentru similitudine, vom aminti că tatăl lui Pacepa lucrase, în perioada interbelică, pentru serviciile cehoslovace de informații, iar Pacepa însuși fusese membru al Y.M.C.A., însă aceste „detalii” au dispărut din dosarul său de cadre, grație, se pare, unei relații speciale a tatălui său (ajuns translator al mareșalului Rodion Malinovski) cu generalul Alexandru Demeter, șeful cadrelor în Securitate în anii '50 – cf. Ion Constantin, *op. cit.*, p. 148-149.

Recenzii. Note de lectură

ofițerii de elită, organizat de Academia Forțelor Armate Sovietice „Kliment Vorșilov” de la Moscova. Așa cum consemnează Ion Constantin, „aici a fost verificat, desigur, de serviciile de informații sovietice, militar (GRU) și civil (KGB), care nu au descoperit însă nimic deosebit în ceea ce privește contactele și colaborarea ofițerului polonez cu C.I.A.” (p. 45). În plus, există indicii că la Moscova, în paralel cu pregătirea la Academia „Vorșilov”, Kukliński ar fi urmat și un curs special al Direcției Principale de Spionaj (GRU), organizat de Marele Stat Major al Armatei Sovietice (p. 46).

Reîntors la Varșovia, Kukliński este înaintat în 1976 la gradul de colonel și numit șef al Secției a I-a Planificare Strategică și de Apărare și locțiitor al șefului Direcției Operative din Statul Major General al armatei poloneze. Din această poziție, colaborarea sa cu C.I.A. se intensifică. Însă, în mod inexplicabil, „contraspionajul militar polonez, ca și serviciile de specialitate sovietice nu au descoperit, (...) legătura sa sistematică, în anumite perioade, aproape zilnică – cu C.I.A.” (p. 52).

Ce să mai spunem de faptul că în cei zece ani de colaborare (1972-1981) Kukliński ar fi furnizat 42.000 file de documente secrete? Admițând că ar fi sustras zilnic documente, ar reveni o medie de 11 file/zi (42.000 file/3.650 zile calendaristice), lucru imposibil de camuflat timp de un deceniu!

În acest context, merită amintite și câteva mărturii ale unor ofițeri polonezi. Astfel, generalul Kiszczak, fost șef al serviciului de informații al armatei, ulterior membru în Biroul Politic al C.C. al P.M.U.P. și ministru al Afacerilor Interne, își amintește că în timpul cursului de la Academia „Vorșilov” din 1974-1975, urmat în paralel cu Kukliński, ar fi fost avertizat de sovietici că „în Statul Major General este un spion american”. Ca urmare, a întreprins niște măsuri de verificare, dar pe Kukliński l-a considerat „cel mai puțin suspect” (p. 124). Potrivit contraamiralului Glowacki, „toți se mirau, inclusiv lucrători din serviciile speciale, că nu era tratat la fel ca alți ofițeri, între altele, sub aspectul măsurilor de contraspionaj” (p. 125).

La șirul de evenimente inexplicabile (sau măcar ciudate!) se adaugă și faptul că în 1979, în timpul unei recepții desfășurate la Moscova, generalul-colonel Viktor Nikolaievici Podgorny a rostit un toast în care a menționat: „Noi știm că tov. colonel Kukliński nu este cu noi. El este împotriva noastră!”, încheind totuși: „În sănătatea dumitale, colonele Kukliński!” (p. 58). Pentru a încheia seria de „enigme”, vom sublinia faptul că nici în Polonia, nici în Uniunea Sovietică nimeni nu a fost sancționat pentru „fuga” lui Kukliński.

Următorul capitol al volumului, intitulat „Derută totală în contraspionajul polonez. Condamnarea la moarte”, detaliază măsurile luate după fuga colonelului, soarta acestuia pe pământ american, dar și a proprietăților pe care colonelul le deținea în Polonia. De remarcat faptul incredibil că serviciul de contraspionaj militar polonez a remarcat dispariția lui Kukliński după... trei zile!

Foarte interesante ni s-au părut a fi capitolele VI și VII, intitulate „Drumul lung spre normalizarea raporturilor cu țara”, respectiv „Revenirea în țară după 17 ani. Erou sau trădător?”. Autorul a inventariat cu acribie diversele poziții exprimate public de oameni de cultură, ziariști, politicieni și militari asupra actului săvârșit de colonelul Kukliński, diversele intervenții făcute după prăbușirea regimului comunist pentru clarificarea statutului cetățeanului Kukliński în raport cu statul polonez. Au fost subliniate cu pregnanță controversalele iscate în jurul definirii acțiunii lui Kukliński,

aprecierile acoperind un eșichier larg, de la banalul „trădător” până la emfaticul „primul ofițer polonez în NATO”. Dincolo de controverse, rămâne faptul că la 2 septembrie 1997, Parchetul Militar a anulat acuzațiile împotriva lui Kukliński și acesta și-a redobândit gradul de colonel, iar în 23 septembrie Procuratura Militară Generală a dat un comunicat privind reabilitarea lui Kukliński (p. 92). Din capitolul VII, am reținut faptul că, în ciuda reabilitării, la manifestările organizate cu prilejul vizitei lui R. Kukliński în Polonia nu a participat nici un reprezentant oficial al armatei. Înțelegerea acestei atitudini devine comprehensibilă dacă ținem seama de o declarație precum aceea a lui Jacek Merkel, secretar al Consiliului Securității Naționale, care sublinia că „orice ofițer ar putea să spună că, așa cum colonelul Kukliński și-a luat dreptul de a decide ce este loial și ce nu este, la fel toți ceilalți ar putea să-și ia acest drept, iar armata ar înceta să mai existe” (p. 96). Am reținut, de asemenea, aprecierile celebrului disident Adam Michnik, conform căruia Kukliński poate fi considerat „erou” de către C.I.A., dar nu de către polonezi, acesta considerând că „Polonia trebuie să fie pentru Statele Unite un aliat și un partener, dar să nu i se sugereze să devină în viitor un «Kukliński colectiv»” (p. 104).

Capitolele VIII și IX sunt consacrate aprecierilor formulate de diverse personalități din spațiul ex-sovietic, respectiv din S.U.A. asupra acțiunii colonelului Kukliński. Acestea merg de la minimalizarea impactului avut de scurgerea de informații asupra Pactului de la Varșovia până la supralicitarea importanței acestora. Din ultima categorie, am selectat opinia hiperbolizantă a lui William Casey, fost director al C.I.A. în timpul administrației Reagan: „nimeni în lume, în decursul ultimilor patruzeci de ani nu a prejudiciat mai mult sistemul comunist decât acest polonez” (p. 111).

Capitolul X, „Polonezii despre Kukliński”, inventariază epitetele alăturate numelui Kukliński de către diverse personalități din spațiul politic și cultural polonez. Spectrul acestora este foarte larg, nelipsind nici formularea unor false dileme.

Astfel, generalul Czesław Kiszczak, fost șef al serviciului de informații al armatei, declara, la începutul anilor '90 că „dacă se va lua decizia de reabilitare a lui Kukliński, aceasta va fi un afront adus întregului corp al ofițerilor. Ar însemna că el a fost un erou, iar noi toți trădători” (p. 123). Nu mai puțin tranșant se dorea fi Radosław Sikorski, fost ministru al Apărării în guvernul condus de Jarosław Kaczyński, care a formulat expresia de acum celebră: „Spune-mi ce crezi despre Kukliński și îți spun cine ești și cât înțelegi tragismul istoriei țării noastre”. În opinia sa, Kukliński nu a fost decât „un patriot și erou care a slujit bine Polonia” (p. 136).

Pentru a finaliza succinta noastră trecere în revistă, vom spune că Ion Constantin încheie epopeea Kukliński arătând că acesta a murit în S.U.A., în 10 februarie 2004, fiind incinerat și urna cu cenușă transportată la Varșovia pentru a fi depozitată în cimitirul militar Powązki. De remarcat faptul că, în ciuda reabilitării, la solemnitate nu a participat nici un reprezentant al guvernului polonez (p. 141).

Ultimul capitol al volumului a fost consacrat de autor unei analize comparative a cazurilor Ion Mihai Pacepa și Ryszard Kukliński. Fără a răpi cititorului plăcerea de a parcurge singur aceste pagini, vom reda doar una dintre deosebirile esențiale remarcate de domnul Ion Constantin între cele două cazuri, aceasta fiind însă suficientă, în opinia noastră, pentru a plasa pe coordonate diferite discursul despre cei doi „eroi”: „spre deosebire de Pacepa, colonelul Kukliński nu a fost implicat în acțiuni

Recenzii. Note de lectură

de poliție politică” (p. 148). În opinia autorului, „analiza comparativă a celor două cazuri relevă deosebirea uriașă existentă între ele, iar aceasta în nici un caz nu este în favoarea lui Pacepa” (p. 168).

Travaliul sistematic al autorului poate fi apreciat ca o reușită, neavând de formulat decât o scurtă observație. Astfel, am sesizat preluarea unui scurt fragment dintr-un articol publicat de Adam Burakowski în 1996:

„La 2 septembrie 1997, Parchetul Militar, cu acordul președintelui Aleksander Kwasniewski, a anulat acuzațiile formulate în anii regimului comunist împotriva lui Kuklinski și i-a permis acestuia să revină în țară. Cu aceeași ocazie, Kuklinski a fost reabilitat din punct de vedere militar, primindu-și înapoi gradul de colonel. Decizia Parchetului explica următoarele: «Colonelul Ryszard Kukliński, când a decis să colaboreze cu S.U.A., a acționat din extremă necesitate»” (Adam Burakowski, *Col. Ryszard Kukliński - un Pacepa polonez?*, în „Dosarele istoriei”, an XI, nr. 3 (115), 2006, p. 56).

La domnul Ion Constantin, paragraful se regăsește sub forma:

„La 2 septembrie 1997, Parchetul Militar, cu acordul președintelui Aleksander Kwasniewski, a anulat acuzațiile formulate în anii regimului comunist împotriva lui Kuklinski și i-a permis acestuia să revină în țară. Cu aceeași ocazie, Kuklinski a fost reabilitat din punct de vedere militar, primindu-și înapoi gradul de colonel. Decizia Parchetului explica următoarele: «Colonelul Ryszard Kukliński, când a decis să colaboreze cu S.U.A., a acționat din extremă necesitate»” (Ion Constantin, *op. cit.*, p. 91-92).

Suntem tentați să atribuim această situație unei neatenții a autorului, având în vedere că articolul lui Burakowski este citat în pagina următoare (p. 93). Semnalăm, totuși, faptul că aceeași scăpare se evidențiază și la p. 141, unde un alt paragraf este preluat aproape integral din sursa amintită (p. 56), fără ca acest lucru să fie indicat în aparatul critic⁶. Probabil că bogăția surselor de documentare a dus la aceste regretabile scăpări ce vor trebui eliminate într-o ediție viitoare.

Așadar, istoriografia română s-a îmbogățit cu o lucrare foarte densă în informație, ce aduce în atenție un subiect extrem de sensibil: unde se termină trădarea și unde începe eroismul? Cine scrie istoria? Oare numai învingătorii sunt abilitați cu formularea calificativelor?

Demersul domnului Ion Constantin îl apreciem drept un succes, lucrarea domniei sale relevând certe calități de cercetător și analist al unui fenomen complex. De asemenea, aprecierile formulate asupra cazului Ion Mihai Pacepa sunt destinate, în opinia noastră, să predisună la reflecție până și pe admiratorii necondiționați ai fostului general de securitate.

Florian Banu

⁶ „La ceremonia funebră, nu a participat nici un reprezentant al guvernului polonez de atunci, dar una dintre personalitățile publice care s-au făcut remarcate cu acest trist prilej a fost primarul general al Varșoviei din acea vreme, un cunoscut om politic de dreapta, Lech Kaczynski, cel care, din toamna anului 2005, a devenit președinte al țării” - Adam Burakowski, *op. cit.*, p. 56

John Lewis Gaddis, *The Landscape of History. How Historians map the Past*, Oxford University Press, 2002, 271 p.

În 2002, John Lewis Gaddis, cunoscut profesor de istorie la Universitatea Yale din New Haven, Connecticut, publica *The Landscape of History. How Historians map the Past*, o lucrare al cărei subiect nu părea să facă parte din sfera de interes a autorului, specializat în Istorie Militară și Navală.

După două lucrări vizând îndeosebi problematica Războiului Rece, precum *The Long Peace: Inquiries into the History of the Cold War* (1978) or *We now Know: Rethinking Cold War History* (1997), apare la un interval remarcabil, de cinci ani – *The landscape of History. How Historians map the Past*, ca un corolar al unei perioade de căutări, în care autorul s-a orientat spre o altă nișă, aceea a studiului științei istoriei.

În acest sens, modelele sale, după cum singur afirmă, au fost Marc Bloch și E.H. Carr, ale căror lucrări introductive despre metoda istorică, *The Historian's Craft* și *What is History?* l-au determinat să-și pună întrebări despre munca istoricului în definirea adevărului istoric.

Sâmburele acestei lucrări l-a constituit seria de prelegeri ținute în fața studenților de la universitățile Ohio, Yale și Oxford, pentru care elaborase, într-o primă etapă, câteva discursuri pe tema metodei istorice. *The Landscape of History. How Historians map the Past* s-a născut atât din dorința de a aduce un omagiu lui Bloch și Carr și de a-și exprima punctul de vedere unui public tânăr și bine definit – studenții săi – cât și din intenția de a filtra vasta documentare privind această tematică, răspunzând nevoii de actualizare și nuanțare a teoriilor formulate în cărțile marilor săi predecesori, Bloch și Carr. Ceea ce a rezultat este un eseu extins, o meditație filosofică asupra naturii muncii istoricului, și, în mai mică măsură, un manual instructiv al metodei istorice.

Mai mult decât atât, Gaddis își propune să depășească capcana discursului adresat unui singur segment de public și să capteze atenția mai multor categorii de cititori, fie chiar neavizați, în problematica lucrării sale.

Cartea se înscrie pe linia unei istorii transculturale a istoriografiei care privește modalitățile specifice de a reflecta și a scrie despre istorie (în diferite forme de cultură) și relațiile care se stabilesc între ele. Întrebarea dacă se poate vorbi despre o istoriografie și chiar despre o istorie a istoriografiei, care să se bazeze pe concepte teoretice, metodologice și terminologice, se adresează atât auditoriului profesorului Gaddis, cât și cititorului acestei cărți.

Nefiind o carte metodologică pentru istorici, ci o privire filosofică asupra muncii istoricului și a conceptului de istorie, în *The Landscape of History. How Historians map the Past*, autorul folosește termeni științifici, pe care îi explică însă, neasumându-și riscul ca cititorul său să nu fie familiarizat cu acest jargon.

Gaddis examinează natura istoriei și funcția istoricilor printr-un lung șir de metafore. Încercând să răspundă la întrebarea – *Ce e istoria?*, multe din metaforele lui Gaddis stârnesc discuții filosofice. Ele par să aibă o foarte mică interferență cu istoria, de exemplu geometria fractală, științele naturale și există situații în care umorul lui Gaddis face ca discuția filosofică despre istorie să nu alunece într-o zonă sofisticată,

Recenzii. Note de lectură

scopul implicit al autorului fiind acela de a se adresa și non-istoricilor, în căutarea unei perspective asupra istoriei. Pe această linie se înscriu frecvențele asocieri interdisciplinare ale conceptului de istorie cu alte științe. Granițele interdisciplinarității pot influența diferența între adopție și respingere a influențelor dinafară. Mai mult, anumite perspective asupra științelor, în general, nu sunt statice, ci subordonate schimbărilor în timp.

Cartea e structurată de așa manieră încât reprezentarea finală este aceea de cerc care se deschide și se închide în același punct, cu aceeași imagine. O copie a tabloului în care personajul acestuia pare să materializeze percepția lui Gaddis asupra poziției și rolului istoricului, deschide practic, încă de la primele file, *The Landscape of History. How Historians map the Past*. Tabloul reprezintă una din operele pictorului romantic german Caspar David Friedrich – *The Wanderer above the Sea of Fog/ Călătorul de deasupra unei mări de ceață* – reprezentând un călător cu capul descoperit, cu spatele către noi, tronând parcă deasupra unei mări de ceață, deasupra soarele strălucind. Dar, pentru a ajunge la altitudinea necesară vizualizării acestei mări de ceață, așezată la picioarele tale ca o pătură răsturnată artistic peste peisaj, trebuie să te afli deasupra; să mergi și să te cațări suficient de sus. Silueta masculină, prin orientarea sa, pare să domine un peisaj alegoric care se întinde dincolo de ceață și în care ruinele gotice se împletesc cu copaci golași...

Cartea, structurată în opt capitole, note și Index, se deschide, evident, cu o prefață care descifrează cititorului, în cele câteva pagini, traseul de-a lungul căruia s-a născut cartea. Predecesorii săi, Marc Bloch și E. H. Carr, sunt invocați și din perspectiva faptului că John Lewis Gaddis revalorizează perspectiva acestor teoreticieni. Tot aici este punctat și unul din scopurile cărții, acela de a încuraja istoricii în a-și face metodele mai explicite.

Primul capitol aduce în prim plan metafora tabloului care deschide și închide cartea, guvernând de la un capăt la altul această încercare de teoretizare. Imaginea transmisă de acesta se află în legătură cu definirea conceptului de istorie și istoric, implicit. Asemenea personajului pictorului german Caspar David Friedrich, aflat parcă la răscruce de timpuri, istoria este definită prin prisma interconexiunilor între axele temporale ale trecutului, prezentului și viitorului. Gaddis este condus de convingerea că numai prin susținerea unei conștiințe istorice am putea ști spre ce dorim să ne îndreptăm. Putem cunoaște viitorul doar prin prisma trecutului pe care îl proiectăm asupra lui, afirmă autorul.

În următorul capitol, autorul uzează de o altă metaforă. Asemenea poziției istoricului față în față cu istoria, metafora avionului pare să surprindă destul de bine relația între cel care, de la înălțimea zborului, nu poate să nu observe cât de insignifiant este în raport cu peisajul din jur, cel de-al doilea termen al comparației. Statutul său este relativ incert. O nouă polaritate se naște în jurul acestei metafore - „you dominate a landscape even as you're diminished by it”/ „domini peisajul, pe măsură ce ești din ce în ce mai mic în raport cu el”. Cartea este, așadar, o expunere exemplară privind metoda istoricului în a manipula timpul și spațiul, acesta având avantajul de a vedea în același timp locuri îndepărtate, dar și dezavantajul de a avea descrieri fragmentare și conflictuale.

O altă inițiativă de definire a conceptului de istorie se configurează în cel de-al treilea capitol. Experiența trecutului face posibilă trăirea viitorului și prezentului mai

Recenzii. Note de lectură

ușor, dar nu reprezintă unica condiție în anticiparea viitorului. Autorul își propune chiar să găsească posibile definiții pentru trecut, prezent și viitor. Din această perspectivă, viitorul este zona în care contingentul și continuitățile coexistă independent una de cealaltă; trecutul este locul unde relația acestor două componente este inextricabil fixă; prezentul reprezintă locul care le reunește, în așa fel încât continuitățile intersecționează contingentul. Acesta este procesul prin care se creează istoria.

În același capitol, autorul ajunge la o disjuncție între rolul artistului și cel al istoricului. Reprezentările acestora iau ființă prin invocarea imaginilor a două tablouri aparținând lui Jan van Eyck – *The marriage of Giovanni Arnolfini / Căsătoria lui Giovanni Arnolfini*, 1434, respectiv, Pablo Picasso, *The Lovers / Îndrăgostiții*, 1904. Aflate la cinci secole distanță unul de celălalt, tablourile sunt ilustrative pentru a delimita granița între o reprezentare literală și una abstractă a aceluiași subiect. În timp ce Picasso redă în câteva linii de cerneală imaginea unui cuplu îndrăgostit, *The Marriage of Giovanni Arnolfini* este reprezentarea unei perechi similare în detalii atât de precise încât pictorul face vizibilă fiecare cută a hainelor care îmbracă cele două personaje. Dihotomia care se insinuează odată cu cele două reprezentări artistice, polaritatea detaliu/abstracțiune este extrapolată asupra istoricului/artistului. Istoricii, precizează Gaddis, angajează abstracțiunile pentru a depăși o anumită constrângere, dată de separarea în timp de subiecții lor, în timp ce artiștii coexistă cu obiectele pe care le reprezintă, aceasta permițându-le schimbarea perspectivei din care este vizualizat obiectul, ajustarea luminii ori deplasarea modelului. Ca formă de reprezentare pe care majoritatea istoricilor o folosesc, funcția principală a narațiunii se dovedește a fi, în viziunea autorului, aceea de simulare. Imaginile finale sunt rezultanta reconstrucțiilor asamblate în laboratorul virtual al minții noastre, ale proceselor care au produs o anumită structură pe care intenționăm să o explicăm.

Istoria ca hartă a trecutului / History like the map of the past

Gaddis reinterpretează istoria drept o formă de configurare a trecutului, în care acesta poate fi reprezentat sub forma unui peisaj. Istoria este modalitatea în care ne reprezentăm acest trecut.

Capitolul al IV-lea, intitulat *Interdependența variabilelor*, a fost creat din nevoia de a distinge între variabilele independente și cele dependente care concură la crearea universului, a istoriei implicit. Gaddis aduce în discuție principiul reducționismului conform căruia tot ce există poate fi explicat drept interacțiune între un număr mic de lucruri simple care respectă legile fizicii. Motivul ar fi legat de credința că poți înțelege cel mai bine realitatea divizând-o în părți componente. În termeni matematici, se caută componenta variabilă într-o ecuație, proces care determină valoarea celorlalte. Ori, în alți termeni, se identifică elementul a cărui sustragere dintr-un lanț de cauzalitate ar putea afecta produsul finit.

Pornind de la ideea că aceste componente variabile se intersecționează cu cele invariabile (contingencies/continuities – contingență/continuitate) și că prezența anumitor invariabile din prezent va fi suficient de puternică încât să se extindă și în viitor, Gaddis concluzionează că viitorul poate fi anticipat, într-o anumită măsură, având ca fundament aceste invariabile.

Recenzii. Note de lectură

Totuși, întrebarea întemeiată a autorului este dacă reducționismul este unica metodă pe care o deținem pentru a explica trecutul și a anticipa viitorul. Conform principiului reducționismului, întregul Univers poate fi explicat științific; nu există lucruri care prin natura lor să nu poată fi explicate.

Tot în acest capitol se insinuează, în linia stilisticii lui Gaddis, o comparație între felul în care funcționează un istoric și colegii săi, specialiști în științe sociale. Mai multe diferențieri între cele două categorii, punctate de John Gaddis în lucrarea sa, demonstrează aceste aspecte antinomice. Iată cum le punctează autorul:

- Istoricii lucrează cu generalizări limitate, nu și universale;
- Istoricii cred în contingent, nu într-o cauzalitate categorică; perspectiva lor este, cumva, în conexiune cu restul/cu celelalte lucruri. Istoricii resping doctrina cauzalității imaculate. Nimeni nu poate stabili, fără referire la ceea ce i-a precedat, un anumit lucru ca variabilă independentă;
- Istoricii preferă simulările creării modelelor. Reconstrucția trecutului implică, conform viziunii autorului, actul de simulare narativă a ceea ce s-a întâmplat și nu necesită construirea unui model. Prin simulare, așa cum o percepe autorul lucrării, se intenționează ilustrarea și nu replicarea unui set specific de evenimente trecute. Un model intenționează să arate cum a funcționat un anumit sistem în trecut, dar și cum va funcționa în viitor. A simula nu presupune și a anticipa, în timp ce modelele au acest atribut, ele anticipă întotdeauna ceva;
- Istoricii trasează procesele, cunoscând rezultatele. Nu același lucru se întâmplă cu specialiștii în științe sociale.

Penultimul capitol are ca subiect principal haosul și complexitatea – *Chaos and complexity*.

Autorul susține ideea că metodele istoricilor sunt mai apropiate de cele ale anumitor științe naturale, decât de cele ale majorității științelor sociale. Descoperirea haosului de către Henry Brooks Adams poate constitui o posibilă explicație pentru îndoielile care îl marchează pe autor în ceea ce privește conexiunea între două axe temporale diferite – trecut și viitor – pe linia anticipării viitorului prin prisma structurilor aparținând trecutului: „The only *larger synthesis* that really worked, he came to believe, was one that didn't work at all, in the sense of providing an explanation of the past that would allow anticipating what was to come” / „Singura concluzie extinsă, crede el, este una care nu a funcționat deloc în ceea ce privește emiterea unei explicații a trecutului care ar înlesni anticiparea viitorului”.

La polul opus, Henri Poincaré are o altă părere: „Everything depended on everything else” / „Totul se află în interdependență”. Gaddis dezvoltă principiul lui Poincaré, admitând că unele lucruri sunt previzibile, în timp ce altele nu. Variabilele coexistă cu invariabilele, structurile fixe cu lucrurile întâmplătoare, cu alte cuvinte, haosul coexistă cu componenta invariabilă a universului. Ca o rezultată, simplitatea și complexitatea caracterizează lumea în care trăim.

Într-un sistem complex (vezi titlul capitolului „Chaos and complexity”), nu poți defini niciodată variabilele critice în avans. Le poți doar defini în retrospectivă.

Recenzii. Note de lectură

Principiul conform căruia Gaddis este de părere că metodele istoricilor sunt mai apropiate de cele ale anumitor științe naturale, decât de cele ale științelor sociale, este susținut și de un exemplu aparținând categoriei științelor naturale, mai exact seismologiei. Din observarea unei anumite ciclicități a mișcărilor tectonice de înaltă intensitate pe scara Richter, comparativ cu cele de joasă intensitate, rezultă că prima categorie, cea a cutremurelor puternice este, din fericire, cea mai puțin frecventă. Ideea desprinsă din această observație este aceea că frecvența evenimentelor este invers proporțională cu intensitatea acestora. Totul rămâne însă o simplă supoziție asupra posibilității de a anticipa un eveniment de amploare. Acest fapt ar presupune anunțarea în avans a momentului în care o situație particulară este pe cale să atingă o condiție de intensitate maximă – un război catastrofic, de exemplu – cu siguranță, acest lucru nu poate fi anticipat pe baza unei ciclicități. Concluzia autorului este că poziția istoricului se află în conexiune cu științele naturale, fără însă a se îndepărta total de principiile științelor sociale.

Urmând ideilor enunțate în capitolele anterioare, capitolul următor, intitulat „Causation, contingency and counterfactuals” dezvoltă ideea că istoricii, în transcrierea evenimentelor, se ghidează după principiul relevanței diminuate, cu alte cuvinte, cu cât timpul care separă o cauză de efectul ei este mai mare, cu atât mai puțin relevantă este acea cauză.

Cauzele, afirmă Gaddis, au întotdeauna contexte care le-au generat, și, pentru a le identifica pe cele dintr-un context, trebuie să ne întoarcem la contextul creator. Se naște astfel un lanț causal. În identificarea cauzelor care pot conduce spre generalizări, a așa numitelor cauze raționale - „rational causes”- (pag. 93), Gaddis pornește de la viziunea lui E. H. Carr, dar, în cele din urmă, sfârșește prin a fi mai aproape de punctul de vedere a lui Bloch privind cauzele care guvernează un anumit eveniment. Cauzele raționale, explică Carr, conduc spre generalizări și lecții care pot fi deduse de aici – „lead to fruitful generalizations and lessons can be learned from them” / „conduc la generalizări fructuoase și pot fi deduse lecții din ele”. Pe de altă parte, cauzele accidentale nu ne predau nici o lecție, nu ne conduc spre nici o concluzie. Istoricii, insistă el, trebuie să fie preocupați doar de categoria cauzelor raționale, cea de-a doua neavând nici o semnificație pentru trecut sau prezent. De partea cealaltă, Bloch sugera trei categorii de distincții care trebuie făcute în stabilirea conexiunilor între cauză și efect: prima – între imediat, intermediar și distant (ca moment al declanșării și desfășurării evenimentelor față de un reper dat, în principiu, momentul prezent); a doua – între excepțional și general și, o a treia categorie – între factual și contrafactual.

Vorbind despre prima categorie, a distincției între cele trei coordonate temporale – imediat/ intermediar/ îndepărtat, autorul se întoarce la disciplina istoriei și modalitățile de redare a adevărului istoric. Mișcarea narațiunii istorice, afirmă Gaddis, este spre înainte, în timp ce naratorul se întoarce înapoi, pe linia evenimentelor transpuse în narațiune.

O altă interogație - „Există faze de tranziție în istorie?” pare să preocupe interesul autorului față de disciplina istoriei. Istoricul Robert Clayton, fără însă a utiliza aceeași terminologie, consideră că există. Acest fapt se explică prin evoluție, care nu se oprește într-un punct fix: lungi perioade de stabilitate sunt „punctate” de schimbări abrupte și destabilizatoare, fiind identificate drept „the point at which these processes

Recenzii. Note de lectură

took a distinctive, or abnormal, or unforeseen course”/ „punctul în care aceste procese au luat un curs diferit, anormal și de neprevăzut” (pag. 99). Fazele de tranziție sunt explicate prin prisma fenomenelor fizice, fiind acele momente în timp în care stabilul devine instabil, „Where water began to boil or freeze, for example, or sand piles begin to slide or fault lines begin to fracture” (pag. 98) / „acolo unde, de exemplu, apa începe să fiarbă sau să înghețe, acolo unde turnurile de nisip încep să alunece sau limita demarcatoare față de greșeală începe să se fractureze”.

Istoricii folosesc tot timpul gândirea contrafactuală în stabilirea cauzei care a determinat un anumit eveniment, susține autorul, în aceeași măsură în care distinge între cauzele imediate, intermediare și distante, așa cum separă cauzele excepționale de cele generale. Rămâne întrebarea, totuși, cum pot istoricii să identifice cauzele oricărui eveniment trecut.

Șirul comparațiilor continuă în aceeași manieră, Gaddis jonglând cu asocieri din cele mai diverse domenii. Astfel, autorul lucrării compară funcția istoricului cu cea a biografului, în sensul în care ambii trebuie să redea acțiunile anumitor personaje la un moment dat, dar și resorturile care le-au determinat să facă acele lucruri.

Mintea umană, concluzionează autorul, este cel puțin la fel de inaccesibilă ca și peisajul trecutului, în sensul unui teritoriu ale cărui sinuozități sunt supuse decriptării de către istoric. Chiar dacă acea persoană este în viață și, în sens fizic, pe deplin accesibilă, există porțiuni ale minții care sunt și rămân inaccesibile, asemenea anumitor părți constituente ale trecutului. Dacă un Sigmund Freud ar insista pe ideea că și aceste teritorii ale minții umane, aparent inaccesibile, ar putea fi descifrate prin „excavări” psihanalitice, îndoielile scriitorului se referă la posibilitatea istoricului sau a biografului de a intercepta gândirea unei persoane aflată la o distanță foarte îndepărtată în timp. Cum ar putea ei (istorici, biografi) să „devină” Iulius Caesar, sau Ecaterina cea Mare, sau Vladimir Ilici Lenin?, se întreabă autorul, presupunând că munca istoricului sau a biografului ar însemna, într-o anumită măsură, identificarea cu sistemul de gândire al înaintașilor. Aici intervine, este de părere istoricul, funcția documentelor, a imaginilor și amintirilor, fără de care nu ar fi posibilă reconstrucția mentală a ceea ce s-a întâmplat.

În aceeași ordine de idei, biograful, asemeni istoricului, lucrează cu caractere umane. Gaddis denumește caracterul drept „un set de structuri din interiorul comportamentului individual care se extinde de-a lungul întregii sale vieți” (pag. 116 – traducere). Biografia, ca și istoria, pornește în căutarea structurilor, a acelor elemente de personalitate – în cazul biografilor – care rămân constante sau aproximativ aceleași de-a lungul unei vieți și care compun un caracter.

Factorul decisiv care determină prezența unui anumit personaj istoric în sfera de interes a istoricului este, desigur, reputația („reputation”) acestuia, adică acea structură care ne face să acordăm mai multă semnificație proceselor care au concurat la producerea sa. Stabilirea unei dinastii, descoperirea unui continent, fondarea unei noi religii sau cucerirea unei țări sunt tot atâtea procese care ne-au reținut atenția pentru simplul fapt că rezultatele acestora supraviețuiesc, modelându-ne conștiința. „History is full of people who seemed unimportant to their contemporaries but, through some process that produced a surviving structure, have become important to us”/ „Istoria este încărcată de oameni care păreau neimportanți contemporanilor lor, dar care prin

Recenzii. Note de lectură

anumite procese care au produs o structură salvatoare, au devenit importanți pentru noi”.

Întorcându-se la comparația între istoric și specialistul în științe naturale, de care se simte mai apropiat ca structură decât de cel specializat în științe sociale, Gaddis simte nevoia de a disocia pe marginea unei funcții care se regăsește doar ca atribut al istoricului. Ca și biografului, istoricului îi este permis să facă judecăți morale, o componentă care nu trebuie să caracterizeze specialistul în științe naturale. „you can't escape thinking about history in moral terms” - „nu poți scăpa tentației de a gândi despre istorie în termeni de moralitate”. Dubitația autorului nu este dacă ar trebui să fie permise aceste judecăți moralizatoare, ci cum ar putea fi emise în mod responsabil, în așa fel încât să-i poată convinge pe profesioniști, cât și pe non-profesioniștii care vor citi acele pagini de istorie, că ele sunt și pertinente.

Întrebarea noastră, dincolo de cea a autorului acestei cărți, este, firește, dacă istoria poate fi transformată într-o instanță de judecată. Iar răspunsul, fără doar și poate, este negativ, funcția principală a istoricului fiind aceea de a explica, nicidecum de a emite sentințe. Marc Bloch era convins de acest fapt atunci când susținea: „Are we so sure of ourselves and our age as to divide the company of our forefathers into the just and the damned?” /p. 126-trad./ „Putem fi atât de siguri de noi înșine și de epoca noastră încât să împărțim viața înaintașilor noștri în just sau condamnat?” Ceea ce subliniază autorul aici este faptul că timpurile impun propria lor moralitate asupra vieții. Drept consecință, nu sunt de condamnat persoanele individuale pentru circumstanțele în care se află.

Așa cum precizăm la începutul acestei note de lectură, ultimul capitol invocă, o dată în plus, imaginea tabloului pictorului romantic german Caspar David Friedrich – *The Wonderer above the Sea of Fog / Călătorul de deasupra unei mări de ceață*, fiind, totodată, metafora dominantă a acestui studiu. Dacă ne reprezentăm trecutul drept un peisaj, atunci conștiința istoricului care a creat această imagine este, fără îndoială, scindată într-o sumă de polarități: stăpânind simultan ceea ce este semnificativ și nesemnificativ, detașare și angajament, siguranță și umilință, aventură și pericol. Acesta este portretul rezultat în urma numeroaselor incursiuni ale autorului în conștiința și metoda de lucru a istoricului.

Manipulând deopotrivă timpul și spațiul, dar și scara evenimentelor, istoricul își derivă procesele trecutului din structurile care au supraviețuit, făcând posibil ca imaginea trecutului să fie accesibilă prezentului, dar și viitorului. El are obligația de a pătrunde în mintea altor persoane, altei vârste, dar și de a descoperi drumul înapoi, fără de care nu ar fi viabil procesul de redare a fenomenului istoric. Efectul acestui proces este, așa cum remarcă autorul, ambivalent: constrânge, dar eliberează în același timp. Pe măsură ce comprimă la maxim imagini și evenimente, istoricul le aruncă în libertate. Pe de altă parte, eliberator este și sentimentul de deculpabilizare pe care îl încerci atunci când afli că, de fapt, nu ești singur, că alții, de-a lungul timpului, au trăit experiențe similare.

Ideea corespunzător căreia ne naștem la granița dintre opresiune și libertate e poate cel mai concludent redată prin metafora nou-născutului pe care o invocă, la finalul lucrării, autorul. Nou-născutul își începe viața la extreme. Total dependenți, constrânși de însuși statutul de nou-născuți, avem însă libertatea de a fi separați de

Recenzii. Note de lectură

celelalte tipuri de constrângeri, de responsabilități, de preconcepții și inhibiții. Echilibrul dintre totala oprimare și totala eliberare construiește identitatea unei persoane. În cheia acestei metafore, care se referă la individualitatea umană ca la o sumă de constrângeri și libertăți, se înscrie și ideea de cunoaștere a trecutului, care ne poate elibera prin cunoașterea sa, în aceeași măsură în care ne și constrânge prin relativitatea/limitele adevărului pe care îl transmite.

Întrebarea finală a lui Gaddis rămâne, fără doar și poate, retorică: „Așadar figurile mele simbolice privesc spre înapoi sau înainte? Ceea ce privesc ei este peisajul trecutului sau viitorului?” Se referă, desigur, la personajul picturii mai sus invocate, care pare să transcedă cel puțin două lumi deopotrivă, două axe temporale în același timp, fără să știe căreia dintre ele îi aparține cu adevărat și care sunt interferențele reale ale acestora. Vorbim, așadar, de însuși statutul istoricului, a cărui vulnerabilitate este exprimată în aceste frecvente opoziții ale eului său.

Cipriana Moisa

V. CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ ȘI VALORIFICAREA FONDURILOR ARHIVISTICE ALE C.N.S.A.S. PRIN MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE ȘI EXPOZIȚII

Zilele „Miron Cristea”, ediția a XII-a, Toplița, 18-20 iulie 2009

În zilele de 18-20 iulie 2009, la Toplița s-a desfășurat a XII-a ediție a sesiunii naționale de comunicări științifice „Zilele Miron Cristea”. Deschiderea manifestărilor a debutat în sala de consiliu a Primăriei Toplița prin câteva expuneri ale Episcopului Ioan Selejan al Covasnei și Harghitei și reprezentanților autorităților locale.

Manifestările au continuat prin inaugurare noii locații a Bibliotecii municipale, ocazie în care au fost donate o serie de volume. De asemenea, organizatorii au lansat peste 20 de volume recent apărute, din diverse domenii: de la sociologie, la literatură, istorie și religie. Ne-au atras atenția câteva volume, precum Constantin Cojocariu, *Județul Botoșani, structuri administrativ-teritoriale*, Botoșani, 2008; Florin Bengean, *Filantropie și asistență socială în activitatea BOR din Transilvania în perioada 1868-1918*, Tg. Mureș, 2009 sau *Buletinul Ligii cultural-creștine „Andrei Șaguna” (2006-2008)*, Ed. Eurocarpatica, Sf. Gheorghe.

Lucrările sesiunii științifice s-au desfășurat pe trei secțiuni: Istorie, Cultură-civilizație și Credință străbună, în care s-au susținut peste 40 de comunicări. În ceea ce ne privește, am susținut comunicarea cu titlul *Episcopul Teofil Herineanu în documentele Securității*, personaj din istoria bisericească românească recentă, mai puțin cunoscut și studiat. Prin cercetarea dosarului de Securitate aflat în arhiva CNSAS am putut scoate la lumină o serie de necunoscute în istoria recentă a Bisericii, privitoare la frământările din mediul religios din perioada 1948-1949, urmărirea de către Securitate a acestuia, faptele sale filantropice și de sprijin pentru preoții arestați și familiile acestora, încercările Securității de a-l înlătura din scaun etc. Comunicările de la secțiunea la care am participat, Credință străbună, au fost extrem de interesante, atât prin documentația inedită folosită, cât mai ales prin considerațiile care au fost enunțate. Din comunicările care ne-au atras atenția în mod special nominalizăm pe: Florin Bengean, *Predica socială a Sfântului Ioan Gură de Aur*; Stelian Gomboș, *Câteva referințe despre Biserica Ortodoxă și societatea românească contemporană*, bine documentată și fixată pe realitățile postdecembriste, dar și cea părintelui Ioan Morar, *Din tainele unor bătrâne manuscrise*.

Alte comunicări interesante atât prin temele propuse, cât și prin documentația folosită au fost susținute în partea a doua a secțiunii Istorie, unde lucrările au durat mai mult, datorită discuțiilor care s-au purtat. Profesorul Ioan Lăcătușu, de la Arhivele Naționale, jud. Covasna, a adus în discuție inițiativele liderului țărănist Ghiță Popp de a trimite câteva memorii către Gheorghiu Dej, apoi Nicolae Ceaușescu de redobândire a provinciilor Basarabia și Bucovina de nord. Conferențiarul Gavriil Preda de la Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești a vorbit despre starea de spirit din jud. Prahova în anii premergători războiului de reîntregire a neamului, iar profesorul Vasile Stancu

Viața științifică

din Sf. Gheorghe a încercat să contureze tabloul relațiilor româno-maghiare în viziunea mitropolitului ardelean Vasile Mangra, un ierarh prea ușor blamat și puțin înțeles.

Lucrările sesiunii științifice s-au încheiat în ziua de sâmbătă 18 iulie. A doua zi, duminică, după slujba săvârșită la Mănăstirea Sf. Ilie din Toplița, participanții au asistat la lansarea a unei a doua serii de cărți. Ulterior, a fost efectuată o excursie documentară la schitul Gura Izvorului-Călimani.

Manifestările Zilele Miron Cristea s-au încheiat, ca în fiecare ediție, cu slujba Sf. Liturghii oficiată de episcopul Ioan al Covasnei și Harghitei la mănăstirea ctitorită de primul patriarh al României.

Cea mai mare parte a comunicărilor susținute în această ediție a zilelor Miron Cristea au fost publicate în anuarul *Sangidava*, aflat la al treilea număr, cu un bogat conținut științific. Dintre materialele care figurează precizăm: Liviu Țăranu, *Aspecte din relațiile economice ale României cu țări importante din CAER*; Alin Spânu, *Propaganda la începutul dictaturii regale. Studiu de caz: O scrisoare a lui Iuliu Maniu către Patriarhul Miron Cristea (16 februarie 1938)*; Ioan Tămaș, *Bolșevismul reflectat în gazeta „Unirea poporului”, supliment al ziarului „Unirea” din Blaj*; Constantin Gomboș, *Raidurile aviației anglo-americane asupra județului Timiș-Torontal, din anii 1943-1944*; Florin A. Țuscanu, *Sfântul Ierarh Pabomie, episcop al Romanului (1707-1714)*.

Adrian Nicolae Petcu

Manifestări comemorative la 45 de ani de la trecerea în veșnicie a mitropolitului Visarion Puiu, Mănăstirea Neamț, 9-11 august 2009

În perioada 9-10 august 2009, la inițiativa Asociației „Visarion Puiu” și cu sprijinul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Episcopiei Romanului și Casei memoriale „Visarion Puiu” de la mănăstirea Neamț, a fost comemorat mitropolitul Visarion Puiu la 45 de ani de la trecerea în veșnicie.

Manifestările comemorative s-au desfășurat la Schitul Vovidenia, mănăstirea Neamț, și-au debutat cu Sfânta Liturghie și slujba Parastasului săvârșite de un sobor de preoți.

Lucrările au continuat cu vizitarea casei memoriale „Visarion Puiu” și cu o masă rotundă în care au fost evocate personalitatea și opera mitropolitului Visarion Puiu, s-au ținut comunicări și s-au întreținut discuții asupra aparițiilor editoriale privitoare la marele ierarh român. Subsemnatul am prezentat comunicarea cu titlul *Istoriografia în cazul mitropolitului Visarion Puiu. Între adevăr și mistificare*.

O intervenție interesantă a fost cea a preotului Gino Sachetti din Verona, care a prezentat relația dintre Mitropolitul Visarion Puiu cu abatele Don Giovanni Calabria, în vremea când ierarhul român s-a aflat la Maguzzano și ulterior, prin corespondență.

În timpul discuțiilor, s-au adus o serie de propuneri privitoare la: tipărirea unui album biografic omagial Visarion Puiu, situația casei memoriale de la Vovidenia, noutatea amenajării muzeistice a fostei sale chilii de la Abația italiană Maguzzano,

Viața științifică

activitatea de viitor a Asociației „Visarion Puiu”, inclusiv deschiderea unei pagini proprii de internet.

Dintre participanții la manifestări menționăm pe: superiorul Abației Maguzzano, părintele Gino Sachetti, însoțit de călugărul Giancarlo Conato, Pr. Arhim. Varlaam Merticaru, profesor la Facultatea de Teologie din Iași, Pr. Florin Țuscanu, protoiereu de Roman, Pr. Pavel Postolachi, protoiereu de Pașcani, Pr. Dumitru Cristea, Pr. Arhim. Mihail Daniliuc, egumenul Schitului Vovidenia, Dna. Elena Istrățescu, de la Arhivele Naționale ale României, Ierom. Cosma Giosanu, de la mănăstirea Sihăstria, Prof. Marioara Preutu, directorul Casei de cultură Pașcani, Nicolae Videnie, cercetător IRIR, Adrian Nicolae Petcu, consilier CNSAS.

În finalul mesei rotunde, au fost lansate două volume de studii și documente publicate de Adrian Nicolae Petcu și George Enache, consilieri la CNSAS: *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50* și *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, tipărite de Editura Partener, din Galați.

A doua zi, 11 august, participanții au efectuat o excursie documentară la Cetatea Neamțului și mănăstirile Secu și Sihăstria, din împrejurimi.

Adrian Nicolae Petcu

Sesiunea Națională de Comunicări Științifice Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație. Ediția a XV-a, Sfântu Gheorghe (2-3 octombrie 2009)

Debutul lunii octombrie 2009 a fost dominat de lucrările unei sesiuni de tradiție în spectrul manifestărilor istoriografice naționale, *Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație*, desfășurată la Sfântu Gheorghe. Sesiunea a fost organizată de Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Centrul de Cultură Arcuș și Centrul Ecclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”.

Deschiderea lucrărilor a coincis cu luările de cuvânt ale principalilor factori culturali, religioși sau politici din județele Covasna și Ciuc, de sorginte românească. Cuvântarea Înalt Preasfințitului Arhiepiscop Ioan Selejan (Episcopia Covasnei și Harghitei), precum și discursurile susținute de drd. Codrin Munteanu (prefect, Instituția Prefectului Județului Covasna), dr. Valeriu Cavruc (director, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni), dr. Ioan Lăcătușu (director, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale) au evidențiat eforturile, bucuria, satisfacția și neîmplinirile sau impedimentele întâmpinate în preocupările curente.

Lucrările sesiunii au fost prezentate în cele patru secțiuni: Istoria bisericii, Istorie medievală și modernă, Istorie contemporană (două paneluri), Etnografie-Cultură, Arhivistică.

Manifestarea științifică și-a confirmat consistența valorică respectând următoarele criterii: analiză statistică, compoziție profesională și ecouri în mass-media.

Viața științifică

Succesul manifestării a fost asigurat de prezentarea unui număr de 103 comunicări și 26 noi apariții editoriale aduse la cunoștința opiniei publice prin intermediul presei locale românești (vezi „Grai românesc”), a postului de radio „România Actualități” și a televiziunii „România de Mâine” (TVRM).

Numărul comunicanților s-a cifrat la 108 din care 43 profesori universitari, patru conferențieri universitari, trei lectori universitari, doi membri corespondenți ai Academiei (unul al Academiei Române și celălalt al Academiei Britanice), 43 doctori în științe socio-umane, 18 doctoranzi, profesori din învățământul preuniversitar, arhiviști.

Comunicările prezentate în mod clasic ori cu ajutorul mijloacelor tehnice moderne au prilejuit auditorilor exerciții de memorie și imaginație, transpunerea în diferite epoci istorice sau retrăirea unor momente din existența lor (funcționarea principiului memoriei individuale sau colective) și clarificarea unor aspecte socio-politice, economice și culturale.

Dintre titlurile comunicărilor aduse în prim-plan, enumerăm: prof. univ. dr. Horia Colan, *Precursori ai Marii Uniri, deschizători de drum peste Carpați prin învățământ și științe tehnice*, drd. Marian Nencescu, *Liga Antirevizionistă Română. Secția Ardeal. Lideri și inițiative în 1938*, dr. Alexandru Alin Spânu, *Suferințele Bisericii Naționale din Transilvania de Sud-Est în timpul ocupației horthyste (septembrie 1940-septembrie 1941)*, prof. univ. dr. Petre Țurlea, *Răspuns glorificării unui naționalist șovin Marton Aron*, dr. Florian Banu, *Câteva considerații privind rețeaua informativă a Securității în sud-estul Transilvaniei în anii '60*, Adrian Nicolae Petcu, *Relațiile bisericești româno-ruse după al doilea război mondial*, dr. Aurel Pentelescu, conf. univ. dr. Gavriil Preda, *Episcopul Justinian Teculescu la Eparhia Cetatea Albă-Ismail. Documente inedite*, drd. Costel Lazăr, *Un memoriu al lui Onisifor Ghibu către Patriarhul Justinian*, prof. Vasile Stancu, *Autodizolvarea Frontului Plugarilor din fostul județ Trei Scaune (1953)*.

O secțiune distinctă în cadrul manifestării a fost reprezentată de lansările de carte, o abundență de titluri completată de un conținut științific riguros, un *feed-back* produs în condițiile unor asperități economice sau obstacole diverse. Din multitudinea de lucrări abordând diferite personalități și evenimente istorice, reținem atenției lectorilor câteva producții:

Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man, Veronica Țurcaș, *Alexandru Lapedatu (1876-1950) cititor de instituții și cultural-bisericești*, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2009

Cristina Țineghe editor, *Dezmembrarea Maramureșului istoric. Documente*, Editura Centrul de Studii pentru Resurse românești, București, 2009

Constantin Stan, *Patriarhul Miron Cristea – o viață, un destin*, Editura Paideia, București, 2009

Elena Cobianu, *Cultura și valorile morale în procesul de globalizare*, Editura Grinta, Cluj Napoca, 2008

George Enache, Adrian Petcu, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în anii '50*, Editura Partener, Galați, 2009

Zeno Millea, *1940-1944. Ispășind vina de a fi rămas acasă...*, Editura Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2009.

Organizatorii diriguți de prof. dr. Ioan Lăcătușu au indus participanților o stare benefică și mobilizatoare, iar succesul reînnoit al manifestării este datorat în bună

Viața științifică

măsură acelor păstrători de tradiție și istorie românească dintr-un areal geografic supus unor presiuni politico-economice și sociale invariabile. În final, le urăm multe realizări culturale și împliniri profesionale celor angrenați în perpetuarea unor activități cultural-educative din zona Covasna-Ciuc.

Valentin Vasile

Simpozionul științific internațional „Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX” Sibiu, ediția a III-a 12-14 noiembrie 2009

Facultatea de Istorie și Patrimoniu „Nicolae Lupu” din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, cu sprijinul Guvernului României prin intermediul Departamentului pentru Relații Interetnice, precum și a Asociației „Cercetarea Sibiană”, a organizat cea de a treia ediție a unei manifestări de înaltă ținută științifică care tinde, din fericire, a se permanentiza.

Deschiderea lucrărilor simpozionului a coincis cu mesajul rectorului Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, prof. univ. dr. Constantin Oprean, cuvânt din partea Departamentului pentru Relații Interetnice, prof. univ. dr. Zeno Karl Pinter, și mesajul inaugural rostit de conf. univ. dr. Sorin Radu, decanul Facultății de Istorie și Patrimoniu.

Festivitatea inaugurală a prilejuit lansarea volumului IV din *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, Sibiu, Editura Techno Media, 2009; prețiozitatea acestui demers este îndrituită mai ales prin faptul că, odată cu începerea lucrărilor, fiecare participant avea ocazia să consulte fiecare studiu *in extenso* în proaspătul tom cu paginile, încă, aburinde ale tușului de la tipografie (de altfel o condiție preliminară pentru fiecare comunicant de a expedia, în prealabil, studiul în formă finală și pe suport electronic, fiind, totodată, consecința unei cereri înaintate de forul guvernamental, principalul finanțator al sesiunii).

Prezentarea revistei „Studia Universitas Cibiniensis”. Series Historia, vol. V, 2008, de către conf. univ. dr. Vasile Ciobanu, a întregit expozeul informațional de la debutul manifestării.

Pe parcursul primei zile au fost susținute 27 de comunicări grupate în patru sesiuni și ordonate cronologic (de la Constituția din 1866 până la analiza unui serviciu informativ întocmită în timpul celui de al doilea război mondial).

Temele abordate au privit actul educațional în Transilvania din perspectivă etno-confesională, considerații referitoare la minoritarii evrei și poziția unor formațiuni politice vizavi de aceștia, politica statelor balcanice față de minoritățile naționale – o lege a talionului, problema învățământului minorității maghiare în dezbaterile parlamentare interbelice, minoritari și majoritari în cadrul social-democrației din Transilvania, dar și huțanii (huțulii) în analiza Serviciului de Informații din Inspectoratul General al Jandarmeriei (1943); de asemenea, consemnăm aportul consistent al istoricilor de la E-Prut în completarea frontului istoriografic contemporan cu studii privitoare la elitele

Viața științifică

politice din Moldova Sovietică, dar și politica comunistă de deznaționalizare a Basarabiei: deportările staliniste.

Alte două sesiuni s-au desfășurat în dimineața zilei următoare (11 lucrări), aplicându-se aceeași manieră diacronică, concentrate, cu predilecție, pe fapte și evenimente din timpul regimului socialist de esență totalitară.

Dintre subiectele propuse, reținem: problema minorităților în strategia generală a PCR; sârbii din România și clișeele staliniste de orientare politică; aspecte ale propagandei PMR prin intermediul literaturii maghiare în anii '60 ai secolului XX. Comunicările consilierilor CNSAS (Florian Banu, Denisa Bodeanu, Valentin Vasile) au contribuit la completarea tabloului informațional ce vizează perioada comunistă, implicit evocarea unor acțiuni întreprinse de organele informative asupra unor naționalități conlocuitoare sau grupuri etnice în anii '70-'80 (implicarea Securității în emigrarea minorității germane din România, politica Securității față de preoții catolici maghiari între 1970-1989 și materiale informative privind practicile tradiționale și măsuri de integrare socio-economică a romilor).

Cu toate acestea nu omitem câteva lucrări, excedând perioadei amintite, de certă valoare științifică: Conferința Națională Săsească de la Sighișoara (5-6 noiembrie 1919); percepția românilor asupra participării etnicilor germani la viața politică interbelică; votantul anti-minoritar în România (1990-2008).

Majoritatea comunicărilor au fost urmate de dezbateri polemice, pe probleme sensibile, în special cele referitoare la destinul unor minorități naționale.

Dinamismul cercetărilor s-a regăsit, inclusiv, în publicarea unui număr de 29 studii din cele 38 audiate în timpul conferinței. Remiterea către referenți a volumului de studii, chiar de la începutul lucrărilor, încununează eforturile celor angrenați în această acțiune cultural-științifică.

La finele sesiunii emiterea unor serii de concluzii, atât din partea organizatorilor cât și a participanților, au întărit convicțiunea unor ediții viitoare; ne rămâne speranța unor colaborări ulterioare cu colectivul sibian, dominat de exactitatea orologiului din Turnul Sfatului, iremediabil „contaminat” de cercetarea istorică aprofundată.

Valentin Vasile

Acțiunea „1511”, Brașov, 15 noiembrie 1987. Cea mai importantă revoltă muncitorească împotriva regimului Ceaușescu din România anilor '80 (Az 1511-es bevétés, Brassó, 1987. november 15. A 80-as évek legnagyobb romániai, Ceaușescu rezsím ellenes munkáslázadásá) , 17 noiembrie 2009 – 15 ianuarie 2010

Expoziția a fost vernisată la sediul Institutului Cultural Român din Budapesta, la 17 noiembrie 2009 (curatori Oana Ionel și Mihai Demetriade). La vernisaj au luat cuvântul: Brândușa Armanca (directorul I.C.R. Budapesta), Mihaela Pop (primul-colaborator al ambasadorului României în Ungaria), Silviu B. Moldovan (șeful Serviciului Cercetare-Editare al C.N.S.A.S.), deputatul Florin Postolachi (președintele Asociației „15 Noiembrie 1987” Brașov), Oana Ionel și Mihai Demetriade. Expoziția a

Viața științifică

fost organizată în cadrul programului I.C.R. „Sens schimbat – anul 20”, dedicat împlinirii a 20 de ani de la căderea comunismului în Europa.

Au fost prezentate o serie de documente și fotografii (multe inedite) studiate în Arhiva C.N.S.A.S., Open Society Archives Budapesta (în cadrul stagiului de cercetare realizat de Oana Ionel și Mihai Demetriade în luna iulie 2008, în cadrul parteneriatului dintre Institutul Cultural Român și CNSAS), Arhiva Asociației „15 Noiembrie 1987” Brașov, publicații ale vremii. De asemenea, expoziția a beneficiat de un suport video, fiind prezentată o parte a unei emisiuni de știri a televiziunii maghiare din decembrie 1987, care transmitea informații despre evenimentele de la Brașov. Exponatele au fost traduse integral în limba maghiară, iar mapa expoziției a fost realizată în limba engleză.

Expoziția a fost rodul colaborării dintre Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Asociația „15 Noiembrie 1987” Brașov și Institutul Cultural Român din Budapesta. Ea a fost deschisă publicului până la 15 ianuarie 2010 și a fost intens mediatizată în presa maghiară. Cu puțin timp înaintea vernisajului, Oana Ionel a acordat un interviu postului de televiziune Duna TV (care a filmat un reportaj în spațiul expozițional, informații ample despre proiect fiind prezentate de d-na. Brândușa Armanca, directorul I.C.R. Budapesta), iar după vernisaj, Oana Ionel, Mihai Demetriade și Silviu B. Moldovan au acordat interviuri unor posturi de radio din Ungaria, care transmit în limba română.

După vernisajul expoziției a avut loc o masă rotundă, moderată de directorul I.C.R. Budapesta, d-na. Brândușa Armanca, la care trei participanți la revolta din 1987 (Marius Boeriu, Dănuț Iacob și Florin Postolachi) au răspuns întrebărilor jurnaliștilor și ale invitaților.

**Oana Ionel
Mihai Demetriade**

„Decretul 410/1959 privind reglementarea vieții monahale. Context istoric și consecințe defavorabile Bisericii”, ședință solemnă a Permanenței Consiliului Național Bisericesc, Patriarhia Română, 18 noiembrie 2009

Miercuri, 18 noiembrie 2009, la inițiativa PF Daniel, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Palatul Patriarhal din București, a avut loc ședința solemnă a Permanenței Consiliului Național Bisericesc cu tema „Decretul 410/1959 privind reglementarea vieții monahale. Context istoric și consecințe defavorabile Bisericii”. În cadrul acestui moment au fost susținute trei comunicări științifice: Pr. Ionuț Corduneanu, *Decretul 410-o perspectivă juridică*; George Enache, *Premisele adoptării Decretului 410* și Adrian Nicolae Petcu, *Documente privind atitudinea patriarhului Justinian față de aplicarea Decretului 410*. Comunicările susținute au fost primite cu interes din partea membrilor permanenței, care și-au manifestat deschiderea pentru o discuție mai largă asupra acestui subiect, mai ales că unii din aceștia au fost martorii evenimentelor care s-au succedat după adoptarea decretului comunist. Nu în ultimul rând, întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române a remarcat necesitatea cercetării arhivelor fostelor organe de presiune pentru aflarea trecutului bisericesc românesc, mai ales că multe fapte sunt

Viața științifică

confirmate de martorii evenimentelor care s-au consumat în perioada regimului comunist. În lumina acestor documente, patriarhul Daniel a afirmat: „Vedem cu foarte mare recunoștință cum un om înțelept [Justinian, n.n.], care a iubit Biserica, a încercat să găsească modalități de interpretare a Decretului 410 în favoarea Bisericii, în favoarea monahilor“.

Momentul solemn s-a încheiat cu o rugăciune pentru toți monahii care, obligați de autoritățile statului să părăsească așezămintele monahale, au continuat să viețuiască în lume potrivit principiile monahale. De asemenea, a doua zi, 19 noiembrie, în catedrala patriarhală din București s-a săvârșit un parastas pentru acești călugări loviți de deciziile impuse de autoritățile comuniste.

Adrian Nicolae Petcu

Sesiunea științifică dedicată Zilei Naționale a României, Alba Iulia, 25-26 noiembrie 2009

Anual, Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia – cu sprijinul Direcției Județene de Cultură Alba – organizează o sesiune științifică dedicată Zilei Naționale a României, ca parte a manifestărilor de aniversare a Marii Unirii din 1918. Tema acestei ediții a sesiunii a fost *Unitate, continuitate și independență în istoria poporului român. 91 de ani de la marea Unire (1918-2009)*.

Participanții au provenit în general de la diferite muzee județene din țară, cu precădere însă din zona Transilvaniei. Acestora li s-au adăugat mai mulți cercetători și cadre didactice de la diferite institute și facultăți de istorie sau alte instituții de profil (Institutul „A.D. Xenopol” Iași, Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj, Institutul „George Bariț” Cluj, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj, Universitatea București, Universitatea „Ovidius” Constanța, Arhivele Naționale etc.), precum și de la C.N.S.A.S.

Lucrările de deschidere s-au desfășurat în Sala Unirii, unde în urmă cu peste 80 de ani a avut loc ceremonia de semnare a actului de reîntregire a țării. Sesiunea a debutat cu prezentarea cuvintelor de salut din partea reprezentanților Primăriei Alba Iulia, Consiliului Județean Alba și altor instituții locale. A avut loc apoi lansarea mai multor lucrări: Ioachim Lazăr, Nicolae Cerișer, *Hunedoara și Marea Unire; Catalogul Centrului Național de Conservare și Restaurare a Cărții Vechi*, prezentat de autorul acestuia, Alexandru Știrban; numărul 46 din anuarul muzeului, „Apulum”; volumul de documente *Organizația de rezistență condusă de maiorul Nicolae Dabija (1948-1949)*, editat de Liviu Pleșa, Editura C.N.S.A.S., București, 2009. S-a trecut apoi la vernisarea a două foarte interesante expoziții: *Arta osului din preistorie până în zorii evului mediu și Alba Iulia și Marea Unire*.

Numărul foarte mare de comunicări (105) a impus desfășurarea lucrărilor pe patru secțiuni: arheologie, istorie culturală, istorie politică și socială, respectiv restaurare și conservare.

Întrucât marea majoritatea a participanților au provenit dintr-un mediu științific, calitatea expunerilor a fost una ridicată, suscitând diferite discuții de substanță

după prezentarea lor. Enumerăm câteva dintre expunerile care ne-au captat atenția prin tematica abordată și prin tipul de discurs istoric adoptat: Paula Mazăre, *Tehnica țesutului în preistorie. Interpretări funcționale*; Alexandru Istrate, *Didactica trecutului. Istoria în programele școlare la începutul modernității*; Octavian Marcu, *Funcția educativă a istoriei la Aaron Florian*; Marius Rotar, *Moarte și incinerare în România comunistă*; Marius Cristea, *Istoria orală – istorie și perspectivă*; Tudor Roșu, *Primul Război Mondial în filmul mut american*; Aurelia Vasile, *Istoricii și filmul istoric românesc în perioada comunistă*.

Și problematica acțiunilor Securității din România s-a bucurat de interesul celor prezenți, fiind remarcată mai ales comunicarea drd. Liviu Zgârciu (șef secție Muzeul Național al Unirii Alba Iulia), *Județul Alba în preajma evenimentelor din decembrie 1989. Stări de spirit în rapoartele Securității*, care a generat discuții și comentarii destul de aprinse printre participanți. Precizăm, în acest context, și titlul comunicării noastre: *Acțiuni ale Securității împotriva grupurilor de rezistență din Munții Apuseni*

La final, nu putem să nu semnalăm buna organizare a sesiunii, grație atât eforturilor angajaților Muzeului Național al Unirii, cât și ale domnului Matei Drâmbărean, directorul Direcției Județene de Cultură Alba. De asemenea, amintim și faptul că manifestarea a fost bine mediatizată în mass-media locală.

Liviu Pleșa

Simpozionul Național dedicat împlinirii a 650 de ani „de când a început Țara Moldovei” și 90 de ani de la campania militară pentru apărarea României Mari Suceava, 26-28 noiembrie 2009

La finele lunii noiembrie 2009 am avut deosebită plăcere de a mă afla într-un peisaj autumnal deosebit și în locurile unde admirația și recunoștința față de actele istorice au rămas intacte de veacuri întregi; ne referim la ținutul Sucevei, unde mirosul codrilor Cosminului, personalitatea lui Ștefan cel Mare, tropăiturile bocancilor militarilor români din primul război mondial și manifestările de bucurie ale populației față de actul „Marii Unirii” nu au dispărut din conștiința contemporanilor.

Lucrările *Simpozionului Național dedicat împlinirii a 650 de ani „de când a început Țara Moldovei” și 90 de ani de la campania militară pentru apărarea României Mari*, organizată de Complexul Muzeal Bucovina, Facultatea de Istorie și Geografie a Universității „Ștefan cel Mare” și Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național din Suceava (26-28 noiembrie 2009), a avut mai multe secțiuni: Arheologie, Artă și civilizație medievală (ediția a XVI-a), Bucovina - file de istorie (ediția a XI-a).

Preliminariile manifestării au fost asigurate de vernisajul expoziției dedicate intervenției armatei române în Ungaria (1919) și au fost continuate de alocuțiunile oficialităților locale și a organizatorilor.

Vizitarea complexului muzeal și demararea lucrărilor pe secțiuni au asigurat consecuția evenimentelor din prima zi a manifestării. Pe parcursul zilei secunde comunicările și intervențiile susținute în plen și pe secțiuni au reliefat specificitățile fiecărui domeniu de activitate abordat, emițându-se, totodată, noi concluzii generale în urma noilor descoperiri și interpretări istorice.

Nu putem încheia fără a menționa numele unuia dintre organizatori, dl. Dan Petrovici, un artizan al reușitei manifestării și veriga continuatoare a edițiilor viitoare.

Vasile Valentin

Simpozionul „Decretul 410/1959-moment de oprimare a monahismului românesc”, Mănăstirea Secu, 27-28 noiembrie 2009

Tema adoptării Decretului 410/1959 de către autoritățile comuniste a fost abordată și în cadrul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, mai ales că această eparhie a fost afectată cel mai mult de aplicarea amintitului act normativ. La inițiativa Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, în perioada 27-28 noiembrie 2009, la mănăstirea nemțeană Secu, s-a desfășurat un simpozion la care au participat IPS Teofan, mitropolitul Moldovei, IPS Pimen, arhiepiscopul Sucevei, PS Ioachim Băcăoanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Romanului, PS Emilian Lovișteanu, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, profesori teologi, cercetători, stareții și starețele principalelor mănăstiri din Moldova.

După săvârșirea Sf. Liturghii în paraclisul mănăstirii Secu, în trapeza mare a așezământului nemțean a început desfășurarea lucrărilor simpozionului, care au fost deschise de prelații ortodocși. Au urmat susținerea primelor comunicări pe tema: efectelor aplicării decretului 410 în Arhiepiscopia Bucureștilor (arhim. Timotei Aioanei, București); a organizării și funcționării mănăstirilor din Bucovina în timpul regimului comunist (arhim. Melchisedec Velnic, starețul mănăstirii Putna) și o privire comparativă a decretului comunist cu măsurile antimonahale luate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza (pr. prof. Ion Vicovan, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iași).

După această secțiune, lucrările s-au desfășurat pe cinci grupuri de discuții, din care făceau parte, alături de câte un ierarh, supraviețuitori ai perioadei comuniste care au suferit în urma aplicării decretului comunist. Discuțiile au fost utile, atât din perspectiva mărturiei orale, cât mai ales a coroborărilor care s-au făcut prin prezentarea unor documente de arhivă pe această temă.

Partea a doua a lucrărilor au continuat cu o altă serie a comunicărilor pe teme legate de monahism: aplicarea decretului 410 pe un studiu de caz-schitul Crasna din județul Prahova (Ionuț-Constantin Petcu, Facultatea de Teologie Ortodoxă din București); viața și faptele părintelui Cleopa Ilie de la mănăstirea Sihăstria din perspectiva documentelor întocmite de Securitate (Adrian Nicolae Petcu, CNSAS); problema monahală în România modernă, între indiferentismul liberal și negarea comunistă (George Enache, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Galați); despre efectele aplicării decretului în cazul mănăstirilor Râșca și Vorona (stavr. Teofana Scânteii, stareța mănăstirii Vorona).

Lucrările simpozionului de la mănăstirea Secu s-au încheiat cu o discuție între participanți pe tema atitudinii regimului comunist față de problema monahală și reacțiile reprezentanților Bisericii. Mitropolitul Moldovei a încheiat acest simpozion prin câteva reflecții asupra a ceea ce a însemnat adoptarea și aplicarea acestui act normativ de către regimul politic, cu urmări negative până în prezent. În final, organizatorii i-au asigurat

Viața științifică

pe participanții la această manifestare științifică de publicarea comunicărilor susținute, a dezbaterilor, dar mai ales a unui pachet de mărturii de istorie orală relatate de monahii care au cunoscut efectele decretului și care mai trăiesc în mănăstirile moldave.

A doua zi, în mănăstirea Secu s-a săvârșit Sf. Liturghie și un parastas pentru monahii adormiți.

Adrian Nicolae Petcu

ABREVIERI

ACNSAS, Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
ACNJ, Arhiva Comandamentului Național al Jandarmeriei
AMI, Arhiva Ministerului de Interne
AMR, Arhivele Militare Române
ANIC, Arhivele Naționale Istorice Centrale
ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informații
BO, Buletinul Oficial
BOR, Biserica Ortodoxă Română
CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CC al PCR, Comitetul Central al Partidului Comunist Român
CEPECA, Centrul de Perfecționare a Cadrelor de Conducere
CFP, Combinatul Fondului Plastic
CI, contrainformații
CIE, Centrul de Informații Externe
CIS, Fondul pentru cheltuieli informative speciale
CM, colonie de muncă
CMOB, Comandamentul Miliției Orașului București
Col., colonel
Com., comuna
Coord., coordonator
CPEX, Consiliul Politic Executiv
Cpt., căpitan
CSS, Consiliul Securității Statului
CTOT, Comandamentul pentru Tehnica Operativă și Transmisiuni
CTS, Comandamentul Trupelor de Securitate
DGIE, Direcția Generală de Informații Externe
DGP, Direcția Generală a Poliției
DIE, Departamentul de Informații Externe
DMRU, Direcția Management Resurse Umane
DO, domiciliu obligatoriu
DRO, Organizația Revoluționară a Dobrogei
DRS, Direcția Regională de Securitate
DRSP, Direcția Regională de Securitate a Poporului
DRSS, Direcția Regională a Securității Statului
DSS, Departamentul Securității Statului
DUI, Dosar de urmărire informativă
DV, dosar de verificare
GAS, Gospodărie Agricolă de Stat
g-ral mr., general maior
HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniștri
IJ, Inspectoratul Județean
IMB, Inspectoratul Municipiului București

ISJ, Inspectoratul de Securitate Județean
Jud., județul
Lt. col., locotenent colonel
lt. maj., locotenent major
Lt., locotenent
MADOSZ, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Romániai Magyar
Dolgozók Szövetsége),
MAE, Ministerul Afacerilor Externe
MAI, Ministerul Afacerilor Interne
MAN, Marea Adunare Națională
MCE, Ministerul Comerțului Exterior
MFA, Ministerul Forțelor Armate
MI, Ministerul de Interne
MNR, Mișcarea Națională de Rezistență
MO, Monitorul Oficial
MONT, Mobilizarea și organizarea națiunii și teritoriului
Mr., maior
MSS, Ministerul Securității Statului
NKVD, Narodnii Komissariat Vnutrennih Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri
Interne)
PCM, Președinția Consiliului de Miniștri
PCR, Partidul Comunist Român
PCUS, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
PMR, Partidul Muncitoresc Român
PNL, Partidul Național Liberal
PNP, Partidul Național Popular
PNȚ, Partidul Național Țărănesc
PSD, Partidul Social Democrat
RPR, Republica Populară Română
RSR, Republica Populară Română
S.D.D.O., Serviciul Dislocări și Domicilii Obligatorii
SIG, Supravegherea informativă generală
Slt., sublocotenent
SRI, Serviciul Român de Informații
SSI, Serviciul Special de Informații
TO, tehnică operativă
Tov. tovarăș
UAP, Uniunea Artiștilor Plastici
UM, unitate militară
USLA., Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă
UTC, Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

Florian Banu – consilier superior C.N.S.A.S.; licențiat al Facultății de Istorie a Universității „Dunărea de Jos” – Galați (1997); doctor în istorie al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” – Iași (2001); autor al volumului *Asalt asupra economiei României. De la Solagra la Sovrom (1936-1956)*, București, Editura Nemira, 2004 și co-editor al mai multor volume de documente; autor al câtorva zeci de articole și studii pe teme de istorie a aparatului represiv al regimului comunist, istoria mișcării de rezistență armată și istorie economică.

Luminița Banu - consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Psihologie și Științele Educației, Universitatea București (1999); studii postuniversitare – specializarea Management și evaluare educațională (2000); autoare a mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Volum recent *Onoare și glorie. Exilul militar românesc și Campania din Est (22 iunie 1941 – 23 august 1944)*, ediție de Luminița Banu, Dumitru Dobre, Iulian Mânzu, București, Editura Fundației Culturale Gheorghe Marin Speteanu, 2008, 403 p.

Liviu-Marius Bejenaru – consilier superior C.N.S.A.S., licențiat al Facultății de Istorie, Universitatea „Al. Ioan Cuza”, Iași (1992); studii postuniversitare – specializarea științe politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București (1994). Studiu recent publicat: *Război psihologic împotriva Occidentului. Acțiunile de dezinformare ale Securității în timpul regimului comunist*, în Ionuț Nistor, Paul Nistor (coord.), *Relații internaționale: lumea diplomației – lumea conflictului*, Editura P.I.M., Iași, 2009, pp. 250-273 (coautor).

Iuliu Crăcană – consilier superior C.N.S.A.S., licențiat al Universității Dunărea de Jos din Galați, secția de Istorie-Filozofie (1994-1998), licență în drept la Universitatea „Titu Maiorescu” București (2009), studii aprofundate de istorie: „Partide și sisteme politice în România – a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prima jumătate a secolului al XX-lea”. Doctorand în istorie. Autor al mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Studiu publicat recent: *Securitatea contra Paul Goma în În căutarea rostului pierdut. 20 de călăușe în cultura națională*, Iași, Editura Timpul, 2007.

Mihai Demetriade – consilier asistent CNSAS, licențiat al Facultății de Filozofie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași, (1997); masterat în filozofie în cadrul aceleiași universități (1998); licențiat al Facultății de Științe Politice din cadrul SNSPA București. Volum recent: *Eroi pentru România – Brașov, 15 noiembrie 1987*, Editura Semne, București, 2007 (coautor).

Alina Ilinca – consilier superior C.N.S.A.S., licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din București (1999); doctorand al Facultății de Relații Economice Internaționale, Academia de Studii Economice București. Studiu recent publicat: *Problema modernizării energiei românești în perioada 1950-1990*, în Ioan Bolovan, Sorina

Paula Bolovan (coordonatori), *Schimbare și devenire în istoria României: Lucrările Conferinței Internaționale „Modernizarea în România în secolele XIX-XXI”: Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca.

Oana Ionel – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași (1999); bursier Erasmus la Università degli Studi di Bari, Italia (2000); studii aprofundate în cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași (2000); coautor și coeditor al mai multor volume editate în cadrul CNSAS. Volum recent: *Eroi pentru România-Brașov, 15 noiembrie 1987*, Editura Semne, București, 2007 (coautor).

Nicolae Ioniță – consilier asistent C.N.S.A.S., licențiat al Facultății de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție “Al. Ioan Cuza”. Studiu publicat recent: *Francmasoneria română în dosarele Securității. Între „procesul francmasonilor” și problema „Ocultă” în Tudor Sălăgean*, Marius Eppel (coord.), *Masoneria în Transilvania. Repere istorice*, Cluj Napoca, Editura International Book Access, 2007.

Adrian Nicolae Petcu - consilier principal C.N.S.A.S., licențiat al Facultății de Istorie a Universității București (2000). Coordonator al volumului *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, București, 2007. Coautor al volumelor: *Partidul, Securitatea și Cultele*, București, 2005, apărut sub egida CNSAS; *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor `50*, Galați, 2009; *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, Galați, 2009 (ultimele două în colaborare cu George Enache); autor de articole, studii și recenzii pe tema „Istoriei bisericești din România sec. XX”.

Liviu Pleșa – consilier superior C.N.S.A.S., licențiat al Facultății de Istorie și Filologie a Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia (1999), doctorand al Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, cu tema *Elita istoricilor ardeleni și Securitatea (1945-1965)*. Coautor și coeditor al mai multor volume, autor al unor studii pe teme privind mișcarea de rezistență armată, organizarea și activitatea Securității, represiunea împotriva intelectualilor etc. Lucrare recentă: *Brazi se frâng, dar nu se îndoiesc*, vol. VII, *Rezistența anticomunistă din Munții Apuseni*, Baia-Mare, Editura Marist, 2007 (coautor).

Liviu Tofan – director al Institutului Român de Istorie Recentă. A lucrat la Radio Europa Liberă între 1973 și 1994 deținând funcții ca News Chief și Director adjunct al Departamentului Românesc. În cadrul IRIR, dincolo de atribuțiile manageriale, se dedică elucidării unor întâmplări din perioada Războiului Rece și, cu precădere, unor aspecte ținând de lupta purtată de Securitate împotriva „Europei Libere”.

Tipărit la: M.G. Trading Service SRL, București
Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa CNSAS:
str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poștal 030 671, București, sector 1,
tel. 037 189 143 sau la email: editura@cnsas.ro